ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീമദ്വാൽമീകീയരാമായണസ്യ

॥ അയോധ്യാകാണ്ഡം ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

വിഷയസൂചീ

1	പ്രഥമഃ സർഗഃ	**7**
2	ദ്വിതീയഃ സർഗഃ	**17**
3	തൃതീയഃ സർഗഃ	**27**
4	ചതുർഥഃ സർഗഃ	**36**
5	പഞ്ചമഃ സർഗഃ	**44**
6	ഷഷ്ഠഃ സർഗഃ	**49**
7	സപ്തമഃ സർഗഃ	**55**
8	അഷ്ടമഃ സർഗഃ	**62**
9	നവമഃ സർഗഃ	**69**
10	ദശമഃ സർഗഃ	**81**
11	ഏകാദശഃ സർഗഃ	**89**
12	ദ്വാദശഃ സർഗഃ	**95**
13	ത്രയോദശഃ സർഗഃ	**115**
14	ചതുർദശഃ സർഗഃ	**120**
15	പഞ്ചദശഃ സർഗഃ	**133**
16	ഷോഡശഃ സർഗഃ	**142**
17	സപ്തദശഃ സർഗഃ	**151**
18	അഷ്ടാദശഃ സർഗഃ	**156**
19	ഏകോനവിംശഃ സർഗഃ	**164**

20	വിംശഃ സർഗഃ	**172**
21	ഏകവിംശഃ സർഗഃ	**182**
22	ദ്വാവിംശഃ സർഗഃ	**194**
23	ത്രയോവിംശഃ സർഗഃ	**200**
24	ചതുർവിംശഃ സർഗഃ	**208**
25	പഞ്ചവിംശഃ സർഗഃ	**215**
26	ഷഡ്വിംശഃ സർഗഃ	**224**
27	സപ്തവിംശഃ സർഗഃ	**231**
28	അഷ്ടാവിംശഃ സർഗഃ	**236**
29	ഏകോനത്രിംശഃ സർഗഃ	**241**
30	ത്രിംശഃ സർഗഃ	**246**
31	ഏകത്രിംശഃ സർഗഃ	**255**
32	ദ്വാത്രിംശഃ സർഗഃ	**262**
33	ത്രയസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ	**271**
34	ചതുസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ	**277**
35	പഞ്ചത്രിംശഃ സർഗഃ	**288**
36	ഷട്ത്രിംശഃ സർഗഃ	**295**
37	സപ്തത്രിംശഃ സർഗഃ	**302**
38	അഷ്ടാത്രിംശഃ സർഗഃ	**309**
39	ഏകോനചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**313**

40	ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**321**
41	ഏകചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**331**
42	ദ്വിചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**335**
43	ത്രിചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**342**
44	ചതുശ്ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**346**
45	പഞ്ചചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**352**
46	ഷട്ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**359**
47	സപ്തചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**366**
48	അഷ്ടചത്വാരിംശഃ സർഗഃ	**370**
49	ഏകോനപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**377**
50	പഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**381**
51	ഏകപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**391**
52	ദ്വിപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**396**
53	ത്രിപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**414**
54	ചതുഃപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**421**
55	പഞ്ചപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**429**
56	ഷട്പഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**436**
57	സപ്തപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**443**
58	അഷ്ടപഞ്ചാശഃ സർഗഃ	**450**
59	ഏകോനഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**457**

60	ഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**464**
61	ഏകഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**469**
62	ദ്വിഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**474**
63	ത്രിഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**478**
64	ചതുഃഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**488**
65	പഞ്ചഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**502**
66	ഷട്ഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**508**
67	സപ്തഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**514**
68	അഷ്ടഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ	**521**
69	ഏകോനസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**526**
70	സപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**531**
71	ഏകസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**537**
72	ദ്വിസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**546**
73	ത്രിസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**556**
74	ചതുഃസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**562**
75	പഞ്ചസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**569**
76	ഷട്സപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**581**
77	സപ്തസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**586**
78	അഷ്ടസപ്തതിതമഃ സർഗഃ	**591**
79	ഏകോനാശീതിതമഃ സർഗഃ	**596**

80	അശീതിതമഃ സർഗഃ	**600**
81	ഏകാശീതിതമഃ സർഗഃ	**605**
82	ദ്ര്യശീതിതമഃ സർഗഃ	**609**
83	ത്ര്യശീതിതമഃ സർഗഃ	**615**
84	ചതുരശീതിതമഃ സർഗഃ	**620**
85	പഞ്ചാശീതിതമഃ സർഗഃ	**624**
86	ഷഡശീതിതമഃ സർഗഃ	**628**
87	സപ്താശീതിതമഃ സർഗഃ	**633**
88	അഷ്ടാശീതിതമഃ സർഗഃ	**638**
89	ഏകോനനവതിതമഃ സർഗഃ	**644**
90	നവതിതമഃ സർഗഃ	**649**
91	ഏകനവതിതമഃ സർഗഃ	**654**
92	ദ്വിനവതിതമഃ സർഗഃ	**669**
93	ത്രിനവതിതമഃ സർഗഃ	**677**
94	ചതുർനവതിതമഃ സർഗഃ	**682**
95	പഞ്ചനവതിതമഃ സർഗഃ	**687**
96	ഷണ്ണവതിതമഃ സർഗഃ	**691**
97	സപ്തനവതിതമഃ സർഗഃ	**697**
98	അഷ്ടനവതിതമഃ സർഗഃ	**703**
99	നവനവതിതമഃ സർഗഃ	**707**

100 ശതതമഃ സർഗഃ **715**
101 ഏകാധികശതതമഃ സർഗഃ **729**
102 ദ്വ്യധികശതതമഃ സർഗഃ **734**
103 ത്ര്യധികശതതമഃ സർഗഃ **736**
104 ചതുരധികശതതമഃ സർഗഃ **745**
105 പഞ്ചാധികശതതമഃ സർഗഃ **751**
106 ഷഡധികശതതമഃ സർഗഃ **760**
107 സപ്താധികശതതമഃ സർഗഃ **767**
108 അഷ്ടാധികശതതമഃ സർഗഃ **771**
109 നവാധികശതതമഃ സർഗഃ **775**
110 ദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **782**
111 ഏകാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **789**
112 ദ്വാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **795**
113 ത്രയോദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **801**
114 ചതുർദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **806**
115 പഞ്ചദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **812**
116 ഷോഡശാധികശതതമഃ സർഗഃ **817**
117 സപ്തദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **822**
118 അഷ്ടാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ **828**
119 ഏകോനവിംശത്യധികശതതമഃ സർഗഃ **838**

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പ്രഥമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസദ്ഗുണാനാം വർണനം ശ്രീരാമം യൗവരാജ്യേ സ്ഥാപയിതും ദശരഥസ്യ വിചാരസ്തദർഥം മന്ത്രണാം കർതും വിഭിന്നനരേശാനാം പൗരാണാം ജാനപദാനാം ച രാജ്ഞാ സ്വസംസദി സമാഹ്വാനം

ഗച്ഛതാ മാതുലകുലം
ഭരതേന തദാനഘഃ।
ശത്രുഘ്നോ നിത്യശത്രുഘ്നോ
നീതഃ പ്രീതിപുരസ്കൃതഃ ॥ **2.1.1** ॥ 1

സ തത്ര ന്യവസദ് ഭ്രാത്രാ
സഹ സത്കാരസത്കൃതഃ।
മാതുലേനാശ്വപതിനാ
പുത്രസ്നേഹേന ലാലിതഃ ॥ **2.1.2** ॥ 2

തത്രാപി നിവസന്തൗ തൗ
തർപ്യമാണൗ ച കാമതഃ।
ഭ്രാതരൗ സ്മരതാം വീരൗ
വൃദ്ധം ദശരഥം നൃപം ॥ **2.1.3** ॥ 3

രാജാപി തൗ മഹാതേജാഃ
സസ്മാര പ്രോഷിതൗ സുതൗ ।
ഉഭൗ ഭരതശത്രുഘ്നൗ
മഹേന്ദ്രവരുണോപമൗ ॥ **2.1.4** ॥ 4

സർവ ഏവ തു തസ്യേഷ്ടാ -
ശ്ചത്വാരഃ പുരുഷർഷഭാഃ ।
സ്വശരീരാദ് വിനിർവൃത്താ -
ശ്ചത്വാര ഇവ ബാഹവഃ ॥ **2.1.5** ॥ 5

തേഷാമപി മഹാതേജാ
രാമോ രതികരഃ പിതുഃ ।
സ്വയംഭൂരിവ ഭൂതാനാം
ബഭൂവ ഗുണവത്തരഃ ॥ **2.1.6** ॥ 6

സ ഹി ദേവൈരുദീർണസ്യ
രാവണസ്യ വധാർഥിഭിഃ ।
അർഥിതോ മാനുഷേ ലോകേ
ജജ്ഞേ വിഷ്ണുഃ സനാതനഃ ॥ **2.1.7** ॥ 7

കൗസൽയാ ശുശുഭേ തേന
പുത്രേണാമിതതേജസാ ।
യഥാ വരേണ ദേവാനാ -
മദിതിർവജ്രപാണിനാ ॥ **2.1.8** ॥ 8

സ ഹി രൂപോപപന്നശ്ച
വീര്യവാനനസൂയകഃ ।
ഭൂമാവനുപമഃ സൂനു -
ർഗുണൈർദശരഥോപമഃ ॥ **2.1.9** ॥ 9

സ ച നിത്യം പ്രശാന്താത്മാ
മൃദുപൂർവം ച ഭാഷതേ।
ഉച്യമാനോഽപി പരുഷം
നോത്തരം പ്രതിപദ്യതേ ॥ **2.1.10** ॥ 10

കദാചിദുപകാരേണ
കൃതേനൈകേന തുഷ്യതി।
ന സ്മരത്യപകാരാണാം
ശതമപ്യാത്മവത്തയാ ॥ **2.1.11** ॥ 11

ശീലവൃദ്ധൈർജ്ഞാനവൃദ്ധൈ -
ർവയോവൃദ്ധൈശ്ച സജ്ജനൈഃ।
കഥയന്നാസ്ത വൈ നിത്യ -
മസ്ത്രയോഗ്യാന്തരേഷ്വപി ॥ **2.1.12** ॥ 12

ബുദ്ധിമാൻ മധുരാഭാഷീ
പൂർവഭാഷീ പ്രിയംവദഃ।
വീർയവാന്ന ച വീർയേണ
മഹതാ സ്വേന വിസ്മിതഃ ॥ **2.1.13** ॥ 13

ന ചാനൃതകഥോ വിദ്വാൻ
വൃദ്ധാനാം പ്രതിപൂജകഃ।
അനുരക്തഃ പ്രജാഭിശ്ച
പ്രജാശ്ചാപ്യനുരജ്യതേ ॥ **2.1.14** ॥ 14

സാനുക്രോശോ ജിതക്രോധോ
ബ്രാഹ്മണപ്രതിപൂജകഃ।
ദീനാനുകമ്പീ ധർമജ്ഞോ
നിത്യം പ്രഗ്രഹവാംഛുചിഃ ॥ **2.1.15** ॥ 15

കുലോചിതമതിഃ ക്ഷാത്രം
സ്വധർമം ബഹു മൻയതേ।
മൻയതേ പരയാ പ്രീത്യാ
മഹത് സ്വർഗഫലം തതഃ॥ **2.1.16**॥ 16

നാശ്രേയസി രതോ യശ്ച
ന വിരുദ്ധകഥാരുചിഃ।
ഉത്തരോത്തരയുക്തീനാം
വക്താ വാചസ്പതിർയഥാ॥ **2.1.17**॥ 17

അരോഗസ്തരുണോ വാഗ്മീ
വപുഷ്മാൻ ദേശകാലവിത്।
ലോകേ പുരുഷസാരജ്ഞഃ
സാധുരേകോ വിനിർമിതഃ॥ **2.1.18**॥ 18

സ തു ശ്രേഷ്ഠൈർഗുണൈർയുക്തഃ
പ്രജാനാം പാർഥിവാത്മജഃ।
ബഹിശ്ചര ഇവ പ്രാണോ
ബഭൂവ ഗുണതഃ പ്രിയഃ॥ **2.1.19**॥ 19

സർവവിദ്യാവ്രതസ്നാതോ
യഥാവത് സാംഗവേദവിത്।
ഇഷ്വസ്ത്രേ ച പിതുഃ ശ്രേഷ്ഠോ
ബഭൂവ ഭരതാഗ്രജഃ॥ **2.1.20**॥ 20

കൽയാണാഭിജനഃ സാധു -
രദീനഃ സത്യവാഗൃജുഃ।
വൃദ്ധൈരഭിവിനീതശ്ച
ദ്വിജൈർധർമാർഥദർശിഭിഃ॥ **2.1.21**॥ 21

ധർമകാമാർഥതത്ത്വജ്ഞഃ
സ്മൃതിമാൻ പ്രതിഭാനവാൻ।
ലൗകികേ സമയാചാരേ
കൃതകൽപോ വിശാരദഃ ॥ **2.1.22** ॥ 22

നിഭൃതഃ സംവൃതാകാരോ
ഗുപ്തമന്ത്രഃ സഹായവാൻ।
അമോഘക്രോധഹർഷശ്ച
ത്യാഗസംയമകാലവിത് ॥ **2.1.23** ॥ 23

ദൃഢഭക്തിഃ സ്ഥിരപ്രജ്ഞോ
നാസദ്ഗ്രാഹീ ന ദുർവചഃ।
നിസ്തന്ദ്രീരപ്രമത്തശ്ച
സ്വദോഷപരദോഷവിത് ॥ **2.1.24** ॥ 24

ശാസ്ത്രജ്ഞശ്ച കൃതജ്ഞശ്ച
പുരുഷാന്തരകോവിദഃ।
യഃ പ്രഗ്രഹാനുഗ്രഹയോ -
ർയഥാന്യായം വിചക്ഷണഃ ॥ **2.1.25** ॥ 25

സത്സംഗ്രഹാനുഗ്രഹണേ
സ്ഥാനവിന്നിഗ്രഹസ്യ ച।
ആയകർമണ്യുപായജ്ഞഃ
സന്ദൃഷ്ടവ്യയകർമവിത് ॥ **2.1.26** ॥ 26

ശ്രൈഷ്ഠ്യം ചാസ്ത്രസമൂഹേഷു
പ്രാപ്തോ വ്യാമിശ്രകേഷു ച।
അർഥധർമൗ ച സംഗൃഹ്യ
സുഖതന്ത്രോ ന ചാലസഃ ॥ **2.1.27** ॥ 27

വൈഹാരികാണാം ശിൽപാനാം
വിജ്ഞാതാർഥവിഭാഗവിത് ।
ആരോഹേ വിനയേ ചൈവ
യുക്തോ വാരണവാജിനാം ॥ **2.1.28** ॥ 28

ധനുർവേദവിദാം ശ്രേഷ്ഠോ
ലോകേഽതിരഥസമ്മതഃ ।
അഭിയാതാ പ്രഹർതാ ച
സേനാനയവിശാരദഃ ॥ **2.1.29** ॥ 29

അപ്രധൃഷ്യശ്ച സംഗ്രാമേ
ക്രുദ്ധൈരപി സുരാസുരൈഃ ।
അനസൂയോ ജിതക്രോധോ
ന ദൃപ്തോ ന ച മത്സരീ ॥ **2.1.30** ॥ 30

നാവജ്ഞേയശ്ച ഭൂതാനാം
ന ച കാലവശാനുഗഃ ।
ഏവം ശ്രേഷ്ഠൈർഗുണൈർയുക്തഃ
പ്രജാനാം പാർഥിവാത്മജഃ ॥ **2.1.31** ॥ 31

സമ്മതസ്ത്രിഷു ലോകേഷു
വസുധായാഃ ക്ഷമാഗുണൈഃ ।
ബുദ്ധ്യാ ബൃഹസ്പതേസ്തുൽയോ
വീർയേ ചാപി ശചീപതേഃ ॥ **2.1.32** ॥ 32

തഥാ സർവപ്രജാകാന്തൈഃ
പ്രീതിസഞ്ജനനൈഃ പിതുഃ ।
ഗുണൈർവിരുരുചേ രാമോ
ദീപ്തഃ സൂര്യ ഇവാംശുഭിഃ ॥ **2.1.33** ॥ 33

തമേവംവൃത്തസമ്പന്ന -
മപ്രധൃഷ്യപരാക്രമം ।
ലോകനാഥോപമം നാഥ -
മകാമയത മേദിനീ ॥ **2.1.34** ॥ 34

ഏതൈസ്തു ബഹുഭിർയുക്തം
ഗുണൈരനുപമൈഃ സുതം ।
ദൃഷ്ട്വാ ദശരഥോ രാജാ
ചക്രേ ചിന്താം പരന്തപഃ ॥ **2.1.35** ॥ 35

അഥ രാജ്ഞോ ബഭൂവൈവ
വൃദ്ധസ്യ ചിരജീവിനഃ ।
പ്രീതിരേഷാ കഥം രാമോ
രാജാ സ്യാൻമയി ജീവതി ॥ **2.1.36** ॥ 36

ഏഷാ ഹ്യസ്യ പരാ പ്രീതി -
ർഹൃദി സമ്പരിവർതതേ ।
കദാ നാമ സുതം ദ്രക്ഷ്യാ -
മ്യഭിഷിക്തമഹം പ്രിയം ॥ **2.1.37** ॥ 37

വൃദ്ധികാമോ ഹി ലോകസ്യ
സർവഭൂതാനുകമ്പകഃ ।
മത്തഃ പ്രിയതരോ ലോകേ
പർജന്യ ഇവ വൃഷ്ടിമാൻ ॥ **2.1.38** ॥ 38

യമശക്രസമോ വീര്യേ
ബൃഹസ്പതിസമോ മതൗ ।
മഹീധരസമോ ധൃത്യാം
മത്തശ്ച ഗുണവത്തരഃ ॥ **2.1.39** ॥ 39

മഹീമഹമിമാം കൃത്സ്നാ -
മധിതിഷ്ഠന്തമാത്മജം।
അനേന വയസാ ദൃഷ്ട്വാ
യഥാ സ്വർഗമവാപ്നുയാം ॥ **2.1.40** ॥ 40

ഇത്യേവം വിവിധൈസ്തൈസ്തൈ -
രൻയപാർഥിവദുർലഭൈഃ।
ശിഷ്ടൈരപരിമേയൈശ്ച
ലോകേ ലോകോത്തരൈർഗുണൈഃ ॥ **2.1.41** ॥ 41

തം സമീക്ഷ്യ തദാ രാജാ
യുക്തം സമുദിതൈർഗുണൈഃ।
നിശ്ചിത്യ സചിവൈഃ സാർധം
യൗവരാജ്യമമൻയത ॥ **2.1.42** ॥ 42

ദിവ്യന്തരിക്ഷേ ഭൂമൗ ച
ഘോരമുത്പാതജം ഭയം।
സഞ്ചചക്ഷേഽഥ മേധാവീ
ശരീരേ ചാത്മനോ ജരാം ॥ **2.1.43** ॥ 43

പൂർണചന്ദ്രാനനസ്യാഥ
ശോകാപനുദമാത്മനഃ।
ലോകേ രാമസ്യ ബുബുധേ
സമ്പ്രിയത്വം മഹാത്മനഃ ॥ **2.1.44** ॥ 44

ആത്മനശ്ച പ്രജാനാം ച
ശ്രേയസേ ച പ്രിയേണ ച।
പ്രാപ്തേ കാലേ സ ധർമാത്മാ
ഭക്ത്യാ ത്വരിതവാൻ നൃപഃ ॥ **2.1.45** ॥ 45

നാനാനഗരവാസ്തവ്യാൻ
പൃഥഗ്ജാനപദാനപി।
സമാനിനായ മേദിൻയാം
പ്രധാനാൻ പൃഥിവീപതിഃ ॥ **2.1.46** ॥ 46

താൻ വേശ്മനാനാഭരണൈ -
ർയഥാർഹം പ്രതിപൂജിതാൻ।
ദദർശാലങ്കൃതോ രാജാ
പ്രജാപതിരിവ പ്രജാഃ ॥ **2.1.47** ॥ 47

ന തു കേകയരാജാനം
ജനകം വാ നരാധിപഃ।
ത്വരയാ ചാനയാമാസ
പശ്ചാത്തൗ ശ്രോഷ്യതഃ പ്രിയം ॥ **2.1.48** ॥ 48

അഥോപവിഷ്ടേ നൃപതൗ
തസ്മിൻ പരപുരാർദനേ।
തതഃ പ്രവിവിശുഃ ശേഷാ
രാജാനോ ലോകസമ്മതാഃ ॥ **2.1.49** ॥ 49

അഥ രാജവിതീർണേഷു
വിവിധേഷ്വാസനേഷു ച।
രാജാനമേവാഭിമുഖാ
നിഷേദുർനിയതാ നൃപാഃ ॥ **2.1.50** ॥ 50

സ ലബ്ധമാനൈർവിനയാൻവിതൈർനൃപൈഃ
പുരാലയൈർജാനപദൈശ്ച മാനവൈഃ।
ഉപോപവിഷ്ടൈർനൃപതിർവൃതോ ബഭൗ
സഹസ്രചക്ഷുർഭഗവാനിവാമരൈഃ ॥ **2.1.51** ॥ 51

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പ്രഥമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വിതീയഃ സർഗഃ ॥

ദശരഥകർതൃകഃ ശ്രീരാമരാജ്യാഭിഷേകപ്രസ്താവഃ സംസത്സദസ്യൈഃ ശ്രീരാമഗുണാനാം വർണനം കുർവദ്ഭിരുക്തപ്രസ്താവസ്യ സഹർഷം യുക്തിയുക്തം സമർഥനം

തതഃ പരിഷദം സർവാ -
മാമന്തര്യ വസുധാധിപഃ।
ഹിതമുദ്ധർഷണം ചൈവ -
മുവാച പ്രഥിതം വചഃ ॥ **2.2.1** ॥ 52

ദുന്ദുഭിസ്വരകൽപേന
ഗംഭീരേണാനുനാദിനാ।
സ്വരേണ മഹതാ രാജാ
ജീമൂത ഇവ നാദയൻ ॥ **2.2.2** ॥ 53

രാജലക്ഷണയുക്തേന
കാന്തേനാനുപമേന ച।
ഉവാച രസയുക്തേന
സ്വരേണ നൃപതിർനൃപാൻ ॥ **2.2.3** ॥ 54

വിദിതം ഭവതാമേതദ്
യഥാ മേ രാജ്യമുത്തമം।
പൂർവകൈർമമ രാജേന്ദ്രൈഃ
സുതവത് പരിപാലിതം ॥ **2.2.4** ॥ 55

സോഽഹമിക്ഷ്വാകുഭിഃ സർവൈ -
ർനരേന്ദ്രൈഃ പ്രതിപാലിതം।
ശ്രേയസാ യോക്തുമിച്ഛാമി
സുഖാർഹമഖിലം ജഗത് ॥ **2.2.5** ॥ 56

മയാപ്യാചരിതം പൂർവൈഃ
പന്ഥാനമനുഗച്ഛതാ।
പ്രജാ നിത്യമനിദ്രേണ
യഥാശക്ത്യഭിരക്ഷിതാഃ ॥ **2.2.6** ॥ 57

ഇദം ശരീരം കൃത്സ്നസ്യ
ലോകസ്യ ചരതാ ഹിതം।
പാണ്ഡുരസ്യാതപത്രസ്യ
ച്ഛായായാം ജരിതം മയാ ॥ **2.2.7** ॥ 58

പ്രാപ്യ വർഷസഹസ്രാണി
ബഹൂൻയായൂംഷി ജീവതഃ।
ജീർണസ്യാസ്യ ശരീരസ്യ
വിശ്രാന്തിമഭിരോചയേ ॥ **2.2.8** ॥ 59

രാജപ്രഭാവജുഷ്ടാം ച
ദുർവഹാമജിതേന്ദ്രിയൈഃ।
പരിശ്രാന്തോഽസ്മി ലോകസ്യ
ഗുർവീം ധർമധുരം വഹൻ ॥ **2.2.9** ॥ 60

സോഽഹം വിശ്രാമമിച്ഛാമി
പുത്രം കൃത്വാ പ്രജാഹിതേ।
സന്നികൃഷ്ടാനിമാൻ സർവാ -
നനുമാന്യ ദ്വിജർഷഭാൻ ॥ **2.2.10** ॥ 61

അനുജ്ഞാതോ ഹി മാം സർവൈ -
ർഗുണൈഃ ശ്രേഷ്ഠോ മമാത്മജഃ।
പുരന്ദരസമോ വീര്യേ
രാമഃ പരപുരഞ്ജയഃ ॥ **2.2.11** ॥ 62

തം ചന്ദ്രമിവ പുഷ്യേണ
യുക്തം ധർമഭൃതാം വരം।
യൗവരാജ്യേ നിയോക്തുമാസ്മി
പ്രാതഃ പുരുഷപുംഗവം ॥ **2.2.12** ॥ 63

അനുരൂപഃ സ വോ നാഥോ
ലക്ഷ്മീവാൻ ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ।
ത്രൈലോക്യമപി നാഥേന
യേന സ്യാന്നാഥവത്തരം ॥ **2.2.13** ॥ 64

അനേന ശ്രേയസാ സദ്യഃ
സംയോക്ഷ്യേഽഹമിമാം മഹീം।
ഗതക്ലേശോ ഭവിഷ്യാമി
സുതേ തസ്മിൻ നിവേശ്യ വൈ ॥ **2.2.14** ॥ 65

യദിദം മേഽനുരൂപാർഥം
മയാ സാധു സുമന്ത്രിതം।
ഭവന്തോ മേഽനുമന്യന്താം
കഥം വാ കരവാണ്യഹം ॥ **2.2.15** ॥ 66

യദ്യപ്യേഷാ മമ പ്രീതി -
ർഹിതമൻയദ് വിചിന്ത്യതാം।
അൻയാ മധ്യസ്ഥചിന്താ തു
വിമർദാഭ്യധികോദയാ ॥ **2.2.16** ॥ 67

ഇതി ബ്രുവന്തം മുദിതാഃ
പ്രത്യനന്ദൻ നൃപാ നൃപം।
വൃഷ്ടിമന്തം മഹാമേഘം
നർദന്ത ഇവ ബർഹിണഃ ॥ **2.2.17** ॥ 68

സ്നിഗ്ധോ്നുനാദഃ സഞ്ജജ്ഞേ
തതോ ഹർഷസമീരിതഃ।
ജനൗഘോദ്ഘുഷ്ടസന്നാദോ
മേദിനീം കമ്പയന്നിവ ॥ **2.2.18** ॥ 69

തസ്യ ധർമാർഥവിദുഷോ
ഭാവമാജ്ഞായ സർവശഃ।
ബ്രാഹ്മണാ ബലമുഖ്യാശ്ച
പൗരജാനപദൈഃ സഹ ॥ **2.2.19** ॥ 70

സമേത്യ തേ മന്ത്രയിതും
സമതാഗതബുദ്ധയഃ।
ഊചുശ്ച മനസാ ജ്ഞാത്വാ
വൃദ്ധം ദശരഥം നൃപം ॥ **2.2.20** ॥ 71

അനേകവർഷസാഹസ്രോ
വൃദ്ധസ്ത്വമസി പാർഥിവ।
സ രാമം യുവരാജാന -
മഭിഷിഞ്ചസ്വ പാർഥിവം ॥ **2.2.21** ॥ 72

ഇച്ഛാമോ ഹി മഹാബാഹും
രഘുവീരം മഹാബലം।
ഗജേന മഹതാ യാന്തം
രാമം ഛത്രാവൃതാനനം ॥ **2.2.22** ॥ 73

ഇതി തദ്വചനം ശ്രുത്വാ
രാജാ തേഷാം മനഃപ്രിയം।
അജാനന്നിവ ജിജ്ഞാസു -
രിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.2.23** ॥ 74

ശ്രുത്വൈതദ് വചനം യൻമേ
രാഘവം പതിമിച്ഛഥ।
രാജാനഃ സംശയോഽയം മേ
തദിദം ബ്രൂത തത്ത്വതഃ ॥ **2.2.24** ॥ 75

കഥം നു മയി ധർമേണ
പൃഥിവീമനുശാസതി।
ഭവന്തോ ദ്രഷ്ടുമിച്ഛന്തി
യുവരാജം മഹാബലം ॥ **2.2.25** ॥ 76

തേ തമൂചുർമഹാത്മാനഃ
പൗരജാനപദൈഃ സഹ।
ബഹവോ നൃപ കൽയാണ -
ഗുണാഃ സന്തി സുതസ്യ തേ ॥ **2.2.26** ॥ 77

ഗുണാൻ ഗുണവതോ ദേവ
ദേവകൽപസ്യ ധീമതഃ।
പ്രിയാനാനന്ദനാൻ കൃത്സ്നാൻ
പ്രവക്ഷ്യാമോഽദ്യ താൻ ശൃണു ॥ **2.2.27** ॥ 78

ദിവ്യൈർഗുണൈഃ ശക്രസമോ
രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ।
ഇക്ഷ്വാകുഭ്യോഽപി സർവേഭ്യോ
ഹ്യതിരിക്തോ വിശാമ്പതേ ॥ **2.2.28** ॥ 79

രാമഃ സത്പുരുഷോ ലോകേ
സത്യഃ സത്യപരായണഃ।
സാക്ഷാദ് രാമാദ് വിനിർവൃത്തോ
ധർമശ്ചാപി ശ്രിയാ സഹ ॥ **2.2.29** ॥ 80

പ്രജാസുഖത്വേ ചന്ദ്രസ്യ
വസുധായാഃ ക്ഷമാഗുണൈഃ।
ബുദ്ധ്യാ ബൃഹസ്പതേസ്തുൽയോ
വീർയേ സാക്ഷാച്ഛചീപതേഃ ॥ **2.2.30** ॥ 81

ധർമജ്ഞഃ സത്യസന്ധശ്ച
ശീലവാനനസൂയകഃ।
ക്ഷാന്തഃ സാന്ത്വയിതാ ശ്ലക്ഷ്ണഃ
കൃതജ്ഞോ വിജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.2.31** ॥ 82

മൃദുശ്ച സ്ഥിരചിത്തശ്ച
സദാ ഭവ്യോഽനസൂയകഃ।
പ്രിയവാദീ ച ഭൂതാനാം
സത്യവാദീ ച രാഘവഃ ॥ **2.2.32** ॥ 83

ബഹുശ്രുതാനാം വൃദ്ധാനാം
ബ്രാഹ്മണാനാമുപാസിതാ।
തേനാസ്യേഹാതുലാ കീർതി -
ർയശസ്തേജശ്ച വർധതേ ॥ **2.2.33** ॥ 84

ദേവാസുരമനുഷ്യാണാം
സർവാസ്ത്രേഷു വിശാരദഃ।
സമ്യഗ് വിദ്യാവ്രതസ്നാതോ
യഥാവത് സാംഗവേദവിത് ॥ **2.2.34** ॥ 85

ഗാന്ധർവേ ച ഭുവി ശ്രേഷ്ഠോ
ബഭൂവ ഭരതാഗ്രജഃ।
കൽയാണാഭിജനഃ സാധു -
രദീനാത്മാ മഹാമതിഃ ॥ **2.2.35** ॥ 86

ദ്വിജൈരഭിവിനീതശ്ച
ശ്രേഷ്ഠൈർധർമാർഥനൈപുണൈഃ।
യദാ വ്രജതി സംഗ്രാമം
ഗ്രാമാർഥേ നഗരസ്യ വാ ॥ **2.2.36** ॥ 87

ഗത്വാ സൗമിത്രിസഹിതോ
നാവിജിത്യ നിവർതതേ।
സംഗ്രാമാത് പുനരാഗത്യ
കുഞ്ജരേണ രഥേന വാ ॥ **2.2.37** ॥ 88

പൗരാൻ സ്വജനവന്നിത്യം
കുശലം പരിപൃച്ഛതി।
പുത്രേഷ്വഗ്നിഷു ദാരേഷു
പ്രേഷ്യശിഷ്യഗണേഷു ച ॥ **2.2.38** ॥ 89

നിഖിലേനാനുപൂർവ്യാ ച
പിതാ പുത്രാനിവൗരസാൻ।
ശുശ്രൂഷന്തേ ച വഃ ശിഷ്യാഃ
കച്ചിദ് വർമസു ദംശിതാഃ ॥ **2.2.39** ॥ 90

ഇതി വഃ പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
സദാ രാമോഽഭിഭാഷതേ।
വ്യസനേഷു മനുഷ്യാണാം
ഭൃശം ഭവതി ദുഃഖിതഃ ॥ **2.2.40** ॥ 91

ഉത്സവേഷു ച സർവേഷു
പിതേവ പരിതുഷ്യതി।
സത്യവാദീ മഹേഷ്വാസോ
വൃദ്ധസേവീ ജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.2.41** ॥ 92

സ്മിതപൂർവാഭിഭാഷീ ച
ധർമം സർവാത്മനാശ്രിതഃ।
സമ്യഗ്യോക്താ ശ്രേയസാം ച
ന വിഗൃഹ്യകഥാരുചിഃ ॥ **2.2.42** ॥ 93

ഉത്തരോത്തരയുക്തൗ ച
വക്താ വാചസ്പതിർയഥാ।
സുഭ്രൂരായതതാമ്രാക്ഷഃ
സാക്ഷാദ് വിഷ്ണുരിവ സ്വയം ॥ **2.2.43** ॥ 94

രാമോ ലോകാഭിരാമോഽയം
ശൗര്യവീര്യപരാക്രമൈഃ।
പ്രജാപാലനസംയുക്തോ
ന രാഗോപഹതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.2.44** ॥ 95

ശക്തസ്ത്രൈലോക്യമപ്യേഷ
ഭോക്തും കിം നു മഹീമിമാം।
നാസ്യ ക്രോധഃ പ്രസാദശ്ച
നിരർഥോഽസ്തി കദാചന ॥ **2.2.45** ॥ 96

ഹന്ത്യേഷ നിയമാദ് വധ്യാ -
നവധ്യേഷു ന കുപ്യതി।
യുനക്ത്യർഥൈഃ പ്രഹൃഷ്ടശ്ച
തമസൗ യത്ര തുഷ്യതി ॥ **2.2.46** ॥ 97

ദാന്തൈഃ സർവപ്രജാകാന്തൈഃ
പ്രീതിസഞ്ജനനൈർനൃണാം।
ഗുണൈർവിരോചതേ രാമോ
ദീപ്തഃ സൂര്യ ഇവാംശുഭിഃ ॥ **2.2.47** ॥ 98

തമേവംഗുണസമ്പന്നം
രാമം സത്യപരാക്രമം।
ലോകപാലോപമം നാഥ -
മകാമയത മേദിനീ ॥ **2.2.48** ॥ 99

വത്സഃ ശ്രേയസി ജാതസ്തേ
ദിഷ്ട്യാസൗ തവ രാഘവഃ।
ദിഷ്ട്യാ പുത്രഗുണൈർയുക്തോ
മാരീച ഇവ കശ്യപഃ ॥ **2.2.49** ॥ 100

ബലമാരോഗ്യമായുശ്ച
രാമസ്യ വിദിതാത്മനഃ।
ദേവാസുരമനുഷ്യേഷു
സഗന്ധർവോരഗേഷു ച ॥ **2.2.50** ॥ 101

ആശംസതേ ജനഃ സർവോ
രാഷ്ട്രേ പുരവരേ തഥാ।
ആഭ്യന്തരശ്ച ബാഹ്യശ്ച
പൗരജാനപദോ ജനഃ ॥ **2.2.51** ॥ 102

സ്ത്രിയോ വൃദ്ധാസ്തരുണ്യശ്ച
സായം പ്രാതഃ സമാഹിതാഃ।
സർവാ ദേവാന്നമസ്യന്തി
രാമസ്യാർഥേ മനസ്വിനഃ।
തേഷാം തദ് യാചിതം ദേവ
ത്വത്പ്രസാദാത്സമൃദ്ധ്യതാം ॥ **2.2.52** ॥ 103

രാമമിന്ദീവരശ്യാമം
സർവശത്രുനിബർഹണം।
പശ്യാമോ യൗവരാജ്യസ്ഥം
തവ രാജോത്തമാത്മജം ॥ **2.2.53** ॥ 104

തം ദേവദേവോപമമാത്മജം തേ
സർവസ്യ ലോകസ്യ ഹിതേ നിവിഷ്ടം।
ഹിതായ നഃ ക്ഷിപ്രമുദാരജുഷ്ടം
മുദാഭിഷേക്തും വരദ ത്വമർഹസി ॥ **2.2.54** ॥ 105

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വിതീയഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ തൃതീയഃ സർഗഃ ॥

വസിഷ്ഠവാമദേവൗ പ്രതി
ശ്രീരാമരാജ്യാഭിഷേകസാമഗ്രീസംഗ്രഹാർഥം രാജ്ഞോ
ദശരഥസ്യാനുരോധസ്താഭ്യാം സേവകാൻ പ്രതി
തദനുരൂപാദേശസ്യ ദാനം രാജാജ്ഞയാ സുമന്ത്രേണ
ശ്രീരാമസ്യ രാജസഭായാമാനയനം രാജ്ഞാ ശ്രീരാമം പ്രതി
ഹിതസ്യോപദേശശ്ച

തേഷാമഞ്ജലിപദ്മാനി
പ്രഗൃഹീതാനി സർവശഃ।
പ്രതിഗൃഹ്യാബ്രവീദ് രാജാ
തേഭ്യഃ പ്രിയഹിതം വചഃ ॥ **2.3.1** ॥ 106

അഹോഽസ്മി പരമപ്രീതഃ
പ്രഭാവശ്ചാതുലോ മമ।
യൻമേ ജ്യേഷ്ഠം പ്രിയം പുത്രം
യൗവരാജ്യസ്ഥമിച്ഛഥ ॥ **2.3.2** ॥ 107

ഇതി പ്രത്യർചിതാൻ രാജാ
ബ്രാഹ്മണാനിദമബ്രവീത്।
വസിഷ്ഠം വാമദേവം ച
തേഷാമേവോപശൃണ്വതാം ॥ **2.3.3** ॥ 108

ചൈത്രഃ ശ്രീമാനയം മാസഃ
പുണ്യഃ പുഷ്പിതകാനനഃ।
യൗവരാജ്യായ രാമസ്യ
സർവമേവോപകൽപ്യതാം ॥ **2.3.4** ॥ 109

രാജ്ഞസ്തൂപരതേ വാക്യേ
ജനഘോഷോ മഹാനഭൂത്।
ശനൈസ്തസ്മിൻ പ്രശാന്തേ ച
ജനഘോഷേ ജനാധിപഃ ॥ **2.3.5** ॥ 110

വസിഷ്ഠം മുനിശാർദൂലം
രാജാ വചനമബ്രവീത്।
അഭിഷേകായ രാമസ്യ
യത് കർമ സപരിച്ഛദം ॥ **2.3.6** ॥ 111

തദദ്യ ഭഗവൻ സർവ -
മാജ്ഞാപയിതുമർഹസി।
തച്ഛ്രുത്വാ ഭൂമിപാലസ്യ
വസിഷ്ഠോ മുനിസത്തമഃ ॥ **2.3.7** ॥ 112

ആദിദേശാഗ്രതോ രാജ്ഞഃ
സ്ഥിതാൻ യുക്താൻ കൃതാഞ്ജലീൻ।
സുവർണാദീനി രത്നാനി
ബലീൻ സർവൗഷധീരപി ॥ **2.3.8** ॥ 113

ശുക്ലമാൽയാനി ലാജാംശ്ച
പൃഥക് ച മധുസർപിഷീ।
അഹതാനി ച വാസാംസി
രഥം സർവായുധാൻയപി ॥ **2.3.9** ॥ 114

ചതുരംഗബലം ചൈവ
ഗജം ച ശുഭലക്ഷണം।
ചാമരവ്യജനേ ചോഭേ
ധ്വജം ഛത്രം ച പാണ്ഡുരം ॥ **2.3.10** ॥ 115

ശതം ച ശാതകുംഭാനാം
കുംഭാനാമഗ്നിവർചസാം।
ഹിരൺയശൃംഗമൃഷഭം
സമഗ്രം വ്യാഘ്രചർമ ച ॥ **2.3.11** ॥ 116

യച്ചാൻയത് കിഞ്ചിദേഷ്ടവ്യം
തത് സർവമുപകൽപ്യതാം।
ഉപസ്ഥാപയത പ്രാത -
രഗ്ന്യഗാരേ മഹീപതേഃ ॥ **2.3.12** ॥ 117

അന്തഃപുരസ്യ ദ്വാരാണി
സർവസ്യ നഗരസ്യ ച।
ചന്ദനസ്രഗ്ഭിരർച്യന്താം
ധൂപൈശ്ച ഘ്രാണഹാരിഭിഃ ॥ **2.3.13** ॥ 118

പ്രശസ്തമന്നം ഗുണവദ്
ദധിക്ഷീരോപസേചനം।
ദ്വിജാനാം ശതസാഹസ്രം
യത്പ്രകാമമലം ഭവേത് ॥ **2.3.14** ॥ 119

സത്കൃത്യ ദ്വിജമുഖ്യാനാം
ശ്വഃ പ്രഭാതേ പ്രദീയതാം।
ഘൃതം ദധി ച ലാജാശ്ച
ദക്ഷിണാശ്ചാപി പുഷ്കലാഃ ॥ **2.3.15** ॥ 120

സൂര്യേഽഭ്യുദിതമാത്രേ ശ്വോ
ഭവിതാ സ്വസ്തിവാചനം।
ബ്രാഹ്മണാശ്ച നിമന്തർയന്താം
കൽപ്യന്താമാസനാനി ച ॥ **2.3.16** ॥ 121

ആബധ്യന്താം പതാകാശ്ച
രാജമാർഗശ്ച സിച്യതാം।
സർവേ ച താലാപചരാ
ഗണികാശ്ച സ്വലങ്കൃതാഃ ॥ **2.3.17** ॥ 122

കക്ഷ്യാം ദ്വിതീയാമാസാദ്യ
തിഷ്ഠന്തു നൃപവേശ്മനഃ।
ദേവായതനചൈത്യേഷു
സാന്നഭക്ഷ്യാഃ സദക്ഷിണാഃ ॥ **2.3.18** ॥ 123

ഉപസ്ഥാപയിതവ്യാഃ സ്യു -
ർമാൽയയോഗ്യാഃ പൃഥക്പൃഥക്।
ദീർഘാസിബദ്ധഗോധാശ്ച
സന്നദ്ധാ മൃഷ്ടവാസസഃ ॥ **2.3.19** ॥ 124

മഹാരാജാംഗനം ശൂരാഃ
പ്രവിശന്തു മഹോദയം।
ഏവം വ്യാദിശ്യ വിപ്രൗ തു
ക്രിയാസ്തത്ര വിനിഷ്ഠിതൗ ॥ **2.3.20** ॥ 125

ചക്രതുശ്ചൈവ യച്ചേഷം
പാർഥിവായ നിവേദ്യ ച।
കൃതമിത്യേവ ചാബ്രൂതാ -
മഭിഗമ്യ ജഗത്പതിം ॥ **2.3.21** ॥ 126

യഥോക്തവചനം പ്രീതൗ
ഹർഷയുക്തൗ ദ്വിജോത്തമൗ ।
തതഃ സുമന്ത്രം ദ്യുതിമാൻ
രാജാ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.3.22** ॥ 127

രാമഃ കൃതാത്മാ ഭവതാ
ശീഘ്രമാനീയതാമിതി ।
സ തഥേതി പ്രതിജ്ഞായ
സുമന്ത്രോ രാജശാസനാത് ॥ **2.3.23** ॥ 128

രാമം തത്രാനയാഞ്ചക്രേ
രഥേന രഥിനാം വരം ।
അഥ തത്ര സഹാസീനാ -
സ്തദാ ദശരഥം നൃപം ॥ **2.3.24** ॥ 129

പ്രാച്യോദീച്യാ പ്രതീച്യാശ്ച
ദാക്ഷിണാത്യാശ്ച ഭൂമിപാഃ ।
മ്ലേച്ഛാശ്ചാർയാശ്ച യേ ചാൻയേ
വനശൈലാന്തവാസിനഃ ॥ **2.3.25** ॥ 130

ഉപാസാഞ്ചക്രിരേ സർവേ
തം ദേവാ വാസവം യഥാ ।
തേഷാം മധ്യേ സ രാജർഷി -
ർമരുതാമിവ വാസവഃ ॥ **2.3.26** ॥ 131

പ്രാസാദസ്ഥോ ദശരഥോ
ദദർശായാന്തമാത്മജം ।
ഗന്ധർവരാജപ്രതിമം
ലോകേ വിഖ്യാതപൗരുഷം ॥ **2.3.27** ॥ 132

ദീർഘബാഹും മഹാസത്ത്വം
മത്തമാതംഗഗാമിനം।
ചന്ദ്രകാന്താനനം രാമ -
മതീവ പ്രിയദർശനം ॥ **2.3.28** ॥ 133

രൂപൗദാര്യഗുണൈഃ പുംസാം
ദൃഷ്ടിചിത്താപഹാരിണം।
ഘർമാഭിതപ്താഃ പർജന്യം
ഹ്ലാദയന്തമിവ പ്രജാഃ ॥ **2.3.29** ॥ 134

ന തതർപ സമായാന്തം
പശ്യമാനോ നരാധിപഃ।
അവതാര്യ സുമന്ത്രസ്തു
രാഘവം സ്യന്ദനോത്തമാത് ॥ **2.3.30** ॥ 135

പിതുഃ സമീപം ഗച്ഛന്തം
പ്രാഞ്ജലിഃ പൃഷ്ഠതോഽന്വഗാത്।
സ തം കൈലാസശൃംഗാഭം
പ്രാസാദം രഘുനന്ദനഃ ॥ **2.3.31** ॥ 136

ആരുരോഹ നൃപം ദ്രഷ്ടും
സഹസാ തേന രാഘവഃ।
സ പ്രാഞ്ജലിരഭിപ്രേത്യ
പ്രണതഃ പിതുരന്തികേ ॥ **2.3.32** ॥ 137

നാമ സ്വം ശ്രാവയൻ രാമോ
വവന്ദേ ചരണൗ പിതുഃ।
തം ദൃഷ്ട്വാ പ്രണതം പാർശ്വേ
കൃതാഞ്ജലിപുടം നൃപഃ ॥ **2.3.33** ॥ 138

ഗൃഹ്യാഞ്ജലൗ സമാകൃഷ്യ
സസ്വജേ പ്രിയമാത്മജം।
തസ്മൈ ചാഭ്യുദ്യതം സമ്യ -
ങ്മണികാഞ്ചനഭൂഷിതം ॥ **2.3.34** ॥ 139

ദിദേശ രാജാ രുചിരം
രാമായ പരമാസനം।
തഥാഽഽസനവരം പ്രാപ്യ
വ്യദീപയത രാഘവഃ ॥ **2.3.35** ॥ 140

സ്വയൈവ പ്രഭയാ മേരു -
മുദയേ വിമലോ രവിഃ।
തേന വിഭ്രാജിതാ തത്ര
സാ സഭാപി വ്യരോചത ॥ **2.3.36** ॥ 141

വിമലഗ്രഹനക്ഷത്രാ
ശാരദീ ദ്യൗരിവേന്ദുനാ।
തം പശ്യമാനോ നൃപതി -
സ്തുതോഷ പ്രിയമാത്മജം ॥ **2.3.37** ॥ 142

അലങ്കൃതമിവാത്മാന -
മാദർശതലസംസ്ഥിതം।
സ തം സുസ്ഥിതമാഭാഷ്യ
പുത്രം പുത്രവതാം വരഃ ॥ **2.3.38** ॥ 143

ഉവാചേദം വചോ രാജാ
ദേവേന്ദ്രമിവ കശ്യപഃ।
ജ്യേഷ്ഠായാമസി മേ പത്ന്യാം
സദൃശ്യാം സദൃശഃ സുതഃ ॥ **2.3.39** ॥ 144

ഉത്പന്നസ്ത്വം ഗുണജ്യേഷ്ഠോ
മമ രാമാത്മജഃ പ്രിയഃ।
ത്വയാ യതഃ പ്രജാശ്ചേമാഃ
സ്വഗുണൈരനുരഞ്ജിതാഃ ॥ **2.3.40** ॥ 145

തസ്മാത് ത്വം പുഷ്യയോഗേന
യൗവരാജ്യമവാപ്നുഹി।
കാമതസ്ത്വം പ്രകൃത്യൈവ
നിർണീതോ ഗുണവാനിതി ॥ **2.3.41** ॥ 146

ഗുണവത്യപി തു സ്നേഹാത്
പുത്ര വക്ഷ്യാമി തേ ഹിതം।
ഭൂയോ വിനയമാസ്ഥായ
ഭവ നിത്യം ജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.3.42** ॥ 147

കാമക്രോധസമുത്ഥാനി
ത്യജസ്വ വ്യസനാനി ച।
പരോക്ഷയാ വർതമാനോ
വൃത്ത്യാ പ്രത്യക്ഷയാ തഥാ ॥ **2.3.43** ॥ 148

അമാത്യപ്രഭൃതീഃ സർവാഃ
പ്രജാശ്ചൈവാനുരഞ്ജയ।
കോഷ്ഠാഗാരായുധാഗാരൈഃ
കൃത്വാ സന്നിചയാൻ ബഹൂൻ ॥ **2.3.44** ॥ 149

ഇഷ്ടാനുരക്തപ്രകൃതി -
ർയഃ പാലയതി മേദിനീം।
തസ്യ നന്ദന്തി മിത്രാണി
ലബ്ധ്വാമൃതമിവാമരാഃ ॥ **2.3.45** ॥ 150

തസ്മാത് പുത്ര ത്വമാത്മാനം
നിയമ്യൈവം സമാചര।
തച്ഛ്രുത്വാ സുഹൃദസ്തസ്യ
രാമസ്യ പ്രിയകാരിണഃ ॥ **2.3.46** ॥ 151

ത്വരിതാഃ ശീഘ്രമാഗത്യ
കൗസൽയായൈ ന്യവേദയൻ।
സാ ഹിരണ്യം ച ഗാശ്ചൈവ
രത്നാനി വിവിധാനി ച ॥ **2.3.47** ॥ 152

വ്യാദിദേശ പ്രിയാഖ്യേഭ്യഃ
കൗസൽയാ പ്രമദോത്തമാ।
അഥാഭിവാദ്യ രാജാനം
രഥമാരുഹ്യ രാഘവഃ।
യയൗ സ്വം ദ്യുതിമദ് വേശ്മ
ജനൗഘൈഃ പ്രതിപൂജിതഃ ॥ **2.3.48** ॥ 153

തേ ചാപി പൗരാ നൃപതേർവചസ്ത -
ച്ഛ്രുത്വാ തദാ ലാഭമിവേഷ്ടമാശു।
നരേന്ദ്രമാമന്ത്രയ ഗൃഹാണി ഗത്വാ
ദേവാൻ സമാനർചുരഭിപ്രഹൃഷ്ടാഃ ॥ **2.3.49** ॥ 154

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ തൃതീയഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുർഥഃ സർഗഃ ॥

ശ്വോ രാമാഭിഷേകം നിശ്ചിത്യ രാജ്ഞാ സുമന്ത്രം പ്രേഷ്യ തേന സമാനീതം ശ്രീരാമം പ്രതി കിഞ്ചിദാവശ്യകം നിവേദ്യ തസ്യ സ്വഗൃഹേ പ്രസ്ഥാപനം ശ്രീരാമേണ കൗസൽയാഭവനം ഗത്വാ മാതരം പ്രതി സ്വാഭിഷേകവൃത്തസ്യ സൂചനം മാതുരാശിഷം പ്രാപ്യ ലക്ഷ്മണേന സഹ പ്രേമപൂർവകം വാർതാലാപം കൃത്വാ സ്വകീയേ ഭവനേ തസ്യ ഗമനം

ഗതേഷ്വഥ നൃപോ ഭൂയഃ
പൗരേഷു സഹ മന്ത്രിഭിഃ ।
മന്ത്രയിത്വാ തതശ്ചക്രേ
നിശ്ചയജ്ഞഃ സ നിശ്ചയം ॥ **2.4.1** ॥ 155

ശ്വ ഏവ പുഷ്യോ ഭവിതാ
ശ്വോഽഭിഷേച്യസ്തു മേ സുതഃ ।
രാമോ രാജീവപത്രാക്ഷോ
യുവരാജ ഇതി പ്രഭുഃ ॥ **2.4.2** ॥ 156

അഥാന്തർഗൃഹമാവിശ്യ
രാജാ ദശരഥസ്തദാ ।
സൂതമാമന്ത്രയാമാസ
രാമം പുനരിഹാനയ ॥ **2.4.3** ॥ 157

പ്രതിഗൃഹ്യ തു തദ്വാക്യം
സൂതഃ പുനരുപായയൗ ।
രാമസ്യ ഭവനം ശീഘ്രം
രാമമാനയിതും പുനഃ ॥ **2.4.4** ॥ 158

ദ്വാഃസ്ഥൈരാവേദിതം തസ്യ
രാമായാഗമനം പുനഃ ।
ശ്രുത്വൈവ ചാപി രാമസ്തം
പ്രാപ്തം ശങ്കാൻവിതോഽഭവത് ॥ **2.4.5** ॥ 159

പ്രവേശ്യ ചൈനം ത്വരിതോ
രാമോ വചനമബ്രവീത് ।
യദാഗമനകൃത്യം തേ
ഭൂയസ്തദ്ബ്രൂഹ്യശേഷതഃ ॥ **2.4.6** ॥ 160

തമുവാച തതഃ സൂതോ
രാജാ ത്വാം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛതി ।
ശ്രുത്വാ പ്രമാണം തത്ര ത്വം
ഗമനായേതരായ വാ ॥ **2.4.7** ॥ 161

ഇതി സൂതവചഃ ശ്രുത്വാ
രാമോഽപി ത്വരയാൻവിതഃ ।
പ്രയയൗ രാജഭവനം
പുനർദ്രഷ്ടും നരേശ്വരം ॥ **2.4.8** ॥ 162

തം ശ്രുത്വാ സമനുപ്രാപ്തം
രാമം ദശരഥോ നൃപഃ ।
പ്രവേശയാമാസ ഗൃഹം
വിവക്ഷുഃ പ്രിയമുത്തമം ॥ **2.4.9** ॥ 163

പ്രവിശന്നേവ ച ശ്രീമാൻ
രാഘവോ ഭവനം പിതുഃ।
ദദർശ പിതരം ദൂരാത്
പ്രണിപത്യ കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.4.10** ॥ 164

പ്രണമന്തം തമുത്ഥാപ്യ
സമ്പരിഷ്വജ്യ ഭൂമിപഃ।
പ്രദിശ്യ ചാസനം ചാസ്മൈ
രാമം ച പുനരബ്രവീത് ॥ **2.4.11** ॥ 165

രാമ വൃദ്ധോഽസ്മി ദീർഘായു -
ർഭുക്താ ഭോഗാ യഥേപ്സിതാഃ।
അന്നവദ്ഭിഃ ക്രതുശതൈ -
ർയഥേഷ്ടം ഭൂരിദക്ഷിണൈഃ ॥ **2.4.12** ॥ 166

ജാതമിഷ്ടമപത്യം മേ
ത്വമദ്യാനുപമം ഭുവി।
ദത്തമിഷ്ടമധീതം ച
മയാ പുരുഷസത്തമ ॥ **2.4.13** ॥ 167

അനുഭൂതാനി ചേഷ്ടാനി
മയാ വീര സുഖാൻയപി।
ദേവർഷിപിതൃവിപ്രാണാ -
മനൃണോഽസ്മി തഥാഽഽത്മനഃ ॥ **2.4.14** ॥ 168

ന കിഞ്ചിൻമമ കർതവ്യം
തവാൻയത്രാഭിഷേചനാത്।
അതോ യത്ത്വാമഹം ബ്രൂയാം
തൻമേ ത്വം കർതുമർഹസി ॥ **2.4.15** ॥ 169

അദ്യ പ്രകൃതയഃ സർവാ -
സ്ത്വാമിച്ഛന്തി നരാധിപം।
അതസ്ത്വാം യുവരാജാന -
മഭിഷേക്ഷ്യാമി പുത്രക ॥ **2.4.16** ॥ 170

അപി ചാദ്യാശുഭാൻ രാമ
സ്വപ്നാൻ പശ്യാമി രാഘവ।
സനിർഘാതാ ദിവോൽകാശ്ച
പതന്തി ഹി മഹാസ്വനാഃ ॥ **2.4.17** ॥ 171

അവഷ്ടബ്ധം ച മേ രാമ
നക്ഷത്രം ദാരുണഗ്രഹൈഃ।
ആവേദയന്തി ദൈവജ്ഞാഃ
സൂര്യാംഗാരകരാഹുഭിഃ ॥ **2.4.18** ॥ 172

പ്രായേണ ച നിമിത്താനാ -
മീദൃശാനാം സമുദ്ഭവേ।
രാജാ ഹി മൃത്യുമാപ്നോതി
ഘോരാം ചാപദമൃച്ഛതി ॥ **2.4.19** ॥ 173

തദ് യാവദേവ മേ ചേതോ
ന വിമുഹ്യതി രാഘവ।
താവദേവാഭിഷിഞ്ചസ്വ
ചലാ ഹി പ്രാണിനാം മതിഃ ॥ **2.4.20** ॥ 174

അദ്യ ചന്ദ്രോഽഭ്യുപഗമത്
പുഷ്യാത് പൂർവം പുനർവസും।
ശ്വഃ പുഷ്യയോഗം നിയതം
വക്ഷ്യന്തേ ദൈവചിന്തകാഃ ॥ **2.4.21** ॥ 175

തത്ര പുഷ്യേ്യഭിഷിഞ്ചസ്വ
മനസ്ത്വരയതീവ മാം।
ശ്വസ്ത്വാഹമഭിഷേക്ഷ്യാമി
യൗവരാജ്യേ പരന്തപ ॥ **2.4.22** ॥ 176

തസ്മാത് ത്വയാദ്യപ്രഭൃതി
നിശേയം നിയതാത്മനാ।
സഹ വധ്വോപവസ്തവ്യാ
ദർഭപ്രസ്തരശായിനാ ॥ **2.4.23** ॥ 177

സുഹൃദശ്ചാപ്രമത്താസ്ത്വാം
രക്ഷന്ത്വദ്യ സമന്തതഃ।
ഭവന്തി ബഹുവിഘ്നാനി
കാർയാണ്യേവംവിധാനി ഹി ॥ **2.4.24** ॥ 178

വിപ്രോഷിതശ്ച ഭരതോ
യാവദേവ പുരാദിതഃ।
താവദേവാഭിഷേകസ്തേ
പ്രാപ്തകാലോ മതോ മമ ॥ **2.4.25** ॥ 179

കാമം ഖലു സതാം വൃത്തേ
ഭ്രാതാ തേ ഭരതഃ സ്ഥിതഃ।
ജ്യേഷ്ഠാനുവർതീ ധർമാത്മാ
സാനുക്രോശോ ജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.4.26** ॥ 180

കിം നു ചിത്തം മനുഷ്യാണാ -
മനിത്യമിതി മേ മതം।
സതാം ച ധർമനിത്യാനാം
കൃതശോഭി ച രാഘവ ॥ **2.4.27** ॥ 181

ഇത്യുക്തഃ സോഽഭ്യനുജ്ഞാതഃ
ശ്വോഭാവിൻയഭിഷേചനേ।
വ്രജേതി രാമഃ പിതര -
മഭിവാദ്യാഭ്യയാദ് ഗൃഹം ॥ **2.4.28** ॥ 182

പ്രവിശ്യ ചാത്മനോ വേശ്മ
രാജ്ഞാഽഽദിഷ്ടേഽഭിഷേചനേ।
തത്ക്ഷണാദേവ നിഷ്ക്രമ്യ
മാതുരന്തഃപുരം യയൗ ॥ **2.4.29** ॥ 183

തത്ര താം പ്രവണാമേവ
മാതരം ക്ഷൗമവാസിനീം।
വാഗ്യതാം ദേവതാഗാരേ
ദദർശായാചതീം ശ്രിയം ॥ **2.4.30** ॥ 184

പ്രാഗേവ ചാഗതാ തത്ര
സുമിത്രാ ലക്ഷ്മണസ്തഥാ।
സീതാ ചാനയിതാ ശ്രുത്വാ
പ്രിയം രാമാഭിഷേചനം ॥ **2.4.31** ॥ 185

തസ്മിൻ കാലേഽപി കൗസൽയാ
തസ്ഥാവാമീലിതേക്ഷണാ।
സുമിത്രയാൻവാസ്യമാനാ
സീതയാ ലക്ഷ്മണേന ച ॥ **2.4.32** ॥ 186

ശ്രുത്വാ പുഷ്യേ ച പുത്രസ്യ
യൗവരാജ്യേഽഭിഷേചനം।
പ്രാണായാമേന പുരുഷം
ധ്യായമാനാ ജനാർദനം ॥ **2.4.33** ॥ 187

തഥാ സനിയമാമേവ
സോഽഭിഗമ്യാഭിവാദ്യ ച ।
ഉവാച വചനം രാമോ
ഹർഷയംസ്താമിദം വരം ॥ **2.4.34** ॥ 188

അംബ പിത്രാ നിയുക്തോഽസ്മി
പ്രജാപാലനകർമണി ।
ഭവിതാ ശ്വോഽഭിഷേകോ മേ
യഥാ മേ ശാസനം പിതുഃ ॥ **2.4.35** ॥ 189

സീതയാപ്യുപവസ്തവ്യാ
രജനീയം മയാ സഹ ।
ഏവമുക്തമുപാധ്യായൈഃ
സ ഹി മാമുക്തവാൻ പിതാ ॥ **2.4.36** ॥ 190

യാനി യാൻയത്ര യോഗ്യാനി
ശ്വോഭാവിൻയഭിഷേചനേ ।
താനി മേ മംഗലാൻയദ്യ
വൈദേഹ്യാശ്ചൈവ കാരയ ॥ **2.4.37** ॥ 191

ഏതച്ഛ്രുത്വാ തു കൗസൽയാ
ചിരകാലാഭികാങ്ക്ഷിതം ।
ഹർഷബാഷ്പാകുലം വാക്യ -
മിദം രാമമഭാഷത ॥ **2.4.38** ॥ 192

വത്സ രാമ ചിരം ജീവ
ഹതാസ്തേ പരിപന്ഥിനഃ ।
ജ്ഞാതീൻ മേ ത്വം ശ്രിയാ യുക്തഃ
സുമിത്രായാശ്ച നന്ദയ ॥ **2.4.39** ॥ 193

കൽയാണേ ബത നക്ഷത്രേ
മയാ ജാതോഽസി പുത്രക।
യേന ത്വയാ ദശരഥോ
ഗുണൈരാരാധിതഃ പിതാ ॥ **2.4.40** ॥ 194

അമോഘം ബത മേ ക്ഷാന്തം
പുരുഷേ പുഷ്കരേക്ഷണേ।
യേയമിക്ഷ്വാകുരാജശ്രീഃ
പുത്ര ത്വാം സംശ്രയിഷ്യതി ॥ **2.4.41** ॥ 195

ഇത്യേവമുക്തോ മാത്രാ തു
രാമോ ഭ്രാതരമബ്രവീത്।
പ്രാഞ്ജലിം പ്രഹ്വമാസീന -
മഭിവീക്ഷ്യ സ്മയന്നിവ ॥ **2.4.42** ॥ 196

ലക്ഷ്മണേമാം മയാ സാർധം
പ്രശാധി ത്വം വസുന്ധരാം।
ദ്വിതീയം മേഽന്തരാത്മാനം
ത്വാമിയം ശ്രീരുപസ്ഥിതാ ॥ **2.4.43** ॥ 197

സൗമിത്രേ ഭുങ്ക്ഷ്വ ഭോഗാംസ്ത്വ -
മിഷ്ടാൻ രാജ്യഫലാനി ച।
ജീവിതം ചാപി രാജ്യം ച
ത്വദർഥമഭികാമയേ ॥ **2.4.44** ॥ 198

ഇത്യുക്ത്വാ ലക്ഷ്മണം രാമോ മാതരാവഭിവാദ്യ ച।
അഭ്യനുജ്ഞാപ്യ സീതാം ച യയൗ സ്വം ച നിവേശനം ॥ **2.4.45** ॥ 199

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുർഥഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചമഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോഽനുരോധേന സീതാസഹിതായ ശ്രീരാമായ വസിഷ്ഠകർതൃകമുപവാസവ്രതദീക്ഷാദാനം വസിഷ്ഠേന രാജാനം പ്രതി വൃത്തസ്യാസ്യ നിവേദനം രാജ്ഞഃ സ്വാന്തഃപുരേ പ്രവേശഃ

സന്ദിശ്യ രാമം നൃപതിഃ
ശ്വോഭാവിൻയഭിഷേചനേ ।
പുരോഹിതം സമാഹൂയ
വസിഷ്ഠമിദമബ്രവീത് ॥ **2.5.1** ॥ 200

ഗച്ഛോപവാസം കാകുത്സ്ഥം
കാരയാദ്യ തപോധന ।
ശ്രേയസേ രാജ്യലാഭായ
വധ്വാ സഹ യതവ്രത ॥ **2.5.2** ॥ 201

തഥേതി ച സ രാജാന -
മുക്ത്വാ വേദവിദാം വരഃ ।
സ്വയം വസിഷ്ഠോ ഭഗവാൻ
യയൗ രാമനിവേശനം ॥ **2.5.3** ॥ 202

ഉപവാസയിതും വീരം
മന്ത്രവിൻമന്ത്രകോവിദം।
ബ്രാഹ്യം രഥവരം യുക്ത -
മാസ്ഥായ സുധൃതവ്രതഃ ॥ **2.5.4** ॥ 203

സ രാമഭവനം പ്രാപ്യ
പാണ്ഡുരാഭ്രഘനപ്രഭം।
തിസ്രഃ കക്ഷ്യാ രഥേനൈവ
വിവേശ മുനിസത്തമഃ ॥ **2.5.5** ॥ 204

തമാഗതമൃഷിം രാമ -
സ്ത്വരന്നിവ സസംഭ്രമം।
മാനയിഷ്യൻ സ മാനാർഹം
നിശ്ചക്രാമ നിവേശനാത് ॥ **2.5.6** ॥ 205

അഭ്യേത്യ ത്വരമാണോഽഥ
രഥാഭ്യാശം മനീഷിണഃ।
തതോഽവതാരയാമാസ
പരിഗൃഹ്യ രഥാത് സ്വയം ॥ **2.5.7** ॥ 206

സ ചൈനം പ്രശ്രിതം ദൃഷ്ട്വാ
സംഭാഷ്യാഭിപ്രസാദ്യ ച।
പ്രിയാർഹം ഹർഷയൻ രാമ -
മിത്യുവാച പുരോഹിതഃ ॥ **2.5.8** ॥ 207

പ്രസന്നസ്തേ പിതാ രാമ
യത്ത്വം രാജ്യമവാപ്സ്യസി।
ഉപവാസം ഭവാനദ്യ
കരോതു സഹ സീതയാ ॥ **2.5.9** ॥ 208

പ്രാതസ്ത്വാമഭിഷേക്ഷ്യതാ ഹി
യൗവരാജ്യേ നരാധിപഃ।
പിതാ ദശരഥഃ പ്രീത്യാ
യയാതിം നഹുഷോ യഥാ ॥ **2.5.10** ॥ 209

ഇത്യുക്ത്വാ സ തദാ രാമ -
മുപവാസം യതവ്രതഃ।
മന്ത്രവത് കാരയാമാസ
വൈദേഹ്യാ സഹിതം ശുചിഃ ॥ **2.5.11** ॥ 210

തതോ യഥാവദ് രാമേണ
സ രാജ്ഞോ ഗുരുരർചിതഃ।
അഭ്യനുജ്ഞാപ്യ കാകുത്സ്ഥം
യയൗ രാമനിവേശനാത് ॥ **2.5.12** ॥ 211

സുഹദ്ഭിസ്തത്ര രാമോഽപി
സഹാസീനഃ പ്രിയംവദൈഃ।
സഭാജിതോ വിവേശാഥ
താനനുജ്ഞാപ്യ സർവശഃ ॥ **2.5.13** ॥ 212

ഹൃഷ്ടനാരീനരയുതം
രാമവേശ്മ തദാ ബഭൗ।
യഥാ മത്തദ്വിജഗണം
പ്രഫുൽലനലിനം സരഃ ॥ **2.5.14** ॥ 213

സ രാജഭവനപ്രഖ്യാത്
തസ്മാദ് രാമനിവേശനാത്।
നിർഗത്യ ദദൃശേ മാർഗം
വസിഷ്ഠോ ജനസംവൃതം ॥ **2.5.15** ॥ 214

വൃന്ദവൃന്ദൈരയോധ്യായാം
രാജമാർഗാഃ സമന്തതഃ।
ബഭൂവുരഭിസംബാധാഃ
കുതൂഹലജനൈർവൃതാഃ ॥ **2.5.16** ॥ 215

ജനവൃന്ദോർമിസംഘർഷ -
ഹർഷസ്വനവൃതസ്തദാ।
ബഭൂവ രാജമാർഗസ്യ
സാഗരസ്യേവ നിഃസ്വനഃ ॥ **2.5.17** ॥ 216

സിക്തസമ്മൃഷ്ടരഥ്യാ ഹി
തഥാ ച വനമാലിനീ।
ആസീദയോധ്യാ തദഹഃ
സമുച്ഛ്രിതഗൃഹധ്വജാ ॥ **2.5.18** ॥ 217

തദാ ഹ്യയോധ്യാനിലയഃ
സസ്ത്രീബാലാകുലോ ജനഃ।
രാമാഭിഷേകമാകാങ്ക്ഷ -
ന്നാകാങ്ക്ഷന്നുദയം രവേഃ ॥ **2.5.19** ॥ 218

പ്രജാലങ്കാരഭൂതം ച
ജനസ്യാനന്ദവർധനം।
ഉത്സുകോഽഭൂജനോ ദ്രഷ്ടും
തമയോധ്യാമഹോത്സവം ॥ **2.5.20** ॥ 219

ഏവം തജ്ജനസംബാധം
രാജമാർഗം പുരോഹിതഃ।
വ്യൂഹന്നിവ ജനൗഘം തം
ശനൈ രാജകുലം യയൗ ॥ **2.5.21** ॥ 220

സിതാഭ്രശിഖരപ്രഖ്യം
പ്രാസാദമധിരുഹ്യ ച ।
സമീയായ നരേന്ദ്രേണ
ശക്രേണേവ ബൃഹസ്പതിഃ ॥ **2.5.22** ॥ 221

തമാഗതമഭിപ്രേക്ഷ്യ
ഹിത്വാ രാജാസനം നൃപഃ ।
പപ്രച്ഛ സ്വമതം തസ്മൈ
കൃതമിത്യഭിവേദയത് ॥ **2.5.23** ॥ 222

തേന ചൈവ തദാ തുൽയം
സഹാസീനാഃ സഭാസദഃ ।
ആസനേഭ്യഃ സമുത്തസ്ഥുഃ
പൂജയന്തഃ പുരോഹിതം ॥ **2.5.24** ॥ 223

ഗുരുണാ ത്വഭ്യനുജ്ഞാതോ
മനുജൗഘം വിസൃജ്യ തം ।
വിവേശാന്തഃപുരം രാജാ
സിംഹോ ഗിരിഗുഹാമിവ ॥ **2.5.25** ॥ 224

തദഗ്ര്യവേഷപ്രമദാജനാകുലം
മഹേന്ദ്രവേശ്മപ്രതിമം നിവേശനം ।
വ്യദീപയംശ്ചാരു വിവേശ പാർഥിവഃ
ശശീവ താരാഗണസങ്കുലം നഭഃ ॥ **2.5.26** ॥ 225

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷഷ്ഠഃ സർഗഃ ॥

സസീതസ്യ ശ്രീരാമസ്യ നിയമപരായണതാ സംഹൃഷ്ടൈഃ പുരജനൈർനഗരസ്യാലങ്കരണം രാജാനം പ്രതി കൃതജ്ഞതാപ്രകടനം ച പുർയ്യാം ജാനപദജനാനാം സമുദായസ്യൈകത്രസമവായഃ

ഗതേ പുരോഹിതേ രാമഃ
സ്നാതോ നിയതമാനസഃ।
സഹ പത്ന്യാ വിശാലാക്ഷ്യാ
നാരായണമുപാഗമത് ॥ **2.6.1** ॥ 226

പ്രഗൃഹ്യ ശിരസാ പാത്രീം
ഹവിഷോ വിധിവത് തതഃ।
മഹതേ ദൈവതായാജ്യം
ജുഹാവ ജ്വലിതാനലേ ॥ **2.6.2** ॥ 227

ശേഷം ച ഹവിഷസ്തസ്യ
പ്രാശ്യാശാസ്യാത്മനഃ പ്രിയം।
ധ്യായന്നാരായണം ദേവം
സ്വാസ്തീർണേ കുശസംസ്തരേ ॥ **2.6.3** ॥ 228

വാഗ്യതഃ സഹ വൈദേഹ്യാ
ഭൂത്വാ നിയതമാനസഃ।
ശ്രീമത്യായതനേ വിഷ്ണോഃ
ശിശ്യേ നരവരാത്മജഃ ॥ **2.6.4** ॥ 229

ഏകയാമാവശിഷ്ടായാം
രാത്ര്യാം പ്രതിവിബുധ്യ സഃ।
അലങ്കാരവിധിം സമ്യക്
കാരയാമാസ വേശ്മനഃ ॥ **2.6.5** ॥ 230

തത്ര ശൃണ്വൻ സുഖാ വാചഃ
സൂതമാഗധവന്ദിനാം।
പൂർവാം സന്ധ്യാമുപാസീനോ
ജജാപ സുസമാഹിതഃ ॥ **2.6.6** ॥ 231

തുഷ്ടാവ പ്രണതശ്ചൈവ
ശിരസാ മധുസൂദനം।
വിമലക്ഷൗമസംവീതോ
വാചയാമാസ സ ദ്വിജാൻ ॥ **2.6.7** ॥ 232

തേഷാം പുണ്യാഹഘോഷോഽഥ
ഗംഭീരമധുരസ്തഥാ।
അയോധ്യാം പൂരയാമാസ
തൂര്യഘോഷാനുനാദിതഃ ॥ **2.6.8** ॥ 233

കൃതോപവാസം തു തദാ
വൈദേഹ്യാ സഹ രാഘവം।
അയോധ്യാനിലയഃ ശ്രുത്വാ
സർവഃ പ്രമുദിതോ ജനഃ ॥ **2.6.9** ॥ 234

തതഃ പൗരജനഃ സർവഃ
ശ്രുത്വാ രാമാഭിഷേചനം।
പ്രഭാതാം രജനീം ദൃഷ്ട്വാ
ചക്രേ ശോഭയിതും പുരീം ॥ **2.6.10** ॥ 235

സിതാഭ്രശിഖരാഭേഷു
ദേവതായതനേഷു ച।
ചതുഷ്പഥേഷു രഥ്യാസു
ചൈത്യേഷ്വട്ടാലകേഷു ച ॥ **2.6.11** ॥ 236

നാനാപണ്യസമൃദ്ധേഷു
വണിജാമാപണേഷു ച।
കുടുംബിനാം സമൃദ്ധേഷു
ശ്രീമത്സു ഭവനേഷു ച ॥ **2.6.12** ॥ 237

സഭാസു ചൈവ സർവാസു
വൃക്ഷേഷ്വാലക്ഷിതേഷു ച।
ധ്വജാഃ സമുച്ഛ്രിതാഃ സാധു
പതാകാശ്ചാഭവംസ്തഥാ ॥ **2.6.13** ॥ 238

നടനർതകസംഘാനാം
ഗായകാനാം ച ഗായതാം।
മനഃകർണസുഖാ വാചഃ
ശുശ്രാവ ജനതാ തതഃ ॥ **2.6.14** ॥ 239

രാമാഭിഷേകയുക്താശ്ച
കഥാശ്ചക്രുർമിഥോ ജനാഃ।
രാമാഭിഷേകേ സമ്പ്രാപ്തേ
ചത്വരേഷു ഗൃഹേഷു ച ॥ **2.6.15** ॥ 240

ബാലാ അപി ക്രീഡമാനാ
ഗൃഹദ്വാരേഷു സംഘശഃ।
രാമാഭിഷേവസംയുക്തൊ -
ഽപ്യക്രുരേവ കഥാ മിഥഃ ॥ **2.6.16** ॥ 241

കൃതപുഷ്പോപഹാരശ്ച
ധൂപഗന്ധാധിവാസിതഃ।
രാജമാർഗഃ കൃതഃ ശ്രീമാൻ
പൗരൈ രാമാഭിഷേചനേ ॥ **2.6.17** ॥ 242

പ്രകാശകരണാർഥം ച
നിശാഗമനശങ്കയാ।
ദീപവൃക്ഷാംസ്തഥാ ചക്രു -
രനുരഥ്യാസു സർവശഃ ॥ **2.6.18** ॥ 243

അലങ്കാരം പുരസ്യൈവം
കൃത്വാ തത് പുരവാസിനഃ।
ആകാങ്ക്ഷമാണാ രാമസ്യ
യൗവരാജ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.6.19** ॥ 244

സമേത്യ സംഘശഃ സർവേ
ചത്വരേഷു സഭാസു ച।
കഥയന്തോ മിഥസ്തത്ര
പ്രശശംസുർജനാധിപം ॥ **2.6.20** ॥ 245

അഹോ മഹാത്മാ രാജായ -
മിക്ഷ്വാകുകുലനന്ദനഃ।
ജ്ഞാത്വാ വൃദ്ധം സ്വമാത്മാനം
രാമം രാജ്യേഽഭിഷേക്ഷ്യതി ॥ **2.6.21** ॥ 246

സർവേ ഹ്യനുഗൃഹീതാഃ സ്മ
യന്നോ രാമോ മഹീപതിഃ।
ചിരായ ഭവിതാ ഗോപ്താ
ദൃഷ്ടലോകപരാവരഃ ॥ **2.6.22** ॥ 247

അനുദ്ധതമനാ വിദ്വാൻ
ധർമാത്മാ ഭ്രാതൃവത്സലഃ।
യഥാ ച ഭ്രാതൃഷു സ്നിഗ്ധ -
സ്തഥാസ്മാസ്വപി രാഘവഃ ॥ **2.6.23** ॥ 248

ചിരം ജീവതു ധർമാത്മാ
രാജാ ദശരഥോഽനഘഃ।
യത്പ്രസാദേനാഭിഷിക്തം
രാമം ദ്രക്ഷ്യാമഹേ വയം ॥ **2.6.24** ॥ 249

ഏവംവിധം കഥയതാം
പൗരാണാം ശുശ്രുവുഃ പരേ।
ദിഗ്ഭ്യോ വിശ്രുതവൃത്താന്താഃ
പ്രാപ്താ ജാനപദാ ജനാഃ ॥ **2.6.25** ॥ 250

തേ തു ദിഗ്ഭ്യഃ പുരീം പ്രാപ്താ
ദ്രഷ്ടും രാമാഭിഷേചനം।
രാമസ്യ പൂരയാമാസുഃ
പുരീം ജാനപദാ ജനാഃ ॥ **2.6.26** ॥ 251

ജനൗഘൈസ്തൈർവിസർപദ്ഭിഃ
ശുശ്രുവേ തത്ര നിഃസ്വനഃ।
പർവസൂദീർണവേഗസ്യ
സാഗരസ്യേവ നിഃസ്വനഃ ॥ **2.6.27** ॥ 252

തതസ്തദിന്ദ്രക്ഷയസന്നിഭം പുരം
ദിദൃക്ഷുഭിർജാനപദൈരുപാഹിതൈഃ।
സമന്തതഃ സസ്വനമാകുലം ബഭൗ
സമുദ്രയാദോഭിരിവാർണവോദകം ॥ **2.6.28** ॥ 253

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷഷ്ഠഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തമഃ സർഗഃ ॥

ഭാവിനഃ ശ്രീരാമാഭിഷേകസ്യ വൃത്തമാകർണ്യ ഖിന്നയാ മന്ഥരയാ കൈകേയ്യാ ഹൃദയേ ഭേദഭാവസ്യോത്പാദനം പ്രീതയാ കൈകേയ്യാ കുബ്ജായൈ പുരസ്കാരരൂപേണാഭൂഷണസ്യ ദാനം വരം വരയിതും പ്രേരണം ച

ജ്ഞാതിദാസീ യതോ ജാതാ
കൈകേയ്യാ തു സഹോഷിതാ।
പ്രാസാദം ചന്ദ്രസങ്കാശ -
മാരുരോഹ യദൃച്ഛയാ ॥ **2.7.1** ॥ 254

സിക്തരാജപഥാം കൃത്സ്നാം
പ്രകീർണകമലോത്പലാം।
അയോധ്യാം മന്ഥരാ തസ്മാത്
പ്രാസാദാദൻവവൈക്ഷത ॥ **2.7.2** ॥ 255

പതാകാഭിർവരാർഹാഭി -
ർധ്വജൈശ്ച സമലങ്കൃതാം।
സിക്താം ചന്ദനതോയൈശ്ച
ശിരഃസ്നാതജനൈർയുതാം ॥ **2.7.3** ॥ 256

മാൽയമോദകഹസ്തൈശ്ച
ദ്വിജേന്ദ്രൈരഭിനാദിതാം।
ശുക്ലദേവഗൃഹദ്വാരാം
സർവവാദിത്രനാദിതാം ॥ **2.7.4** ॥ 257

സമ്പ്രഹൃഷ്ടജനാകീർണാം
ബ്രഹ്മഘോഷനിനാദിതാം।
പ്രഹൃഷ്ടവരഹസ്ത്യശ്വാം
സമ്പ്രണർദിതഗോവൃഷാം ॥ **2.7.5** ॥ 258

ഹൃഷ്ടപ്രമുദിതൈഃ പൗരൈ -
രുച്ഛ്രിതധ്വജമാലിനീം।
അയോധ്യാം മന്ഥരാ ദൃഷ്ട്വാ
പരം വിസ്മയമാഗതാ ॥ **2.7.6** ॥ 259

സാ ഹർഷോത്ഫുൽലനയനാം
പാണ്ഡുരക്ഷൗമവാസിനീം।
അവിദൂരേ സ്ഥിതാം ദൃഷ്ട്വാ
ധാത്രീം പപ്രച്ഛ മന്ഥരാ ॥ **2.7.7** ॥ 260

ഉത്തമേനാഭിസംയുക്താ
ഹർഷേണാർഥപരാ സതീ।
രാമമാതാ ധനം കിം നു
ജനേഭ്യഃ സമ്പ്രയച്ഛതി ॥ **2.7.8** ॥ 261

അതിമാത്രം പ്രഹർഷഃ കിം
ജനസ്യാസ്യ ച ശംസ മേ।
കാരയിഷ്യതി കിം വാപി
സമ്പ്രഹൃഷ്ടോ മഹീപതിഃ ॥ **2.7.9** ॥ 262

വിദീർയമാണാ ഹർഷേണ
ധാത്രീ തു പരയാ മുദാ।
ആചചക്ഷേഽഥ കുബ്ജായൈ
ഭൂയസീം രാഘവേ ശ്രിയം ॥ **2.7.10** ॥ 263

ശ്വഃ പുഷ്യേണ ജിതക്രോധം
യൗവരാജ്യേന ചാനഘം।
രാജാ ദശരഥോ രാമ -
മഭിഷേക്ഷ്യതാ ഹി രാഘവം ॥ **2.7.11** ॥ 264

ധാത്ര്യാസ്തു വചനം ശ്രുത്വാ
കുബ്ജാ ക്ഷിപ്രമമർഷിതാ।
കൈലാസശിഖരാകാരാത്
പ്രാസാദാദവരോഹത ॥ **2.7.12** ॥ 265

സാ ദഹ്യമാനാ ക്രോധേന
മന്ഥരാ പാപദർശിനീ।
ശയാനാമേവ കൈകേയീ -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.7.13** ॥ 266

ഉത്തിഷ്ഠ മൂഢേ കിം ശേഷേ
ഭയം ത്വാമഭിവർതതേ।
ഉപപ്ലുതമഘൗഘേന
നാത്മാനമവബുധ്യസേ ॥ **2.7.14** ॥ 267

അനിഷ്ടേ സുഭഗാകാരേ
സൗഭാഗ്യേന വികത്ഥസേ।
ചലം ഹി തവ സൗഭാഗ്യം
നദ്യാഃ സ്രോത ഇവോഷ്ണഗേ ॥ **2.7.15** ॥ 268

ഏവമുക്താ തു കൈകേയീ
രുഷ്ടയാ പരുഷം വചഃ।
കുബ്ജയാ പാപദർശിൻയാ
വിഷാദമഗമത് പരം ॥ **2.7.16** ॥ 269

കൈകേയീ ത്വബ്രവീത് കുബ്ജാം
കച്ചിത് ക്ഷേമം ന മന്ഥരേ।
വിഷണ്ണവദനാം ഹി ത്വാം
ലക്ഷയേ ഭൃശദുഃഖിതാം ॥ **2.7.17** ॥ 270

മന്ഥരാ തു വചഃ ശ്രുത്വാ
കൈകേയ്യാ മധുരാക്ഷരം।
ഉവാച ക്രോധസംയുക്താ
വാക്യം വാക്യവിശാരദാ ॥ **2.7.18** ॥ 271

സാ വിഷണ്ണതരാ ഭൂത്വാ
കുബ്ജാ തസ്യാം ഹിതൈഷിണീ।
വിഷാദയന്തീ പ്രോവാച
ഭേദയന്തീ ച രാഘവം ॥ **2.7.19** ॥ 272

അക്ഷയം സുമഹദ് ദേവി
പ്രവൃത്തം ത്വദ്വിനാശനം।
രാമം ദശരഥോ രാജാ
യൗവരാജ്യേഭിഷേക്ഷ്യതി ॥ **2.7.20** ॥ 273

സാസ്മ്യഗാധേ ഭയേ മഗ്നാ
ദുഃഖശോകസമൻവിതാ।
ദഹ്യമാനാനലേനേവ
ത്വദ്ധിതാർഥമിഹാഗതാ ॥ **2.7.21** ॥ 274

തവ ദുഃഖേന കൈകേയി
മമ ദുഃഖം മഹദ് ഭവേത്।
ത്വദ്വൃദ്ധൗ മമ വൃദ്ധിശ്ച
ഭവേദിഹ ന സംശയഃ ॥ **2.7.22** ॥ 275

നരാധിപകുലേ ജാതാ
മഹിഷീ ത്വം മഹീപതേഃ।
ഉഗ്രത്വം രാജധർമാണാം
കഥം ദേവി ന ബുധ്യസേ ॥ **2.7.23** ॥ 276

ധർമവാദീ ശഠോ ഭർതാ
ശ്ലക്ഷ്ണവാദീ ച ദാരുണഃ।
ശുദ്ധഭാവേന ജാനീഷേ
തേനൈവമതിസന്ധിതാ ॥ **2.7.24** ॥ 277

ഉപസ്ഥിതഃ പ്രയുഞ്ജാന -
സ്ത്വയി സാന്ത്വമനർഥകം।
അർഥേനൈവാദ്യ തേ ഭർതാ
കൗസൽയാം യോജയിഷ്യതി ॥ **2.7.25** ॥ 278

അപവാഹ്യ തു ദുഷ്ടാത്മാ
ഭരതം തവ ബന്ധുഷു।
കാൽയേ സ്ഥാപയിതാ രാമം
രാജ്യേ നിഹതകണ്ടകേ ॥ **2.7.26** ॥ 279

ശത്രുഃ പതിപ്രവാദേന
മാത്രേവ ഹിതകാമ്യയാ।
ആശീവിഷ ഇവാംഗേന
ബാലേ പരിധൃതസ്ത്വയാ ॥ **2.7.27** ॥ 280

യഥാ ഹി കുർയാച്ഛത്രുർവാ
സർപോ വാ പ്രത്യുപേക്ഷിതഃ।
രാജ്ഞാ ദശരഥേനാദ്യ
സപുത്രാ ത്വം തഥാ കൃതാ ॥ **2.7.28** ॥ 281

പാപേനാനൃതസാന്ത്വേന
ബാലേ നിത്യം സുഖോചിതാ।
രാമം സ്ഥാപയതാ രാജ്യേ
സാനുബന്ധാ ഹതാ ഹ്യസി ॥ **2.7.29** ॥ 282

സാ പ്രാപ്തകാലം കൈകേയി
ക്ഷിപ്രം കുരു ഹിതം തവ।
ത്രായസ്വ പുത്രമാത്മാനം
മാം ച വിസ്മയദർശനേ ॥ **2.7.30** ॥ 283

മന്ഥരായാ വചഃ ശ്രുത്വാ
ശയനാത് സാ ശുഭാനനാ।
ഉത്തസ്ഥൗ ഹർഷസമ്പൂർണാ
ചന്ദ്രലേഖേവ ശാരദീ ॥ **2.7.31** ॥ 284

അതീവ സാ തു സന്തുഷ്ടാ
കൈകേയീ വിസ്മയാന്വിതാ।
ദിവ്യമാഭരണം തസ്യൈ
കുബ്ജായൈ പ്രദദൗ ശുഭം ॥ **2.7.32** ॥ 285

ദത്ത്വാ ത്വാഭരണം തസ്യൈ
കുബ്ജായൈ പ്രമദോത്തമാ।
കൈകേയീ മന്ഥരാം ഹൃഷ്ടാ
പുനരേവാബ്രവീദിദം ॥ **2.7.33** ॥ 286

ഇദം തു മന്ഥരേ മഹ്യ -
മാഖ്യാതം പരമം പ്രിയം।
ഏതൻമേ പ്രിയമാഖ്യാതം
കിം വാ ഭൂയഃ കരോമി തേ ॥ **2.7.34** ॥ 287

രാമേ വാ ഭരതേ വാഹം
വിശേഷം നോപലക്ഷയേ।
തസ്മാത് തുഷ്ടാസ്മി യദ് രാജാ
രാമം രാജ്യേഽഭിഷേക്ഷ്യതി ॥ **2.7.35** ॥ 288

ന മേ പരം കിഞ്ചിദിതോ വരം പുനഃ
പ്രിയം പ്രിയാർഹേ സുവചം വചോഽമൃതം।
തഥാ ഹ്യവോചസ്ത്വമതഃ പ്രിയോത്തരം
വരം പരം തേ പ്രദദാമി തം വൃണു ॥ **2.7.36** ॥ 289

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടമഃ സർഗഃ ॥

മന്ഥരയാ പുനഃ ശ്രീരാമരാജ്യാഭിഷേകസ്യ കൈകേയീകൃത്യേ നിഷ്ടകരത്വേ പ്രതിപാദിതേ കൈകേയ്യാ ശ്രീരാമഗുണാൻ വർണയിത്വാ തദീയാഭിഷേകസ്യ സമർഥനം തദനുകുബ്ജയാ പുനഃ ശ്രീരാമരാജ്യസ്യ ഭരതായ ഭയോത്പാദകത്വം പ്രതിപാദ്യ കൈകേയ്യാ മനസി ഭേദഭാവോത്പാദനം

മന്ഥരാ ത്വഭ്യസൂയൈനാ -
മുത്സൃജ്യാഭരണം ഹി തത് ।
ഉവാചേദം തതോ വാക്യം
കോപദുഃഖസമൻവിതാ ॥ **2.8.1** ॥ 290

ഹർഷം കിമർഥമസ്ഥാനേ
കൃതവത്യസി ബാലിശേ ।
ശോകസാഗരമധ്യസ്ഥം
നാത്മാനമവബുധ്യസേ ॥ **2.8.2** ॥ 291

മനസാ പ്രസഹാമി ത്വാം
ദേവി ദുഃഖാർദിതാ സതീ ।
യച്ചോചിതവ്യേ ഹൃഷ്ടാസി
പ്രാപ്യ ത്വം വ്യസനം മഹത് ॥ **2.8.3** ॥ 292

ശോചാമി ദുർമതിത്വം തേ
കാ ഹി പ്രാജ്ഞാ പ്രഹർഷയേത് ।
അരേഃ സപത്നീപുത്രസ്യ
വൃദ്ധിം മൃത്യോരിവാഗതാം ॥ **2.8.4** ॥ 293

ഭരതാദേവ രാമസ്യ
രാജ്യസാധാരണാദ് ഭയം ।
തദ് വിചിന്ത്യ വിഷണ്ണാസ്മി
ഭയം ഭീതാദ്ധി ജായതേ ॥ **2.8.5** ॥ 294

ലക്ഷ്മണോ ഹി മഹാബാഹൂ
രാമം സർവാത്മനാ ഗതഃ ।
ശത്രുഘ്നശ്ചാപി ഭരതം
കാകുത്സ്ഥം ലക്ഷ്മണോ യഥാ ॥ **2.8.6** ॥ 295

പ്രത്യാസന്നക്രമേണാപി
ഭരതസ്യൈവ ഭാമിനി ।
രാജ്യക്രമോ വിസൃഷ്ടസ്തു
തയോസ്താവദ്യവീയസോഃ ॥ **2.8.7** ॥ 296

വിദുഷഃ ക്ഷത്രചാരിത്രേ
പ്രാജ്ഞസ്യ പ്രാപ്തകാരിണഃ ।
ഭയാത് പ്രവേപേ രാമസ്യ
ചിന്തയന്തീ തവാത്മജം ॥ **2.8.8** ॥ 297

സുഭഗാ കില കൗസൽയാ
യസ്യാഃ പുത്രോഽഭിഷേക്ഷ്യതേ ।
യൗവരാജ്യേന മഹതാ
ശ്വഃ പുഷ്യേണ ദ്വിജോത്തമൈഃ ॥ **2.8.9** ॥ 298

പ്രാപ്താം വസുമതീം പ്രീതിം
പ്രതീതാം ഹതവിദ്വിഷം।
ഉപസ്ഥാസ്യസി കൗസൽയാം
ദാസീവത് ത്വം കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.8.10** ॥ 299

ഏവം ച ത്വം സഹാസ്മാഭി -
സ്തസ്യാഃ പ്രേഷ്യാ ഭവിഷ്യസി।
പുത്രശ്ച തവ രാമസ്യ
പ്രേഷ്യത്വം ഹി ഗമിഷ്യതി ॥ **2.8.11** ॥ 300

ഹൃഷ്ടാഃ ഖലു ഭവിഷ്യന്തി
രാമസ്യ പരമാഃ സ്ത്രിയഃ।
അപ്രഹൃഷ്ടാ ഭവിഷ്യന്തി
സ്നുഷാസ്തേ ഭരതക്ഷയേ ॥ **2.8.12** ॥ 301

താം ദൃഷ്ട്വാ പരമപ്രീതാം
ബ്രുവന്തീം മന്ഥരാം തതഃ।
രാമസ്യൈവ ഗുണാൻ ദേവീ
കൈകേയീ പ്രശശംസ ഹ ॥ **2.8.13** ॥ 302

ധർമജ്ഞോ ഗുണവാൻ ദാന്തഃ
കൃതജ്ഞഃ സത്യവാംഛുചിഃ।
രാമോ രാജസുതോ ജ്യേഷ്ഠോ
യൗവരാജ്യമതോഽർഹതി ॥ **2.8.14** ॥ 303

ഭ്രാതൄൻ ഭൃത്യാംശ്ച ദീർഘായുഃ
പിതൃവത് പാലയിഷ്യതി।
സന്തപ്യസേ കഥം കുബ്ജേ
ശ്രുത്വാ രാമാഭിഷേചനം ॥ **2.8.15** ॥ 304

ഭരതശ്ചാപി രാമസ്യ
ധ്രുവം വർഷശതാത് പരം।
പിതൃപൈതാമഹം രാജ്യ -
മവാപ്സ്യതി നരർഷഭഃ ॥ **2.8.16** ॥ 305

സാ ത്വമഭ്യുദയേ പ്രാപ്തേ
ദഹ്യമാനേവ മന്ഥരേ।
ഭവിഷ്യതി ച കൽയാണേ
കിമിദം പരിതപ്യസേ ॥ **2.8.17** ॥ 306

യഥാ വൈ ഭരതോ മാൻയ -
സ്തഥാ ഭൂയോഽപി രാഘവഃ।
കൗസൽയാതോഽതിരിക്തം ച
മമ ശുശ്രൂഷതേ ബഹു ॥ **2.8.18** ॥ 307

രാജ്യം യദി ഹി രാമസ്യ
ഭരതസ്യാപി തത് തദാ।
മൻയതേ ഹി യഥാഽഽത്മാനം
യഥാ ഭ്രാതൃംസ്തു രാഘവഃ ॥ **2.8.19** ॥ 308

കൈകേയ്യാ വചനം ശ്രുത്വാ
മന്ഥരാ ഭൃശദുഃഖിതാ।
ദീർഘമുഷ്ണം വിനിഃശ്വസ്യ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.8.20** ॥ 309

അനർഥദർശിനീ മൗർഖ്യാ -
ന്നാത്മാനമവബുധ്യസേ।
ശോകവ്യസനവിസ്തീർണേ
മജ്ജന്തീ ദുഃഖസാഗരേ ॥ **2.8.21** ॥ 310

ഭവിതാ രാഘവോ രാജാ
രാഘവസ്യ ച യഃ സുതഃ।
രാജവംശാത്തു ഭരതഃ
കൈകേയി പരിഹാസ്യതേ ॥ **2.8.22** ॥ 311

നഹി രാജ്ഞഃ സുതാഃ സർവേ
രാജ്യേ തിഷ്ഠന്തി ഭാമിനി।
സ്ഥാപ്യമാനേഷു സർവേഷു
സുമഹാനനയോ ഭവേത് ॥ **2.8.23** ॥ 312

തസ്മാജ്ജ്യേഷ്ഠേ ഹി കൈകേയി
രാജ്യതന്ത്രാണി പാർഥിവാഃ।
സ്ഥാപയന്ത്യനവദ്യാംഗി
ഗുണവത്സ്വിതരേഷ്വപി ॥ **2.8.24** ॥ 313

അസാവത്യന്തനിർഭഗ്ന -
സ്തവ പുത്രോ ഭവിഷ്യതി।
അനാഥവത് സുഖേഭ്യശ്ച
രാജവംശാച്ച വത്സലേ ॥ **2.8.25** ॥ 314

സാഹം ത്വദർഥ സമ്പ്രാപ്താ
ത്വം തു മാം നാവബുദ്ധ്യസേ।
സപത്നിവൃദ്ധൗ യാ മേ ത്വം
പ്രദേയം ദാതുമർഹസി ॥ **2.8.26** ॥ 315

ധ്രുവം തു ഭരതം രാമഃ
പ്രാപ്യ രാജ്യമകണ്ടകം।
ദേശാന്തരം നായയിതാ
ലോകാന്തരമഥാപി വാ ॥ **2.8.27** ॥ 316

ബാല ഏവ തു മാതുൽയം
ഭരതോ നായിതസ്ത്വയാ।
സന്നികർഷാച്ച സൗഹാർദം
ജായതേ സ്ഥാവരേഷ്വിവ ॥ **2.8.28** ॥ 317

ഭരതാനുവശാത് സോഽപി
ശത്രുഘ്നസ്തത്സമം ഗതഃ।
ലക്ഷ്മണോ ഹി യഥാ രാമം
തഥായം ഭരതം ഗതഃ ॥ **2.8.29** ॥ 318

ശ്രൂയതേ ഹി ദ്രുമഃ കശ്ചി -
ച്ഛ്രേത്തവ്യോ വനജീവനൈഃ।
സന്നികർഷാദിഷീകാഭി -
ർമോചിതഃ പരമാദ് ഭയാത് ॥ **2.8.30** ॥ 319

ഗോപ്താ ഹി രാമം സൗമിത്രി -
ർലക്ഷ്മണം ചാപി രാഘവഃ।
അശ്വിനോരിവ സൗഭ്രാത്രം
തയോർലോകേഷു വിശ്രുതം ॥ **2.8.31** ॥ 320

തസ്മാന്ന ലക്ഷ്മണേ രാമഃ
പാപം കിഞ്ചിത് കരിഷ്യതി।
രാമസ്തു ഭരതേ പാപം
കുർയാദേവ ന സംശയഃ ॥ **2.8.32** ॥ 321

തസ്മാദ് രാജഗൃഹാദേവ
വനം ഗച്ഛതു രാഘവഃ।
ഏതദ്ധി രോചതേ മഹ്യം
ഭൃശം ചാപി ഹിതം തവ ॥ **2.8.33** ॥ 322

ഏവം തേ ജ്ഞാതിപക്ഷസ്യ
ശ്രേയശ്ചൈവ ഭവിഷ്യതി।
യദി ചേദ് ഭരതോ ധർമാത്
പിത്ര്യം രാജ്യമവാപ്സ്യതി ॥ **2.8.34** ॥ 323

സ തേ സുഖോചിതോ ബാലോ
രാമസ്യ സഹജോ രിപുഃ।
സമൃദ്ധാർഥസ്യ നഷ്ടാർഥോ
ജീവിഷ്യതി കഥം വശേ ॥ **2.8.35** ॥ 324

അഭിദ്രുതമിവാരണ്യേ
സിംഹേന ഗജയൂഥപം।
പ്രച്ഛാദ്യമാനം രാമേണ
ഭരതം ത്രാതുമർഹസി ॥ **2.8.36** ॥ 325

ദർപാന്നിരാകൃതാ പൂർവം ത്വയാ സൗഭാഗ്യവത്തയാ।
രാമമാതാ സപത്നീ തേ കഥം വൈരം ന യാപയേത് ॥ **2.8.37** ॥ 326

യദാ ച രാമഃ പൃഥിവീമവാപ്സ്യതേ
പ്രഭൂതരത്നാകരശൈലസംയുതാം।
തദാ ഗമിഷ്യസ്യശുഭം പരാഭവം
സഹൈവ ദീനാ ഭരതേന ഭാമിനി ॥ **2.8.38** ॥ 327

യദാ ഹി രാമഃ പൃഥിവീമവാപ്സ്യതേ
ധ്രുവം പ്രണഷ്ടോ ഭരതോ ഭവിഷ്യതി।
അതോ ഹി സഞ്ചിന്തയ രാജ്യമാത്മജേ
പരസ്യ ചൈവാസ്യ വിവാസകാരണം ॥ **2.8.39** ॥ 328

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ നവമഃ സർഗഃ ॥

കുബ്ജായാഃ കുചക്രേണ കൈകേയ്യാഃ കോപഭവനേ പ്രവേശഃ

ഏവമുക്താ തു കൈകേയീ
ക്രോധേന ജ്വലിതാനനാ ।
ദീർഘമുഷ്ണം വിനിഃശ്വസ്യ
മന്ഥരാമിദമബ്രവീത് ॥ **2.9.1** ॥ 329

അദ്യ രാമമിതഃ ക്ഷിപ്രം
വനം പ്രസ്ഥാപയാമ്യഹം ।
യൗവരാജ്യേന ഭരതം
ക്ഷിപ്രമദ്യാഭിഷേചയേ ॥ **2.9.2** ॥ 330

ഇദം ത്വിദാനീം സമ്പശ്യ
കേനോപായേന സാധയേ ।
ഭരതഃ പ്രാപ്നുയാദ് രാജ്യം
ന തു രാമഃ കഥഞ്ചന ॥ **2.9.3** ॥ 331

ഏവമുക്താ തു സാ ദേവ്യാ
മന്ഥരാ പാപദർശിനീ ।
രാമാർഥമുപഹിംസന്തീ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.9.4** ॥ 332

ഹന്തേദാനീം പ്രപശ്യ ത്വം
കൈകേയി ശ്രൂയതാം വചഃ।
യഥാ തേ ഭരതോ രാജ്യം
പുത്രഃ പ്രാപ്സ്യതി കേവലം ॥ **2.9.5** ॥ 333

കിം ന സ്മരസി കൈകേയി
സ്മരന്തീ വാ നിഗൂഹസേ।
യദുച്യമാനമാത്മാർഥം
മത്തസ്ത്വം ശ്രോതുമിച്ഛസി ॥ **2.9.6** ॥ 334

മയോച്യമാനം യദി തേ
ശ്രോതും ക്ഷന്തോ വിലാസിനി।
ശ്രൂയതാമഭിധാസ്യാമി
ശ്രുത്വാ ചൈതദ് വിധീയതാം ॥ **2.9.7** ॥ 335

ശ്രുത്വൈവം വചനം തസ്യാ
മന്ഥരായാസ്തു കൈകയീ।
കിഞ്ചിദുത്ഥായ ശയനാത്
സ്വാസ്തീർണാദിദമബ്രവീത് ॥ **2.9.8** ॥ 336

കഥയസ്വ മമോപായം
കേനോപായേന മന്ഥരേ।
ഭരതഃ പ്രാപ്നുയാദ് രാജ്യം
ന തു രാമഃ കഥഞ്ചന ॥ **2.9.9** ॥ 337

ഏവമുക്താ തദാ ദേവ്യാ
മന്ഥരാ പാപദർശിനീ।
രാമാർഥമുപഹിംസന്തീ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.9.10** ॥ 338

പുരാ ദേവാസുരേ യുദ്ധേ
സഹ രാജർഷിഭിഃ പതിഃ।
അഗച്ഛത് ത്വാമുപാദായ
ദേവരാജസ്യ സാഹ്യകൃത് ॥ **2.9.11** ॥ 339

ദിശമാസ്ഥായ കൈകേയി
ദക്ഷിണാം ദണ്ഡകാൻ പ്രതി।
വൈജയന്തമിതി ഖ്യാതം
പുരം യത്ര തിമിധ്വജഃ ॥ **2.9.12** ॥ 340

സ ശംബര ഇതി ഖ്യാതഃ
ശതമായോ മഹാസുരഃ।
ദദൗ ശക്രസ്യ സംഗ്രാമം
ദേവസംഘൈരനിർജിതഃ ॥ **2.9.13** ॥ 341

തസ്മിൻ മഹതി സംഗ്രാമേ
പുരുഷാൻ ക്ഷതവിക്ഷതാൻ।
രാത്രൗ പ്രസുപ്താൻ ഘ്നന്തി സ്മ
തരസാപാസ്യ രാക്ഷസാഃ ॥ **2.9.14** ॥ 342

തത്രാകരോൻമഹായുദ്ധം
രാജാ ദശരഥസ്തദാ।
അസുരൈശ്ച മഹാബാഹുഃ
ശസ്ത്രൈശ്ച ശകലീകൃതഃ ॥ **2.9.15** ॥ 343

അപവാഹ്യ ത്വയാ ദേവി
സംഗ്രാമാന്നഷ്ടചേതനഃ।
തത്രാപി വിക്ഷതഃ ശസ്ത്രൈഃ
പതിസ്തേ രക്ഷിതസ്ത്വയാ ॥ **2.9.16** ॥ 344

തുഷ്ടേന തേന ദത്തൗ തേ
ദ്വൗ വരൗ ശുഭദർശനേ।
സ ത്വയോക്തഃ പതിർദേവി
യദേച്ഛേയം തദാ വരം ॥ **2.9.17** ॥ 345

ഗൃഹ്ണീയാം തു തദാ ഭർത -
സ്തഥേത്യുക്തം മഹാത്മനാ।
അനഭിജ്ഞാ ഹ്യഹം ദേവി
ത്വയൈവ കഥിതം പുരാ ॥ **2.9.18** ॥ 346

കഥൈഷാ തവ തു സ്നേഹാ -
ന്മനസാ ധാർയതേ മയാ।
രാമാഭിഷേകസംഭാരാ -
ന്നിഗൃഹ്യ വിനിവർതയ ॥ **2.9.19** ॥ 347

തൗ ച യാചസ്വ ഭർതാരം
ഭരതസ്യാഭിഷേചനം।
പ്രവ്രാജനം ച രാമസ്യ
വർഷാണി ച ചതുർദശ ॥ **2.9.20** ॥ 348

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
രാമേ പ്രവ്രാജിതേ വനം।
പ്രജാഭാവഗതസ്നേഹഃ
സ്ഥിരഃ പുത്രോ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.9.21** ॥ 349

ക്രോധാഗാരം പ്രവിശ്യാദ്യ
ക്രുദ്ധേവാശ്വപതേഃ സുതേ।
ശേഷ്വാനന്തർഹിതായാം ത്വം
ഭൂമൗ മലിനവാസിനീ ॥ **2.9.22** ॥ 350

മാ സ്മൈനം പ്രത്യുദീക്ഷേഥാ
മാ ചൈനമഭിഭാഷഥാഃ।
രുദന്തീ പാർഥിവം ദൃഷ്ട്വാ
ജഗത്യാം ശോകലാലസാ ॥ **2.9.23** ॥ 351

ദയിതാ ത്വം സദാ ഭർതു -
രത്ര മേ നാസ്തി സംശയഃ।
ത്വത്കൃതേ ച മഹാരാജോ
വിശേദപി ഹുതാശനം ॥ **2.9.24** ॥ 352

ന ത്വാം ക്രോധയിതും ശക്തോ
ന ക്രുദ്ധാം പ്രത്യുദീക്ഷിതും।
തവ പ്രിയാർഥം രാജാ തു
പ്രാണാനപി പരിത്യജേത് ॥ **2.9.25** ॥ 353

ന ഹ്യതിക്രമിതും ശക്ത -
സ്തവ വാക്യം മഹീപതിഃ।
മന്ദസ്വഭാവേ ബുധ്യസ്വ
സൗഭാഗ്യബലമാത്മനഃ ॥ **2.9.26** ॥ 354

മണിമുക്താസുവർണാനി
രത്നാനി വിവിധാനി ച।
ദദ്യാദ് ദശരഥോ രാജാ
മാ സ്മ തേഷു മനഃ കൃഥാഃ ॥ **2.9.27** ॥ 355

യൗ തൗ ദേവാസുരേ യുദ്ധേ
വരൗ ദശരഥോ ദദൗ।
തൗ സ്മാരയ മഹാഭാഗേ
സോഽർഥോ ന ത്വാ ക്രമേദതി ॥ **2.9.28** ॥ 356

യദാ തു തേ വരം ദദ്യാത്
സ്വയമുത്ഥാപ്യ രാഘവഃ।
വ്യവസ്ഥാപ്യ മഹാരാജം
ത്വമിമം വൃണുയാ വരം ॥ **2.9.29** ॥ 357

രാമപ്രവ്രജനം ദൂരം
നവ വർഷാണി പഞ്ച ച।
ഭരതഃ ക്രിയതാം രാജാ
പൃഥിവ്യാം പാർഥിവർഷഭ ॥ **2.9.30** ॥ 358

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
രാമേ പ്രവ്രാജിതേ വനം।
രൂഢശ്ച കൃതമൂലശ്ച
ശേഷം സ്ഥാസ്യതി തേ സുതഃ ॥ **2.9.31** ॥ 359

രാമപ്രവ്രാജനം ചൈവ
ദേവി യാചസ്വ തം വരം।
ഏവം സേത്സ്യന്തി പുത്രസ്യ
സർവാർഥാസ്തവ കാമിനി ॥ **2.9.32** ॥ 360

ഏവം പ്രവ്രാജിതശ്ചൈവ
രാമോഽരാമോ ഭവിഷ്യതി।
ഭരതശ്ച ഗതാമിത്ര -
സ്തവ രാജാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.9.33** ॥ 361

യേന കാലേന രാമശ്ച
വനാത് പ്രത്യാഗമിഷ്യതി।
അന്തർബഹിശ്ച പുത്രസ്തേ
കൃതമൂലോ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.9.34** ॥ 362

സംഗൃഹീതമനുഷ്യശ്ച
സുഹൃദ്ഭിഃ സാകമാത്മവാൻ।
പ്രാപ്തകാലം നു മൻയേഽഹം
രാജാനം വീതസാധ്വസാ ॥ **2.9.35** ॥ 363

രാമാഭിഷേകസങ്കൽപാ -
ന്നിഗൃഹ്യ വിനിവർതയ।
അനർഥമർഥരൂപേണ
ഗ്രാഹിതാ സാ തതസ്തയാ ॥ **2.9.36** ॥ 364

ഹൃഷ്ടാ പ്രതീതാ കൈകേയീ
മന്ഥരാമിദമബ്രവീത്।
സാ ഹി വാക്യേന കുബ്ജായാഃ
കിശോരീവോത്പഥം ഗതാ ॥ **2.9.37** ॥ 365

കൈകേയീ വിസ്മയം പ്രാപ്യ
പരം പരമദർശനാ।
പ്രജ്ഞാം തേ നാവജാനാമി
ശ്രേഷ്ഠേ ശ്രേഷ്ഠാഭിധായിനി ॥ **2.9.38** ॥ 366

പൃഥിവ്യാമസി കുബ്ജാനാ -
മുത്തമാ ബുദ്ധിനിശ്ചയേ।
ത്വമേവ തു മമാർഥേഷു
നിത്യയുക്താ ഹിതൈഷിണീ ॥ **2.9.39** ॥ 367

നാഹം സമവബുദ്ധ്യേയം
കുബ്ജേ രാജ്ഞശ്ചികീർഷിതം।
സന്തി ദുഃസംസ്ഥിതാഃ കുബ്ജാ
വക്രാഃ പരമപാപികാഃ ॥ **2.9.40** ॥ 368

ത്വം പദ്മമിവ വാതേന
സന്നതാ പ്രിയദർശനാ।
ഉരസ്ത്യേഭിനിവിഷ്ടം വൈ
യാവത് സ്കന്ധാത് സമുന്നതം ॥ **2.9.41** ॥ 369

അധസ്താച്ചോദരം ശാന്തം
സുനാഭമിവ ലജ്ജിതം।
പ്രതിപൂർണം ച ജഘനം
സുപീനൗ ച പയോധരൗ ॥ **2.9.42** ॥ 370

വിമലേന്ദുസമം വക്ത്ര -
മഹോ രാജസി മന്ഥരേ।
ജഘനം തവ നിർമുഷ്ടം
രശനാദാമഭൂഷിതം ॥ **2.9.43** ॥ 371

ജംഘേ ഭൃശമുപൻയസ്തേ
പാദൗ ച വ്യായതാവുഭൗ।
ത്വമായതാഭ്യാം സക്ഥിഭ്യാം
മന്ഥരേ ക്ഷൗമവാസിനീ ॥ **2.9.44** ॥ 372

അഗ്രതോ മമ ഗച്ഛന്തീ
രാജസ്യേതീവ ശോഭനേ।
ആസൻ യാഃ ശംബരേ മായാഃ
സഹസ്രമസുരാധിപേ ॥ **2.9.45** ॥ 373

ഹൃദയേ തേ നിവിഷ്ടാസ്താ
ഭൂയശ്ചാൻയാഃ സഹസ്രശഃ।
തദേവ സ്ഥഗു യദ് ദീർഘം
രഥഘോണമിവായതം ॥ **2.9.46** ॥ 374

മതയഃ ക്ഷത്രവിദ്യാശ്ച
മായാശ്ചാത്ര വസന്തി തേ।
അത്ര ത്വേഹം പ്രമോക്ഷ്യാമി
മാലാം കുബ്ജേ ഹിരൺമയീം ॥ **2.9.47** ॥ 375

അഭിഷിക്തേ ച ഭരതേ
രാഘവേ ച വനം ഗതേ।
ജാത്യേന ച സുവർണേന
സുനിഷ്ടപ്തേന സുന്ദരി ॥ **2.9.48** ॥ 376

ലബ്ധാർഥാ ച പ്രതീതാ ച
ലേപയിഷ്യാമി തേ സ്ഥഗു।
മുഖേ ച തിലകം ചിത്രം
ജാതരൂപമയം ശുഭം ॥ **2.9.49** ॥ 377

കാരയിഷ്യാമി തേ കുബ്ജേ
ശുഭാൻയാഭരണാനി ച।
പരിധായ ശുഭേ വസ്ത്രേ
ദേവതേവ ചരിഷ്യസി ॥ **2.9.50** ॥ 378

ചന്ദ്രമാഹ്വയമാനേന
മുഖേനാപ്രതിമാനനാ।
ഗമിഷ്യസി ഗതിം മുഖ്യാം
ഗർവയന്തീ ദ്വിഷജ്ജനേ ॥ **2.9.51** ॥ 379

തവാപി കുബ്ജാഃ കുബ്ജായാഃ
സർവാഭരണഭൂഷിതാഃ।
പാദൗ പരിചരിഷ്യന്തി
യഥൈവ ത്വം സദാ മമ ॥ **2.9.52** ॥ 380

ഇതി പ്രശസ്യമാനാ സാ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ।
ശയാനാം ശയനേ ശുഭ്രേ
വേദ്യാമഗ്നിശിഖാമിവ ॥ **2.9.53** ॥ 381

ഗതോദകേ സേതുബന്ധോ
ന കൽയാണി വിധീയതേ ।
ഉത്തിഷ്ഠ കുരു കൽയാണം
രാജാനമനുദർശയ ॥ **2.9.54** ॥ 382

തഥാ പ്രോത്സാഹിതാ ദേവീ
ഗത്വാ മന്ഥരയാ സഹ ।
ക്രോധാഗാരം വിശാലാക്ഷീ
സൗഭാഗ്യമദഗർവിതാ ॥ **2.9.55** ॥ 383

അനേകശതസാഹസ്രം
മുക്താഹാരം വരാംഗനാ ।
അവമുച്യ വരാർഹാണി
ശുഭാന്യാഭരണാനി ച ॥ **2.9.56** ॥ 384

തദാ ഹേമോപമാ തത്ര
കുബ്ജാവാക്യവശംഗതാ ।
സംവിശ്യ ഭൂമൗ കൈകേയീ
മന്ഥരാമിദമബ്രവീത് ॥ **2.9.57** ॥ 385

ഇഹ വാ മാം മൃതാം കുബ്ജേ
നൃപായാവേദയിഷ്യസി ।
വനം തു രാഘവേ പ്രാപ്തേ
ഭരതഃ പ്രാപ്സ്യതേ ക്ഷിതിം ॥ **2.9.58** ॥ 386

സുവർണേന ന മേ ഹ്യർഥോ
ന രത്നൈർന ച ഭോജനൈഃ।
ഏഷ മേ ജീവിതസ്യാന്തോ
രാമോ യദ്യഭിഷിച്യതേ ॥ **2.9.59** ॥ 387

അഥോ പുനസ്താം മഹിഷീം മഹീക്ഷിതോ
വചോഭിരത്യർഥമഹാപരാക്രമൈഃ।
ഉവാച കുബ്ജാ ഭരതസ്യ മാതരം
ഹിതം വചോ രാമമുപേത്യ ചാഹിതം ॥ **2.9.60** ॥ 388

പ്രപത്സ്യതേ രാജ്യമിദം ഹി രാഘവോ
യദി ധ്രുവം ത്വം സസുതാ ച തപ്സ്യസേ।
തതോ ഹി കൽയാണി യതസ്വ തത് തഥാ
യഥാ സുതസ്തേ ഭരതോഽഭിഷേക്ഷ്യതേ ॥ **2.9.61** ॥ 389

തഥാതിവിദ്ധാ മഹിഷീതി കുബ്ജയാ
സമാഹതാ വാഗിഷുഭിർമുഹുർമുഹുഃ।
വിധായ ഹസ്തൗ ഹൃദയേഽതിവിസ്മിതാ
ശശംസ കുബ്ജാം കുപിതാ പുനഃ പുനഃ ॥ **2.9.62** ॥ 390

യമസ്യ വാ മാം വിഷയം ഗതാമിതോ
നിശമ്യ കുബ്ജേ പ്രതിവേദയിഷ്യസി।
വനം ഗതേ വാ സുചിരായ രാഘവേ
സമൃദ്ധകാമോ ഭരതോ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.9.63** ॥ 391

അഹം ഹി നൈവാസ്തരണാനി ന സ്രജോ
ന ചന്ദനം നാഞ്ജനപാനഭോജനം।
ന കിഞ്ചിദിച്ഛാമി ന ചേഹ ജീവനം
ന ചേദിതോ ഗച്ഛതി രാഘവോ വനം ॥ **2.9.64** ॥ 392

അഥൈവമുക്ത്വാ വചനം സുദാരുണം
നിധായ സർവാഭരണാനി ഭാമിനീ ।
അസംസ്കൃതാമാസ്തരണേന മേദിനീം
തദാധിശിശ്യേ പതിതേവ കിന്നരീ ॥ **2.9.65** ॥ 393

ഉദീർണസംരംഭതമോവൃതാനനാ
തദാവമുക്തോത്തമമാൽയഭൂഷണാ ।
നരേന്ദ്രപത്നീ വിമനാ ബഭൂവ സാ
തമോവൃതാ ദ്യൗരിവ മഗ്നതാരകാ ॥ **2.9.66** ॥ 394

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ നവമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദശമഃ സർഗഃ ॥

കൈകേയ്യാഃ സദ്മനി സമാഗതസ്യ ദശരഥസ്യ താം
കോപഭവനഗതാമവലോക്യ ദുഃഖം തേന തസ്യൈ
സാന്ത്വനാപ്രദാനം ച

വിദർശിതാ യദാ ദേവീ
കുബ്ജയാ പാപയാ ഭൃശം ।
തദാ ശേതേ സ്മ സാ ഭൂമൗ
ദിഗ്ധവിദ്ധേവ കിന്നരീ ॥ **2.10.1** ॥ 395

നിശ്ചിത്യ മനസാ കൃത്യം
സാ സമ്യഗിതി ഭാമിനീ ।
മന്ഥരായൈ ശനൈഃ സർവ -
മാചചക്ഷേ വിചക്ഷണാ ॥ **2.10.2** ॥ 396

സാ ദീനാ നിശ്ചയം കൃത്വാ
മന്ഥരാവാക്യമോഹിതാ ।
നാഗകന്യേവ നിഃശ്വസ്യ
ദീർഘമുഷ്ണം ച ഭാമിനീ ॥ **2.10.3** ॥ 397

മുഹൂർതം ചിന്തയാമാസ
മാർഗമാത്മസുഖാവഹം ।

സാ സുഹൃച്ചാർഥകാമാ ച
തം നിശമ്യ വിനിശ്ചയം ॥ **2.10.4** ॥ 398

ബഭൂവ പരമപ്രീതാ
സിദ്ധിം പ്രാപ്യേവ മന്ഥരാ ।
അഥ സാ രുഷിതാ ദേവീ
സമ്യക്കൃത്വാ വിനിശ്ചയം ॥ **2.10.5** ॥ 399

സംവിവേശാബലാ ഭൂമൗ
നിവേശ്യ ഭ്രുകുടിം മുഖേ ।
തതശ്ചിത്രാണി മാൽയാനി
ദിവ്യാൻയാഭരണാനി ച ॥ **2.10.6** ॥ 400

അപവിദ്ധാനി കൈകേയ്യാ
താനി ഭൂമിം പ്രപേദിരേ ।
തയാ താൻയപവിദ്ധാനി
മാൽയാൻയാഭരണാനി ച ॥ **2.10.7** ॥ 401

അശോഭയന്ത വസുധാം
നക്ഷത്രാണി യഥാ നഭഃ ।
ക്രോധാഗാരേ ച പതിതാ
സാ ബഭൗ മലിനാംബരാ ॥ **2.10.8** ॥ 402

ഏകവേണീം ദൃഢാം ബദ്ധ്വാ
ഗതസത്ത്വേവ കിന്നരീ ।
ആജ്ഞാപ്യ തു മഹാരാജോ
രാഘവസ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.10.9** ॥ 403

ഉപസ്ഥാനമനുജ്ഞാപ്യ
പ്രവിവേശ നിവേശനം ।

അദ്യ രാമാഭിഷേകോ വൈ
പ്രസിദ്ധ ഇതി ജജ്ഞിവാൻ ॥ **2.10.10** ॥ 404

പ്രിയാർഹോ പ്രിയമാഖ്യാതും
വിവേശാന്തഃപുരം വശീ ।
സ കൈകേയ്യാ ഗൃഹം ശ്രേഷ്ഠം
പ്രവിവേശ മഹായശാഃ ॥ **2.10.11** ॥ 405

പാണ്ഡുരാഭ്രമിവാകാശം
രാഹുയുക്തം നിശാകരഃ ।
ശുകബർഹിസമായുക്തം
ക്രൗഞ്ചഹംസരുതായുതം ॥ **2.10.12** ॥ 406

വാദിത്രരവസംഘുഷ്ടം
കുബ്ജാവാമനികായുതം ।
ലതാഗൃഹൈശ്ചിത്രഗൃഹൈ -
ശ്ചമ്പകാശോകശോഭിതൈഃ ॥ **2.10.13** ॥ 407

ദാന്തരാജതസൗവർണ -
വേദികാഭിഃ സമായുതം ।
നിത്യപുഷ്പഫലൈർവൃക്ഷൈ -
ർവാപീഭിരുപശോഭിതം ॥ **2.10.14** ॥ 408

ദാന്തരാജതസൗവർണൈഃ
സംവൃതം പരമാസനൈഃ ।
വിവിധൈരന്നപാനൈശ്ച
ഭക്ഷ്യൈശ്ച വിവിധൈരപി ॥ **2.10.15** ॥ 409

ഉപപന്നം മഹാർഹൈശ്ച
ഭൂഷണൈസ്ത്രിദിവോപമം ।

സ പ്രവിശ്യ മഹാരാജഃ
സ്വമന്തഃപുരമൃദ്ധിമത് ॥ **2.10.16** ॥ 410

ന ദദർശ സ്ത്രിയം രാജാ
കൈകേയീം ശയനോത്തമേ ।
സ കാമബലസംയുക്തോ
രത്യർഥീ മനുജാധിപഃ ॥ **2.10.17** ॥ 411

അപശ്യൻ ദയിതാം ഭാർയാം
പപ്രച്ഛ വിഷസാദ ച ।
നഹി തസ്യ പുരാ ദേവീ
താം വേലാമത്യവർതത ॥ **2.10.18** ॥ 412

ന ച രാജാ ഗൃഹം ശൂൻയം
പ്രവിവേശ കദാചന ।
തതോ ഗൃഹഗതോ രാജാ
കൈകേയീം പർയപൃച്ഛത ॥ **2.10.19** ॥ 413

യഥാപുരമവിജ്ഞായ
സ്വാർഥലിപ്സുമപണ്ഡിതാം ।
പ്രതിഹാരീ ത്വഥോവാച
സന്ത്രസ്താ തു കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.10.20** ॥ 414

ദേവ ദേവീ ഭൃശം ക്രുദ്ധാ
ക്രോധാഗാരമഭിദ്രുതാ ।
പ്രതീഹാർയാ വചഃ ശ്രുത്വാ
രാജാ പരമദുർമനാഃ ॥ **2.10.21** ॥ 415

വിഷസാദ പുനർഭൂയോ
ലുലിതവ്യാകുലേന്ദ്രിയഃ ।

തത്ര താം പതിതാം ഭൂമൗ
ശയാനാമതഥോചിതാം ॥ **2.10.22** ॥ 416

പ്രതപ്ത ഇവ ദുഃഖേന
സോഽപശ്യജ്ജഗതീപതിഃ।
സവൃദ്ധസ്തരുണീം ഭാർയാം
പ്രാണേഭ്യോഽപി ഗരീയസീം ॥ **2.10.23** ॥ 417

അപാപഃ പാപസങ്കൽപാം
ദദർശ ധരണീതലേ।
ലതാമിവ വിനിഷ്കൃത്താം
പതിതാം ദേവതാമിവ ॥ **2.10.24** ॥ 418

കിന്നരീമിവ നിർധൂതാം
ച്യുതാമപ്സരസം യഥാ।
മായാമിവ പരിഭ്രഷ്ടാം
ഹരിണീമിവ സംയതാം ॥ **2.10.25** ॥ 419

കരേണുമിവ ദിഗ്ധേന
വിദ്ധാം മൃഗയുനാ വനേ।
മഹാഗജ ഇവാരണ്യേ
സ്നേഹാത് പരമദുഃഖിതാം ॥ **2.10.26** ॥ 420

പരിമൃജ്യ ച പാണിഭ്യാ -
മഭിസന്ത്രസ്തചേതനഃ।
കാമീ കമലപത്രാക്ഷീ -
മുവാച വനിതാമിദം ॥ **2.10.27** ॥ 421

ന ത്വേഹമഭിജാനാമി
ക്രോധമാത്മനി സംശ്രിതം।

ദേവി കേനാഭിയുക്താസി
കേന വാസി വിമാനിതാ ॥ **2.10.28** ॥ 422

യദിദം മമ ദുഃഖായ
ശേഷേ കൽയാണി പാംസുഷു ।
ഭൂമൗ ശേഷേ കിമർഥം ത്വം
മയി കൽയാണചേതസി ॥ **2.10.29** ॥ 423

ഭൂതോപഹതചിത്തേവ
മമ ചിത്തപ്രമാഥിനി ।
സന്തി മേ കുശലാ വൈദ്യാ -
സ്ത്വഭിതുഷ്ടാശ്ച സർവശഃ ॥ **2.10.30** ॥ 424

സുഖിതാം ത്വാം കരിഷ്യന്തി
വ്യാധിമാചക്ഷ്വ ഭാമിനി ।
കസ്യ വാപി പ്രിയം കാർയം
കേന വാ വിപ്രിയം കൃതം ॥ **2.10.31** ॥ 425

കഃ പ്രിയം ലഭതാമദ്യ
കോ വാ സുമഹദപ്രിയം ।
മാ രൗത്സീർമാ ച കാർഷീസ്ത്വം
ദേവി സമ്പരിശോഷണം ॥ **2.10.32** ॥ 426

അവധ്യോ വധ്യതാം കോ വാ
വധ്യഃ കോ വാ വിമുച്യതാം ।
ദരിദ്രഃ കോ ഭവേദാഢ്യോ
ദ്രവ്യവാൻ വാപ്യകിഞ്ചനഃ ॥ **2.10.33** ॥ 427

അഹം ച ഹി മദീയാശ്ച
സർവേ തവ വശാനുഗാഃ ।

ന തേ കഞ്ചിദഭിപ്രായം
വ്യാഹന്തുമഹമുത്സഹേ ॥ **2.10.34** ॥ 428

ആത്മനോ ജീവിതേനാപി
ബ്രൂഹി യൻമനസി സ്ഥിതം।
ബലമാത്മനി ജാനന്തീ
ന മാം ശങ്കിതുമർഹസി ॥ **2.10.35** ॥ 429

കരിഷ്യാമി തവ പ്രീതിം
സുകൃതേനാപി തേ ശപേ।
യാവദാവർതതേ ചക്രം
താവതീ മേ വസുന്ധരാ ॥ **2.10.36** ॥ 430

ദ്രാവിഡാഃ സിന്ധുസൗവീരാഃ
സൗരാഷ്ട്രാ ദക്ഷിണാപഥാഃ।
വംഗാംഗമഗധാ മത്സ്യാഃ
സമൃദ്ധാഃ കാശികോസലാഃ ॥ **2.10.37** ॥ 431

തത്ര ജാതം ബഹു ദ്രവ്യം
ധനധാൻയമജാവികം।
തതോ വൃണീഷ്വ കൈകേയി
യദ് യത് ത്വം മനസേച്ഛസി ॥ **2.10.38** ॥ 432

കിമായാസേന തേ ഭീരു
ഉത്തിഷ്ഠോത്തിഷ്ഠ ശോഭനേ।
തത്ത്വം മേ ബ്രൂഹി കൈകേയി
യതസ്തേ ഭയമാഗതം।
തത് തേ വ്യപനയിഷ്യാമി
നീഹാരമിവ രശ്മിവാൻ ॥ **2.10.39** ॥ 433

തഥോക്താ സാ സമാശ്വസ്താ
വക്തുകാമാ തദപ്രിയം।
പരിപീഡയിതും ഭൂയോ
ഭർതാരമുപചക്രമേ ॥ **2.10.40** ॥ 434

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദശമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകാദശഃ സർഗഃ ॥

കൈകേയ്യാ രാജാനം പ്രതിജ്ഞയാ ബദ്ധ്വാ തേന പ്രാക്
പ്രദത്തൗ വരൗ സ്മാരയിത്വാ തയോരേകേന
ഭരതാഭിഷേകസ്യാപരേണ ച
ശ്രീരാമകർതൃകചതുർദശവർഷാവധികവനവാസസ്യ ച യാചനം

തം മൻമഥശരൈർവിദ്ധം
കാമവേഗവശാനുഗം ।
ഉവാച പൃഥിവീപാലം
കൈകേയീ ദാരുണം വചഃ ॥ **2.11.1** ॥ 435

നാസ്മി വിപ്രകൃതാ ദേവ
കേനചിന്നാവമാനിതാ ।
അഭിപ്രായസ്തു മേ കശ്ചിത്
തമിച്ഛാമി ത്വയാ കൃതം ॥ **2.11.2** ॥ 436

പ്രതിജ്ഞാം പ്രതിജാനീഷ്വ
യദി ത്വം കർതുമിച്ഛസി ।
അഥ തേ വ്യാഹരിഷ്യാമി
യഥാഭിപ്രാർഥിതം മയാ ॥ **2.11.3** ॥ 437

താമുവാച മഹാരാജഃ
കൈകേയീമീഷദുത്സ്മയഃ।
കാമീ ഹസ്തേന സംഗൃഹ്യ
മൂർധജേഷു ഭുവി സ്ഥിതാം ॥ **2.11.4** ॥ 438

അവലിപ്തേ ന ജാനാസി
ത്വത്തഃ പ്രിയതരോ മമ।
മനുജോ മനുജവ്യാഘ്രാദ്
രാമാദന്യോ ന വിദ്യതേ ॥ **2.11.5** ॥ 439

തേനാജയ്യേന മുഖ്യേന
രാഘവേണ മഹാത്മനാ।
ശപേ തേ ജീവനാർഹേണ
ബ്രൂഹി യൻമനസേപ്സിതം ॥ **2.11.6** ॥ 440

യം മുഹൂർതമപശ്യംസ്തു
ന ജീവേ തമഹം ധ്രുവം।
തേന രാമേണ കൈകേയി
ശപേ തേ വചനക്രിയാം ॥ **2.11.7** ॥ 441

ആത്മനാ ചാത്മജൈശ്ചാന്യൈ -
ർവൃണേ യം മനുജർഷഭം।
തേന രാമേണ കൈകേയി
ശപേ തേ വചനക്രിയാം ॥ **2.11.8** ॥ 442

ഭദ്രേ ഹൃദയമപ്യേത -
ദനുമൃശ്യോദ്ധരസ്വ മേ।
ഏതത് സമീക്ഷ്യ കൈകേയി
ബ്രൂഹി യത് സാധു മന്യസേ ॥ **2.11.9** ॥ 443

ബലമാത്മനി പശ്യന്തീ
    ന വിശങ്കിതുമർഹസി।
കരിഷ്യാമി തവ പ്രീതിം
    സുകൃതേനാപി തേ ശപേ ॥ **2.11.10** ॥ 444

സാ തദർഥമനാ ദേവീ
    തമഭിപ്രായമാഗതം।
നിർമാധ്യസ്ഥ്യാച്ച ഹർഷാച്ച
    ബഭാഷേ ദുർവചം വചഃ ॥ **2.11.11** ॥ 445

തേന വാക്യേന സംഹൃഷ്ടാ
    തമഭിപ്രായമാത്മനഃ।
വ്യാജഹാര മഹാഘോര -
    മഭ്യാഗതമിവാന്തകം ॥ **2.11.12** ॥ 446

യഥാ ക്രമേണ ശപസേ
    വരം മമ ദദാസി ച।
തച്ഛ്രുണ്വന്തു ത്രയസ്ത്രിംശദ്
    ദേവാഃ സേന്ദ്രപുരോഗമാഃ ॥ **2.11.13** ॥ 447

ചന്ദ്രാദിത്യൗ നഭശ്ചൈവ
    ഗ്രഹാ രാത്ര്യഹനീ ദിശഃ।
ജഗച്ച പൃഥിവീ ചേയം
    സഗന്ധർവാഃ സരാക്ഷസാഃ ॥ **2.11.14** ॥ 448

നിശാചരാണി ഭൂതാനി
    ഗൃഹേഷു ഗൃഹദേവതാഃ।
യാനി ചാന്യാനി ഭൂതാനി
    ജാനീയുർഭാഷിതം തവ ॥ **2.11.15** ॥ 449

സത്യസന്ധോ മഹാതേജാ
ധർമജ്ഞഃ സത്യവാക്ശുചിഃ।
വരം മമ ദദാത്യേഷ
സർവേ ശൃണ്വന്തു ദൈവതാഃ ॥ **2.11.16** ॥ 450

ഇതി ദേവീ മഹേഷ്വാസം
പരിഗൃഹ്യാഭിശസ്യ ച।
തതഃ പരമുവാചേദം
വരദം കാമമോഹിതം ॥ **2.11.17** ॥ 451

സ്മര രാജൻ പുരാ വൃത്തം
തസ്മിൻ ദേവാസുരേ രണേ।
തത്ര ത്വാം ച്യാവയച്ഛത്രു -
സ്തവ ജീവിതമന്തരാ ॥ **2.11.18** ॥ 452

തത്ര ചാപി മയാ ദേവ
യത് ത്വം സമഭിരക്ഷിതഃ।
ജാഗ്രത്യാ യതമാനായാ -
സ്തതോ മേ പ്രദദൗ വരൗ ॥ **2.11.19** ॥ 453

തൗ ദത്തൗ ച വരൗ ദേവ
നിക്ഷേപൗ മൃഗയാമ്യഹം।
തവൈവ പൃഥിവീപാല
സകാശേ രഘുനന്ദന ॥ **2.11.20** ॥ 454

തത് പ്രതിശ്രുത്യ ധർമേണ
ന ചേദ് ദാസ്യസി മേ വരം।
അദ്യൈവ ഹി പ്രഹാസ്യാമി
ജീവിതം ത്വദ്വിമാനിതാ ॥ **2.11.21** ॥ 455

വാങ്മാത്രേണ തദാ രാജാ
കൈകേയ്യാ സ്വവശേ കൃതഃ।
പ്രചസ്കന്ദ വിനാശായ
പാശം മൃഗ ഇവാത്മനഃ ॥ **2.11.22** ॥ 456

തതഃ പരമുവാചേദം
വരദം കാമമോഹിതം।
വരൗ ദേയൗ ത്വയാ ദേവ
തദാ ദത്തൗ മഹീപതേ ॥ **2.11.23** ॥ 457

തൗ താവദഹമദ്യൈവ
വക്ഷ്യാമി ശൃണു മേ വചഃ।
അഭിഷേകസമാരംഭോ
രാഘവസ്യോപകൽപിതഃ ॥ **2.11.24** ॥ 458

അനേനൈവാഭിഷേകേണ
ഭരതോ മേഽഭിഷിച്യതാം।
യോ ദ്വിതീയോ വരോ ദേവ
ദത്തഃ പ്രീതേന മേ ത്വയാ ॥ **2.11.25** ॥ 459

തദാ ദേവാസുരേ യുദ്ധേ
തസ്യ കാലോഽയമാഗതഃ।
നവ പഞ്ച ച വർഷാണി
ദണ്ഡകാരണ്യമാശ്രിതഃ ॥ **2.11.26** ॥ 460

ചീരാജിനധരോ ധീരോ
രാമോ ഭവതു താപസഃ।
ഭരതോ ഭജതാമദ്യ
യൗവരാജ്യമകണ്ടകം ॥ **2.11.27** ॥ 461

ഏഷ മേ പരമഃ കാമോ
ദത്തമേവ വരം വൃണേ।
അദ്യ ചൈവ ഹി പശ്യേയം
പ്രയാന്തം രാഘവം വനേ ॥ **2.11.28** ॥ 462

സ രാജരാജോ ഭവ സത്യസംഗരഃ
കുലം ച ശീലം ച ഹി ജൻമ രക്ഷ ച।
പരത്ര വാസേ ഹി വദന്ത്യനുത്തമം
തപോധനാഃ സത്യവചോ ഹിതം നൃണാം ॥ **2.11.29** ॥ 463

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകാദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വാദശഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യ ചിന്താ വിലാപശ്ച തേന കൈകേയ്യാ ഭർത്സനം സാന്ത്വനം താദൃശവരയാച്ഞാതോ വിനിവർതിതുമനുരോധകരണം ച

തതഃ ശ്രുത്വാ മഹാരാജഃ
കൈകേയ്യാ ദാരുണം വചഃ।
ചിന്താമഭിസമാപേദേ
മുഹൂർതം പ്രതതാപ ച ॥ **2.12.1** ॥ 464

കിം നു മേഽയം ദിവാസ്വപ്ന -
ശ്ചിത്തമോഹോഽപി വാ മമ।
അനുഭൂതോപസർഗോ വാ
മനസോ വാപ്യുപദ്രവഃ ॥ **2.12.2** ॥ 465

ഇതി സഞ്ചിന്ത്യ തദ് രാജാ
നാധ്യഗച്ഛത് തദാസുഖം।
പ്രതിലഭ്യ തതഃ സംജ്ഞാം
കൈകേയീവാക്യതാപിതഃ ॥ **2.12.3** ॥ 466

വ്യഥിതോ വിക്ലവശ്ചൈവ
വ്യാഘ്രീം ദൃഷ്ട്വാ യഥാ മൃഗഃ।

അസംവൃതായാമാസീനോ
ജഗത്യാം ദീർഘമുച്ഛ്വസൻ ॥ **2.12.4** ॥ 467

മണ്ഡലേ പന്നഗോ രുദ്ധോ
മന്ത്രൈരിവ മഹാവിഷഃ।
അഹോ ധിഗിതി സാമർഷോ
വാചമുക്ത്വാ നരാധിപഃ ॥ **2.12.5** ॥ 468

മോഹമാപേദിവാൻ ഭൂയഃ
ശോകോപഹതചേതനഃ।
ചിരേണ തു നൃപഃ സംജ്ഞാം
പ്രതിലഭ്യ സുദുഃഖിതഃ ॥ **2.12.6** ॥ 469

കൈകേയീമബ്രവീത് ക്രുദ്ധോ
നിർദഹന്നിവ തേജസാ।
നൃശംസേ ദുഷ്ടചാരിത്രേ
കുലസ്യാസ്യ വിനാശിനി ॥ **2.12.7** ॥ 470

കിം കൃതം തവ രാമേണ
പാപേ പാപം മയാപി വാ।
സദാ തേ ജനനീതുൽയാം
വൃത്തിം വഹതി രാഘവഃ ॥ **2.12.8** ॥ 471

തസ്യൈവം ത്വമനർഥായ
കിന്നിമിത്തമിഹോദ്യതാ।
ത്വം മയാഽഽത്മവിനാശായ
ഭവനം സ്വം നിവേശിതാ ॥ **2.12.9** ॥ 472

അവിജ്ഞാനാന്നൃപസുതാ
വ്യാലാ തീക്ഷ്ണവിഷാ യഥാ।

ജീവലോകോ യദാ സർവോ
രാമസ്യാഹ ഗുണസ്തവം ॥ **2.12.10** ॥ 473

അപരാധം കമുദ്ദിശ്യ
ത്യക്ഷ്യാമീഷ്ടമഹം സുതം ।
കൗസൽയാം ച സുമിത്രാം ച
ത്യജേയമപി വാ ശ്രിയം ॥ **2.12.11** ॥ 474

ജീവിതം ചാത്മനോ രാമം
ന ത്വേവ പിതൃവത്സലം ।
പരാ ഭവതി മേ പ്രീതി -
ർദൃഷ്ട്വാ തനയമഗ്രജം ॥ **2.12.12** ॥ 475

അപശ്യതസ്തു മേ രാമം
നഷ്ടം ഭവതി ചേതനം ।
തിഷ്ഠേൽലോകോ വിനാ സൂർയം
സസ്യം വാ സലിലം വിനാ ॥ **2.12.13** ॥ 476

ന തു രാമം വിനാ ദേഹേ
തിഷ്ഠേത്തു മമ ജീവിതം ।
തദലം ത്യജ്യതാമേഷ
നിശ്ചയഃ പാപനിശ്ചയേ ॥ **2.12.14** ॥ 477

അപി തേ ചരണൗ മൂർധ്നാ
സ്പൃശാമ്യേഷ പ്രസീദ മേ ।
കിമർഥം ചിന്തിതം പാപേ
ത്വയാ പരമദാരുണം ॥ **2.12.15** ॥ 478

അഥ ജിജ്ഞാസസേ മാം ത്വം
ഭരതസ്യ പ്രിയാപ്രിയേ ।

അസ്തു യത്തത്ത്വയാ പൂർവം
വ്യാഹൃതം രാഘവം പ്രതി ॥ **2.12.16** ॥ 479

സ മേ ജ്യേഷ്ഠസുതഃ ശ്രീമാൻ
ധർമജ്യേഷ്ഠ ഇതീവ മേ ।
തത് ത്വയാ പ്രിയവാദിൻയാ
സേവാർഥം കഥിതം ഭവേത് ॥ **2.12.17** ॥ 480

തച്ഛ്രുത്വാ ശോകസന്തപ്താ
സന്താപയസി മാം ഭൃശം ।
ആവിഷ്ടാസി ഗൃഹേ ശൂൻയേ
സാ ത്വം പരവശം ഗതാ ॥ **2.12.18** ॥ 481

ഇക്ഷ്വാകൂണാം കുലേ ദേവി
സമ്പ്രാപ്തഃ സുമഹാനയം ।
അനയോ നയസമ്പന്നേ
യത്ര തേ വികൃതാ മതിഃ ॥ **2.12.19** ॥ 482

നഹി കിഞ്ചിദയുക്തം വാ
വിപ്രിയം വാ പുരാ മമ ।
അകരോസ്ത്വം വിശാലാക്ഷി
തേന ന ശ്രദ്ദധാമി തേ ॥ **2.12.20** ॥ 483

നനു തേ രാഘവസ്തുൽയോ
ഭരതേന മഹാത്മനാ ।
ബഹുശോ ഹി സ്മ ബാലേ ത്വം
കഥാഃ കഥയസേ മമ ॥ **2.12.21** ॥ 484

തസ്യ ധർമാത്മനോ ദേവി
വനേ വാസം യശസ്വിനഃ ।

കഥം രോചയസേ ഭീരു
നവ വർഷാണി പഞ്ച ച ॥ **2.12.22** ॥ 485

അത്യന്തസുകുമാരസ്യ
തസ്യ ധർമേ കൃതാത്മനഃ।
കഥം രോചയസേ വാസ -
മരണ്ഡയേ ഭൃശദാരുണേ ॥ **2.12.23** ॥ 486

രോചയസ്യഭിരാമസ്യ
രാമസ്യ ശുഭലോചനേ।
തവ ശുശ്രൂഷമാണസ്യ
കിമർഥം വിപ്രവാസനം ॥ **2.12.24** ॥ 487

രാമോ ഹി ഭരതാദ് ഭൂയ -
സ്തവ ശുശ്രൂഷതേ സദാ।
വിശേഷം ത്വയി തസ്മാത് തു
ഭരതസ്യ ന ലക്ഷയേ ॥ **2.12.25** ॥ 488

ശുശ്രൂഷാം ഗൗരവം ചൈവ
പ്രമാണം വചനക്രിയാം।
കസ്തു ഭൂയസ്തരം കുർയാ -
ദന്യത്ര പുരുഷർഷഭാത് ॥ **2.12.26** ॥ 489

ബഹൂനാം സ്ത്രീസഹസ്രാണാം
ബഹൂനാം ചോപജീവിനാം।
പരിവാദോഽപവാദോ വാ
രാഘവേ നോപപദ്യതേ ॥ **2.12.27** ॥ 490

സാന്ത്വയൻ സർവഭൂതാനി
രാമഃ ശുദ്ധേന ചേതസാ।

ഗൃഹ്ണാതി മനുജവ്യാഘ്രഃ
പ്രിയൈർവിഷയവാസിനഃ ॥ **2.12.28** ॥ 491

സത്യേന ലോകാഞ്ജയതി
ദ്വിജാൻ ദാനേന രാഘവഃ।
ഗുരൂംഛുശ്രൂഷയാ വീരോ
ധനുഷാ യുധി ശാത്രവാൻ ॥ **2.12.29** ॥ 492

സത്യം ദാനം തപസ്ത്യാഗോ
മിത്രതാ ശൗചമാർജവം।
വിദ്യാ ച ഗുരുശുശ്രൂഷാ
ധ്രുവാൺയേതാനി രാഘവേ ॥ **2.12.30** ॥ 493

തസ്മിന്നാർജവസമ്പന്നേ
ദേവി ദേവോപമേ കഥം।
പാപമാശംസസേ രാമേ
മഹർഷിസമതേജസി ॥ **2.12.31** ॥ 494

ന സ്മരാമ്യപ്രിയം വാക്യം
ലോകസ്യ പ്രിയവാദിനഃ।
സ കഥം ത്വത്കൃതേ രാമം
വക്ഷ്യാമി പ്രിയമപ്രിയം ॥ **2.12.32** ॥ 495

ക്ഷമാ യസ്മിംസ്തപസ്ത്യാഗഃ
സത്യം ധർമഃ കൃതജ്ഞതാ।
അപ്യഹിംസാ ച ഭൂതാനാം
തമൃതേ കാ ഗതിർമമ ॥ **2.12.33** ॥ 496

മമ വൃദ്ധസ്യ കൈകേയി
ഗതാന്തസ്യ തപസ്വിനഃ।

ദീനം ലാലപ്യമാനസ്യ
കാരുണ്യം കർതുമർഹസി ॥ **2.12.34** ॥ 497

പൃഥിവ്യാം സാഗരാന്തായാം
യത് കിഞ്ചിദധിഗമ്യതേ ।
തത് സർവം തവ ദാസ്യാമി
മാ ച ത്വം മൻയുമാവിശ ॥ **2.12.35** ॥ 498

അഞ്ജലിം കുർമി കൈകേയി
പാദൗ ചാപി സ്പൃശാമി തേ ।
ശരണം ഭവ രാമസ്യ
മാധർമോ മാമിഹ സ്പൃശേത് ॥ **2.12.36** ॥ 499

ഇതി ദുഃഖാഭിസന്തപ്തം
വിലപന്തമചേതനം ।
ഘൂർണമാനം മഹാരാജം
ശോകേന സമഭിപ്ലുതം ॥ **2.12.37** ॥ 500

പാരം ശോകാർണവസ്യാശു
പ്രാർഥയന്തം പുനഃ പുനഃ ।
പ്രത്യുവാചാഥ കൈകേയീ
രൗദ്രാ രൗദ്രതരം വചഃ ॥ **2.12.38** ॥ 501

യദി ദത്ത്വാ വരൗ രാജൻ
പുനഃ പ്രത്യനുതപ്യസേ ।
ധാർമികത്വം കഥം വീര
പൃഥിവ്യാം കഥയിഷ്യസി ॥ **2.12.39** ॥ 502

യദാ സമേതാ ബഹവ -
സ്ത്വയാ രാജർഷയഃ സഹ ।

കഥയിഷ്യന്തി ധർമജ്ഞ
തത്ര കിം പ്രതിവക്ഷ്യസി ॥ **2.12.40** ॥ 503

യസ്യാഃ പ്രസാദേ ജീവാമി
യാ ച മാമഭ്യപാലയത്।
തസ്യാഃ കൃതാ മയാ മിഥ്യാ
കൈകേയ്യാ ഇതി വക്ഷ്യസി ॥ **2.12.41** ॥ 504

കിൽബിഷം ത്വം നരേന്ദ്രാണാം
കരിഷ്യസി നരാധിപ।
യോ ദത്ത്വാ വരമദ്യൈവ
പുനരന്യാനി ഭാഷസേ ॥ **2.12.42** ॥ 505

ശൈബ്യഃ ശ്യേനകപോതീയേ
സ്വമാംസം പക്ഷിണേ ദദൗ।
അലർകശ്ചക്ഷുഷീ ദത്ത്വാ
ജഗാമ ഗതിമുത്തമാം ॥ **2.12.43** ॥ 506

സാഗരഃ സമയം കൃത്വാ
ന വേലാമതിവർതതേ।
സമയം മാനൃതം കാർഷീഃ
പൂർവവൃത്തമനുസ്മരൻ ॥ **2.12.44** ॥ 507

സ ത്വം ധർമം പരിത്യജ്യ
രാമം രാജ്യേഽഭിഷിച്യ ച।
സഹ കൗസൽയയാ നിത്യം
രന്തുമിച്ഛസി ദുർമതേ ॥ **2.12.45** ॥ 508

ഭവത്യധർമോ ധർമോ വാ
സത്യം വാ യദി വാനൃതം।

യത്ത്വയാ സംശ്രുതം മഹ്യം
തസ്യ നാസ്തി വ്യതിക്രമഃ ॥ **2.12.46** ॥ 509

അഹം ഹി വിഷമദ്യൈവ
പീത്വാ ബഹു തവാഗ്രതഃ।
പശ്യതസ്തേ മരിഷ്യാമി
രാമോ യദ്യഭിഷിച്യതേ ॥ **2.12.47** ॥ 510

ഏകാഹമപി പശ്യേയം
യദ്യഹം രാമമാതരം।
അഞ്ജലിം പ്രതിഗൃഹ്ണന്തീം
ശ്രേയോ നനു മൃതിർമമ ॥ **2.12.48** ॥ 511

ഭരതേനാത്മനാ ചാഹം
ശപേ തേ മനുജാധിപ।
യഥാ നാൻയേന തുഷ്യേയ -
മൃതേ രാമവിവാസനാത് ॥ **2.12.49** ॥ 512

ഏതാവദുക്ത്വാ വചനം
കൈകേയീ വിരരാമ ഹ।
വിലപന്തം ച രാജാനം
ന പ്രതിവ്യാജഹാര സാ ॥ **2.12.50** ॥ 513

ശ്രുത്വാ തു രാജാ കൈകേയ്യാ
വാക്യം പരമശോഭനം।
രാമസ്യ ച വനേ വാസ -
മൈശ്വർയം ഭരതസ്യ ച ॥ **2.12.51** ॥ 514

നാഭ്യഭാഷത കൈകേയീം
മുഹൂർതം വ്യാകുലേന്ദ്രിയഃ।

പ്രൈക്ഷതാനിമിഷോ ദേവീം
പ്രിയാമപ്രിയവാദിനീം ॥ **2.12.52** ॥ 515

താം ഹി വജ്രസമാം വാച -
മാകർണ്യ ഹൃദയാപ്രിയാം ।
ദുഃഖശോകമയീം ശ്രുത്വാ
രാജാ ന സുഖിതോഽഭവത് ॥ **2.12.53** ॥ 516

സ ദേവ്യാ വ്യവസായം ച
ഘോരം ച ശപഥം കൃതം ।
ധ്യാത്വാ രാമേതി നിഃശ്വസ്യ
ച്ഛിന്നസ്തരുരിവാപതത് ॥ **2.12.54** ॥ 517

നഷ്ടചിത്തോ യഥോൻമത്തോ
വിപരീതോ യഥാതുരഃ ।
ഹൃതതേജാ യഥാ സർപോ
ബഭൂവ ജഗതീപതിഃ ॥ **2.12.55** ॥ 518

ദീനയാഽഽതുരയാ വാചാ
ഇതി ഹോവാച കൈകയീം ।
അനർഥമിമമർഥാഭം
കേന ത്വമുപദേശിതാ ॥ **2.12.56** ॥ 519

ഭൂതോപഹതചിത്തേവ
ബ്രുവന്തീ മാം ന ലജ്ജസേ ।
ശീലവ്യസനമേതത് തേ
നാഭിജാനാമ്യഹം പുരാ ॥ **2.12.57** ॥ 520

ബാലായാസ്തത് ത്വിദാനീം തേ
ലക്ഷയേ വിപരീതവത് ।

കുതോ വാ തേ ഭയം ജാതം
യാ ത്വമേവംവിധം വരം ॥ **2.12.58** ॥ 521

രാഷ്ട്രേ ഭരതമാസീനം
വൃണീഷേ രാഘവം വനേ ।
വിരമൈതേന ഭാവേന
ത്വമേതേനാനൃതേന ച ॥ **2.12.59** ॥ 522

യദി ഭർതുഃ പ്രിയം കാർയം
ലോകസ്യ ഭരതസ്യ ച ।
നൃശംസേ പാപസങ്കൽപേ
ക്ഷുദ്രേ ദുഷ്കൃതകാരിണി ॥ **2.12.60** ॥ 523

കിം നു ദുഃഖമലീകം വാ
മയി രാമേ ച പശ്യസി ।
ന കഥഞ്ചിദൃതേ രാമാദ്
ഭരതോ രാജ്യമാവസേത് ॥ **2.12.61** ॥ 524

രാമാദപി ഹി തം മൻയേ
ധർമതോ ബലവത്തരം ।
കഥം ദ്രക്ഷ്യാമി രാമസ്യ
വനം ഗച്ഛേതി ഭാഷിതേ ॥ **2.12.62** ॥ 525

മുഖവർണം വിവർണം തു
യഥൈവേന്ദുമുപപ്ലുതം ।
താം തു മേ സുകൃതാം ബുദ്ധിം
സുഹൃദ്ഭിഃ സഹ നിശ്ചിതാം ॥ **2.12.63** ॥ 526

കഥം ദ്രക്ഷ്യാമ്യപാവൃത്താം
പരൈരിവ ഹതാം ചമൂം ।

കിം മാം വക്ഷ്യന്തി രാജാനോ
നാനാദിഗ്ഭ്യഃ സമാഗതാഃ ॥ **2.12.64** ॥ 527

ബാലോ ബതായമൈക്ഷ്വാക -
ശ്ചിരം രാജ്യമകാരയത് ।
യദാ ഹി ബഹവോ വൃദ്ധാ
ഗുണവന്തോ ബഹുശ്രുതാഃ ॥ **2.12.65** ॥ 528

പരിപ്രക്ഷ്യന്തി കാകുത്സ്ഥം
വക്ഷ്യാമീഹ കഥം തദാ ।
കൈകേയ്യാ ക്ലിശ്യമാനേന
പുത്രഃ പ്രവ്രാജിതോ മയാ ॥ **2.12.66** ॥ 529

യദി സത്യം ബ്രവീമ്യേതത്
തദസത്യം ഭവിഷ്യതി ।
കിം മാം വക്ഷ്യതി കൗസൽയാ
രാഘവേ വനമാസ്ഥിതേ ॥ **2.12.67** ॥ 530

കിം ചൈനാം പ്രതിവക്ഷ്യാമി
കൃത്വാ വിപ്രിയമീദൃശം ।
യദാ യദാ ച കൗസൽയാ
ദാസീവ ച സഖീവ ച ॥ **2.12.68** ॥ 531

ഭാർയാവദ് ഭഗിനീവച്ച
മാതൃവച്ചോപതിഷ്ഠതി ।
സതതം പ്രിയകാമാ മേ
പ്രിയപുത്രാ പ്രിയംവദാ ॥ **2.12.69** ॥ 532

ന മയാ സത്കൃതാ ദേവീ
സത്കാരാർഹാ കൃതേ തവ ।

ഇദാനീം തത്തപതി മാം
യൻമയാ സുകൃതം ത്വയി ॥ **2.12.70** ॥ 533

അപഥ്യവ്യഞ്ജനോപേതം
ഭുക്തമന്നമിവാതുരം ।
വിപ്രകാരം ച രാമസ്യ
സമ്പ്രയാണം വനസ്യ ച ॥ **2.12.71** ॥ 534

സുമിത്രാ പ്രേക്ഷ്യ വൈ ഭീതാ
കഥം മേ വിശ്വസിഷ്യതി ।
കൃപണം ബത വൈദേഹീ
ശ്രോഷ്യതി ദ്വയമപ്രിയം ॥ **2.12.72** ॥ 535

മാം ച പഞ്ചത്വമാപന്നം
രാമം ച വനമാശ്രിതം ।
വൈദേഹീ ബത മേ പ്രാണാൻ
ശോചന്തീ ക്ഷപയിഷ്യതി ॥ **2.12.73** ॥ 536

ഹീനാ ഹിമവതഃ പാർശ്വേ
കിന്നരേണേവ കിന്നരീ ।
നഹി രാമമഹം ദൃഷ്ട്വാ
പ്രവസന്തം മഹാവനേ ॥ **2.12.74** ॥ 537

ചിരം ജീവിതുമാശംസേ
രുദന്തീം ചാപി മൈഥിലീം ।
സാ നൂനം വിധവാ രാജ്യം
സപുത്രാ കാരയിഷ്യസി ॥ **2.12.75** ॥ 538

സതീം ത്വാമഹമത്യന്തം
വ്യവസ്യാമ്യസതീം സതീം ।

രൂപിണീം വിഷസംയുക്താം
പീത്വേവ മദിരാം നരഃ ॥ **2.12.76** ॥ 539

അന്യതൈർബത മാം സാന്ത്വൈഃ
സാന്ത്വയന്തീ സ്മ ഭാഷസേ ।
ഗീതശബ്ദേന സംരുധ്യ
ലുബ്ധോ മൃഗമിവാവധീഃ ॥ **2.12.77** ॥ 540

അനാർയ ഇതി മാമാർയാഃ
പുത്രവിക്രായകം ധ്രുവം ।
വികരിഷ്യന്തി രഥ്യാസു
സുരാപം ബ്രാഹ്മണം യഥാ ॥ **2.12.78** ॥ 541

അഹോ ദുഃഖമഹോ കൃച്ഛ്രം
യത്ര വാചഃ ക്ഷമേ തവ ।
ദുഃഖമേവംവിധം പ്രാപ്തം
പുരാ കൃതമിവാശുഭം ॥ **2.12.79** ॥ 542

ചിരം ഖലു മയാ പാപേ
ത്വം പാപേനാഭിരക്ഷിതാ ।
അജ്ഞാനാദുപസമ്പന്നാ
രജ്ജുരുദ്ബന്ധനീ യഥാ ॥ **2.12.80** ॥ 543

രമമാണസ്ത്വയാ സാർധം
മൃത്യും ത്വാം നാഭിലക്ഷയേ ।
ബാലോ രഹസി ഹസ്തേന
കൃഷ്ണസർപമിവാസ്പൃശം ॥ **2.12.81** ॥ 544

തം തു മാം ജീവലോകോഽയം
നൂനമാക്രോഷ്ടുമർഹതി ।

മയാ ഹ്യപിതൃകഃ പുത്രഃ
സ മഹാത്മാ ദുരാത്മനാ ॥ **2.12.82** ॥ 545

ബാലിശോ ബത കാമാത്മാ
രാജാ ദശരഥോ ഭൃശം।
സ്ത്രീകൃതേ യഃ പ്രിയം പുത്രം
വനം പ്രസ്ഥാപയിഷ്യതി ॥ **2.12.83** ॥ 546

വൈദൈശ്ച ബ്രഹ്മചർയൈശ്ച
ഗുരുഭിശ്ചോപകർശിതഃ।
ഭോഗകാലേ മഹത്കൃച്ഛ്രം
പുനരേവ പ്രപത്സ്യതേ ॥ **2.12.84** ॥ 547

നാലം ദ്വിതീയം വചനം
പുത്രോ മാം പ്രതിഭാഷിതും।
സ വനം പ്രവ്രജേത്യുക്തോ
ബാഢമിത്യേവ വക്ഷ്യതി ॥ **2.12.85** ॥ 548

യദി മേ രാഘവഃ കുർയാദ്
വനം ഗച്ഛേതി ചോദിതഃ।
പ്രതികൂലം പ്രിയം മേ സ്യാ -
ന്ന തു വത്സഃ കരിഷ്യതി ॥ **2.12.86** ॥ 549

രാഘവേ ഹി വനം പ്രാപ്തേ
സർവലോകസ്യ ധിക്കൃതം।
മൃത്യുരക്ഷമണീയം മാം
നയിഷ്യതി യമക്ഷയം ॥ **2.12.87** ॥ 550

മൃതേ മയി ഗതേ രാമേ
വനം മനുജപുംഗവേ।

ഇഷ്ടേ മമ ജനേ ശേഷേ
കിം പാപം പ്രതിപത്സ്യസേ ॥ **2.12.88** ॥ 551

കൗസൽയാ മാം ച രാമം ച
പുത്രൗ ച യദി ഹാസ്യതി ।
ദുഃഖാൻയസഹതീ ദേവീ
മാമേവാനുഗമിഷ്യതി ॥ **2.12.89** ॥ 552

കൗസൽയാം ച സുമിത്രാം ച
മാം ച പുത്രൈസ്ത്രിഭിഃ സഹ ।
പ്രക്ഷിപ്യ നരകേ സാ ത്വം
കൈകേയി സുഖിതാ ഭവ ॥ **2.12.90** ॥ 553

മയാ രാമേണ ച ത്യക്തം
ശാശ്വതം സത്കൃതം ഗുണൈഃ ।
ഇക്ഷ്വാകുകുലമക്ഷോഭ്യ -
മാകുലം പാലയിഷ്യസി ॥ **2.12.91** ॥ 554

പ്രിയം ചേദ് ഭരതസ്യൈതദ്
രാമപ്രവ്രാജനം ഭവേത് ।
മാ സ്മ മേ ഭരതഃ കാർഷീത്
പ്രേതകൃത്യം ഗതായുഷഃ ॥ **2.12.92** ॥ 555

മൃതേ മയി ഗതേ രാമേ
വനം പുരുഷപുംഗവേ ।
സേദാനീം വിധവാ രാജ്യം
സപുത്രാ കാരയിഷ്യസി ॥ **2.12.93** ॥ 556

ത്വം രാജപുത്രി ദൈവേന
ൻയവസോ മമ വേശ്മനി ।

അകീർതിശ്ചാതുലാ ലോകേ
ധ്രുവഃ പരിഭവശ്ച മേ।
സർവഭൂതേഷു ചാവജ്ഞാ
യഥാ പാപകൃതസ്തഥാ ॥ **2.12.94** ॥ 557

കഥം രഥൈർവിഭുർയാത്വാ
ഗജാശ്വൈശ്ച മുഹുർമുഹുഃ।
പദ്ഭ്യാം രാമോ മഹാരണ്യേ
വത്സോ മേ വിചരിഷ്യതി ॥ **2.12.95** ॥ 558

യസ്യ ചാഹാരസമയേ
സൂദാഃ കുണ്ഡലധാരിണഃ।
അഹമ്പൂർവാഃ പചന്തി സ്മ
പ്രസന്നാഃ പാനഭോജനം ॥ **2.12.96** ॥ 559

സ കഥം നു കഷായാണി
തിക്തകാനി കടുകാനി ച।
ഭക്ഷയൻ വന്യമാഹാരം
സുതോ മേ വർതയിഷ്യതി ॥ **2.12.97** ॥ 560

മഹാർഹവസ്ത്രസംബദ്ധോ
ഭൂത്വാ ചിരസുഖോചിതഃ।
കാഷായപരിധാനസ്തു
കഥം രാമോ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.12.98** ॥ 561

കസ്യേദം ദാരുണം വാക്യ -
മേവംവിധമപീരിതം।
രാമസ്യാരണ്യഗമനം
ഭരതസ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.12.99** ॥ 562

ധിഗസ്തു യോഷിതോ നാമ
ശഠാഃ സ്വാർഥപരായണാഃ।
ന ബ്രവീമി സ്ത്രിയഃ സർവാ
ഭരതസ്യൈവ മാതരം ॥ **2.12.100** ॥ 563

അനർഥഭാവേഽർഥപരേ നൃശംസേ
മമാനുതാപായ നിവേശിതാസി।
കിമപ്രിയം പശ്യസി മന്നിമിത്തം
ഹിതാനുകാരിണ്യഥവാപി രാമേ ॥ **2.12.101** ॥ 564

പരിത്യജേയുഃ പിതരോഽപി പുത്രാൻ
ഭാർയാഃ പതീംശ്ചാപി കൃതാനുരാഗാഃ।
കൃത്സ്നം ഹി സർവം കുപിതം ജഗത് സ്യാദ്
ദൃഷ്ട്വൈവ രാമം വ്യസനേ നിമഗ്നം ॥ **2.12.102** ॥ 565

അഹം പുനർദേവകുമാരരൂപ -
മലങ്കൃതം തം സുതമാവ്രജന്തം।
നന്ദാമി പശ്യന്നിവ ദർശനേന
ഭവാമി ദൃഷ്ട്വൈവ പുനർയുവേവ ॥ **2.12.103** ॥ 566

വിനാ ഹി സൂര്യേണ ഭവേത് പ്രവൃത്തി -
രവർഷതാ വജ്രധരേണ വാപി।
രാമം തു ഗച്ഛന്തമിതഃ സമീക്ഷ്യ
ജീവേന്ന കശ്ചിത്ത്വിതി ചേതനാ മേ ॥ **2.12.104** ॥ 567

വിനാശകാമാമഹിതാമമിത്രാം
ആവാസയം മൃത്യുമിവാത്മനസ്ത്വാം।
ചിരം ബതാങ്കേന ധൃതാസി സർപീ
മഹാവിഷാ തേന ഹതോഽസ്മി മോഹാത് ॥ **2.12.105** ॥ 568

മയാ ച രാമേണ സലക്ഷ്മണേന
പ്രശാസ്തു ഹീനോ ഭരതസ്ത്വയാ സഹ।
പുരം ച രാഷ്ട്രം ച നിഹത്യ ബാന്ധവാൻ
മമാഹിതാനാം ച ഭവാഭിഹർഷിണീ ॥ **2.12.106** ॥ 569

നൃശംസവൃത്തേ വ്യസനപ്രഹാരിണി
പ്രസഹ്യ വാക്യം യദിഹാദ്യ ഭാഷസേ।
ന നാമ തേ തേന മുഖാത് പതന്ത്യധോ
വിശീർയമാണാ ദശനാഃ സഹസ്രധാ ॥ **2.12.107** ॥ 570

ന കിഞ്ചിദാഹാഹിതമപ്രിയം വചോ
ന വേത്തി രാമഃ പരുഷാണി ഭാഷിതും।
കഥം തു രാമേ ഹ്യഭിരാമവാദിനി
ബ്രവീഷി ദോഷാൻ ഗുണനിത്യസമ്മതേ ॥ **2.12.108** ॥ 571

പ്രതാമ്യ വാ പ്രജ്വല വാ പ്രണശ്യ വാ
സഹസ്രശോ വാ സ്ഫുടിതാം മഹീം വ്രജ।
ന തേ കരിഷ്യാമി വചഃ സുദാരുണം
മമാഹിതം കേകയരാജപാംസനേ ॥ **2.12.109** ॥ 572

ക്ഷുരോപമാം നിത്യമസത്പ്രിയംവദാം
പ്രദുഷ്ടഭാവാം സ്വകുലോപഘാതിനീം।
ന ജീവിതും ത്വാം വിഷഹേ്യമനോരമാം
ദിധക്ഷമാണാം ഹൃദയം സബന്ധനം ॥ **2.12.110** ॥ 573

ന ജീവിതം മേ്യസ്തി കുതഃ പുനഃ സുഖം
വിനാത്മജേനാത്മവതാം കുതോ രതിഃ।
മമാഹിതം ദേവി ന കർതുമർഹസി
സ്പൃശാമി പാദാവപി തേ പ്രസീദ മേ ॥ **2.12.111** ॥ 574

സ ഭൂമിപാലോ വിലപന്നനാഥവത്
സ്ത്രിയാ ഗൃഹീതോ ഹൃദയേ്തിമാത്രയാ।
പപാത ദേവ്യാശ്ചരണൗ പ്രസാരിതാ -
വുഭാവസമ്പ്രാപ്യ യഥാ്തുരസ്തഥാ ॥ **2.12.112** ॥ 575

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വാദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രയോദശഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ വിലാപഃ കൈകേയീം പ്രതി തസ്യാനുനയോ വിനയശ്ച

അതദർഹം മഹാരാജം
ശയാനമതഥോചിതം ।
യയാതിമിവ പുൺയാന്തേ
ദേവലോകാത് പരിച്യുതം ॥ **2.13.1** ॥ 576

അനർഥരൂപാസിദ്ധാർഥാ
ഹ്യഭീതാ ഭയദർശിനീ ।
പുനരാകാരയാമാസ
തമേവ വരമംഗനാ ॥ **2.13.2** ॥ 577

ത്വം കത്ഥസേ മഹാരാജ
സത്യവാദീ ദൃഢവ്രതഃ ।
മമ ചേദം വരം കസ്മാദ്
വിധാരയിതുമിച്ഛസി ॥ **2.13.3** ॥ 578

ഏവമുക്തസ്തു കൈകേയ്യാ
രാജാ ദശരഥസ്തദാ ।
പ്രത്യുവാച തതഃ ക്രുദ്ധോ
മുഹൂർതം വിഹ്വലന്നിവ ॥ **2.13.4** ॥ 579

മൃതേ മയി ഗതേ രാമേ
വനം മനുജപുംഗവേ ।
ഹന്താനാർയേ മമാമിത്രേ
സകാമാ സുഖിനീ ഭവ ॥ **2.13.5** ॥ 580

സ്വർഗേഽപി ഖലു രാമസ്യ
കുശലം ദൈവതൈരഹം ।
പ്രത്യാദേശാദഭിഹിതം
ധാരയിഷ്യേ കഥം ബത ॥ **2.13.6** ॥ 581

കൈകേയ്യാഃ പ്രിയകാമേന
രാമഃ പ്രവ്രാജിതോ വനം ।
യദി സത്യം ബ്രവീമ്യേതത്
തദസത്യം ഭവിഷ്യതി ॥ **2.13.7** ॥ 582

അപുത്രേണ മയാ പുത്രഃ
ശ്രമേണ മഹതാ മഹാൻ ।
രാമോ ലബ്ധോ മഹാതേജാഃ
സ കഥം ത്യജ്യതേ മയാ ॥ **2.13.8** ॥ 583

ശൂരശ്ച കൃതവിദ്യശ്ച
ജിതക്രോധഃ ക്ഷമാപരഃ ।
കഥം കമലപത്രാക്ഷോ
മയാ രാമോ വിവാസ്യതേ ॥ **2.13.9** ॥ 584

കഥമിന്ദീവരശ്യാമം
ദീർഘബാഹും മഹാബലം ।
അഭിരാമമഹം രാമം
സ്ഥാപയിഷ്യാമി ദണ്ഡകാൻ ॥ **2.13.10** ॥ 585

സുഖാനാമുചിതസ്യൈവ
ദുഃഖൈരനുചിതസ്യ ച ।
ദുഃഖം നാമാനുപശ്യേയം
കഥം രാമസ്യ ധീമതഃ ॥ **2.13.11** ॥ 586

യദി ദുഃഖമകൃത്വാ തു
മമ സങ്ക്രമണം ഭവേത് ।
അദുഃഖാർഹസ്യ രാമസ്യ
തതഃ സുഖമവാപ്നുയാം ॥ **2.13.12** ॥ 587

നൃശംസേ പാപസങ്കൽപേ
രാമം സത്യപരാക്രമം ।
കിം വിപ്രിയേണ കൈകേയി
പ്രിയം യോജയസേ മമ ॥ **2.13.13** ॥ 588

അകീർതിരതുലാ ലോകേ
ധ്രുവം പരിഭവിഷ്യതി ।
തഥാ വിലപതസ്തസ്യ
പരിഭ്രമിതചേതസഃ ॥ **2.13.14** ॥ 589

അസ്തമഭ്യാഗമത് സൂർയോ
രജനീ ചാഭ്യവർതത ।
സാ ത്രിയാമാ തദാർതസ്യ
ചന്ദ്രമണ്ഡലമണ്ഡിതാ ॥ **2.13.15** ॥ 590

രാജ്ഞോ വിലപമാനസ്യ
ന വ്യഭാസത ശർവരീ ।
സദൈവോഷ്ണം വിനിഃശ്വസ്യ
വൃദ്ധോ ദശരഥോ നൃപഃ ॥ **2.13.16** ॥ 591

വിലലാപാർതവദ് ദുഃഖം
ഗഗനാസക്തലോചനഃ।
ന പ്രഭാതം ത്വയേച്ഛാമി
നിശേ നക്ഷത്രഭൂഷിതേ ॥ **2.13.17** ॥ 592

ക്രിയതാം മേ ദയാ ഭദ്രേ
മയായം രചിതോഽഞ്ജലിഃ।
അഥവാ ഗമ്യതാം ശീഘ്രം
നാഹമിച്ഛാമി നിർഘൃണാം ॥ **2.13.18** ॥ 593

നൃശംസാം കേകയീം ദ്രഷ്ടും
യത്കൃതേ വ്യസനം മമ।
ഏവമുക്ത്വാ തതോ രാജാ
കൈകേയീം സംയതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.13.19** ॥ 594

പ്രസാദയാമാസ പുനഃ
കൈകേയീം രാജധർമവിത്।
സാധുവൃത്തസ്യ ദീനസ്യ
ത്വദ്ഗതസ്യ ഗതായുഷഃ ॥ **2.13.20** ॥ 595

പ്രസാദഃ ക്രിയതാം ഭദ്രേ
ദേവി രാജ്ഞോ വിശേഷതഃ।
ശൂന്യേ ന ഖലു സുശ്രോണി
മയേദം സമുദാഹൃതം ॥ **2.13.21** ॥ 596

കുരു സാധുപ്രസാദം മേ
ബാലേ സഹൃദയാ ഹ്യസി।
പ്രസീദ ദേവി രാമോ മേ
ത്വദ്ദത്തം രാജ്യമവ്യയം ॥ **2.13.22** ॥ 597

ലഭതാമസിതാപാംഗേ
യശഃ പരമവാപ്സ്യസി।
മമ രാമസ്യ ലോകസ്യ
ഗുരൂണാം ഭരതസ്യ ച।
പ്രിയമേതദ് ഗുരുശ്രോണി
കുരു ചാരുമുഖേക്ഷണേ ॥ **2.13.23** ॥ 598

വിശുദ്ധഭാവസ്യ ഹി ദുഷ്ടഭാവാ
ദീനസ്യ താമ്രാശ്രുകലസ്യ രാജ്ഞഃ।
ശ്രുത്വാ വിചിത്രം കരുണം വിലാപം
ഭർതുർനൃശംസാ ന ചകാര വാക്യം ॥ **2.13.24** ॥ 599

തതഃ സ രാജാ പുനരേവ മൂർഛിതഃ
പ്രിയാമതുഷ്ടാം പ്രതികൂലഭാഷിണീം।
സമീക്ഷ്യ പുത്രസ്യ വിവാസനം പ്രതി
ക്ഷിതൗ വിസംജ്ഞോ നിപപാത ദുഃഖിതഃ ॥ **2.13.25** ॥ 600

ഇതീവ രാജ്ഞോ വ്യഥിതസ്യ സാ നിശാ
ജഗാമ ഘോരം ശ്വസതോ മനസ്വിനഃ।
വിബോധ്യമാനഃ പ്രതിബോധനം തദാ
നിവാരയാമാസ സ രാജസത്തമഃ ॥ **2.13.26** ॥ 601

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രയോദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുർദശഃ സർഗഃ ॥

കൈകേയ്യാ രാജ്ഞഃ സത്യേ ദൃഢതരാവസ്ഥാനായ പ്രേരണം നിജപ്രാർഥിതവരപൂർതയേ തം പ്രതി ദുരാഗ്രഹപ്രകടനം ച, അന്തഃപുരദ്വാരമാഗത്യ വസിഷ്ഠേന സുമന്ത്രസ്യ മഹാരാജസന്നിധൗ പ്രേഷണം രാജാജ്ഞയാ സുമന്ത്രസ്യ ശ്രീരാമമാനേതും തതോ ഗമനം ച

പുത്രശോകാർദിതം പാപാ
വിസംജ്ഞം പതിതം ഭുവി ।
വിചേഷ്ടമാനമുത്പ്രേക്ഷ്യ
ഐക്ഷ്വാകമിദമബ്രവീത് ॥ **2.14.1** ॥ 602

പാപം കൃത്വൈവ കിമിദം
മമ സംശ്രുത്യ സംശ്രവം ।
ശേഷേ ക്ഷിതിതലേ സന്നഃ
സ്ഥിത്യാം സ്ഥാതും ത്വമർഹസി ॥ **2.14.2** ॥ 603

ആഹുഃ സത്യം ഹി പരമം
ധർമം ധർമവിദോ ജനാഃ ।
സത്യമാശ്രിത്യ ച മയാ
ത്വം ധർമം പ്രതിചോദിതഃ ॥ **2.14.3** ॥ 604

സംശ്രുത്യ ശൈബ്യഃ ശ്യേനായ
സ്വാം തനും ജഗതീപതിഃ।
പ്രദായ പക്ഷിണേ രാജാ
ജഗാമ ഗതിമുത്തമാം ॥ **2.14.4** ॥ 605

തഥാ ഹ്യലർകസ്തേജസ്വീ
ബ്രാഹ്മണേ വേദപാരഗേ।
യാചമാനേ സ്വകേ നേത്രേ
ഉദ്ധൃത്യാവിമനാ ദദൗ ॥ **2.14.5** ॥ 606

സരിതാം തു പതിഃ സ്വൽപാം
മർയാദാം സത്യമൻവിതഃ।
സത്യാനുരോധാത് സമയേ
വേലാം സ്വാം നാതിവർതതേ ॥ **2.14.6** ॥ 607

സത്യമേകപദം ബ്രഹ്മ
സത്യേ ധർമഃ പ്രതിഷ്ഠിതഃ।
സത്യമേവാക്ഷയാ വേദാഃ
സത്യേനാവാപ്യതേ പരം ॥ **2.14.7** ॥ 608

സത്യം സമനുവർതസ്വ
യദി ധർമേ ധൃതാ മതിഃ।
സ വരഃ സഫലോ മേഽസ്തു
വരദോ ഹ്യസി സത്തമ ॥ **2.14.8** ॥ 609

ധർമസ്യൈവാഭികാമാർഥം
മമ ചൈവാഭിചോദനാത്।
പ്രവ്രാജയ സുതം രാമം
ത്രിഃ ഖലു ത്വാം ബ്രവീമ്യഹം ॥ **2.14.9** ॥ 610

സമയം ച മമാർയേമം
യദി ത്വം ന കരിഷ്യസി।
അഗ്രതസ്തേ പരിത്യക്തോ
പരിത്യക്ഷ്യാമി ജീവിതം ॥ **2.14.10** ॥ 611

ഏവം പ്രചോദിതോ രാജാ
കൈകേയ്യാ നിർവിശങ്കയാ।
നാശകത് പാശമുൻമോക്തും
ബലിരിന്ദ്രകൃതം യഥാ ॥ **2.14.11** ॥ 612

ഉദ്ഭ്രാന്തഹൃദയശ്ചാപി
വിവർണവദനോ ഽഭവത്।
സ ധുർയോ വൈ പരിസ്പന്ദൻ
യുഗചക്രാന്തരം യഥാ ॥ **2.14.12** ॥ 613

വികലാഭ്യാം ച നേത്രാഭ്യാ -
മപശ്യന്നിവ ഭൂമിപഃ।
കൃച്ഛ്രാദ് ധൈർയേണ സംസ്തഭ്യ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.14.13** ॥ 614

യസ്തേ മന്ത്രകൃതഃ പാണി -
രഗ്നൗ പാപേ മയാ ധൃതഃ।
സന്ത്യജാമി സ്വയം ചൈവ
തവ പുത്രം സഹ ത്വയാ ॥ **2.14.14** ॥ 615

പ്രയാതാ രജനീ ദേവി
സൂർയസ്യോദയനം പ്രതി।
അഭിഷേകായ ഹി ജന -
സ്ത്വരയിഷ്യതി മാം ധ്രുവം ॥ **2.14.15** ॥ 616

രാമാഭിഷേകസംഭാരൈ -
സ്തദർഥമുപകൽപിതൈഃ।
രാമഃ കാരയിതവ്യോ മേ
മൃതസ്യ സലിലക്രിയാം ॥ **2.14.16** ॥ 617

സപുത്രയാ ത്വയാ നൈവ
കർതവ്യാ സലിലക്രിയാ।
വ്യാഹന്താസ്യശുഭാചാരേ
യദി രാമാഭിഷേചനം ॥ **2.14.17** ॥ 618

ന ശക്ഷ്യോഽദ്യാസ്മ്യഹം ദ്രഷ്ടും
ദൃഷ്ട്വാ പൂർവം തഥാമുഖം।
ഹതഹർഷം തഥാനന്ദം
പുനർജനമവാങ്മുഖം ॥ **2.14.18** ॥ 619

താം തഥാ ബ്രുവതസ്തസ്യ
ഭൂമിപസ്യ മഹാത്മനഃ।
പ്രഭാതാ ശർവരീ പുൺയാ
ചന്ദ്രനക്ഷത്രമാലിനീ ॥ **2.14.19** ॥ 620

തതഃ പാപസമാചാരാ
കൈകേയീ പാർഥിവം പുനഃ।
ഉവാച പരുഷം വാക്യം
വാക്യജ്ഞാ രോഷമൂർച്ഛിതാ ॥ **2.14.20** ॥ 621

കിമിദം ഭാഷസേ രാജൻ
വാക്യം ഗരരുജോപമം।
ആനായയിതുമക്ലിഷ്ടം
പുത്രം രാമമിഹാർഹസി ॥ **2.14.21** ॥ 622

സ്ഥാപ്യ രാജ്യേ മമ സുതം
കൃത്വാ രാമം വനേചരം।
നിഃസപത്നാം ച മാം കൃത്വാ
കൃതകൃത്യോ ഭവിഷ്യസി ॥ **2.14.22** ॥ 623

സ തുന്ന ഇവ തീക്ഷ്ണേന
പ്രതോദേന ഹയോത്തമഃ।
രാജാ പ്രചോദിതോഽഭീക്ഷ്ണം
കൈകേയ്യാ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.14.23** ॥ 624

ധർമബന്ധേന ബദ്ധോഽസ്മി
നഷ്ടാ ച മമ ചേതനാ।
ജ്യേഷ്ഠം പുത്രം പ്രിയം രാമം
ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമി ധാർമികം ॥ **2.14.24** ॥ 625

തതഃ പ്രഭാതാം രജനീ -
മുദിതേ ച ദിവാകരേ।
പുണ്യേ നക്ഷത്രയോഗേ ച
മുഹൂർതേ ച സമാഗതേ ॥ **2.14.25** ॥ 626

വസിഷ്ഠോ ഗുണസമ്പന്നഃ
ശിഷ്യൈഃ പരിവൃതസ്തഥാ।
ഉപഗൃഹ്യാശു സംഭാരാൻ
പ്രവിവേശ പുരോത്തമം ॥ **2.14.26** ॥ 627

സിക്തസമ്മാർജിതപഥാം
പതാകോത്തമഭൂഷിതാം।
സംഹൃഷ്ടമനുജോപേതാം
സമൃദ്ധവിപണാപണാം ॥ **2.14.27** ॥ 628

മഹോത്സവസമായുക്താം
രാഘവാർഥേ സമുത്സുകാം।
ചന്ദനാഗുരുധൂപൈശ്ച
സർവതഃ പരിധൂമിതാം ॥ **2.14.28** ॥ 629

താം പുരീം സമതിക്രമ്യ
പുരന്ദരപുരോപമാം।
ദദർശാന്തഃപുരം ശ്രീമാൻ
നാനാധ്വജഗണായുതം ॥ **2.14.29** ॥ 630

പൗരജാനപദാകീർണം
ബ്രാഹ്മണൈരുപശോഭിതം।
യഷ്ടിമദ്ഭിഃ സുസമ്പൂർണം
സദശ്വൈഃ പരമാർചിതൈഃ ॥ **2.14.30** ॥ 631

തദന്തഃപുരമാസാദ്യ
വ്യതിചക്രാമ തം ജനം।
വസിഷ്ഠഃ പരമപ്രീതഃ
പരമർഷിഭിരാവൃതഃ ॥ **2.14.31** ॥ 632

സ ത്വപശ്യദ് വിനിഷ്ക്രാന്തം
സുമന്ത്രം നാമ സാരഥിം।
ദ്വാരേ മനുജസിംഹസ്യ
സചിവം പ്രിയദർശനം ॥ **2.14.32** ॥ 633

തമുവാച മഹാതേജാഃ
സൂതപുത്രം വിശാരദം।
വസിഷ്ഠഃ ക്ഷിപ്രമാചക്ഷ്വ
നൃപതേർമാമിഹാഗതം ॥ **2.14.33** ॥ 634

ഇമേ ഗംഗോദകഘടാഃ
സാഗരേഭ്യശ്ച കാഞ്ചനാഃ।
ഔദുംബരം ഭദ്രപീഠ -
മഭിഷേകാർഥമാഹൃതം ॥ **2.14.34** ॥ 635

സർവബീജാനി ഗന്ധാശ്ച
രത്നാനി വിവിധാനി ച।
ക്ഷൗദ്രം ദധി ഘൃതം ലാജാ
ദർഭാഃ സുമനസഃ പയഃ ॥ **2.14.35** ॥ 636

അഷ്ടൗ ച കൻയാ രുചിരാ
മത്തശ്ച വരവാരണഃ।
ചതുരശ്വോ രഥഃ ശ്രീമാൻ
നിസ്ത്രിംശോ ധനുരുത്തമം ॥ **2.14.36** ॥ 637

വാഹനം നരസംയുക്തം
ഛത്രം ച ശശിസന്നിഭം।
ശ്വേതേ ച വാലവ്യജനേ
ഭൃംഗാരം ച ഹിരൺമയം ॥ **2.14.37** ॥ 638

ഹേമദാമപിനദ്ധശ്ച
കകുദ്മാൻ പാണ്ഡുരോ വൃഷഃ।
കേസരീ ച ചതുർദംഷ്ട്രോ
ഹരിശ്രേഷ്ഠോ മഹാബലഃ ॥ **2.14.38** ॥ 639

സിംഹാസനം വ്യാഘ്രതനുഃ
സമിധശ്ച ഹുതാശനഃ।
സർവേ വാദിത്രസംഘാശ്ച
വേശ്യാശ്ചാലങ്കൃതാഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.14.39** ॥ 640

ആചാര്യാ ബ്രാഹ്മണാ ഗാവഃ
പുണ്യാശ്ച മൃഗപക്ഷിണഃ।
പൗരജാനപദശ്രേഷ്ഠാ
നൈഗമാശ്ച ഗണൈഃ സഹ ॥ **2.14.40** ॥ 641

ഏതേ ചാന്യേ ച ബഹവഃ
പ്രീയമാണാഃ പ്രിയംവദാഃ।
അഭിഷേകായ രാമസ്യ
സഹ തിഷ്ഠന്തി പാർഥിവൈഃ ॥ **2.14.41** ॥ 642

ത്വരയസ്വ മഹാരാജം
യഥാ സമുദിതേഽഹനി।
പുഷ്യേ നക്ഷത്രയോഗേ ച
രാമോ രാജ്യമവാപ്നുയാത് ॥ **2.14.42** ॥ 643

ഇതി തസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ
സൂതപുത്രോ മഹാബലഃ।
സ്തുവൻ നൃപതിശാർദൂലം
പ്രവിവേശ നിവേശനം ॥ **2.14.43** ॥ 644

തം തു പൂർവോദിതം വൃദ്ധം
ദ്വാരസ്ഥാ രാജസമ്മതാഃ।
ന ശേകുരഭിസംരോദ്ധും
രാജ്ഞഃ പ്രിയചികീർഷവഃ ॥ **2.14.44** ॥ 645

സ സമീപസ്ഥിതോ രാജ്ഞ -
സ്താമവസ്ഥാമജ്ഞാവാൻ।
വാഗ്ഭിഃ പരമതുഷ്ടാഭി -
രഭിഷ്ടോതും പ്രചക്രമേ ॥ **2.14.45** ॥ 646

തതഃ സൂതോ യഥാപൂർവം
പാർഥിവസ്യ നിവേശനേ।
സുമന്ത്രഃ പ്രാഞ്ജലിർഭൂത്വാ
തുഷ്ടാവ ജഗതീപതിം ॥ **2.14.46** ॥ 647

യഥാ നന്ദതി തേജസ്വീ
സാഗരോ ഭാസ്കരോദയേ।
പ്രീതഃ പ്രീതേന മനസാ
തഥാ നന്ദയ നസ്തതഃ ॥ **2.14.47** ॥ 648

ഇന്ദ്രമസ്യാം തു വേലായാ -
മഭിതുഷ്ടാവ മാതലിഃ।
സോഽജയദ് ദാനവാൻ സർവാം -
സ്തഥാ ത്വാം ബോധയാമ്യഹം ॥ **2.14.48** ॥ 649

വേദാഃ സഹാംഗാ വിദ്യാശ്ച
യഥാ ഹ്യാത്മഭുവം പ്രഭും।
ബ്രഹ്മാണം ബോധയന്ത്യദ്യ
തഥാ ത്വാം ബോധയാമ്യഹം ॥ **2.14.49** ॥ 650

ആദിത്യഃ സഹ ചന്ദ്രേണ
യഥാ ഭൂതധരാം ശുഭാം।
ബോധയത്യദ്യ പൃഥിവീം
തഥാ ത്വാം ബോധയാമ്യഹം ॥ **2.14.50** ॥ 651

ഉത്തിഷ്ഠ സുമഹാരാജ
കൃതകൗതുകമംഗലഃ।
വിരാജമാനോ വപുഷാ
മേരോരിവ ദിവാകരഃ ॥ **2.14.51** ॥ 652

സോമസൂര്യൗ ച കാകുത്സ്ഥ
ശിവവൈശ്രവണാവപി।
വരുണശ്ചാഗ്നിരിന്ദ്രശ്ച
വിജയം പ്രദിശന്തു തേ ॥ **2.14.52** ॥ 653

ഗതാ ഭഗവതീ രാത്രിഃ
കൃതം കൃത്യമിദം തവ।
ബുധ്യസ്വ നൃപശാർദൂല
കുരു കാർയമനന്തരം ॥ **2.14.53** ॥ 654

ഉദതിഷ്ഠത രാമസ്യ
സമഗ്രമഭിഷേചനം।
പൗരജാനപദാശ്ചാപി
നൈഗമശ്ച കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.14.54** ॥ 655

സ്വയം വസിഷ്ഠോ ഭഗവാൻ
ബ്രാഹ്മണൈഃ സഹ തിഷ്ഠതി।
ക്ഷിപ്രമാജ്ഞാപ്യതാം രാജൻ
രാഘവസ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.14.55** ॥ 656

യഥാ ഹ്യപാലാഃ പശവോ
യഥാ സേനാ ഹ്യനായകാ।
യഥാ ചന്ദ്രം വിനാ രാത്രി -
ർയഥാ ഗാവോ വിനാ വൃഷം ॥ **2.14.56** ॥ 657

ഏവം ഹി ഭവിതാ രാഷ്ട്രം
യത്ര രാജാ ന ദൃശ്യതേ।
ഏവം തസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ
സാന്ത്വപൂർവമിവാർഥവത് ॥ **2.14.57** ॥ 658

അഭ്യകീർയത ശോകേന
ഭൂയ ഏവ മഹീപതിഃ।
തതസ്തു രാജാ തം സൂതം
സന്നഹർഷഃ സുതം പ്രതി ॥ **2.14.58** ॥ 659

ശോകരക്തേക്ഷണഃ ശ്രീമാ -
നുദ്വീക്ഷ്യാവാച ധാർമികഃ।
വാക്യൈസ്തു ഖലു മർമാണി
മമ ഭൂയോ നികൃന്തസി ॥ **2.14.59** ॥ 660

സുമന്ത്രഃ കരുണം ശ്രുത്വാ
ദൃഷ്ട്വാ ദീനം ച പാർഥിവം।
പ്രഗൃഹീതാഞ്ജലിഃ കിഞ്ചിത്
തസ്മാദ് ദേശാദപാക്രമത് ॥ **2.14.60** ॥ 661

യദാ വക്തും സ്വയം ദൈന്യാ -
ന്ന ശശാക മഹീപതിഃ।
തദാ സുമന്ത്രം മന്ത്രജ്ഞാ
കൈകേയീ പ്രത്യുവാച ഹ ॥ **2.14.61** ॥ 662

സുമന്ത്ര രാജാ രജനീം
രാമഹർഷസമുത്സുകഃ।
പ്രജാഗരപരിശ്രാന്തോ
നിദ്രാവശമുപാഗതഃ ॥ **2.14.62** ॥ 663

തദ് ഗച്ഛ ത്വരിതം സൂത
രാജപുത്രം യശസ്വിനം।
രാമമാനയ ഭദ്രം തേ
നാത്ര കാർയാ വിചാരണാ ॥ **2.14.63** ॥ 664

അശ്രുത്വാ രാജവചനം
കഥം ഗച്ഛാമി ഭാമിനി।
തച്ഛ്രുത്വാ മന്ത്രിണോ വാക്യം
രാജാ മന്ത്രിണമബ്രവീത് ॥ **2.14.64** ॥ 665

സുമന്ത്ര രാമം ദ്രക്ഷ്യാമി
ശീഘ്രമാനയ സുന്ദരം।
സ മൻയമാനഃ കൽയാണം
ഹൃദയേന നനന്ദ ച ॥ **2.14.65** ॥ 666

നിർജഗാമ ച സ പ്രീത്യാ
ത്വരിതോ രാജശാസനാത്।
സുമന്ത്രശ്ചിന്തയാമാസ
ത്വരിതം ചോദിതസ്തയാ ॥ **2.14.66** ॥ 667

വ്യക്തം രാമാഭിഷേകാർഥേ
ഇഹായാസ്യതി ധർമരാട്।
ഇതി സൂതോ മതിം കൃത്വാ
ഹർഷേണ മഹതാ പുനഃ ॥ **2.14.67** ॥ 668

നിർജഗാമ മഹാതേജാ
രാഘവസ്യ ദിദൃക്ഷയാ।
സാഗരഹ്രദസങ്കാശാ -
ത്സുമന്ത്രോഽന്തഃപുരാച്ഛുഭാത്।
നിഷ്ക്രമ്യ ജനസംബാധം
ദദർശ ദ്വാരമഗ്രതഃ ॥ **2.14.68** ॥ 669

തതഃ പുരസ്താത് സഹസാ വിനിഃസൃതോ
മഹീപതേർദ്വാരഗതാൻ വിലോകയൻ।

ദദർശ പൗരാൻ വിവിധാൻ മഹാധനാ -
നുപസ്ഥിതാൻ ദ്വാരമുപേത്യ വിഷ്ഠിതാൻ ॥ **2.14.69** ॥ 670

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുർദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചദശഃ സർഗഃ ॥

രാജാജ്ഞയാ ശ്രീരാമമാനേതും സുമന്ത്രസ്യ തദ്ഭവനേ ഗമനം

തേ തു താം രജനീമുഷ്യ
ബ്രാഹ്മണാ വേദപാരഗാഃ।
ഉപതസ്ഥുരുപസ്ഥാനം
സഹ രാജപുരോഹിതാഃ ॥ **2.15.1** ॥ 671

അമാത്യാ ബലമുഖ്യാശ്ച
മുഖ്യാ യേ നിഗമസ്യ ച।
രാഘവസ്യാഭിഷേകാർഥേ
പ്രീയമാണാഃ സുസംഗതാഃ ॥ **2.15.2** ॥ 672

ഉദിതേ വിമലേ സൂര്യേ
പുഷ്യേ ചാഭ്യാഗതേഽഹനി।
ലഗ്നേ കർകടകേ പ്രാപ്തേ
ജൻമ രാമസ്യ ച സ്ഥിതേ ॥ **2.15.3** ॥ 673

അഭിഷേകായ രാമസ്യ
ദ്വിജേന്ദ്രൈരുപകൽപിതം।
കാഞ്ചനാ ജലകുംഭാശ്ച
ഭദ്രപീഠം സ്വലങ്കൃതം ॥ **2.15.4** ॥ 674

രഥശ്ച സമ്യഗാസ്തീർണോ
ഭാസ്വതാ വ്യാഘ്രചർമണാ।
ഗംഗായമുനയോഃ പുൺയാത്
സംഗമാദാഹൃതം ജലം ॥ **2.15.5** ॥ 675

യാശ്ചാൻയാഃ സരിതഃ പുൺയാ
ഹ്രദാഃ കൂപാഃ സരാംസി ച।
പ്രാഗ്വഹാശ്ചോർധ്വവാഹാശ്ച
തിർയഗ്വാഹാശ്ച ക്ഷീരിണഃ ॥ **2.15.6** ॥ 676

താഭ്യശ്ചൈവാഹൃതം തോയം
സമുദ്രേഭ്യശ്ച സർവശഃ।
ക്ഷൗദ്രം ദധി ഘൃതം ലാജാ
ദർഭാഃ സുമനസഃ പയഃ ॥ **2.15.7** ॥ 677

അഷ്ടൗ ച കൻയാ രുചിരാ
മത്തശ്ച വരവാരണഃ।
സജലാഃ ക്ഷീരിഭിശ്ഛന്നാ
ഘടാഃ കാഞ്ചനരാജതാഃ ॥ **2.15.8** ॥ 678

പദ്മോത്പലയുതാ ഭാന്തി
പൂർണാഃ പരമവാരിണാ।
ചന്ദ്രാംശുവികചപ്രഖ്യം
പാണ്ഡുരം രത്നഭൂഷിതം ॥ **2.15.9** ॥ 679

സജ്ജം തിഷ്ഠതി രാമസ്യ
വാലവ്യജനമുത്തമം।
ചന്ദ്രമണ്ഡലസങ്കാശ -
മാതപത്രം ച പാണ്ഡുരം ॥ **2.15.10** ॥ 680

സജ്ജം ദ്യുതികരം ശ്രീമ -
ദഭിഷേകപുരസ്സരം।
പാണ്ഡുരശ്ച വൃഷഃ സജ്ജഃ
പാണ്ഡുരാശ്വശ്ച സംസ്ഥിതഃ॥ **2.15.11** ॥ 681

വാദിത്രാണി ച സർവാണി
വന്ദിനശ്ച തഥാപരേ।
ഇക്ഷ്വാകൂണാം യഥാ രാജ്യേ
സംഭ്രിയേതാഭിഷേചനം॥ **2.15.12** ॥ 682

തഥാജാതീയമാദായ
രാജപുത്രാഭിഷേചനം।
തേ രാജവചനാത് തത്ര
സമവേതാ മഹീപതിം॥ **2.15.13** ॥ 683

അപശ്യന്തോഽബ്രുവൻ കോ നു
രാജ്ഞോ നഃ പ്രതിവേദയേത്।
ന പശ്യാമശ്ച രാജാന -
മുദിതശ്ച ദിവാകരഃ॥ **2.15.14** ॥ 684

യൗവരാജ്യാഭിഷേകശ്ച
സജ്ജോ രാമസ്യ ധീമതഃ।
ഇതി തേഷു ബ്രുവാണേഷു
സർവാംസ്താംശ്ച മഹീപതീൻ॥ **2.15.15** ॥ 685

അബ്രവീത് താനിദം വാക്യം
സുമന്ത്രോ രാജസത്കൃതഃ।
രാമം രാജ്ഞോ നിയോഗേന
ത്വരയാ പ്രസ്ഥിതോ ഹ്യഹം॥ **2.15.16** ॥ 686

പൂജ്യാ രാജ്ഞോ ഭവന്തശ്ച
രാമസ്യ തു വിശേഷതഃ।
അയം പൃച്ഛാമി വചനാത്
സുഖമായുഷ്മതാമഹം ॥ **2.15.17** ॥ 687

രാജ്ഞഃ സമ്പ്രതിബുദ്ധസ്യ
ചാനാഗമനകാരണം।
ഇത്യുക്ത്വാന്തഃപുരദ്വാര -
മാജഗാമ പുരാണവിത് ॥ **2.15.18** ॥ 688

സദാ സക്തം ച തദ് വേശ്മ
സുമന്ത്രഃ പ്രവിവേശ ഹ।
തുഷ്ടാവാസ്യ തദാ വംശം
പ്രവിശ്യ സ വിശാമ്പതേഃ ॥ **2.15.19** ॥ 689

ശയനീയം നരേന്ദ്രസ്യ
തദാസാദ്യ വ്യതിഷ്ഠത।
സോഽത്യാസാദ്യ തു തദ് വേശ്മ
തിരസ്കരണിമന്തരാ ॥ **2.15.20** ॥ 690

ആശീർഭിർഗുണയുക്താഭി -
രഭിതുഷ്ടാവ രാഘവം।
സോമസൂര്യൗ ച കാകുത്സ്ഥ
ശിവവൈശ്രവണാവപി ॥ **2.15.21** ॥ 691

വരുണശ്ചാഗ്നിരിന്ദ്രശ്ച
വിജയം പ്രദിശന്തു തേ।
ഗതാ ഭഗവതീ രാത്രി -
രഹഃ ശിവമുപസ്ഥിതം ॥ **2.15.22** ॥ 692

ബുദ്ധ്യസ്വ രാജശാർദൂല
കുരു കാർയമനന്തരം।
ബ്രാഹ്മണാ ബലമുഖ്യാശ്ച
നൈഗമാശ്ചാഗതാസ്ത്വിഹ ॥ **2.15.23** ॥ 693

ദർശനം ത്വേഭികാങ്ക്ഷന്തേ
പ്രതിബുദ്ധ്യസ്വ രാഘവ।
സ്തുവന്തം തം തദാ സൂതം
സുമന്ത്രം മന്ത്രകോവിദം ॥ **2.15.24** ॥ 694

പ്രതിബുദ്ധ്യ തതോ രാജാ
ഇദം വചനമബ്രവീത്।
രാമമാനയ സൂതേതി
യദസ്യഭിഹിതോ മയാ ॥ **2.15.25** ॥ 695

കിമിദം കാരണം യേന
മമാജ്ഞാ പ്രതിവാഹ്യതേ।
ന ചൈവ സമ്പ്രസുപ്തോഽഹ -
മാനയേഹാശു രാഘവം ॥ **2.15.26** ॥ 696

ഇതി രാജാ ദശരഥഃ
സൂതം തത്രാൻവശാത് പുനഃ।
സ രാജവചനം ശ്രുത്വാ
ശിരസാ പ്രതിപൂജ്യ തം ॥ **2.15.27** ॥ 697

നിർജഗാമ നൃപാവാസാ -
ൻമൻയമാനഃ പ്രിയം മഹത്।
പ്രപന്നോ രാജമാർഗം ച
പതാകാധ്വജശോഭിതം ॥ **2.15.28** ॥ 698

ഹൃഷ്ടഃ പ്രമുദിതഃ സൂതോ
ജഗാമാശു വിലോകയൻ।
സ സൂതസ്തത്ര ശുശ്രാവ
രാമാധികരണാഃ കഥാഃ ॥ **2.15.29** ॥ 699

അഭിഷേചനസംയുക്താഃ
സർവലോകസ്യ ഹൃഷ്ടവത്।
തതോ ദദർശ രുചിരം
കൈലാസസദൃശപ്രഭം ॥ **2.15.30** ॥ 700

രാമവേശ്മ സുമന്ത്രസ്തു
ശക്രവേശ്മസമപ്രഭം।
മഹാകപാടപിഹിതം
വിതർദിശതശോഭിതം ॥ **2.15.31** ॥ 701

കാഞ്ചനപ്രതിമൈകാഗ്രം
മണിവിദ്രുമതോരണം।
ശാരദാഭ്രഘനപ്രഖ്യം
ദീപ്തം മേരുഗുഹാസമം ॥ **2.15.32** ॥ 702

മണിഭിർവരമാൽയാനാം
സുമഹദ്ഭിരലങ്കൃതം।
മുക്താമണിഭിരാകീർണം
ചന്ദനാഗുരുഭൂഷിതം ॥ **2.15.33** ॥ 703

ഗന്ധാൻ മനോജ്ഞാൻ വിസൃജദ്
ദാർദുരം ശിഖരം യഥാ।
സാരസൈശ്ച മയൂരൈശ്ച
വിനദദ്ഭിർവിരാജിതം ॥ **2.15.34** ॥ 704

സുകൃതേഹാമൃഗാകീർണ -
മുത്കീർണം ഭക്തിഭിസ്തഥാ ।
മനശ്ചക്ഷുശ്ച ഭൂതാനാ -
മാദദത് തിഗ്മതേജസാ ॥ **2.15.35** ॥ 705

ചന്ദ്രഭാസ്കരസങ്കാശം
കുബേരഭവനോപമം ।
മഹേന്ദ്രധാമപ്രതിമം
നാനാപക്ഷിസമാകുലം ॥ **2.15.36** ॥ 706

മേരുശൃംഗസമം സൂതോ
രാമവേശ്മ ദദർശ ഹ ।
ഉപസ്ഥിതൈഃ സമാകീർണം
ജനൈരഞ്ജലികാരിഭിഃ ॥ **2.15.37** ॥ 707

ഉപാദായ സമാക്രാന്തൈ -
സ്തദാ ജാനപദൈർജനൈഃ ।
രാമാഭിഷേകസുമുഖൈ -
രുൻമുഖൈഃ സമലങ്കൃതം ॥ **2.15.38** ॥ 708

മഹാമേഘസമപ്രഖ്യ -
മുദഗ്രം സുവിരാജിതം ।
നാനാരത്നസമാകീർണം
കുബ്ജകൈരപി ചാവൃതം ॥ **2.15.39** ॥ 709

സ വാജിയുക്തേന രഥേന സാരഥിഃ
സമാകുലം രാജകുലം വിരാജയൻ ।
വരൂഥിനാ രാജഗൃഹാഭിപാതിനാ
പുരസ്യ സർവസ്യ മനാംസി ഹർഷയൻ ॥ **2.15.40** ॥ 710

തതഃ സമാസാദ്യ മഹാധനം മഹത്
പ്രഹൃഷ്ടരോമാ സ ബഭൂവ സാരഥിഃ।
മൃഗൈർമയൂരൈശ്ച സമാകുലോൽബണം
ഗൃഹം വരാർഹസ്യ ശചീപതേരിവ ॥ **2.15.41** ॥ 711

സ തത്ര കൈലാസനിഭാഃ സ്വലങ്കൃതാഃ
പ്രവിശ്യ കക്ഷ്യാസ്ത്രിദശാലയോപമാഃ।
പ്രിയാൻ വരാൻ രാമമതേ സ്ഥിതാൻ ബഹൂൻ
വ്യപോഹ്യ ശുദ്ധാന്തമുപസ്ഥിതൗ രഥീ ॥ **2.15.42** ॥ 712

സ തത്ര ശുശ്രാവ ച ഹർഷയുക്തോ
രാമാഭിഷേകാർഥകൃതാം ജനാനാം।
നരേന്ദ്രസൂനോരഭിമംഗലാർഥാഃ
സർവസ്യ ലോകസ്യ ഗിരഃ പ്രഹൃഷ്ടാഃ ॥ **2.15.43** ॥ 713

മഹേന്ദ്രസദ്മപ്രതിമം ച വേശ്മ
രാമസ്യ രമ്യം മൃഗപക്ഷിജുഷ്ടം।
ദദർശ മേരോരിവ ശൃംഗമുച്ചം
വിഭ്രാജമാനം പ്രഭയാ സുമന്ത്രഃ ॥ **2.15.44** ॥ 714

ഉപസ്ഥിതൈരഞ്ജലികാരിഭിശ്ച
സോപായനൈർജാനപദൈർജനൈശ്ച।
കോട്യാ പരാർധൈശ്ച വിമുക്തയാനൈഃ
സമാകുലം ദ്വാരപദം ദദർശ ॥ **2.15.45** ॥ 715

തതോ മഹാമേഘമഹീധരാഭം
പ്രഭിന്നമത്യങ്കുശമത്യസഹ്യം।
രാമോപവാഹ്യം രുചിരം ദദർശ
ശത്രുഞ്ജയം നാഗമുദഗ്രകായം ॥ **2.15.46** ॥ 716

സ്വലങ്കൃതാൻ സാശ്വരഥാൻ സകുഞ്ജരാ -
നമാത്യമുഖ്യാംശ്ച ദദർശ വൽലഭാൻ।
വ്യപോഹ്യ സൂതഃ സഹിതാൻ സമന്തതഃ
സമൃദ്ധമന്തഃപുരമാവിവേശ ഹ ॥ **2.15.47** ॥ 717

തതോഽദ്രികൂടാചലമേഘസന്നിഭം
മഹാവിമാനോപമവേശ്മസംയുതം।
അവാർയമാണഃ പ്രവിവേശ സാരഥിഃ
പ്രഭൂതരത്നം മകരോ യഥാർണവം ॥ **2.15.48** ॥ 718

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷോഡശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസദ്മനി പ്രവിഷ്ടേന സുമന്ത്രേണ ശ്രീരാമം പ്രതി മഹാരാജസന്ദേശസ്യ ശ്രാവണം സീതയാനുമതേന ശ്രീരാമേണ സലക്ഷ്മണേന രഥമാരുഹ്യ ഗീതവാദ്യസഹകാരേണ പഥി പൗരാണാം സ്ത്രീപുരുഷാണാം വിവിധാ വാർതാ ആകർണയതാ പ്രസ്ഥാനം

സ തദന്തഃപുരദ്വാരം
സമതീത്യ ജനാകുലം ।
പ്രവിവിക്ഷുതാം തതഃ കക്ഷ്യാ -
മാസസാദ പുരാണവിത് ॥ **2.16.1** ॥ 719

പ്രാസകാർമുകബിഭ്രദ്ഭി -
ർയുവഭിർമൃഷ്ടകുണ്ഡലൈഃ ।
അപ്രമാദിഭിരേകാഗ്രൈഃ
സ്വാനുരക്തൈരധിഷ്ഠിതാം ॥ **2.16.2** ॥ 720

തത്ര കാഷായിണോ വൃദ്ധാൻ
വേത്രപാണീൻ സ്വലങ്കൃതാൻ ।
ദദർശ വിഷ്ഠിതാൻ ദ്വാരി
സ്തർയധ്യക്ഷാൻ സുസമാഹിതാൻ ॥ **2.16.3** ॥ 721

തേ സമീക്ഷ്യ സമായാന്തം
രാമപ്രിയചികീർഷവഃ।
സഹസോത്പതിതാഃ സർവേ
ഹ്യാസനേഭ്യഃ സസംഭ്രമാഃ ॥ **2.16.4** ॥ 722

താനുവാച വിനീതാത്മാ
സൂതപുത്രഃ പ്രദക്ഷിണഃ।
ക്ഷിപ്രമാഖ്യാത രാമായ
സുമന്ത്രോ ദ്വാരി തിഷ്ഠതി ॥ **2.16.5** ॥ 723

തേ രാമമുപസംഗമ്യ
ഭർതുഃ പ്രിയചികീർഷവഃ।
സഹഭാർയായ രാമായ
ക്ഷിപ്രമേവാചചക്ഷിരേ ॥ **2.16.6** ॥ 724

പ്രതിവേദിതമാജ്ഞായ
സൂതമഭ്യന്തരം പിതുഃ।
തത്രൈവാനായയാമാസ
രാഘവഃ പ്രിയകാമ്യയാ ॥ **2.16.7** ॥ 725

തം വൈശ്രവണസങ്കാശ -
മുപവിഷ്ടം സ്വലങ്കൃതം।
ദദർശ സൂതഃ പർയങ്കേ
സൗവർണേ സോത്തരച്ഛദേ ॥ **2.16.8** ॥ 726

വരാഹരുധിരാഭേണ
ശുചിനാ ച സുഗന്ധിനാ।
അനുലിപ്തം പരാർഘ്യേന
ചന്ദനേന പരന്തപം ॥ **2.16.9** ॥ 727

സ്ഥിതയാ പാർശ്വതശ്ചാപി
വാലവ്യജനഹസ്തയാ ।
ഉപേതം സീതയാ ഭൂയ -
ശ്ചിത്രയാ ശശിനം യഥാ ॥ **2.16.10** ॥ 728

തം തപന്തമിവാദിത്യ -
മുപപന്നം സ്വതേജസാ ।
വവന്ദേ വരദം വന്ദീ
വിനയജ്ഞോ വിനീതവത് ॥ **2.16.11** ॥ 729

പ്രാഞ്ജലിഃ സുമുഖം ദൃഷ്ട്വാ
വിഹാരശയനാസനേ ।
രാജപുത്രമുവാചേദം
സുമന്ത്രോ രാജസത്കൃതഃ ॥ **2.16.12** ॥ 730

കൗസൽയാ സുപ്രജാ രാമ
പിതാ ത്വാം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛതി ।
മഹിഷ്യാപി ഹി കൈകേയ്യാ
ഗമ്യതാം തത്ര മാ ചിരം ॥ **2.16.13** ॥ 731

ഏവമുക്തസ്തു സംഹൃഷ്ടോ
നരസിംഹോ മഹാദ്യുതിഃ ।
തതഃ സമ്മാനയാമാസ
സീതാമിദമുവാച ഹ ॥ **2.16.14** ॥ 732

ദേവി ദേവശ്ച ദേവീ ച
സമാഗമ്യ മദന്തരേ ।
മന്ത്രയേതേ ധ്രുവം കിഞ്ചി -
ദഭിഷേചനസംഹിതം ॥ **2.16.15** ॥ 733

ലക്ഷയിത്വാ ഹ്യഭിപ്രായം
പ്രിയകാമാ സുദക്ഷിണാ।
സഞ്ചോദയതി രാജാനം
മദർഥമസിതേക്ഷണാ ॥ **2.16.16** ॥ 734

സാ പ്രഹൃഷ്ടാ മഹാരാജം
ഹിതകാമാനുവർതിനീ।
ജനനീ ചാർഥകാമാ മേ
കേകയാധിപതേഃ സുതാ ॥ **2.16.17** ॥ 735

ദിഷ്ട്യാ ഖലു മഹാരാജോ
മഹിഷ്യാ പ്രിയയാ സഹ।
സുമന്ത്രം പ്രാഹിണോദ് ദൂത -
മർഥകാമകരം മമ ॥ **2.16.18** ॥ 736

യാദൃശീ പരിഷത് തത്ര
താദൃശോ ദൂത ആഗതഃ।
ധ്രുവമദ്യൈവ മാം രാജാ
യൗവരാജ്യേഽഭിഷേക്ഷ്യതി ॥ **2.16.19** ॥ 737

ഹന്ത ശീഘ്രമിതോ ഗത്വാ
ദ്രക്ഷ്യാമി ച മഹീപതിം।
സഹ ത്വം പരിവാരേണ
സുഖമാസ്സ്വ രമസ്വ ച ॥ **2.16.20** ॥ 738

പതിസമ്മാനിതാ സീതാ
ഭർതാരമസിതേക്ഷണാ।
ആ ദ്വാരമനുവവ്രാജ
മംഗലാൻയഭിദധ്യുഷീ ॥ **2.16.21** ॥ 739

രാജ്യം ദ്വിജാതിഭിർജുഷ്ടം
രാജസൂയാഭിഷേചനം।
കർതുമർഹതി തേ രാജാ
വാസവസ്യേവ ലോകകൃത് ॥ **2.16.22** ॥ 740

ദീക്ഷിതം വ്രതസമ്പന്നം
വരാജിനധരം ശുചിം।
കുരംഗശൃംഗപാണിം ച
പശ്യന്തീ ത്വാം ഭജാമ്യഹം ॥ **2.16.23** ॥ 741

പൂർവാം ദിശം വജ്രധരോ
ദക്ഷിണാം പാതു തേ യമഃ।
വരുണഃ പശ്ചിമാമാശാം
ധനേശസ്തൂത്തരാം ദിശം ॥ **2.16.24** ॥ 742

അഥ സീതാമനുജ്ഞാപ്യ
കൃതകൗതുകമംഗലഃ।
നിശ്ചക്രാമ സുമന്ത്രേണ
സഹ രാമോ നിവേശനാത് ॥ **2.16.25** ॥ 743

പർവതാദിവ നിഷ്ക്രമ്യ
സിംഹോ ഗിരിഗുഹാശയഃ।
ലക്ഷ്മണം ദ്വാരി സോഽപശ്യത്
പ്രഹ്വാഞ്ജലിപുടം സ്ഥിതം ॥ **2.16.26** ॥ 744

അഥ മധ്യമകക്ഷ്യായാം
സമാഗച്ഛത് സുഹൃജ്ജനൈഃ।
സ സർവാനർഥിനോ ദൃഷ്ട്വാ
സമേത്യ പ്രതിനന്ദ്യ ച ॥ **2.16.27** ॥ 745

തതഃ പാവകസങ്കാശ -
മാരുരോഹ രഥോത്തമം।
വൈയാഘ്രം പുരുഷവ്യാഘ്രോ
രാജിതം രാജനന്ദനഃ ॥ **2.16.28** ॥ 746

മേഘനാദമസംബാധം
മണിഹേമവിഭൂഷിതം।
മുഷ്ണന്തമിവ ചക്ഷൂംഷി
പ്രഭയാ മേരുവർചസം ॥ **2.16.29** ॥ 747

കരേണുശിശുകൽപൈശ്ച
യുക്തം പരമവാജിഭിഃ।
ഹരിയുക്തം സഹസ്രാക്ഷോ
രഥമിന്ദ്ര ഇവാശുഗം ॥ **2.16.30** ॥ 748

പ്രയയൗ തൂർണമാസ്ഥായ
രാഘവോ ജ്വലിതഃ ശ്രിയാ।
സ പർജന്യ ഇവാകാശേ
സ്വനവാനഭിനാദയൻ ॥ **2.16.31** ॥ 749

നികേതാന്നിർയയൗ ശ്രീമാൻ
മഹാഭ്രാദിവ ചന്ദ്രമാഃ।
ചിത്രചാമരപാണിസ്തു
ലക്ഷ്മണോ രാഘവാനുജഃ ॥ **2.16.32** ॥ 750

ജുഗോപ ഭ്രാതരം ഭ്രാതാ
രഥമാസ്ഥായ പൃഷ്ഠതഃ।
തതോ ഹലഹലാശബ്ദ -
സ്തുമുലഃ സമജായത ॥ **2.16.33** ॥ 751

തസ്യ നിഷ്ക്രമമാണസ്യ
ജനൗഘസ്യ സമന്തതഃ।
തതോ ഹയവരാ മുഖ്യാ
നാഗാശ്ച ഗിരിസന്നിഭാഃ ॥ **2.16.34** ॥ 752

അനുജഗ്മുസ്തഥാ രാമം
ശതശോഽഥ സഹസ്രശഃ।
അഗ്രതശ്ചാസ്യ സന്നദ്ധാ -
ശ്ചന്ദനാഗുരുഭൂഷിതാഃ ॥ **2.16.35** ॥ 753

ഖഡ്ഗചാപധരാഃ ശൂരാ
ജഗ്മുരാശംസവോ ജനാഃ।
തതോ വാദിത്രശബ്ദാശ്ച
സ്തുതിശബ്ദാശ്ച വന്ദിനാം ॥ **2.16.36** ॥ 754

സിംഹനാദാശ്ച ശൂരാണാം
തതഃ ശുശ്രുവിരേ പഥി।
ഹർമ്യവാതായനസ്ഥാഭി -
ർഭൂഷിതാഭിഃ സമന്തതഃ ॥ **2.16.37** ॥ 755

കീർയമാണഃ സുപുഷ്പൗഘൈ -
ർയയൗ സ്ത്രീഭിരരിന്ദമഃ।
രാമം സർവാനവദ്യാംഗ്യോ
രാമപിപ്രീഷയാ തതഃ ॥ **2.16.38** ॥ 756

വചോഭിരഗ്ര്യൈർഹർമ്യസ്ഥാഃ
ക്ഷിതിസ്ഥാശ്ച വവന്ദിരേ।
നൂനം നന്ദതി തേ മാതാ
കൗസൽയാ മാതൃനന്ദന ॥ **2.16.39** ॥ 757

പശ്യന്തീ സിദ്ധയാത്രം ത്വാം
പിത്ര്യം രാജ്യമുപസ്ഥിതം।
സർവസീമന്തിനീഭ്യശ്ച
സീതാം സീമന്തിനീം വരാം ॥ **2.16.40** ॥ 758

അമൻയന്ത ഹി താ നാർയോ
രാമസ്യ ഹൃദയപ്രിയാം।
തയാ സുചരിതം ദേവ്യാ
പുരാ നൂനം മഹത് തപഃ ॥ **2.16.41** ॥ 759

രോഹിണീവ ശശാങ്കേന
രാമസംയോഗമാപ യാ।
ഇതി പ്രാസാദശൃംഗേഷു
പ്രമദാഭിർനരോത്തമഃ।
ശുശ്രാവ രാജമാർഗസ്ഥഃ
പ്രിയാ വാച ഉദാഹൃതാഃ ॥ **2.16.42** ॥ 760

സ രാഘവസ്തത്ര തദാ പ്രലാപാൻ
ശുശ്രാവ ലോകസ്യ സമാഗതസ്യ।
ആത്മാധികാരാ വിവിധാശ്ച വാചഃ
പ്രഹൃഷ്ടരൂപസ്യ പുരേ ജനസ്യ ॥ **2.16.43** ॥ 761

ഏഷ ശ്രിയം ഗച്ഛതി രാഘവോഽദ്യ
രാജപ്രസാദാദ് വിപുലാം ഗമിഷ്യൻ।
ഏതേ വയം സർവസമൃദ്ധകാമാ
യേഷാമയം നോ ഭവിതാ പ്രശാസ്താ ॥ **2.16.44** ॥ 762

ലാഭോ ജനസ്യാസ്യ യദേഷ സർവം
പ്രപത്സ്യതേ രാഷ്ട്രമിദം ചിരായ।

ന ഹ്യപ്രിയം കിഞ്ചന ജാതു കശ്ചിത്
പശ്യേന്ന ദുഃഖം മനുജാധിപേഽസ്മിൻ ॥ **2.16.45** ॥ 763

സ ഘോഷവദ്ഭിശ്ച ഹയൈർമതംഗജൈഃ
പുരഃസരൈഃ സ്വസ്തികസൂതമാഗധൈഃ ।
മഹീയമാനഃ പ്രവരൈശ്ച വാദകൈ -
രഭിഷ്ടുതോ വൈശ്രവണോ യഥാ യയൗ ॥ **2.16.46** ॥ 764

കരേണുമാതംഗരഥാശ്വസങ്കുലം
മഹാജനൗഘൈഃ പരിപൂർണചത്വരം ।
പ്രഭൂതരത്നം ബഹുപണ്യസഞ്ചയം
ദദർശ രാമോ വിമലം മഹാപഥം ॥ **2.16.47** ॥ 765

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷോഡശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തദശഃ സർഗഃ ॥

രാജമാർഗസുഷമാമവലോകയതഃ സുഹൃദാം വചാംസി ശൃണ്വതശ്ച ശ്രീരാമസ്യ പിതുർഭവനേ പ്രവേശഃ

സ രാമോ രഥമാസ്ഥായ
സമ്പ്രഹൃഷ്ടസുഹൃജ്ജനഃ ।
പതാകാധ്വജസമ്പന്നം
മഹാർഹാഗുരുധൂപിതം ॥ **2.17.1** ॥ 766

അപശ്യന്നഗരം ശ്രീമാൻ
നാനാജനസമൻവിതം ।
സ ഗൃഹൈരഭ്രസങ്കാശൈഃ
പാണ്ഡുരൈരുപശോഭിതം ॥ **2.17.2** ॥ 767

രാജമാർഗം യയൗ രാമോ
മധ്യേനാഗുരുധൂപിതം ।
ചന്ദനാനാം ച മുഖ്യാനാ -
മഗുരൂണാം ച സഞ്ചയൈഃ ॥ **2.17.3** ॥ 768

ഉത്തമാനാം ച ഗന്ധാനാം
ക്ഷൗമകൗശാംബരസ്യ ച ।

അവിദ്ധാഭിശ്ച മുക്താഭി -
രുത്തമൈഃ സ്ഫാടികൈരപി ॥ **2.17.4** ॥ 769

ശോഭമാനമസംബാധം
തം രാജപഥമുത്തമം ।
സംവൃതം വിവിധൈഃ പുഷ്പൈ -
ർഭക്ഷ്യൈരുച്ചാവചൈരപി ॥ **2.17.5** ॥ 770

ദദർശ തം രാജപഥം
ദിവി ദേവപതിർയഥാ ।
ദധ്യക്ഷതഹവിർലാജൈ -
ർധൂപൈരഗുരുചന്ദനൈഃ ॥ **2.17.6** ॥ 771

നാനാമാൽയോപഗന്ധൈശ്ച
സദാഭ്യർചിതചത്വരം ।
ആശീർവാദാൻ ബഹൂൻ ശൃണ്വൻ
സുഹൃദ്ഭിഃ സമുദീരിതാൻ ॥ **2.17.7** ॥ 772

യഥാർഹം ചാപി സമ്പൂജ്യ
സർവാനേവ നരാൻ യയൗ ।
പിതാമഹൈരാചരിതം
തഥൈവ പ്രപിതാമഹൈഃ ॥ **2.17.8** ॥ 773

അദ്യോപാദായ തം മാർഗ -
മഭിഷിക്തോഽനുപാലയ ।
യഥാ സ്മ പോഷിതാഃ പിത്രാ
യഥാ സർവൈഃ പിതാമഹൈഃ ।
തതഃ സുഖതരം സർവേ
രാമേ വത്സ്യാമ രാജനി ॥ **2.17.9** ॥ 774

അലമദ്യ ഹി ഭുക്തേന
പരമാർത്ഥൈരലം ച നഃ।
യദി പശ്യാമ നിർയാന്തം
രാമം രാജ്യേ പ്രതിഷ്ഠിതം ॥ **2.17.10** ॥ 775

തതോ ഹി നഃ പ്രിയതരം
നാന്യത് കിഞ്ചിദ് ഭവിഷ്യതി।
യഥാഭിഷേകോ രാമസ്യ
രാജ്യേനാമിതതേജസഃ ॥ **2.17.11** ॥ 776

ഏതാശ്ചാന്യാശ്ച സുഹൃദാ -
മുദാസീനഃ ശുഭാഃ കഥാഃ।
ആത്മസമ്പൂജനീഃ ശൃണ്വൻ
യയൗ രാമോ മഹാപഥം ॥ **2.17.12** ॥ 777

ന ഹി തസ്മാൻമനഃ കശ്ചി -
ച്ചക്ഷുഷീ വാ നരോത്തമാത്।
നരഃ ശക്നോത്യപാക്രഷ്ടു -
മതിക്രാന്തേഽപി രാഘവേ ॥ **2.17.13** ॥ 778

യശ്ച രാമം ന പശ്യേത്തു
യം ച രാമോ ന പശ്യതി।
നിന്ദിതഃ സർവലോകേഷു
സ്വാത്മാപ്യേനം വിഗർഹതേ ॥ **2.17.14** ॥ 779

സർവേഷു സ ഹി ധർമാത്മാ
വർണാനാം കുരുതേ ദയാം।
ചതുർണാം ഹി വയഃസ്ഥാനാം
തേന തേ തമനുവ്രതാഃ ॥ **2.17.15** ॥ 780

ചതുഷ്പഥാൻ ദേവപഥാം -
ശ്ചൈത്യാംശ്ചായതനാനി ച ।
പ്രദക്ഷിണം പരിഹര -
ഞ്ജഗാമ നൃപതേഃ സുതഃ ॥ **2.17.16** ॥ 781

സ രാജകുലമാസാദ്യ
മേഘസംഘോപമൈഃ ശുഭൈഃ ।
പ്രാസാദശൃംഗൈർവിവിധൈഃ
കൈലാസശിഖരോപമൈഃ ॥ **2.17.17** ॥ 782

ആവാരയദ്ഭിർഗഗനം
വിമാനൈരിവ പാണ്ഡുരൈഃ ।
വർധമാനഗൃഹൈശ്ചാപി
രത്നജാലപരിഷ്കൃതൈഃ ॥ **2.17.18** ॥ 783

തത് പൃഥിവ്യാം ഗൃഹവരം
മഹേന്ദ്രസദനോപമം ।
രാജപുത്രഃ പിതുർവേശ്മ
പ്രവിവേശ ശ്രിയാ ജ്വലൻ ॥ **2.17.19** ॥ 784

സ കക്ഷ്യാ ധൻവിഭിർഗുപ്താ -
സ്തിസ്രോഽതിക്രമ്യ വാജിഭിഃ ।
പദാതിരപരേ കക്ഷ്യേ
ദ്വേ ജഗാമ നരോത്തമഃ ॥ **2.17.20** ॥ 785

സ സർവാഃ സമതിക്രമ്യ
കക്ഷ്യാ ദശരഥാത്മജഃ ।
സന്നിവർത്യ ജനം സർവം
ശുദ്ധാന്തഃപുരമത്യഗാത് ॥ **2.17.21** ॥ 786

തസ്മിൻ പ്രവിഷ്ടേ പിതുരന്തികം തദാ
ജനഃ സ സർവോ മുദിതോ നൃപാത്മജേ।
പ്രതീക്ഷതേ തസ്യ പുനഃ സ്മ നിർഗമം
യഥോദയം ചന്ദ്രമസഃ സരിത്പതിഃ ॥ **2.17.22** ॥ 787

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടാദശഃ സർഗഃ ॥

പിതുശ്ചിന്തായാഃ കിം കാരണമിതി കൈകേയീം പ്രതി
ശ്രീരാമസ്യാനുയോഗഃ കൈകേയ്യാ
സ്വപ്രാർഥിതവരയോരിതിവൃത്തം ശ്രാവയിത്വാ ശ്രീരാമസ്യ
വനവാസായ പ്രേരണം

സ ദദർശാസനേ രാമോ
വിഷണ്ണം പിതരം ശുഭേ।
കൈകേയ്യാ സഹിതം ദീനം
മുഖേന പരിശുഷ്യതാ ॥ **2.18.1** ॥ 788

സ പിതുശ്ചരണൗ പൂർവ -
മഭിവാദ്യ വിനീതവത്।
തതോ വവന്ദേ ചരണൗ
കൈകേയ്യാഃ സുസമാഹിതഃ ॥ **2.18.2** ॥ 789

രാമേത്യുക്ത്വാ തു വചനം
വാഷ്പപര്യാകുലേക്ഷണഃ।
ശശാക നൃപതിർദീനോ
നേക്ഷിതും നാഭിഭാഷിതും ॥ **2.18.3** ॥ 790

തദപൂർവം നരപതേ -
ർദൃഷ്ട്വാ രൂപം ഭയാവഹം।
രാമോഽപി ഭയമാപന്നഃ
പദാ സ്പൃഷ്ട്വേവ പന്നഗം ॥ **2.18.4** ॥ 791

ഇന്ദ്രിയൈരപ്രഹൃഷ്ടൈസ്തം
ശോകസന്താപകർശിതം।
നിഃശ്വസന്തം മഹാരാജം
വ്യഥിതാകുലചേതസം ॥ **2.18.5** ॥ 792

ഊർമിമാലിനമക്ഷോഭ്യം
ക്ഷുഭ്യന്തമിവ സാഗരം।
ഉപപ്ലുതമിവാദിത്യ -
മുൽതാന്യതമൃഷിം യഥാ ॥ **2.18.6** ॥ 793

അചിന്ത്യകൽപം നൃപതേ -
സ്തം ശോകമുപധാരയൻ।
ബഭൂവ സംരബ്ധതരഃ
സമുദ്ര ഇവ പർവണി ॥ **2.18.7** ॥ 794

ചിന്തയാമാസ ചതുരോ
രാമഃ പിതൃഹിതേ രതഃ।
കിംസ്വിദദ്യൈവ നൃപതി -
ർന മാം പ്രത്യഭിനന്ദതി ॥ **2.18.8** ॥ 795

അൻയദാ മാം പിതാ ദൃഷ്ട്വാ
കുപിതോഽപി പ്രസീദതി।
തസ്യ മാമദ്യ സമ്പ്രേക്ഷ്യ
കിമായാസഃ പ്രവർതതേ ॥ **2.18.9** ॥ 796

സ ദീന ഇവ ശോകാർതോ
വിഷണ്ണവദനദ്യുതിഃ।
കൈകേയീമഭിവാദ്യൈവ
രാമോ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.18.10** ॥ 797

കച്ചിൻമയാ നാപരാദ്ധ -
മജ്ഞാനാദ് യേന മേ പിതാ।
കുപിതസ്തൻമമാചക്ഷ്വ
ത്വമേവൈനം പ്രസാദയ ॥ **2.18.11** ॥ 798

അപ്രസന്നമനാഃ കിം നു
സദാ മാം പ്രതി വത്സലഃ।
വിഷണ്ണവദനോ ദീനഃ
നഹി മാം പ്രതി ഭാഷതേ ॥ **2.18.12** ॥ 799

ശാരീരോ മാനസോ വാപി
കച്ചിദേനം ന ബാധതേ।
സന്താപോ വാഭിതാപോ വാ
ദുർലഭം ഹി സദാ സുഖം ॥ **2.18.13** ॥ 800

കച്ചിന്ന കിഞ്ചിദ് ഭരതേ
കുമാരേ പ്രിയദർശനേ।
ശത്രുഘ്നേ വാ മഹാസത്ത്വേ
മാതൄണാം വാ മമാശുഭം ॥ **2.18.14** ॥ 801

അതോഷയൻ മഹാരാജ -
മകുർവൻ വാ പിതുർവചഃ।
മുഹൂർതമപി നേച്ഛേയം
ജീവിതും കുപിതേ നൃപേ ॥ **2.18.15** ॥ 802

യതോമൂലം നരഃ പശ്യേത്
പ്രാദുർഭാവമിഹാത്മനഃ।
കഥം തസ്മിൻ ന വർതേത
പ്രത്യക്ഷേ സതി ദൈവതേ ॥ **2.18.16** ॥ 803

കച്ചിത്തേ പരുഷം കിഞ്ചി -
ദഭിമാനാത് പിതാ മമ।
ഉക്തോ ഭവത്യാ രോഷേണ
യേനാസ്യ ലുലിതം മനഃ ॥ **2.18.17** ॥ 804

ഏതദാചക്ഷ്വ മേ ദേവി
തത്ത്വേന പരിപൃച്ഛതഃ।
കിന്നിമിത്തമപൂർവോ‍ഽയം
വികാരോ മനുജാധിപേ ॥ **2.18.18** ॥ 805

ഏവമുക്താ തു കൈകേയീ
രാഘവേണ മഹാത്മനാ।
ഉവാചേദം സുനിർലജ്ജാ
ധൃഷ്ടമാത്മഹിതം വചഃ ॥ **2.18.19** ॥ 806

ന രാജാ കുപിതോ രാമ
വ്യസനം നാസ്യ കിഞ്ചന।
കിഞ്ചിൻമനോഗതം ത്വസ്യ
ത്വദ്ഭയാന്നാനുഭാഷതേ ॥ **2.18.20** ॥ 807

പ്രിയം ത്വാമപ്രിയം വക്തും
വാണീ നാസ്യ പ്രവർതതേ।
തദവശ്യം ത്വയാ കാർയം
യദനേനാശ്രുതം മമ ॥ **2.18.21** ॥ 808

ഏഷ മഹ്യം വരം ദത്ത്വാ
പുരാ മാമഭിപൂജ്യ ച।
സ പശ്ചാത് തപ്യതേ രാജാ
യഥാന്യഃ പ്രാകൃതസ്തഥാ ॥ **2.18.22** ॥ 809

അതിസൃജ്യ ദദാനീതി
വരം മമ വിശാമ്പതിഃ।
സ നിരർഥം ഗതജലേ
സേതും ബന്ധിതുമിച്ഛതി ॥ **2.18.23** ॥ 810

ധർമമൂലമിദം രാമ
വിദിതം ച സതാമപി।
തത് സത്യം ന ത്യജേദ് രാജാ
കുപിതസ്ത്വത്കൃതേ യഥാ ॥ **2.18.24** ॥ 811

യദി തദ് വക്ഷ്യതേ രാജാ
ശുഭം വാ യദി വാശുഭം।
കരിഷ്യസി തതഃ സർവ -
മാഖ്യാസ്യാമി പുനസ്ത്വഹം ॥ **2.18.25** ॥ 812

യദി ത്വഭിഹിതം രാജ്ഞാ
ത്വയി തന്ന വിപത്സ്യതേ।
തതോഽഹമഭിധാസ്യാമി
ന ഹ്യേഷ ത്വയി വക്ഷ്യതി ॥ **2.18.26** ॥ 813

ഏതത് തു വചനം ശ്രുത്വാ
കൈകേയ്യാ സമുദാഹൃതം।
ഉവാച വ്യഥിതോ രാമ -
സ്താം ദേവീം നൃപസന്നിധൗ ॥ **2.18.27** ॥ 814

അഹോ ധിങ് നാർഹസേ ദേവി
വക്തും മാമീദൃശം വചഃ।
അഹം ഹി വചനാദ് രാജ്ഞഃ
പതേയമപി പാവകേ ॥ **2.18.28** ॥ 815

ഭക്ഷയേയം വിഷം തീക്ഷ്ണം
പതേയമപി ചാർണവേ।
നിയുക്തോ ഗുരുണാ പിത്രാ
നൃപേണ ച ഹിതേന ച ॥ **2.18.29** ॥ 816

തദ് ബ്രൂഹി വചനം ദേവി
രാജ്ഞോ യദഭികാങ്ക്ഷിതം।
കരിഷ്യേ പ്രതിജാനേ ച
രാമോ ദ്വിർനാഭിഭാഷതേ ॥ **2.18.30** ॥ 817

തമാർജവസമായുക്ത -
മനാർയാ സത്യവാദിനം।
ഉവാച രാമം കൈകേയീ
വചനം ഭൃശദാരുണം ॥ **2.18.31** ॥ 818

പുരാ ദേവാസുരേ യുദ്ധേ
പിത്രാ തേ മമ രാഘവ।
രക്ഷിതേന വരൗ ദത്തൗ
സശൽയേന മഹാരണേ ॥ **2.18.32** ॥ 819

തത്ര മേ യാചിതോ രാജാ
ഭരതസ്യാഭിഷേചനം।
ഗമനം ദണ്ഡകാരണ്യേ
തവ ചാദ്യൈവ രാഘവ ॥ **2.18.33** ॥ 820

യദി സത്യപ്രതിജ്ഞം ത്വം
പിതരം കർതുമിച്ഛസി।
ആത്മാനം ച നരശ്രേഷ്ഠ
മമ വാക്യമിദം ശൃണു ॥ **2.18.34** ॥ 821

സന്നിദേശേ പിതുസ്തിഷ്ഠ
യഥാനേന പ്രതിശ്രുതം।
ത്വയാരണ്യം പ്രവേഷ്ടവ്യം
നവ വർഷാണി പഞ്ച ച ॥ **2.18.35** ॥ 822

ഭരതശ്ചാഭിഷിച്യേത
യദേതദഭിഷേചനം।
ത്വദർഥേ വിഹിതം രാജ്ഞാ
തേന സർവേണ രാഘവ ॥ **2.18.36** ॥ 823

സപ്ത സപ്ത ച വർഷാണി
ദണ്ഡകാരണ്യമാശ്രിതഃ।
അഭിഷേകമിദം ത്യക്ത്വാ
ജടാചീരധരോ ഭവ ॥ **2.18.37** ॥ 824

ഭരതഃ കോസലപതേഃ
പ്രശാസ്തു വസുധാമിമാം।
നാനാരത്നസമാകീർണാം
സവാജിരഥസങ്കുലാം ॥ **2.18.38** ॥ 825

ഏതേന ത്വാം നരേന്ദ്രോഽയം
കാരുണ്യേന സമാപ്ലുതഃ।
ശോകൈഃ സങ്ക്ലിഷ്ടവദനോ
ന ശക്നോതി നിരീക്ഷിതും ॥ **2.18.39** ॥ 826

ഏതത് കുരു നരേന്ദ്രസ്യ
വചനം രഘുനന്ദന।
സത്യേന മഹതാ രാമ
താരയസ്വ നരേശ്വരം ॥ **2.18.40** ॥ 827

ഇതീവ തസ്യാം പരുഷം വദന്ത്യാം
ന ചൈവ രാമഃ പ്രവിവേശ ശോകം।
പ്രവിവ്യഥേ ചാപി മഹാനുഭാവോ
രാജാ ച പുത്രവ്യസനാഭിതപ്തഃ ॥ **2.18.41** ॥ 828

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടാദശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമകൈകേയീസംവാദോ വനഗമനമംഗീകൃത്യ ശ്രീരാമസ്യ മാതുരാജ്ഞാം ഗ്രഹീതും തത്സന്നിധൗ ഗമനം

തദപ്രിയമമിത്രഘ്നോ
വചനം മരണോപമം।
ശ്രുത്വാ ന വിവ്യഥേ രാമഃ
കൈകേയീം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.19.1** ॥ 829

ഏവമസ്തു ഗമിഷ്യാമി
വനം വസ്തുമഹം ത്വിതഃ।
ജടാചീരധരോ രാജ്ഞഃ
പ്രതിജ്ഞാമനുപാലയൻ ॥ **2.19.2** ॥ 830

ഇദം തു ജ്ഞാതുമിച്ഛാമി
കിമർഥം മാം മഹീപതിഃ।
നാഭിനന്ദതി ദുർധർഷോ
യഥാപൂർവമരിന്ദമഃ ॥ **2.19.3** ॥ 831

മൻയുർന ച ത്വയാ കാർയോ
ദേവി ബ്രൂമി തവാഗ്രതഃ।

യാസ്യാമി ഭവ സുപ്രീതാ
വനം ചീരജടാധരഃ ॥ **2.19.4** ॥ 832

ഹിതേന ഗുരുണാ പിത്രാ
കൃതജ്ഞേന നൃപേണ ച ।
നിയുജ്യമാനോ വിസ്രബ്ധഃ
കിം ന കുർയാമഹം പ്രിയം ॥ **2.19.5** ॥ 833

അലീകം മാനസം ത്വേകം
ഹൃദയം ദഹതേ മമ ।
സ്വയം യന്നാഹ മാം രാജാ
ഭരതസ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.19.6** ॥ 834

അഹം ഹി സീതാം രാജ്യം ച
പ്രാണാനിഷ്ടാൻ ധനാനി ച ।
ഹൃഷ്ടോ ഭ്രാത്രേ സ്വയം ദദ്യാം
ഭരതായ പ്രചോദിതഃ ॥ **2.19.7** ॥ 835

കിം പുനർമനുജേന്ദ്രേണ
സ്വയം പിത്രാ പ്രചോദിതഃ ।
തവ ച പ്രിയകാമാർഥം
പ്രതിജ്ഞാമനുപാലയൻ ॥ **2.19.8** ॥ 836

തഥാശ്വാസയ ഹ്രീമന്തം
കിന്ത്വിദം യൻമഹീപതിഃ ।
വസുധാസക്തനയനോ
മന്ദമശ്രൂണി മുഞ്ചതി ॥ **2.19.9** ॥ 837

ഗച്ഛന്തു ചൈവാനയിതും
ദൂതാഃ ശീഘ്രജവൈർഹയൈഃ ।

ഭരതം മാതുലകുലാ -
ദദ്യൈവ നൃപശാസനാത് ॥ **2.19.10** ॥ 838

ദണ്ഡകാരണ്യമേഷോഽഹം
ഗച്ഛാമ്യേവ ഹി സത്വരഃ ।
അവിചാര്യ പിതുർവാക്യം
സമാ വസ്തും ചതുർദശ ॥ **2.19.11** ॥ 839

സാ ഹൃഷ്ടാ തസ്യ തദ് വാക്യം
ശ്രുത്വാ രാമസ്യ കൈകയീ ।
പ്രസ്ഥാനം ശ്രദ്ദധാനാ സാ
ത്വരയാമാസ രാഘവം ॥ **2.19.12** ॥ 840

ഏവം ഭവതു യാസ്യന്തി
ദൂതാഃ ശീഘ്രജവൈർഹയൈഃ ।
ഭരതം മാതുലകുലാ -
ദിഹാവർതയിതും നരാഃ ॥ **2.19.13** ॥ 841

തവ ത്വഹം ക്ഷമം മൻയേ
നോത്സുകസ്യ വിലംബനം ।
രാമ തസ്മാദിതഃ ശീഘ്രം
വനം ത്വം ഗന്തുമർഹസി ॥ **2.19.14** ॥ 842

വ്രീഡാൻവിതഃ സ്വയം യച്ച
നൃപസ്ത്വാം നാഭിഭാഷതേ ।
നൈതത് കിഞ്ചിന്നരശ്രേഷ്ഠ
മൻയുരേഷോഽപനീയതാം ॥ **2.19.15** ॥ 843

യാവത്ത്വം ന വനം യാതഃ
പുരാദസ്മാദതിത്വരം ।

പിതാ താവന്ന തേ രാമ
സ്നാസ്യതേ ഭോക്ഷ്യതേഽപി വാ ॥ **2.19.16** ॥ 844

ധിക്കഷ്ടമിതി നിഃശ്വസ്യ
രാജാ ശോകപരിപ്ലുതഃ ।
മൂർച്ഛിതോ ൻയപതത് തസ്മിൻ
പർയങ്കേ ഹേമഭൂഷിതേ ॥ **2.19.17** ॥ 845

രാമോഽപ്യുത്ഥാപ്യ രാജാനം
കൈകേയ്യാഭിപ്രചോദിതഃ ।
കശയേവ ഹതോ വാജീ
വനം ഗന്തും കൃതത്വരഃ ॥ **2.19.18** ॥ 846

തദപ്രിയമനാർയായാ
വചനം ദാരുണോദയം ।
ശ്രുത്വാ ഗതവ്യഥോ രാമഃ
കൈകേയീം വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.19.19** ॥ 847

നാഹമർഥപരോ ദേവി
ലോകമാവസ്തുമുത്സഹേ ।
വിദ്ധി മാമൃഷിഭിസ്തുല്യം
വിമലം ധർമമാസ്ഥിതം ॥ **2.19.20** ॥ 848

യത് തത്രഭവതഃ കിഞ്ചി -
ച്ഛക്യം കർതും പ്രിയം മയാ ।
പ്രാണാനപി പരിത്യജ്യ
സർവഥാ കൃതമേവ തത് ॥ **2.19.21** ॥ 849

ന ഹ്യതോ ധർമചരണം
കിഞ്ചിദസ്തി മഹത്തരം ।

യഥാ പിതരി ശുശ്രൂഷാ
തസ്യ വാ വചനക്രിയാ ॥ **2.19.22** ॥ 850

അനുക്രോശോഽപ്യത്രഭവതാ
ഭവത്യാ വചനാദഹം ।
വനേ വത്സ്യാമി വിജനേ
വർഷാണീഹ ചതുർദശ ॥ **2.19.23** ॥ 851

ന നൂനം മയി കൈകേയി
കിഞ്ചിദാശംസസേ ഗുണാൻ ।
യദ് രാജാനമവോചസ്ത്വം
മമേശ്വരതരാ സതീ ॥ **2.19.24** ॥ 852

യാവൻമാതരമാപൃച്ഛേ
സീതാം ചാനുനയാമ്യഹം ।
തതോഽദ്യൈവ ഗമിഷ്യാമി
ദണ്ഡകാനാം മഹദ് വനം ॥ **2.19.25** ॥ 853

ഭരതഃ പാലയേദ് രാജ്യം
ശുശ്രൂഷേച്ച പിതുർയഥാ ।
തഥാ ഭവത്യാ കർതവ്യം
സ ഹി ധർമഃ സനാതനഃ ॥ **2.19.26** ॥ 854

രാമസ്യ തു വചഃ ശ്രുത്വാ
ഭൃശം ദുഃഖഗതഃ പിതാ ।
ശോകാദശക്നുവൻ വക്തും
പ്രരുരോദ മഹാസ്വനം ॥ **2.19.27** ॥ 855

വന്ദിത്വാ ചരണൗ രാജ്ഞോ
വിസംജ്ഞസ്യ പിതുസ്തദാ ।

കൈകേയ്യാശ്ചാപ്യനാർയായാ
നിഷ്പപാത മഹാദ്യുതിഃ ॥ **2.19.28** ॥ 856

സ രാമഃ പിതരം കൃത്വാ
കൈകേയീം ച പ്രദക്ഷിണം।
നിഷ്ക്രമ്യാന്തഃപുരാത് തസ്മാത്
സ്വം ദദർശ സുഹൃജ്ജനം ॥ **2.19.29** ॥ 857

തം ബാഷ്പപരിപൂർണാക്ഷഃ
പൃഷ്ഠതോഽനുജഗാമ ഹ।
ലക്ഷ്മണഃ പരമക്രുദ്ധഃ
സുമിത്രാനന്ദവർധനഃ ॥ **2.19.30** ॥ 858

ആഭിഷേചനികം ഭാണ്ഡം
കൃത്വാ രാമഃ പ്രദക്ഷിണം।
ശനൈർജഗാമ സാപേക്ഷോ
ദൃഷ്ടിം തത്രാവിചാലയൻ ॥ **2.19.31** ॥ 859

ന ചാസ്യ മഹതീം ലക്ഷ്മീം
രാജ്യനാശോഽപകർഷതി।
ലോകകാന്തസ്യ കാന്തത്വാ -
ച്ഛീതരശ്മേരിവ ക്ഷയഃ ॥ **2.19.32** ॥ 860

ന വനം ഗന്തുകാമസ്യ
ത്യജതശ്ച വസുന്ധരാം।
സർവലോകാതിഗസ്യേവ
ലക്ഷ്യതേ ചിത്തവിക്രിയാ ॥ **2.19.33** ॥ 861

പ്രതിഷിധ്യ ശുഭം ഛത്രം
വ്യജനേ ച സ്വലങ്കൃതേ।

വിസർജയിത്വാ സ്വജനം
രഥം പൗരാംസ്തഥാ ജനാൻ ॥ **2.19.34** ॥ 862

ധാരയൻ മനസാ ദുഃഖ -
മിന്ദ്രിയാണി നിഗൃഹ്യ ച ।
പ്രവിവേശാത്മവാൻ വേശ്മ
മാതുരപ്രിയശംസിവാൻ ॥ **2.19.35** ॥ 863

സർവോഽപ്യഭിജനഃ ശ്രീമാൻ
ശ്രീമതഃ സത്യവാദിനഃ ।
നാലക്ഷയത രാമസ്യ
കഞ്ചിദാകാരമാനനേ ॥ **2.19.36** ॥ 864

ഉചിതം ച മഹാബാഹു -
ർന ജഹൗ ഹർഷമാത്മവാൻ ।
ശാരദഃ സമുദീർണാംശു -
ശ്ചന്ദ്രസ്തേജ ഇവാത്മജം ॥ **2.19.37** ॥ 865

വാചാ മധുരയാ രാമഃ
സർവം സമ്മാനയഞ്ജനം ।
മാതുഃ സമീപം ധർമാത്മാ
പ്രവിവേശ മഹായശാഃ ॥ **2.19.38** ॥ 866

തം ഗുണൈഃ സമതാം പ്രാപ്തോ ഭ്രാതാ വിപുലവിക്രമഃ ।
സൗമിത്രിരനുവവ്രാജ ധാരയൻ ദുഃഖമാത്മജം ॥ **2.19.39** ॥ 867

പ്രവിശ്യ വേശ്മാതിഭൃശം മുദാ യുതം
സമീക്ഷ്യ താം ചാർഥവിപത്തിമാഗതാം ।
ന ചൈവ രാമോഽത്ര ജഗാമ വിക്രിയാം
സുഹൃജ്ജനസ്യാത്മവിപത്തിശങ്കയാ ॥ **2.19.40** ॥ 868

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ വിംശഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യേതരാസാം രാജ്ഞീനാം വിലാപഃ,
ശ്രീരാമസ്യ കൗസൽയായാ ഭവനേ ഗമനം താം പ്രതി
സ്വവനവാസവൃത്താന്തനിവേദനം കൗസൽയായാ മൂർച്ഛാ ഭുവി
പതനം ച
ശ്രീരാമേണോത്ഥാപിതായാസ്തസ്യാസ്തമവലോകയന്ത്യാ
വിലാപഃ

തസ്മിംസ്തു പുരുഷവ്യാഘ്രേ
നിഷ്ക്രാമതി കൃതാഞ്ജലൗ ।
ആർതശബ്ദോ മഹാൻ ജജ്ഞേ
സ്ത്രീണാമന്തഃപുരേ തദാ ॥ **2.20.1** ॥ 869

കൃത്യേഷ്വചോദിതഃ പിത്രാ
സർവസ്യാന്തഃപുരസ്യ ച ।
ഗതിശ്ച ശരണം ചാസീത്
സ രാമോഽദ്യ പ്രവത്സ്യതി ॥ **2.20.2** ॥ 870

കൗസൽയായാം യഥാ യുക്തോ
ജനൻയാം വർതതേ സദാ ।
തഥൈവ വർതതേഽസ്മാസു
ജൻമപ്രഭൃതി രാഘവഃ ॥ **2.20.3** ॥ 871

ന ക്രുധ്യത്യഭിശപ്തോഽപി
ക്രോധനീയാനി വർജയൻ।
ക്രുദ്ധാൻ പ്രസാദയൻ സർവാൻ
സ ഇതോഽദ്യ പ്രവത്സ്യതി ॥ **2.20.4** ॥ 872

അബുദ്ധിർബത നോ രാജാ
ജീവലോകം ചരത്യയം।
യോ ഗതിം സർവഭൂതാനാം
പരിത്യജതി രാഘവം ॥ **2.20.5** ॥ 873

ഇതി സർവാ മഹിഷ്യസ്താ
വിവത്സാ ഇവ ധേനവഃ।
പതിമാചുക്രുശുശ്ചാപി
സസ്വനം ചാപി ചുക്രുശുഃ ॥ **2.20.6** ॥ 874

സ ഹി ചാന്തഃപുരേ ഘോര -
മാർതശബ്ദം മഹീപതിഃ।
പുത്രശോകാഭിസന്തപ്തഃ
ശ്രുത്വാ വ്യാലീയതാസനേ ॥ **2.20.7** ॥ 875

രാമസ്തു ഭൃശമായസ്തോ
നിഃശ്വസന്നിവ കുഞ്ജരഃ।
ജഗാമ സഹിതോ ഭ്രാത്രാ
മാതുരന്തഃപുരം വശീ ॥ **2.20.8** ॥ 876

സോഽപശ്യത് പുരുഷം തത്ര
വൃദ്ധം പരമപൂജിതം।
ഉപവിഷ്ടം ഗൃഹദ്വാരി
തിഷ്ഠതശ്ചാപരാൻ ബഹൂൻ ॥ **2.20.9** ॥ 877

ദൃഷ്ട്വൈവ തു തദാ രാമം
തേ സർവേ സമുപസ്ഥിതാഃ।
ജയേന ജയതാം ശ്രേഷ്ഠം
വർധയന്തി സ്മ രാഘവം ॥ **2.20.10** ॥ 878

പ്രവിശ്യ പ്രഥമാം കക്ഷ്യാം
ദ്വിതീയായാം ദദർശ സഃ।
ബ്രാഹ്മണാൻ വേദസമ്പന്നാൻ
വൃദ്ധാൻ രാജ്ഞാഭിസത്കൃതാൻ ॥ **2.20.11** ॥ 879

പ്രണമ്യ രാമസ്താൻ വൃദ്ധാം -
സ്തൃതീയായാം ദദർശ സഃ।
സ്ത്രിയോ ബാലാശ്ച വൃദ്ധാശ്ച
ദ്വാരരക്ഷണതത്പരാഃ ॥ **2.20.12** ॥ 880

വർധയിത്വാ പ്രഹൃഷ്ടാസ്താഃ
പ്രവിശ്യ ച ഗൃഹം സ്ത്രിയഃ।
ൻയവേദയന്ത ത്വരിതം
രാമമാതുഃ പ്രിയം തദാ ॥ **2.20.13** ॥ 881

കൗസൽയാപി തദാ ദേവീ
രാത്രിം സ്ഥിത്വാ സമാഹിതാ।
പ്രഭാതേ ചാകരോത് പൂജാം
വിഷ്ണോഃ പുത്രഹിതൈഷിണീ ॥ **2.20.14** ॥ 882

സാ ക്ഷൗമവസനാ ഹൃഷ്ടാ
നിത്യം വ്രതപരായണാ।
അഗ്നിം ജുഹോതി സ്മ തദാ
മന്ത്രവത് കൃതമംഗലാ ॥ **2.20.15** ॥ 883

പ്രവിശ്യ തു തദാ രാമോ
മാതുരന്തഃപുരം ശുഭം।
ദദർശ മാതരം തത്ര
ഹാവയന്തീം ഹുതാശനം ॥ **2.20.16** ॥ 884

ദേവകാർയനിമിത്തം ച
തത്രാപശ്യത് സമുദ്യതം।
ദധ്യക്ഷതഘൃതം ചൈവ
മോദകാൻ ഹവിഷസ്തഥാ ॥ **2.20.17** ॥ 885

ലാജാൻ മാൽയാനി ശുക്ലാനി
പായസം കൃസരം തഥാ।
സമിധഃ പൂർണകുംഭാംശ്ച
ദദർശ രഘുനന്ദനഃ ॥ **2.20.18** ॥ 886

താം ശുക്ലക്ഷൗമസംവീതാം
വ്രതയോഗേന കർശിതാം।
തർപയന്തീം ദദർശാദ്ഭി -
ർദേവതാം വരവർണിനീം ॥ **2.20.19** ॥ 887

സാ ചിരസ്യാത്മജം ദൃഷ്ട്വാ
മാതൃനന്ദനമാഗതം।
അഭിചക്രാമ സംഹൃഷ്ടാ
കിശോരം വഡവാ യഥാ ॥ **2.20.20** ॥ 888

സ മാതരമുപക്രാന്താ -
മുപസംഗൃഹ്യ രാഘവഃ।
പരിഷ്വക്തശ്ച ബാഹുഭ്യാ -
മവഘ്രാതശ്ച മൂർധനി ॥ **2.20.21** ॥ 889

തമുവാച ദുരാധർഷം
രാഘവം സുതമാത്മനഃ।
കൗസൽയാ പുത്രവാത്സൽയാ -
ദിദം പ്രിയഹിതം വചഃ ॥ **2.20.22** ॥ 890

വൃദ്ധാനാം ധർമശീലാനാം
രാജർഷീണാം മഹാത്മനാം।
പ്രാപ്നുഹ്യായുശ്ച കീർതിം ച
ധർമം ചാപ്യുചിതം കുലേ ॥ **2.20.23** ॥ 891

സത്യപ്രതിജ്ഞം പിതരം
രാജാനം പശ്യ രാഘവ।
അദ്യൈവ ത്വാം സ ധർമാത്മാ
യൗവരാജ്യേഭിഷേക്ഷ്യതി ॥ **2.20.24** ॥ 892

ദത്തമാസനമാലഭ്യ
ഭോജനേന നിമന്ത്രിതഃ।
മാതരം രാഘവഃ കിഞ്ചിത്
പ്രസാർയാഞ്ജലിമബ്രവീത് ॥ **2.20.25** ॥ 893

സ സ്വഭാവവിനീതശ്ച
ഗൗരവാച്ച തഥാനതഃ।
പ്രസ്ഥിതോ ദണ്ഡകാരണ്യ -
മാപ്രഷ്ടുമുപചക്രമേ ॥ **2.20.26** ॥ 894

ദേവി നൂനം ന ജാനീഷേ
മഹദ് ഭയമുപസ്ഥിതം।
ഇദം തവ ച ദുഃഖായ
വൈദേഹ്യാ ലക്ഷ്മണസ്യ ച ॥ **2.20.27** ॥ 895

ഗമിഷ്യേ ദണ്ഡകാരണ്യം
കിമനേനാസനേന മേ।
വിഷ്ടരാസനയോഗ്യോ ഹി
കാലോ്യം മാമുപസ്ഥിതഃ ॥ **2.20.28** ॥ 896

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
വത്സ്യാമി വിജനേ വനേ।
കന്ദമൂലഫലൈർജീവൻ
ഹിത്വാ മുനിവദാമിഷം ॥ **2.20.29** ॥ 897

ഭരതായ മഹാരാജോ
യൗവരാജ്യം പ്രയച്ഛതി।
മാം പുനർദണ്ഡകാരണ്യം
വിവാസയതി താപസം ॥ **2.20.30** ॥ 898

സ ഷട് ചാഷ്ടൗ ച വർഷാണി
വത്സ്യാമി വിജനേ വനേ।
ആസേവമാനോ വൻയാനി
ഫലമൂലൈശ്ച വർതയൻ ॥ **2.20.31** ॥ 899

സാ നിക്യത്തേവ സാലസ്യ
യഷ്ടിഃ പരശുനാ വനേ।
പപാത സഹസാ ദേവീ
ദേവതേവ ദിവശ്ച്യുതാ ॥ **2.20.32** ॥ 900

താമദുഃഖോചിതാം ദൃഷ്ട്വാ
പതിതാം കദലീമിവ।
രാമസ്തൂത്ഥാപയാമാസ
മാതരം ഗതചേതസം ॥ **2.20.33** ॥ 901

ഉപാവൃത്യോത്ഥിതാം ദീനാം
വഡവാമിവ വാഹിതാം।
പാംസുഗുംഠിതസർവാംഗീം
വിമമർശ ച പാണിനാ ॥ **2.20.34** ॥ 902

സാ രാഘവമുപാസീന -
മസുഖാർതാ സുഖോചിതാ।
ഉവാച പുരുഷവ്യാഘ്ര -
മുപശൃണ്വതി ലക്ഷ്മണേ ॥ **2.20.35** ॥ 903

യദി പുത്ര ന ജായേഥാ
മമ ശോകായ രാഘവ।
ന സ്മ ദുഃഖമതോ ഭൂയഃ
പശ്യേയമഹമപ്രജാഃ ॥ **2.20.36** ॥ 904

ഏക ഏവ ഹി വന്ധ്യായാഃ
ശോകോ ഭവതി മാനസഃ।
അപ്രജാസ്മീതി സന്താപോ
ന ഹ്യന്യഃ പുത്ര വിദ്യതേ ॥ **2.20.37** ॥ 905

ന ദൃഷ്ടപൂർവം കൽയാണം
സുഖം വാ പതിപൗരുഷേ।
അപി പുത്രേ വിപശ്യേയ -
മിതി രാമാസ്ഥിതം മയാ ॥ **2.20.38** ॥ 906

സാ ബഹൂന്യമനോജ്ഞാനി
വാക്യാനി ഹൃദയച്ഛിദാം।
അഹം ശ്രോഷ്യേ സപത്നീനാ -
മവരാണാം പരാ സതീ ॥ **2.20.39** ॥ 907

അതോ ദുഃഖതരം കിം നു
പ്രമദാനാം ഭവിഷ്യതി।
മമ ശോകോ വിലാപശ്ച
യാദൃശോഽയമനന്തകഃ ॥ **2.20.40** ॥ 908

ത്വയി സന്നിഹിതേഽപ്യേവ -
മഹമാസം നിരാകൃതാ।
കിം പുനഃ പ്രോഷിതേ താത
ധ്രുവം മരണമേവ ഹി ॥ **2.20.41** ॥ 909

അത്യന്തം നിഗൃഹീതാസ്മി
ഭർതുർനിത്യമസമ്മതാ।
പരിവാരേണ കൈകേയ്യാഃ
സമാ വാപ്യഥവാവരാ ॥ **2.20.42** ॥ 910

യോ ഹി മാം സേവതേ കശ്ചി -
ദപി വാപ്യനുവർതതേ।
കൈകേയ്യാഃ പുത്രമൻവീക്ഷ്യ
സ ജനോ നാഭിഭാഷതേ ॥ **2.20.43** ॥ 911

നിത്യക്രോധതയാ തസ്യാഃ
കഥം നു ഖരവാദി തത്।
കൈകേയ്യാ വദനം ദ്രഷ്ടും
പുത്ര ശക്ഷ്യാമി ദുർഗതാ ॥ **2.20.44** ॥ 912

ദശ സപ്ത ച വർഷാണി
ജാതസ്യ തവ രാഘവ।
അതീതാനി പ്രകാങ്ക്ഷന്ത്യാ
മയാ ദുഃഖപരിക്ഷയം ॥ **2.20.45** ॥ 913

തദക്ഷയം മഹദ്ദുഃഖം
നോത്സഹേ സഹിതും ചിരാത് ।
വിപ്രകാരം സപത്നീനാ -
മേവം ജീർണാപി രാഘവ ॥ **2.20.46** ॥ 914

അപശ്യന്തീ തവ മുഖം
പരിപൂർണശശിപ്രഭം ।
കൃപണാ വർതയിഷ്യാമി
കഥം കൃപണജീവികാ ॥ **2.20.47** ॥ 915

ഉപവാസൈശ്ച യോഗൈശ്ച
ബഹുഭിശ്ച പരിശ്രമൈഃ ।
ദുഃഖസംവർധിതോ മോഘം
ത്വം ഹി ദുർഗതയാ മയാ ॥ **2.20.48** ॥ 916

സ്ഥിരം നു ഹൃദയം മൻയേ
മമേദം യന്ന ദീർയതേ ।
പ്രാവൃഷീവ മഹാനദ്യാഃ
സ്പൃഷ്ടം കൂലം നവാംഭസാ ॥ **2.20.49** ॥ 917

മമൈവ നൂനം മരണം ന വിദ്യതേ
ന ചാവകാശോഽസ്തി യമക്ഷയേ മമ ।
യദന്തകോഽദ്യൈവ ന മാം ജിഹീർഷതി
പ്രസഹ്യ സിംഹോ രുദതീം മൃഗീമിവ ॥ **2.20.50** ॥ 918

സ്ഥിരം ഹി നൂനം ഹൃദയം മമായസം
ന ഭിദ്യതേ യദ് ഭുവി നോ വിദീർയതേ ।
അനേന ദുഃഖേന ച ദേഹമർപിതം
ധ്രുവം ഹ്യകാലേ മരണം ന വിദ്യതേ ॥ **2.20.51** ॥ 919

ഇദം തു ദുഃഖം യദനർഥകാനി മേ
വ്രതാനി ദാനാനി ച സംയമാശ്ച ഹി।
തപശ്ച തപ്തം യദപത്യകാമ്യയാ
സുനിഷ്ഫലം ബീജമിവോപ്തമൂഷരേ ॥ **2.20.52** ॥ 920

യദി ഹ്യകാലേ മരണം യദൃച്ഛയാ
ലഭേത കശ്ചിദ് ഗുരുദുഃഖകർശിതഃ।
ഗതാഹമദ്യൈവ പരേതസംസദം
വിനാ ത്വയാ ധേനുരിവാത്മജേന വൈ ॥ **2.20.53** ॥ 921

അഥാപി കിം ജീവിതമദ്യ മേ വൃഥാ
ത്വയാ വിനാ ചന്ദ്രനിഭാനനപ്രഭ।
അനുവ്രജിഷ്യാമി വനം ത്വയൈവ ഗൗഃ
സുദുർബലാ വത്സമിവാഭികാങ്ക്ഷയാ ॥ **2.20.54** ॥ 922

ഭൃശമസുഖമമർഷിതാ തദാ ബഹു
വിലലാപ സമീക്ഷ്യ രാഘവം।
വ്യസനമുപനിശാമ്യ സാ മഹത്
സുതമിവ ബദ്ധമവേക്ഷ്യ കിന്നരീ ॥ **2.20.55** ॥ 923

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ വിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകവിംശഃ സർഗഃ ॥

ലക്ഷ്മണസ്യ രോഷോ ബലാദ്രാജ്യം സ്വായത്തീകർതും തേന ശ്രീരാമസ്യ പ്രേരണം ശ്രീരാമേണ പിതുരാജ്ഞായാഃ പാലനമേവ ധർമ ഇതി പ്രതിപാദ്യ മാതുർഭ്രാതുശ്ച പ്രതിബോധനം

തഥാ തു വിലപന്തീം താം
കൗസൽയാം രാമമാതരം।
ഉവാച ലക്ഷ്മണോ ദീന -
സ്തത്കാലസദൃശം വചഃ ॥ **2.21.1** ॥ 924

ന രോചതേ മമാപ്യേത -
ദാർയേ യദ് രാഘവോ വനം।
ത്യക്ത്വാ രാജ്യശ്രിയം ഗച്ഛേത്
സ്ത്രിയാ വാക്യവശംഗതഃ ॥ **2.21.2** ॥ 925

വിപരീതശ്ച വൃദ്ധശ്ച
വിഷയൈശ്ച പ്രധർഷിതഃ।
നൃപഃ കിമിവ ന ബ്രൂയാ -
ച്ചോദ്യമാനഃ സമൻമഥഃ ॥ **2.21.3** ॥ 926

നാസ്യാപരാധം പശ്യാമി
നാപി ദോഷം തഥാവിധം।

യേന നിർവാസ്യതേ രാഷ്ട്രാദ്
വനവാസായ രാഘവഃ ॥ **2.21.4** ॥ 927

ന തം പശ്യാമ്യഹം ലോകേ
പരോക്ഷമപി യോ നരഃ।
സ്വമിത്രോഽപി നിരസ്തോഽപി
യോഽസ്യ ദോഷമുദാഹരേത് ॥ **2.21.5** ॥ 928

ദേവകൽപമൃജും ദാന്തം
രിപൂണാമപി വത്സലം।
അവേക്ഷമാണഃ കോ ധർമം
ത്യജേത് പുത്രമകാരണാത് ॥ **2.21.6** ॥ 929

തദിദം വചനം രാജ്ഞഃ
പുനർബാൽയമുപേയുഷഃ।
പുത്രഃ കോ ഹൃദയേ കുർയാദ്
രാജവൃത്തമനുസ്മരൻ ॥ **2.21.7** ॥ 930

യാവദേവ ന ജാനാതി
കശ്ചിദർഥമിമം നരഃ।
താവദേവ മയാ സാർധ -
മാത്മസ്ഥം കുരു ശാസനം ॥ **2.21.8** ॥ 931

മയാ പാർശ്വേ സധനുഷാ
തവ ഗുപ്തസ്യ രാഘവ।
കഃ സമർഥോഽധികം കർതും
കൃതാന്തസ്യേവ തിഷ്ഠതഃ ॥ **2.21.9** ॥ 932

നിർമനുഷ്യാമിമാം സർവാ -
മയോധ്യാം മനുജർഷഭ।

കരിഷ്യാമി ശരൈസ്തീക്ഷ്ണൈ -
ർയദി സ്ഥാസ്യതി വിപ്രിയേ ॥ **2.21.10** ॥ 933

ഭരതസ്യാഥ പക്ഷ്യോ വാ
യോ വാസ്യ ഹിതമിച്ഛതി ।
സർവാംസ്താംശ്ച വധിഷ്യാമി
മൃദുർഹി പരിഭൂയതേ ॥ **2.21.11** ॥ 934

പ്രോത്സാഹിതോഽയം കൈകേയ്യാ
സന്തുഷ്ടോ യദി നഃ പിതാ ।
അമിത്രഭൂതോ നിഃസംഗം
വധ്യതാം വധ്യതാമപി ॥ **2.21.12** ॥ 935

ഗുരോരപ്യവലിപ്തസ്യ
കാർയാകാർയമജാനതഃ ।
ഉത്പഥം പ്രതിപന്നസ്യ
കാർയം ഭവതി ശാസനം ॥ **2.21.13** ॥ 936

ബലമേഷ കിമാശ്രിത്യ
ഹേതും വാ പുരുഷോത്തമ ।
ദാതുമിച്ഛതി കൈകേയ്യൈ
ഉപസ്ഥിതമിദം തവ ॥ **2.21.14** ॥ 937

ത്വയാ ചൈവ മയാ ചൈവ
കൃത്വാ വൈരമനുത്തമം ।
കാസ്യ ശക്തിഃ ശ്രിയം ദാതും
ഭരതായാരിശാസന ॥ **2.21.15** ॥ 938

അനുരക്തോഽസ്മി ഭാവേന
ഭ്രാതരം ദേവി തത്ത്വതഃ ।

സത്യേന ധനുഷാ ചൈവ
ദത്തേനേഷ്ടേന തേ ശപേ ॥ **2.21.16** ॥ 939

ദീപ്തമഗ്നിമരണ്യം വാ
യദി രാമഃ പ്രവേക്ഷ്യതി ।
പ്രവിഷ്ടം തത്ര മാം ദേവി
ത്വം പൂർവമവധാരയ ॥ **2.21.17** ॥ 940

ഹരാമി വീർയാദ് ദുഃഖം തേ
തമഃ സൂര്യ ഇവോദിതഃ ।
ദേവീ പശ്യതു മേ വീർയം
രാഘവശ്ചൈവ പശ്യതു ॥ **2.21.18** ॥ 941

ഹനിഷ്യേ പിതരം വൃദ്ധം
കൈകേയ്യാസക്തമാനസം ।
കൃപണം ച സ്ഥിതം ബാൽയേ
വൃദ്ധഭാവേന ഗർഹിതം ॥ **2.21.19** ॥ 942

ഏതത് തു വചനം ശ്രുത്വാ
ലക്ഷ്മണസ്യ മഹാത്മനഃ ।
ഉവാച രാമം കൗസൽയാ
രുദതീ ശോകലാലസാ ॥ **2.21.20** ॥ 943

ഭ്രാതുസ്തേ വദതഃ പുത്ര
ലക്ഷ്മണസ്യ ശ്രുതം ത്വയാ ।
യദത്രാനന്തരം തത്ത്വം
കുരുഷ്വ യദി രോചതേ ॥ **2.21.21** ॥ 944

ന ചാധർമ്യം വചഃ ശ്രുത്വാ
സപത്ന്യാ മമ ഭാഷിതം ।

വിഹായ ശോകസന്തപ്താം
ഗന്തുമർഹസി മാമിതഃ ॥ **2.21.22** ॥ 945

ധർമജ്ഞ ഇതി ധർമിഷ്ഠ
ധർമം ചരിതുമിച്ഛസി ।
ശുശ്രൂഷ മാമിഹസ്ഥസ്ത്വം
ചര ധർമമനുത്തമം ॥ **2.21.23** ॥ 946

ശുശ്രൂഷുർജനനീം പുത്ര
സ്വഗൃഹേ നിയതോ വസൻ ।
പരേണ തപസാ യുക്തഃ
കാശ്യപസ്ത്രിദിവം ഗതഃ ॥ **2.21.24** ॥ 947

യഥൈവ രാജാ പൂജ്യസ്തേ
ഗൗരവേണ തഥാ ഹ്യഹം ।
ത്വാം സാഹം നാനുജാനാമി
ന ഗന്തവ്യമിതോ വനം ॥ **2.21.25** ॥ 948

ത്വദ്വിയോഗാന്ന മേ കാർയം
ജീവിതേന സുഖേന ച ।
ത്വയാ സഹ മമ ശ്രേയ -
സ്തൃണാനാമപി ഭക്ഷണം ॥ **2.21.26** ॥ 949

യദി ത്വം യാസ്യസി വനം
ത്യക്ത്വാ മാം ശോകലാലസാം ।
അഹം പ്രായമിഹാസിഷ്യേ
ന ച ശക്ഷ്യാമി ജീവിതും ॥ **2.21.27** ॥ 950

തതസ്ത്വം പ്രാപ്സ്യസേ പുത്ര
നിരയം ലോകവിശ്രുതം ।

ബ്രഹ്മഹത്യാമിവാധർമാത്
സമുദ്രഃ സരിതാം പതിഃ ॥ **2.21.28** ॥ 951

വിലപന്തീം തഥാ ദീനാം
കൗസൽയാം ജനനീം തതഃ ।
ഉവാച രാമോ ധർമാത്മാ
വചനം ധർമസംഹിതം ॥ **2.21.29** ॥ 952

നാസ്തി ശക്തിഃ പിതുർവാക്യം
സമതിക്രമിതും മമ ।
പ്രസാദയേ ത്വാം ശിരസാ
ഗന്തുമിച്ഛാമ്യഹം വനം ॥ **2.21.30** ॥ 953

ഋഷിണാ ച പിതുർവാക്യം
കുർവതാ വനചാരിണാ ।
ഗൗർഹതാ ജാനതാധർമം
കണ്ഡുനാ ച വിപശ്ചിതാ ॥ **2.21.31** ॥ 954

അസ്മാകം തു കുലേ പൂർവം
സഗരസ്യാജ്ഞയാ പിതുഃ ।
ഖനദ്ഭിഃ സാഗരൈർഭൂമി -
മവാപ്തഃ സുമഹാൻ വധഃ ॥ **2.21.32** ॥ 955

ജാമദഗ്ന്യേന രാമേണ
രേണുകാ ജനനീ സ്വയം ।
കൃത്താ പരശുനാരണ്യേ
പിതുർവചനകാരണാത് ॥ **2.21.33** ॥ 956

ഏതൈരൻയൈശ്ച ബഹുഭി -
ർദേവി ദേവസമൈഃ കൃതം ।

പിതുർവചനമക്ലീബം
കരിഷ്യാമി പിതുർഹിതം ॥ **2.21.34** ॥ 957

ന ഖൽവേതൻമയൈകേന
ക്രിയതേ പിതൃശാസനം ।
ഏതൈരപി കൃതം ദേവി
യേ മയാ പരികീർതിതാഃ ॥ **2.21.35** ॥ 958

നാഹം ധർമമപൂർവം തേ
പ്രതികൂലം പ്രവർതയേ ।
പൂർവൈരയമഭിപ്രേതോ
ഗതോ മാർഗോഽനുഗമ്യതേ ॥ **2.21.36** ॥ 959

തദേതത് തു മയാ കാർയം
ക്രിയതേ ഭുവി നാൻയഥാ ।
പിതുർഹി വചനം കുർവൻ
ന കശ്ചിന്നാമ ഹീയതേ ॥ **2.21.37** ॥ 960

താമേവമുക്ത്വാ ജനനീം
ലക്ഷ്മണം പുനരബ്രവീത് ।
വാക്യം വാക്യവിദാം ശ്രേഷ്ഠഃ
ശ്രേഷ്ഠഃ സർവധനുഷ്മതാം ॥ **2.21.38** ॥ 961

തവ ലക്ഷ്മണ ജാനാമി
മയി സ്നേഹമനുത്തമം ।
വിക്രമം ചൈവ സത്ത്വം ച
തേജശ്ച സുദുരാസദം ॥ **2.21.39** ॥ 962

മമ മാതുർമഹദ് ദുഃഖ -
മതുലം ശുഭലക്ഷണ ।

അഭിപ്രായം ന വിജ്ഞായ
സത്യസ്യ ച ശമസ്യ ച ॥ **2.21.40** ॥ 963

ധർമോ ഹി പരമോ ലോകേ
ധർമേ സത്യം പ്രതിഷ്ഠിതം।
ധർമസംശ്രിതമപ്യേതത്
പിതുർവചനമുത്തമം ॥ **2.21.41** ॥ 964

സംശ്രുത്യ ച പിതുർവാക്യം
മാതുർവാ ബ്രാഹ്മണസ്യ വാ।
ന കർതവ്യം വൃഥാ വീര
ധർമമാശ്രിത്യ തിഷ്ഠതാ ॥ **2.21.42** ॥ 965

സോഽഹം ന ശക്ഷ്യാമി പുന -
ർനിയോഗമതിവർതിതും।
പിതുർഹി വചനാദ് വീര
കൈകേയ്യാഹം പ്രചോദിതഃ ॥ **2.21.43** ॥ 966

തദേതാം വിസൃജാനാർയാം
ക്ഷത്രധർമാശ്രിതാം മതിം।
ധർമമാശ്രയ മാ തൈക്ഷ്ണ്യം
മദ്ബുദ്ധിരനുഗമ്യതാം ॥ **2.21.44** ॥ 967

തമേവമുക്ത്വാ സൗഹാർദാദ്
ഭ്രാതരം ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ।
ഉവാച ഭൂയഃ കൗസൽയാം
പ്രാഞ്ജലിഃ ശിരസാ നതഃ ॥ **2.21.45** ॥ 968

അനുമൻയസ്വ മാം ദേവി
ഗമിഷ്യന്തമിതോ വനം।

ശാപിതാസി മമ പ്രാണൈഃ
കുരു സ്വസ്ത്യയനാനി മേ ॥ **2.21.46** ॥ 969

തീർണപ്രതിജ്ഞശ്ച വനാത്
പുനരേഷ്യാമ്യഹം പുരീം ।
യയാതിരിവ രാജർഷിഃ
പുരാ ഹിത്വാ പുനർദിവം ॥ **2.21.47** ॥ 970

ശോകഃ സന്ധാർയതാം മാത -
ർഹൃദയേ സാധു മാ ശുചഃ ।
വനവാസാദിഹൈഷ്യാമി
പുനഃ കൃത്വാ പിതുർവചഃ ॥ **2.21.48** ॥ 971

ത്വയാ മയാ ച വൈദേഹ്യാ
ലക്ഷ്മണേന സുമിത്രയാ ।
പിതുർനിയോഗേ സ്ഥാതവ്യ -
മേഷ ധർമഃ സനാതനഃ ॥ **2.21.49** ॥ 972

അംബ സംഭൃത്യ സംഭാരാൻ
ദുഃഖം ഹൃദി നിഗൃഹ്യ ച ।
വനവാസകൃതാ ബുദ്ധി -
ർമമ ധർമ്യാനുവർത്യതാം ॥ **2.21.50** ॥ 973

ഏതദ് വചസ്തസ്യ നിശമ്യ മാതാ
സുധർമ്യമവ്യഗ്രമവിക്ലവം ച ।
മൃതേവ സംജ്ഞാം പ്രതിലഭ്യ ദേവീ
സമീക്ഷ്യ രാമം പുനരിത്യുവാച ॥ **2.21.51** ॥ 974

യഥൈവ തേ പുത്ര പിതാ തഥാഹം
ഗുരുഃ സ്വധർമേണ സുഹൃത്തയാ ച ।

ന ത്വാനുജാനാമി ന മാം വിഹായ
സുദുഃഖിതാമർഹസി പുത്ര ഗന്തും ॥ **2.21.52** ॥ 975

കിം ജീവിതേനേഹ വിനാ ത്വയാ മേ
ലോകേന വാ കിം സ്വധയാമൃതേന ।
ശ്രേയോ മുഹൂർതം തവ സന്നിധാനം
മമൈവ കൃത്സ്നാദപി ജീവലോകാത് ॥ **2.21.53** ॥ 976

നരൈരിവോൽകാഭിരപോഹ്യമാനോ
മഹാഗജോ ധ്വാന്തമഭിപ്രവിഷ്ടഃ ।
ഭൂയഃ പ്രജജ്വാല വിലാപമേവം
നിശമ്യ രാമഃ കരുണം ജനൻയാഃ ॥ **2.21.54** ॥ 977

സ മാതരം ചൈവ വിസംജ്ഞകൽപാ -
മാർതം ച സൗമിത്രിമഭിപ്രതപ്തം ।
ധർമേ സ്ഥിതോ ധർമ്യമുവാച വാക്യം
യഥാ സ ഏവാർഹതി തത്ര വക്തും ॥ **2.21.55** ॥ 978

അഹം ഹി തേ ലക്ഷ്മണ നിത്യമേവ
ജാനാമി ഭക്തിം ച പരാക്രമം ച ।
മമ ത്വഭിപ്രായമസന്നിരീക്ഷ്യ
മാത്രാ സഹാഭ്യർദസി മാ സുദുഃഖം ॥ **2.21.56** ॥ 979

ധർമാർഥകാമാഃ ഖലു ജീവലോകേ
സമീക്ഷിതാ ധർമഫലോദയേഷു ।
യേ തത്ര സർവേ സ്യുരസംശയം മേ
ഭാർയേവ വശ്യാഭിമതാ സപുത്രാ ॥ **2.21.57** ॥ 980

യസ്മിംസ്തു സർവേ സ്യുരസന്നിവിഷ്ടാ
ധർമോ യതഃ സ്യാത് തദുപക്രമേത ।

ദ്വേഷ്യോ ഭവത്യർഥപരോ ഹി ലോകേ
കാമാത്മതാ ഖൽവപി ന പ്രശസ്താ ॥ **2.21.58** ॥ 981

ഗുരുശ്ച രാജാ ച പിതാ ച വൃദ്ധഃ
ക്രോധാത് പ്രഹർഷാദഥവാപി കാമാത്।
യദ് വ്യാദിശേത് കാർയമവേക്ഷ്യ ധർമം
കസ്തം ന കുർയാദനൃശംസവൃത്തിഃ ॥ **2.21.59** ॥ 982

ന തേന ശക്നോമി പിതുഃ പ്രതിജ്ഞാ -
മിമാം ന കർതും സകലാം യഥാവത്।
സ ഹ്യാവയോസ്താത ഗുരുർനിയോഗേ
ദേവ്യാശ്ച ഭർതാ സ ഗതിശ്ച ധർമഃ ॥ **2.21.60** ॥ 983

തസ്മിൻ പുനർജീവതി ധർമരാജേ
വിശേഷതഃ സ്വേ പഥി വർതമാനേ।
ദേവീ മയാ സാർധമിതോഽഭിഗച്ഛേത്
കഥംസ്വിദന്യാ വിധവേവ നാരീ ॥ **2.21.61** ॥ 984

സാ മാനുമന്യസ്വ വനം വ്രജന്തം
കുരുഷ്വ നഃ സ്വസ്ത്യയനാനി ദേവി।
യഥാ സമാപ്തേ പുനരാവ്രജേയം
യഥാ ഹി സത്യേന പുനർയയാതിഃ ॥ **2.21.62** ॥ 985

യശോ ഹ്യഹം കേവലരാജ്യകാരണാൻ
ന പൃഷ്ഠതഃ കർതുമലം മഹോദയം।
അദീർഘകാലേന തു ദേവി ജീവിതേ
വൃണ്വേ വരാമദ്യ മഹീമധർമതഃ ॥ **2.21.63** ॥ 986

പ്രസാദയന്നരവൃഷഭഃ സ മാതരം
പരാക്രമാജ്ജിഗമിഷുരേവ ദണ്ഡകാൻ।

അഥാനുജം ഭൃശമനുശാസ്യ ദർശനം
ചകാര താം ഹൃദി ജനനീം പ്രദക്ഷിണം ॥ **2.21.64** ॥ 987

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വാവിംശഃ സർഗഃ ॥

ലക്ഷ്മണം പ്രബോധയതാ ശ്രീരാമേണ സ്വീയേ വനവാസേ ദൈവമേവ കാരണമിതി പ്രതിപാദനമഭിഷേകസാമഗ്രീമപസാരയിതുമാദേശദാനം ച

അഥ തം വ്യഥയാ ദീനം
സവിശേഷമമർഷിതം।
സരോഷമിവ നാഗേന്ദ്രം
രോഷവിസ്ഫാരിതേക്ഷണം ॥ **2.22.1** ॥ 988

ആസാദ്യ രാമഃ സൗമിത്രിം
സുഹൃദം ഭ്രാതരം പ്രിയം।
ഉവാചേദം സ ധൈർയേണ
ധാരയൻ സത്ത്വമാത്മവാൻ ॥ **2.22.2** ॥ 989

നിഗൃഹ്യ രോഷം ശോകം ച
ധൈർയമാശ്രിത്യ കേവലം।
അവമാനം നിരസ്യൈനം
ഗൃഹീത്വാ ഹർഷമുത്തമം ॥ **2.22.3** ॥ 990

ഉപക്ലൃപ്തം യദൈതൻമേ
അഭിഷേകാർഥമുത്തമം।

സർവം നിവർതയ ക്ഷിപ്രം
കുരു കാർയം നിരവ്യയം ॥ **2.22.4** ॥ 991

സൗമിത്രേ യോഽഭിഷേകാർഥേ
മമ സംഭാരസംഭ്രമഃ।
അഭിഷേകനിവൃത്ത്യർഥേ
സോഽസ്തു സംഭാരസംഭ്രമഃ ॥ **2.22.5** ॥ 992

യസ്യാ മദഭിഷേകാർഥേ
മാനസം പരിതപ്യതേ।
മാതാ നഃ സാ യഥാ ന സ്യാത്
സവിശങ്കാ തഥാ കുരു ॥ **2.22.6** ॥ 993

തസ്യാഃ ശങ്കാമയം ദുഃഖം
മുഹൂർതമപി നോത്സഹേ।
മനസി പ്രതിസഞ്ജാതം
സൗമിത്രേഽഹമുപേക്ഷിതും ॥ **2.22.7** ॥ 994

ന ബുദ്ധിപൂർവം നാബുദ്ധം
സ്മരാമീഹ കദാചന।
മാതൄണാം വാ പിതുർവാഹം
കൃതമൽപം ച വിപ്രിയം ॥ **2.22.8** ॥ 995

സത്യഃ സത്യാഭിസന്ധശ്ച
നിത്യം സത്യപരാക്രമഃ।
പരലോകഭയാദ് ഭീതോ
നിർഭയോഽസ്തു പിതാ മമ ॥ **2.22.9** ॥ 996

തസ്യാപി ഹി ഭവേദസ്മിൻ
കർമണ്യപ്രതിസംഹൃതേ।

സത്യം നേതി മനസ്താപ -
സ്തസ്യ താപസ്തപേച്ച മാം ॥ **2.22.10** ॥ 997

അഭിഷേകവിധാനം തു
തസ്മാത് സംഹൃത്യ ലക്ഷ്മണ ।
അൻവഗേവാഹമിച്ഛാമി
വനം ഗന്തുമിതഃ പുരഃ ॥ **2.22.11** ॥ 998

മമ പ്രവ്രാജനാദദ്യ
കൃതകൃത്യാ നൃപാത്മജാ ।
സുതം ഭരതമവ്യഗ്ര -
മഭിഷേചയതാം തതഃ ॥ **2.22.12** ॥ 999

മയി ചീരാജിനധരേ
ജടാമണ്ഡലധാരിണി ।
ഗതേഽരൺയം ച കൈകേയ്യാ
ഭവിഷ്യതി മനഃ സുഖം ॥ **2.22.13** ॥ 1000

ബുദ്ധിഃ പ്രണീതാ യേനേയം
മനശ്ച സുസമാഹിതം ।
തം നു നാർഹാമി സങ്ക്ലേഷ്ടും
പ്രവ്രജിഷ്യാമി മാ ചിരം ॥ **2.22.14** ॥ 1001

കൃതാന്ത ഏവ സൗമിത്രേ
ദ്രഷ്ടവ്യോ മത്പ്രവാസനേ ।
രാജ്യസ്യ ച വിതീർണസ്യ
പുനരേവ നിവർതനേ ॥ **2.22.15** ॥ 1002

കൈകേയ്യാഃ പ്രതിപത്തിർഹി
കഥം സ്യാൻമമ വേദനേ ।

യദി തസ്യാ ന ഭാവോഽയം
കൃതാന്തവിഹിതോ ഭവേത് ॥ **2.22.16** ॥ 1003

ജാനാസി ഹി യഥാ സൗമ്യ
ന മാതൃഷു മമാന്തരം ।
ഭൂതപൂർവം വിശേഷോ വാ
തസ്യാ മയി സുതേഽപി വാ ॥ **2.22.17** ॥ 1004

സോഽഭിഷേകനിവൃത്ത്യർഥൈഃ
പ്രവാസാർഥൈശ്ച ദുർവചൈഃ ।
ഉഗ്രൈർവാക്യൈരഹം തസ്യാ
നാൻയദ് ദൈവാത് സമർഥയേ ॥ **2.22.18** ॥ 1005

കഥം പ്രകൃതിസമ്പന്നാ
രാജപുത്രീ തഥാഗുണാ ।
ബ്രൂയാത് സാ പ്രാകൃതേവ സ്ത്രീ
മത്പീഡ്യം ഭർതൃസന്നിധൗ ॥ **2.22.19** ॥ 1006

യദചിന്ത്യം തു തദ് ദൈവം
ഭൂതേഷ്വപി ന ഹൻയതേ ।
വ്യക്തം മയി ച തസ്യാം ച
പതിതോ ഹി വിപർയയഃ ॥ **2.22.20** ॥ 1007

കശ്ച ദൈവേന സൗമിത്രേ
യോദ്ധുമുത്സഹതേ പുമാൻ ।
യസ്യ നു ഗ്രഹണം കിഞ്ചിത്
കർമണോഽൻയന്ന ദൃശ്യതേ ॥ **2.22.21** ॥ 1008

സുഖദുഃഖേ ഭയക്രോധൗ
ലാഭാലാഭൗ ഭവാഭവൗ ।

യസ്യ കിഞ്ചിത് തഥാഭൂതം
നനു ദൈവസ്യ കർമ തത് ॥ **2.22.22** ॥ 1009

ഋഷയോഽപ്യുഗ്രതപസോ
ദൈവേനാഭിപ്രചോദിതാഃ।
ഉത്സൃജ്യ നിയമാംസ്തീവ്രാൻ
ഭ്രശ്യന്തേ കാമമന്യുഭിഃ ॥ **2.22.23** ॥ 1010

അസങ്കൽപിതമേവേഹ
യദകസ്മാത് പ്രവർതതേ।
നിവർത്യാരബ്ധമാരംഭൈ -
ർനനു ദൈവസ്യ കർമ തത് ॥ **2.22.24** ॥ 1011

ഏതയാ തത്ത്വയാ ബുദ്ധ്യാ
സംസ്തഭ്യാത്മാനമാത്മനാ।
വ്യാഹതേഽപ്യഭിഷേകേ മേ
പരിതാപോ ന വിദ്യതേ ॥ **2.22.25** ॥ 1012

തസ്മാദപരിതാപഃ സം -
സ്ത്വമപ്യനുവിധായ മാം।
പ്രതിസംഹാരയ ക്ഷിപ്ര -
മാഭിഷേചനികീം ക്രിയാം ॥ **2.22.26** ॥ 1013

ഏഭിരേവ ഘടൈഃ സർവൈ -
രഭിഷേചനസംഭൃതൈഃ।
മമ ലക്ഷ്മണ താപസ്യേ
വ്രതസ്നാനം ഭവിഷ്യതി ॥ **2.22.27** ॥ 1014

അഥവാ കിം മയൈതേന
രാജ്യദ്രവ്യമയേന തു।

ഉദ്ധൃതം മേ സ്വയം തോയം
വ്രതാദേശം കരിഷ്യതി ॥ **2.22.28** ॥ 1015

മാ ച ലക്ഷ്മണ സന്താപം
കാർഷീർലക്ഷ്മ്യാ വിപർയയേ ।
രാജ്യം വാ വനവാസോ വാ
വനവാസോ മഹോദയഃ ॥ **2.22.29** ॥ 1016

ന ലക്ഷ്മണാസ്മിൻ മമ രാജ്യവിഘ്നേ
മാതാ യവീയസ്യഭിശങ്കിതവ്യാ ।
ദൈവാഭിപന്നാ ന പിതാ കഥഞ്ചി -
ജ്ജാനാസി ദൈവം ഹി തഥാപ്രഭാവം ॥ **2.22.30** ॥ 1017

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വാവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രയോവിംശഃ സർഗഃ ॥

**ലക്ഷ്മണസ്യോജസ്വിവചനം തേന ദൈവസ്യ ഖണ്ഡനം
പുരുഷാർഥസ്യ മണ്ഡനം ച തസ്യ ശ്രീരാമാഭിഷേകവിരോധിഭിഃ
സഹ യോദ്ധുമുദ്യമശ്ച**

ഇതി ബ്രുവതി രാമേ തു
ലക്ഷ്മണോഽവാക്ശിരാ ഇവ ।
ധ്യാത്വാ മധ്യം ജഗാമാശു
സഹസാ ദൈന്യഹർഷയോഃ ॥ **2.23.1** ॥ 1018

തദാ തു ബദ്ധ്വാ ഭ്രുകുടീം
ഭ്രുവോർമധ്യേ നരർഷഭഃ ।
നിശശ്വാസ മഹാസർപോ
ബിലസ്ഥ ഇവ രോഷിതഃ ॥ **2.23.2** ॥ 1019

തസ്യ ദുഷ്പ്രതിവീക്ഷ്യം തദ്
ഭ്രുകുടീസഹിതം തദാ ।
ബഭൗ ക്രുദ്ധസ്യ സിംഹസ്യ
മുഖസ്യ സദൃശം മുഖം ॥ **2.23.3** ॥ 1020

അഗ്രഹസ്തം വിധുന്വംസ്തു
ഹസ്തീ ഹസ്തമിവാത്മനഃ ।

തിർയഗൂർധ്വം ശരീരേ ച
പാതയിത്വാ ശിരോധരാം ॥ **2.23.4** ॥ 1021

അഗ്രാക്ഷ്ണാ വീക്ഷമാണസ്തു
തിർയഗ്ഭ്രാതരമബ്രവീത് ।
അസ്ഥാനേ സംഭ്രമോ യസ്യ
ജാതോ വൈ സുമഹാനയം ॥ **2.23.5** ॥ 1022

ധർമദോഷപ്രസംഗേന
ലോകസ്യാനതിശങ്കയാ ।
കഥം ഹ്യേതദസംഭ്രാന്ത -
സ്ത്വദ്വിധോ വക്തുമർഹതി ॥ **2.23.6** ॥ 1023

യഥാ ഹ്യേവമശൗണ്ഡീരം
ശൗണ്ഡീരഃ ക്ഷത്രിയർഷഭഃ ।
കിം നാമ കൃപണം ദൈവ -
മശക്തമഭിശംസസി ॥ **2.23.7** ॥ 1024

പാപയോസ്തേ കഥം നാമ
തയോഃ ശങ്കാ ന വിദ്യതേ ।
സന്തി ധർമോപധാസക്തോ
ധർമാത്മൻ കിം ന ബുധ്യസേ ॥ **2.23.8** ॥ 1025

തയോഃ സുചരിതം സ്വാർഥം
ശാഠ്യാത് പരിജിഹീർഷതോഃ ।
യദി നൈവം വ്യവസിതം
സ്യാദ്ധി പ്രാഗേവ രാഘവ ।
തയോഃ പ്രാഗേവ ദത്തശ്ച
സ്യാദ് വരഃപ്രകൃതശ്ച സഃ ॥ **2.23.9** ॥ 1026

ലോകവിദ്വിഷ്ടമാരബ്ധം
    ത്വദൻയസ്യാഭിഷേചനം।
നോത്സഹേ സഹിതും വീര
    തത്ര മേ ക്ഷന്തുമർഹസി ॥ **2.23.10** ॥ 1027

യേനൈവമാഗതാ ദ്വൈധം
    തവ ബുദ്ധിർമഹാമതേ।
സോഽപി ധർമോ മമ ദ്വേഷ്യോ
    യത്പ്രസംഗാദ് വിമുഹ്യസി ॥ **2.23.11** ॥ 1028

കഥം ത്വം കർമണാ ശക്തഃ
    കൈകേയീവശവർതിനഃ।
കരിഷ്യസി പിതുർവാക്യ -
    മധർമിഷ്ഠം വിഗർഹിതം ॥ **2.23.12** ॥ 1029

യദയം കിൽബിഷാദ് ഭേദഃ
    കൃതോഽപ്യേവം ന ഗൃഹ്യതേ।
ജായതേ തത്ര മേ ദുഃഖം
    ധർമസംഗശ്ച ഗർഹിതഃ ॥ **2.23.13** ॥ 1030

തവായം ധർമസംയോഗോ
    ലോകസ്യാസ്യ വിഗർഹിതഃ।
മനസാപി കഥം കാമം
    കുർയാത് ത്വാം കാമവൃത്തയോഃ।
തയോസ്ത്വഹിതയോർനിത്യം
    ശത്രോഃ പിത്രഭിധാനയോഃ ॥ **2.23.14** ॥ 1031

യദ്യപി പ്രതിപത്തിസ്തേ
    ദൈവീ ചാപി തയോർമതം।

തഥാപ്യുപേക്ഷണീയം തേ
ന മേ തദപി രോചതേ ॥ **2.23.15** ॥ 1032

വിക്ലവോ വീർയഹീനോ യഃ
സ ദൈവമനുവർതതേ ।
വീരാഃ സംഭാവിതാത്മാനോ
ന ദൈവം പർയുപാസതേ ॥ **2.23.16** ॥ 1033

ദൈവം പുരുഷകാരേണ
യഃ സമർഥഃ പ്രബാധിതും ।
ന ദൈവേന വിപന്നാർഥഃ
പുരുഷഃ സോഽവസീദതി ॥ **2.23.17** ॥ 1034

ദ്രക്ഷ്യന്തി ത്വദ്യ ദൈവസ്യ
പൗരുഷം പുരുഷസ്യ ച ।
ദൈവമാനുഷയോരദ്യ
വ്യക്തോ വ്യക്തിർഭവിഷ്യതി ॥ **2.23.18** ॥ 1035

അദ്യ മേ പൗരുഷഹതം
ദൈവം ദ്രക്ഷ്യന്തി വൈ ജനാഃ ।
യൈർദൈവാദാഹതം തേഽദ്യ
ദൃഷ്ടം രാജ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.23.19** ॥ 1036

അത്യങ്കുശമിവോദ്ദാമം
ഗജം മദജലോദ്ധതം ।
പ്രധാവിതമഹം ദൈവം
പൗരുഷേണ നിവർതയേ ॥ **2.23.20** ॥ 1037

ലോകപാലാഃ സമസ്താസ്തേ
നാദ്യ രാമാഭിഷേചനം ।

ന ച കൃത്സ്നാസ്ത്രയോ ലോകാ
വിഹൻയുഃ കിം പുനഃ പിതാ ॥ **2.23.21** ॥ 1038

യൈർവിവാസസ്തവാരൺയേ
മിഥോ രാജൻ സമർഥിതഃ।
അരൺയേ തേ വിവത്സ്യന്തി
ചതുർദശ സമാസ്തഥാ ॥ **2.23.22** ॥ 1039

അഹം തദാശാം ധക്ഷ്യാമി
പിതുസ്തസ്യാശ്ച യാ തവ।
അഭിഷേകവിഘാതേന
പുത്രരാജ്യായ വർതതേ ॥ **2.23.23** ॥ 1040

മദ്ബലേന വിരുദ്ധായ
ന സ്യാദ് ദൈവബലം തഥാ।
പ്രഭവിഷ്യതി ദുഃഖായ
യഥോഗ്രം പൗരുഷം മമ ॥ **2.23.24** ॥ 1041

ഊർധ്വം വർഷസഹസ്രാന്തേ
പ്രജാപാൽയമനന്തരം।
ആർയപുത്രാഃ കരിഷ്യന്തി
വനവാസം ഗതേ ത്വയി ॥ **2.23.25** ॥ 1042

പൂർവരാജർഷിവൃത്ത്യാ ഹി
വനവാസോഽഭിധീയതേ।
പ്രജാ നിക്ഷിപ്യ പുത്രേഷു
പുത്രവത് പരിപാലനേ ॥ **2.23.26** ॥ 1043

സ ചേദ് രാജൻയനേകാഗ്രേ
രാജ്യവിഭ്രമശങ്കയാ।

നൈവമിച്ഛസി ധർമാത്മൻ
രാജ്യം രാമ ത്വമാത്മനി ॥ **2.23.27** ॥ 1044

പ്രതിജ്ഞാനേ ച തേ വീര
മാ ഭൂവം വീരലോകഭാക് ।
രാജ്യം ച തവ രക്ഷേയ -
മഹം വേലേവ സാഗരം ॥ **2.23.28** ॥ 1045

മംഗലൈരഭിഷിഞ്ചസ്വ
തത്ര ത്വം വ്യാപൃതോ ഭവ ।
അഹമേകോ മഹീപാലാ -
നലം വാരയിതും ബലാത് ॥ **2.23.29** ॥ 1046

ന ശോഭാർഥാവിമൗ ബാഹൂ
ന ധനുർഭൂഷണായ മേ ।
നാസിരാബന്ധനാർഥായ
ന ശരാഃ സ്തംഭഹേതവഃ ॥ **2.23.30** ॥ 1047

അമിത്രമഥനാർഥായ
സർവമേതച്ചതുഷ്ടയം ।
ന ചാഹം കാമയേ ഽത്യർഥം
യഃ സ്യാച്ഛത്രുർമതോ മമ ॥ **2.23.31** ॥ 1048

അസിനാ തീക്ഷ്ണധാരേണ
വിദ്യുച്ചലിതവർചസാ ।
പ്രഗൃഹീതേന വൈ ശത്രും
വജ്രിണം വാ ന കൽപയേ ॥ **2.23.32** ॥ 1049

ഖഡ്ഗനിഷ്പേഷനിഷ്പിഷ്ടൈ -
ർഗഹനാ ദുശ്ചരാ ച മേ ।

ഹസ്ത്യശ്വരഥിഹസ്തോരു -
ശിരോഭിർഭവിതാ മഹീ ॥ **2.23.33** ॥ 1050

ഖഡ്ഗധാരാഹതാ മേഽദ്യ
ദീപ്യമാനാ ഇവാഗ്നയഃ।
പതിഷ്യന്തി ദ്വിഷോ ഭൂമൗ
മേഘാ ഇവ സവിദ്യുതഃ ॥ **2.23.34** ॥ 1051

ബദ്ധഗോധാംഗുലിത്രാണേ
പ്രഗൃഹീതശരാസനേ।
കഥം പുരുഷമാനീ സ്യാത്
പുരുഷാണാം മയി സ്ഥിതേ ॥ **2.23.35** ॥ 1052

ബഹുഭിശ്ചൈകമത്യസ്യ -
ന്നേകേന ച ബഹൂഞ്ജനാൻ।
വിനിയോക്ഷ്യാമ്യഹം ബാണാ -
ന്നൃവാജിഗജമർമസു ॥ **2.23.36** ॥ 1053

അദ്യ മേഽസ്ത്രപ്രഭാവസ്യ
പ്രഭാവഃ പ്രഭവിഷ്യതി।
രാജ്ഞശ്ചാപ്രഭുതാം കർതും
പ്രഭുത്വം ച തവ പ്രഭോ ॥ **2.23.37** ॥ 1054

അദ്യ ചന്ദനസാരസ്യ
കേയൂരാമോക്ഷണസ്യ ച।
വസൂനാം ച വിമോക്ഷസ്യ
സുഹൃദാം പാലനസ്യ ച ॥ **2.23.38** ॥ 1055

അനുരൂപാവിമൗ ബാഹൂ
രാമ കർമ കരിഷ്യതഃ।

അഭിഷേചനവിഘ്നസ്യ
കർതൃണാം തേ നിവാരണേ ॥ **2.23.39** ॥ 1056

ബ്രവീഹി കോഽദ്യൈവ മയാ വിയുജ്യതാം
തവാസുഹൃത് പ്രാണയശഃസുഹൃജ്ജനൈഃ ।
യഥാ തവേയം വസുധാ വശാ ഭവേത്
തഥൈവ മാം ശാധി തവാസ്മി കിങ്കരഃ ॥ **2.23.40** ॥ 1057

വിമൃജ്യ ബാഷ്പം പരിസാന്ത്വ്യ ചാസകൃത്
സ ലക്ഷ്മണം രാഘവവംശവർധനഃ ।
ഉവാച പിത്രോർവചനേ വ്യവസ്ഥിതം
നിബോധ മാമേഷ ഹി സൗമ്യ സത്പഥഃ ॥ **2.23.41** ॥ 1058

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രയോവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുർവിംശഃ സർഗഃ ॥

വിലപന്ത്യാഃ കൗസൽയായാ ആത്മാനമപി വനം നേതും ശ്രീരാമം പ്രത്യാഗ്രഹഃ, പത്യുഃ സേവൈവ നാരീണാം ധർമ ഇതി പ്രതിപാദ്യ ശ്രീരാമേണ തസ്യാ നിവാരണം സ്വകീയവനഗമനേ തസ്യാ അനുമതിഗ്രഹണം ച

തം സമീക്ഷ്യ വ്യവസിതം
പിതുർനിർദേശപാലനേ ।
കൗസൽയാ ബാഷ്പസംരുദ്ധാ
വചോ ധർമിഷ്ഠമബ്രവീത് ॥ **2.24.1** ॥ 1059

അദൃഷ്ടദുഃഖോ ധർമാത്മാ
സർവഭൂതപ്രിയംവദഃ ।
മയി ജാതോ ദശരഥാത്
കഥമുംഛേന വർതയേത് ॥ **2.24.2** ॥ 1060

യസ്യ ഭൃത്യാശ്ച ദാസാശ്ച
മൃഷ്ടാൻയന്നാനി ഭുഞ്ജതേ ।
കഥം സ ഭോക്ഷ്യതേ രാമോ
വനേ മൂലഫലാൻയയം ॥ **2.24.3** ॥ 1061

ക ഏതച്ഛ്രദ്ദധേച്ഛ്രുത്വാ
കസ്യ വാ ന ഭവേദ് ഭയം।
ഗുണവാൻ ദയിതോ രാജ്ഞഃ
കാകുത്സ്ഥോ യദ് വിവാസ്യതേ ॥ **2.24.4** ॥ 1062

നൂനം തു ബലവാൻ ലോകേ
കൃതാന്തഃ സർവമാദിശൻ।
ലോകേ രാമാഭിരാമസ്ത്വം
വനം യത്ര ഗമിഷ്യസി ॥ **2.24.5** ॥ 1063

അയം തു മാമാത്മഭവ -
സ്തവാദർശനമാരുതഃ।
വിലാപദുഃഖസമിധോ
രുദിതാശ്രുഹുതാഹുതിഃ ॥ **2.24.6** ॥ 1064

ചിന്താവാഷ്പമഹാധൂമ -
സ്തവാഗമനചിന്തജഃ।
കർശയിത്വാധികം പുത്ര
നിഃശ്വാസായാസസംഭവഃ ॥ **2.24.7** ॥ 1065

ത്വയാ വിഹീനാമിഹ മാം
ശോകാഗ്നിരതുലോ മഹാൻ।
പ്രധക്ഷ്യതി യഥാ കക്ഷ്യം
ചിത്രഭാനുർഹിമാത്യയേ ॥ **2.24.8** ॥ 1066

കഥം ഹി ധേനുഃ സ്വം വത്സം
ഗച്ഛന്തമനുഗച്ഛതി।
അഹം ത്വാനുഗമിഷ്യാമി
യത്ര വത്സ ഗമിഷ്യസി ॥ **2.24.9** ॥ 1067

യഥാ നിഗദിതം മാത്രാ
തദ് വാക്യം പുരുഷർഷഭഃ।
ശ്രുത്വാ രാമോഽബ്രവീദ് വാക്യം
മാതരം ഭൃശദുഃഖിതാം ॥ **2.24.10** ॥ 1068

കൈകേയ്യാ വഞ്ചിതോ രാജാ
മയി ചാരണ്യമാശ്രിതേ।
ഭവത്യാ ച പരിത്യക്തോ
ന നൂനം വർതയിഷ്യതി ॥ **2.24.11** ॥ 1069

ഭർതുഃ കില പരിത്യാഗോ
നൃശംസഃ കേവലം സ്ത്രിയാഃ।
സ ഭവത്യാ ന കർതവ്യോ
മനസാപി വിഗർഹിതഃ ॥ **2.24.12** ॥ 1070

യാവജ്ജീവതി കാകുത്സ്ഥഃ
പിതാ മേ ജഗതീപതിഃ।
ശുശ്രൂഷാ ക്രിയതാം താവത്
സ ഹി ധർമഃ സനാതനഃ ॥ **2.24.13** ॥ 1071

ഏവമുക്താ തു രാമേണ
കൗസൽയാ ശുഭദർശനാ।
തഥേത്യുവാച സുപ്രീതാ
രാമമക്ലിഷ്ടകാരിണം ॥ **2.24.14** ॥ 1072

ഏവമുക്തസ്തു വചനം
രാമോ ധർമഭൃതാം വരഃ।
ഭൂയസ്താമബ്രവീദ് വാക്യം
മാതരം ഭൃശദുഃഖിതാം ॥ **2.24.15** ॥ 1073

മയാ ചൈവ ഭവത്യാ ച
കർതവ്യം വചനം പിതുഃ।
രാജാ ഭർതാ ഗുരുഃ ശ്രേഷ്ഠഃ
സർവേഷാമീശ്വരഃ പ്രഭുഃ ॥ **2.24.16** ॥ 1074

ഇമാനി തു മഹാരൺയേ
വിഹൃത്യ നവ പഞ്ച ച।
വർഷാണി പരമപ്രീത്യാ
സ്ഥാസ്യാമി വചനേ തവ ॥ **2.24.17** ॥ 1075

ഏവമുക്താ പ്രിയം പുത്രം
ബാഷ്പപൂർണാനനാ തദാ।
ഉവാച പരമാർതാ തു
കൗസൽയാ സുതവത്സലാ ॥ **2.24.18** ॥ 1076

ആസാം രാമ സപത്നീനാം
വസ്തും മധ്യേ ന മേ ക്ഷമം।
നയ മാമപി കാകുത്സ്ഥ
വനം വൻയാം മൃഗീമിവ ॥ **2.24.19** ॥ 1077

യദി തേ ഗമനേ ബുദ്ധിഃ
കൃതാ പിതുരപേക്ഷയാ।
താം തഥാ രുദതീം രാമോ
രുദൻ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.24.20** ॥ 1078

ജീവന്ത്യാ ഹി സ്ത്രിയാ ഭർതാ
ദൈവതം പ്രഭുരേവ ച।
ഭവത്യാ മമ ചൈവാദ്യ
രാജാ പ്രഭവതി പ്രഭുഃ ॥ **2.24.21** ॥ 1079

ന ഹ്യനാഥാ വയം രാജ്ഞാ
ലോകനാഥേന ധീമതാ।
ഭരതശ്ചാപി ധർമാത്മാ
സർവഭൂതപ്രിയംവദഃ ॥ **2.24.22** ॥ 1080

ഭവതീമനുവർതേത
സ ഹി ധർമരതഃ സദാ।
യഥാ മയി തു നിഷ്ക്രാന്തേ
പുത്രശോകേന പാർഥിവഃ ॥ **2.24.23** ॥ 1081

ശ്രമം നാവാപ്നുയാത് കിഞ്ചി -
ദപ്രമത്താ തഥാ കുരു।
ദാരുണശ്ചാപ്യയം ശോകോ
യഥൈനം ന വിനാശയേത് ॥ **2.24.24** ॥ 1082

രാജ്ഞോ വൃദ്ധസ്യ സതതം
ഹിതം ചര സമാഹിതാ।
വ്രതോപവാസനിരതാ
യാ നാരീ പരമോത്തമാ ॥ **2.24.25** ॥ 1083

ഭർതാരം നാനുവർതേത
സാ ച പാപഗതിർഭവേത്।
ഭർതുഃ ശുശ്രൂഷയാ നാരീ
ലഭതേ സ്വർഗമുത്തമം ॥ **2.24.26** ॥ 1084

അപി യാ നിർനമസ്കാരാ
നിവൃത്താ ദേവപൂജനാത്।
ശുശ്രൂഷാമേവ കുർവീത
ഭർതുഃ പ്രിയഹിതേ രതാ ॥ **2.24.27** ॥ 1085

ഏഷ ധർമഃ സ്ത്രിയാ നിത്യോ
വേദേ ലോകേ ശ്രുതഃ സ്മൃതഃ।
അഗ്നികാർയേഷു ച സദാ
സുമനോഭിശ്ച ദേവതാഃ ॥ **2.24.28** ॥ 1086

പൂജ്യാസ്തേ മത്കൃതേ ദേവി
ബ്രാഹ്മണാശ്ചൈവ സത്കൃതാഃ।
ഏവം കാലം പ്രതീക്ഷസ്വ
മമാഗമനകാങ്ക്ഷിണീ ॥ **2.24.29** ॥ 1087

നിയതാ നിയതാഹാരാ
ഭർതൃശുശ്രൂഷണേ രതാ।
പ്രാപ്സ്യസേ പരമം കാമം
മയി പർയാഗതേ സതി ॥ **2.24.30** ॥ 1088

യദി ധർമഭൃതാം ശ്രേഷ്ഠോ
ധാരയിഷ്യതി ജീവിതം।
ഏവമുക്താ തു രാമേണ
ബാഷ്പപർയാകുലേക്ഷണാ ॥ **2.24.31** ॥ 1089

കൗസൽയാ പുത്രശോകാർതാ
രാമം വചനമബ്രവീത്।
ഗമനേ സുകൃതാം ബുദ്ധിം
ന തേ ശക്നോമി പുത്രക ॥ **2.24.32** ॥ 1090

വിനിവർതയിതും വീര
നൂനം കാലോ ദുരത്യയഃ।
ഗച്ഛ പുത്ര ത്വമേകാഗ്രോ
ഭദ്രം തേഽസ്തു സദാ വിഭോ ॥ **2.24.33** ॥ 1091

പുനസ്ത്വയി നിവൃത്തേ തു
ഭവിഷ്യാമി ഗതക്ലമാ।
പ്രത്യാഗതേ മഹാഭാഗേ
കൃതാർഥേ ചരിതവ്രതേ।
പിതുരാനൃണ്യതാം പ്രാപ്തേ
സ്വപിഷ്യേ പരമം സുഖം ॥ **2.24.34** ॥ 1092

കൃതാന്തസ്യ ഗതിഃ പുത്ര
ദുർവിഭാവ്യാ സദാ ഭുവി।
യസ്ത്വാം സഞ്ചോദയതി മേ
വച ആവിധ്യ രാഘവ ॥ **2.24.35** ॥ 1093

ഗച്ഛേദാനീം മഹാബാഹോ
ക്ഷേമേണ പുനരാഗതഃ।
നന്ദയിഷ്യസി മാം പുത്ര
സാമ്നാ ശ്ലക്ഷ്ണേന ചാരുണാ ॥ **2.24.36** ॥ 1094

അപീദാനീം സ കാലഃ സ്യാദ്
വനാത് പ്രത്യാഗതം പുനഃ।
യത് ത്വാം പുത്രക പശ്യേയം
ജടാവൽകലധാരിണം ॥ **2.24.37** ॥ 1095

തഥാ ഹി രാമം വനവാസനിശ്ചിതം
ദദർശ ദേവീ പരമേണ ചേതസാ।
ഉവാച രാമം ശുഭലക്ഷണം വചോ
ബഭൂവ ച സ്വസ്ത്യയനാഭികാങ്ക്ഷിണീ ॥ **2.24.38** ॥ 1096

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുർവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചവിംശഃ സർഗഃ ॥

കൗസൽയയാ ശ്രീരാമസ്യ വനയാത്രായൈ മംഗലകാമനാപുരഃസരം സ്വസ്തിവാചനകരണം താം പ്രണമ്യ ശ്രീരാമസ്യ സീതായാ ഭവനം പ്രതി ഗമനം

സാ വിനീയ തമായാസ -
മുപസ്പൃശ്യ ജലം ശുചി ।
ചകാര മാതാ രാമസ്യ
മംഗലാനി മനസ്വിനീ ॥ **2.25.1** ॥ 1097

ന ശക്യസേ വാരയിതും
ഗച്ഛേദാനീം രഘൂത്തമ ।
ശീഘ്രം ച വിനിവർതസ്വ
വർതസ്വ ച സതാം ക്രമേ ॥ **2.25.2** ॥ 1098

യം പാലയസി ധർമം ത്വം
പ്രീത്യാ ച നിയമേന ച ।
സ വൈ രാഘവശാർദൂല
ധർമസ്ത്വാമഭിരക്ഷതു ॥ **2.25.3** ॥ 1099

യേഭ്യഃ പ്രണമസേ പുത്ര
ദേവേഷ്വായതനേഷു ച ।

തേ ച ത്വാമഭിരക്ഷന്തു
വനേ സഹ മഹർഷിഭിഃ ॥ **2.25.4** ॥ 1100

യാനി ദത്താനി തേഽസ്ത്രാണി
വിശ്വാമിത്രേണ ധീമതാ ।
താനി ത്വാമഭിരക്ഷന്തു
ഗുണൈഃ സമുദിതം സദാ ॥ **2.25.5** ॥ 1101

പിതൃശുശ്രൂഷയാ പുത്ര
മാതൃശുശ്രൂഷയാ തഥാ ।
സത്യേന ച മഹാബാഹോ
ചിരം ജീവാഭിരക്ഷിതഃ ॥ **2.25.6** ॥ 1102

സമിത്കുശപവിത്രാണി
വേദ്യശ്ചായതനാനി ച ।
സ്ഥണ്ഡിലാനി ച വിപ്രാണാം
ശൈലാ വൃക്ഷാഃ ക്ഷുപാ ഹ്രദാഃ ।
പതംഗാഃ പന്നഗാഃ സിംഹാ -
സ്ത്വാം രക്ഷന്തു നരോത്തമ ॥ **2.25.7** ॥ 1103

സ്വസ്തി സാധ്യാശ്ച വിശ്വേ ച
മരുതശ്ച മഹർഷിഭിഃ ।
സ്വസ്തി ധാതാ വിധാതാ ച
സ്വസ്തി പൂഷാ ഭഗോഽർയമാ ॥ **2.25.8** ॥ 1104

ലോകപാലാശ്ച തേ സർവേ
വാസവപ്രമുഖാസ്തഥാ ।
ഋതവഃ ഷട് ച തേ സർവേ
മാസാഃ സംവത്സരാഃ ക്ഷപാഃ ॥ **2.25.9** ॥ 1105

ദിനാനി ച മുഹൂർതാശ്ച
സ്വസ്തി കുർവന്തു തേ സദാ।
ശ്രുതിഃ സ്മൃതിശ്ച ധർമശ്ച
പാതു ത്വാം പുത്ര സർവതഃ ॥ **2.25.10** ॥ 1106

സ്കന്ദശ്ച ഭഗവാൻ ദേവഃ
സോമശ്ച സബൃഹസ്പതിഃ।
സപ്തർഷയോ നാരദശ്ച
തേ ത്വാം രക്ഷന്തു സർവതഃ ॥ **2.25.11** ॥ 1107

തേ ചാപി സർവതഃ സിദ്ധാ
ദിശശ്ച സദിഗീശ്വരാഃ।
സ്തുതാ മയാ വനേ തസ്മിൻ
പാന്തു ത്വാം പുത്ര നിത്യശഃ ॥ **2.25.12** ॥ 1108

ശൈലാഃ സർവേ സമുദ്രാശ്ച
രാജാ വരുണ ഏവ ച।
ദ്യൗരന്തരിക്ഷം പൃഥിവീ
വായുശ്ച സചരാചരഃ ॥ **2.25.13** ॥ 1109

നക്ഷത്രാണി ച സർവാണി
ഗ്രഹാശ്ച സഹ ദൈവതൈഃ।
അഹോരാത്രേ തഥാ സന്ധ്യേ
പാന്തു ത്വാം വനമാശ്രിതം ॥ **2.25.14** ॥ 1110

ഋതവശ്ചാപി ഷട് ചാന്യേ
മാസാഃ സംവത്സരാസ്തഥാ।
കലാശ്ച കാഷ്ഠാശ്ച തഥാ
തവ ശർമ ദിശന്തു തേ ॥ **2.25.15** ॥ 1111

മഹാവന്യേഽപി ചരതോ
മുനിവേഷസ്യ ധീമതഃ।
തഥാ ദേവാശ്ച ദൈത്യാശ്ച
ഭവന്തു സുഖദാഃ സദാ ॥ **2.25.16** ॥ 1112

രാക്ഷസാനാം പിശാചാനാം
രൗദ്രാണാം ക്രൂരകർമണാം।
ക്രവ്യാദാനാം ച സർവേഷാം
മാ ഭൂത് പുത്രക തേ ഭയം ॥ **2.25.17** ॥ 1113

പ്ലവഗാ വൃശ്ചികാ ദംശാ
മശകാശ്ചൈവ കാനനേ।
സരീസൃപാശ്ച കീടാശ്ച
മാ ഭൂവൻ ഗഹനേ തവ ॥ **2.25.18** ॥ 1114

മഹാദ്വിപാശ്ച സിംഹാശ്ച
വ്യാഘ്രാ ഋക്ഷാശ്ച ദംഷ്ട്രിണഃ।
മഹിഷാഃ ശൃംഗിണോ രൗദ്രാ
ന തേ ദ്രുഹ്യന്തു പുത്രക ॥ **2.25.19** ॥ 1115

നൃമാംസഭോജനാ രൗദ്രാ
യേ ചാൻയേ സർവജാതയഃ।
മാ ച ത്വാം ഹിംസിഷുഃ പുത്ര
മയാ സമ്പൂജിതാസ്ത്വിഹ ॥ **2.25.20** ॥ 1116

ആഗമാസ്തേ ശിവാഃ സന്തു
സിധ്യന്തു ച പരാക്രമാഃ।
സർവസമ്പത്തയോ രാമ
സ്വസ്തിമാൻ ഗച്ഛ പുത്രക ॥ **2.25.21** ॥ 1117

സ്വസ്തി തേഽസ്ത്വാന്തരിക്ഷേഭ്യഃ
പാർഥിവേഭ്യഃ പുനഃ പുനഃ।
സർവേഭ്യശ്ചൈവ ദേവേഭ്യോ
യേ ച തേ പരിപന്ഥിനഃ ॥ **2.25.22** ॥ 1118

ശുക്രഃ സോമശ്ച സൂര്യശ്ച
ധനദോഽഥ യമസ്തഥാ।
പാന്തു ത്വാമർചിതാ രാമ
ദണ്ഡകാരണ്യവാസിനം ॥ **2.25.23** ॥ 1119

അഗ്നിർവായുസ്തഥാ ധൂമോ
മന്ത്രാശ്ചർഷിമുഖച്യുതാഃ।
ഉപസ്പർശനകാലേ തു
പാന്തു ത്വാം രഘുനന്ദന ॥ **2.25.24** ॥ 1120

സർവലോകപ്രഭുർബ്രഹ്മാ
ഭൂതകർത്യ തഥർഷയഃ।
യേ ച ശേഷാഃ സുരാസ്തേ തു
രക്ഷന്തു വനവാസിനം ॥ **2.25.25** ॥ 1121

ഇതി മാൽയൈഃ സുരഗണാൻ
ഗന്ധൈശ്ചാപി യശസ്വിനീ।
സ്തുതിഭിശ്ചാനുരൂപാഭി -
രാനർചായതലോചനാ ॥ **2.25.26** ॥ 1122

ജ്വലനം സമുപാദായ
ബ്രാഹ്മണേന മഹാത്മനാ।
ഹാവയാമാസ വിധിനാ
രാമമംഗലകാരണാത് ॥ **2.25.27** ॥ 1123

ഘൃതം ശ്വേതാനി മാൽയാനി
സമിധശ്ചൈവ സർഷപാൻ।
ഉപസമ്പാദയാമാസ
കൗസൽയാ പരമാംഗനാ ॥ **2.25.28** ॥ 1124

ഉപാധ്യായഃ സ വിധിനാ
ഹുത്വാ ശാന്തിമനാമയം।
ഹുതഹവ്യാവശേഷേണ
ബാഹ്യം ബലിമകൽപയത് ॥ **2.25.29** ॥ 1125

മധുദധ്യക്ഷതഘൃതൈഃ
സ്വസ്തിവാച്യം ദ്വിജാംസ്തതഃ।
വാചയാമാസ രാമസ്യ
വനേ സ്വസ്ത്യയനക്രിയാം ॥ **2.25.30** ॥ 1126

തതസ്തസ്മൈ ദ്വിജേന്ദ്രായ
രാമമാതാ യശസ്വിനീ।
ദക്ഷിണാം പ്രദദൗ കാമ്യാം
രാഘവം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.25.31** ॥ 1127

യൻമംഗലം സഹസ്രാക്ഷേ
സർവദേവനമസ്കൃതേ।
വൃത്രനാശേ സമഭവത്
തത് തേ ഭവതു മംഗലം ॥ **2.25.32** ॥ 1128

യൻമംഗലം സുപർണസ്യ
വിനതാകൽപയത് പുരാ।
അമൃതം പ്രാർഥയാനസ്യ
തത് തേ ഭവതു മംഗലം ॥ **2.25.33** ॥ 1129

അമൃതോത്പാദനേ ദൈത്യാൻ
ഘ്നതോ വജ്രധരസ്യ യത്।
അദിതിർമംഗലം പ്രാദാത്
തത് തേ ഭവതു മംഗലം ॥ **2.25.34** ॥ 1130

ത്രിവിക്രമാൻ പ്രക്രമതോ
വിഷ്ണോരതുലതേജസഃ।
യദാസീൻമംഗലം രാമ
തത് തേ ഭവതു മംഗലം ॥ **2.25.35** ॥ 1131

ഋഷയഃ സാഗരാ ദ്വീപാ
വേദാ ലോകാ ദിശശ്ച തേ।
മംഗലാനി മഹാബാഹോ
ദിശന്തു ശുഭമംഗലം ॥ **2.25.36** ॥ 1132

ഇതി പുത്രസ്യ ശേഷാശ്ച
കൃത്വാ ശിരസി ഭാമിനീ।
ഗണ്ഡൈശ്ചാപി സമാലഭ്യ
രാമമായതലോചനാ ॥ **2.25.37** ॥ 1133

ഔഷധീം ച സുസിദ്ധാർഥാം
വിശൽയകരണീം ശുഭാം।
ചകാര രക്ഷാം കൗസൽയാ
മന്ത്രൈരഭിജജാപ ച ॥ **2.25.38** ॥ 1134

ഉവാചാപി പ്രഹൃഷ്ടേവ
സാ ദുഃഖവശവർതിനീ।
വാങ്മാത്രേണ ന ഭാവേന
വാചാ സംസജ്ജമാനയാ ॥ **2.25.39** ॥ 1135

ആനമ്യ മൂർധ്നി ചാഘ്രായ
പരിഷ്വജ്യ യശസ്വിനീ।
അവദത് പുത്രമിഷ്ടാർഥോ
ഗച്ഛ രാമ യഥാസുഖം ॥ **2.25.40** ॥ 1136

അരോഗം സർവസിദ്ധാർഥ -
മയോധ്യാം പുനരാഗതം।
പശ്യാമി ത്വാം സുഖം വത്സ
സന്ധിതം രാജവർത്മസു ॥ **2.25.41** ॥ 1137

പ്രണഷ്ടദുഃഖസങ്കൽപാ
ഹർഷവിദ്യോതിതാനനാ।
ദ്രക്ഷ്യാമി ത്വാം വനാത് പ്രാപ്തം
പൂർണചന്ദ്രമിവോദിതം ॥ **2.25.42** ॥ 1138

ഭദ്രാസനഗതം രാമ
വനവാസാദിഹാഗതം।
ദ്രക്ഷ്യാമി ച പുനസ്ത്വാം തു
തീർണവന്തം പിതുർവചഃ ॥ **2.25.43** ॥ 1139

മംഗലൈരുപസമ്പന്നോ
വനവാസാദിഹാഗതഃ।
വധ്വാശ്ച മമ നിത്യം ത്വം
കാമാൻ സംവർധ യാഹി ഭോഃ ॥ **2.25.44** ॥ 1140

മയാർചിതാ ദേവഗണാഃ ശിവാദയോ
മഹർഷയോ ഭൂതഗണാഃ സുരോരഗാഃ।
അഭിപ്രയാതസ്യ വനം ചിരായ തേ
ഹിതാനി കാങ്ക്ഷന്തു ദിശശ്ച രാഘവ ॥ **2.25.45** ॥ 1141

അതീവ ചാശ്രുപ്രതിപൂർണലോചനാ
സമാപ്യ ച സ്വസ്ത്യയനം യഥാവിധി।
പ്രദക്ഷിണം ചാപി ചകാര രാഘവം
പുനഃ പുനശ്ചാപി നിരീക്ഷ്യ സസ്വജേ ॥ **2.25.46** ॥ 1142

തയാ ഹി ദേവ്യാ ച കൃതപ്രദക്ഷിണോ
നിപീഡ്യ മാതുശ്ചരണൗ പുനഃ പുനഃ।
ജഗാമ സീതാനിലയം മഹായശാഃ
സ രാഘവഃ പ്രജ്വലിതസ്തയാ ശ്രിയാ ॥ **2.25.47** ॥ 1143

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷഡ്വിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യൗദാസീന്യം ദൃഷ്ട്വാ സീതയാ തം പ്രതി തത്കാരണസ്യ ജിജ്ഞാസനം പിതുരാജ്ഞയാ വനം ഗന്തുമാത്മനോ നിശ്ചയം ബ്രുവതാ ശ്രീരാമേണ ഗൃഹേഽവസ്ഥാതും സീതായാ ബോധനം

അഭിവാദ്യ തു കൗസൽയാം
രാമഃ സമ്പ്രസ്ഥിതോ വനം।
കൃതസ്വസ്ത്യയനോ മാത്രാ
ധർമിഷ്ഠേ വർത്മനി സ്ഥിതഃ ॥ **2.26.1** ॥ 1144

വിരാജയൻ രാജസുതോ
രാജമാർഗം നരൈർവൃതം।
ഹൃദയാൻയാമമന്ഥേവ
ജനസ്യ ഗുണവത്തയാ ॥ **2.26.2** ॥ 1145

വൈദേഹീ ചാപി തത് സർവം
ന ശുശ്രാവ തപസ്വിനീ।
തദേവ ഹൃദി തസ്യാശ്ച
യൗവരാജ്യാഭിഷേചനം ॥ **2.26.3** ॥ 1146

ദേവകാർയം സ്മ സാ കൃത്വാ
കൃതജ്ഞാ ഹൃഷ്ടചേതനാ।
അഭിജ്ഞാ രാജധർമാണാം
രാജപുത്രീ പ്രതീക്ഷതി ॥ **2.26.4** ॥ 1147

പ്രവിവേശാഥ രാമസ്തു
സ്വവേശ്മ സുവിഭൂഷിതം।
പ്രഹൃഷ്ടജനസമ്പൂർണം
ഹ്രിയാ കിഞ്ചിദവാങ്മുഖഃ ॥ **2.26.5** ॥ 1148

അഥ സീതാ സമുത്പത്യ
വേപമാനാ ച തം പതിം।
അപശ്യച്ഛോകസന്തപ്തം
ചിന്താവ്യാകുലിതേന്ദ്രിയം ॥ **2.26.6** ॥ 1149

താം ദൃഷ്ട്വാ സ ഹി ധർമാത്മാ
ന ശശാക മനോഗതം।
തം ശോകം രാഘവഃ സോഢും
തതോ വിവൃതതാം ഗതഃ ॥ **2.26.7** ॥ 1150

വിവർണവദനം ദൃഷ്ട്വാ
തം പ്രസ്വിന്നമമർഷണം।
ആഹ ദുഃഖാഭിസന്തപ്താ
കിമിദാനീമിദം പ്രഭോ ॥ **2.26.8** ॥ 1151

അദ്യ ബാർഹസ്പതഃ ശ്രീമാൻ
യുക്തഃ പുഷ്യേണ രാഘവ।
പ്രോച്യതേ ബ്രാഹ്മണൈഃ പ്രാജ്ഞൈഃ
കേന ത്വമസി ദുർമനാഃ ॥ **2.26.9** ॥ 1152

ന തേ ശതശലാകേന
ജലഫേനനിഭേന ച।
ആവൃതം വദനം വൽഗു
ച്ഛത്രേണാഭിവിരാജതേ ॥ **2.26.10** ॥ 1153

വ്യജനാഭ്യാം ച മുഖ്യാഭ്യാം
ശതപത്രനിഭേക്ഷണം।
ചന്ദ്രഹംസപ്രകാശാഭ്യാം
വീജ്യതേ ന തവാനനം ॥ **2.26.11** ॥ 1154

വാഗ്മിനോ വന്ദിനശ്ചാപി
പ്രഹൃഷ്ടാസ്ത്വാം നരർഷഭ।
സ്തുവന്തോ നാദ്യ ദൃശ്യന്തേ
മംഗലൈഃ സൂതമാഗധാഃ ॥ **2.26.12** ॥ 1155

ന തേ ക്ഷൗദ്രം ച ദധി ച
ബ്രാഹ്മണാ വേദപാരഗാഃ।
മൂർധ്നി മൂർധാഭിഷിക്തസ്യ
ദദതി സ്മ വിധാനതഃ ॥ **2.26.13** ॥ 1156

ന ത്വാം പ്രകൃതയഃ സർവാഃ
ശ്രേണീമുഖ്യാശ്ച ഭൂഷിതാഃ।
അനുവ്രജിതുമിച്ഛന്തി
പൗരജാനപദാസ്തഥാ ॥ **2.26.14** ॥ 1157

ചതുർഭിർവേഗസമ്പന്നൈ -
ർഹയൈഃ കാഞ്ചനഭൂഷണൈഃ।
മുഖ്യഃ പുഷ്പരഥോ യുക്തഃ
കിം ന ഗച്ഛതി തേഽഗ്രതഃ ॥ **2.26.15** ॥ 1158

ന ഹസ്തീ ചാഗ്രതഃ ശ്രീമാൻ
സർവലക്ഷണപൂജിതഃ।
പ്രയാണേ ലക്ഷ്യതേ വീര
കൃഷ്ണമേഘഗിരിപ്രഭഃ ॥ **2.26.16** ॥ 1159

ന ച കാഞ്ചനചിത്രം തേ
പശ്യാമി പ്രിയദർശന।
ഭദ്രാസനം പുരസ്കൃത്യ
യാന്തം വീര പുരഃസരം ॥ **2.26.17** ॥ 1160

അഭിഷേകോ യദാ സജ്ജഃ
കിമിദാനീമിദം തവ।
അപൂർവോ മുഖവർണശ്ച
ന പ്രഹർഷശ്ച ലക്ഷ്യതേ ॥ **2.26.18** ॥ 1161

ഇതീവ വിലപന്തീം താം
പ്രോവാച രഘുനന്ദനഃ।
സീതേ തത്ര ഭവാംസ്താതഃ
പ്രവ്രാജയതി മാം വനം ॥ **2.26.19** ॥ 1162

കുലേ മഹതി സംഭൂതേ
ധർമജ്ഞേ ധർമചാരിണി।
ശൃണു ജാനകി യേനേദം
ക്രമേണാദ്യാഗതം മമ ॥ **2.26.20** ॥ 1163

രാജ്ഞാ സത്യപ്രതിജ്ഞേന
പിത്രാ ദശരഥേന വൈ।
കൈകേയ്യൈ മമ മാത്രേ തു
പുരാ ദത്തൗ മഹാവരൗ ॥ **2.26.21** ॥ 1164

തയാദ്യ മമ സജ്ജേഽസ്മി -
ന്നഭിഷേകേ നൃപോദ്യതേ।
പ്രചോദിതഃ സ സമയോ
ധർമേണ പ്രതിനിർജിതഃ ॥ **2.26.22** ॥ 1165

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
വസ്തവ്യം ദണ്ഡകേ മയാ।
പിത്രാ മേ ഭരതശ്ചാപി
യൗവരാജ്യേ നിയോജിതഃ ॥ **2.26.23** ॥ 1166

സോഽഹം ത്വാമാഗതോ ദ്രഷ്ടും
പ്രസ്ഥിതോ വിജനം വനം।
ഭരതസ്യ സമീപേ തേ
നാഹം കഥ്യഃ കദാചന ॥ **2.26.24** ॥ 1167

ഋദ്ധിയുക്താ ഹി പുരുഷാ
ന സഹന്തേ പരസ്തവം।
തസ്മാന്ന തേ ഗുണാഃ കഥ്യാ
ഭരതസ്യാഗ്രതോ മമ ॥ **2.26.25** ॥ 1168

അഹം തേ നാനുവക്തവ്യോ
വിശേഷേണ കദാചന।
അനുകൂലതയാ ശക്യം
സമീപേ തസ്യ വർതിതും ॥ **2.26.26** ॥ 1169

തസ്മൈ ദത്തം നൃപതിനാ
യൗവരാജ്യം സനാതനം।
സ പ്രസാദ്യസ്ത്വയാ സീതേ
നൃപതിശ്ച വിശേഷതഃ ॥ **2.26.27** ॥ 1170

അഹം ചാപി പ്രതിജ്ഞാം താം
ഗുരോഃ സമനുപാലയൻ।
വനമദ്യൈവ യാസ്യാമി
സ്ഥിരീഭവ മനസ്വിനി ॥ **2.26.28** ॥ 1171

യാതേ ച മയി കൽയാണി
വനം മുനിനിഷേവിതം।
വ്രതോപവാസപരയാ
ഭവിതവ്യം ത്വയാനഘേ ॥ **2.26.29** ॥ 1172

കൽയമുത്ഥായ ദേവാനാം
കൃത്വാ പൂജാം യഥാവിധി।
വന്ദിതവ്യോ ദശരഥഃ
പിതാ മമ ജനേശ്വരഃ ॥ **2.26.30** ॥ 1173

മാതാ ച മമ കൗസൽയാ
വൃദ്ധാ സന്താപകർശിതാ।
ധർമമേവാഗ്രതഃ കൃത്വാ
ത്വത്തഃ സമ്മാനമർഹതി ॥ **2.26.31** ॥ 1174

വന്ദിതവ്യാശ്ച തേ നിത്യം
യാഃ ശേഷാ മമ മാതരഃ।
സ്നേഹപ്രണയസംഭോഗൈഃ
സമാ ഹി മമ മാതരഃ ॥ **2.26.32** ॥ 1175

ഭ്രാതൃപുത്രസമൗ ചാപി
ദ്രഷ്ടവ്യൗ ച വിശേഷതഃ।
ത്വയാ ഭരതശത്രുഘ്നൗ
പ്രാണൈഃ പ്രിയതരൗ മമ ॥ **2.26.33** ॥ 1176

വിപ്രിയം ച ന കർതവ്യം
ഭരതസ്യ കദാചന।
സ ഹി രാജാ ച വൈദേഹി
ദേശസ്യ ച കുലസ്യ ച ॥ **2.26.34** ॥ 1177

ആരാധിതാ ഹി ശീലേന
പ്രയത്നൈശ്ചോപസേവിതാഃ।
രാജാനഃ സമ്പ്രസീദന്തി
പ്രകുപ്യന്തി വിപർയയേ ॥ **2.26.35** ॥ 1178

ഔരസ്യാനപി പുത്രാൻ ഹി
ത്യജന്ത്യഹിതകാരിണഃ।
സമർഥാൻ സമ്പ്രഗൃഹ്ണന്തി
ജനാനപി നരാധിപാഃ ॥ **2.26.36** ॥ 1179

സാ ത്വം വസേഹ കൽയാണി
രാജ്ഞഃ സമനുവർതിനീ।
ഭരതസ്യ രതാ ധർമേ
സത്യവ്രതപരായണാ ॥ **2.26.37** ॥ 1180

അഹം ഗമിഷ്യാമി മഹാവനം പ്രിയേ
ത്വയാ ഹി വസ്തവ്യമിഹൈവ ഭാമിനി।
യഥാ വ്യലീകം കുരുഷേ ന കസ്യചിത്
തഥാ ത്വയാ കാർയമിദം വചോ മമ ॥ **2.26.38** ॥ 1181

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷഡ്വിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തവിംശഃ സർഗഃ ॥

ആത്മാനമപി സഹൈവ നേതും സീതായാഃ ശ്രീരാമം പ്രതി പ്രാർഥനാ

ഏവമുക്താ തു വൈദേഹീ
പ്രിയാർഹാ പ്രിയവാദിനീ ।
പ്രണയാദേവ സങ്ക്രുദ്ധാ
ഭർതാരമിദമബ്രവീത് ॥ **2.27.1** ॥ 1182

കിമിദം ഭാഷസേ രാമ
വാക്യം ലഘുതയാ ധ്രുവം ।
ത്വയാ യദപഹാസ്യം മേ
ശ്രുത്വാ നരവരോത്തമ ॥ **2.27.2** ॥ 1183

വീരാണാം രാജപുത്രാണാം
ശസ്ത്രാസ്ത്രവിദുഷാം നൃപ ।
അനർഹമയശസ്യം ച
ന ശ്രോതവ്യം ത്വയേരിതം ॥ **2.27.3** ॥ 1184

ആർയപുത്ര പിതാ മാതാ
ഭ്രാതാ പുത്രസ്തഥാ സ്നുഷാ ।

സ്വാനി പുണ്യാനി ഭുഞ്ജാനാഃ
സ്വം സ്വം ഭാഗ്യമുപാസതേ ॥ **2.27.4** ॥ 1185

ഭർതുർഭാഗ്യം തു നാർയേകാ
പ്രാപ്നോതി പുരുഷർഷഭ ।
അതശ്ചൈവാഹമാദിഷ്ടാ
വനേ വസ്തവ്യമിത്യപി ॥ **2.27.5** ॥ 1186

ന പിതാ നാത്മജോ വാത്മാ
ന മാതാ ന സഖീജനഃ ।
ഇഹ പ്രേത്യ ച നാരീണാം
പതിരേകോ ഗതിഃ സദാ ॥ **2.27.6** ॥ 1187

യദി ത്വം പ്രസ്ഥിതോ ദുർഗം
വനമദ്യൈവ രാഘവ ।
അഗ്രതസ്തേ ഗമിഷ്യാമി
മൃദ്നന്തീ കുശകണ്ടകാൻ ॥ **2.27.7** ॥ 1188

ഈർഷ്യാം രോഷം ബഹിഷ്കൃത്യ
ഭുക്തശേഷമിവോദകം ।
നയ മാം വീര വിസ്രബ്ധഃ
പാപം മയി ന വിദ്യതേ ॥ **2.27.8** ॥ 1189

പ്രാസാദാഗ്രേ വിമാനൈർവാ
വൈഹായസഗതേന വാ ।
സർവാവസ്ഥാഗതാ ഭർതുഃ
പാദച്ഛായാ വിശിഷ്യതേ ॥ **2.27.9** ॥ 1190

അനുശിഷ്ടാസ്മി മാത്രാ ച
പിത്രാ ച വിവിധാശ്രയം ।

നാസ്മി സമ്പ്രതി വക്തവ്യാ
വർതിതവ്യം യഥാ മയാ ॥ **2.27.10** ॥ 1191

അഹം ദുർഗം ഗമിഷ്യാമി
വനം പുരുഷവർജിതം ।
നാനാമൃഗഗണാകീർണം
ശാർദൂലഗണസേവിതം ॥ **2.27.11** ॥ 1192

സുഖം വനേ നിവത്സ്യാമി
യഥൈവ ഭവനേ പിതുഃ ।
അചിന്തയന്തീ ത്രീൻ ലോകാം -
ശ്ചിന്തയന്തീ പതിവ്രതം ॥ **2.27.12** ॥ 1193

ശുശ്രൂഷമാണാ തേ നിത്യം
നിയതാ ബ്രഹ്മചാരിണീ ।
സഹ രംസ്യേ ത്വയാ വീര
വനേഷു മധുഗന്ധിഷു ॥ **2.27.13** ॥ 1194

ത്വം ഹി കർതും വനേ ശക്തോ
രാമ സമ്പരിപാലനം ।
അൻയസ്യാപി ജനസ്യേഹ
കിം പുനർമമ മാനദ ॥ **2.27.14** ॥ 1195

സാഹം ത്വയാ ഗമിഷ്യാമി
വനമദ്യ ന സംശയഃ ।
നാഹം ശക്യാ മഹാഭാഗ
നിവർതയിതുമുദ്യതാ ॥ **2.27.15** ॥ 1196

ഫലമൂലാശനാ നിത്യം
ഭവിഷ്യാമി ന സംശയഃ ।

ന തേ ദുഃഖം കരിഷ്യാമി
നിവസന്തീ ത്വയാ സദാ ॥ **2.27.16** ॥ 1197

അഗ്രതസ്തേ ഗമിഷ്യാമി
ഭോക്ഷ്യേ ഭുക്തവതി ത്വയി ।
ഇച്ഛാമി പരതഃ ശൈലാൻ
പൽവലാനി സരാംസി ച ॥ **2.27.17** ॥ 1198

ദ്രഷ്ടും സർവത്ര നിർഭീതാ
ത്വയാ നാഥേന ധീമതാ ।
ഹംസകാരണ്ഡവാകീർണാഃ
പദ്മിനീഃ സാധുപുഷ്പിതാഃ ॥ **2.27.18** ॥ 1199

ഇച്ഛേയം സുഖിനീ ദ്രഷ്ടും
ത്വയാ വീരേണ സംഗതാ ।
അഭിഷേകം കരിഷ്യാമി
താസു നിത്യമനുവ്രതാ ॥ **2.27.19** ॥ 1200

സഹ ത്വയാ വിശാലാക്ഷ
രംസ്യേ പരമനന്ദിനീ ।
ഏവം വർഷസഹസ്രാണി
ശതം വാപി ത്വയാ സഹ ॥ **2.27.20** ॥ 1201

വ്യതിക്രമം ന വേത്സ്യാമി
സ്വർഗോഽപി ഹി ന മേ മതഃ ।
സ്വർഗേഽപി ച വിനാ വാസോ
ഭവിതാ യദി രാഘവ ।
ത്വയാ വിനാ നരവ്യാഘ്ര
നാഹം തദപി രോചയേ ॥ **2.27.21** ॥ 1202

അഹം ഗമിഷ്യാമി വനം സുദുർഗമം
മൃഗായുതം വാനരവാരണൈർയുതം।
വനേ നിവത്സ്യാമി യഥാ പിതുർഗൃഹേ
തവൈവ പാദാവുപഗൃഹ്യ സമ്മതാ ॥ **2.27.22** ॥ 1203

അനന്യഭാവാമനുരക്തചേതസം
ത്വയാ വിയുക്താം മരണായ നിശ്ചിതാം।
നയസ്വ മാം സാധു കുരുഷ്വ യാചനാം
നാതോ മയാ തേ ഗുരുതാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.27.23** ॥ 1204

തഥാ ബ്രുവാണാമപി ധർമവത്സലാം
ന ച സ്മ സീതാം നൃവരോ നിനീഷതി।
ഉവാച ചൈനാം ബഹു സന്നിവർതനേ
വനേ നിവാസസ്യ ച ദുഃഖിതാം പ്രതി ॥ **2.27.24** ॥ 1205

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടാവിംശഃ സർഗഃ ॥

വനവാസേ ക്ലേശം വർണയതാ ശ്രീരാമേണ സീതായാസ്തത്ര ഗമനാന്നിവാരണം

സ ഏവം ബ്രുവതീം സീതാം
ധർമജ്ഞാം ധർമവത്സലഃ ।
ന നേതും കുരുതേ ബുദ്ധിം
വനേ ദുഃഖാനി ചിന്തയൻ ॥ **2.28.1** ॥ 1206

സാന്ത്വയിത്വാ തതസ്താം തു
ബാഷ്പദൂഷിതലോചനാം ।
നിവർതനാർഥേ ധർമാത്മാ
വാക്യമേതദുവാച ഹ ॥ **2.28.2** ॥ 1207

സീതേ മഹാകുലീനാസി
ധർമേ ച നിരതാ സദാ ।
ഇഹാചരസ്വ ധർമം ത്വം
യഥാ മേ മനസഃ സുഖം ॥ **2.28.3** ॥ 1208

സീതേ യഥാ ത്വാം വക്ഷ്യാമി
തഥാ കാർയം ത്വയാബലേ ।

വനേ ദോഷാ ഹി ബഹവോ
വസതസ്താൻ നിബോധ മേ ॥ **2.28.4** ॥ 1209

സീതേ വിമുച്യതാമേഷാ
വനവാസകൃതാ മതിഃ ।
ബഹുദോഷം ഹി കാന്താരം
വനമിത്യഭിധീയതേ ॥ **2.28.5** ॥ 1210

ഹിതബുദ്ധ്യാ ഖലു വചോ
മയൈതദഭിധീയതേ ।
സദാ സുഖം ന ജാനാമി
ദുഃഖമേവ സദാ വനം ॥ **2.28.6** ॥ 1211

ഗിരിനിർഝരസംഭൂതാ
ഗിരിനിർദരിവാസിനാം ।
സിംഹാനാം നിനദാ ദുഃഖാഃ
ശ്രോതും ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.7** ॥ 1212

ക്രീഡമാനാശ്ച വിസ്രബ്ധാ
മത്താഃ ശൂൻയേ തഥാ മൃഗാഃ ।
ദൃഷ്ട്വാ സമഭിവർതന്തേ
സീതേ ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.8** ॥ 1213

സഗ്രാഹാഃ സരിതശ്ചൈവ
പങ്കവത്യസ്തു ദുസ്തരാഃ ।
മത്തൈരപി ഗജൈർനിത്യ -
മതോ ദുഃഖതരം വനം ॥ **2.28.9** ॥ 1214

ലതാകണ്ടകസങ്കീർണാഃ
കൃകവാകൂപനാദിതാഃ ।

നിരപാശ്ച സുദുഃഖാശ്ച
മാർഗാ ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.10** ॥ 1215

സുപ്യതേ പർണശയ്യാസു
സ്വയംഭഗ്നാസു ഭൂതലേ ।
രാത്രിഷു ശ്രമഖിന്നേന
തസ്മാദ് ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.11** ॥ 1216

അഹോരാത്രം ച സന്തോഷഃ
കർതവ്യോ നിയതാത്മനാ ।
ഫലൈർവൃക്ഷാവപതിതൈഃ
സീതേ ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.12** ॥ 1217

ഉപവാസശ്ച കർതവ്യോ
യഥാ പ്രാണേന മൈഥിലി ।
ജടാഭാരശ്ച കർതവ്യോ
വൽകലാംബരധാരണം ॥ **2.28.13** ॥ 1218

ദേവതാനാം പിതൃണാം ച
കർതവ്യം വിധിപൂർവകം ।
പ്രാപ്താനാമതിഥീനാം ച
നിത്യശഃ പ്രതിപൂജനം ॥ **2.28.14** ॥ 1219

കാർയസ്ത്രിരഭിഷേകശ്ച
കാലേ കാലേ ച നിത്യശഃ ।
ചരതാം നിയമേനൈവ
തസ്മാദ് ദുഃഖതരം വനം ॥ **2.28.15** ॥ 1220

ഉപഹാരശ്ച കർതവ്യഃ
കുസുമൈഃ സ്വയമാഹൃതൈഃ ।

ആർഷേണ വിധിനാ വേദ്യാം
സീതേ ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.16** ॥ 1221

യഥാലബ്ധേന കർതവ്യഃ
സന്തോഷസ്തേന മൈഥിലി ।
യതാഹാരൈർവനചരൈഃ
സീതേ ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.17** ॥ 1222

അതീവ വാതസ്തിമിരം
ബുഭുക്ഷാ ചാതി നിത്യശഃ ।
ഭയാനി ച മഹാന്ത്യത്ര
തതോ ദുഃഖതരം വനം ॥ **2.28.18** ॥ 1223

സരീസൃപാശ്ച ബഹവോ
ബഹുരൂപാശ്ച ഭാമിനി ।
ചരന്തി പഥി തേ ദർപാത്
തതോ ദുഃഖതരം വനം ॥ **2.28.19** ॥ 1224

നദീനിലയനാഃ സർപാ
നദീകുടിലഗാമിനഃ ।
തിഷ്ഠന്ത്യാവൃത്യ പന്ഥാന -
മതോ ദുഃഖതരം വനം ॥ **2.28.20** ॥ 1225

പതംഗാ വൃശ്ചികാഃ കീടാ
ദംശാശ്ച മശകൈഃ സഹ ।
ബാധന്തേ നിത്യമബലേ
സർവം ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.21** ॥ 1226

ദ്രുമാഃ കണ്ടകിനശ്ചൈവ
കുശാഃ കാശാശ്ച ഭാമിനി ।

വനേ വ്യാകുലശാഖാഗ്രാ -
സ്തേന ദുഃഖമതോ വനം ॥ **2.28.22** ॥ 1227

കായക്ലേശാശ്ച ബഹവോ
ഭയാനി വിവിധാനി ച ।
അരണ്യവാസേ വസതോ
ദുഃഖമേവ സദാ വനം ॥ **2.28.23** ॥ 1228

ക്രോധലോഭൗ വിമോക്തവ്യൗ
കർതവ്യാ തപസേ മതിഃ ।
ന ഭേതവ്യം ച ഭേതവ്യേ
ദുഃഖം നിത്യമതോ വനം ॥ **2.28.24** ॥ 1229

തദലം തേ വനം ഗത്വാ
ക്ഷേമം നഹി വനം തവ ।
വിമൃശന്നിവ പശ്യാമി
ബഹുദോഷകരം വനം ॥ **2.28.25** ॥ 1230

വനം തു നേതും ന കൃതാ മതിർയദാ
ബഭൂവ രാമേണ തദാ മഹാത്മനാ ।
ന തസ്യ സീതാ വചനം ചകാര തം
തതോഽബ്രവീദ് രാമമിദം സുദുഃഖിതാ ॥ **2.28.26** ॥ 1231

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടാവിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതയാ ശ്രീരാമം പ്രതി തേന സഹാത്മനോ വനഗമനൗചിത്യസ്യ പ്രതിപാദനം

ഏതത് തു വചനം ശ്രുത്വാ
സീതാ രാമസ്യ ദുഃഖിതാ ।
പ്രസക്താശ്രുമുഖീ മന്ദ -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.29.1** ॥ 1232

യേ ത്വയാ കീർതിതാ ദോഷാ
വനേ വസ്തവ്യതാം പ്രതി ।
ഗുണാനിത്യേവ താൻ വിദ്ധി
തവ സ്നേഹപുരസ്കൃതാ ॥ **2.29.2** ॥ 1233

മൃഗാഃ സിംഹാ ഗജാശ്ചൈവ
ശാർദൂലാഃ ശരഭാസ്തഥാ ।
ചമരാഃ സൃമരാശ്ചൈവ
യേ ചാൻയേ വനചാരിണഃ ॥ **2.29.3** ॥ 1234

അദൃഷ്ടപൂർവരൂപത്വാത്
സർവേ തേ തവ രാഘവ ।

രൂപം ദൃഷ്ട്വാപസർപേയു -
സ്തവ സർവേ ഹി ബിഭ്യതി ॥ **2.29.4** ॥ 1235

ത്വയാ ച സഹ ഗന്തവ്യം
മയാ ഗുരുജനാജ്ഞയാ ।
ത്വദ്വിയോഗേന മേ രാമ
ത്യക്തവ്യമിഹ ജീവിതം ॥ **2.29.5** ॥ 1236

നഹി മാം ത്വത്സമീപസ്ഥാ -
മപി ശക്രോഽപി രാഘവ ।
സുരാണാമീശ്വരഃ ശക്തഃ
പ്രധർഷയിതുമോജസാ ॥ **2.29.6** ॥ 1237

പതിഹീനാ തു യാ നാരീ
ന സാ ശക്ഷ്യതി ജീവിതും ।
കാമമേവംവിധം രാമ
ത്വയാ മമ നിദർശിതം ॥ **2.29.7** ॥ 1238

അഥാപി ച മഹാപ്രാജ്ഞ
ബ്രാഹ്മണാനാം മയാ ശ്രുതം ।
പുരാ പിതൃഗൃഹേ സത്യം
വസ്തവ്യം കില മേ വനേ ॥ **2.29.8** ॥ 1239

ലക്ഷണിഭ്യോ ദ്വിജാതിഭ്യഃ
ശ്രുത്വാഹം വചനം ഗൃഹേ ।
വനവാസകൃതോത്സാഹാ
നിത്യമേവ മഹാബല ॥ **2.29.9** ॥ 1240

ആദേശോ വനവാസസ്യ
പ്രാപ്തവ്യഃ സ മയാ കില ।

സാ ത്വയാ സഹ ഭർത്രാഹം
യാസ്യാമി പ്രിയ നാൻയഥാ ॥ **2.29.10** ॥ 1241

കൃതാദേശാ ഭവിഷ്യാമി
ഗമിഷ്യാമി ത്വയാ സഹ ।
കാലശ്ചായം സമുത്പന്നഃ
സത്യവാൻ ഭവതു ദ്വിജഃ ॥ **2.29.11** ॥ 1242

വനവാസേ ഹി ജാനാമി
ദുഃഖാനി ബഹുധാ കില ।
പ്രാപ്യന്തേ നിയതം വീര
പുരുഷൈരകൃതാത്മഭിഃ ॥ **2.29.12** ॥ 1243

കൻയയാ ച പിതുർഗേഹേ
വനവാസഃ ശ്രുതോ മയാ ।
ഭിക്ഷിൺയാഃ ശമവൃത്തായാ
മമ മാതുരിഹാഗ്രതഃ ॥ **2.29.13** ॥ 1244

പ്രസാദിതശ്ച വൈ പൂർവം
ത്വം മേ ബഹുതിഥം പ്രഭോ ।
ഗമനം വനവാസസ്യ
കാങ്ക്ഷിതം ഹി സഹ ത്വയാ ॥ **2.29.14** ॥ 1245

കൃതക്ഷണാഹം ഭദ്രം തേ
ഗമനം പ്രതി രാഘവ ।
വനവാസസ്യ ശൂരസ്യ
മമ ചർയാ ഹി രോചതേ ॥ **2.29.15** ॥ 1246

ശുദ്ധാത്മൻ പ്രേമഭാവാദ്ധി
ഭവിഷ്യാമി വികൽമഷാ ।

ഭർതാരമനുഗച്ഛന്തീ
ഭർതാ ഹി പരദൈവതം ॥ **2.29.16** ॥ 1247

പ്രേത്യഭാവേ ഹി കൽയാണഃ
സംഗമോ മേ സദാ ത്വയാ ।
ശ്രുതിർഹി ശ്രൂയതേ പുൺയാ
ബ്രാഹ്മണാനാം യശസ്വിനാം ॥ **2.29.17** ॥ 1248

ഇഹലോകേ ച പിതൃഭി -
ർയാ സ്ത്രീ യസ്യ മഹാബല ।
അദ്ഭിർദത്താ സ്വധർമേണ
പ്രേത്യഭാവേഽപി തസ്യ സാ ॥ **2.29.18** ॥ 1249

ഏവമസ്മാത് സ്വകാം നാരീം
സുവൃത്താം ഹി പതിവ്രതാം ।
നാഭിരോചയസേ നേതും
ത്വം മാം കേനേഹ ഹേതുനാ ॥ **2.29.19** ॥ 1250

ഭക്തൃാം പതിവ്രതാം ദീനാം
മാം സമാം സുഖദുഃഖയോഃ ।
നേതുമർഹസി കാകുത്സ്ഥ
സമാനസുഖദുഃഖിനീം ॥ **2.29.20** ॥ 1251

യദി മാം ദുഃഖിതാമേവം
വനം നേതും ന ചേച്ഛസി ।
വിഷമഗ്നിം ജലം വാഹ -
മാസ്ഥാസ്യേ മൃത്യുകാരണാത് ॥ **2.29.21** ॥ 1252

ഏവം ബഹുവിധം തം സാ
യാചതേ ഗമനം പ്രതി ।

നാനുമേനേ മഹാബാഹു -
സ്താം നേതും വിജനം വനം ॥ **2.29.22** ॥ 1253

ഏവമുക്താ തു സാ ചിന്താം
മൈഥിലീ സമുപാഗതാ ।
സ്നാപയന്തീവ ഗാമുഷ്ണൈ -
രശ്രുഭിർനയനച്യുതൈഃ ॥ **2.29.23** ॥ 1254

ചിന്തയന്തീം തദാ താം തു
നിവർതയിതുമാത്മവാൻ ।
ക്രോധാവിഷ്ടാം തു വൈദേഹീം
കാകുത്സ്ഥോ ബഹ്വസാന്ത്വയത് ॥ **2.29.24** ॥ 1255

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതായാ വനഗമനായ ഭൃശമാഗ്രഹം വിലാപം വ്യാകുലതാം
ചാവലോക്യ ശ്രീരാമേണ തസ്യൈ സ്വേന സഹ വനേ
ചലിതുമനുജ്ഞാപ്രദാനം പിതുർമാതുർഗുരൂണാം ച സേവായാ
മഹത്ത്വസ്യ വർണനം വനഗമനോപക്രമായ ഗൃഹവസ്തൂനി
ബ്രാഹ്മണാദിഭ്യോ ദാതും സീതാം പ്രത്യാദേശദാനം ച

സാന്ത്വ്യമാനാ തു രാമേണ
മൈഥിലീ ജനകാത്മജാ ।
വനവാസനിമിത്താർഥം
ഭർതാരമിദമബ്രവീത് ॥ **2.30.1** ॥ 1256

സാ തമുത്തമസംവിഗ്നാ
സീതാ വിപുലവക്ഷസം ।
പ്രണയാച്ചാഭിമാനാച്ച
പരിചിക്ഷേപ രാഘവം ॥ **2.30.2** ॥ 1257

കിം ത്വാമന്യത വൈദേഹഃ
പിതാ മേ മിഥിലാധിപഃ ।
രാമ ജാമാതരം പ്രാപ്യ
സ്ത്രിയം പുരുഷവിഗ്രഹം ॥ **2.30.3** ॥ 1258

അനൃതം ബത ലോകോഽയ -
മജ്ഞാനാദ് യദി വക്ഷ്യതി।
തേജോ നാസ്തി പരം രാമേ
തപതീവ ദിവാകരേ ॥ **2.30.4** ॥ 1259

കിം ഹി കൃത്വാ വിഷണ്ണസ്ത്വം
കുതോ വാ ഭയമസ്തി തേ।
യത് പരിത്യക്തുകാമസ്ത്വം
മാമനൻയപരായണാം ॥ **2.30.5** ॥ 1260

ദ്യുമത്സേനസുതം വീരം
സത്യവന്തമനുവ്രതാം।
സാവിത്രീമിവ മാം വിദ്ധി
ത്വമാത്മവശവർതിനീം ॥ **2.30.6** ॥ 1261

ന ത്വഹം മനസാ ത്വൻയം
ദ്രഷ്ടാസ്മി ത്വദൃതേഽനഘ।
ത്വയാ രാഘവ ഗച്ഛേയം
യഥാൻയാ കുലപാംസനീ ॥ **2.30.7** ॥ 1262

സ്വയം തു ഭാർയാം കൗമാരീം
ചിരമധ്യുഷിതാം സതീം।
ശൈലൂഷ ഇവ മാം രാമ
പരേഭ്യോ ദാതുമിച്ഛസി ॥ **2.30.8** ॥ 1263

യസ്യ പഥ്യഞ്ചരാമാത്ഥ
യസ്യ ചാർഥേഽവരുധ്യസേ।
ത്വം തസ്യ ഭവ വശ്യശ്ച
വിധേയശ്ച സദാനഘ ॥ **2.30.9** ॥ 1264

സ മാമനാദായ വനം
ന ത്വം പ്രസ്ഥിതുമർഹസി।
തപോ വാ യദി വാരണ്യം
സ്വർഗോ വാ സ്യാത് ത്വയാ സഹ ॥ **2.30.10** ॥ 1265

ന ച മേ ഭവിതാ തത്ര
കശ്ചിത് പഥി പരിശ്രമഃ।
പൃഷ്ഠതസ്തവ ഗച്ഛന്ത്യാ
വിഹാരശയനേഷ്വിവ ॥ **2.30.11** ॥ 1266

കുശകാശശരേഷീകാ
യേ ച കണ്ടകിനോ ദ്രുമാഃ।
തൂലാജിനസമസ്പർശാ
മാർഗേ മമ സഹ ത്വയാ ॥ **2.30.12** ॥ 1267

മഹാവാതസമുദ്ഭൂതം
യൻമാമവകരിഷ്യതി।
രജോ രമണ തൻമൻയേ
പരാർഘ്യമിവ ചന്ദനം ॥ **2.30.13** ॥ 1268

ശാദ്വലേഷു യദാ ശിശ്യേ
വനാന്തർവനഗോചരാ।
കുഥാസ്തരണയുക്തേഷു
കിം സ്യാത് സുഖതരം തതഃ ॥ **2.30.14** ॥ 1269

പത്രം മൂലം ഫലം യത്തു
അൽപം വാ യദി വാ ബഹു।
ദാസ്യസേ സ്വയമാഹൃത്യ
തൻമേഽമൃതരസോപമം ॥ **2.30.15** ॥ 1270

ന മാതുർന പിതുസ്തത്ര
സ്മരിഷ്യാമി ന വേശ്മനഃ।
ആർതവാൻയുപഭുഞ്ജാനാ
പുഷ്പാണി ച ഫലാനി ച ॥ **2.30.16** ॥ 1271

ന ച തത്ര തതഃ കിഞ്ചിദ്
ദ്രഷ്ടുമർഹസി വിപ്രിയം।
മത്കൃതേ ന ച തേ ശോകോ
ന ഭവിഷ്യാമി ദുർഭരാ ॥ **2.30.17** ॥ 1272

യസ്ത്വയാ സഹ സ സ്വർഗോ
നിരയോ യസ്ത്വയാ വിനാ।
ഇതി ജാനൻ പരാം പ്രീതിം
ഗച്ഛ രാമ മയാ സഹ ॥ **2.30.18** ॥ 1273

അഥ മാമേവമവ്യഗ്രാം
വനം നൈവ നയിഷ്യസേ।
വിഷമദ്യൈവ പാസ്യാമി
മാ വശം ദ്വിഷതാം ഗമം ॥ **2.30.19** ॥ 1274

പശ്ചാദപി ഹി ദുഃഖേന
മമ നൈവാസ്തി ജീവിതം।
ഉജ്ഝിതായാസ്ത്വയാ നാഥ
തദൈവ മരണം വരം ॥ **2.30.20** ॥ 1275

ഇമം ഹി സഹിതും ശോകം
മുഹൂർതമപി നോത്സഹേ।
കിം പുനർദശ വർഷാണി
ത്രീണി ചൈകം ച ദുഃഖിതാ ॥ **2.30.21** ॥ 1276

ഇതി സാ ശോകസന്തപ്താ
വിലപ്യ കരുണം ബഹു।
ചുക്രോശ പതിമായസ്താ
ഭൃശമാലിംഗ്യ സസ്വരം ॥ **2.30.22** ॥ 1277

സാ വിദ്ധാ ബഹുഭിർവാക്യൈ -
ർദിഗ്ധൈരിവ ഗജാംഗനാ।
ചിരസന്നിയതം ബാഷ്പം
മുമോചാഗ്നിമിവാരണിഃ ॥ **2.30.23** ॥ 1278

തസ്യാഃ സ്ഫടികസങ്കാശം
വാരി സന്താപസംഭവം।
നേത്രാഭ്യാം പരിസുസ്രാവ
പങ്കജാഭ്യാമിവോദകം ॥ **2.30.24** ॥ 1279

തസിതാമലചന്ദ്രാഭം
മുഖമായതലോചനം।
പർയശുഷ്യത വാഷ്പേണ
ജലോദ്ധൃതമിവാംബുജം ॥ **2.30.25** ॥ 1280

താം പരിഷ്വജ്യ ബാഹുഭ്യാം
വിസംജ്ഞാമിവ ദുഃഖിതാം।
ഉവാച വചനം രാമഃ
പരിവിശ്വാസയംസ്തദാ ॥ **2.30.26** ॥ 1281

ന ദേവി ബത ദുഃഖേന
സ്വർഗമപ്യഭിരോചയേ।
നഹി മേഽസ്തി ഭയം കിഞ്ചിത്
സ്വയംഭോരിവ സർവതഃ ॥ **2.30.27** ॥ 1282

തവ സർവമഭിപ്രായ -
മവിജ്ഞായ ശുഭാനനേ।
വാസം ന രോചയേ്രണ്യേ
ശക്തിമാനപി രക്ഷണേ ॥ **2.30.28** ॥ 1283

യത് സൃഷ്ടാസി മയാ സാർധം
വനവാസായ മൈഥിലി।
ന വിഹാതും മയാ ശക്യാ
പ്രീതിരാത്മവതാ യഥാ ॥ **2.30.29** ॥ 1284

ധർമസ്തു ഗജനാസോരു
സദ്ഭിരാചരിതഃ പുരാ।
തം ചാഹമനുവർതിഷ്യേ
യഥാ സൂര്യം സുവർചലാ ॥ **2.30.30** ॥ 1285

ന ഖൽവഹം ന ഗച്ഛേയം
വനം ജനകനന്ദിനി।
വചനം തന്നയതി മാം
പിതുഃ സത്യോപബൃംഹിതം ॥ **2.30.31** ॥ 1286

ഏഷ ധർമശ്ച സുശ്രോണി
പിതുർമാതുശ്ച വശ്യതാ।
ആജ്ഞാം ചാഹം വ്യതിക്രമ്യ
നാഹം ജീവിതുമുത്സഹേ ॥ **2.30.32** ॥ 1287

അസ്വാധീനം കഥം ദൈവം
പ്രകാരൈരഭിരാധ്യതേ।
സ്വാധീനം സമതിക്രമ്യ
മാതരം പിതരം ഗുരും ॥ **2.30.33** ॥ 1288

യത്ര ത്രയം ത്രയോ ലോകാഃ
പവിത്രം തത്സമം ഭുവി।
നാൻയദസ്തി ശുഭാപാംഗേ
തേനേദമഭിരാധ്യതേ ॥ **2.30.34** ॥ 1289

ന സത്യം ദാനമാനൗ വാ
യജ്ഞോ വാപ്യാപ്തദക്ഷിണഃ।
തഥാ ബലകരാഃ സീതേ
യഥാ സേവാ പിതുർമതാ ॥ **2.30.35** ॥ 1290

സ്വർഗോ ധനം വാ ധാൻയം വാ
വിദ്യാ പുത്രാഃ സുഖാനി ച।
ഗുരുവൃത്ത്യനുരോധേന
ന കിഞ്ചിദപി ദുർലഭം ॥ **2.30.36** ॥ 1291

ദേവഗന്ധർവഗോലോകാൻ
ബ്രഹ്മലോകാംസ്തഥാപരാൻ।
പ്രാപ്നുവന്തി മഹാത്മാനോ
മാതാപിതൃപരായണാഃ ॥ **2.30.37** ॥ 1292

സ മാ പിതാ യഥാ ശാസ്തി
സത്യധർമപഥേ സ്ഥിതഃ।
തഥാ വർതിതുമിച്ഛാമി
സ ഹി ധർമഃ സനാതനഃ ॥ **2.30.38** ॥ 1293

മമ സന്നാ മതിഃ സീതേ
നേതും ത്വാം ദണ്ഡകാവനം।
വസിഷ്യാമീതി സാ ത്വം മാ -
മനുയാതും സുനിശ്ചിതാ ॥ **2.30.39** ॥ 1294

സാ ഹി ദിഷ്ടാനവദ്യാംഗി
വനായ മദിരേക്ഷണേ।
അനുഗച്ഛസ്വ മാം ഭീരു
സഹധർമചരീ ഭവ ॥ **2.30.40** ॥ 1295

സർവഥാ സദൃശം സീതേ
മമ സ്വസ്യ കുലസ്യ ച।
വ്യവസായമനുക്രാന്താ
കാന്തേ ത്വമതിശോഭനം ॥ **2.30.41** ॥ 1296

ആരഭസ്വ ശുഭശ്രോണി
വനവാസക്ഷമാഃ ക്രിയാഃ।
നേദാനീം ത്വദൃതേ സീതേ
സ്വർഗോഽപി മമ രോചതേ ॥ **2.30.42** ॥ 1297

ബ്രാഹ്മണേഭ്യശ്ച രത്നാനി
ഭിക്ഷുകേഭ്യശ്ച ഭോജനം।
ദേഹി ചാശംസമാനേഭ്യഃ
സന്ത്വരസ്വ ച മാ ചിരം ॥ **2.30.43** ॥ 1298

ഭൂഷണാനി മഹാർഹാണി
വരവസ്ത്രാണി യാനി ച।
രമണീയാശ്ച യേ കേചിത്
ക്രീഡാർഥാശ്ചാപ്യുപസ്കരാഃ ॥ **2.30.44** ॥ 1299

ശയനീയാനി യാനാനി
മമ ചാൻയാനി യാനി ച।
ദേഹി സ്വഭൃത്യവർഗസ്യ
ബ്രാഹ്മണാനാമനന്തരം ॥ **2.30.45** ॥ 1300

അനുകൂലം തു സാ ഭർതു -
ർജ്ഞാത്വാ ഗമനമാത്മനഃ।
ക്ഷിപ്രം പ്രമുദിതാ ദേവീ
ദാതുമേവ പ്രചക്രമേ ॥ **2.30.46** ॥ 1301

തതഃ പ്രഹൃഷ്ടാ പ്രതിപൂർണമാനസാ
യശസ്വിനീ ഭർതുരവേക്ഷ്യ ഭാഷിതം।
ധനാനി രത്നാനി ച ദാതുമംഗനാ
പ്രചക്രമേ ധർമഭൃതാം മനസ്വിനീ ॥ **2.30.47** ॥ 1302

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമലക്ഷ്മണസംവാദഃ ശ്രീരാമസ്യാദേശേന ലക്ഷ്മണസ്യ സുഹൃജ്ജനാനാമന്തർയ ദിവ്യമായുധമാനീയ ച വനം ഗന്തുമുദ്യമഃ ശ്രീരാമേണ തം പ്രതി ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ധനം വിതരിതും സ്വകീയവിചാരസ്യ പ്രകടനം

ഏവം ശ്രുത്വാ സ സംവാദം
    ലക്ഷ്മണഃ പൂർവമാഗതഃ।
ബാഷ്പപര്യാകുലമുഖഃ
    ശോകം സോഢുമശക്നുവൻ ॥ **2.31.1** ॥ 1303

സ ഭ്രാതുശ്ചരണൗ ഗാഢം
    നിപീഡ്യ രഘുനന്ദനഃ।
സീതാമുവാചാതിയശാം
    രാഘവം ച മഹാവ്രതം ॥ **2.31.2** ॥ 1304

യദി ഗന്തും കൃതാ ബുദ്ധി -
    ർവനം മൃഗഗജായുതം।
അഹം ത്വാനുഗമിഷ്യാമി
    വനമഗ്രേ ധനുർധരഃ ॥ **2.31.3** ॥ 1305

മയാ സമേതോഽരണ്യാനി
രമ്യാണി വിചരിഷ്യസി।
പക്ഷിഭിർമഗയൂഥൈശ്ച
സംഘുഷ്ടാനി സമന്തതഃ ॥ **2.31.4** ॥ 1306

ന ദേവലോകാക്രമണം
നാമരത്വമഹം വൃണേ।
ഐശ്വർയം ചാപി ലോകാനാം
കാമയേ ന ത്വയാ വിനാ ॥ **2.31.5** ॥ 1307

ഏവം ബ്രുവാണഃ സൗമിത്രി -
ർവനവാസായ നിശ്ചിതഃ।
രാമേണ ബഹുഭിഃ സാന്ത്വൈ -
ർനിഷിദ്ധഃ പുനരബ്രവീത് ॥ **2.31.6** ॥ 1308

അനുജ്ഞാതസ്തു ഭവതാ
പൂർവമേവ യദസ്മ്യഹം।
കിമിദാനീം പുനരപി
ക്രിയതേ മേ നിവാരണം ॥ **2.31.7** ॥ 1309

യദർഥം പ്രതിഷേധോ മേ
ക്രിയതേ ഗന്തുമിച്ഛതഃ।
ഏതദിച്ഛാമി വിജ്ഞാതും
സംശയോ ഹി മമാനഘ ॥ **2.31.8** ॥ 1310

തതോഽബ്രവീൻമഹാതേജാ
രാമോ ലക്ഷ്മണമഗ്രതഃ।
സ്ഥിതം പ്രാഗ്ഗാമിനം ധീരം
യാചമാനം കൃതാഞ്ജലിം ॥ **2.31.9** ॥ 1311

സ്നിഗ്ധോ ധർമരതോ ധീരഃ
സതതം സത്പഥേ സ്ഥിതഃ।
പ്രിയഃ പ്രാണസമോ വശ്യോ
വിജേയശ്ച സഖാ ച മേ ॥ **2.31.10** ॥ 1312

മയാദ്യ സഹ സൗമിത്രേ
ത്വയി ഗച്ഛതി തദ്വനം।
കോ ഭജിഷ്യതി കൗസൽയാം
സുമിത്രാം വാ യശസ്വിനീം ॥ **2.31.11** ॥ 1313

അഭിവർഷതി കാമൈർയഃ
പർജന്യഃ പൃഥിവീമിവ।
സ കാമപാശപര്യസ്തോ
മഹാതേജാ മഹീപതിഃ ॥ **2.31.12** ॥ 1314

സാ ഹി രാജ്യമിദം പ്രാപ്യ
നൃപസ്യാശ്വപതേഃ സുതാ।
ദുഃഖിതാനാം സപത്നീനാം
ന കരിഷ്യതി ശോഭനം ॥ **2.31.13** ॥ 1315

ന ഭരിഷ്യതി കൗസൽയാം
സുമിത്രാം ച സുദുഃഖിതാം।
ഭരതോ രാജ്യമാസാദ്യ
കൈകേയ്യാം പർയവസ്ഥിതഃ ॥ **2.31.14** ॥ 1316

താമാർയാം സ്വയമേവേഹ
രാജാനുഗ്രഹണേന വാ।
സൗമിത്രേ ഭര കൗസൽയാ -
മുക്തമർഥമമും ചര ॥ **2.31.15** ॥ 1317

ഏവം മയി ച തേ ഭക്തി -
ർഭവിഷ്യതി സുദർശിതാ ।
ധർമജ്ഞഗുരുപൂജായാം
ധർമശ്ചാപ്യതുലോ മഹാൻ ॥ **2.31.16** ॥ 1318

ഏവം കുരുഷ്വ സൗമിത്രേ
മത്കൃതേ രഘുനന്ദന ।
അസ്മാഭിർവിപ്രഹീണായാ
മാതുർനോ ന ഭവേത് സുഖം ॥ **2.31.17** ॥ 1319

ഏവമുക്തസ്തു രാമേണ
ലക്ഷ്മണഃ ശ്ലക്ഷ്ണയാ ഗിരാ ।
പ്രത്യുവാച തദാ രാമം
വാക്യജ്ഞോ വാക്യകോവിദം ॥ **2.31.18** ॥ 1320

തവൈവ തേജസാ വീര
ഭരതഃ പൂജയിഷ്യതി ।
കൗസൽയാം ച സുമിത്രാം ച
പ്രയതോ നാസ്തി സംശയഃ ॥ **2.31.19** ॥ 1321

യദി ദുഃസ്ഥാ ന രക്ഷേത
ഭരതോ രാജ്യമുത്തമം ।
പ്രാപ്യ ദുർമനസാ വീര
ഗർവേണ ച വിശേഷതഃ ॥ **2.31.20** ॥ 1322

തമഹം ദുർമതിം ക്രൂരം
വധിഷ്യാമി ന സംശയഃ ।
തത്പക്ഷാനപി താൻ സർവാം -
സ്ത്രൈലോക്യമപി കിം തു സാ ॥ **2.31.21** ॥ 1323

കൗസൽയാ ബിഭ്യയാദാർയാ
സഹസ്രം മദ്വിധാനപി।
യസ്യാഃ സഹസ്രം ഗ്രാമാണാം
സമ്പ്രാപ്തമുപജീവിനാം ॥ **2.31.22** ॥ 1324

തദാത്മഭരണേ ചൈവ
മമ മാതുസ്തഥൈവ ച।
പർയാപ്താ മദ്വിധാനാം ച
ഭരണായ മനസ്വിനീ ॥ **2.31.23** ॥ 1325

കുരുഷ്വ മാമനുചരം
വൈധർമ്യം നേഹ വിദ്യതേ।
കൃതാർഥോഽഹം ഭവിഷ്യാമി
തവ ചാർഥഃ പ്രകൽപ്യതേ ॥ **2.31.24** ॥ 1326

ധനുരാദായ സഗുണം
ഖനിത്രപിടകാധരഃ।
അഗ്രതസ്തേ ഗമിഷ്യാമി
പന്ഥാനം തവ ദർശയൻ ॥ **2.31.25** ॥ 1327

ആഹരിഷ്യാമി തേ നിത്യം
മൂലാനി ച ഫലാനി ച।
വൻയാനി ച തഥാൻയാനി
സ്വാഹാർഹാണി തപസ്വിനാം ॥ **2.31.26** ॥ 1328

ഭവാംസ്തു സഹ വൈദേഹ്യാ
ഗിരിസാനുഷു രംസ്യസേ।
അഹം സർവം കരിഷ്യാമി
ജാഗ്രതഃ സ്വപതശ്ച തേ ॥ **2.31.27** ॥ 1329

രാമസ്ത്വനേന വാക്യേന
സുപ്രീതഃ പ്രത്യുവാച തം।
വ്രജാപൃച്ഛസ്വ സൗമിത്രേ
സർവമേവ സുഹൃജ്ജനം ॥ **2.31.28** ॥ 1330

യേ ച രാജ്ഞോ ദദൗ ദിവ്യേ
മഹാത്മാ വരുണഃ സ്വയം।
ജനകസ്യ മഹായജ്ഞേ
ധനുഷീ രൗദ്രദർശനേ ॥ **2.31.29** ॥ 1331

അഭേദ്യേ കവചേ ദിവ്യേ
തൂണീ ചാക്ഷയ്യസായകൗ।
ആദിത്യവിമലാഭൗ ദ്വൗ
ഖഡ്ഗൗ ഹേമപരിഷ്കൃതൗ ॥ **2.31.30** ॥ 1332

സത്കൃത്യ നിഹിതം സർവ -
മേതദാചാർയസദ്മനി।
സർവമായുധമാദായ
ക്ഷിപ്രമാവ്രജ ലക്ഷ്മണ ॥ **2.31.31** ॥ 1333

സ സുഹൃജ്ജനമാമന്തർയ
വനവാസായ നിശ്ചിതഃ।
ഇക്ഷ്വാകുഗുരുമാഗമ്യ
ജഗ്രാഹായുധമുത്തമം ॥ **2.31.32** ॥ 1334

തദ് ദിവ്യം രാജശാർദൂലഃ
സത്കൃതം മാൽയഭൂഷിതം।
രാമായ ദർശയാമാസ
സൗമിത്രിഃ സർവമായുധം ॥ **2.31.33** ॥ 1335

തമുവാചാത്മവാൻ രാമഃ
പ്രീത്യാ ലക്ഷ്മണമാഗതം।
കാലേ ത്വമാഗതഃ സൗമ്യ
കാങ്ക്ഷിതേ മമ ലക്ഷ്മണ ॥ **2.31.34** ॥ 1336

അഹം പ്രദാതുമിച്ഛാമി
യദിദം മാമകം ധനം।
ബ്രാഹ്മണേഭ്യസ്തപസ്വിഭ്യ -
സ്ത്വയാ സഹ പരന്തപ ॥ **2.31.35** ॥ 1337

വസന്തീഹ ദൃഢം ഭക്ത്യാ
ഗുരുഷു ദ്വിജസത്തമാഃ।
തേഷാമപി ച മേ ഭൂയഃ
സർവേഷാം ചോപജീവിനാം ॥ **2.31.36** ॥ 1338

വസിഷ്ഠപുത്രം തു സുയജ്ഞമാർയം
ത്വമാനയാശു പ്രവരം ദ്വിജാനാം।
അപി പ്രയാസ്യാമി വനം സമസ്താ -
നഭ്യർച്യ ശിഷ്ടാനപരാൻ ദ്വിജാതീൻ ॥ **2.31.37** ॥ 1339

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വാത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതയാ സഹ ശ്രീരാമേണ വാസിഷ്ഠം സുയജ്ഞമാഹൂയ തസ്മൈ തത്പത്ന്യൈ ച മഹാർഹാഭൂഷണരത്നധനപ്രഭൃതീനാം ദാനം സലക്ഷ്മണേന രാമേണ ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ വടുഭ്യോ നിജാശ്രിതേഭ്യഃ സേവകേഭ്യഃ ത്രിജടാഖ്യായ വിപ്രായ സുഹൃജ്ജനേഭ്യശ്ച ധനസ്യ ദാനം

തതഃ ശാസനമാജ്ഞായ
ഭ്രാതുഃ പ്രിയകരം ഹിതം।
ഗത്വാ സ പ്രവിവേശാശു
സുയജ്ഞസ്യ നിവേശനം ॥ **2.32.1** ॥ 1340

തം വിപ്രമഗ്ര്യഗാരസ്ഥം
വന്ദിത്വാ ലക്ഷ്മണോഽബ്രവീത്।
സഖേഽഭ്യാഗച്ഛ പശ്യ ത്വം
വേശ്മ ദുഷ്കരകാരിണഃ ॥ **2.32.2** ॥ 1341

തതഃ സന്ധ്യാമുപാസ്ഥായ
ഗത്വാ സൗമിത്രിണാ സഹ।
ഋദ്ധം സ പ്രാവിശൽലഭ്യാ
രമ്യം രാമനിവേശനം ॥ **2.32.3** ॥ 1342

തമാഗതം വേദവിദം
പ്രാഞ്ജലിഃ സീതയാ സഹ।
സുയജ്ഞമഭിചക്രാമ
രാഘവോഽഗ്നിമിവാർചിതം ॥ **2.32.4** ॥ 1343

ജാതരൂപമയൈർമുഖ്യൈ -
രംഗദൈഃ കുണ്ഡലൈഃ ശുഭൈഃ।
സഹേമസൂത്രൈർമണിഭിഃ
കേയൂരൈർവലയൈരപി ॥ **2.32.5** ॥ 1344

അൻയൈശ്ച രത്നൈർബഹുഭിഃ
കാകുത്സ്ഥഃ പ്രത്യപൂജയത്।
സുയജ്ഞം സ തദോവാച
രാമഃ സീതാപ്രചോദിതഃ ॥ **2.32.6** ॥ 1345

ഹാരം ച ഹേമസൂത്രം ച
ഭാർയായൈ സൗമ്യ ഹാരയ।
രശനാം ചാഥ സാ സീതാ
ദാതുമിച്ഛതി തേ സഖീ ॥ **2.32.7** ॥ 1346

അംഗദാനി ച ചിത്രാണി
കേയൂരാണി ശുഭാനി ച।
പ്രയച്ഛതി സഖീ തുഭ്യം
ഭാർയായൈ ഗച്ഛതീ വനം ॥ **2.32.8** ॥ 1347

പർയങ്കമഗ്ര്യാസ്തരണം
നാനാരത്നവിഭൂഷിതം।
തമപീച്ഛതി വൈദേഹീ
പ്രതിഷ്ഠാപയിതും ത്വയി ॥ **2.32.9** ॥ 1348

നാഗഃ ശത്രുഞ്ജയോ നാമ
മാതുലോഽയം ദദൗ മമ।
തം തേ നിഷ്കസഹസ്രേണ
ദദാമി ദ്വിജപുംഗവ ॥ **2.32.10** ॥ 1349

ഇത്യുക്തഃ സ തു രാമേണ
സുയജ്ഞഃ പ്രതിഗൃഹ്യ തത്।
രാമലക്ഷ്മണസീതാനാം
പ്രയുയോജാശിഷഃ ശിവാഃ ॥ **2.32.11** ॥ 1350

അഥ ഭ്രാതരമവ്യഗ്രം
പ്രിയം രാമഃ പ്രിയംവദം।
സൗമിത്രിം തമുവാചേദം
ബ്രഹ്മേവ ത്രിദശേശ്വരം ॥ **2.32.12** ॥ 1351

അഗസ്ത്യം കൗശികം ചൈവ
താവുഭൗ ബ്രാഹ്മണോത്തമൗ।
അർചയാഹൂയ സൗമിത്രേ
രത്നൈഃ സസ്യമിവാംബുഭിഃ ॥ **2.32.13** ॥ 1352

തർപയസ്വ മഹാബാഹോ
ഗോസഹസ്രേണ രാഘവ।
സുവർണരജതൈശ്ചൈവ
മണിഭിശ്ച മഹാധനൈഃ ॥ **2.32.14** ॥ 1353

കൗസൽയാം ച യ ആശീഭി -
ർഭക്തഃ പർയുപതിഷ്ഠതി।
ആചാര്യസ്തൈത്തിരീയാണാ -
മഭിരൂപശ്ച വേദവിത് ॥ **2.32.15** ॥ 1354

തസ്യ യാനം ച ദാസീശ്ച
സൗമിത്രേ സമ്പ്രദാപയ।
കൗശേയാനി ച വസ്ത്രാണി
യാവത് തുഷ്യതി സ ദ്വിജഃ ॥ **2.32.16** ॥ 1355

സൂതശ്ചിത്രരഥശ്ചാര്യഃ
സചിവഃ സുചിരോഷിതഃ।
തോഷയൈനം മഹാർഹൈശ്ച
രത്നൈർവസ്ത്രൈർധനൈസ്തഥാ ॥ **2.32.17** ॥ 1356

പശുകാഭിശ്ച സർവാഭി -
ർഗവാം ദശശതേന ച।
യേ ചേമേ കഠകാലാപാ
ബഹവോ ദണ്ഡമാണവാഃ ॥ **2.32.18** ॥ 1357

നിത്യസ്വാധ്യായശീലത്വാ -
ന്നാൻയത് കുർവന്തി കിഞ്ചന।
അലസാഃ സ്വാദുകാമാശ്ച
മഹതാം ചാപി സമ്മതാഃ ॥ **2.32.19** ॥ 1358

തേഷാമശീതിയാനാനി
രത്നപൂർണാനി ദാപയ।
ശാലിവാഹസഹസ്രം ച
ദ്വേ ശതേ ഭദ്രകാംസ്തഥാ ॥ **2.32.20** ॥ 1359

വ്യഞ്ജനാർഥം ച സൗമിത്രേ
ഗോസഹസ്രമുപാകുരു।
മേഖലീനാം മഹാസംഘഃ
കൗസൽയാം സമുപസ്ഥിതഃ।

തേഷാം സഹസ്രം സൗമിത്രേ
പ്രത്യേകം സമ്പ്രദാപയ ॥ **2.32.21** ॥ 1360

അംബാ യഥാ നോ നന്ദേച്ച
കൗസൽയാ മമ ദക്ഷിണാം ।
തഥാ ദ്വിജാതീംസ്താൻ സർവാൻ
ലക്ഷ്മണാർചയ സർവശഃ ॥ **2.32.22** ॥ 1361

തതഃ പുരുഷശാർദൂല -
സ്തദ് ധനം ലക്ഷ്മണഃ സ്വയം ।
യഥോക്തം ബ്രാഹ്മണേന്ദ്രാണാ -
മദദാദ് ധനദോ യഥാ ॥ **2.32.23** ॥ 1362

അഥാബ്രവീദ് ബാഷ്പഗലാം -
സ്തിഷ്ഠതശ്ചോപജീവിനഃ ।
സ പ്രദായ ബഹുദ്രവ്യ -
മേകൈകസ്യോപജീവനം ॥ **2.32.24** ॥ 1363

ലക്ഷ്മണസ്യ ച യദ് വേശ്മ
ഗൃഹം ച യദിദം മമ ।
അശൂന്യം കാർയമേകൈകം
യാവദാഗമനം മമ ॥ **2.32.25** ॥ 1364

ഇത്യുക്ത്വാ ദുഃഖിതം സർവം
ജനം തമുപജീവിനം ।
ഉവാചേദം ധനാധ്യക്ഷം
ധനമാനീയതാം മമ ॥ **2.32.26** ॥ 1365

തതോഽസ്യ ധനമാജഹ്രുഃ
സർവ ഏവോപജീവിനഃ ।

സ രാശിഃ സുമഹാംസ്തത്ര
ദർശനീയോ ഹ്യദൃശ്യത ॥ **2.32.27** ॥ 1366

തതഃ സ പുരുഷവ്യാഘ്ര -
സ്തദ് ധനം സഹലക്ഷ്മണഃ।
ദ്വിജേഭ്യോ ബാലവൃദ്ധേഭ്യഃ
കൃപണേഭ്യോ ഹ്യദാപയത് ॥ **2.32.28** ॥ 1367

തത്രാസീത് പിംഗലോ ഗാർഗ്യ -
സ്ത്രിജടോ നാമ വൈ ദ്വിജഃ।
ക്ഷതവൃത്തിർവനേ നിത്യം
ഫാലകുദ്ദാലലാംഗലീ ॥ **2.32.29** ॥ 1368

തം വൃദ്ധം തരുണീ ഭാർയാ
ബാലാനാദായ ദാരകാൻ।
അബ്രവീദ് ബ്രാഹ്മണം വാക്യം
സ്ത്രീണാം ഭർതാ ഹി ദേവതാ ॥ **2.32.30** ॥ 1369

അപാസ്യ ഫാലം കുദ്ദാലം
കുരുഷ്വ വചനം മമ।
രാമം ദർശയ ധർമജ്ഞം
യദി കിഞ്ചിദവാപ്സ്യസി ॥ **2.32.31** ॥ 1370

സ ഭാർയായാ വചഃ ശ്രുത്വാ
ശാടീമാച്ഛാദ്യ ദുശ്ഛദാം।
സ പ്രാതിഷ്ഠത പന്ഥാനം
യത്ര രാമനിവേശനം ॥ **2.32.32** ॥ 1371

ഭൃഗ്വംഗിരഃസമം ദീപ്ത്യാ
ത്രിജടം ജനസംസദി।

ആപഞ്ചമായാഃ കക്ഷ്യായാ
നൈതം കശ്ചിദവാരയത് ॥ **2.32.33** ॥ 1372

സ രാമമാസാദ്യ തദാ
ത്രിജടോ വാക്യമബ്രവീത് ।
നിർധനോ ബഹുപുത്രോഽസ്മി
രാജപുത്ര മഹാബല ॥ **2.32.34** ॥ 1373

ക്ഷതവൃത്തിർവനേ നിത്യം
പ്രത്യവേക്ഷസ്വ മാമിതി ।
തമുവാച തതോ രാമഃ
പരിഹാസസമൻവിതം ॥ **2.32.35** ॥ 1374

ഗവാം സഹസ്രമപ്യേകം
ന ച വിശ്രാണിതം മയാ ।
പരിക്ഷിപസി ദണ്ഡേന
യാവത്താവദവാപ്സ്യസേ ॥ **2.32.36** ॥ 1375

സ ശാടീം പരിതഃ കട്യാം
സംഭ്രാന്തഃ പരിവേഷ്ട്യ താം ।
ആവിധ്യ ദണ്ഡം ചിക്ഷേപ
സർവപ്രാണേന വേഗതഃ ॥ **2.32.37** ॥ 1376

സ തീർത്വാ സരയൂപാരം
ദണ്ഡസ്തസ്യ കരാച്ച്യുതഃ ।
ഗോവ്രജേ ബഹുസാഹസ്രേ
പപാതോക്ഷണസന്നിധൗ ॥ **2.32.38** ॥ 1377

തം പരിഷ്വജ്യ ധർമാത്മാ
ആ തസ്മാത് സരയൂതടാത് ।

ആനയാമാസ താ ഗാവ -
സ്ത്രിജടസ്യാശ്രമം പ്രതി ॥ **2.32.39** ॥ 1378

ഉവാച ച തദാ രാമസ്തം ഗാർഗ്യമഭിസാന്ത്വയൻ।
മൻയുർന ഖലു കർതവ്യഃ പരിഹാസോ ഹ്യയം മമ ॥ **2.32.40** ॥ 1379

ഇദം ഹി തേജസ്തവ യദ് ദുരത്യയം
തദേവ ജിജ്ഞാസിതുമിച്ഛതാ മയാ।
ഇമം ഭവാനർഥമഥിപ്രചോദിതോ
വൃണീഷ്വ കിം ചേദപരം വ്യവസ്യസി ॥ **2.32.41** ॥ 1380

ബ്രവീമി സത്യേന ന തേ സ്മ യന്ത്രണാം
ധനം ഹി യദ്യൻമമ വിപ്രകാരണാത്।
ഭവത്സു സമ്യക്പ്രതിപാദനേന തൻ -
മയാർജിതം ചൈവ യശസ്കരം ഭവേത് ॥ **2.32.42** ॥ 1381

തതഃ സഭാർയസ്ത്രിജടോ മഹാമുനി -
ർഗവാമനീകം പ്രതിഗൃഹ്യ മോദിതഃ।
യശോബലപ്രീതിസുഖോപബൃംഹിണീ -
സ്തദാശിഷഃ പ്രത്യവദൻമഹാത്മനഃ ॥ **2.32.43** ॥ 1382

സ ചാപി രാമഃ പ്രതിപൂർണപൗരുഷോ
മഹാധനം ധർമബലൈരുപാർജിതം।
നിയോജയാമാസ സുഹൃജ്ജനേ ചിരാദ്
യഥാർഹസമ്മാനവചഃ പ്രചോദിതഃ ॥ **2.32.44** ॥ 1383

ദ്വിജഃ സുഹൃദ് ഭൃത്യജനോഽഥവാ തദാ
ദരിദ്രഭിക്ഷാചരണശ്ച യോ ഭവേത്।
ന തത്ര കശ്ചിന്ന ബഭൂവ തർപിതോ
യഥാർഹസമ്മാനനദാനസംഭ്രമൈഃ ॥ **2.32.45** ॥ 1384

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വാത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രയസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതാലക്ഷ്മണസഹിതസ്യ ശ്രീരാമസ്യ ദുഃഖമഗ്നപൗരജനമുഖേഭ്യോ വിവിധാ വാർതാഃ ശ്രാവം ശ്രാവം പിതുർദർശനാർഥം കൈകേയ്യാ ഭവനേ ഗമനം

ദത്ത്വാ തു സഹ വൈദേഹ്യാ
ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ധനം ബഹു।
ജഗ്മതുഃ പിതരം ദ്രഷ്ടും
സീതയാ സഹ രാഘവൗ ॥ **2.33.1** ॥ 1385

തതോ ഗൃഹീതേ പ്രേഷ്യാഭ്യാ -
മശോഭേതാം തദായുധേ।
മാലാദാമഭിരാസക്തേ
സീതയാ സമലങ്കൃതേ ॥ **2.33.2** ॥ 1386

തതഃ പ്രാസാദഹർമ്യാണി
വിമാനശിഖരാണി ച।
അഭിരുഹ്യ ജനഃ ശ്രീമാ -
നുദാസീനോ വ്യലോകയത് ॥ **2.33.3** ॥ 1387

ന ഹി രഥ്യാഃ സുശക്യന്തേ
ഗന്തും ബഹുജനാകുലാഃ।

ആരുഹ്യ തസ്മാത് പ്രാസാദാദ്
ദീനാഃ പശ്യന്തി രാഘവം ॥ **2.33.4** ॥ 1388

പദാതിം സാനുജം ദൃഷ്ട്വാ
സസീതം ച ജനാസ്തദാ ।
ഊചുർബഹുജനാ വാചഃ
ശോകോപഹതചേതസഃ ॥ **2.33.5** ॥ 1389

യം യാന്തമനുയാതി സ്മ
ചതുരംഗബലം മഹത് ।
തമേകം സീതയാ സാർധ -
മനുയാതി സ്മ ലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.33.6** ॥ 1390

ഐശ്വർയസ്യ രസജ്ഞഃ സൻ
കാമാനാം ചാകരോ മഹാൻ ।
നേച്ഛത്യേവാനൃതം കർതും
വചനം ധർമഗൗരവാത് ॥ **2.33.7** ॥ 1391

യാ ന ശക്യാ പുരാ ദ്രഷ്ടും
ഭൂതൈരാകാശഗൈരപി ।
താമദ്യ സീതാം പശ്യന്തി
രാജമാർഗഗതാ ജനാഃ ॥ **2.33.8** ॥ 1392

അംഗരാഗോചിതാം സീതാം
രക്തചന്ദനസേവിനീം ।
വർഷമുഷ്ണം ച ശീതം ച
നേഷ്യത്യാശു വിവർണതാം ॥ **2.33.9** ॥ 1393

അദ്യ നൂനം ദശരഥഃ
സത്ത്വമാവിശ്യ ഭാഷതേ ।

നഹി രാജാ പ്രിയം പുത്രം
വിവാസയിതുമർഹതി ॥ **2.33.10** ॥ 1394

നിർഗുണസ്യാപി പുത്രസ്യ
കഥം സ്യാദ് വിനിവാസനം ।
കിം പുനർയസ്യ ലോകോ(ഽ)യം
ജിതോ വൃത്തേന കേവലം ॥ **2.33.11** ॥ 1395

ആനൃശംസ്യമനുക്രോശഃ
ശ്രുതം ശീലം ദമഃ ശമഃ ।
രാഘവം ശോഭയന്ത്യേതേ
ഷഡ്ഗുണാഃ പുരുഷർഷഭം ॥ **2.33.12** ॥ 1396

തസ്മാത് തസ്യോപഘാതേന
പ്രജാഃ പരമപീഡിതാഃ ।
ഔദകാനീവ സത്ത്വാനി
ഗ്രീഷ്മേ സലിലസങ്ക്ഷയാത് ॥ **2.33.13** ॥ 1397

പീഡയാ പീഡിതം സർവം
ജഗദസ്യ ജഗത്പതേഃ ।
മൂലസ്യേവോപഘാതേന
വൃക്ഷഃ പുഷ്പഫലോപഗഃ ॥ **2.33.14** ॥ 1398

മൂലം ഹ്യേഷ മനുഷ്യാണാം
ധർമസാരോ മഹാദ്യുതിഃ ।
പുഷ്പം ഫലം ച പത്രം ച
ശാഖാശ്ചാസ്യേതരേ ജനാഃ ॥ **2.33.15** ॥ 1399

തേ ലക്ഷ്മണ ഇവ ക്ഷിപ്രം
സപൽയഃ സഹബാന്ധവാഃ ।

ഗച്ഛന്തമനുഗച്ഛാമോ
യേന ഗച്ഛതി രാഘവഃ ॥ **2.33.16** ॥ 1400

ഉദ്യാനാനി പരിത്യജ്യ
ക്ഷേത്രാണി ച ഗൃഹാണി ച ।
ഏകദുഃഖസുഖാ രാമ -
മനുഗച്ഛാമ ധാർമികം ॥ **2.33.17** ॥ 1401

സമുദ്ധൃതനിധാനാനി
പരിധ്വസ്താജിരാണി ച ।
ഉപാത്തധനധാന്യാനി
ഹൃതസാരാണി സർവശഃ ॥ **2.33.18** ॥ 1402

രജസാഭ്യവകീർണാനി
പരിത്യക്താനി ദൈവതൈഃ ।
മൂഷകൈഃ പരിധാവദ്ഭി -
രുദ്ബിലൈരാവൃതാനി ച ॥ **2.33.19** ॥ 1403

അപേതോദകധൂമാനി
ഹീനസമ്മാർജനാനി ച ।
പ്രണഷ്ടബലികർമേജ്യാ -
മന്ത്രഹോമജപാനി ച ॥ **2.33.20** ॥ 1404

ദുഷ്കാലേനേവ ഭഗ്നാനി
ഭിന്നഭാജനവന്തി ച ।
അസ്മത്ത്യക്താനി കൈകേയീ
വേശ്മാനി പ്രതിപദ്യതാം ॥ **2.33.21** ॥ 1405

വനം നഗരമേവാസ്തു
യേന ഗച്ഛതി രാഘവഃ ।

അസ്മാഭിശ്ച പരിത്യക്തം
പുരം സമ്പദ്യതാം വനം ॥ **2.33.22** ॥ 1406

ബിലാനി ദംഷ്ട്രിണഃ സർവേ
സാനൂനി മൃഗപക്ഷിണഃ ।
ത്യജന്ത്വസ്മദ്ഭയാദ്ഭീതാ
ഗജാഃ സിംഹാ വനാൻയപി ॥ **2.33.23** ॥ 1407

അസ്മത്ത്യക്തം പ്രപദ്യന്തു
സേവ്യമാനം ത്യജന്തു ച ।
തൃണമാംസഫലാദാനാം
ദേശം വ്യാലമൃഗദ്വിജം ॥ **2.33.24** ॥ 1408

പ്രപദ്യതാം ഹി കൈകേയീ
സപുത്രാ സഹ ബാന്ധവൈഃ ।
രാഘവേണ വയം സർവേ
വനേ വത്സ്യാമ നിർവൃതാഃ ॥ **2.33.25** ॥ 1409

ഇത്യേവം വിവിധാ വാചോ
നാനാജനസമീരിതാഃ ।
ശുശ്രാവ രാഘവഃ ശ്രുത്വാ
ന വിചക്രേ ഽസ്യ മാനസം ॥ **2.33.26** ॥ 1410

സ തു വേശ്മ പുനർമാതുഃ
കൈലാസശിഖരപ്രഭം ।
അഭിചക്രാമ ധർമാത്മാ
മത്തമാതംഗവിക്രമഃ ॥ **2.33.27** ॥ 1411

വിനീതവീരപുരുഷം
പ്രവിശ്യ തു നൃപാലയം ।

ദദർശാവസ്ഥിതം ദീനം
സുമന്ത്രമവിദൂരതഃ ॥ **2.33.28** ॥ 1412

പ്രതീക്ഷമാണോഽഭിജനം തദാർത -
മനാർതരൂപഃ പ്രഹസന്നിവാഥ ।
ജഗാമ രാമഃ പിതരം ദിദൃക്ഷുഃ
പിതുർനിദേശം വിധിവച്ചികീർഷുഃ ॥ **2.33.29** ॥ 1413

തത്പൂർവമൈക്ഷ്വാകസുതോ മഹാത്മാ
രാമോ ഗമിഷ്യൻ നൃപമാർതരൂപം ।
വ്യതിഷ്ഠത പ്രേക്ഷ്യ തദാ സുമന്ത്രം
പിതുർമഹാത്മാ പ്രതിഹാരണാർഥം ॥ **2.33.30** ॥ 1414

പിതുർനിദേശേന തു ധർമവത്സലോ
വനപ്രവേശേ കൃതബുദ്ധിനിശ്ചയഃ ।
സ രാഘവഃ പ്രേക്ഷ്യ സുമന്ത്രമബ്രവീ -
ന്നിവേദയസ്വാഗമനം നൃപായ മേ ॥ **2.33.31** ॥ 1415

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രയസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതാലക്ഷ്മണസഹിതേന ശ്രീരാമേണ സസ്ത്രീഗണസ്യ രാജ്ഞഃ പാർശ്വം ഗത്വാ വനവാസായാനുജ്ഞായാഃ പ്രാർഥനം രാജ്ഞഃ ശോകോ മൂർച്ഛാ ച ശ്രീരാമേണ തസ്യ സാന്ത്വനം ശ്രീരാമമുരസാഽഽശ്ലിഷ്യ രാജ്ഞോ ഭൂയോ വിസംജ്ഞതാ ച

തതഃ കമലപത്രാക്ഷഃ
ശ്യാമോ നിരുപമോ മഹാൻ।
ഉവാച രാമസ്തം സൂതം
പിതുരാഖ്യാഹി മാമിതി ॥ **2.34.1** ॥ 1416

സ രാമപ്രേഷിതഃ ക്ഷിപ്രം
സന്താപകലുഷേന്ദ്രിയം।
പ്രവിശ്യ നൃപതിം സൂതോ
നിഃശ്വസന്തം ദദർശ ഹ ॥ **2.34.2** ॥ 1417

ഉപരക്തമിവാദിത്യം
ഭസ്മച്ഛന്നമിവാനലം।
തടാകമിവ നിസ്തോയ -
മപശ്യജ്ജഗതീപതിം ॥ **2.34.3** ॥ 1418

ആബോധ്യ ച മഹാപ്രാജ്ഞഃ
പരമാകുലചേതനം।
രാമമേവാനുശോചന്തം
സൂതഃ പ്രാഞ്ജലിരബ്രവീത് ॥ **2.34.4** ॥ 1419

തം വർധയിത്വാ രാജാനം
പൂർവം സൂതോ ജയാശിഷാ।
ഭയവിക്ലവയാ വാചാ
മന്ദയാ ശ്ലക്ഷ്ണയാബ്രവീത് ॥ **2.34.5** ॥ 1420

അയം സ പുരുഷവ്യാഘ്രോ
ദ്വാരി തിഷ്ഠതി തേ സുതഃ।
ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ധനം ദത്ത്വാ
സർവം ചൈവോപജീവിനാം ॥ **2.34.6** ॥ 1421

സ ത്വാം പശ്യതു ഭദ്രം തേ
രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ।
സർവാൻ സുഹൃദ ആപൃച്ഛ്യ
ത്വാം ഹീദാനീം ദിദൃക്ഷതേ ॥ **2.34.7** ॥ 1422

ഗമിഷ്യതി മഹാരണ്യം
തം പശ്യ ജഗതീപതേ।
വൃതം രാജഗുണൈഃ സർവൈ -
രാദിത്യമിവ രശ്മിഭിഃ ॥ **2.34.8** ॥ 1423

സ സത്യവാക്യോ ധർമാത്മാ
ഗാംഭീർയാത് സാഗരോപമഃ।
ആകാശ ഇവ നിഷ്പങ്കോ
നരേന്ദ്രഃ പ്രത്യുവാച തം ॥ **2.34.9** ॥ 1424

സുമന്ത്രാനയ മേ ദാരാൻ
യേ കേചിദിഹ മാമകാഃ।
ദാരൈഃ പരിവൃതഃ സർവൈ -
ർദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമി രാഘവം ॥ **2.34.10** ॥ 1425

സോഽന്തഃപുരമതീത്യൈവ
സ്ത്രിയസ്താ വാക്യമബ്രവീത്।
ആർയോ ഹ്വയതി വോ രാജാ
ഗമ്യതാം തത്ര മാ ചിരം ॥ **2.34.11** ॥ 1426

ഏവമുക്താഃ സ്ത്രിയഃ സർവാഃ
സുമന്ത്രേണ നൃപാജ്ഞയാ।
പ്രചക്രമുസ്തദ് ഭവനം
ഭർതുരാജ്ഞായ ശാസനം ॥ **2.34.12** ॥ 1427

അർധസപ്തശതാസ്തത്ര
പ്രമദാസ്താമ്രലോചനാഃ।
കൗസൽയാം പരിവാർയാഥ
ശനൈർജഗ്മുർധൃതവ്രതാഃ ॥ **2.34.13** ॥ 1428

ആഗതേഷു ച ദാരേഷു
സമവേക്ഷ്യ മഹീപതിഃ।
ഉവാച രാജാ തം സൂതം
സുമന്ത്രാനയ മേ സുതം ॥ **2.34.14** ॥ 1429

സ സൂതോ രാമമാദായ
ലക്ഷ്മണം മൈഥിലീം തഥാ।
ജഗാമാഭിമുഖസ്തൂർണം
സകാശം ജഗതീപതേഃ ॥ **2.34.15** ॥ 1430

സ രാജാ പുത്രമായാന്തം
ദൃഷ്ട്വാ ചാരാത് കൃതാഞ്ജലിം।
ഉത്പപാതാസനാത് തൂർണ -
മാർതഃ സ്ത്രീജനസംവൃതഃ ॥ **2.34.16** ॥ 1431

സോഽഭിദുദ്രാവ വേഗേന
രാമം ദൃഷ്ട്വാ വിശാമ്പതിഃ।
തമസമ്പ്രാപ്യ ദുഃഖാർതഃ
പപാത ഭുവി മൂർച്ഛിതഃ ॥ **2.34.17** ॥ 1432

തം രാമോഽഭ്യപതത് ക്ഷിപ്രം
ലക്ഷ്മണശ്ച മഹാരഥഃ।
വിസംജ്ഞമിവ ദുഃഖേന
സശോകം നൃപതിം തഥാ ॥ **2.34.18** ॥ 1433

സ്ത്രീസഹസ്രനിനാദശ്ച
സഞ്ജജ്ഞേ രാജവേശ്മനി।
ഹാ ഹാ രാമേതി സഹസാ
ഭൂഷണധ്വനിമിശ്രിതഃ ॥ **2.34.19** ॥ 1434

തം പരിഷ്വജ്യ ബാഹുഭ്യാം
താവുഭൗ രാമലക്ഷ്മണൗ।
പർയങ്കേ സീതയാ സാർധം
രുദന്തഃ സമവേശയൻ ॥ **2.34.20** ॥ 1435

അഥ രാമോ മുഹൂർതസ്യ
ലബ്ധസംജ്ഞം മഹീപതിം।
ഉവാച പ്രാഞ്ജലിർബാഷ്പ -
ശോകാർണവപരിപ്ലുതം ॥ **2.34.21** ॥ 1436

ആപൃച്ഛേ ത്വാം മഹാരാജ
സർവേഷാമീശ്വരോഽസി നഃ।
പ്രസ്ഥിതം ദണ്ഡകാരണ്യം
പശ്യ ത്വം കുശലേന മാം ॥ **2.34.22** ॥ 1437

ലക്ഷ്മണം ചാനുജാനീഹി
സീതാ ചാൻവേതു മാം വനം।
കാരണൈർബഹുഭിസ്തഥ്യൈ -
ർവാര്യമാണൗ ന ചേച്ഛതഃ ॥ **2.34.23** ॥ 1438

അനുജാനീഹി സർവാൻ നഃ
ശോകമുത്സൃജ്യ മാനദ।
ലക്ഷ്മണം മാം ച സീതാം ച
പ്രജാപതിരിവാത്മജാൻ ॥ **2.34.24** ॥ 1439

പ്രതീക്ഷമാണമവ്യഗ്ര -
മനുജ്ഞാം ജഗതീപതേഃ।
ഉവാച രാജാ സമ്പ്രേക്ഷ്യ
വനവാസായ രാഘവം ॥ **2.34.25** ॥ 1440

അഹം രാഘവ കൈകേയ്യാ
വരദാനേന മോഹിതഃ।
അയോധ്യായാം ത്വമേവാദ്യ
ഭവ രാജാ നിഗൃഹ്യ മാം ॥ **2.34.26** ॥ 1441

ഏവമുക്തോ നൃപതിനാ
രാമോ ധർമഭൃതാം വരഃ।
പ്രത്യുവാചാഞ്ജലിം കൃത്വാ
പിതരം വാക്യകോവിദഃ ॥ **2.34.27** ॥ 1442

ഭവാൻ വർഷസഹസ്രായ
പൃഥിവ്യാ നൃപതേ പതിഃ।
അഹം ത്വരൺയേ വത്സ്യാമി
ന മേ രാജ്യസ്യ കാങ്ക്ഷിതാ ॥ **2.34.28** ॥ 1443

നവ പഞ്ച ച വർഷാണി
വനവാസേ വിഹൃത്യ തേ।
പുനഃ പാദൗ ഗ്രഹീഷ്യാമി
പ്രതിജ്ഞാന്തേ നരാധിപ ॥ **2.34.29** ॥ 1444

രുദന്നാർതഃ പ്രിയം പുത്രം
സത്യപാശേന സംയുതഃ।
കൈകേയ്യാ ചോദ്യമാനസ്തു
മിഥോ രാജാ തമബ്രവീത് ॥ **2.34.30** ॥ 1445

ശ്രേയസേ വൃദ്ധയേ താത
പുനരാഗമനായ ച।
ഗച്ഛസ്വാരിഷ്ടമവ്യഗ്രഃ
പന്ഥാനമകുതോഭയം ॥ **2.34.31** ॥ 1446

ന ഹി സത്യാത്മനസ്താത
ധർമാഭിമനസസ്തവ।
സന്നിവർതയിതും ബുദ്ധിഃ
ശക്യതേ രഘുനന്ദന ॥ **2.34.32** ॥ 1447

അദ്യ ത്വിദാനീം രജനീം
പുത്ര മാ ഗച്ഛ സർവഥാ।
ഏകാഹം ദർശനേനാപി
സാധു താവച്ചരാമ്യഹം ॥ **2.34.33** ॥ 1448

മാതരം മാം ച സമ്പശ്യൻ
വസേമാമദ്യ ശർവരീം।
തർപിതഃ സർവകാമൈസ്ത്വം
ശ്വഃ കാൽയേ സാധയിഷ്യസി ॥ **2.34.34** ॥ 1449

ദുഷ്കരം ക്രിയതേ പുത്ര
സർവഥാ രാഘവ പ്രിയ।
ത്വയാ ഹി മത്പ്രിയാർഥം തു
വനമേവമുപാശ്രിതം ॥ **2.34.35** ॥ 1450

ന ചൈതൻമേ പ്രിയം പുത്ര
ശപേ സത്യേന രാഘവ।
ഛന്നയാ ചലിതസ്ത്വസ്മി
സ്ത്രിയാ ഭസ്മാഗ്നികൽപയാ ॥ **2.34.36** ॥ 1451

വഞ്ചനാ യാ തു ലബ്ധാ മേ
താം ത്വം നിസ്തർതുമിച്ഛസി।
അനയാ വൃത്തസാദിൻയാ
കൈകേയ്യാഭിപ്രചോദിതഃ ॥ **2.34.37** ॥ 1452

ന ചൈതദാശ്ചർയതമം
യത് ത്വം ജ്യേഷ്ഠഃ സുതോ മമ।
അപാനൃതകഥം പുത്ര
പിതരം കർതുമിച്ഛസി ॥ **2.34.38** ॥ 1453

അഥ രാമസ്തദാ ശ്രുത്വാ
പിതുരാർതസ്യ ഭാഷിതം।
ലക്ഷ്മണേന സഹ ഭ്രാത്രാ
ദീനോ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.34.39** ॥ 1454

പ്രാപ്സ്യാമി യാനദ്യ ഗുണാൻ
കോ മേ ശ്വസ്താൻ പ്രദാസ്യതി।
അപക്രമണമേവാതഃ
സർവകാമൈരഹം വൃണേ ॥ **2.34.40** ॥ 1455

ഇയം സരാഷ്ട്രാ സജനാ
ധനധാന്യസമാകുലാ।
മയാ വിസൃഷ്ടാ വസുധാ
ഭരതായ പ്രദീയതാം ॥ **2.34.41** ॥ 1456

വനവാസകൃതാ ബുദ്ധി -
ർന ച മേഽദ്യ ചലിഷ്യതി।
യസ്തു യുദ്ധേ വരോ ദത്തഃ
കൈകേയ്യൈ വരദ ത്വയാ ॥ **2.34.42** ॥ 1457

ദീയതാം നിഖിലേനൈവ
സത്യസ്ത്വം ഭവ പാർഥിവ।
അഹം നിദേശം ഭവതോ
യഥോക്തമനുപാലയൻ ॥ **2.34.43** ॥ 1458

ചതുർദശ സമാ വത്സ്യേ
വനേ വനചരൈഃ സഹ।
മാ വിമർശോ വസുമതീ
ഭരതായ പ്രദീയതാം ॥ **2.34.44** ॥ 1459

നഹി മേ കാങ്ക്ഷിതം രാജ്യം
സുഖമാത്മനി വാ പ്രിയം।
യഥാനിദേശം കർതും വൈ
തവൈവ രഘുനന്ദന ॥ **2.34.45** ॥ 1460

അപഗച്ഛതു തേ ദുഃഖം
മാ ഭൂർബാഷ്പപരിപ്ലുതഃ।
നഹി ക്ഷുഭ്യതി ദുർധർഷഃ
സമുദ്രഃ സരിതാം പതിഃ ॥ **2.34.46** ॥ 1461

നൈവാഹം രാജ്യമിച്ഛാമി
ന സുഖം ന ച മേദിനീം।
നൈവ സർവാനിമാൻ കാമാൻ
ന സ്വർഗം ന ച ജീവിതും ॥ **2.34.47** ॥ 1462

ത്വാമഹം സത്യമിച്ഛാമി
നാനൃതം പുരുഷർഷഭ।
പ്രത്യക്ഷം തവ സത്യേന
സുകൃതേന ച തേ ശപേ ॥ **2.34.48** ॥ 1463

ന ച ശക്യം മയാ താത
സ്ഥാതും ക്ഷണമപി പ്രഭോ।
സ ശോകം ധാരയസ്വേമം
നഹി മേഽസ്തി വിപർയയഃ ॥ **2.34.49** ॥ 1464

അർഥിതോ ഹ്യസ്മി കൈകേയ്യാ
വനം ഗച്ഛേതി രാഘവ।
മയാ ചോക്തം വ്രജാമീതി
തത്സത്യമനുപാലയേ ॥ **2.34.50** ॥ 1465

മാ ചോത്കംഠാം കൃഥാ ദേവ
വനേ രംസ്യാമഹേ വയം।
പ്രശാന്തഹരിണാകീർണേ
നാനാശകുനിനാദിതേ ॥ **2.34.51** ॥ 1466

പിതാ ഹി ദൈവതം താത
ദേവതാനാമപി സ്മൃതം।
തസ്മാദ് ദൈവതമിത്യേവ
കരിഷ്യാമി പിതുർവചഃ ॥ **2.34.52** ॥ 1467

ചതുർദശസു വർഷേഷു
ഗതേഷു നൃപസത്തമ।
പുനർദ്രക്ഷ്യസി മാം പ്രാപ്തം
സന്താപോഽയം വിമുച്യതാം ॥ **2.34.53** ॥ 1468

യേന സംസ്തംഭനീയോഽയം
സർവോ ബാഷ്പകലോ ജനഃ।
സ ത്വം പുരുഷശാർദൂല
കിമർഥം വിക്രിയാം ഗതഃ ॥ **2.34.54** ॥ 1469

പുരം ച രാഷ്ട്രം ച മഹീ ച കേവലാ
മയാ വിസൃഷ്ടാ ഭരതായ ദീയതാം।
അഹം നിദേശം ഭവതോഽനുപാലയൻ
വനം ഗമിഷ്യാമി ചിരായ സേവിതും ॥ **2.34.55** ॥ 1470

മയാ വിസൃഷ്ടാം ഭരതോ മഹീമിമാം
സശൈലഖണ്ഡാം സപുരോപകാനനാം।
ശിവാസു സീമാസ്വനുശാസ്തു കേവലം
ത്വയാ യദുക്തം നൃപതേ തഥാസ്തു തത് ॥ **2.34.56** ॥ 1471

ന മേ തഥാ പാർഥിവ ധീയതേ മനോ
മഹത്സു കാമേഷു ന ചാത്മനഃ പ്രിയേ।
യഥാ നിദേശേ തവ ശിഷ്ടസമ്മതേ
വ്യപൈതു ദുഃഖം തവ മത്കൃതേഽനഘ ॥ **2.34.57** ॥ 1472

തദദ്യ നൈവാനഘ രാജ്യമവ്യയം
    ന സർവകാമാൻ വസുധാം ന മൈഥിലീം।
ന ചിന്തിതം ത്വാമനൃതേന യോജയൻ
    വൃണീയ സത്യം വ്രതമസ്തു തേ തഥാ ॥ **2.34.58** ॥ 1473

ഫലാനി മൂലാനി ച ഭക്ഷയൻ വനേ
    ഗിരീംശ്ച പശ്യൻ സരിതഃ സരാംസി ച।
വനം പ്രവിശ്യൈവ വിചിത്രപാദപം
    സുഖീ ഭവിഷ്യാമി തവാസ്തു നിർവൃതിഃ ॥ **2.34.59** ॥ 1474

ഏവം സ രാജാ വ്യസനാഭിപന്ന -
    സ്താപേന ദുഃഖേന ച പീഡ്യമാനഃ।
ആലിംഗ്യ പുത്രം സുവിനഷ്ടസംജ്ഞോ
    ഭൂമിം ഗതോ നൈവ ചിചേഷ്ട കിഞ്ചിത് ॥ **2.34.60** ॥ 1475

ദേവ്യഃ സമസ്താ രുരുദുഃ സമേതാ -
    സ്താം വർജയിത്വാ നരദേവപത്നീം।
രുദൻ സുമന്ത്രോഽപി ജഗാമ മൂർച്ഛാം
    ഹാഹാകൃതം തത്ര ബഭൂവ സർവം ॥ **2.34.61** ॥ 1476

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സുമന്ത്രേണ പ്രബോധിതായാ ഭർത്സിതായാശ്ച കൈകേയ്യാ അക്ഷോഭഃ

തതോ നിധൂയ സഹസാ
ശിരോ നിഃശ്വസ്യ ചാസകൃത്।
പാണിം പാണൗ വിനിഷ്പിഷ്യ
ദന്താൻ കടകടായ്യ ച ॥ **2.35.1** ॥ 1477

ലോചനേ കോപസംരക്തേ
വർണം പൂർവോചിതം ജഹത്।
കോപാഭിഭൂതഃ സഹസാ
സന്താപമശുഭം ഗതഃ ॥ **2.35.2** ॥ 1478

മനഃ സമീക്ഷമാണശ്ച
സൂതോ ദശരഥസ്യ ച।
കമ്പയന്നിവ കൈകേയ്യാ
ഹൃദയം വാക്ശരൈഃ ശിതൈഃ ॥ **2.35.3** ॥ 1479

വാക്യവജ്രൈരനുപമൈ -
ർനിർഭിന്ദന്നിവ ചാശുഭൈഃ।

കൈകേയ്യാഃ സർവമർമാണി
സുമന്ത്രഃ പ്രത്യഭാഷത ॥ **2.35.4** ॥ 1480

യസ്യാസ്തവ പതിസ്ത്യക്തോ
രാജാ ദശരഥഃ സ്വയം ।
ഭർതാ സർവസ്യ ജഗതഃ
സ്ഥാവരസ്യ ചരസ്യ ച ॥ **2.35.5** ॥ 1481

നഹ്യകാർയതമം കിഞ്ചി -
ത്തവ ദേവീഹ വിദ്യതേ ।
പതിഘ്നീം ത്വാമഹം മൻയേ
കുലഘ്നീമപി ചാന്തതഃ ॥ **2.35.6** ॥ 1482

യൻമഹേന്ദ്രമിവാജയ്യം
ദുഷ്പകമ്പ്യമിവാചലം ।
മഹോദധിമിവാക്ഷോഭ്യം
സന്താപയസി കർമഭിഃ ॥ **2.35.7** ॥ 1483

മാവമംസ്ഥാ ദശരഥം
ഭർതാരം വരദം പതിം ।
ഭർതുരിച്ഛാ ഹി നാരീണാം
പുത്രകോട്യാ വിശിഷ്യതേ ॥ **2.35.8** ॥ 1484

യഥാവയോ ഹി രാജ്യാനി
പ്രാപ്നുവന്തി നൃപക്ഷയേ ।
ഇക്ഷ്വാകുകുലനാഥേഽസ്മിം -
സ്തം ലോപയിതുമിച്ഛസി ॥ **2.35.9** ॥ 1485

രാജാ ഭവതു തേ പുത്രോ
ഭരതഃ ശാസ്തു മേദിനീം ।

വയം തത്ര ഗമിഷ്യാമോ
യത്ര രാമോ ഗമിഷ്യതി ॥ **2.35.10** ॥ 1486

ന ച തേ വിഷയേ കശ്ചിദ്
ബ്രാഹ്മണോ വസ്തുമർഹതി ।
താദൃശം ത്വമമർയാദ -
മദ്യ കർമ കരിഷ്യസി ॥ **2.35.11** ॥ 1487

നൂനം സർവേ ഗമിഷ്യാമോ
മാർഗം രാമനിഷേവിതം ।
ത്യക്തോ യാ ബാന്ധവൈഃ സർവൈ -
ർബ്രാഹ്മണൈഃ സാധുഭിഃ സദാ ॥ **2.35.12** ॥ 1488

കാ പ്രീതീ രാജ്യലാഭേന
തവ ദേവി ഭവിഷ്യതി ।
താദൃശം ത്വമമർയാദം
കർമ കർതും ചികീർഷസി ॥ **2.35.13** ॥ 1489

ആശ്ചർയമിവ പശ്യാമി
യസ്യാസ്തേ വൃത്തമീദൃശം ।
ആചരന്ത്യാ ന വിദൃതാ
സദ്യോ ഭവതി മേദിനീ ॥ **2.35.14** ॥ 1490

മഹാബ്രഹ്മർഷിസൃഷ്ടാ വാ
ജ്വലന്തോ ഭീമദർശനാഃ ।
ധിഗ്വാഗ്ദണ്ഡാ ന ഹിംസന്തി
രാമപ്രവ്രാജനേ സ്ഥിതാം ॥ **2.35.15** ॥ 1491

ആമ്രം ഛിത്ത്വാ കുഠാരേണ
നിംബം പരിചരേത് തു കഃ ।

യശ്ചൈനം പയസാ സിഞ്ചേ -
ന്നൈവാസ്യ മധുരോ ഭവേത് ॥ **2.35.16** ॥ 1492

ആഭിജാത്യം ഹി തേ മൻയേ
യഥാ മാതുസ്തഥൈവ ച ।
ന ഹി നിംബാത് സ്രവേത് ക്ഷൗദ്രം
ലോകേ നിഗദിതം വചഃ ॥ **2.35.17** ॥ 1493

തവ മാതുരസദ്ഗ്രാഹം
വിദ്മ പൂർവം യഥാ ശ്രുതം ।
പിതുസ്തേ വരദഃ കശ്ചിദ്
ദദൗ വരമനുത്തമം ॥ **2.35.18** ॥ 1494

സർവഭൂതരുതം തസ്മാത്
സഞ്ജജ്ഞേ വസുധാധിപഃ ।
തേന തിർയഗ്ഗതാനാം ച
ഭൂതാനാം വിദിതം വചഃ ॥ **2.35.19** ॥ 1495

തതോ ജൃംഭസ്യ ശയനേ
വിരുതാദ് ഭൂരിവർചസഃ ।
പിതുസ്തേ വിദിതോ ഭാവഃ
സ തത്ര ബഹുധാഹസത് ॥ **2.35.20** ॥ 1496

തത്ര തേ ജനനീ ക്രുദ്ധാ
മൃത്യുപാശമഭീപ്സതീ ।
ഹാസം തേ നൃപതേ സൗമ്യ
ജിജ്ഞാസാമീതി ചാബ്രവീത് ॥ **2.35.21** ॥ 1497

നൃപശ്ചോവാച താം ദേവീം
ഹാസം ശംസാമി തേ യദി ।

തതോ മേ മരണം സദ്യോ
ഭവിഷ്യതി ന സംശയഃ ॥ **2.35.22** ॥ 1498

മാതാ തേ പിതരം ദേവി
പുനഃ കേകയമബ്രവീത് ।
ശംസ മേ ജീവ വാ മാ വാ
ന മാം ത്വം പ്രഹസിഷ്യസി ॥ **2.35.23** ॥ 1499

പ്രിയയാ ച തഥോക്തഃ സ
കേകയഃ പൃഥിവീപതിഃ ।
തസ്മൈ തം വരദായാർഥം
കഥയാമാസ തത്ത്വതഃ ॥ **2.35.24** ॥ 1500

തതഃ സ വരദഃ സാധൂ
രാജാനം പ്രത്യഭാഷത ।
മ്രിയതാം ധ്വംസതാം വേയം
മാ ശംസീസ്ത്വം മഹീപതേ ॥ **2.35.25** ॥ 1501

സ തച്ഛ്രുത്വാ വചസ്തസ്യ
പ്രസന്നമനസോ നൃപഃ ।
മാതരം തേ നിരസ്യാശു
വിജഹാര കുബേരവത് ॥ **2.35.26** ॥ 1502

തഥാ ത്വമപി രാജാനം
ദുർജനാചരിതേ പഥി ।
അസദ്ഗ്രാഹമിമം മോഹാത്
കുരുഷേ പാപദർശിനീ ॥ **2.35.27** ॥ 1503

സത്യശ്ചാത്ര പ്രവാദോ(ഽ)യം
ലൗകികഃ പ്രതിഭാതി മാ ।

പിതൄൻ സമനുജായന്തേ
നരാ മാതരമംഗനാഃ ॥ **2.35.28** ॥ 1504

നൈവം ഭവ ഗൃഹാണേദം
യദാഹ വസുധാധിപഃ ।
ഭർതുരിച്ഛാമുപാസ്വേഹ
ജനസ്യാസ്യ ഗതിർഭവ ॥ **2.35.29** ॥ 1505

മാ ത്വം പ്രോത്സാഹിതാ പാപൈ -
ർദേവരാജസമപ്രഭം ।
ഭർതാരം ലോകഭർതാര -
മസദ്ധർമമുപാദധ ॥ **2.35.30** ॥ 1506

നഹി മിഥ്യാ പ്രതിജ്ഞാതം
കരിഷ്യതി തവാനഘഃ ।
ശ്രീമാൻ ദശരഥോ രാജാ
ദേവി രാജീവലോചനഃ ॥ **2.35.31** ॥ 1507

ജ്യേഷ്ഠോ വദാന്യഃ കർമണ്യഃ
സ്വധർമസ്യാപി രക്ഷിതാ ।
രക്ഷിതാ ജീവലോകസ്യ
ബലീ രാമോഽഭിഷിച്യതാം ॥ **2.35.32** ॥ 1508

പരിവാദോ ഹി തേ ദേവി
മഹാൻ ലോകേ ചരിഷ്യതി ।
യദി രാമോ വനം യാതി
വിഹായ പിതരം നൃപം ॥ **2.35.33** ॥ 1509

സ്വരാജ്യം രാഘവഃ പാതു
ഭവ ത്വം വിഗതജ്വരാ ।

നഹി തേ രാഘവാദന്യഃ
ക്ഷമഃ പുരവരേ വസൻ ॥ **2.35.34** ॥ 1510

രാമേ ഹി യൗവരാജ്യസ്ഥേ
രാജാ ദശരഥോ വനം ।
പ്രവേക്ഷ്യതി മഹേഷ്വാസഃ
പൂർവവൃത്തമനുസ്മരൻ ॥ **2.35.35** ॥ 1511

ഇതി സാന്ത്വൈശ്ച തീക്ഷ്ണൈശ്ച
കൈകേയീം രാജസംസദി ।
ഭൂയഃ സങ്ക്ഷോഭയാമാസ
സുമന്ത്രസ്തു കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.35.36** ॥ 1512

നൈവ സാ ക്ഷുഭ്യതേ ദേവീ
ന ച സ്മ പരിദൂയതേ ।
ന ചാസ്യാ മുഖവർണസ്യ
ലക്ഷ്യതേ വിക്രിയാ തദാ ॥ **2.35.37** ॥ 1513

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷട്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമേണ സഹ സൈന്യം കോഷം ച പ്രേഷയിതും രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യാദേശഃ കൈകേയീകർതൃകസ്തസ്യ വിരോധഃ സിദ്ധാർഥേന കൈകേയ്യാഃ പ്രബോധനം രാജ്ഞാ സ്വയമപി ശ്രീരാമേണ സഹ വനം ഗന്തുമിച്ഛായാഃ പ്രകടനം

തതഃ സുമന്ത്രമൈക്ഷ്വാകഃ
പീഡിതോഽത്ര പ്രതിജ്ഞയാ।
സബാഷ്പമതിനിഃശ്വസ്യ
ജഗാദേദം പുനർവചഃ ॥ **2.36.1** ॥ 1514

സൂത രത്നസുസമ്പൂർണാ
ചതുർവിധബലാ ചമൂഃ।
രാഘവസ്യാനുയാത്രാർഥം
ക്ഷിപ്രം പ്രതിവിധീയതാം ॥ **2.36.2** ॥ 1515

രൂപാജീവാശ്ച വാദിൻയോ
വണിജശ്ച മഹാധനാഃ।
ശോഭയന്തു കുമാരസ്യ
വാഹിനീഃ സുപ്രസാരിതാഃ ॥ **2.36.3** ॥ 1516

യേ ചൈനമുപജീവന്തി
രമതേ യൈശ്ച വീർയതഃ।
തേഷാം ബഹുവിധം ദത്ത്വാ
താനപ്യത്ര നിയോജയ ॥ **2.36.4** ॥ 1517

ആയുധാനി ച മുഖ്യാനി
നാഗരാഃ ശകടാനി ച।
അനുഗച്ഛന്തു കാകുത്സ്ഥം
വ്യാധാശ്ചാരണ്യകോവിദാഃ ॥ **2.36.5** ॥ 1518

നിഘ്നൻ മൃഗാൻ കുഞ്ജരാംശ്ച
പിബംശ്ചാരണ്യകം മധു।
നദീശ്ച വിവിധാഃ പശ്യൻ
ന രാജ്യം സംസ്മരിഷ്യതി ॥ **2.36.6** ॥ 1519

ധാന്യകോശശ്ച യഃ കശ്ചിദ്
ധനകോശശ്ച മാമകഃ।
തൗ രാമമനുഗച്ഛേതാം
വസന്തം നിർജനേ വനേ ॥ **2.36.7** ॥ 1520

യജൻ പുണ്യേഷു ദേശേഷു
വിസൃജംശ്ചാപ്തദക്ഷിണാഃ।
ഋഷിഭിശ്ചാപി സംഗമ്യ
പ്രവത്സ്യതി സുഖം വനേ ॥ **2.36.8** ॥ 1521

ഭരതശ്ച മഹാബാഹു -
രയോധ്യാം പാലയിഷ്യതി।
സർവകാമൈഃ പുനഃ ശ്രീമാൻ
രാമഃ സംസാധ്യതാമിതി ॥ **2.36.9** ॥ 1522

ഏവം ബ്രുവതി കാകുത്സ്ഥേ
കൈകേയ്യാ ഭയമാഗതം।
മുഖം ചാപ്യഗമച്ഛോഷം
സ്വരശ്ചാപി വ്യരുധ്യത ॥ **2.36.10** ॥ 1523

സാ വിഷണ്ണാ ച സന്ത്രസ്താ
മുഖേന പരിശുഷ്യതാ।
രാജാനമേവാഭിമുഖീ
കൈകേയീ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.36.11** ॥ 1524

രാജ്യം ഗതധനം സാധോ
പീതമണ്ഡാം സുരാമിവ।
നിരാസ്വാദ്യതമം ശൂൻയം
ഭരതോ നാഭിപത്സ്യതേ ॥ **2.36.12** ॥ 1525

കൈകേയ്യാം മുക്തലജ്ജായാം
വദന്ത്യാമതിദാരുണം।
രാജാ ദശരഥോ വാക്യ -
മുവാചായതലോചനാം ॥ **2.36.13** ॥ 1526

വഹന്തം കിം തുദസി മാം
നിയുജ്യ ധുരി മാഹിതേ।
അനാർയേ കൃത്യമാരബ്ധം
കിം ന പൂർവമുപാരുധഃ ॥ **2.36.14** ॥ 1527

തസ്യൈതത് ക്രോധസംയുക്ത -
മുക്തം ശ്രുത്വാ വരാംഗനാ।
കൈകേയീ ദ്വിഗുണം ക്രുദ്ധാ
രാജാനമിദമബ്രവീത് ॥ **2.36.15** ॥ 1528

തവൈവ വംശേ സഗരോ
ജ്യേഷ്ഠപുത്രമുപാരുധത്।
അസമഞ്ജ ഇതി ഖ്യാതം
തഥായം ഗന്തുമർഹതി ॥ **2.36.16** ॥ 1529

ഏവമുക്തോ ധിഗിത്യേവ
രാജാ ദശരഥോഽബ്രവീത്।
വ്രീഡിതശ്ച ജനഃ സർവഃ
സാ ച തന്നാവബുധ്യത ॥ **2.36.17** ॥ 1530

തത്ര വൃദ്ധോ മഹാമാത്രഃ
സിദ്ധാർഥോ നാമ നാമതഃ।
ശുചിർബഹുമതോ രാജ്ഞഃ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.36.18** ॥ 1531

അസമഞ്ജോ ഗൃഹീത്വാ തു
ക്രീഡതഃ പഥി ദാരകാൻ।
സരയ്വാം പ്രക്ഷിപന്നപ്സു
രമതേ തേന ദുർമതിഃ ॥ **2.36.19** ॥ 1532

തം ദൃഷ്ട്വാ നാഗരാഃ സർവേ
ക്രുദ്ധാ രാജാനമബ്രുവൻ।
അസമഞ്ജം വൃണീഷ്വൈക -
മസ്മാൻ വാ രാഷ്ട്രവർധന ॥ **2.36.20** ॥ 1533

താനുവാച തതോ രാജാ
കിന്നിമിത്തമിദം ഭയം।
താശ്ചാപി രാജ്ഞാ സമ്പൃഷ്ടാ
വാക്യം പ്രകൃതയോഽബ്രുവൻ ॥ **2.36.21** ॥ 1534

ക്രീഡതസ്ത്വേഷ നഃ പുത്രാൻ
ബാലാനുദ്ഭ്രാന്തചേതസഃ।
സരയ്വാം പ്രക്ഷിപൻമൗർഖ്യാ -
ദതുലാം പ്രീതിമശ്നുതേ ॥ **2.36.22** ॥ 1535

സ താസാം വചനം ശ്രുത്വാ
പ്രകൃതീനാം നരാധിപഃ।
തം തത്യാജാഹിതം പുത്രം
താസാം പ്രിയചികീർഷയാ ॥ **2.36.23** ॥ 1536

തം യാനം ശീഘ്രമാരോപ്യ
സഭാര്യം സപരിച്ഛദം।
യാവജ്ജീവം വിവാസ്യോഽയ -
മിതി താനൻവശാത് പിതാ ॥ **2.36.24** ॥ 1537

സ ഫാലപിടകം ഗൃഹ്യ
ഗിരിദുർഗാൺയലോകയത്।
ദിശഃ സർവാസ്ത്വനുചരൻ
സ യഥാ പാപകർമകൃത് ॥ **2.36.25** ॥ 1538

ഇത്യേനമത്യജദ് രാജാ
സഗരോ വൈ സുധാർമികഃ।
രാമഃ കിമകരോത് പാപം
യേനൈവമുപരുധ്യതേ ॥ **2.36.26** ॥ 1539

നഹി കഞ്ചന പശ്യാമോ
രാഘവസ്യാഗുണം വയം।
ദുർലഭോ ഹ്യസ്യ നിരയഃ
ശശാങ്കസ്യേവ കൽമഷം ॥ **2.36.27** ॥ 1540

അഥവാ ദേവി ത്വം കഞ്ചിദ്
ദോഷം പശ്യസി രാഘവേ।
തമദ്യ ബ്രൂഹി തത്ത്വേന
തദാ രാമോ വിവാസ്യതേ ॥ **2.36.28** ॥ 1541

അദുഷ്ടസ്യ ഹി സന്ത്യാഗഃ
സത്പഥേ നിരതസ്യ ച।
നിർദഹേദപി ശക്രസ്യ
ദ്യുതിം ധർമവിരോധവാൻ ॥ **2.36.29** ॥ 1542

തദലം ദേവി രാമസ്യ
ശ്രിയാ വിഹതയാ ത്വയാ।
ലോകതോഽപി ഹി തേ രക്ഷ്യഃ
പരിവാദഃ ശുഭാനനേ ॥ **2.36.30** ॥ 1543

ശ്രുത്വാ തു സിദ്ധാർഥവചോ
രാജാ ശ്രാന്തതരസ്വരഃ।
ശോകോപഹതയാ വാചാ
കൈകേയീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.36.31** ॥ 1544

ഏതദ്വചോ നേച്ഛസി പാപരൂപേ
ഹിതം ന ജാനാസി മമാത്മനോ വാ।
ആസ്ഥായ മാർഗം കൃപണം കുചേഷ്ടാ
ചേഷ്ടാ ഹി തേ സാധുപഥാദപേതാ ॥ **2.36.32** ॥ 1545

അനുവ്രജിഷ്യാമ്യഹമദ്യ രാമം
രാജ്യം പരിത്യജ്യ സുഖം ധനം ച।
സർവേ ച രാജ്ഞാ ഭരതേന ച ത്വം
യഥാസുഖം ഭുങ്ക്ഷ്വ ചിരായ രാജ്യം ॥ **2.36.33** ॥ 1546

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷട്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സലക്ഷ്മണേന ശ്രീരാമേണ വൽകലവസ്ത്രസ്യ ധാരണം
സീതായാ വൽകലധാരണേനാന്തഃപുരസ്ത്രീണാം ഖേദോ
ഗുരുണാ വസിഷ്ഠേന കൈകേയീം നിർഭർത്സ്യ
സീതാകർതൃകവൽകലധാരണസ്യ വിരോധശ്ച

മഹാമാത്രവചഃ ശ്രുത്വാ
രാമോ ദശരഥം തദാ ।
അഭ്യഭാഷത വാക്യം തു
വിനയജ്ഞോ വിനീതവത് ॥ **2.37.1** ॥ 1547

ത്യക്തഭോഗസ്യ മേ രാജൻ
വനേ വൻയേന ജീവതഃ ।
കിം കാർയമനുയാത്രേണ
ത്യക്തസംഗസ്യ സർവതഃ ॥ **2.37.2** ॥ 1548

യോ ഹി ദത്ത്വാ ദ്വിപശ്രേഷ്ഠം
കക്ഷ്യായാം കുരുതേ മനഃ ।
രജ്ജുസ്നേഹേന കിം തസ്യ
ത്യജതഃ കുഞ്ജരോത്തമം ॥ **2.37.3** ॥ 1549

തഥാ മമ സതാം ശ്രേഷ്ഠ
കിം ധ്വജിൻയാ ജഗത്പതേ।
സർവാൺയേവാനുജാനാമി
ചീരാൺയേവാനയന്തു മേ ॥ **2.37.4** ॥ 1550

ഖനിത്രപിടകേ ചോഭേ
സമാനയത ഗച്ഛത।
ചതുർദശ വനേ വാസം
വർഷാണി വസതോ മമ ॥ **2.37.5** ॥ 1551

അഥ ചീരാണി കൈകേയീ
സ്വയമാഹൃത്യ രാഘവം।
ഉവാച പരിധത്സ്വേതി
ജനൗഘേ നിരപത്രപാ ॥ **2.37.6** ॥ 1552

സ ചീരേ പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
കൈകേയ്യാഃ പ്രതിഗൃഹ്യ തേ।
സൂക്ഷ്മവസ്ത്രമവക്ഷിപ്യ
മുനിവസ്ത്രാൺയവസ്ത ഹ ॥ **2.37.7** ॥ 1553

ലക്ഷ്മണശ്ചാപി തത്രൈവ
വിഹായ വസനേ ശുഭേ।
താപസാച്ഛാദനേ ചൈവ
ജഗ്രാഹ പിതുരഗ്രതഃ ॥ **2.37.8** ॥ 1554

അഥാത്മപരിധാനാർഥം
സീതാ കൗശേയവാസിനീ।
സമ്പ്രേക്ഷ്യ ചീരം സന്ത്രസ്താ
പൃഷതീ വാഗുരാമിവ ॥ **2.37.9** ॥ 1555

സാ വ്യപത്രപമാണേവ
പ്രഗൃഹ്യ ച സുദുർമനാഃ।
കൈകേയ്യാഃ കുശചീരേ തേ
ജാനകീ ശുഭലക്ഷണാ ॥ **2.37.10** ॥ 1556

അശ്രുസമ്പൂർണനേത്രാ ച
ധർമജ്ഞാ ധർമദർശിനീ।
ഗന്ധർവരാജപ്രതിമം
ഭർതാരമിദമബ്രവീത് ॥ **2.37.11** ॥ 1557

കഥം നു ചീരം ബധ്നന്തി
മുനയോ വനവാസിനഃ।
ഇതി ഹ്യകുശലാ സീതാ
സാ മുമോഹ മുഹുർമുഹുഃ ॥ **2.37.12** ॥ 1558

കൃത്വാ കംഠേ സ്മ സാ ചീര -
മേകമാദായ പാണിനാ।
തസ്ഥൗ ഹ്യകുശലാ തത്ര
വ്രീഡിതാ ജനകാത്മജാ ॥ **2.37.13** ॥ 1559

തസ്യാസ്തത് ക്ഷിപ്രമാഗത്യ
രാമോ ധർമഭൃതാം വരഃ।
ചീരം ബബന്ധ സീതായാഃ
കൗശേയസ്യോപരി സ്വയം ॥ **2.37.14** ॥ 1560

രാമം പ്രേക്ഷ്യ തു സീതായാ
ബധ്നന്തം ചീരമുത്തമം।
അന്തഃപുരചരാ നാർയോ
മുമുചുർവാരി നേത്രജം ॥ **2.37.15** ॥ 1561

ഊചുശ്ച പരമായത്താ
രാമം ജ്വലിതതേജസം।
വത്സ നൈവം നിയുക്തേയം
വനവാസേ മനസ്വിനീ ॥ **2.37.16** ॥ 1562

പിതുർവാക്യാനുരോധേന
ഗതസ്യ വിജനം വനം।
താവദ് ദർശനമസ്യാ നഃ
സഫലം ഭവതു പ്രഭോ ॥ **2.37.17** ॥ 1563

ലക്ഷ്മണേന സഹായേന
വനം ഗച്ഛസ്വ പുത്രക।
നേയമർഹതി കൽയാണി
വസ്തും താപസവദ് വനേ ॥ **2.37.18** ॥ 1564

കുരു നോ യാചനാം പുത്ര
സീതാ തിഷ്ഠതു ഭാമിനീ।
ധർമനിത്യഃ സ്വയം സ്ഥാതും
ന ഹീദാനീം ത്വമിച്ഛസി ॥ **2.37.19** ॥ 1565

താസാമേവംവിധാ വാചഃ
ശൃൺവൻ ദശരഥാത്മജഃ।
ബബന്ധൈവ തഥാ ചീരം
സീതയാ തുൽയശീലയാ ॥ **2.37.20** ॥ 1566

ചീരേ ഗൃഹീതേ തു തയാ
സബാഷ്പോ നൃപതേർഗുരുഃ।
നിവാർയ സീതാം കൈകേയീം
വസിഷ്ഠോ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.37.21** ॥ 1567

അതിപ്രവൃത്തേ ദുർമേധേ
കൈകേയി കുലപാംസനി।
വഞ്ചയിത്വാ തു രാജാനം
ന പ്രമാണ്യേവതിഷ്ഠസി ॥ **2.37.22** ॥ 1568

ന ഗന്തവ്യം വനം ദേവ്യാ
സീതയാ ശീലവർജിതേ।
അനുഷ്ഠാസ്യതി രാമസ്യ
സീതാ പ്രകൃതമാസനം ॥ **2.37.23** ॥ 1569

ആത്മാ ഹി ദാരാഃ സർവേഷാം
ദാരസംഗ്രഹവർതിനാം।
ആത്മേയമിതി രാമസ്യ
പാലയിഷ്യതി മേദിനീം ॥ **2.37.24** ॥ 1570

അഥ യാസ്യതി വൈദേഹീ
വനം രാമേണ സംഗതാ।
വയമത്രാനുയാസ്യാമഃ
പുരം ചേദം ഗമിഷ്യതി ॥ **2.37.25** ॥ 1571

അന്തപാലാശ്ച യാസ്യന്തി
സദാരോ യത്ര രാഘവഃ।
സഹോപജീവ്യം രാഷ്ട്രം ച
പുരം ച സപരിച്ഛദം ॥ **2.37.26** ॥ 1572

ഭരതശ്ച സശത്രുഘ്ന -
ശ്ചീരവാസാ വനേചരഃ।
വനേ വസന്തം കാകുത്സ്ഥ -
മനുവത്സ്യതി പൂർവജം ॥ **2.37.27** ॥ 1573

തതഃ ശൂൻയാം ഗതജനാം
വസുധാം പാദപൈഃ സഹ।
ത്വമേകാ ശാധി ദുർവൃത്താ
പ്രജാനാമഹിതേ സ്ഥിതാ ॥ **2.37.28** ॥ 1574

ന ഹി തദ് ഭവിതാ രാഷ്ട്രം
യത്ര രാമോ ന ഭൂപതിഃ।
തദ് വനം ഭവിതാ രാഷ്ട്രം
യത്ര രാമോ നിവത്സ്യതി ॥ **2.37.29** ॥ 1575

ന ഹ്യദത്താം മഹീം പിത്രാ
ഭരതഃ ശാസ്തുമിച്ഛതി।
ത്വയി വാ പുത്രവദ് വസ്തും
യദി ജാതോ മഹീപതേഃ ॥ **2.37.30** ॥ 1576

യദ്യപി ത്വം ക്ഷിതിതലാദ്
ഗഗനം ചോത്പതിഷ്യസി।
പിതൃവംശചരിത്രജ്ഞഃ
സോഽൻയഥാ ന കരിഷ്യതി ॥ **2.37.31** ॥ 1577

തത് ത്വയാ പുത്രഗർധിൻയാ
പുത്രസ്യ കൃതമപ്രിയം।
ലോകേ നഹി സ വിദ്യേത
യോ ന രാമമനുവ്രതഃ ॥ **2.37.32** ॥ 1578

ദ്രക്ഷ്യസ്യദ്യൈവ കൈകേയി
പശുവ്യാലമൃഗദ്വിജാൻ।
ഗച്ഛതഃ സഹ രാമേണ
പാദപാംശ്ച തദുൻമുഖാൻ ॥ **2.37.33** ॥ 1579

അഥോത്തമാൻയാഭരണാനി ദേവി
ദേഹി സ്നുഷായൈ വ്യപനീയ ചീരം।
ന ചീരമസ്യാഃ പ്രവിധീയതേതി
ൻയവാരയത് തദ് വസനം വസിഷ്ഠഃ ॥ **2.37.34** ॥ 1580

ഏകസ്യ രാമസ്യ വനേ നിവാസ -
സ്ത്വയാ വൃതഃ കേകയരാജപുത്രി।
വിഭൂഷിതേയം പ്രതികർമനിത്യാ
വസത്വരൺയേ സഹ രാഘവേണ ॥ **2.37.35** ॥ 1581

യാനൈശ്ച മുഖ്യൈഃ പരിചാരകൈശ്ച
സുസംവൃതാ ഗച്ഛതു രാജപുത്രീ।
വസ്ത്രൈശ്ച സർവൈഃ സഹിതൈർവിധാനൈ -
ർനേയം വൃതാ തേ വരസമ്പ്രദാനേ ॥ **2.37.36** ॥ 1582

തസ്മിംസ്തഥാ ജൽപതി വിപ്രമുഖ്യേ
ഗുരൗ നൃപസ്യാപ്രതിമപ്രഭാവേ।
നൈവ സ്മ സീതാ വിനിവൃത്തഭാവാ
പ്രിയസ്യ ഭർതുഃ പ്രതികാരകാമാ ॥ **2.37.37** ॥ 1583

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടാത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതാകർതൃകവൽകലധാരണസ്യാനൗചിത്യം പ്രതിപാദ്യ രാജ്ഞാ കൈകേയ്യാ ഭർത്സനം ശ്രീരാമസ്യ രാജാനം പ്രതി കൗസൽയായാം കൃപാദൃഷ്ടിം കർതുമനുരോധശ്ച

തസ്യാം ചീരം വസാനായാം
നാഥവത്യാമനാഥവത് ।
പ്രചുക്രോശ ജനഃ സർവോ
ധിക് ത്വാം ദശരഥം ത്വിതി ॥ **2.38.1** ॥ 1584

തേന തത്ര പ്രണാദേന
ദുഃഖിതഃ സ മഹീപതിഃ ।
ചിച്ഛേദ ജീവിതേ ശ്രദ്ധാം
ധർമേ യശസി ചാത്മനഃ ॥ **2.38.2** ॥ 1585

സ നിഃശ്വസ്യോഷ്ണമൈക്ഷ്വാക -
സ്താം ഭാർയാമിദമബ്രവീത് ।
കൈകേയി കുശചീരേണ
ന സീതാ ഗന്തുമർഹതി ॥ **2.38.3** ॥ 1586

സുകുമാരീ ച ബാലാ ച
സതതം ച സുഖോചിതാ ।

നേയം വനസ്യ യോഗ്യേതി
സത്യമാഹ ഗുരുർമമ ॥ **2.38.4** ॥ 1587

ഇയം ഹി കസ്യാപി കരോതി കിഞ്ചിത്
തപസ്വിനീ രാജവരസ്യ പുത്രീ ।
യാ ചീരമാസാദ്യ ജനസ്യ മധ്യേ
സ്ഥിതാ വിസംജ്ഞാ ശ്രമണീവ കാചിത് ॥ **2.38.5** ॥ 1588

ചീരാൺയപാസ്യാജ്ജനകസ്യ കൻയാ
നേയം പ്രതിജ്ഞാ മമ ദത്തപൂർവാ ।
യഥാസുഖം ഗച്ഛതു രാജപുത്രീ
വനം സമഗ്രാ സഹ സർവരക്ഷൈഃ ॥ **2.38.6** ॥ 1589

അജീവനാർഹേണ മയാ നൃശംസാ
കൃതാ പ്രതിജ്ഞാ നിയമേന താവത് ।
ത്വയാ ഹി ബാൽയാത് പ്രതിപന്നമേതത്
തൻമാ ദഹേദ് വേണുമിവാത്മപുഷ്പം ॥ **2.38.7** ॥ 1590

രാമേണ യദി തേ പാപേ
കിഞ്ചിത്കൃതമശോഭനം ।
അപകാരഃ ക ഇഹ തേ
വൈദേഹ്യാ ദർശിതോ(ഽ)ധമേ ॥ **2.38.8** ॥ 1591

മൃഗീവോത്ഫുൽലനയനാ
മൃദുശീലാ മനസ്വിനീ ।
അപകാരം കമിവ തേ
കരോതി ജനകാത്മജാ ॥ **2.38.9** ॥ 1592

നനു പർയാപ്തമേവം തേ
പാപേ രാമവിവാസനം ।

കിമേഭിഃ കൃപണൈർഭൂയഃ
പാതകൈരപി തേ കൃതൈഃ ॥ **2.38.10** ॥ 1593

പ്രതിജ്ഞാതം മയാ താവത്
ത്വയോക്തം ദേവി ശൃണ്വതാ ।
രാമം യദഭിഷേകായ
ത്വമിഹാഗതമബ്രവീഃ ॥ **2.38.11** ॥ 1594

തത്ത്വേതത് സമതിക്രമ്യ
നിരയം ഗന്തുമിച്ഛസി ।
മൈഥിലീമപി യാ ഹി ത്വ -
മീക്ഷസേ ചീരവാസിനീം ॥ **2.38.12** ॥ 1595

ഏവം ബ്രുവന്തം പിതരം
രാമഃ സമ്പ്രസ്ഥിതോ വനം ।
അവാക്ശിരസമാസീന -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.38.13** ॥ 1596

ഇയം ധാർമിക കൗസൽയാ
മമ മാതാ യശസ്വിനീ ।
വൃദ്ധാ ചാക്ഷുദ്രശീലാ ച
ന ച ത്വാം ദേവ ഗർഹതേ ॥ **2.38.14** ॥ 1597

മയാ വിഹീനാം വരദ
പ്രപന്നാം ശോകസാഗരം ।
അദൃഷ്ടപൂർവവ്യസനാം
ഭൂയഃ സമ്മന്തുമർഹസി ॥ **2.38.15** ॥ 1598

പുത്രശോകം യഥാ നർച്ഛേത്
ത്വയാ പൂജ്യേന പൂജിതാ ।

മാം ഹി സഞ്ചിന്തയന്തീ സാ
ത്വയി ജീവേത് തപസ്വിനീ ॥ **2.38.16** ॥ 1599

ഇമാം മഹേന്ദ്രോപമ ജാതഗർധിനീം
തഥാ വിധാതും ജനനീം മമാർഹസി ।
യഥാ വനസ്ഥേ മയി ശോകകർശിതാ
ന ജീവിതം ൻയസ്യ യമക്ഷയം വ്രജേത് ॥ **2.38.17** ॥ 1600

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടാത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യ വിലാപസ്തദാജ്ഞയാ സുമന്ത്രേണ ശ്രീരാമസ്യ കൃതേ രഥസ്യാനയനം കോഷാധ്യക്ഷേണ സീതായൈ ബഹുമൂൽയവസ്ത്രാഭൂഷണാനാം സമർപണം കൗസൽയായാഃ സീതാം പ്രതി പതിസേവായാ ഉപദേശഃ, സീതയാ തസ്യാംഗീകരണം ശ്രീരാമസ്യ മാതരം പ്രതി രാജ്ഞി ദോഷദൃഷ്ടിം പരിത്യക്തുമനുരോധോ്ഽൻയാ മാതൃശ്ച സംബോധ്യ വനം ഗന്തുമനുജ്ഞാപ്രാർഥനം ച

രാമസ്യ തു വചഃ ശ്രുത്വാ
മുനിവേഷധരം ച തം।
സമീക്ഷ്യ സഹ ഭാർയാഭീ
രാജാ വിഗതചേതനഃ ॥ **2.39.1** ॥ 1601

നൈനം ദുഃഖേന സന്തപ്തഃ
പ്രത്യവൈക്ഷത രാഘവം।
ന ചൈനമഭിസമ്പ്രേക്ഷ്യ
പ്രത്യഭാഷത ദുർമനാഃ ॥ **2.39.2** ॥ 1602

സ മുഹൂർതമിവാസംജ്ഞോ
ദുഃഖിതശ്ച മഹീപതിഃ।

വിലലാപ മഹാബാഹൂ
രാമമേവാനുചിന്തയൻ ॥ **2.39.3** ॥ 1603

മൻയേ ഖലു മയാ പൂർവം
വിവത്സാ ബഹവഃ കൃതാഃ।
പ്രാണിനോ ഹിംസിതാ വാപി
തൻമാമിദമുപസ്ഥിതം ॥ **2.39.4** ॥ 1604

ന ത്വേവാനാഗതേ കാലേ
ദേഹാച്ച്യവതി ജീവിതം।
കൈകേയ്യാ ക്ലിശ്യമാനസ്യ
മൃത്യുർമമ ന വിദ്യതേ ॥ **2.39.5** ॥ 1605

യോഽഹം പാവകസങ്കാശം
പശ്യാമി പുരതഃ സ്ഥിതം।
വിഹായ വസനേ സൂക്ഷ്മേ
താപസാച്ഛാദമാത്മജം ॥ **2.39.6** ॥ 1606

ഏകസ്യാഃ ഖലു കൈകേയ്യാഃ
കതേ്യയം ഖിദ്യതേ ജനഃ।
സ്വാർഥേ പ്രയതമാനായാഃ
സംശ്രിത്യ നികൃതിം ത്വിമാം ॥ **2.39.7** ॥ 1607

ഏവമുക്ത്വാ തു വചനം
ബാഷ്പേണ വിഹതേന്ദ്രിയഃ।
രാമേതി സകൃദേവോക്ത്വാ
വ്യാഹർതും ന ശശാക സഃ ॥ **2.39.8** ॥ 1608

സംജ്ഞാം തു പ്രതിലഭ്യൈവ
മുഹൂർതാത് സ മഹീപതിഃ।

നേത്രാഭ്യാമശ്രുപൂർണാഭ്യാം
സുമന്ത്രമിദമബ്രവീത് ॥ **2.39.9** ॥ 1609

ഔപവാഹ്യം രഥം യുക്ത്വാ
ത്വമായാഹി ഹയോത്തമൈഃ ।
പ്രാപയൈനം മഹാഭാഗ -
മിതോ ജനപദാത് പരം ॥ **2.39.10** ॥ 1610

ഏവം മൻയേ ഗുണവതാം
ഗുണാനാം ഫലമുച്യതേ ।
പിത്രാ മാത്രാ ച യത്സാധു -
ർവീരോ നിർവാസ്യതേ വനം ॥ **2.39.11** ॥ 1611

രാജ്ഞോ വചനമാജ്ഞായ
സുമന്ത്രഃ ശീഘ്രവിക്രമഃ ।
യോജയിത്വാ യയൗ തത്ര
രഥമശ്വൈരലങ്കൃതം ॥ **2.39.12** ॥ 1612

തം രഥം രാജപുത്രായ
സൂതഃ കനകഭൂഷിതം ।
ആചചക്ഷേഽഞ്ജലിം കൃത്വാ
യുക്തം പരമവാജിഭിഃ ॥ **2.39.13** ॥ 1613

രാജാ സത്വരമാഹൂയ
വ്യാപൃതം വിത്തസഞ്ചയേ ।
ഉവാച ദേശകാലജ്ഞോ
നിശ്ചിതം സർവതഃ ശുചിഃ ॥ **2.39.14** ॥ 1614

വാസാംസി ച വരാർഹാണി
ഭൂഷണാനി മഹാന്തി ച ।

വർഷാണ്ഏതാനി സംഖ്യായ
വൈദേഹ്യാഃ ക്ഷിപ്രമാനയ ॥ **2.39.15** ॥ 1615

നരേന്ദ്രണൈവമുക്തസ്തു
ഗത്വാ കോശഗൃഹം തതഃ।
പ്രായച്ഛത് സർവമാഹൃത്യ
സീതായെ ക്ഷിപ്രമേവ തത് ॥ **2.39.16** ॥ 1616

സാ സുജാതാ സുജാതാനി
വൈദേഹീ പ്രസ്ഥിതാ വനം।
ഭൂഷയാമാസ ഗാത്രാണി
തൈർവിചിത്രൈർവിഭൂഷണൈഃ ॥ **2.39.17** ॥ 1617

വ്യരാജയത വൈദേഹീ
വേശ്മ തത് സുവിഭൂഷിതാ।
ഉദ്യതോംഽശുമതഃ കാലേ
ഖം പ്രഭേവ വിവസ്വതഃ ॥ **2.39.18** ॥ 1618

താം ഭുജാഭ്യാം പരിഷ്വജ്യ
ശ്വശ്രൂർവചനമബ്രവീത്।
അനാചരന്തീം കൃപണം
മൂർധൻയുപാഘ്രായ മൈഥിലീം ॥ **2.39.19** ॥ 1619

അസത്യഃ സർവലോകേഽസ്മിൻ
സതതം സത്കൃതാഃ പ്രിയൈഃ।
ഭർതാരം നാനുമൻയന്തേ
വിനിപാതഗതം സ്ത്രിയഃ ॥ **2.39.20** ॥ 1620

ഏഷ സ്വഭാവോ നാരീണാ -
മനുഭൂയ പുരാ സുഖം।

അൽപാമപ്യാപദം പ്രാപ്യ
ദുഷ്യന്തി പ്രജഹത്യപി ॥ **2.39.21** ॥ 1621

അസത്യശീലാ വികൃതാ
ദുർഗാ അഹൃദയാഃ സദാ ।
അസത്യഃ പാപസങ്കൽപാഃ
ക്ഷണമാത്രവിരാഗിണഃ ॥ **2.39.22** ॥ 1622

ന കുലം ന കൃതം വിദ്യാ
ന ദത്തം നാപി സംഗ്രഹഃ ।
സ്ത്രീണാം ഗൃഹ്ണാതി ഹൃദയ -
മനിത്യഹൃദയാ ഹി താഃ ॥ **2.39.23** ॥ 1623

സാധ്വീനാം തു സ്ഥിതാനാം തു
ശീലേ സത്യേ ശ്രുതേ സ്ഥിതേ ।
സ്ത്രീണാം പവിത്രം പരമം
പതിരേകോ വിശിഷ്യതേ ॥ **2.39.24** ॥ 1624

സ ത്വയാ നാവമന്തവ്യഃ
പുത്രഃ പ്രവ്രാജിതോ വനം ।
തവ ദേവസമസ്ത്വേഷ
നിർധനഃ സധനോഽപി വാ ॥ **2.39.25** ॥ 1625

വിജ്ഞായ വചനം സീതാ
തസ്യാ ധർമാർഥസംഹിതം ।
കൃത്വാഞ്ജലിമുവാചേദം
ശ്വശ്രൂമഭിമുഖേ സ്ഥിതാ ॥ **2.39.26** ॥ 1626

കരിഷ്യേ സർവമേവാഹ -
മാർയാ യദനുശാസ്തി മാം ।

അഭിജ്ഞാസ്മി യഥാ ഭർതു -
ർവർതിതവ്യം ശ്രുതം ച മേ ॥ **2.39.27** ॥ 1627

ന മാമസജ്ജനേനാർയാ
സമാനയിതുമർഹതി ।
ധർമാദ് വിചലിതും നാഹ -
മലം ചന്ദ്രാദിവ പ്രഭാ ॥ **2.39.28** ॥ 1628

നാതന്ത്രീ വാദ്യതേ വീണാ
നാചക്രോ വിദ്യതേ രഥഃ ।
നാപതിഃ സുഖമേധേത
യാ സ്യാദപി ശതാത്മജാ ॥ **2.39.29** ॥ 1629

മിതം ദദാതി ഹി പിതാ
മിതം ഭ്രാതാ മിതം സുതഃ ।
അമിതസ്യ തു ദാതാരം
ഭർതാരം കാ ന പൂജയേത് ॥ **2.39.30** ॥ 1630

സാഹമേവംഗതാ ശ്രേഷ്ഠാ
ശ്രുതധർമപരാവരാ ।
ആർയേ കിമവമൻയേയം
സ്ത്രിയാ ഭർതാ ഹി ദൈവതം ॥ **2.39.31** ॥ 1631

സീതായാ വചനം ശ്രുത്വാ
കൗസൽയാ ഹൃദയംഗമം ।
ശുദ്ധസത്ത്വാ മുമോചാശ്രു
സഹസാ ദുഃഖഹർഷജം ॥ **2.39.32** ॥ 1632

താം പ്രാഞ്ജലിരഭിപ്രേക്ഷ്യ
മാതൃമധ്യേ സ്ഥിതിസത്കൃതാം ।

രാമഃ പരമധർമാത്മാ
മാതരം വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.39.33** ॥ 1633

അംബ മാ ദുഃഖിതാ ഭൂത്വാ
പശ്യേസ്ത്വം പിതരം മമ ।
ക്ഷയോഽപി വനവാസസ്യ
ക്ഷിപ്രമേവ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.39.34** ॥ 1634

സുപ്തായാസ്തേ ഗമിഷ്യന്തി
നവ വർഷാണി പഞ്ച ച ।
സമഗ്രമിഹ സമ്പ്രാപ്തം
മാം ദ്രക്ഷ്യസി സുഹൃദ്വൃതം ॥ **2.39.35** ॥ 1635

ഏതാവദഭിനീതാർഥ -
മുക്ത്വാ സ ജനനീം വചഃ ।
ത്രയഃ ശതശതാർധാ ഹി
ദദർശാവേക്ഷ്യ മാതരഃ ॥ **2.39.36** ॥ 1636

താശ്ചാപി സ തഥൈവാർതാ
മാത്മർദശരഥാത്മജഃ ।
ധർമയുക്തമിദം വാക്യം
നിജഗാദ കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.39.37** ॥ 1637

സംവാസാത് പരുഷം കിഞ്ചി -
ദജ്ഞാനാദപി യത് കൃതം ।
തൻമേ സമുപജാനീത
സർവാശ്ചാമന്ത്രയാമി വഃ ॥ **2.39.38** ॥ 1638

വചനം രാഘവസ്യൈതദ്
ധർമയുക്തം സമാഹിതം ।

ശുശ്രുവുസ്താഃ സ്ത്രിയഃ സർവാഃ
ശോകോപഹതചേതസഃ ॥ **2.39.39** ॥ 1639

ജജ്ഞേ ഽഥ താസാം സന്നാദഃ
ക്രൗഞ്ചീനാമിവ നിഃസ്വനഃ ।
മാനവേന്ദ്രസ്യ ഭാർയാണാ -
മേവം വദതി രാഘവേ ॥ **2.39.40** ॥ 1640

മുരജപണവമേഘഘോഷവദ്
ദശരഥവേശ്മ ബഭൂവ യത് പുരാ ।
വിലപിതപരിദേവനാകുലം
വ്യസനഗതം തദഭൂത് സുദുഃഖിതം ॥ **2.39.41** ॥ 1641

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ദശരഥം പരിക്രമ്യ സസീതാലക്ഷ്മണസ്യ ശ്രീരാമസ്യ കൗസൽയാപ്രഭൃതിമാതൄഃ പ്രതി പ്രണാമഃ, സുമിത്രായാ ലക്ഷ്മണം പ്രത്യുപദേശഃ, രഥ ഉപവിശ്യ രാമാദീനാം വനം പ്രതി പ്രസ്ഥാനം പൗരൈ രാജ്ഞീഭിശ്ച സഹ ദശരഥസ്യ സശോകാവസ്ഥാ

അഥ രാമശ്ച സീതാ ച
ലക്ഷ്മണശ്ച കൃതാഞ്ജലിഃ।
ഉപസംഗൃഹ്യ രാജാനം
ചക്രുർദീനാഃ പ്രദക്ഷിണം ॥ **2.40.1** ॥ 1642

തം ചാപി സമനുജ്ഞാപ്യ
ധർമജ്ഞഃ സഹ സീതയാ।
രാഘവഃ ശോകസമ്മൂഢോ
ജനനീമഭ്യവാദയത് ॥ **2.40.2** ॥ 1643

അൻവക്ഷം ലക്ഷ്മണോ ഭ്രാതുഃ
കൗസൽയാമഭ്യവാദയത്।
അപി മാതുഃ സുമിത്രായാ
ജഗ്രാഹ ചരണൗ പുനഃ ॥ **2.40.3** ॥ 1644

തം വന്ദമാനം രുദതീ
മാതാ സൗമിത്രിമബ്രവീത് ।
ഹിതകാമാ മഹാബാഹും
മൂർധൻയുപാഘ്രായ ലക്ഷ്മണം ॥ **2.40.4** ॥ 1645

സൃഷ്ടസ്ത്വം വനവാസായ
സ്വനുരക്തഃ സുഹൃജ്ജനേ ।
രാമേ പ്രമാദം മാ കാർഷീഃ
പുത്ര ഭ്രാതരി ഗച്ഛതി ॥ **2.40.5** ॥ 1646

വ്യസനീ വാ സമൃദ്ധോ വാ
ഗതിരേഷ തവാനഘ ।
ഏഷ ലോകേ സതാം ധർമോ
യജ്ജ്യേഷ്ഠവശഗോ ഭവേത് ॥ **2.40.6** ॥ 1647

ഇദം ഹി വൃത്തമുചിതം
കുലസ്യാസ്യ സനാതനം ।
ദാനം ദീക്ഷാ ച യജ്ഞേഷു
തനുത്യാഗോ മൃധേഷു ഹി ॥ **2.40.7** ॥ 1648

ലക്ഷ്മണം ത്വേവമുക്ത്വാസൗ
സംസിദ്ധം പ്രിയരാഘവം ।
സുമിത്രാ ഗച്ഛ ഗച്ഛേതി
പുനഃ പുനരുവാച തം ॥ **2.40.8** ॥ 1649

രാമം ദശരഥം വിദ്ധി
മാം വിദ്ധി ജനകാത്മജാം ।
അയോധ്യാമടവീം വിദ്ധി
ഗച്ഛ താത യഥാസുഖം ॥ **2.40.9** ॥ 1650

തതഃ സുമന്ത്രഃ കാകുത്സ്ഥം
പ്രാഞ്ജലിർവാക്യമബ്രവീത് ।
വിനീതോ വിനയജ്ഞശ്ച
മാതലിർവാസവം യഥാ ॥ **2.40.10** ॥ 1651

രഥമാരോഹ ഭദ്രം തേ
രാജപുത്ര മഹായശഃ ।
ക്ഷിപ്രം ത്വാം പ്രാപയിഷ്യാമി
യത്ര മാം രാമ വക്ഷ്യസേ ॥ **2.40.11** ॥ 1652

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
വസ്തവ്യാനി വനേ ത്വയാ ।
താൻയുപക്രമിതവ്യാനി
യാനി ദേവ്യാ പ്രചോദിതഃ ॥ **2.40.12** ॥ 1653

തം രഥം സൂര്യസങ്കാശം
സീതാ ഹൃഷ്ടേന ചേതസാ ।
ആരുരോഹ വരാരോഹാ
കൃത്വാലങ്കാരമാത്മനഃ ॥ **2.40.13** ॥ 1654

വനവാസം ഹി സംഖ്യായ
വാസാംസ്യാഭരണാനി ച ।
ഭർതാരമനുഗച്ഛന്ത്യൈ
സീതായൈ ശ്വശുരോ ദദൗ ॥ **2.40.14** ॥ 1655

തഥൈവായുധജാതാനി
ഭ്രാതൃഭ്യാം കവചാനി ച ।
രഥോപസ്ഥേ പ്രവിന്യസ്യ
സചർമ കഠിനം ച യത് ॥ **2.40.15** ॥ 1656

അഥോ ജ്വലനസങ്കാശം
ചാമീകരവിഭൂഷിതം।
തമാരുരുഹതുസ്തൂർണം
ഭ്രാതരൗ രാമലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.40.16** ॥ 1657

സീതാതൃതീയാനാരൂഢാൻ
ദൃഷ്ട്വാ രഥമചോദയത്।
സുമന്ത്രഃ സമ്മതാനശ്വാൻ
വായുവേഗസമാഞ്ജവേ ॥ **2.40.17** ॥ 1658

പ്രയാതേ തു മഹാരണ്യം
ചിരരാത്രായ രാഘവേ।
ബഭൂവ നഗരേ മൂർച്ഛാ
ബലമൂർച്ഛാ ജനസ്യ ച ॥ **2.40.18** ॥ 1659

തത് സമാകുലസംഭ്രാന്തം
മത്തസങ്കുപിതദ്വിപം।
ഹയസിഞ്ജിതനിർഘോഷം
പുരമാസീൻമഹാസ്വനം ॥ **2.40.19** ॥ 1660

തതഃ സബാലവൃദ്ധാ സാ
പുരീ പരമപീഡിതാ।
രാമമേവാഭിദുദ്രാവ
ധർമാർതഃ സലിലം യഥാ ॥ **2.40.20** ॥ 1661

പാർശ്വതഃ പൃഷ്ഠതശ്ചാപി
ലംബമാനാസ്തദുൻമുഖാഃ।
ബാഷ്പപൂർണമുഖാഃ സർവേ
തമൂചുർഭൃശനിഃസ്വനാഃ ॥ **2.40.21** ॥ 1662

സംയച്ഛ വാജിനാം രശ്മീൻ
സൂത യാഹി ശനൈഃ ശനൈഃ।
മുഖം ദ്രക്ഷ്യാമ രാമസ്യ
ദുർദർശം നോ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.40.22** ॥ 1663

ആയസം ഹൃദയം നൂനം
രാമമാതുരസംശയം।
യദ് ദേവഗർഭപ്രതിമേ
വനം യാതി ന ഭിദ്യതേ ॥ **2.40.23** ॥ 1664

കൃതകൃത്യാ ഹി വൈദേഹീ
ഛായേവാനുഗതാ പതിം।
ന ജഹാതി രതാ ധർമേ
മേരുമർകപ്രഭാ യഥാ ॥ **2.40.24** ॥ 1665

അഹോ ലക്ഷ്മണ സിദ്ധാർഥഃ
സതതം പ്രിയവാദിനം।
ഭ്രാതരം ദേവസങ്കാശം
യസ്ത്വം പരിചരിഷ്യസി ॥ **2.40.25** ॥ 1666

മഹത്യേഷാ ഹി തേ ബുദ്ധി -
രേഷ ചാഭ്യുദയോ മഹാൻ।
ഏഷ സ്വർഗസ്യ മാർഗശ്ച
യദേനമനുഗച്ഛസി ॥ **2.40.26** ॥ 1667

ഏവം വദന്തസ്തേ സോഢും
ന ശേകുർബാഷ്പമാഗതം।
നരാസ്തമനുഗച്ഛന്തി
പ്രിയമിക്ഷ്വാകുനന്ദനം ॥ **2.40.27** ॥ 1668

അഥ രാജാ വൃതഃ സ്ത്രീഭി -
ർദീനാഭിർദീനചേതനഃ।
നിർജഗാമ പ്രിയം പുത്രം
ദ്രക്ഷ്യാമീതി ബ്രുവൻ ഗൃഹാത് ॥ **2.40.28** ॥ 1669

ശുശ്രുവേ ചാഗ്രതഃ സ്ത്രീണാം
രുദതീനാം മഹാസ്വനഃ।
യഥാ നാദഃ കരേണൂനാം
ബദ്ധേ മഹതി കുഞ്ജരേ ॥ **2.40.29** ॥ 1670

പിതാ ഹി രാജാ കാകുത്സ്ഥഃ
ശ്രീമാൻ സന്നസ്തദാ ബഭൗ।
പരിപൂർണഃ ശശീ കാലേ
ഗ്രഹേണോപപ്ലുതോ യഥാ ॥ **2.40.30** ॥ 1671

സ ച ശ്രീമാനചിന്ത്യാത്മാ
രാമോ ദശരഥാത്മജഃ।
സൂതം സഞ്ചോദയാമാസ
ത്വരിതം വാഹ്യതാമിതി ॥ **2.40.31** ॥ 1672

രാമോ യാഹീതി തം സൂതം
തിഷ്ഠേതി ച ജനസ്തഥാ।
ഉഭയം നാശകത് സൂതഃ
കർതുമധ്വനി ചോദിതഃ ॥ **2.40.32** ॥ 1673

നിർഗച്ഛതി മഹാബാഹൗ
രാമേ പൗരജനാശ്രുഭിഃ।
പതിതൈരഭ്യവഹിതം
പ്രണനാശ മഹീരജഃ ॥ **2.40.33** ॥ 1674

രുദിതാശ്രുപരിദ്യൂനം
ഹാഹാകൃതമചേതനം।
പ്രയാണേ രാഘവസ്യാസീത്
പുരം പരമപീഡിതം ॥ **2.40.34** ॥ 1675

സുസ്രാവ നയനൈഃ സ്ത്രീണാ -
മസ്രമായാസസംഭവം।
മീനസങ്ക്ഷോഭചലിതൈഃ
സലിലം പങ്കജൈരിവ ॥ **2.40.35** ॥ 1676

ദൃഷ്ട്വാ തു നൃപതിഃ ശ്രീമാ -
നേകചിത്തഗതം പുരം।
നിപപാതൈവ ദുഃഖേന
കൃത്തമൂല ഇവ ദ്രുമഃ ॥ **2.40.36** ॥ 1677

തതോ ഹലഹലാശബ്ദോ
ജജ്ഞേ രാമസ്യ പൃഷ്ഠതഃ।
നരാണാം പ്രേക്ഷ്യ രാജാനം
സീദന്തം ഭൃശദുഃഖിതം ॥ **2.40.37** ॥ 1678

ഹാ രാമേതി ജനാഃ കേചിദ്
രാമമാതേതി ചാപരേ।
അന്തഃപുരസമൃദ്ധം ച
ക്രോശന്തം പര്യദേവയൻ ॥ **2.40.38** ॥ 1679

അൻവീക്ഷമാണോ രാമസ്തു
വിഷണ്ണം ഭ്രാന്തചേതസം।
രാജാനം മാതരം ചൈവ
ദദർശാനുഗതൗ പഥി ॥ **2.40.39** ॥ 1680

സ ബദ്ധ ഇവ പാശേന
കിശോരോ മാതരം യഥാ।
ധർമപാശേന സംയുക്തഃ
പ്രകാശം നാഭ്യുദൈക്ഷത ॥ **2.40.40** ॥ 1681

പദാതിനൗ ച യാനാർഹാ -
വദുഃഖാർഹൗ സുഖോചിതൗ।
ദൃഷ്ട്വാ സഞ്ചോദയാമാസ
ശീഘ്രം യാഹീതി സാരഥിം ॥ **2.40.41** ॥ 1682

നഹി തത് പുരുഷവ്യാഘ്രോ
ദുഃഖജം ദർശനം പിതുഃ।
മാതുശ്ച സഹിതും ശക്ത -
സ്തോത്രൈർനുന്ന ഇവ ദ്വിപഃ ॥ **2.40.42** ॥ 1683

പ്രത്യഗാരമിവായാന്തീ
സവത്സാ വത്സകാരണാത്।
ബദ്ധവത്സാ യഥാ ധേനൂ
രാമമാതാഭ്യധാവത ॥ **2.40.43** ॥ 1684

തഥാ രുദന്തീം കൗസൽയാം
രഥം തമനുധാവതീം।
ക്രോശന്തീം രാമ രാമേതി
ഹാ സീതേ ലക്ഷ്മണേതി ച ॥ **2.40.44** ॥ 1685

രാമലക്ഷ്മണസീതാർഥം
സ്രവന്തീം വാരി നേത്രജം।
അസകൃത് പ്രേക്ഷത സ താം
നൃത്യന്തീമിവ മാതരം ॥ **2.40.45** ॥ 1686

തിഷ്ഠേതി രാജാ ചുക്രോശ
യാഹി യാഹീതി രാഘവഃ।
സുമന്ത്രസ്യ ബഭൂവാത്മാ
ചക്രയോരിവ ചാന്തരാ ॥ **2.40.46** ॥ 1687

നാശ്രൗഷമിതി രാജാന -
മുപാലബ്ധോഽപി വക്ഷ്യസി।
ചിരം ദുഃഖസ്യ പാപിഷ്ഠ -
മിതി രാമസ്തമബ്രവീത് ॥ **2.40.47** ॥ 1688

സ രാമസ്യ വചഃ കുർവ -
ന്നനുജ്ഞാപ്യ ച തം ജനം।
വ്രജതോഽപി ഹയാൻ ശീഘ്രം
ചോദയാമാസ സാരഥിഃ ॥ **2.40.48** ॥ 1689

ൻയവർതത ജനോ രാജ്ഞോ
രാമം കൃത്വാ പ്രദക്ഷിണം।
മനസാപ്യാശുവേഗേന
ന ൻയവർതത മാനുഷം ॥ **2.40.49** ॥ 1690

യമിച്ഛേത് പുനരായാതം
നൈനം ദൂരമനുവ്രജേത്।
ഇത്യമാത്യാ മഹാരാജ -
മൂചുർദശരഥം വചഃ ॥ **2.40.50** ॥ 1691

തേഷാം വചഃ സർവഗുണോപപന്നഃ
പ്രസ്വിന്നഗാത്രഃ പ്രവിഷണ്ണരൂപഃ।
നിശമ്യ രാജാ കൃപണഃ സഭാർയോ
വ്യവസ്ഥിതസ്തം സുതമീക്ഷമാണഃ ॥ **2.40.51** ॥ 1692

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യ വനഗമനേനാന്തഃപുരസ്ത്രീണാം വിലാപഃ പുരവാസിനാം സശോകാവസ്ഥാ ച

തസ്മിംസ്തു പുരുഷവ്യാഘ്രേ
നിഷ്ക്രാമതി കൃതാഞ്ജലൗ ।
ആർതശബ്ദോ ഹി സഞ്ജജ്ഞേ
സ്ത്രീണാമന്തഃപുരേ മഹാൻ ॥ **2.41.1** ॥ 1693

അനാഥസ്യ ജനസ്യാസ്യ
ദുർബലസ്യ തപസ്വിനഃ ।
യോ ഗതിഃ ശരണം ചാസീത്
സ നാഥഃ ക്വ നു ഗച്ഛതി ॥ **2.41.2** ॥ 1694

ന ക്രുധ്യത്യഭിശസ്തോഽപി
ക്രോധനീയാനി വർജയൻ ।
ക്രുദ്ധാൻ പ്രസാദയൻ സർവാൻ
സമദുഃഖഃ ക്വ ഗച്ഛതി ॥ **2.41.3** ॥ 1695

കൗസൽയായാം മഹാതേജാ
യഥാ മാതരി വർതതേ ।

തഥാ യോ വർതതേഽസ്മാസു
മഹാത്മാ ക്വ നു ഗച്ഛതി ॥ **2.41.4** ॥ 1696

കൈകേയ്യാ ക്ലിശ്യമാനേന
രാജ്ഞാ സഞ്ചോദിതോ വനം।
പരിത്രാതാ ജനസ്യാസ്യ
ജഗതഃ ക്വ നു ഗച്ഛതി ॥ **2.41.5** ॥ 1697

അഹോ നിശ്ചേതനോ രാജാ
ജീവലോകസ്യ സങ്ക്ഷയം।
ധർമ്യം സത്യവ്രതം രാമം
വനവാസേ പ്രവത്സ്യതി ॥ **2.41.6** ॥ 1698

ഇതി സർവാ മഹിഷ്യസ്താ
വിവത്സാ ഇവ ധേനവഃ।
രുരുദുശ്ചൈവ ദുഃഖാർതാഃ
സസ്വരം ച വിചുക്രുശുഃ ॥ **2.41.7** ॥ 1699

സ തമന്തഃപുരേ ഘോര -
മാർതശബ്ദം മഹീപതിഃ।
പുത്രശോകാഭിസന്തപ്തഃ
ശ്രുത്വാ ചാസീത് സുദുഃഖിതഃ ॥ **2.41.8** ॥ 1700

നാഗ്നിഹോത്രാണ്യഹൂയന്ത
നാപചൻ ഗൃഹമേധിനഃ।
അകുർവൻ ന പ്രജാഃ കാർയം
സൂർയശ്ചാന്തരധീയത ॥ **2.41.9** ॥ 1701

വ്യസൃജൻ കവലാൻ നാഗാ
ഗാവോ വത്സാൻ ന പായയൻ।

പുത്രം പ്രഥമജം ലബ്ധ്വാ
ജനനീ നാഭ്യനന്ദത ॥ **2.41.10** ॥ 1702

ത്രിശങ്കുർലോഹിതാംഗശ്ച
ബൃഹസ്പതിബുധാവപി ।
ദാരുണാഃ സോമമഭ്യേത്യ
ഗ്രഹാഃ സർവേ വ്യവസ്ഥിതാഃ ॥ **2.41.11** ॥ 1703

നക്ഷത്രാണി ഗതാർചീംഷി
ഗ്രഹാശ്ച ഗതതേജസഃ ।
വിശാഖാശ്ച സധൂമാശ്ച
നഭസി പ്രചകാശിരേ ॥ **2.41.12** ॥ 1704

കാലികാനിലവേഗേന
മഹോദധിരിവോത്ഥിതഃ ।
രാമേ വനം പ്രവ്രജിതേ
നഗരം പ്രചചാല തത് ॥ **2.41.13** ॥ 1705

ദിശഃ പർയാകുലാഃ സർവാ -
സ്തിമിരേണേവ സംവൃതാഃ ।
ന ഗ്രഹോ നാപി നക്ഷത്രം
പ്രചകാശേ ന കിഞ്ചന ॥ **2.41.14** ॥ 1706

അകസ്മാന്നാഗരഃ സർവോ
ജനോ ദൈന്യമുപാഗമത് ।
ആഹാരേ വാ വിഹാരേ വാ
ന കശ്ചിദകരോന്മനഃ ॥ **2.41.15** ॥ 1707

ശോകപർയായസന്തപ്തഃ
സതതം ദീർഘമുച്ഛ്വസൻ ।

അയോധ്യായാം ജനഃ സർവ -
ശ്ചുക്രോശ ജഗതീപതിം ॥ **2.41.16** ॥ 1708

ബാഷ്പപര്യാകുലമുഖോ
രാജമാർഗഗതോ ജനഃ।
ന ഹൃഷ്ടോ ലഭ്യതേ കശ്ചിത്
സർവഃ ശോകപരായണഃ ॥ **2.41.17** ॥ 1709

ന വാതി പവനഃ ശീതോ
ന ശശീ സൗമ്യദർശനഃ।
ന സൂര്യസ്തപതേ ലോകം
സർവം പര്യാകുലം ജഗത് ॥ **2.41.18** ॥ 1710

അനർഥിനഃ സുതാഃ സ്ത്രീണാം
ഭർതാരോ ഭ്രാതരസ്തഥാ।
സർവേ സർവം പരിത്യജ്യ
രാമമേവാൻവചിന്തയൻ ॥ **2.41.19** ॥ 1711

യേ തു രാമസ്യ സുഹൃദഃ
സർവേ തേ മൂഢചേതസഃ।
ശോകഭാരേണ ചാക്രാന്താഃ
ശയനം നൈവ ഭേജിരേ ॥ **2.41.20** ॥ 1712

തതസ്ത്വയോധ്യാ രഹിതാ മഹാത്മനാ
പുരന്ദരേണേവ മഹീ സപർവതാ।
ചചാല ഘോരം ഭയശോകദീപിതാ
സനാഗയോധാശ്വഗണാ നനാദ ച ॥ **2.41.21** ॥ 1713

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വിചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ ഭുവി നിപതനം ശ്രീരാമസ്യ കൃതേ വിലപനം ച,
കൈകേയീകർതൃകനിജാംഗസ്പർശസ്യ രാജ്ഞാ നിഷേധഃ
കൈകേയ്യാഃ പരിത്യാഗശ്ച, കൗസൽയായാഃ സേവകാനാം ച
സഹകാരേണ തസ്യ കൗസൽയാഭവനേ ഗമനം തത്രാപി
ശ്രീരാമസ്യ കൃതേ തേന ദുഃഖസ്യൈവാനുഭവകരണം

യാവത് തു നിർയതസ്തസ്യ
രജോരൂപമദൃശ്യത ।
നൈവേക്ഷ്വാകുവരസ്താവത്
സഞ്ജഹാരാത്മചക്ഷുഷീ ॥ **2.42.1** ॥ 1714

യാവദ് രാജാ പ്രിയം പുത്രം
പശ്യത്യത്യന്തധാർമികം ।
താവദ് വ്യവർധതേവാസ്യ
ധരൺയാം പുത്രദർശനേ ॥ **2.42.2** ॥ 1715

ന പശ്യതി രജോഽപ്യസ്യ
യദാ രാമസ്യ ഭൂമിപഃ ।
തദാർതശ്ച നിഷണ്ണശ്ച
പപാത ധരണീതലേ ॥ **2.42.3** ॥ 1716

തസ്യ ദക്ഷിണമൻവാഗാത്
കൗസൽയാ ബാഹുമംഗനാ।
പരം ചാസ്യാൻവഗാത് പാർശ്വം
കൈകേയീ സാ സുമധ്യമാ ॥ **2.42.4** ॥ 1717

താം നയേന ച സമ്പന്നോ
ധർമേണ വിനയേന ച।
ഉവാച രാജാ കൈകേയീം
സമീക്ഷ്യ വ്യഥിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.42.5** ॥ 1718

കൈകേയി മാമകാംഗാനി
മാ സ്പ്രാക്ഷീഃ പാപനിശ്ചയേ।
നഹി ത്വാം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമി
ന ഭാർയാ ന ച ബാന്ധവീ ॥ **2.42.6** ॥ 1719

യേ ച ത്വാമനുജീവന്തി
നാഹം തേഷാം ന തേ മമ।
കേവലാർഥപരാം ഹി ത്വാം
ത്യക്തധർമാം ത്യജാമ്യഹം ॥ **2.42.7** ॥ 1720

അഗൃഹ്ണാം യച്ച തേ പാണി -
മഗ്നിം പർയണയം ച യത്।
അനുജാനാമി തത് സർവ -
മസ്മിൻ ലോകേ പരത്ര ച ॥ **2.42.8** ॥ 1721

ഭരതശ്ചേത് പ്രതീതഃ സ്യാദ്
രാജ്യം പ്രാപ്യൈതദവ്യയം।
യൻമേ സ ദദ്യാത് പിത്രർഥം
മാ മാം തദ്ദത്തമാഗമത് ॥ **2.42.9** ॥ 1722

അഥ രേണുസമുദ്ധ്വസ്തം
സമുത്ഥാപ്യ നരാധിപം।
ൻയവർതത തദാ ദേവീ
കൗസൽയാ ശോകകർശിതാ ॥ **2.42.10** ॥ 1723

ഹത്വേവ ബ്രാഹ്മണം കാമാത്
സ്പൃഷ്ട്വാഗ്നിമിവ പാണിനാ।
അൻവതപ്യത ധർമാത്മാ
പുത്രം സഞ്ചിന്ത്യ രാഘവം ॥ **2.42.11** ॥ 1724

നിവൃത്യൈവ നിവൃത്യൈവ
സീദതോ രഥവർത്മസു।
രാജ്ഞോ നാതിബഭൗ രൂപം
ഗ്രസ്തസ്യാംശുമതോ യഥാ ॥ **2.42.12** ॥ 1725

വിലലാപ സ ദുഃഖാർതഃ
പ്രിയം പുത്രമനുസ്മരൻ।
നഗരാന്തമനുപ്രാപ്തം
ബുദ്ധ്വാ പുത്രമഥാബ്രവീത് ॥ **2.42.13** ॥ 1726

വാഹനാനാം ച മുഖ്യാനാം
വഹതാം തം മമാത്മജം।
പദാനി പഥി ദൃശ്യന്തേ
സ മഹാത്മാ ന ദൃശ്യതേ ॥ **2.42.14** ॥ 1727

യഃ സുഖേനോപധാനേഷു
ശേതേ ചന്ദനരൂഷിതഃ।
വീജ്യമാനോ മഹാർഹാഭിഃ
സ്ത്രീഭിർമമ സുതോത്തമഃ ॥ **2.42.15** ॥ 1728

സ നൂനം ക്വചിദേവാദ്യ
വൃക്ഷമൂലമുപാശ്രിതഃ।
കാഷ്ഠം വാ യദി വാശ്മാന -
മുപധായ ശയിഷ്യതേ ॥ **2.42.16** ॥ 1729

ഉത്ഥാസ്യതി ച മേദിന്യാഃ
കൃപണഃ പാംസുഗുംഠിതഃ।
വിനിഃശ്വസൻ പ്രസ്രവണാത്
കരേണൂനാമിവർഷഭഃ ॥ **2.42.17** ॥ 1730

ദ്രക്ഷ്യന്തി നൂനം പുരുഷാ
ദീർഘബാഹും വനേചരാഃ।
രാമമുത്ഥായ ഗച്ഛന്തം
ലോകനാഥമനാഥവത് ॥ **2.42.18** ॥ 1731

സാ നൂനം ജനകസ്യേഷ്ടാ
സുതാ സുഖസദോചിതാ।
കണ്ടകാക്രമണക്ലാന്താ
വനമദ്യ ഗമിഷ്യതി ॥ **2.42.19** ॥ 1732

അനഭിജ്ഞാ വനാനാം സാ
നൂനം ഭയമുപൈഷ്യതി।
ശ്വപദാനർദിതം ശ്രുത്വാ
ഗംഭീരം രോമഹർഷണം ॥ **2.42.20** ॥ 1733

സകാമാ ഭവ കൈകേയി
വിധവാ രാജ്യമാവസ।
നഹി തം പുരുഷവ്യാഘ്രം
വിനാ ജീവിതുമുത്സഹേ ॥ **2.42.21** ॥ 1734

ഇത്യേവം വിലപൻ രാജാ
ജനൗഘേനാഭിസംവൃതഃ।
അപസ്നാത ഇവാരിഷ്ടം
പ്രവിവേശ ഗൃഹോത്തമം ॥ **2.42.22** ॥ 1735

ശൂൻയചത്വരവേശ്മാന്താം
സംവൃതാപണവേദികാം।
ക്ലാന്തദുർബലദുഃഖാർതാം
നാത്യാകീർണമഹാപഥാം ॥ **2.42.23** ॥ 1736

താമവേക്ഷ്യ പുരീം സർവാം
രാമമേവാനുചിന്തയൻ।
വിലപൻ പ്രാവിശദ് രാജാ
ഗൃഹം സൂർയ ഇവാംബുദം ॥ **2.42.24** ॥ 1737

മഹാഹ്രദമിവാക്ഷോഭ്യം
സുപർണേന ഹൃതോരഗം।
രാമേണ രഹിതം വേശ്മ
വൈദേഹ്യാ ലക്ഷ്മണേന ച ॥ **2.42.25** ॥ 1738

അഥ ഗദ്ഗദശബ്ദസ്തു
വിലപൻ വസുധാധിപഃ।
ഉവാച മൃദു മന്ദാർഥം
വചനം ദീനമസ്വരം ॥ **2.42.26** ॥ 1739

കൗസൽയായാ ഗൃഹം ശീഘ്രം
രാമമാതുർനയന്തു മാം।
നഹ്യൻയത്ര മമാശ്വാസോ
ഹൃദയസ്യ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.42.27** ॥ 1740

ഇതി ബ്രുവന്തം രാജാന -
മനയൻ ദ്വാരദർശിനഃ।
കൗസൽയായാ ഗൃഹം തത്ര
ൻയവേസ്യത വിനീതവത് ॥ **2.42.28** ॥ 1741

തതസ്തത്ര പ്രവിഷ്ടസ്യ
കൗസൽയായാ നിവേശനം।
അധിരുഹ്യാപി ശയനം
ബഭൂവ ലുലിതം മനഃ ॥ **2.42.29** ॥ 1742

പുത്രദ്വയവിഹീനം ച
സ്നുഷയാ ച വിവർജിതം।
അപശ്യദ് ഭവനം രാജാ
നഷ്ടചന്ദ്രമിവാംബരം ॥ **2.42.30** ॥ 1743

തച്ച ദൃഷ്ട്വാ മഹാരാജോ
ഭുജമുദ്യമ്യ വീർയവാൻ।
ഉച്ചൈഃസ്വരേണ പ്രാക്രോശ -
ദ്ധാ രാമ വിജഹാസി നൗ ॥ **2.42.31** ॥ 1744

സുഖിതാ ബത തം കാലം
ജീവിഷ്യന്തി നരോത്തമാഃ।
പരിഷ്വജന്തോ യേ രാമം
ദ്രക്ഷ്യന്തി പുനരാഗതം ॥ **2.42.32** ॥ 1745

അഥ രാത്ര്യാം പ്രപന്നായാം
കാലരാത്ര്യാമിവാത്മനഃ।
അർധരാത്രേ ദശരഥഃ
കൗസൽയാമിദമബ്രവീത് ॥ **2.42.33** ॥ 1746

ന ത്വാം പശ്യാമി കൗസൽയേ
സാധു മാം പാണിനാ സ്പൃശ।
രാമം മേഽനുഗതാ ദൃഷ്ടി -
രദ്യാപി ന നിവർതതേ ॥ **2.42.34** ॥ 1747

തം രാമമേവാനുവിചിന്തയന്തം
സമീക്ഷ്യ ദേവീ ശയനേ നരേന്ദ്രം।
ഉപോപവിശ്യാധികമാർതരൂപാ
വിനിഃശ്വസന്തം വിലലാപ കൃച്ഛ്രം ॥ **2.42.35** ॥ 1748

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വിചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രിചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

കൗസൽയായാ വിലാപഃ

തതഃ സമീക്ഷ്യ ശയനേ
സന്നം ശോകേന പാർഥിവം ।
കൗസൽയാ പുത്രശോകാർതാ
തമുവാച മഹീപതിം ॥ **2.43.1** ॥ 1749

രാഘവേ നരശാർദൂലേ
വിഷം മുക്ത്വാഹിജിഹ്മഗാ ।
വിചരിഷ്യതി കൈകേയീ
നിർമുക്തേവ ഹി പന്നഗീ ॥ **2.43.2** ॥ 1750

വിവാസ്യ രാമം സുഭഗാ
ലബ്ധകാമാ സമാഹിതാ ।
ത്രാസയിഷ്യതി മാം ഭൂയോ
ദുഷ്ടാഹിരിവ വേശ്മനി ॥ **2.43.3** ॥ 1751

അഥാസ്മിൻ നഗരേ രാമ -
ശ്ചരൻ ഭൈക്ഷം ഗൃഹേ വസേത് ।
കാമകാരോ വരം ദാതു -
മപി ദാസം മമാത്മജം ॥ **2.43.4** ॥ 1752

പാതയിത്വാ തു കൈകേയ്യാ
രാമം സ്ഥാനാദ് യഥേഷ്ടതഃ।
പ്രവിദ്ധോ രക്ഷസാം ഭാഗഃ
പർവണീവാഹിതാഗ്നിനാ ॥ **2.43.5** ॥ 1753

നാഗരാജഗതിർവീരോ
മഹാബാഹുർധനുർധരഃ।
വനമാവിശതേ നൂനം
സഭാർയഃ സഹലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.43.6** ॥ 1754

വനേ ത്വദൃഷ്ടദുഃഖാനാം
കൈകേയ്യനുമതേ ത്വയാ।
ത്യക്തതാനാം വനവാസായ
കാൻയാവസ്ഥാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.43.7** ॥ 1755

തേ രത്നഹീനാസ്തരുണാഃ
ഫലകാലേ വിവാസിതാഃ।
കഥം വത്സ്യന്തി കൃപണാഃ
ഫലമൂലൈഃ കൃതാശനാഃ ॥ **2.43.8** ॥ 1756

അപീദാനീം സ കാലഃ സ്യാ -
ൻമമ ശോകക്ഷയഃ ശിവഃ।
സഹഭാർയം സഹ ഭ്രാത്രാ
പശ്യേയമിഹ രാഘവം ॥ **2.43.9** ॥ 1757

ശ്രുത്വൈവോപസ്ഥിതൗ വീരൗ
കദായോധ്യാ ഭവിഷ്യതി।
യശസ്വിനീ ഹൃഷ്ടജനാ
സൂച്ഛ്രിതധ്വജമാലിനീ ॥ **2.43.10** ॥ 1758

കദാ പ്രേക്ഷ്യ നരവ്യാഘ്രാ -
വരൺയാത് പുനരാഗതൗ।
ഭവിഷ്യതി പുരീ ഹൃഷ്ടാ
സമുദ്ര ഇവ പർവണി ॥ **2.43.11** ॥ 1759

കദായോധ്യാം മഹാബാഹുഃ
പുരീം വീരഃ പ്രവേക്ഷ്യതി।
പുരസ്കൃത്യ രഥേ സീതാം
വൃഷഭോ ഗോവധൂമിവ ॥ **2.43.12** ॥ 1760

കദാ പ്രാണിസഹസ്രാണി
രാജമാർഗേ മമാത്മജൗ।
ലാജൈരവകരിഷ്യന്തി
പ്രവിശന്താവരിന്ദമൗ ॥ **2.43.13** ॥ 1761

പ്രവിശന്തൗ കദായോധ്യാം
ദ്രക്ഷ്യാമി ശുഭകുണ്ഡലൗ।
ഉദഗ്രായുധനിസ്ത്രിംശൗ
സശൃംഗാവിവ പർവതൗ ॥ **2.43.14** ॥ 1762

കദാ സുമനസഃ കൻയാ
ദ്വിജാതീനാം ഫലാനി ച।
പ്രദിശന്ത്യഃ പുരീം ഹൃഷ്ടാഃ
കരിഷ്യന്തി പ്രദക്ഷിണം ॥ **2.43.15** ॥ 1763

കദാ പരിണതോ ബുദ്ധ്യാ
വയസാ ചാമരപ്രഭഃ।
അഭ്യുപൈഷ്യതി ധർമാത്മാ
സുവർഷ ഇവ ലാലയൻ ॥ **2.43.16** ॥ 1764

നിഃസംശയം മയാ മൻയേ
പുരാ വീര കദർയയാ।
പാതുകാമേഷു വത്സേഷു
മാതൃണാം ശാതിതാഃ സ്തനാഃ ॥ **2.43.17** ॥ 1765

സാഹം ഗൗരിവ സിംഹേന
വിവത്സാ വത്സലാ കൃതാ।
കൈകേയ്യാ പുരുഷവ്യാഘ്ര
ബാലവത്സേവ ഗൗർബലാത് ॥ **2.43.18** ॥ 1766

നഹി താവദ്ഗുണൈർജുഷ്ടം
സർവശാസ്ത്രവിശാരദം।
ഏകപുത്രാ വിനാ പുത്ര -
മഹം ജീവിതുമുത്സഹേ ॥ **2.43.19** ॥ 1767

ന ഹി മേ ജീവിതേ കിഞ്ചിത്
സാമർഥ്യമിഹ കൽപ്യതേ।
അപശ്യന്ത്യാഃ പ്രിയം പുത്രം
ലക്ഷ്മണം ച മഹാബലം ॥ **2.43.20** ॥ 1768

അയം ഹി മാം ദീപയതേ സമുത്ഥിത -
സ്തനൂജശോകപ്രഭവോ ഹുതാശനഃ।
മഹീമിമാം രശ്മിഭിരുദ്ധതപ്രഭോ
യഥാ നിദാഘേ ഭഗവാൻ ദിവാകരഃ ॥ **2.43.21** ॥ 1769

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രിചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുശ്ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

സുമിത്രയാ കൗസൽയായാ ആശ്വാസനം

വിലപന്തീം തഥാ താം തു
കൗസൽയാം പ്രമദോത്തമാം ।
ഇദം ധർമേ സ്ഥിതാ ധർമ്യം
സുമിത്രാ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.44.1** ॥ 1770

തവാർയേ സദ്ഗുണൈർയുക്തഃ
സ പുത്രഃ പുരുഷോത്തമഃ ।
കിം തേ വിലപിതേനൈവം
കൃപണം രുദിതേന വാ ॥ **2.44.2** ॥ 1771

യസ്തവാർയേ ഗതഃ പുത്ര -
സ്ത്യക്ത്വാ രാജ്യം മഹാബലഃ ।
സാധു കുർവൻ മഹാത്മാനം
പിതരം സത്യവാദിനം ॥ **2.44.3** ॥ 1772

ശിഷ്ടൈരാചരിതേ സമ്യ -
ക്ശശ്വത് പ്രേത്യ ഫലോദയേ ।
രാമോ ധർമേ സ്ഥിതഃ ശ്രേഷ്ഠോ
ന സ ശോച്യഃ കദാചന ॥ **2.44.4** ॥ 1773

വർതതേ ചോത്തമാം വൃത്തിം
ലക്ഷ്മണോഽസ്മിൻ സദാനഘഃ।
ദയാവാൻ സർവഭൂതേഷു
ലാഭസ്തസ്യ മഹാത്മനഃ ॥ **2.44.5** ॥ 1774

അരൺയവാസേ യദ് ദുഃഖം
ജാനന്ത്യേവ സുഖോചിതാ।
അനുഗച്ഛതി വൈദേഹീ
ധർമാത്മാനം തവാത്മജം ॥ **2.44.6** ॥ 1775

കീർതിഭൂതാം പതാകാം യോ
ലോകേ ഭ്രമയതി പ്രഭുഃ।
ധർമഃ സത്യവ്രതപരഃ
കിം ന പ്രാപ്തസ്തവാത്മജഃ ॥ **2.44.7** ॥ 1776

വ്യക്തം രാമസ്യ വിജ്ഞായ
ശൗചം മാഹാത്മ്യമുത്തമം।
ന ഗാത്രമംശുഭിഃ സൂർയഃ
സന്താപയിതുമർഹതി ॥ **2.44.8** ॥ 1777

ശിവഃ സർവേഷു കാലേഷു
കാനനേഭ്യോ വിനിഃസൃതഃ।
രാഘവം യുക്തശീതോഷ്ണഃ
സേവിഷ്യതി സുഖോഽനിലഃ ॥ **2.44.9** ॥ 1778

ശയാനമനഘം രാത്രൗ
പിതേവാഭിപരിഷ്വജൻ।
ധർമഘ്നഃ സംസ്പൃശംഛീത -
ശ്ചന്ദ്രമാ ഹ്ലാദയിഷ്യതി ॥ **2.44.10** ॥ 1779

ദദൗ ചാസ്ത്രാണി ദിവ്യാനി
യസ്മൈ ബ്രഹ്മാ മഹൗജസേ।
ദാനവേന്ദ്രം ഹതം ദൃഷ്ട്വാ
തിമിധ്വജസുതം രണേ ॥ **2.44.11** ॥ 1780

സ ശൂരഃ പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
സ്വബാഹുബലമാശ്രിതഃ।
അസന്ത്രസ്തോ ഹ്യരണ്യേഽസൗ
വേശ്മനീവ നിവത്സ്യതേ ॥ **2.44.12** ॥ 1781

യസ്യേഷുപഥമാസാദ്യ
വിനാശം യാന്തി ശത്രവഃ।
കഥം ന പൃഥിവീ തസ്യ
ശാസനേ സ്ഥാതുമർഹതി ॥ **2.44.13** ॥ 1782

യാ ശ്രീഃ ശൗര്യം ച രാമസ്യ
യാ ച കൽയാണസത്ത്വതാ।
നിവൃത്താരണ്യവാസഃ സ്വം
ക്ഷിപ്രം രാജ്യമവാപ്സ്യതി ॥ **2.44.14** ॥ 1783

സൂര്യസ്യാപി ഭവേത് സൂര്യോ
ഹ്യഗ്നേരഗ്നിഃ പ്രഭോഃ പ്രഭുഃ।
ശ്രിയാഃ ശ്രീശ്ച ഭവേദഗ്ര്യാ
കീർത്യാഃ കീർതിഃ ക്ഷമാക്ഷമാ ॥ **2.44.15** ॥ 1784

ദൈവതം ദേവതാനാം ച
ഭൂതാനാം ഭൂതസത്തമഃ।
തസ്യ കേ ഹ്യഗുണാ ദേവി
വനേ വാപ്യഥവാ പുരേ ॥ **2.44.16** ॥ 1785

പൃഥിവ്യാ സഹ വൈദേഹ്യാ
ശ്രിയാ ച പുരുഷർഷഭഃ।
ക്ഷിപ്രം തിസൃഭിരേതാഭിഃ
സഹ രാമോഽഭിഷേക്ഷ്യതേ ॥ **2.44.17** ॥ 1786

ദുഃഖജം വിസൃജത്യശ്രു
നിഷ്ക്രാമന്തമുദീക്ഷ്യ യം।
അയോധ്യായാം ജനഃ സർവഃ
ശോകവേഗസമാഹതഃ ॥ **2.44.18** ॥ 1787

കുശചീരധരം വീരം
ഗച്ഛന്തമപരാജിതം।
സീതേവാനുഗതാ ലക്ഷ്മീ -
സ്തസ്യ കിം നാമ ദുർലഭം ॥ **2.44.19** ॥ 1788

ധനുർഗ്രഹവരോ യസ്യ
ബാണഖഡ്ഗാസ്ത്രഭൃത് സ്വയം।
ലക്ഷ്മണോ വ്രജതി ഹ്യഗ്രേ
തസ്യ കിം നാമ ദുർലഭം ॥ **2.44.20** ॥ 1789

നിവൃത്തവനവാസം തം
ദ്രഷ്ടാസി പുനരാഗതം।
ജഹി ശോകം ച മോഹം ച
ദേവി സത്യം ബ്രവീമി തേ ॥ **2.44.21** ॥ 1790

ശിരസാ ചരണാവേതൗ
വന്ദമാനമനിന്ദിതേ।
പുനർദ്രക്ഷ്യസി കൽയാണി
പുത്രം ചന്ദ്രമിവോദിതം ॥ **2.44.22** ॥ 1791

പുനഃ പ്രവിഷ്ടം ദൃഷ്ട്വാ ത -
മഭിഷിക്തം മഹാശ്രിയം।
സമുത്സ്രക്ഷ്യസി നേത്രാഭ്യാം
ശീഘ്രമാനന്ദജം ജലം ॥ **2.44.23** ॥ 1792

മാ ശോകോ ദേവി ദുഃഖം വാ
ന രാമേ ദൃഷ്യത്യേ‍ഽശിവം।
ക്ഷിപ്രം ദ്രക്ഷ്യസി പുത്രം ത്വം
സസീതം സഹലക്ഷ്മണം ॥ **2.44.24** ॥ 1793

ത്വയാശേഷോ ജനശ്ചായം
സമാശ്വാസ്യോ യതോ‍ഽനഘേ।
കിമിദാനീമിദം ദേവി
കരോഷി ഹൃദി വിക്ലവം ॥ **2.44.25** ॥ 1794

നാർഹാ ത്വം ശോചിതും ദേവി
യസ്യാസ്തേ രാഘവഃ സുതഃ।
നഹി രാമാത് പരോ ലോകേ
വിദ്യതേ സത്പഥേ സ്ഥിതഃ ॥ **2.44.26** ॥ 1795

അഭിവാദയമാനം തം
ദൃഷ്ട്വാ സസുഹൃദം സുതം।
മുദാശ്രു മോക്ഷ്യസേ ക്ഷിപ്രം
മേഘരേഖേവ വാർഷികീ ॥ **2.44.27** ॥ 1796

പുത്രസ്തേ വരദഃ ക്ഷിപ്ര -
മയോധ്യാം പുനരാഗതഃ।
കരാഭ്യാം മൃദുപീനാഭ്യാം
ചരണൗ പീഡയിഷ്യതി ॥ **2.44.28** ॥ 1797

അഭിവാദ്യ നമസ്യന്തം
ശൂരം സസുഹൃദം സുതം।
മുദാശ്രൈഃ പ്രോക്ഷസേ പുത്രം
മേഘരാജിരിവാചലം ॥ **2.44.29** ॥ 1798

ആശ്വാസയന്തീ വിവിധൈശ്ച വാക്യൈ -
ർവാക്യോപചാരേ കുശലാനവദ്യാ।
രാമസ്യ താം മാതരമേവമുക്ത്വാ
ദേവീ സുമിത്രാ വിരരാമ രാമാ ॥ **2.44.30** ॥ 1799

നിശമ്യ തൽലക്ഷ്മണമാതൃവാക്യം
രാമസ്യ മാതുർനരദേവപത്ന്യാഃ।
സദ്യഃ ശരീരേ വിനനാശ ശോകഃ
ശരദ്ഗതോ മേഘ ഇവാൽപതോയഃ ॥ **2.44.31** ॥ 1800

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുശ്ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേ മഹാരാജേ ദശരഥേ ച പ്രണയം രക്ഷിതുമനുരുന്ധതഃ
ശ്രീരാമസ്യ പുരവാസിനഃ പ്രതി പുരേ നിവർതനായ പ്രാർഥനാ,
പൗരാണാം വൃദ്ധബ്രാഹ്മണാനാം രാമം പ്രതി പുരേ
നിവർതിതുമാഗ്രഹസ്തൈഃ സഹ ശ്രീരാമസ്യ തമസാതടേ ഗമനം

അനുരക്തോ മഹാത്മാനം
രാമം സത്യപരാക്രമം।
അനുജഗ്മുഃ പ്രയാന്തം തം
വനവാസായ മാനവാഃ ॥ **2.45.1** ॥ 1801

നിവർതിതേഽതീവ ബലാത്
സുഹൃദ്ധർമേണ രാജനി।
നൈവ തേ സന്ന്യവർതന്ത
രാമസ്യാനുഗതാ രഥം ॥ **2.45.2** ॥ 1802

അയോധ്യാനിലയാനാം ഹി
പുരുഷാണാം മഹായശാഃ।
ബഭൂവ ഗുണസമ്പന്നഃ
പൂർണചന്ദ്ര ഇവ പ്രിയഃ ॥ **2.45.3** ॥ 1803

സ യാച്യമാനഃ കാകുത്സ്ഥ -
സ്താഭിഃ പ്രകൃതിഭിസ്തദാ।
കുർവാണഃ പിതരം സത്യം
വനമേവാൻവപദ്യത ॥ **2.45.4** ॥ 1804

അവേക്ഷമാണഃ സസ്നേഹം
ചക്ഷുഷാ പ്രപിബന്നിവ।
ഉവാച രാമഃ സസ്നേഹം
താഃ പ്രജാഃ സ്വാഃ പ്രജാ ഇവ ॥ **2.45.5** ॥ 1805

യാ പ്രീതിർബഹുമാനശ്ച
മയ്യയോധ്യാനിവാസിനാം।
മത്പ്രിയാർഥം വിശേഷേണ
ഭരതേ സാ വിധീയതാം ॥ **2.45.6** ॥ 1806

സ ഹി കൽയാണചാരിത്രഃ
കൈകേയ്യാനന്ദവർധനഃ।
കരിഷ്യതി യഥാവദ് വഃ
പ്രിയാണി ച ഹിതാനി ച ॥ **2.45.7** ॥ 1807

ജ്ഞാനവൃദ്ധോ വയോബാലോ
മൃദുർവീർയഗുണാൻവിതഃ।
അനുരൂപഃ സ വോ ഭർതാ
ഭവിഷ്യതി ഭയാപഹഃ ॥ **2.45.8** ॥ 1808

സ ഹി രാജഗുണൈർയുക്തോ
യുവരാജഃ സമീക്ഷിതഃ।
അപി ചാപി മയാ ശിഷ്ടൈഃ
കാർയം വോ ഭർതൃശാസനം ॥ **2.45.9** ॥ 1809

ന സന്തപ്യേദ് യഥാ ചാസൗ
വനവാസം ഗതേ മയി।
മഹാരാജസ്തഥാ കാർയോ
മമ പ്രിയചികീർഷയാ ॥ **2.45.10** ॥ 1810

യഥാ യഥാ ദാശരഥി -
ർധർമമേവാശ്രിതോ ഭവേത്।
തഥാ തഥാ പ്രകൃതയോ
രാമം പതിമകാമയൻ ॥ **2.45.11** ॥ 1811

ബാഷ്പേണ പിഹിതം ദീനം
രാമഃ സൗമിത്രിണാ സഹ।
ചകർഷേവ ഗുണൈർബദ്ധം
ജനം പുരനിവാസിനം ॥ **2.45.12** ॥ 1812

തേ ദ്വിജാസ്ത്രിവിധം വൃദ്ധാ
ജ്ഞാനേന വയസൗജസാ।
വയഃപ്രകമ്പശിരസോ
ദൂരാദൂചുരിദം വചഃ ॥ **2.45.13** ॥ 1813

വഹന്തോ ജവനാ രാമം
ഭോ ഭോ ജാത്യാസ്തുരംഗമാഃ।
നിവർതധ്വം ന ഗന്തവ്യം
ഹിതാ ഭവത ഭർതരി ॥ **2.45.14** ॥ 1814

കർണവന്തി ഹി ഭൂതാനി
വിശേഷേണ തുരംഗമാഃ।
യൂയം തസ്മാനിവർതധ്വം
യാചനാം പ്രതിവേദിതാഃ ॥ **2.45.15** ॥ 1815

ധർമതഃ സ വിശുദ്ധാത്മാ
വീരഃ ശുഭദൃഢവ്രതഃ।
ഉപവാഹ്യസ്തു വോ ഭർതാ
നാപവാഹ്യഃ പുരാദ് വനം ॥ **2.45.16** ॥ 1816

ഏവമാർതപ്രലാപാംസ്താൻ
വൃദ്ധാൻ പ്രലപതോ ദ്വിജാൻ।
അവേക്ഷ്യ സഹസാ രാമോ
രഥാദവതതാര ഹ ॥ **2.45.17** ॥ 1817

പദ്ഭ്യാമേവ ജഗാമാഥ
സസീതഃ സഹലക്ഷ്മണഃ।
സന്നികൃഷ്ടപദൻയാസോ
രാമോ വനപരായണഃ ॥ **2.45.18** ॥ 1818

ദ്വിജാതീൻ ഹി പദാതീംസ്താൻ
രാമശ്ചാരിത്രവത്സലഃ।
ന ശശാക ഘൃണാചക്ഷുഃ
പരിമോക്തും രഥേന സഃ ॥ **2.45.19** ॥ 1819

ഗച്ഛന്തമേവ തം ദൃഷ്ട്വാ
രാമം സംഭ്രാന്തമാനസാഃ।
ഊചുഃ പരമസന്തപ്താ
രാമം വാക്യമിദം ദ്വിജാഃ ॥ **2.45.20** ॥ 1820

ബ്രാഹ്മൺയം കൃത്സ്നമേതത് ത്വാം
ബ്രഹ്മൺയമനുഗച്ഛതി।
ദ്വിജസ്കന്ധാധിരൂഢാസ്ത്വാ -
മനയോഽപ്യനുയാന്ത്വമീ ॥ **2.45.21** ॥ 1821

വാജപേയസമുത്ഥാനി
ച്ഛത്രാണ്യേതാനി പശ്യ നഃ।
പൃഷ്ഠതോഽനുപ്രയാതാനി
മേഘാനിവ ജലാത്യയേ ॥ **2.45.22** ॥ 1822

അനവാപ്താതപത്രസ്യ
രശ്മിസന്താപിതസ്യ തേ।
ഏഭിശ്ഛായാം കരിഷ്യാമഃ
സ്വൈശ്ഛത്രൈർവാജപേയകൈഃ ॥ **2.45.23** ॥ 1823

യാ ഹി നഃ സതതം ബുദ്ധി -
ർവേദമന്ത്രാനുസാരിണീ।
ത്വത്കൃതേ സാ കൃതാ വത്സ
വനവാസാനുസാരിണീ ॥ **2.45.24** ॥ 1824

ഹൃദയേഷ്വവതിഷ്ഠന്തേ
വേദാ യേ നഃ പരം ധനം।
വത്സ്യന്ത്യപി ഗൃഹേഷ്വേവ
ദാരാശ്ചാരിത്രരക്ഷിതാഃ ॥ **2.45.25** ॥ 1825

പുനർന നിശ്ചയഃ കാര്യ -
സ്ത്വദ്ഗതൗ സുകൃതാ മതിഃ।
ത്വയി ധർമവ്യപേക്ഷേ തു
കിം സ്യാദ് ധർമപഥേ സ്ഥിതം ॥ **2.45.26** ॥ 1826

യാചിതോ നോ നിവർതസ്വ
ഹംസശുക്ലശിരോരുഹൈഃ।
ശിരോഭിർനിഭൃതാചാര
മഹീപതനപാംസുലൈഃ ॥ **2.45.27** ॥ 1827

ബഹൂനാം വിതതാ യജ്ഞാ
ദ്വിജാനാം യ ഇഹാഗതാഃ।
തേഷാം സമാപ്തിരായത്താ
തവ വത്സ നിവർതനേ ॥ **2.45.28** ॥ 1828

ഭക്തിമന്തീഹ ഭൂതാനി
ജംഗമാജംഗമാനി ച।
യാചമാനേഷു തേഷു ത്വം
ഭക്തിം ഭക്തേഷു ദർശയ ॥ **2.45.29** ॥ 1829

അനുഗന്തുമശക്താസ്ത്വാം
മൂലൈരുദ്ധതവേഗിനഃ।
ഉന്നതാ വായുവേഗേന
വിക്രോശന്തീവ പാദപാഃ ॥ **2.45.30** ॥ 1830

നിശ്ചേഷ്ടാഹാരസഞ്ചാരാ
വൃക്ഷൈകസ്ഥാനനിശ്ചിതാഃ।
പക്ഷിണോഽപി പ്രയാചന്തേ
സർവഭൂതാനുകമ്പിനം ॥ **2.45.31** ॥ 1831

ഏവം വിക്രോശതാം തേഷാം
ദ്വിജാതീനാം നിവർതനേ।
ദദൃശേ തമസാ തത്ര
വാരയന്തീവ രാഘവം ॥ **2.45.32** ॥ 1832

തതഃ സുമന്ത്രോഽപി രഥാദ് വിമുച്യ
ശ്രാന്താൻ ഹയാൻ സമ്പരിവർത്യ ശീഘ്രം।
പീതോദകാംസ്തോയപരിപ്ലുതാംഗാ -
നചാരയദ് വൈ തമസാവിദൂരേ ॥ **2.45.33** ॥ 1833

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷട്ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

സീതാലക്ഷ്മണാഭ്യാം സഹ ശ്രീരാമസ്യ രാത്രൗ തമസാതടേ നിവാസസ്തത്ര മാതുഃ പിതുരയോധ്യായാശ്ച കൃതേ തദീയാ ചിന്താ, സുപ്താൻ പൗരജനാൻ വിഹായ തസ്യ വനം പ്രതി ഗമനം

തതസ്തു തമസാതീരം
രമ്യമാശ്രിത്യ രാഘവഃ।
സീതാമുദ്വീക്ഷ്യ സൗമിത്രി -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.46.1** ॥ 1834

ഇയമദ്യ നിശാ പൂർവാ
സൗമിത്രേ പ്രഹിതാ വനം।
വനവാസസ്യ ഭദ്രം തേ
ന ചോത്കംഠിതുമർഹസി ॥ **2.46.2** ॥ 1835

പശ്യ ശൂൻയാൻയരണ്യാനി
രുദന്തീവ സമന്തതഃ।
യഥാ നിലയമായദ്ഭി -
ർനിലീനാനി മൃഗദ്വിജൈഃ ॥ **2.46.3** ॥ 1836

അദ്യായോധ്യാ തു നഗരീ
രാജധാനീ പിതുർമമ।
സസ്ത്രീപുംസാ ഗതാനസ്മാഞ് -
ശോചിഷ്യതി ന സംശയഃ ॥ **2.46.4** ॥ 1837

അനുരക്തതാ ഹി മനുജാ
രാജാനം ബഹുഭിർഗുണൈഃ।
ത്വാം ച മാം ച നരവ്യാഘ്ര
ശത്രുഘ്നഭരതൗ തഥാ ॥ **2.46.5** ॥ 1838

പിതരം ചാനുശോചാമി
മാതരം ച യശസ്വിനീം।
അപി നാന്ധൗ ഭവേതാം നൗ
രുദന്തൗ താവഭീക്ഷ്ണശഃ ॥ **2.46.6** ॥ 1839

ഭരതഃ ഖലു ധർമാത്മാ
പിതരം മാതരം ച മേ।
ധർമാർഥകാമസഹിതൈ -
ർവാക്യൈരാശ്വാസയിഷ്യതി ॥ **2.46.7** ॥ 1840

ഭരതസ്യാനൃശംസത്വം
സഞ്ചിന്ത്യാഹം പുനഃ പുനഃ।
നാനുശോചാമി പിതരം
മാതരം ച മഹാഭുജ ॥ **2.46.8** ॥ 1841

ത്വയാ കാർയം നരവ്യാഘ്ര
മാമനുവ്രജതാ കൃതം।
അൻവേഷ്ടവ്യാ ഹി വൈദേഹ്യാ
രക്ഷണാർഥം സഹായതാ ॥ **2.46.9** ॥ 1842

അദ്ഭിരേവ ഹി സൗമിത്രേ
വത്സ്യാമ്യദ്യ നിശാമിമാം।
ഏതദ്ധി രോചതേ മഹ്യം
വൻയേഽപി വിവിധേ സതി ॥ **2.46.10** ॥ 1843

ഏവമുക്ത്വാ തു സൗമിത്രിം
സുമന്ത്രമപി രാഘവഃ।
അപ്രമത്തസ്ത്വമശ്വേഷു
ഭവ സൗമ്യേത്യുവാച ഹ ॥ **2.46.11** ॥ 1844

സോഽശ്വാൻ സുമന്ത്രഃ സംയമ്യ
സൂര്യേഽസ്തം സമുപാഗതേ।
പ്രഭൂതയവസാൻ കൃത്വാ
ബഭൂവ പ്രത്യനന്തരഃ ॥ **2.46.12** ॥ 1845

ഉപാസ്യ തു ശിവാം സന്ധ്യാം
ദൃഷ്ട്വാ രാത്രിമുപാഗതാം।
രാമസ്യ ശയനം ചക്രേ
സൂതഃ സൗമിത്രിണാ സഹ ॥ **2.46.13** ॥ 1846

താം ശയ്യാം തമസാതീരേ
വീക്ഷ്യ വൃക്ഷദലൈർവൃതാം।
രാമഃ സൗമിത്രിണാ സാർധം
സഭാർയഃ സംവിവേശ ഹ ॥ **2.46.14** ॥ 1847

സഭാർയം സമ്പ്രസുപ്തം തു
ശ്രാന്തം സമ്പ്രേക്ഷ്യ ലക്ഷ്മണഃ।
കഥയാമാസ സൂതായ
രാമസ്യ വിവിധാൻ ഗുണാൻ ॥ **2.46.15** ॥ 1848

ജാഗ്രതോരേവ താം രാത്രിം
സൗമിത്രേരുദിതോ രവിഃ।
സൂതസ്യ തമസാതീരേ
രാമസ്യ ബ്രുവതോ ഗുണാൻ ॥ **2.46.16** ॥ 1849

ഗോകുലാകുലതീരായാ -
സ്തമസായാ വിദൂരതഃ।
അവസത് തത്ര താം രാത്രിം
രാമഃ പ്രകൃതിഭിഃ സഹ ॥ **2.46.17** ॥ 1850

ഉത്ഥായ ച മഹാതേജാഃ
പ്രകൃതീസ്താ നിശാമ്യ ച।
അബ്രവീദ് ഭ്രാതരം രാമോ
ലക്ഷ്മണം പുൺയലക്ഷണം ॥ **2.46.18** ॥ 1851

അസ്മദ്വ്യപേക്ഷാൻ സൗമിത്രേ
നിർവ്യപേക്ഷാൻ ഗൃഹേഷ്വപി।
വൃക്ഷമൂലേഷു സംസക്തൻ
പശ്യ ലക്ഷ്മണ സാമ്പ്രതം ॥ **2.46.19** ॥ 1852

യഥൈതേ നിയമം പൗരാഃ
കുർവന്ത്യസ്മന്നിവർതനേ।
അപി പ്രാണാൻ ൻയസിഷ്യന്തി
ന തു ത്യക്ഷ്യന്തി നിശ്ചയം ॥ **2.46.20** ॥ 1853

യാവദേവ തു സംസുപ്താ -
സ്താവദേവ വയം ലഘു।
രഥമാരുഹ്യ ഗച്ഛാമഃ
പന്ഥാനമകുതോഭയം ॥ **2.46.21** ॥ 1854

അതോ ഭൂയോഽപി നേദാനീ -
മിക്ഷ്വാകുപുരവാസിനഃ।
സ്വപേയുരനുരക്തോ മാ
വൃക്ഷമൂലേഷു സംശ്രിതാഃ ॥ **2.46.22** ॥ 1855

പൗരാ ഹ്യാത്മകൃതാദ് ദുഃഖാദ്
വിപ്രമോച്യാ നൃപാത്മജൈഃ।
ന തു ഖൽവാത്മനാ യോജ്യാ
ദുഃഖേന പുരവാസിനഃ ॥ **2.46.23** ॥ 1856

അബ്രവീൽലക്ഷ്മണോ രാമം
സാക്ഷാദ് ധർമമിവ സ്ഥിതം।
രോചതേ മേ തഥാ പ്രാജ്ഞ
ക്ഷിപ്രമാരുഹ്യതാമിതി ॥ **2.46.24** ॥ 1857

അഥ രാമോഽബ്രവീത് സൂതം
ശീഘ്രം സംയുജ്യതാം രഥഃ।
ഗമിഷ്യാമി തതോഽരണ്യം
ഗച്ഛ ശീഘ്രമിതഃ പ്രഭോ ॥ **2.46.25** ॥ 1858

സൂതസ്തതഃ സന്ത്വരിതഃ
സ്യന്ദനം തൈർഹയോത്തമൈഃ।
യോജയിത്വാ തു രാമസ്യ
പ്രാഞ്ജലിഃ പ്രത്യവേദയത് ॥ **2.46.26** ॥ 1859

അയം യുക്തോ മഹാബാഹോ
രഥസ്തേ രഥിനാം വര।
ത്വരയാഽഽരോഹ ഭദ്രം തേ
സസീതഃ സഹലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.46.27** ॥ 1860

തം സ്യന്ദനമധിഷ്ഠായ
രാഘവഃ സപരിച്ഛദഃ।
ശീഘ്രഗാമാകുലാവർതാം
തമസാമതരന്നദീം ॥ **2.46.28** ॥ 1861

സ സന്തീർയ മഹാബാഹുഃ
ശ്രീമാഞ്ശിവമകണ്ടകം।
പ്രാപദ്യത മഹാമാർഗ -
മഭയം ഭയദർശിനാം ॥ **2.46.29** ॥ 1862

മോഹനാർഥം തു പൗരാണാം
സൂതം രാമോ(ഽ)ബ്രവീദ് വചഃ।
ഉദങ്മുഖഃ പ്രയാഹി ത്വം
രഥമാരുഹ്യ സാരഥേ ॥ **2.46.30** ॥ 1863

മുഹൂർതം ത്വരിതം ഗത്വാ
നിവർതയ രഥം പുനഃ।
യഥാ ന വിദ്യുഃ പൗരാ മാം
തഥാ കുരു സമാഹിതഃ ॥ **2.46.31** ॥ 1864

രാമസ്യ തു വചഃ ശ്രുത്വാ
തഥാ ചക്രേ ച സാരഥിഃ।
പ്രത്യാഗമ്യ ച രാമസ്യ
സ്യന്ദനം പ്രത്യവേദയത് ॥ **2.46.32** ॥ 1865

തൗ സമ്പ്രയുക്തം തു രഥം സമാസ്ഥിതൗ
തദാ സസീതൗ രഘുവംശവർധനൗ।
പ്രചോദയാമാസ തതസ്തുരംഗമാൻ
സ സാരഥിർയേന പഥാ തപോവനം ॥ **2.46.33** ॥ 1866

തതഃ സമാസ്ഥായ രഥം മഹാരഥഃ
സസാരഥിർദാശരഥിർവനം യയൗ।
ഉദങ്മുഖം തം തു രഥം ചകാര സ
പ്രയാണമാംഗൽയനിമിത്തദർശനാത് ॥ **2.46.34** ॥ 1867

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷട്ചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

പ്രാതഃ പ്രബുദ്ധാനാം പൗരാണാം വിലാപോ നിരാശാനാം ച തേഷാം നഗരേ നിവർതനം

പ്രഭാതായാം തു ശർവർയാം
പൗരാസ്തേ രാഘവം വിനാ ।
ശോകോപഹതനിശ്ചേഷ്ടാ
ബഭൂവുർഹതചേതസഃ ॥ **2.47.1** ॥ 1868

ശോകജാശ്രുപരിദ്യൂനാ
വീക്ഷമാണാസ്തതസ്തതഃ ।
ആലോകമപി രാമസ്യ
ന പശ്യന്തി സ്മ ദുഃഖിതാഃ ॥ **2.47.2** ॥ 1869

തേ വിഷാദാർതവദനാ
രഹിതാസ്തേന ധീമതാ ।
കൃപണാഃ കരുണാ വാചോ
വദന്തി സ്മ മനീഷിണഃ ॥ **2.47.3** ॥ 1870

ധിഗസ്തു ഖലു നിദ്രാം താം
യയാപഹതചേതസഃ ।

നാദ്യ പശ്യാമഹേ രാമം
പൃഥൂരസ്കം മഹാഭുജം ॥ **2.47.4** ॥ 1871

കഥം രാമോ മഹാബാഹുഃ
സ തഥാവിതഥക്രിയഃ।
ഭക്തം ജനമഭിത്യജ്യ
പ്രവാസം താപസോ ഗതഃ ॥ **2.47.5** ॥ 1872

യോ നഃ സദാ പാലയതി
പിതാ പുത്രാനിവൗരസാൻ।
കഥം രഘൂണാം സ ശ്രേഷ്ഠ -
സ്ത്യക്ത്വാ നോ വിപിനം ഗതഃ ॥ **2.47.6** ॥ 1873

ഇഹൈവ നിധനം യാമ
മഹാപ്രസ്ഥാനമേവ വാ।
രാമേണ രഹിതാനാം നോ
കിമർഥം ജീവിതം ഹിതം ॥ **2.47.7** ॥ 1874

സന്തി ശുഷ്കാണി കാഷ്ഠാനി
പ്രഭൂതാനി മഹാന്തി ച।
തൈഃ പ്രജ്വാൽയ ചിതാം സർവേ
പ്രവിശാമോഽഥവാ വയം ॥ **2.47.8** ॥ 1875

കിം വക്ഷ്യാമോ മഹാബാഹു -
രനസൂയഃ പ്രിയംവദഃ।
നീതഃ സ രാഘവോഽസ്മാഭി -
രിതി വക്തും കഥം ക്ഷമം ॥ **2.47.9** ॥ 1876

സാ നൂനം നഗരീ ദീനാ
ദൃഷ്ട്വാസ്മാൻ രാഘവം വിനാ।

ഭവിഷ്യതി നിരാനന്ദാ
സസ്ത്രീബാലവയോഽധികാ ॥ **2.47.10** ॥ 1877

നിർയാതാസ്തേന വീരേണ
സഹ നിത്യം മഹാത്മനാ ।
വിഹീനാസ്തേന ച പുനഃ
കഥം ദ്രക്ഷ്യാമ താം പുരീം ॥ **2.47.11** ॥ 1878

ഇതീവ ബഹുധാ വാചോ
ബാഹുമുദ്യമ്യ തേ ജനാഃ ।
വിലപന്തി സ്മ ദുഃഖാർതാ
ഹൃതവത്സാ ഇവാഗ്ര്യഗാഃ ॥ **2.47.12** ॥ 1879

തതോ മാർഗാനുസാരേണ
ഗത്വാ കിഞ്ചിത് തതഃ ക്ഷണം ।
മാർഗനാശാദ് വിഷാദേന
മഹതാ സമഭിപ്ലുതാഃ ॥ **2.47.13** ॥ 1880

രഥമാർഗാനുസാരേണ
ൻയവർതന്ത മനസ്വിനഃ ।
കിമിദം കിം കരിഷ്യാമോ
ദൈവേനോപഹതാ ഇതി ॥ **2.47.14** ॥ 1881

തദാ യഥാഗതേനൈവ
മാർഗേണ ക്ലാന്തചേതസഃ ।
അയോധ്യാമഗമൻ സർവേ
പുരീം വ്യഥിതസജ്ജനാം ॥ **2.47.15** ॥ 1882

ആലോക്യ നഗരീം താം ച
ക്ഷയവ്യാകുലമാനസാഃ ।

ആവർതയന്ത തേ ശ്രൂണി
നയനൈഃ ശോകപീഡിതൈഃ ॥ **2.47.16** ॥ 1883

ഏഷാ രാമേണ നഗരീ
രഹിതാ നാതിശോഭതേ ।
ആപഗാ ഗരുഡേനേവ
ഹ്രദാദുദ്ധൃതപന്നഗാ ॥ **2.47.17** ॥ 1884

ചന്ദ്രഹീനമിവാകാശം
തോയഹീനമിവാർണവം ।
അപശ്യൻ നിഹതാനന്ദം
നഗരം തേ വിചേതസഃ ॥ **2.47.18** ॥ 1885

തേ താനി വേശ്മാനി മഹാധനാനി
ദുഃഖേന ദുഃഖോപഹതാ വിശന്തഃ ।
നൈവ പ്രജഗ്മുഃ സ്വജനം പരം വാ
നിരീക്ഷ്യമാണാഃ പ്രവിനഷ്ടഹർഷാഃ ॥ **2.47.19** ॥ 1886

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

പുരവാസിനീനാം സ്ത്രീണാം വിലാപഃ

തേഷാമേവം വിഷണ്ണാനാം
പീഡിതാനാമതീവ ച ।
ബാഷ്പവിപ്ലുതനേത്രാണാം
സശോകാനാം മുമൂർഷയാ ॥ **2.48.1** ॥ 1887

അഭിഗമ്യ നിവൃത്താനാം
രാമം നഗരവാസിനാം ।
ഉദ്ഗതാനീവ സത്ത്വാനി
ബഭൂവുരമനസ്വിനാം ॥ **2.48.2** ॥ 1888

സ്വം സ്വം നിലയമാഗമ്യ
പുത്രദാരൈഃ സമാവൃതാഃ ।
അശ്രൂണി മുമുചുഃ സർവേ
ബാഷ്പേണ പിഹിതാനനാഃ ॥ **2.48.3** ॥ 1889

ന ചാഹൃഷ്യൻ ന ചാമോദൻ
വണിജോ ന പ്രസാരയൻ ।
ന ചാശോഭന്ത പണ്യാനി
നാപചൻ ഗൃഹമേധിനഃ ॥ **2.48.4** ॥ 1890

നഷ്ടം ദൃഷ്ട്വാ നാഭ്യനന്ദൻ
വിപുലം വാ ധനാഗമം।
പുത്രം പ്രഥമജം ലബ്ധ്വാ
ജനനീ നാപ്യനന്ദത ॥ **2.48.5** ॥ 1891

ഗൃഹേ ഗൃഹേ രുദത്യശ്ച
ഭർതാരം ഗൃഹമാഗതം।
വ്യഗർഹയന്ത ദുഃഖാർതാ
വാഗ്ഭിസ്തോത്രൈരിവ ദ്വിപാൻ ॥ **2.48.6** ॥ 1892

കിം നു തേഷാം ഗൃഹൈഃ കാർയം
കിം ദാരൈഃ കിം ധനേന വാ।
പുത്രൈർവാപി സുഖൈർവാപി
യേ ന പശ്യന്തി രാഘവം ॥ **2.48.7** ॥ 1893

ഏകഃ സത്പുരുഷോ ലോകേ
ലക്ഷ്മണഃ സഹ സീതയാ।
യോഽനുഗച്ഛതി കാകുത്സ്ഥം
രാമം പരിചരൻ വനേ ॥ **2.48.8** ॥ 1894

ആപഗാഃ കൃതപുണ്യാസ്താഃ
പദ്മിൻയശ്ച സരാംസി ച।
യേഷു യാസ്യതി കാകുത്സ്ഥോ
വിഗാഹ്യ സലിലം ശുചി ॥ **2.48.9** ॥ 1895

ശോഭയിഷ്യന്തി കാകുത്സ്ഥ -
മടവ്യോ രമ്യകാനനാഃ।
ആപഗാശ്ച മഹാനൂപാഃ
സാനുമന്തശ്ച പർവതാഃ ॥ **2.48.10** ॥ 1896

കാനനം വാപി ശൈലം വാ
യം രാമോഽനുഗമിഷ്യതി।
പ്രിയാതിഥിമിവ പ്രാപ്തം
നൈനം ശക്ഷ്യന്ത്യനർചിതും ॥ **2.48.11** ॥ 1897

വിചിത്രകുസുമാപീഡാ
ബഹുമഞ്ജരിധാരിണഃ।
രാഘവം ദർശയിഷ്യന്തി
നഗാ ഭ്രമരശാലിനഃ ॥ **2.48.12** ॥ 1898

അകാലേ ചാപി മുഖ്യാനി
പുഷ്പാണി ച ഫലാനി ച।
ദർശയിഷ്യന്ത്യനുക്രോശാദ്
ഗിരയോ രാമമാഗതം ॥ **2.48.13** ॥ 1899

പ്രസ്രവിഷ്യന്തി തോയാനി
വിമലാനി മഹീധരാഃ।
വിദർശയന്തോ വിവിധാൻ
ഭൂയശ്ചിത്രാംശ്ച നിർഝരാൻ ॥ **2.48.14** ॥ 1900

പാദപാഃ പർവതാഗ്രേഷു
രമയിഷ്യന്തി രാഘവം।
യത്ര രാമോ ഭയം നാത്ര
നാസ്തി തത്ര പരാഭവഃ ॥ **2.48.15** ॥ 1901

സ ഹി ശൂരോ മഹാബാഹുഃ
പുത്രോ ദശരഥസ്യ ച।
പുരാ ഭവതി നോഽദൂരാ -
ദനുഗച്ഛാമ രാഘവം ॥ **2.48.16** ॥ 1902

പാദച്ഛായാ സുഖം ഭർതു -
സ്താദൃശസ്യ മഹാത്മനഃ।
സ ഹി നാഥോ ജനസ്യാസ്യ
സ ഗതിഃ സ പരായണം ॥ **2.48.17** ॥ 1903

വയം പരിചരിഷ്യാമഃ
സീതാം യൂയം ച രാഘവം।
ഇതി പൗരസ്ത്രിയോഭർതൄൻ
ദുഃഖാർതാസ്തത്തദബ്രുവൻ ॥ **2.48.18** ॥ 1904

യുഷ്മാകം രാഘവോഽരൺയേ
യോഗക്ഷേമം വിധാസ്യതി।
സീതാ നാരീജനസ്യാസ്യ
യോഗക്ഷേമം കരിഷ്യതി ॥ **2.48.19** ॥ 1905

കോ ൻവനേനാപ്രതീതേന
സോത്കംഠിതജനേന ച।
സമ്പ്രീയേതാമനോജ്ഞേന
വാസേന ഹൃതചേതസാ ॥ **2.48.20** ॥ 1906

കൈകേയ്യാ യദി ചേദ് രാജ്യം
സ്യാദധർമ്യമനാഥവത്।
ന ഹി നോ ജീവിതേനാർഥഃ
കുതഃ പുത്രൈഃ കുതോ ധനൈഃ ॥ **2.48.21** ॥ 1907

യയാ പുത്രശ്ച ഭർതാ ച
ത്യക്തൗവൈശ്വർയകാരണാത്।
കം സാ പരിഹരേദൻയം
കൈകേയീ കുലപാംസനീ ॥ **2.48.22** ॥ 1908

കൈകേയ്യാ ന വയം രാജ്യേ
ഭൃതകാ ഹി വസേമഹി।
ജീവന്ത്യാ ജാതു ജീവന്ത്യഃ
പുത്രൈരപി ശപാമഹേ ॥ **2.48.23** ॥ 1909

യാ പുത്രം പാർഥിവേന്ദ്രസ്യ
പ്രവാസയതി നിർഘൃണാ।
കസ്താം പ്രാപ്യ സുഖം ജീവേ -
ദധർമ്യാം ദുഷ്ടചാരിണീം ॥ **2.48.24** ॥ 1910

ഉപദ്രുതമിദം സർവ -
മനാലംഭമനായകം।
കൈകേയ്യാസ്തു കൃതേ സർവം
വിനാശമുപയാസ്യതി ॥ **2.48.25** ॥ 1911

നഹി പ്രവ്രജിതേ രാമേ
ജീവിഷ്യതി മഹീപതിഃ।
മൃതേ ദശരഥേ വ്യക്തം
വിലോപസ്തദനന്തരം ॥ **2.48.26** ॥ 1912

തേ വിഷം പിബതാലോഡ്യ
ക്ഷീണപുണ്യാഃ സുദുഃഖിതാഃ।
രാഘവം വാനുഗച്ഛധ്വ -
മശ്രുതിം വാപി ഗച്ഛത ॥ **2.48.27** ॥ 1913

മിഥ്യാപ്രവ്രാജിതോ രാമഃ
സഭാർയഃ സഹലക്ഷ്മണഃ।
ഭരതേ സന്നിബദ്ധാഃ സ്മഃ
സൗനികേ പശവോ യഥാ ॥ **2.48.28** ॥ 1914

പൂർണചന്ദ്രാനനഃ ശ്യാമോ
ഗൂഢജത്രുരരിന്ദമഃ।
ആജാനുബാഹുഃ പദ്മാക്ഷോ
രാമോ ലക്ഷ്മണപൂർവജഃ ॥ **2.48.29** ॥ 1915

പൂർവാഭിഭാഷീ മധുരഃ
സത്യവാദീ മഹാബലഃ।
സൗമ്യശ്ച സർവലോകസ്യ
ചന്ദ്രവത് പ്രിയദർശനഃ ॥ **2.48.30** ॥ 1916

നൂനം പുരുഷശാർദൂലോ
മത്തമാതംഗവിക്രമഃ।
ശോഭയിഷ്യത്യരണ്യാനി
വിചരൻ സ മഹാരഥഃ ॥ **2.48.31** ॥ 1917

താസ്തഥാ വിലപന്ത്യസ്തു
നഗരേ നാഗരസ്ത്രിയഃ।
ചുക്രുശുർദുഃഖസന്തപ്താ
മൃത്യോരിവ ഭയാഗമേ ॥ **2.48.32** ॥ 1918

ഇത്യേവം വിലപന്തീനാം
സ്ത്രീണാം വേശ്മസു രാഘവം।
ജഗാമാസ്തം ദിനകരോ
രജനീ ചാഭ്യവർതത ॥ **2.48.33** ॥ 1919

നഷ്ടജ്വലനസന്താപാ
പ്രശാന്താധ്യായസത്കഥാ।
തിമിരേണാനുലിപ്തേവ
തദാ സാ നഗരീ ബഭൗ ॥ **2.48.34** ॥ 1920

ഉപശാന്തവണിക്പണ്യാ
നഷ്ടഹർഷാ നിരാശ്രയാ।
അയോധ്യാ നഗരീ ചാസീ -
ന്നഷ്ടതാരമിവാംബരം ॥ **2.48.35** ॥ 1921

തദാ സ്ത്രിയോ രാമനിമിത്തമാതുരാ
യഥാ സുതേ ഭ്രാതരി വാ വിവാസിതേ।
വിലപ്യ ദീനാ രുരുദുർവിചേതസഃ
സുതൈർഹിതാസാമധികോഽപി സോഽഭവത് ॥ **2.48.36** ॥ 1922

പ്രശാന്തഗീതോത്സവനൃത്യവാദനാ
വിഭ്രഷ്ടഹർഷാ പിഹിതാപണോദയാ।
തദാ ഹ്യയോധ്യാ നഗരീ ബഭൂവ സാ
മഹാർണവഃ സങ്ക്ഷപിതോദകോ യഥാ ॥ **2.48.37** ॥ 1923

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടചത്വാരിംശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ഗ്രാമ്യാണാം വാർതാം ശൃണ്വതഃ ശ്രീരാമസ്യ കോസലസീമാനമതിക്രമ്യ ഗമനം വേദശ്രുതിഗോമതീസ്യന്ദികാഖ്യാഃ സരിതഃ സമുത്തീർയ്യ തസ്യ സുമന്ത്രം പ്രതി കിഞ്ചിന്നിവേദനം

രാമോഽപി രാത്രിശേഷേണ
തേനൈവ മഹദന്തരം ।
ജഗാമ പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
പിതുരാജ്ഞാമനുസ്മരൻ ॥ **2.49.1** ॥ 1924

തഥൈവ ഗച്ഛതസ്തസ്യ
വ്യപായാദ് രജനീ ശിവാ ।
ഉപാസ്യ തു ശിവാം സന്ധ്യാം
വിഷയാനത്യഗാഹത ॥ **2.49.2** ॥ 1925

ഗ്രാമാൻ വികൃഷ്ടസീമാന്താൻ
പുഷ്പിതാനി വനാനി ച ।
പശ്യന്നതിയയൗ ശീഘ്രം
ശനൈരിവ ഹയോത്തമൈഃ ॥ **2.49.3** ॥ 1926

ശൃൺവൻ വാചോ മനുഷ്യാണാം
ഗ്രാമസംവാസവാസിനാം।
രാജാനം ധിഗ് ദശരഥം
കാമസ്യ വശമാസ്ഥിതം ॥ **2.49.4** ॥ 1927

ഹാ നൃശംസാദ്യ കൈകേയീ
പാപാ പാപാനുബന്ധിനീ।
തീക്ഷ്ണാ സംഭിന്നമർയാദാ
തീക്ഷ്ണകർമണി വർതതേ ॥ **2.49.5** ॥ 1928

യാ പുത്രമീദൃശം രാജ്ഞഃ
പ്രവാസയതി ധാർമികം।
വനവാസേ മഹാപ്രാജ്ഞം
സാനുക്രോശം ജിതേന്ദ്രിയം ॥ **2.49.6** ॥ 1929

കഥം നാമ മഹാഭാഗാ
സീതാ ജനകനന്ദിനീ।
സദാ സുഖേഷ്വഭിരതാ
ദുഃഖാൻയനുഭവിഷ്യതി ॥ **2.49.7** ॥ 1930

അഹോ ദശരഥോ രാജാ
നിഃസ്നേഹഃ സ്വസുതം പ്രതി।
പ്രജാനാമനഘം രാമം
പരിത്യക്തുമിഹേച്ഛതി ॥ **2.49.8** ॥ 1931

ഏതാ വാചോ മനുഷ്യാണാം
ഗ്രാമസംവാസവാസിനാം।
ശൃൺവന്നതിയയൗ വീരഃ
കോസലാൻ കോസലേശ്വരഃ ॥ **2.49.9** ॥ 1932

തതോ വേദശ്രുതിം നാമ
ശിവവാരിവഹാം നദീം।
ഉത്തീർയാഭിമുഖഃ പ്രായാ -
ദഗസ്ത്യാധ്യുഷിതാം ദിശം ॥ **2.49.10** ॥ 1933

ഗത്വാ തു സുചിരം കാലം
തതഃ ശീതവഹാം നദീം।
ഗോമതീം ഗോയുതാനൂപാ -
മതരത് സാഗരംഗമാം ॥ **2.49.11** ॥ 1934

ഗോമതീം ചാപ്യതിക്രമ്യ
രാഘവഃ ശീഘ്രഗൈർഹയൈഃ।
മയൂരഹംസാഭിരുതാം
തതാര സ്യന്ദികാം നദീം ॥ **2.49.12** ॥ 1935

സ മഹീം മനുനാ രാജ്ഞാ
ദത്താമിക്ഷ്വാകവേ പുരാ।
സ്ഫീതാം രാഷ്ട്രവൃതാം രാമോ
വൈദേഹീമൻവദർശയത് ॥ **2.49.13** ॥ 1936

സൂത ഇത്യേവ ചാഭാഷ്യ
സാരഥിം തമഭീക്ഷ്ണശഃ।
ഹംസമത്തസ്വരഃ ശ്രീമാ -
നുവാച പുരുഷോത്തമഃ ॥ **2.49.14** ॥ 1937

കദാഹം പുനരാഗമ്യ
സരയ്വാഃ പുഷ്പിതേ വനേ।
മൃഗയാം പർയടിഷ്യാമി
മാത്രാ പിത്രാ ച സംഗതഃ ॥ **2.49.15** ॥ 1938

നാത്യർഥമഭികാങ്ക്ഷാമി
മൃഗയാം സരയൂവനേ।
രതിർഹ്യേഷാതുലാ ലോകേ
രാജർഷിഗണസമ്മതാ ॥ **2.49.16** ॥ 1939

രാജർഷീണാം ഹി ലോകേഽസ്മിൻ
രത്യർഥം മൃഗയാ വനേ।
കാലേ കൃതാം താം മനുജൈ -
ർധൻവിനാമഭികാങ്ക്ഷിതാം ॥ **2.49.17** ॥ 1940

സ തമധ്വാനമൈക്ഷ്വാകഃ
സൂതം മധുരയാ ഗിരാ।
തം തമർഥമഭിപ്രേത്യ
യയൗ വാക്യമുദീരയൻ ॥ **2.49.18** ॥ 1941

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

മാർഗേ ശ്രീരാമേണായോധ്യാപുരീതോ വനവാസായാനുജ്ഞാപ്രാർഥനം ശൃംഗവേരപുരേ ഗംഗാതടേ സമുപസ്ഥായ തത്ര രാത്രൗ തസ്യ നിവാസോ നിഷാദരാജേന ഗുഹേന തസ്യ സത്കാരശ്ച

വിശാലാൻ കോസലാൻ രമ്യാൻ
യാത്വാ ലക്ഷ്മണപൂർവജഃ ।
അയോധ്യാമുൻമുഖോ ധീമാൻ
പ്രാഞ്ജലിർവാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.50.1** ॥ 1942

ആപൃച്ഛേ ത്വാം പുരിശ്രേഷ്ഠേ
കാകുത്സ്ഥപരിപാലിതേ ।
ദൈവതാനി ച യാനി ത്വാം
പാലയന്ത്യാവസന്തി ച ॥ **2.50.2** ॥ 1943

നിവൃത്തവനവാസസ്ത്വാ -
മനൃണോ ജഗതീപതേഃ ।
പുനർദ്രക്ഷ്യാമി മാത്രാ ച
പിത്രാ ച സഹ സംഗതഃ ॥ **2.50.3** ॥ 1944

തതോ രുചിരതാമ്രാക്ഷോ
ഭുജമുദ്യമ്യ ദക്ഷിണം।
അശ്രുപൂർണമുഖോ ദീനോ -
ഽബ്രവീജ്ജാനപദം ജനം ॥ **2.50.4** ॥ 1945

അനുക്രോശോ ദയാ ചൈവ
യഥാർഹം മയി വഃ കൃതഃ।
ചിരം ദുഃഖസ്യ പാപീയോ
ഗമ്യതാമർഥസിദ്ധയേ ॥ **2.50.5** ॥ 1946

ത്യേഭിവാദ്യ മഹാത്മാനം
കൃത്വാ ചാപി പ്രദക്ഷിണം।
വിലപന്തോ നരാ ഘോരം
വ്യതിഷ്ഠംശ്ച ക്വചിത് ക്വചിത് ॥ **2.50.6** ॥ 1947

തഥാ വിലപതാം തേഷാ -
മത്യപ്താനാം ച രാഘവഃ।
അചക്ഷുർവിഷയം പ്രായാദ്
യഥാർകഃ ക്ഷണദാമുഖേ ॥ **2.50.7** ॥ 1948

തതോ ധാന്യധനോപേതാൻ
ദാനശീലജനാൻ ശിവാൻ।
അകുതശ്ചിദ്ഭയാൻ രമ്യാം -
ശ്ചൈത്യയൂപസമാവൃതാൻ ॥ **2.50.8** ॥ 1949

ഉദ്യാനാമ്രവണോപേതാൻ
സമ്പന്നസലിലാശയാൻ।
തുഷ്ടപുഷ്ടജനാകീർണാൻ
ഗോകുലാകുലസേവിതാൻ ॥ **2.50.9** ॥ 1950

രക്ഷണീയാൻ നരേന്ദ്രാണാം
ബ്രഹ്മഘോഷാഭിനാദിതാൻ।
രഥേന പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
കോസലാനത്യവർതത ॥ **2.50.10** ॥ 1951

മധ്യേന മുദിതം സ്ഫീതം
രമ്യോദ്യാനസമാകുലം।
രാജ്യം ഭോജ്യം നരേന്ദ്രാണാം
യയൗ ധൃതിമതാം വരഃ ॥ **2.50.11** ॥ 1952

തത്ര ത്രിപഥഗാം ദിവ്യാം
ശീതതോയാമശൈവലാം।
ദദർശ രാഘവോ ഗംഗാം
രമ്യാമൃഷിനിഷേവിതാം ॥ **2.50.12** ॥ 1953

ആശ്രമൈരവിദൂരസ്ഥൈഃ
ശ്രീമദ്ഭിഃ സമലങ്കൃതാം।
കാലേഽപ്സരോഭിർഹൃഷ്ടാഭിഃ
സേവിതാംഭോഹ്രദാം ശിവാം ॥ **2.50.13** ॥ 1954

ദേവദാനവഗന്ധർവൈഃ
കിന്നരൈരുപശോഭിതാം।
നാഗഗന്ധർവപത്നീഭിഃ
സേവിതാം സതതം ശിവാം ॥ **2.50.14** ॥ 1955

ദേവാക്രീഡശതാകീർണാം
ദേവോദ്യാനയുതാം നദീം।
ദേവാർഥമാകാശഗതാം
വിഖ്യാതാം ദേവപദ്മിനീം ॥ **2.50.15** ॥ 1956

ജലാഘാതാട്ടഹാസോഗ്രാം
ഫേനനിർമലഹാസിനീം।
ക്വചിദ് വേണീകൃതജലാം
ക്വചിദാവർതശോഭിതാം ॥ **2.50.16** ॥ 1957

ക്വചിത് സ്തിമിതഗംഭീരാം
ക്വചിദ് വേഗസമാകുലാം।
ക്വചിദ് ഗംഭീരനിർഘോഷാം
ക്വചിദ് ഭൈരവനിഃസ്വനാം ॥ **2.50.17** ॥ 1958

ദേവസംഘാപ്ലുതജലാം
നിർമലോത്പലസങ്കുലാം।
ക്വചിദാഭോഗപുലിനാം
ക്വചിന്നിർമലവാലുകാം ॥ **2.50.18** ॥ 1959

ഹംസസാരസസംഘുഷ്ടാം
ചക്രവാകോപശോഭിതാം।
സദാമത്തെശ്ച വിഹഗൈ -
രഭിപന്നാമനിന്ദിതാം ॥ **2.50.19** ॥ 1960

ക്വചിത് തീരരുഹൈർവൃക്ഷൈ -
ർമാലാഭിരിവ ശോഭിതാം।
ക്വചിത് ഫുൽലോത്പലച്ഛന്നാം
ക്വചിത് പദ്മവനാകുലാം ॥ **2.50.20** ॥ 1961

ക്വചിത് കുമുദഖണ്ഡൈശ്ച
കുഡ്മലൈരുപശോഭിതാം।
നാനാപുഷ്പരജോധ്വസ്താം
സമദാമിവ ച ക്വചിത് ॥ **2.50.21** ॥ 1962

വ്യപേതമലസംഘാതാം
മണിനിർമലദർശനാം।
ദിശാഗജൈർവനഗജൈ -
ർമത്തൈശ്ച വരവാരണൈഃ॥ **2.50.22**॥ 1963

ദേവരാജോപവാഹ്യൈശ്ച
സന്നാദിതവനാന്തരാം।
പ്രമദാമിവ യത്നേന
ഭൂഷിതാം ഭൂഷണോത്തമൈഃ॥ **2.50.23**॥ 1964

ഫലപുഷ്പൈഃ കിസലയൈ -
ർവൃതാം ഗുൽമൈർദ്വിജൈസ്തഥാ।
വിഷ്ണുപാദച്യുതാം ദിവ്യാ -
മപാപാം പാപനാശിനീം॥ **2.50.24**॥ 1965

ശിംശുമാരൈശ്ച നക്രൈശ്ച
ഭുജംഗൈശ്ച സമൻവിതാം।
ശങ്കരസ്യ ജടാജൂടാദ്
ഭ്രഷ്ടാം സാഗരതേജസാ॥ **2.50.25**॥ 1966

സമുദ്രമഹിഷീം ഗംഗാം
സാരസക്രൗഞ്ചനാദിതാം।
ആസസാദ മഹാബാഹുഃ
ശൃംഗവേരപുരം പ്രതി॥ **2.50.26**॥ 1967

താമൂർമികലിലാവർതാ -
മൻവവേക്ഷ്യ മഹാരഥഃ।
സുമന്ത്രമബ്രവീത് സൂത -
മിഹൈവാദ്യ വസാമഹേ॥ **2.50.27**॥ 1968

അവിദൂരാദയം നദ്യാ
ബഹുപുഷ്പപ്രവാലവാൻ।
സുമഹാനിംഗുദീവൃക്ഷോ
വസാമോഽത്രൈവ സാരഥേ ॥ **2.50.28** ॥ 1969

പ്രേക്ഷാമി സരിതാം ശ്രേഷ്ഠാം
സമ്മാൻയസലിലാം ശിവാം।
ദേവമാനവഗന്ധർവ -
മൃഗപന്നഗപക്ഷിണാം ॥ **2.50.29** ॥ 1970

ലക്ഷ്മണശ്ച സുമന്ത്രശ്ച
ബാഢമിത്യേവ രാഘവം।
ഉക്ത്വാ തമിംഗുദീവൃക്ഷം
തദോപയയതുർഹയൈഃ ॥ **2.50.30** ॥ 1971

രാമോഽഭിയായ തം രമ്യം
വൃക്ഷമിക്ഷ്വാകുനന്ദനഃ।
രഥാദവതരത് തസ്മാത്
സഭാർയഃ സഹലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.50.31** ॥ 1972

സുമന്ത്രോഽപ്യവതീർയാഥ
മോചയിത്വാ ഹയോത്തമാൻ।
വൃക്ഷമൂലഗതം രാമ -
മുപതസ്ഥേ കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.50.32** ॥ 1973

തത്ര രാജാ ഗുഹോ നാമ
രാമസ്യാത്മസമഃ സഖാ।
നിഷാദജാത്യോ ബലവാൻ
സ്ഥപതിശ്ചേതി വിശ്രുതഃ ॥ **2.50.33** ॥ 1974

സ ശ്രുത്വാ പുരുഷവ്യാഘ്രം
രാമം വിഷയമാഗതം।
വൃദ്ധൈഃ പരിവൃതോഽമാത്യൈ -
ർജ്ഞാതിഭിശ്ചാപ്യുപാഗതഃ ॥ **2.50.34** ॥ 1975

തതോ നിഷാദാധിപതിം
ദൃഷ്ട്വാ ദൂരാദുപസ്ഥിതം।
സഹ സൗമിത്രിണാ രാമഃ
സമാഗച്ഛദ് ഗുഹേന സഃ ॥ **2.50.35** ॥ 1976

തമാർതഃ സമ്പരിഷ്വജ്യ
ഗുഹോ രാഘവമബ്രവീത്।
യഥായോധ്യാ തഥേദം തേ
രാമ കിം കരവാണി തേ ॥ **2.50.36** ॥ 1977

ഈദൃശം ഹി മഹാബാഹോ
കഃ പ്രാപ്സ്യത്യതിഥിം പ്രിയം।
തതോ ഗുണവദന്നാദ്യ -
മുപാദായ പൃഥഗ്വിധം ॥ **2.50.37** ॥ 1978

അർഘ്യം ചോപാനയച്ഛീഘ്രം
വാക്യം ചേദമുവാച ഹ।
സ്വാഗതം തേ മഹാബാഹോ
തവേയമഖിലാ മഹീ ॥ **2.50.38** ॥ 1979

വയം പ്രേഷ്യാ ഭവാൻ ഭർതാ
സാധു രാജ്യം പ്രശാധി നഃ।
ഭക്ഷ്യം ഭോജ്യം ച പേയം ച
ലേഹ്യം ചൈതദുപസ്ഥിതം।

ശയനാനി ച മുഖ്യാനി
വാജിനാം ഖാദനം ച തേ ॥ **2.50.39** ॥ 1980

ഗുഹമേവം ബ്രുവാണം തു
രാഘവഃ പ്രത്യുവാച ഹ ।
അർചിതാശ്ചൈവ ഹൃഷ്ടാശ്ച
ഭവതാ സർവദാ വയം ॥ **2.50.40** ॥ 1981

പദ്ഭ്യാമഭിഗമാച്ചൈവ
സ്നേഹസന്ദർശനേന ച ।
ഭുജാഭ്യാം സാധുവൃത്താഭ്യാം
പീഡയൻ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.50.41** ॥ 1982

ദിഷ്ട്യാ ത്വാം ഗുഹ പശ്യാമി
ഹ്യരോഗം സഹ ബാന്ധവൈഃ ।
അപി തേ കുശലം രാഷ്ട്രേ
മിത്രേഷു ച വനേഷു ച ॥ **2.50.42** ॥ 1983

യത് ത്വിദം ഭവതാ കിഞ്ചിത്
പ്രീത്യാ സമുപകൽപിതം ।
സർവം തദനുജാനാമി
നഹി വർതേ പ്രതിഗ്രഹേ ॥ **2.50.43** ॥ 1984

കുശചീരാജിനധരം
ഫലമൂലാശനം ച മാം ।
വിദ്ധി പ്രണിഹിതം ധർമേ
താപസം വനഗോചരം ॥ **2.50.44** ॥ 1985

അശ്വാനാം ഖാദനേനാഹ -
മർഥീ നാൻയേന കേനചിത് ।

ഏതാവതാത്ര ഭവതാ
ഭവിഷ്യാമി സുപൂജിതഃ ॥ **2.50.45** ॥ 1986

ഏതേ ഹി ദയിതാ രാജ്ഞഃ
പിതുർദശരഥസ്യ മേ ।
ഏതൈഃ സുവിഹിതൈരശ്വൈ -
ർഭവിഷ്യാമ്യഹമർചിതഃ ॥ **2.50.46** ॥ 1987

അശ്വാനാം പ്രതിപാനം ച
ഖാദനം ചൈവ സോഽൻവശാത് ।
ഗുഹസ്തത്രൈവ പുരുഷാം -
സ്ത്വരിതം ദീയതാമിതി ॥ **2.50.47** ॥ 1988

തതശ്ചീരോത്തരാസംഗഃ
സന്ധ്യാമൻവാസ്യ പശ്ചിമാം ।
ജലമേവാദദേ ഭോജ്യം
ലക്ഷ്മണേനാഹൃതം സ്വയം ॥ **2.50.48** ॥ 1989

തസ്യ ഭൂമൗ ശയാനസ്യ
പാദൗ പ്രക്ഷാൽയ ലക്ഷ്മണഃ ।
സഭാർയസ്യ തതോഽഭ്യേത്യ
തസ്ഥൗ വൃക്ഷമുപാശ്രിതഃ ॥ **2.50.49** ॥ 1990

ഗുഹോഽപി സഹ സൂതേന സൗമിത്രിമനുഭാഷയൻ ।
അൻവജാഗ്രത് തതോ രാമമപ്രമത്തോ ധനുർധരഃ ॥ **2.50.50** ॥ 1991

തഥാ ശയാനസ്യ തതോ യശസ്വിനോ
മനസ്വിനോ ദാശരഥേർമഹാത്മനഃ ।
അദൃഷ്ടദുഃഖസ്യ സുഖോചിതസ്യ സാ
തദാ വ്യതീതാ സുചിരേണ ശർവരീ ॥ **2.50.51** ॥ 1992

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

നിഷാദരാജഗുഹസമക്ഷേ ലക്ഷ്മണസ്യ വിലാപഃ

തം ജാഗ്രതമദംഭേന
ഭ്രാതുരർഥായ ലക്ഷ്മണം।
ഗുഹഃ സന്താപസന്തപ്തോ
രാഘവം വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.51.1** ॥ 1993

ഇയം താത സുഖാ ശയ്യാ
ത്വദർഥമുപകൽപിതാ।
പ്രത്യാശ്വസിഹി സാധ്വസ്യാം
രാജപുത്ര യഥാസുഖം ॥ **2.51.2** ॥ 1994

ഉചിതോഽയം ജനഃ സർവഃ
ക്ലേശാനാം ത്വം സുഖോചിതഃ।
ഗുപ്ത്യർഥം ജാഗരിഷ്യാമഃ
കാകുത്സ്ഥസ്യ വയം നിശാം ॥ **2.51.3** ॥ 1995

നഹി രാമാത് പ്രിയതമോ
മമാസ്തേ ഭുവി കശ്ചന।
ബ്രവീമ്യേവ ച തേ സത്യം
സത്യേനൈവ ച തേ ശപേ ॥ **2.51.4** ॥ 1996

അസ്യ പ്രസാദാദാശംസേ
ലോകേഽസ്മിൻ സുമഹദ് യശഃ।
ധർമാവാപ്തിം ച വിപുലാ -
മർഥകാമൗ ച പുഷ്കലൗ ॥ **2.51.5** ॥ 1997

സോഽഹം പ്രിയസഖം രാമം
ശയാനം സഹ സീതയാ।
രക്ഷിഷ്യാമി ധനുഷ്പാണിഃ
സർവഥാ ജ്ഞാതിഭിഃ സഹ ॥ **2.51.6** ॥ 1998

ന മേഽസ്ത്യവിദിതം കിഞ്ചിദ്
വനേഽസ്മിംശ്ചരതഃ സദാ।
ചതുരംഗം ഹ്യതിബലം
സുമഹത് സന്തരേമഹി ॥ **2.51.7** ॥ 1999

ലക്ഷ്മണസ്തു തദോവാച
രക്ഷ്യമാണാസ്ത്വയാനഘ।
നാത്ര ഭീതാ വയം സർവേ
ധർമമേവാനുപശ്യതാ ॥ **2.51.8** ॥ 2000

കഥം ദാശരഥൗ ഭൂമൗ
ശയാനേ സഹ സീതയാ।
ശക്യാ നിദ്രാ മയാ ലബ്ധും
ജീവിതം വാ സുഖാനി വാ ॥ **2.51.9** ॥ 2001

യോ ന ദേവാസുരൈഃ സർവൈഃ
ശക്യഃ പ്രസഹിതും യുധി।
തം പശ്യ സുഖസംസുപ്തം
തൃണേഷു സഹ സീതയാ ॥ **2.51.10** ॥ 2002

യോ മന്ത്രതപസാ ലബ്ധോ
വിവിധൈശ്ച പരാക്രമൈഃ।
ഏകോ ദശരഥസ്യൈഷ
പുത്രഃ സദൃശലക്ഷണഃ ॥ **2.51.11** ॥ 2003

അസ്മിൻ പ്രവ്രജിതേ രാജാ
ന ചിരം വർതയിഷ്യതി।
വിധവാ മേദിനീ നൂനം
ക്ഷിപ്രമേവ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.51.12** ॥ 2004

വിനദ്യ സുമഹാനാദം
ശ്രമേണോപരതാഃ സ്ത്രിയഃ।
നിർഘോഷോപരതം താത
മന്യേ രാജനിവേശനം ॥ **2.51.13** ॥ 2005

കൗസൽയാ ചൈവ രാജാ ച
തഥൈവ ജനനീ മമ।
നാശംസേ യദി ജീവന്തി
സർവേ തേ ശർവരീമിമാം ॥ **2.51.14** ॥ 2006

ജീവേദപി ഹി മേ മാതാ
ശത്രുഘ്നസ്യാൻവവേക്ഷയാ।
തദ് ദുഃഖം യദി കൗസൽയാ
വീരസൂർവിനശിഷ്യതി ॥ **2.51.15** ॥ 2007

അനുരക്തജനാകീർണാ
സുഖാലോകപ്രിയാവഹാ।
രാജവ്യസനസംസൃഷ്ടാ
സാ പുരീ വിനശിഷ്യതി ॥ **2.51.16** ॥ 2008

കഥം പുത്രം മഹാത്മാനം
ജ്യേഷ്ഠപുത്രമപശ്യതഃ।
ശരീരം ധാരയിഷ്യന്തി
പ്രാണാ രാജ്ഞോ മഹാത്മനഃ ॥ **2.51.17** ॥ 2009

വിനഷ്ടേ നൃപതൗ പശ്ചാത്
കൗസൽയാ വിനശിഷ്യതി।
അനന്തരം ച മാതാപി
മമ നാശമുപൈഷ്യതി ॥ **2.51.18** ॥ 2010

അതിക്രാന്തമതിക്രാന്ത -
മനവാപ്യ മനോരഥം।
രാജ്യേ രാമമനിക്ഷിപ്യ
പിതാ മേ വിനശിഷ്യതി ॥ **2.51.19** ॥ 2011

സിദ്ധാർഥാഃ പിതരം വൃത്തം
തസ്മിൻ കാലേ ഹ്യുപസ്ഥിതേ।
പ്രേതകാർയേഷു സർവേഷു
സംസ്കരിഷ്യന്തി രാഘവം ॥ **2.51.20** ॥ 2012

രമ്യചത്വരസംസ്ഥാനാം
സംവിഭക്തമഹാപഥാം।
ഹർമ്യപ്രാസാദസമ്പന്നാം
ഗണികാവരശോഭിതാം ॥ **2.51.21** ॥ 2013

രഥാശ്വഗജസംബാധാം
തൂർയനാദനിനാദിതാം।
സർവകൽയാണസമ്പൂർണാം
ഹൃഷ്ടപുഷ്ടജനാകുലാം ॥ **2.51.22** ॥ 2014

ആരാമോദ്യാനസമ്പന്നാം
സമാജോത്സവശാലിനീം।
സുഖിതാ വിചരിഷ്യന്തി
രാജധാനീം പിതുർമമ ॥ **2.51.23** ॥ 2015

അപി ജീവേദ് ദശരഥോ
വനവാസാത് പുനർവയം।
പ്രത്യാഗമ്യ മഹാത്മാന -
മപി പശ്യാമ സുവ്രതം ॥ **2.51.24** ॥ 2016

അപി സത്യപ്രതിജ്ഞേന
സാർധം കുശലിനാ വയം।
നിവൃത്തേ വനവാസേഽസ്മി -
ന്നയോധ്യാം പ്രവിശേമഹി ॥ **2.51.25** ॥ 2017

പരിദേവയമാനസ്യ
ദുഃഖാർതസ്യ മഹാത്മനഃ।
തിഷ്ഠതോ രാജപുത്രസ്യ
ശർവരീ സാത്യവർതത ॥ **2.51.26** ॥ 2018

തഥാ ഹി സത്യം ബ്രുവതി പ്രജാഹിതേ
നരേന്ദ്രസൂനൗ ഗുരുസൗഹൃദാദ് ഗുഹഃ।
മുമോച വാഷ്പം വ്യസനാഭിപീഡിതോ
ജ്വരാതുരോ നാഗ ഇവ വ്യഥാതുരഃ ॥ **2.51.27** ॥ 2019

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വിപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യാജ്ഞയാ ഗുഹേന സ്വാമാത്യദ്വാരാ നൗകായാ ആനയനം ശ്രീരാമസ്യ സുമന്ത്രം പ്രത്യയോധ്യായാം നിവർതിതുമാദേശഃ, മാതുഃ പിതുശ്ച കൃതേ സന്ദേശശ്രാവണം സ്വയമപി വനമേവ ഗന്തുമാഗ്രഹം കുർവതഃ സുമന്ത്രസ്യ ശ്രീരാമേണ സപ്രബോധം നിവർതനം ശ്രീരാമാദീനാം നൗകായാമാരോഹണം സീതായാ ഗംഗാം പ്രതി പ്രാർഥനാ, നൗകയാ ഗംഗാമുത്തീർയ ശ്രീരാമാദീനാം വത്സദേശേ ഗമനം സായം വൃക്ഷസ്യ മൂലേ നിവാസനായ പ്രസ്ഥാനം ച

പ്രഭാതായാം തു ശർവർയാം
പൃഥുവക്ഷാ മഹായശാഃ ।
ഉവാച രാമഃ സൗമിത്രിം
ലക്ഷ്മണം ശുഭലക്ഷണം ॥ **2.52.1** ॥ 2020

ഭാസ്കരോദയകാലോഽസൗ
ഗതാ ഭഗവതീ നിശാ ।
അസൗ സുകൃഷ്ണോ വിഹഗഃ
കോകിലസ്താത കൂജതി ॥ **2.52.2** ॥ 2021

ബർഹിണാനാം ച നിർഘോഷഃ
ശ്രൂയതേ നദതാം വനേ ।

തരാമ ജാഹ്നവീം സൗമ്യ
ശീഘ്രഗാം സാഗരംഗമാം ॥ **2.52.3** ॥ 2022

വിജ്ഞായ രാമസ്യ വചഃ
സൗമിത്രിർമിത്രനന്ദനഃ।
ഗുഹമാമന്ത്രയ സൂതം ച
സോഽതിഷ്ഠദ് ഭ്രാതുരഗ്രതഃ ॥ **2.52.4** ॥ 2023

സ തു രാമസ്യ വചനം
നിശമ്യ പ്രതിഗൃഹ്യ ച।
സ്ഥപതിസ്തൂർണമാഹൂയ
സചിവാനിദമബ്രവീത് ॥ **2.52.5** ॥ 2024

അസ്യ വാഹനസംയുക്തം
കർണഗ്രാഹവതീം ശുഭാം।
സുപ്രതാരാം ദൃഢാം തീർഥേ
ശീഘ്രം നാവമുപാഹര ॥ **2.52.6** ॥ 2025

തം നിശമ്യ ഗുഹാദേശം
ഗുഹാമാത്യോ ഗതോ മഹാൻ।
ഉപോഹ്യ രുചിരാം നാവം
ഗുഹായ പ്രത്യവേദയത് ॥ **2.52.7** ॥ 2026

തതഃ സ പ്രാഞ്ജലിർഭൂത്വാ
ഗുഹോ രാഘവമബ്രവീത്।
ഉപസ്ഥിതേയം നൗർദേവ
ഭൂയഃ കിം കരവാണി തേ ॥ **2.52.8** ॥ 2027

തവാമരസുതപ്രഖ്യ
തർതും സാഗരഗാമിനീം।

നൗരിയം പുരുഷവ്യാഘ്ര
ശീഘ്രമാരോഹ സുവ്രത ॥ **2.52.9** ॥ 2028

അഥോവാച മഹാതേജാ
രാമോ ഗുഹമിദം വചഃ।
കൃതകാമോഽസ്മി ഭവതാ
ശീഘ്രമാരോപ്യതാമിതി ॥ **2.52.10** ॥ 2029

തതഃ കലാപാൻ സന്നഹ്യ
ഖഡ്ഗൗ ബധ്വാ ച ധൻവിനൗ।
ജഗ്മതുർയേന താം ഗംഗാം
സീതയാ സഹ രാഘവൗ ॥ **2.52.11** ॥ 2030

രാമമേവം തു ധർമജ്ഞ -
മുപാഗത്യ വിനീതവത്।
കിമഹം കരവാണീതി
സൂതഃ പ്രാഞ്ജലിരബ്രവീത് ॥ **2.52.12** ॥ 2031

തതോഽബ്രവീദ് ദാശരഥിഃ സുമന്ത്രം
സ്പൃശൻ കരേണോത്തമദക്ഷിണേന।
സുമന്ത്ര ശീഘ്രം പുനരേവ യാഹി
രാജ്ഞഃ സകാശേ ഭവ ചാപ്രമത്തഃ ॥ **2.52.13** ॥ 2032

നിവർതസ്വേത്യുവാചൈന -
മേതാവദ്ധി കൃതം മമ।
രഥം വിഹായ പദ്ഭ്യാം തു
ഗമിഷ്യാമോ മഹാവനം ॥ **2.52.14** ॥ 2033

ആത്മാനം ത്വഭ്യനുജ്ഞാത -
മവേക്ഷ്യാർതഃ സ സാരഥിഃ।

സുമന്ത്രഃ പുരുഷവ്യാഘ്ര -
മൈക്ഷ്വാകമിദമബ്രവീത് ॥ **2.52.15** ॥ 2034

നാതിക്രാന്തമിദം ലോകേ
പുരുഷേണേഹ കേനചിത്।
തവ സഭ്രാതൃഭാർയസ്യ
വാസഃ പ്രാകൃതവദ് വനേ ॥ **2.52.16** ॥ 2035

ന മൻയേ ബ്രഹ്മചർയേ വാ
സ്വധീതേ വാ ഫലോദയഃ।
മാർദവാർജവയോർവാപി
ത്വാം ചേദ് വ്യസനമാഗതം ॥ **2.52.17** ॥ 2036

സഹ രാഘവ വൈദേഹ്യാ
ഭ്രാത്രാ ചൈവ വനേ വസൻ।
ത്വം ഗതിം പ്രാപ്സ്യസേ വീര
ത്രീൻ ലോകാംസ്തു ജയന്നിവ ॥ **2.52.18** ॥ 2037

വയം ഖലു ഹതാ രാമ
യേ ത്വയാ ഹ്യുപവഞ്ചിതാഃ।
കൈകേയ്യാ വശമേഷ്യാമഃ
പാപായാ ദുഃഖഭാഗിനഃ ॥ **2.52.19** ॥ 2038

ഇതി ബ്രുവന്നാത്മസമം
സുമന്ത്രഃ സാരഥിസ്തദാ।
ദൃഷ്ട്വാ ദൂരഗതം രാമം
ദുഃഖാർതോ രുരുദേ ചിരം ॥ **2.52.20** ॥ 2039

തതസ്തു വിഗതേ ബാഷ്പേ
സൂതം സ്പൃഷ്ട്വോദകം ശുചിം।

രാമസ്തു മധുരം വാക്യം
പുനഃ പുനരുവാച തം ॥ **2.52.21** ॥ 2040

ഇക്ഷ്വാകൂണാം ത്വയാ തുൽയം
സുഹൃദം നോപലക്ഷയേ ।
യഥാ ദശരഥോ രാജാ
മാം ന ശോചേത് തഥാ കുരു ॥ **2.52.22** ॥ 2041

ശോകോപഹതചേതാശ്ച
വൃദ്ധശ്ച ജഗതീപതിഃ ।
കാമഭാരാവസന്നശ്ച
തസ്മാദേതദ് ബ്രവീമി തേ ॥ **2.52.23** ॥ 2042

യദ് യഥാ ജ്ഞാപയേത് കിഞ്ചിത്
സ മഹാത്മാ മഹീപതിഃ ।
കൈകേയ്യാഃ പ്രിയകാമാർഥം
കാർയം തദവികാങ്ക്ഷയാ ॥ **2.52.24** ॥ 2043

ഏതദർഥം ഹി രാജ്യാനി
പ്രശാസതി നരാധിപാഃ ।
യദേഷാം സർവകൃത്യേഷു
മനോ ന പ്രതിഹന്യതേ ॥ **2.52.25** ॥ 2044

യദ് യഥാ സ മഹാരാജോ
നാലീകമധിഗച്ഛതി ।
ന ച താമ്യതി ശോകേന
സുമന്ത്ര കുരു തത് തഥാ ॥ **2.52.26** ॥ 2045

അദൃഷ്ടദുഃഖം രാജാനം
വൃദ്ധമാർയം ജിതേന്ദ്രിയം ।

ബ്രൂയാസ്ത്വമഭിവാദ്യൈവ
മമ ഹേതോരിദം വചഃ ॥ **2.52.27** ॥ 2046

ന ചാഹമനുശോചാമി
ലക്ഷ്മണോ ന ച ശോചതി ।
അയോധ്യായാശ്ച്യുതാശ്ചേതി
വനേ വത്സ്യാമഹേതി വാ ॥ **2.52.28** ॥ 2047

ചതുർദശസു വർഷേഷു
നിവൃത്തേഷു പുനഃ പുനഃ ।
ലക്ഷ്മണം മാം ച സീതാം ച
ദ്രക്ഷ്യസേ ശീഘ്രമാഗതാൻ ॥ **2.52.29** ॥ 2048

ഏവമുക്ത്വാ തു രാജാനം
മാതരം ച സുമന്ത്ര മേ ।
അൻയാശ്ച ദേവീഃ സഹിതാഃ
കൈകേയീം ച പുനഃ പുനഃ ॥ **2.52.30** ॥ 2049

ആരോഗ്യം ബ്രൂഹി കൗസൽയാ -
മഥ പാദാഭിവന്ദനം ।
സീതായാ മമ ചാർയസ്യ
വചനാൽലക്ഷ്മണസ്യ ച ॥ **2.52.31** ॥ 2050

ബ്രൂയാശ്ചാപി മഹാരാജം
ഭരതം ക്ഷിപ്രമാനയ ।
ആഗതശ്ചാപി ഭരതഃ
സ്ഥാപ്യോ നൃപമതേ പദേ ॥ **2.52.32** ॥ 2051

ഭരതം ച പരിഷ്വജ്യ
യൗവരാജ്യേഽഭിഷിച്യ ച ।

അസ്മത്സന്താപജം ദുഃഖം
ന ത്വാമഭിഭവിഷ്യതി ॥ **2.52.33** ॥ 2052

ഭരതശ്ചാപി വക്തവ്യോ
യഥാ രാജനി വർതസേ ।
തഥാ മാതൃഷു വർതേഥാഃ
സർവാസ്വേവാവിശേഷതഃ ॥ **2.52.34** ॥ 2053

യഥാ ച തവ കൈകേയീ
സുമിത്രാ ചാവിശേഷതഃ ।
തഥൈവ ദേവീ കൗസൽയാ
മമ മാതാ വിശേഷതഃ ॥ **2.52.35** ॥ 2054

താതസ്യ പ്രിയകാമേന
യൗവരാജ്യമവേക്ഷതാ ।
ലോകയോരുഭയോഃ ശക്യം
നിത്യദാ സുഖമേധിതും ॥ **2.52.36** ॥ 2055

നിവർത്യമാനോ രാമേണ
സുമന്ത്രഃ പ്രതിബോധിതഃ ।
തത്സർവം വചനം ശ്രുത്വാ
സ്നേഹാത് കാകുത്സ്ഥമബ്രവീത് ॥ **2.52.37** ॥ 2056

യദഹം നോപചാരേണ
ബ്രൂയാം സ്നേഹാദവിക്ലവം ।
ഭക്തിമാനിതി തത് താവദ്
വാക്യം ത്വം ക്ഷന്തുമർഹസി ॥ **2.52.38** ॥ 2057

കഥം ഹി ത്വവിഹീനോഽഹം
പ്രതിയാസ്യാമി താം പുരീം ।

തവ താത വിയോഗേന
പുത്രശോകാതുരാമിവ ॥ **2.52.39** ॥ 2058

സരാമമപി താവൻമേ
രഥം ദൃഷ്ട്വാ തദാ ജനഃ।
വിനാ രാമം രഥം ദൃഷ്ട്വാ
വിദീർയേതാപി സാ പുരീ ॥ **2.52.40** ॥ 2059

ദൈന്യം ഹി നഗരീ ഗച്ഛേദ്
ദൃഷ്ട്വാ ശൂന്യമിമം രഥം।
സൂതാവശേഷം സ്വം സൈന്യം
ഹതവീരമിവാഹവേ ॥ **2.52.41** ॥ 2060

ദൂരേഽപി നിവസന്തം ത്വാം
മാനസേനാഗ്രതഃ സ്ഥിതം।
ചിന്തയന്തോഽദ്യ നൂനം ത്വാം
നിരാഹാരാഃ കൃതാഃ പ്രജാഃ ॥ **2.52.42** ॥ 2061

ദൃഷ്ടം തദ് വൈ ത്വയാ രാമ
യാദൃശം ത്വത്പ്രവാസനേ।
പ്രജാനാം സങ്കുലം വൃത്തം
ത്വച്ഛോകക്ലാന്തചേതസാം ॥ **2.52.43** ॥ 2062

ആർതനാദോ ഹി യഃ പൗരൈ -
രുൻമുക്തസ്ത്വത്പ്രവാസനേ।
സരഥം മാം നിശാമ്യൈവ
കുർയുഃ ശതഗുണം തതഃ ॥ **2.52.44** ॥ 2063

അഹം കിം ചാപി വക്ഷ്യാമി
ദേവീം തവ സുതോ മയാ।

നീതോഽസൗ മാതുലകുലം
സന്താപം മാ കൃഥാ ഇതി ॥ **2.52.45** ॥ 2064

അസത്യമപി നൈവാഹം
ബ്രൂയാം വചനമീദൃശം ।
കഥമപ്രിയമേവാഹം
ബ്രൂയാം സത്യമിദം വചഃ ॥ **2.52.46** ॥ 2065

മമ താവന്നിയോഗസ്ഥാ -
സ്ത്വദ്ബന്ധുജനവാഹിനഃ ।
കഥം രഥം ത്വയാ ഹീനം
പ്രവാഹ്യന്തി ഹയോത്തമാഃ ॥ **2.52.47** ॥ 2066

തന്ന ശക്ഷ്യാമ്യഹം ഗന്തു -
മയോധ്യാം ത്വദൃതേഽനഘ ।
വനവാസാനുയാനായ
മാമനുജ്ഞാതുമർഹസി ॥ **2.52.48** ॥ 2067

യദി മേ യാചമാനസ്യ
ത്യാഗമേവ കരിഷ്യസി ।
സരഥോഽഗ്നിം പ്രവേക്ഷ്യാമി
ത്യുക്തമാത്ര ഇഹ ത്വയാ ॥ **2.52.49** ॥ 2068

ഭവിഷ്യന്തി വനേ യാനി
തപോവിഘ്നകരാണി തേ ।
രഥേന പ്രതിബാധിഷ്യേ
താനി സർവാണി രാഘവ ॥ **2.52.50** ॥ 2069

ത്വത്കൃതേന മയാ പ്രാപ്തം
രഥചർയാകൃതം സുഖം ।

ആശംസേ ത്വത്കൃതേനാഹം
വനവാസകൃതം സുഖം ॥ **2.52.51** ॥ 2070

പ്രസീദേച്ഛാമി ത്വേഽരണ്യേ
ഭവിതും പ്രത്യനന്തരഃ।
പ്രീത്യാഭിഹിതമിച്ഛാമി
ഭവ മേ പ്രത്യനന്തരഃ ॥ **2.52.52** ॥ 2071

ഇമേഽപി ച ഹയാ വീര
യദി തേ വനവാസിനഃ।
പരിചർയാം കരിഷ്യന്തി
പ്രാപ്സ്യന്തി പരമാം ഗതിം ॥ **2.52.53** ॥ 2072

തവ ശുശ്രൂഷണം മൂർധ്നാ
കരിഷ്യാമി വനേ വസൻ।
അയോധ്യാം ദേവലോകം വാ
സർവഥാ പ്രജഹാമ്യഹം ॥ **2.52.54** ॥ 2073

നഹി ശക്യാ പ്രവേഷ്ടും സാ
മയായോധ്യാ ത്വയാ വിനാ।
രാജധാനീ മഹേന്ദ്രസ്യ
യഥാ ദുഷ്കൃതകർമണാ ॥ **2.52.55** ॥ 2074

വനവാസേ ക്ഷയം പ്രാപ്തേ
മമൈഷ ഹി മനോരഥഃ।
യദനേന രഥേനൈവ
ത്വാം വഹേയം പുരീം പുനഃ ॥ **2.52.56** ॥ 2075

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
സഹിതസ്യ ത്വയാ വനേ।

ക്ഷണഭൂതാനി യാസ്യന്തി
ശതസംഖ്യാനി ചാൻയഥാ ॥ **2.52.57** ॥ 2076

ഭൃത്യവത്സല തിഷ്ഠന്തം
ഭർതൃപുത്രഗതേ പഥി ।
ഭക്തം ഭൃത്യം സ്ഥിതം സ്ഥിത്യാ
ന മാ ത്വം ഹാതുമർഹസി ॥ **2.52.58** ॥ 2077

ഏവം ബഹുവിധം ദീനം
യാചമാനം പുനഃ പുനഃ ।
രാമോ ഭൃത്യാനുകമ്പീ തു
സുമന്ത്രമിദമബ്രവീത് ॥ **2.52.59** ॥ 2078

ജാനാമി പരമാം ഭക്തി -
മഹം തേ ഭർതൃവത്സല ।
ശൃണു ചാപി യദർഥം ത്വാം
പ്രേഷയാമി പുരീമിതഃ ॥ **2.52.60** ॥ 2079

നഗരീം ത്വാം ഗതം ദൃഷ്ട്വാ
ജനനീ മേ യവീയസീ ।
കൈകേയീ പ്രത്യയം ഗച്ഛേ -
ദിതി രാമോ വനം ഗതഃ ॥ **2.52.61** ॥ 2080

വിപരീതേ തുഷ്ടിഹീനാ
വനവാസം ഗതേ മയി ।
രാജാനം നാതിശങ്കേത
മിഥ്യാവാദീതി ധാർമികം ॥ **2.52.62** ॥ 2081

ഏഷ മേ പ്രഥമഃ കൽപോ
യദംബാ മേ യവീയസീ ।

ഭരതാരക്ഷിതം സ്ഫീതം
പുത്രരാജ്യമവാപ്സ്യതേ ॥ **2.52.63** ॥ 2082

മമ പ്രിയാർഥം രാജ്ഞശ്ച
സുമന്ത്ര ത്വം പുരീം വ്രജ ।
സന്ദിഷ്ടശ്ചാപി യാനർഥാം -
സ്താംസ്താൻ ബ്രൂയാസ്തഥാ തഥാ ॥ **2.52.64** ॥ 2083

ഇത്യുക്ത്വാ വചനം സൂതം
സാന്ത്വയിത്വാ പുനഃ പുനഃ ।
ഗുഹം വചനമക്ലീബോ
രാമോ ഹേതുമദബ്രവീത് ॥ **2.52.65** ॥ 2084

നേദാനീം ഗുഹ യോഗ്യോഽയം
വാസോ മേ സജനേ വനേ ।
അവശ്യമാശ്രമേ വാസഃ
കർതവ്യസ്തദ്ഗതോ വിധിഃ ॥ **2.52.66** ॥ 2085

സോഽഹം ഗൃഹീത്വാ നിയമം
തപസ്വിജനഭൂഷണം ।
ഹിതകാമഃ പിതുർഭൂയഃ
സീതായാ ലക്ഷ്മണസ്യ ച ॥ **2.52.67** ॥ 2086

ജടാഃ കൃത്വാ ഗമിഷ്യാമി
ൻയഗ്രോധക്ഷീരമാനയ ।
തത്ക്ഷീരം രാജപുത്രായ
ഗുഹഃ ക്ഷിപ്രമുപാഹരത് ॥ **2.52.68** ॥ 2087

ലക്ഷ്മണസ്യാത്മനശ്ചൈവ
രാമസ്തേനാകരോജ്ജടാഃ ।

ദീർഘബാഹുർനരവ്യാഘ്രോ
ജടിലത്വമധാരയത് ॥ **2.52.69** ॥ 2088

തൗ തദാ ചീരസമ്പന്നൗ
ജടാമണ്ഡലധാരിണൗ ।
അശോഭേതാമൃഷിസമൗ
ഭ്രാതരൗ രാമലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.52.70** ॥ 2089

തതോ വൈഖാനസം മാർഗ -
മാസ്ഥിതഃ സഹലക്ഷ്മണഃ ।
വ്രതമാദിഷ്ടവാൻ രാമഃ
സഹായം ഗുഹമബ്രവീത് ॥ **2.52.71** ॥ 2090

അപ്രമത്തോ ബലേ കോശേ
ദുർഗേ ജനപദേ തഥാ ।
ഭവേഥാ ഗുഹ രാജ്യം ഹി
ദുരാരക്ഷതമം മതം ॥ **2.52.72** ॥ 2091

തതസ്തം സമനുജ്ഞാപ്യ
ഗുഹമിക്ഷ്വാകുനന്ദനഃ ।
ജഗാമ തൂർണമവ്യഗ്രഃ
സഭാർയഃ സഹലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.52.73** ॥ 2092

സ തു ദൃഷ്ട്വാ നദീതീരേ
നാവമിക്ഷ്വാകുനന്ദനഃ ।
തിതീർഷുഃ ശീഘ്രഗാം ഗംഗാ -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.52.74** ॥ 2093

ആരോഹ ത്വം നരവ്യാഘ്ര
സ്ഥിതാം നാവമിമാം ശനൈഃ ।

സീതാം ചാരോപയാൻവക്ഷം
പരിഗൃഹ്യ മനസ്വിനീം ॥ **2.52.75** ॥ 2094

സ ഭ്രാതുഃ ശാസനം ശ്രുത്വാ
സർവമപ്രതികൂലയൻ ।
ആരോപ്യ മൈഥിലീം പൂർവ -
മാരുരോഹാത്മവാംസ്തതഃ ॥ **2.52.76** ॥ 2095

അഥാരുരോഹ തേജസ്വീ
സ്വയം ലക്ഷ്മണപൂർവജഃ ।
തതോ നിഷാദാധിപതി -
ർഗുഹോ ജ്ഞാതീനചോദയത് ॥ **2.52.77** ॥ 2096

രാഘവോഽപി മഹാതേജാ
നാവമാരുഹ്യ താം തതഃ ।
ബ്രഹ്മവത്ക്ഷത്രവച്ചൈവ
ജജാപ ഹിതമാത്മനഃ ॥ **2.52.78** ॥ 2097

ആചമ്യ ച യഥാശാസ്ത്രം
നദീം താം സഹ സീതയാ ।
പ്രണമത്പ്രീതിസന്തുഷ്ടോ
ലക്ഷ്മണശ്ച മഹാരഥഃ ॥ **2.52.79** ॥ 2098

അനുജ്ഞായ സുമന്ത്രം ച
സബലം ചൈവ തം ഗുഹം ।
ആസ്ഥായ നാവം രാമസ്തു
ചോദയാമാസ നാവികാൻ ॥ **2.52.80** ॥ 2099

തതസ്തൈശ്ചാലിതാ നൗകാ
കർണധാരസമാഹിതാ ।

ശുഭസ്ഫ്യവേഗാഭിഹതാ
ശീഘ്രം സലിലമത്യഗാത് ॥ **2.52.81** ॥ 2100

മധ്യം തു സമനുപ്രാപ്യ
ഭാഗീരഥ്യാസ്ത്വനിന്ദിതാ ।
വൈദേഹീ പ്രാഞ്ജലിർഭൂത്വാ
താം നദീമിദമബ്രവീത് ॥ **2.52.82** ॥ 2101

പുത്രോ ദശരഥസ്യായം
മഹാരാജസ്യ ധീമതഃ ।
നിദേശം പാലയത്വേനം
ഗംഗേ ത്വദഭിരക്ഷിതഃ ॥ **2.52.83** ॥ 2102

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
സമഗ്രാൺയുഷ്യ കാനനേ ।
ഭ്രാത്രാ സഹ മയാ ചൈവ
പുനഃ പ്രത്യാഗമിഷ്യതി ॥ **2.52.84** ॥ 2103

തതസ്ത്വാം ദേവി സുഭഗേ
ക്ഷേമേണ പുനരാഗതാ ।
യക്ഷ്യേ പ്രമുദിതാ ഗംഗേ
സർവകാമസമൃദ്ധിനീ ॥ **2.52.85** ॥ 2104

ത്വം ഹി ത്രിപഥഗേ ദേവി
ബ്രഹ്മലോകം സമക്ഷസേ ।
ഭാർയാ ചോദധിരാജസ്യ
ലോകേഽസ്മിൻ സമ്പ്രദൃശ്യസേ ॥ **2.52.86** ॥ 2105

സാ ത്വാം ദേവി നമസ്യാമി
പ്രശംസാമി ച ശോഭനേ ।

പ്രാപ്തരാജ്യേ നരവ്യാഘ്രേ
ശിവേന പുനരാഗതേ ॥ **2.52.87** ॥ 2106

ഗവാം ശതസഹസ്രം ച
വസ്ത്രാണ്യന്നം ച പേശലം।
ബ്രാഹ്മണേഭ്യഃ പ്രദാസ്യാമി
തവ പ്രിയചികീർഷയാ ॥ **2.52.88** ॥ 2107

സുരാഘടസഹസ്രേണ
മാംസഭൂതൗദനേന ച।
യക്ഷ്യേ ത്വാം പ്രീയതാം ദേവി
പുരീം പുനരുപാഗതാ ॥ **2.52.89** ॥ 2108

യാനി ത്വത്തീരവാസീനി
ദൈവതാനി ച സന്തി ഹി।
താനി സർവാണി യക്ഷ്യാമി
തീർഥാന്യായതനാനി ച ॥ **2.52.90** ॥ 2109

പുനരേവ മഹാബാഹു -
ർമയാ ഭ്രാത്രാ ച സംഗതഃ।
അയോധ്യാം വനവാസാത് തു
പ്രവിശത്വനഘോഽനഘേ ॥ **2.52.91** ॥ 2110

തഥാ സംഭാഷമാണാ സാ
സീതാ ഗംഗാമനിന്ദിതാ।
ദക്ഷിണാ ദക്ഷിണം തീരം
ക്ഷിപ്രമേവാഭ്യുപാഗമത് ॥ **2.52.92** ॥ 2111

തീരം തു സമനുപ്രാപ്യ
നാവം ഹിത്വാ നരർഷഭഃ।

പ്രാതിഷ്ഠത സഹ ഭ്രാത്രാ
വൈദേഹ്യാ ച പരന്തപഃ ॥ **2.52.93** ॥ 2112

അഥാബ്രവീൻമഹാബാഹുഃ
സുമിത്രാനന്ദവർധനം ।
ഭവ സംരക്ഷണാർഥായ
സജനേ വിജനേഽപി വാ ॥ **2.52.94** ॥ 2113

അവശ്യം രക്ഷണം കാർയം
മദ്വിധൈർവിജനേ വനേ ।
അഗ്രതോ ഗച്ഛ സൗമിത്രേ
സീതാ ത്വാമനുഗച്ഛതു ॥ **2.52.95** ॥ 2114

പൃഷ്ഠതോഽനുഗമിഷ്യാമി
സീതാം ത്വാം ചാനുപാലയൻ ।
അൻയോൻയസ്യ ഹി നോ രക്ഷാ
കർതവ്യാ പുരുഷർഷഭ ॥ **2.52.96** ॥ 2115

ന ഹി താവദതിക്രാന്താ -
സുകരാ കാചന ക്രിയാ ।
അദ്യ ദുഃഖം തു വൈദേഹീ
വനവാസസ്യ വേത്സ്യതി ॥ **2.52.97** ॥ 2116

പ്രണഷ്ടജനസംബാധം
ക്ഷേത്രാരാമവിവർജിതം ।
വിഷമം ച പ്രപാതം ച
വനമദ്യ പ്രവേക്ഷ്യതി ॥ **2.52.98** ॥ 2117

ശ്രുത്വാ രാമസ്യ വചനം
പ്രതസ്ഥേ ലക്ഷ്മണോഽഗ്രതഃ ।

അനന്തരം ച സീതായാ
രാഘവോ രഘുനന്ദനഃ ॥ **2.52.99** ॥ 2118

ഗതം തു ഗംഗാപരപാരമാശു
രാമം സുമന്ത്രഃ സതതം നിരീക്ഷ്യ ।
അധ്വപ്രകർഷാദ് വിനിവൃത്തദൃഷ്ടി -
ർമുമോച ബാഷ്പം വ്യഥിതസ്തപസ്വീ ॥ **2.52.100** ॥ 2119

സ ലോകപാലപ്രതിമപ്രഭാവവാം -
സ്തീർത്വാ മഹാത്മാ വരദോ മഹാനദീം ।
തതഃ സമൃദ്ധാഞ്ശുഭസസ്യമാലിനഃ
ക്രമേണ വത്സാൻ മുദിതാനുപാഗമത് ॥ **2.52.101** ॥ 2120

തൗ തത്ര ഹത്വാ ചതുരോ മഹാമൃഗാൻ
വരാഹമൃശ്യം പൃഷതം മഹാരുരും ।
ആദായ മേധ്യം ത്വരിതം ബുഭുക്ഷിതൗ
വാസായ കാലേ യയതുർവനസ്പതിം ॥ **2.52.102** ॥ 2121

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വിപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രിപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമേണ കൈകേയീതഃ
കൗസൽയാപ്രഭൃതീമനിഷ്ടസ്യാശങ്കാം പ്രതിപാദ്യ
ലക്ഷ്മണസ്യായോധ്യായാം നിവർതനായ പ്രയത്നകരണം
ശ്രീരാമം വിനാ സ്വീയം ജീവനമസംഭവമുക്ത്വാ ലക്ഷ്മണേന
തത്ര ഗമനസ്യാനംഗീകരണം തതഃ ശ്രീരാമേണ തസ്മൈ
വനവാസായാനുജ്ഞാപ്രദാനം

സ തം വൃക്ഷം സമാസാദ്യ
സന്ധ്യാമൻവാസ്യ പശ്ചിമാം।
രാമോ രമയതാം ശ്രേഷ്ഠ
ഇതി ഹോവാച ലക്ഷ്മണം ॥ **2.53.1** ॥ 2122

അദ്യേയം പ്രഥമാ രാത്രി -
ർയാതാ ജനപദാദ് ബഹിഃ।
യാ സുമന്ത്രേണ രഹിതാ
താം നോത്കംഠിതുമർഹസി ॥ **2.53.2** ॥ 2123

ജാഗർതവ്യമതന്ദ്രിഭ്യാ -
മദ്യപ്രഭൃതി രാത്രിഷു।
യോഗക്ഷേമൗ ഹി സീതായാ
വർതേതേ ലക്ഷ്മണാവയോഃ ॥ **2.53.3** ॥ 2124

രാത്രിം കഥഞ്ചിദേവേമാം
സൗമിത്രേ വർതയാമഹേ।
അപവർതാമഹേ ഭൂമാ -
വാസ്തീർയ സ്വയമർജിതൈഃ ॥ **2.53.4** ॥ 2125

സ തു സംവിശ്യ മേദിൻയാം
മഹാർഹശയനോചിതഃ।
ഇമാഃ സൗമിത്രയേ രാമോ
വ്യാജഹാര കഥാഃ ശുഭാഃ ॥ **2.53.5** ॥ 2126

ധ്രുവമദ്യ മഹാരാജോ
ദുഃഖം സ്വപിതി ലക്ഷ്മണ।
കൃതകാമാ തു കൈകേയീ
തുഷ്ടാ ഭവിതുമർഹതി ॥ **2.53.6** ॥ 2127

സാ ഹി ദേവീ മഹാരാജം
കൈകേയീ രാജ്യകാരണാത്।
അപി ന ച്യാവയേത് പ്രാണാൻ
ദൃഷ്ട്വാ ഭരതമാഗതം ॥ **2.53.7** ॥ 2128

അനാഥശ്ച ഹി വൃദ്ധശ്ച
മയാ ചൈവ വിനാ കൃതഃ।
കിം കരിഷ്യതി കാമാത്മാ
കൈകേയ്യാ വശമാഗതഃ ॥ **2.53.8** ॥ 2129

ഇദം വ്യസനമാലോക്യ
രാജ്ഞശ്ച മതിവിഭ്രമം।
കാമ ഏവാർഥധർമാഭ്യാം
ഗരീയാനിതി മേ മതിഃ ॥ **2.53.9** ॥ 2130

കോ ഹ്യവിദ്വാനപി പുമാൻ
പ്രമദായാഃ കൃതേ ത്യജേത് ।
ഛന്ദാനുവർതിനം പുത്രം
താതോ മാമിവ ലക്ഷ്മണ ॥ **2.53.10** ॥ 2131

സുഖീ ബത സുഭാർയശ്ച
ഭരതഃ കേകയീസുതഃ ।
മുദിതാൻ കോസലാനേകോ
യോ ഭോക്ഷ്യത്യധിരാജവത് ॥ **2.53.11** ॥ 2132

സ ഹി രാജ്യസ്യ സർവസ്യ
സുഖമേകം ഭവിഷ്യതി ।
താതേ തു വയസാതീതേ
മയി ചാരണ്യമാശ്രിതേ ॥ **2.53.12** ॥ 2133

അർഥധർമൗ പരിത്യജ്യ
യഃ കാമമനുവർതതേ ।
ഏവമാപദ്യതേ ക്ഷിപ്രം
രാജാ ദശരഥോ യഥാ ॥ **2.53.13** ॥ 2134

മൻയേ ദശരഥാന്തായ
മമ പ്രവ്രാജനായ ച ।
കൈകേയീ സൗമ്യ സമ്പ്രാപ്താ
രാജ്യായ ഭരതസ്യ ച ॥ **2.53.14** ॥ 2135

അപീദാനീം തു കൈകേയീ
സൗഭാഗ്യമദമോഹിതാ ।
കൗസൽയാം ച സുമിത്രാം ച
സാ പ്രബാധേത മത്കൃതേ ॥ **2.53.15** ॥ 2136

മാതാസ്മത്കാരണാദ് ദേവീ
സുമിത്രാ ദുഃഖമാവസേത്।
അയോധ്യാമിത ഏവ ത്വം
കാലേ പ്രവിശ ലക്ഷ്മണ ॥ **2.53.16** ॥ 2137

അഹമേകോ ഗമിഷ്യാമി
സീതയാ സഹ ദണ്ഡകാൻ।
അനാഥായാ ഹി നാഥസ്ത്വം
കൗസൽയായാ ഭവിഷ്യസി ॥ **2.53.17** ॥ 2138

ക്ഷുദ്രകർമാ ഹി കൈകേയീ
ദ്വേഷാദൻയായമാചരേത്।
പരിദദ്യാദ്ധി ധർമജ്ഞ
ഗരം തേ മമ മാതരം ॥ **2.53.18** ॥ 2139

നൂനം ജാത്യന്തരേ താത
സ്ത്രിയഃ പുത്രൈർവിയോജിതാഃ।
ജനൻയാ മമ സൗമിത്രേ
തദദ്യൈതദുപസ്ഥിതം ॥ **2.53.19** ॥ 2140

മയാ ഹി ചിരപുഷ്ടേന
ദുഃഖസംവർധിതേന ച।
വിപ്രയുജ്യത കൗസൽയാ
ഫലകാലേ ധിഗസ്തു മാം ॥ **2.53.20** ॥ 2141

മാ സ്മ സീമന്തിനീ കാചി -
ജ്ജനയേത് പുത്രമീദൃശം।
സൗമിത്രേ യോഽഹമംബായാ
ദദ്മി ശോകമനന്തകം ॥ **2.53.21** ॥ 2142

മൻയേ പ്രീതിവിശിഷ്ടാ സാ
മത്തോ ലക്ഷ്മണ സാരികാ।
യത്തസ്യാഃ ശ്രൂയതേ വാക്യം
ശുക പാദമരേർദശ ॥ **2.53.22** ॥ 2143

ശോചന്ത്യാശ്ചാൽപഭാഗ്യായാ
ന കിഞ്ചിദുപകുർവതാ।
പുത്രേണ കിമപുത്രായാ
മയാ കാർയമരിന്ദമ ॥ **2.53.23** ॥ 2144

അൽപഭാഗ്യാ ഹി മേ മാതാ
കൗസൽയാ രഹിതാ മയാ।
ശേതേ പരമദുഃഖാർതാ
പതിതാ ശോകസാഗരേ ॥ **2.53.24** ॥ 2145

ഏകോ ഹ്യഹമയോധ്യാം ച
പൃഥിവീം ചാപി ലക്ഷ്മണ।
തരേയമിഷുഭിഃ ക്രുദ്ധോ
നനു വീർയമകാരണം ॥ **2.53.25** ॥ 2146

അധർമഭയഭീതശ്ച
പരലോകസ്യ ചാനഘ।
തേന ലക്ഷ്മണ നാദ്യാഹ -
മാത്മാനമഭിഷേചയേ ॥ **2.53.26** ॥ 2147

ഏതദൻയച്ച കരുണം
വിലപ്യ വിജനേ ബഹു।
അശ്രുപൂർണമുഖോ ദീനോ
നിശി തൂഷ്ണീമുപാവിശത് ॥ **2.53.27** ॥ 2148

വിലാപോപരതം രാമം
ഗതാർചിഷമിവാനലം।
സമുദ്രമിവ നിർവേഗ -
മാശ്വാസയത ലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.53.28** ॥ 2149

ധ്രുവമദ്യ പുരീ രാമ
അയോധ്യാ്‌്‌യുധിനാം വര।
നിഷ്പ്രഭാ ത്വയി നിഷ്ക്രാന്തേ
ഗതചന്ദ്രേവ ശർവരീ ॥ **2.53.29** ॥ 2150

നൈതദൗപയികം രാമ
യദിദം പരിതപ്യസേ।
വിഷാദയസി സീതാം ച
മാം ചൈവ പുരുഷർഷഭ ॥ **2.53.30** ॥ 2151

ന ച സീതാ ത്വയാ ഹീനാ
ന ചാഹമപി രാഘവ।
മുഹൂർതമപി ജീവാവോ
ജലാൻമത്സ്യാവിവോദ്ധൃതൗ ॥ **2.53.31** ॥ 2152

നഹി താതം ന ശത്രുഘ്നം
ന സുമിത്രാം പരന്തപ।
ദ്രഷ്ടുമിച്ഛേയമദ്യാഹം
സ്വർഗം ചാപി ത്വയാ വിനാ ॥ **2.53.32** ॥ 2153

തതസ്തത്ര സമാസീനൗ
നാതിദൂരേ നിരീക്ഷ്യ താം।
ൻയഗ്രോധേ സുകൃതാം ശയ്യാം
ഭേജാതേ ധർമവത്സലൗ ॥ **2.53.33** ॥ 2154

സ ലക്ഷ്മണസ്യോത്തമപുഷ്കലം വചോ
നിശമ്യ ചൈവം വനവാസമാദരാത് ।
സമാഃ സമസ്താ വിദധേ പരന്തപഃ
പ്രപദ്യ ധർമം സുചിരായ രാഘവഃ ॥ **2.53.34** ॥ 2155

തതസ്തു തസ്മിൻ വിജനേ മഹാബലൗ
മഹാവനേ രാഘവവംശവർധനൗ ।
ന തൗ ഭയം സംഭ്രമമഭ്യുപേയതു -
ർയഥൈവ സിംഹൗ ഗിരിസാനുഗോചരൗ ॥ **2.53.35** ॥ 2156

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രിപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുഃപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ലക്ഷ്മണസീതാസഹിതസ്യ ശ്രീരാമസ്യ പ്രയാഗേ ഗംഗായമുനാസംഗമസന്നിധൗ ഭരദ്വാജാശ്രമേ ഗമനം മുനിനാ തസ്യാതിഥ്യകരണം ചിത്രകൂടേ‍ഽവസ്ഥാതും തസ്മൈ സമ്മതിദാനം ചിത്രകൂടസ്യ മഹത്തായാഃ ശോഭായാശ്ച വർണനം

തേ തു തസ്മിൻ മഹാവൃക്ഷേ
ഉഷിത്വാ രജനീം ശുഭാം।
വിമലേ‍ഽഭ്യുദിതേ സൂര്യേ
തസ്മാദ് ദേശാത് പ്രതസ്ഥിരേ ॥ **2.54.1** ॥ 2157

യത്ര ഭാഗീരഥീം ഗംഗാം
യമുനാഭിപ്രവർതതേ।
ജഗ്മുസ്തം ദേശമുദ്ദിശ്യ
വിഗാഹ്യ സുമഹദ് വനം ॥ **2.54.2** ॥ 2158

തേ ഭൂമിഭാഗാൻ വിവിധാൻ
ദേശാംശ്ചാപി മനോഹരാൻ।
അദൃഷ്ടപൂർവാൻ പശ്യന്ത -
സ്തത്ര തത്ര യശസ്വിനഃ ॥ **2.54.3** ॥ 2159

യഥാ ക്ഷേമേണ സമ്പശ്യൻ
പുഷ്പിതാൻ വിവിധാൻ ദ്രുമാൻ।
നിർവൃത്തമാത്രേ ദിവസേ
രാമഃ സൗമിത്രിമബ്രവീത് ॥ **2.54.4** ॥ 2160

പ്രയാഗമഭിതഃ പശ്യ
സൗമിത്രേ ധൂമമുത്തമം।
അഗ്നേർഭഗവതഃ കേതും
മൻയേ സന്നിഹിതോ മുനിഃ ॥ **2.54.5** ॥ 2161

നൂനം പ്രാപ്താഃ സ്മ സംഭേദം
ഗംഗായമുനയോർവയം।
തഥാഹി ശ്രൂയതേ ശബ്ദോ
വാരിണോർവാരിഘർഷജഃ ॥ **2.54.6** ॥ 2162

ദാരൂണി പരിഭിന്നാനി
വനജൈരുപജീവിഭിഃ।
ഛിന്നാശ്ചാപ്യാശ്രമേ ചൈതേ
ദൃശ്യന്തേ വിവിധാ ദ്രുമാഃ ॥ **2.54.7** ॥ 2163

ധൻവിനൗ തൗ സുഖം ഗത്വാ
ലംബമാനേ ദിവാകരേ।
ഗംഗായമുനയോഃ സന്ധൗ
പ്രാപതുർനിലയം മുനേഃ ॥ **2.54.8** ॥ 2164

രാമസ്ത്വാശ്രമമാസാദ്യ
ത്രാസയൻ മൃഗപക്ഷിണഃ।
ഗത്വാ മുഹൂർതമധ്വാനം
ഭരദ്വാജമുപാഗമത് ॥ **2.54.9** ॥ 2165

തതസ്ത്വാശ്രമമാസാദ്യ
മുനേർദർശനകാങ്ക്ഷിണൗ ।
സീതയാനുഗതൗ വീരൗ
ദൂരാദേവാവതസ്ഥതുഃ ॥ **2.54.10** ॥ 2166

സ പ്രവിശ്യ മഹാത്മാന -
മൃഷിം ശിഷ്യഗണൈർവൃതം ।
സംശിതവ്രതമേകാഗ്രം
തപസാ ലബ്ധചക്ഷുഷം ॥ **2.54.11** ॥ 2167

ഹുതാഗ്നിഹോത്രം ദൃഷ്ട്വൈവ
മഹാഭാഗഃ കൃതാഞ്ജലിഃ ।
രാമഃ സൗമിത്രിണാ സാർധം
സീതയാ ചാഭ്യവാദയത് ॥ **2.54.12** ॥ 2168

ൻയവേദയത ചാത്മാനം
തസ്മൈ ലക്ഷ്മണപൂർവജഃ ।
പുത്രൗ ദശരഥസ്യാവാം
ഭഗവൻ രാമലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.54.13** ॥ 2169

ഭാർയാ മമേയം കൽയാണീ
വൈദേഹീ ജനകാത്മജാ ।
മാം ചാനുയാതാ വിജനം
തപോവനമനിന്ദിതാ ॥ **2.54.14** ॥ 2170

പിത്രാ പ്രവ്രാജ്യമാനം മാം
സൗമിത്രിരനുജഃ പ്രിയഃ ।
അയമൻവഗമദ് ഭ്രാതാ
വനമേവ ധൃതവ്രതഃ ॥ **2.54.15** ॥ 2171

പിത്രാ നിയുക്തോ ഭഗവൻ
പ്രവേക്ഷ്യാമസ്തപോവനം।
ധർമമേവാചരിഷ്യാമ -
സ്തത്ര മൂലഫലാശനാഃ ॥ **2.54.16** ॥ 2172

തസ്യ തദ് വചനം ശ്രുത്വാ
രാജപുത്രസ്യ ധീമതഃ।
ഉപാനയത ധർമാത്മാ
ഗാമർഘ്യമുദകം തതഃ ॥ **2.54.17** ॥ 2173

നാനാവിധാനന്നരസാൻ
വൻയമൂലഫലാശ്രയാൻ।
തേഭ്യോ ദദൗ തപ്തതപാ
വാസം ചൈവാഭ്യകൽപയത് ॥ **2.54.18** ॥ 2174

മൃഗപക്ഷിഭിരാസീനോ
മുനിഭിശ്ച സമന്തതഃ।
രാമമാഗതമഭ്യർച്യ
സ്വാഗതേനാഗതം മുനിഃ ॥ **2.54.19** ॥ 2175

പ്രതിഗൃഹ്യ തു താമർചാ -
മുപവിഷ്ടം സ രാഘവം।
ഭരദ്വാജോഽബ്രവീദ് വാക്യം
ധർമയുക്തമിദം തദാ ॥ **2.54.20** ॥ 2176

ചിരസ്യ ഖലു കാകുത്സ്ഥ
പശ്യാമ്യഹമുപാഗതം।
ശ്രുതം തവ മയാ ചൈവ
വിവാസനമകാരണം ॥ **2.54.21** ॥ 2177

അവകാശോ വിവിക്തോഽയം
മഹാനദ്യോഃ സമാഗമേ ।
പുണ്യശ്ച രമണീയശ്ച
വസത്വിഹ ഭവാൻ സുഖം ॥ **2.54.22** ॥ 2178

ഏവമുക്തസ്തു വചനം
ഭരദ്വാജേന രാഘവഃ ।
പ്രത്യുവാച ശുഭം വാക്യം
രാമഃ സർവഹിതേ രതഃ ॥ **2.54.23** ॥ 2179

ഭഗവന്നിത ആസന്നഃ
പൗരജാനപദോ ജനഃ ।
സുദർശമിഹ മാം പ്രേക്ഷ്യ
മൻയേഽഹമിമമാശ്രമം ॥ **2.54.24** ॥ 2180

ആഗമിഷ്യതി വൈദേഹീം
മാം ചാപി പ്രേക്ഷകോ ജനഃ ।
അനേന കാരണേനാഹ -
മിഹ വാസം ന രോചയേ ॥ **2.54.25** ॥ 2181

ഏകാന്തേ പശ്യ ഭഗവ -
ന്നാശ്രമസ്ഥാനമുത്തമം ।
രമതേ യത്ര വൈദേഹീ
സുഖാർഹാ ജനകാത്മജാ ॥ **2.54.26** ॥ 2182

ഏതച്ഛ്രുത്വാ ശുഭം വാക്യം
ഭരദ്വാജോ മഹാമുനിഃ ।
രാഘവസ്യ തു തദ് വാക്യ -
മർഥഗ്രാഹകമബ്രവീത് ॥ **2.54.27** ॥ 2183

ദശക്രോശ ഇതസ്താത
ഗിരിർയസ്മിൻ നിവത്സ്യസി।
മഹർഷിസേവിതഃ പുണ്യഃ
പർവതഃ ശുഭദർശനഃ ॥ **2.54.28** ॥ 2184

ഗോലാംഗുലാനുചരിതോ
വാനരർക്ഷനിഷേവിതഃ।
ചിത്രകൂട ഇതി ഖ്യാതോ
ഗന്ധമാദനസന്നിഭഃ ॥ **2.54.29** ॥ 2185

യാവതാ ചിത്രകൂടസ്യ
നരഃ ശൃംഗാണ്യവേക്ഷതേ।
കൽയാണാനി സമാധത്തേ
ന പാപേ കുരുതേ മനഃ ॥ **2.54.30** ॥ 2186

ഋഷയസ്തത്ര ബഹവോ
വിഹൃത്യ ശരദാം ശതം।
തപസാ ദിവമാരൂഢാഃ
കപാലശിരസാ സഹ ॥ **2.54.31** ॥ 2187

പ്രവിവിക്തമഹം മൻയേ
തം വാസം ഭവതഃ സുഖം।
ഇഹ വാ വനവാസായ
വസ രാമ മയാ സഹ ॥ **2.54.32** ॥ 2188

സ രാമം സർവകാമൈസ്തം
ഭരദ്വാജഃ പ്രിയാതിഥിം।
സഭാർയം സഹ ച ഭ്രാത്രാ
പ്രതിജഗ്രാഹ ഹർഷയൻ ॥ **2.54.33** ॥ 2189

തസ്യ പ്രയാഗേ രാമസ്യ
തം മഹർഷിമുപേയുഷഃ।
പ്രപന്നാ രജനീ പുണ്യാ
ചിത്രാഃ കഥയതഃ കഥാഃ ॥ **2.54.34** ॥ 2190

സീതാതൃതീയഃ കാകുത്സ്ഥഃ
പരിശ്രാന്തഃ സുഖോചിതഃ।
ഭരദ്വാജാശ്രമേ രമ്യേ
താം രാത്രിമവസത് സുഖം ॥ **2.54.35** ॥ 2191

പ്രഭാതായാം തു ശർവര്യാം
ഭരദ്വാജമുപാഗമത്।
ഉവാച നരശാർദൂലോ
മുനിം ജ്വലിതതേജസം ॥ **2.54.36** ॥ 2192

ശർവരീം ഭഗവന്നദ്യ
സത്യശീല തവാശ്രമേ।
ഉഷിതാഃ സ്മോഽഹ വസതി -
മനുജ്ഞാനാതു നോ ഭവാൻ ॥ **2.54.37** ॥ 2193

രാത്ര്യാം തു തസ്യാം വ്യുഷ്ടായാം
ഭരദ്വാജോഽബ്രവീദിദം।
മധുമൂലഫലോപേതം
ചിത്രകൂടം വ്രജേതി ഹ ॥ **2.54.38** ॥ 2194

വാസമൗപയികം മൻയേ
തവ രാമ മഹാബല।
നാനാനഗഗണോപേതഃ
കിന്നരോരഗസേവിതഃ ॥ **2.54.39** ॥ 2195

മയൂരനാദാഭിരതോ
ഗജരാജനിഷേവിതഃ।
ഗമ്യതാം ഭവതാ ശൈല -
ശ്ചിത്രകൂടഃ സ വിശ്രുതഃ ॥ **2.54.40** ॥ 2196

പുണ്യശ്ച രമണീയശ്ച
ബഹുമൂലഫലായുതഃ।
തത്ര കുഞ്ജരയൂഥാനി
മൃഗയൂഥാനി ചൈവ ഹി ॥ **2.54.41** ॥ 2197

വിചരന്തി വനാന്തേഷു
താനി ദ്രക്ഷ്യസി രാഘവ।
സരിത്പ്രസ്രവണപ്രസ്ഥാൻ
ദരീകന്ദരനിർദ്ധരാൻ।
ചരതഃ സീതയാ സാർധം
നന്ദിഷ്യതി മനസ്തവ ॥ **2.54.42** ॥ 2198

പ്രഹൃഷ്ടകോയഷ്ടിഭകോകിലസ്വനൈ -
ർവിനോദയന്തം ച സുഖം പരം ശിവം।
മൃഗൈശ്ച മത്തൈർബഹുഭിശ്ച കുഞ്ജരൈഃ
സുരമ്യമാസാദ്യ സമാവസാശ്രയം ॥ **2.54.43** ॥ 2199

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുഃപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ഭരദ്വാജേന സ്വസ്തിവാചനപൂർവകം ശ്രീരാമാദീനാം വിസർജനം തദർഥം ചിത്രകൂടമാർഗസ്യ ബോധനം ച തേഷാം സമേഷാം സ്വനിർമിതേന പ്ലവേന യമുനാമുത്തീർയ പരതടേ ഗമനം യമുനാം ശ്യാമവടം പ്രതി ച സീതായാഃ പ്രാർഥനാ യമുനാതടവർതിപഥാ ക്രോശമാത്രം ഗത്വാ ത്രയാണാമപി വനേ പരിഭ്രമണം യമുനായാഃ സമതലേ തടേ തേഷാം രാത്രൗ നിവാസശ്ച

ഉഷിത്വാ രജനീം തത്ര
രാജപുത്രാവരിന്ദമൗ ।
മഹർഷിമഭിവാദ്യാഥ
ജഗ്മതുസ്തം ഗിരിം പ്രതി ॥ **2.55.1** ॥ 2200

തേഷാം സ്വസ്ത്യയനം ചൈവ
മഹർഷിഃ സ ചകാര ഹ ।
പ്രസ്ഥിതാൻ പ്രേക്ഷ്യ താംശ്ചൈവ
പിതാ പുത്രാനിവൗരസാൻ ॥ **2.55.2** ॥ 2201

തതഃ പ്രചക്രമേ വക്തും
വചനം സ മഹാമുനിഃ ।

ഭരദ്വാജോ മഹാതേജാ
രാമം സത്യപരാക്രമം ॥ **2.55.3** ॥ 2202

ഗംഗായമുനയോഃ സന്ധി -
മാസാദ്യ മനുജർഷഭൗ ।
കാലിന്ദീമനുഗച്ഛേതാം
നദീം പശ്ചാൻമുഖാശ്രിതാം ॥ **2.55.4** ॥ 2203

അഥാസാദ്യ തു കാലിന്ദീം
പ്രതിസ്രോതഃസമാഗതാം ।
തസ്യാസ്തീർഥം പ്രചരിതം
പ്രകാമം പ്രേക്ഷ്യ രാഘവ ।
തത്ര യൂയം പ്ലവം കൃത്വാ
തരതാംശുമതീം നദീം ॥ **2.55.5** ॥ 2204

തതോ ൻയഗ്രോധമാസാദ്യ
മഹാന്തം ഹരിതച്ഛദം ।
പരീതം ബഹുഭിർവൃക്ഷൈഃ
ശ്യാമം സിദ്ധോപസേവിതം ॥ **2.55.6** ॥ 2205

തസ്മിൻ സീതാഞ്ജലിം കൃത്വാ
പ്രയുഞ്ജീതാശിഷാം ക്രിയാം ।
സമാസാദ്യ ച തം വൃക്ഷം
വസേദ് വാതിക്രമേത വാ ॥ **2.55.7** ॥ 2206

ക്രോശമാത്രം തതോ ഗത്വാ
നീലം പ്രേക്ഷ്യ ച കാനനം ।
സൽലകീബദരീമിശ്രം
രമ്യം വംശൈശ്ച യാമുനൈഃ ॥ **2.55.8** ॥ 2207

സ പന്ഥാശ്ചിത്രകൂടസ്യ
ഗതസ്യ ബഹുശോ മയാ।
രമ്യോ മാർദവയുക്തശ്ച
ദാവൈശ്ചൈവ വിവർജിതഃ ॥ **2.55.9** ॥ 2208

ഇതി പന്ഥാനമാദിശ്യ
മഹർഷിഃ സന്ന്യവർതത।
അഭിവാദ്യ തഥേത്യുക്ത്വാ
രാമേണ വിനിവർതിതഃ ॥ **2.55.10** ॥ 2209

ഉപാവൃത്തേ മുനൗ തസ്മിൻ
രാമോ ലക്ഷ്മണമബ്രവീത്।
കൃതപുൺയാഃ സ്മ ഭദ്രം തേ
മുനിർയന്നോഽനുകമ്പതേ ॥ **2.55.11** ॥ 2210

ഇതി തൗ പുരുഷവ്യാഘ്രൗ
മന്ത്രയിത്വാ മനസ്വിനൗ।
സീതാമേവാഗ്രതഃ കൃത്വാ
കാലിന്ദീം ജഗ്മതുർനദീം ॥ **2.55.12** ॥ 2211

അഥാസാദ്യ തു കാലിന്ദീം
ശീഘ്രസ്രോതസ്വിനീം നദീം।
ചിന്താമാപേദിരേ സദ്യോ
നദീജലതിതീർഷവഃ ॥ **2.55.13** ॥ 2212

തൗ കാഷ്ഠസംഘാടമഥോ
ചക്രതുഃ സുമഹാപ്ലവം।
ശുഷ്കൈർവംശൈഃ സമാകീർണ -
മുശീരൈശ്ച സമാവൃതം ॥ **2.55.14** ॥ 2213

തതോ വൈതസശാഖാശ്ച
ജംബുശാഖാശ്ച വീർയവാൻ।
ചകാര ലക്ഷ്മണശ്ഛിത്ത്വാ
സീതായാഃ സുഖമാസനം ॥ **2.55.15** ॥ 2214

തത്ര ശ്രിയമിവാചിന്ത്യാം
രാമോ ദാശരഥിഃ പ്രിയാം।
ഈഷത്സ ലജ്ജമാനാം താ -
മധ്യാരോപയത പ്ലവം ॥ **2.55.16** ॥ 2215

പാർശ്വേ തത്ര ച വൈദേഹ്യാ
വസനേ ഭൂഷണാനി ച।
പ്ലവേ കഠിനകാജം ച
രാമശ്ചക്രേ സമാഹിതഃ ॥ **2.55.17** ॥ 2216

ആരോപ്യ സീതാം പ്രഥമം
സംഘാടം പരിഗൃഹ്യ തൗ।
തതഃ പ്രതേരതുർയത്തൗ
പ്രീതൗ ദശരഥാത്മജൗ ॥ **2.55.18** ॥ 2217

കാലിന്ദീമധ്യമായാതാ
സീതാ ത്വേനാമവന്ദത।
സ്വസ്തി ദേവി തരാമി ത്വാം
പാരയേൻമേ പതിർവ്രതം ॥ **2.55.19** ॥ 2218

യക്ഷ്യേ ത്വാം ഗോസഹസ്രേണ
സുരാഘടശതേന ച।
സ്വസ്തി പ്രത്യാഗതേ രാമേ
പുരീമിക്ഷ്വാകുപാലിതാം ॥ **2.55.20** ॥ 2219

കാലിന്ദീമഥ സീതാ തു
യാചമാനാ കൃതാഞ്ജലിഃ।
തീരമേവാഭിസമ്പ്രാപ്താ
ദക്ഷിണം വരവർണിനീ ॥ **2.55.21** ॥ 2220

തതഃ പ്ലവേനാംശുമതീം
ശീഘ്രഗാമൂർമിമാലിനീം।
തീരജൈർബഹുഭിർവൃക്ഷൈഃ
സന്തേരുർയമുനാം നദീം ॥ **2.55.22** ॥ 2221

തേ തീർണാഃ പ്ലവമുത്സൃജ്യ
പ്രസ്ഥായ യമുനാവനാത്।
ശ്യാമം ന്യഗ്രോധമാസേദുഃ
ശീതലം ഹരിതച്ഛദം ॥ **2.55.23** ॥ 2222

ന്യഗ്രോധം സമുപാഗമ്യ
വൈദേഹീ ചാഭ്യവന്ദത।
നമസ്തേഽസ്തു മഹാവൃക്ഷ
പാരയേന്മേ പതിർവ്രതം ॥ **2.55.24** ॥ 2223

കൗസൽയാം ചൈവ പശ്യേമ
സുമിത്രാം ച യശസ്വിനീം।
ഇതി സീതാഞ്ജലിം കൃത്വാ
പർയഗച്ഛന്മനസ്വിനീ ॥ **2.55.25** ॥ 2224

അവലോക്യ തതഃ സീതാ -
മായാചന്തീമനിന്ദിതാം।
ദയിതാം ച വിധേയാം ച
രാമോ ലക്ഷ്മണമബ്രവീത് ॥ **2.55.26** ॥ 2225

സീതാമാദായ ഗച്ഛ ത്വ -
മഗ്രതോ ഭരതാനുജ।
പൃഷ്ഠതോഽനുഗമിഷ്യാമി
സായുധോ ദ്വിപദാം വര ॥ **2.55.27** ॥ 2226

യദ് യത് ഫലം പ്രാർഥയതേ
പുഷ്പം വാ ജനകാത്മജാ।
തത് തത് പ്രയച്ഛ വൈദേഹ്യാ
യത്രാസ്യാ രമതേ മനഃ ॥ **2.55.28** ॥ 2227

ഏകൈകം പാദപം ഗുൽമം
ലതാം വാ പുഷ്പശാലിനീം।
അദൃഷ്ടരൂപാം പശ്യന്തീ
രാമം പപ്രച്ഛ സാബലാ ॥ **2.55.29** ॥ 2228

രമണീയാൻ ബഹുവിധാൻ
പാദപാൻ കുസുമോത്കരാൻ।
സീതാവചനസംരബ്ധ
ആനയാമാസ ലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.55.30** ॥ 2229

വിചിത്രവാലുകജലാം
ഹംസസാരസനാദിതാം।
രേമേ ജനകരാജസ്യ
സുതാ പ്രേക്ഷ്യ തദാ നദീം ॥ **2.55.31** ॥ 2230

ക്രോശമാത്രം തതോ ഗത്വാ
ഭ്രാതരൗ രാമലക്ഷ്മണൗ।
ബഹൂൻ മേധ്യാൻ മൃഗാൻ ഹത്വാ
ചേരതുർയമുനാവനേ ॥ **2.55.32** ॥ 2231

വിഹൃത്യ തേ ബർഹിണപൂഗനാദിതേ
ശുഭേ വനേ വാരണവാനരായുതേ।
സമം നദീവപ്രമുപേത്യ സത്വരം
നിവാസമാജഗ്മുരദീനദർശനാഃ ॥ **2.55.33** ॥ 2232

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷട്പഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

**വനസ്യ ശോഭാം പശ്യതാം മിഥോ ദർശയതാം ച
ശ്രീരാമപ്രഭൃതീനാം ചിത്രകൂടേ ഗമനം വാൽമീകിദർശനം കൃത്വാ
ശ്രീരാമസ്യാജ്ഞയാ ലക്ഷ്മണേന വനേ പർണശാലായാ
നിർമാണം തസ്യാ വാസ്തുശാന്തിം കൃത്വാ തേഷാം സർവേഷാം
തത്ര പ്രവേശഃ**

അഥ രാത്ര്യാം വ്യതീതായാ -
മവസുപ്തമനന്തരം।
പ്രബോധയാമാസ ശനൈ -
ർലക്ഷ്മണം രഘുപുംഗവഃ ॥ **2.56.1** ॥ 2233

സൗമിത്രേ ശൃണു വന്യാനാം
വൽഗു വ്യാഹരതാം സ്വനം।
സമ്പ്രതിഷ്ഠാമഹേ കാലഃ
പ്രസ്ഥാനസ്യ പരന്തപ ॥ **2.56.2** ॥ 2234

പ്രസുപ്തസ്തു തതോ ഭ്രാത്രാ
സമയേ പ്രതിബോധിതഃ।
ജഹൗ നിദ്രാം ച തന്ദ്രാം ച
പ്രസക്തം ച പരിശ്രമം ॥ **2.56.3** ॥ 2235

തത ഉത്ഥായ തേ സർവേ
സ്പൃഷ്ട്വാ നദ്യാഃ ശിവം ജലം।
പന്ഥാനമൃഷിഭിർജുഷ്ടം
ചിത്രകൂടസ്യ തം യയുഃ ॥ **2.56.4** ॥ 2236

തതഃ സമ്പ്രസ്ഥിതഃ കാലേ
രാമഃ സൗമിത്രിണാ സഹ।
സീതാം കമലപത്രാക്ഷീ -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.56.5** ॥ 2237

ആദീപ്താനിവ വൈദേഹി
സർവതഃ പുഷ്പിതാൻ നഗാൻ।
സ്വൈഃ പുഷ്പൈഃ കിംശുകാൻ പശ്യ
മാലിനഃ ശിശിരാത്യയേ ॥ **2.56.6** ॥ 2238

പശ്യ ഭൽലാതകാൻ ബിൽവാൻ
നരൈരനുപസേവിതാൻ।
ഫലപുഷ്പൈരവനതാൻ
നൂനം ശക്ഷ്യാമ ജീവിതും ॥ **2.56.7** ॥ 2239

പശ്യ ദ്രോണപ്രമാണാനി
ലംബമാനാനി ലക്ഷ്മണ।
മധൂനി മധുകാരീഭിഃ
സംഭൃതാനി നഗേ നഗേ ॥ **2.56.8** ॥ 2240

ഏഷ ക്രോശതി നത്യൂഹ -
സ്തം ശിഖീ പ്രതികൂജതി।
രമണീയേ വനോദ്ദേശേ
പുഷ്പസംസ്തരസങ്കടേ ॥ **2.56.9** ॥ 2241

മാതംഗയൂഥാനുസൃതം
പക്ഷിസംഘാനുനാദിതം।
ചിത്രകൂടമിമം പശ്യ
പ്രവൃദ്ധശിഖരം ഗിരിം ॥ **2.56.10** ॥ 2242

സമഭൂമിതലേ രമ്യേ
ദ്രുമൈർബഹുഭിരാവൃതേ।
പുൺയേ രസ്യാമഹേ താത
ചിത്രകൂടസ്യ കാനനേ ॥ **2.56.11** ॥ 2243

തതസ്തൗ പാദചാരേണ
ഗച്ഛന്തൗ സഹ സീതയാ।
രമ്യമാസേദതുഃ ശൈലം
ചിത്രകൂടം മനോരമം ॥ **2.56.12** ॥ 2244

തം തു പർവതമാസാദ്യ
നാനാപക്ഷിഗണായുതം।
ബഹുമൂലഫലം രമ്യം
സമ്പന്നസരസോദകം ॥ **2.56.13** ॥ 2245

മനോജ്ഞോ‍ഽയം ഗിരിഃ സൗമ്യ
നാനാദ്രുമലതായുതഃ।
ബഹുമൂലഫലോ രമ്യഃ
സ്വാജീവഃ പ്രതിഭാതി മേ ॥ **2.56.14** ॥ 2246

മുനയശ്ച മഹാത്മാനോ
വസന്ത്യസ്മിൻശിലോച്ചയേ।
അയം വാസോ ഭവേത് താത
വയമത്ര വസേമഹി ॥ **2.56.15** ॥ 2247

ഇതി സീതാ ച രാമശ്ച
ലക്ഷ്മണശ്ച കൃതാഞ്ജലിഃ।
അഭിഗമ്യാശ്രമം സർവേ
വാൽമീകിമഭിവാദയൻ ॥ **2.56.16** ॥ 2248

താൻ മഹർഷിഃ പ്രമുദിതഃ
പൂജയാമാസ ധർമവിത്।
ആസ്യതാമിതി ചോവാച
സ്വാഗതം തം നിവേദ്യ ച ॥ **2.56.17** ॥ 2249

തതോഽബ്രവീൻമഹാബാഹു -
ർലക്ഷ്മണം ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ।
സന്നിവേദ്യ യഥാൻയായ -
മാത്മാനമൃഷയേ പ്രഭുഃ ॥ **2.56.18** ॥ 2250

ലക്ഷ്മണാനയ ദാരൂണി
ദൃഢാനി ച വരാണി ച।
കുരുഷ്വാവസഥം സൗമ്യ
വാസേ മേഽഭിരതം മനഃ ॥ **2.56.19** ॥ 2251

തസ്യ തദ് വചനം ശ്രുത്വാ
സൗമിത്രിർവിവിധാൻ ദ്രുമാൻ।
ആജഹാര തതശ്ചക്രേ
പർണശാലാമരിന്ദമഃ ॥ **2.56.20** ॥ 2252

താം നിഷ്ഠിതാം ബദ്ധകടാം
ദൃഷ്ട്വാ രാമഃ സുദർശനാം।
ശുശ്രൂഷമാണമേകാഗ്ര -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.56.21** ॥ 2253

ഐണേയം മാംസമാഹൃത്യ
ശാലാം യക്ഷ്യാമഹേ വയം।
കർതവ്യം വാസ്തുശമനം
സൗമിത്രേ ചിരജീവിഭിഃ ॥ **2.56.22** ॥ 2254

മൃഗം ഹത്വാഽഽനയ ക്ഷിപ്രം
ലക്ഷ്മണേഹ ശുഭേക്ഷണ।
കർതവ്യഃ ശാസ്ത്രദൃഷ്ടോ ഹി
വിധിർധർമമനുസ്മര ॥ **2.56.23** ॥ 2255

ഭ്രാതുർവചനമാജ്ഞായ
ലക്ഷ്മണഃ പരവീരഹാ।
ചകാര ച യഥോക്തം ഹി
തം രാമഃ പുനരബ്രവീത് ॥ **2.56.24** ॥ 2256

ഐണേയം ശ്രപയസ്വൈത -
ച്ഛാലാം യക്ഷ്യാമഹേ വയം।
ത്വര സൗമ്യമുഹൂർതോഽയം
ധ്രുവശ്ച ദിവസോ ഹ്യയം ॥ **2.56.25** ॥ 2257

സ ലക്ഷ്മണഃ കൃഷ്ണമൃഗം
ഹത്വാ മേധ്യം പ്രതാപവാൻ।
അഥ ചിക്ഷേപ സൗമിത്രിഃ
സമിദ്ധേ ജാതവേദസി ॥ **2.56.26** ॥ 2258

തത് തു പക്വം സമാജ്ഞായ
നിഷ്ടപ്തം ഛിന്നശോണിതം।
ലക്ഷ്മണഃ പുരുഷവ്യാഘ്ര -
മഥ രാഘവമബ്രവീത് ॥ **2.56.27** ॥ 2259

അയം സർവഃ സമസ്താംഗഃ
ശൃതഃ കൃഷ്ണമൃഗോ മയാ।
ദേവതാ ദേവസങ്കാശ
യജസ്വ കുശലോ ഹ്യസി ॥ **2.56.28** ॥ 2260

രാമഃ സ്നാത്വാ തു നിയതോ
ഗുണവാഞ്ജപകോവിദഃ।
സംഗ്രഹേണാകരോത് സർവാൻ
മന്ത്രാൻ സത്രാവസാനികാൻ ॥ **2.56.29** ॥ 2261

ഇഷ്ട്വാ ദേവഗണാൻ സർവാൻ
വിവേശാവസഥം ശുചിഃ।
ബഭൂവ ച മനോഹ്ലാദോ
രാമസ്യാമിതതേജസഃ ॥ **2.56.30** ॥ 2262

വൈശ്വദേവബലിം കൃത്വാ
രൗദ്രം വൈഷ്ണവമേവ ച।
വാസ്തുസംശമനീയാനി
മംഗലാനി പ്രവർതയൻ ॥ **2.56.31** ॥ 2263

ജപം ച ൻയായതഃ കൃത്വാ
സ്നാത്വാ നദ്യാം യഥാവിധി।
പാപസംശമനം രാമ -
ശ്ചകാര ബലിമുത്തമം ॥ **2.56.32** ॥ 2264

വേദിസ്ഥലവിധാനാനി
ചൈത്യാൻയായതനാനി ച।
ആശ്രമസ്യാനുരൂപാണി
സ്ഥാപയാമാസ രാഘവഃ ॥ **2.56.33** ॥ 2265

താം വൃക്ഷപർണച്ഛദനാം മനോജ്ഞാം
യഥാപ്രദേശം സുകൃതാം നിവാതാം।
വാസായ സർവേ വിവിശുഃ സമേതാഃ
സഭാം യഥാ ദേവഗണാഃ സുധർമാം ॥ **2.56.34** ॥ 2266

സുരമ്യമാസാദ്യ തു ചിത്രകൂടം
നദീം ച താം മാൽയവതീം സുതീർഥാം।
നനന്ദ ഹൃഷ്ടോ മൃഗപക്ഷിജുഷ്ടാം
ജഹൗ ച ദുഃഖം പുരവിപ്രവാസാത് ॥ **2.56.35** ॥ 2267

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷട്പഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

സുമന്ത്രസ്യായോധ്യായാം പരാവർതനം തസ്യ മുഖതഃ ശ്രീരാമസ്യ സന്ദേശം ശ്രുത്വാ പൗരാണാം വിലാപോ ദശരഥസ്യ കൗസൽയായാശ്ച മൂർഛാന്തഃപുരസ്ഥാനാം രാജ്ഞീനാമാർതനാദശ്ച

കഥയിത്വാ തു ദുഃഖാർതഃ
സുമന്ത്രേണ ചിരം സഹ।
രാമേ ദക്ഷിണകൂലസ്ഥേ
ജഗാമ സ്വഗൃഹം ഗുഹഃ ॥ **2.57.1** ॥ 2268

ഭരദ്വാജാഭിഗമനം
പ്രയാഗേ ച സഭാജനം।
ആ ഗിരേർഗമനം തേഷാം
തത്രസ്ഥൈരഭിലക്ഷിതം ॥ **2.57.2** ॥ 2269

അനുജ്ഞാതഃ സുമന്ത്രോഽഥ
യോജയിത്വാ ഹയോത്തമാൻ।
അയോധ്യാമേവ നഗരീം
പ്രയയൗ ഗാഢദുർമനാഃ ॥ **2.57.3** ॥ 2270

സ വനാനി സുഗന്ധീനി
സരിതശ്ച സരാംസി ച ।
പശ്യൻ യത്തോ യയൗ ശീഘ്രം
ഗ്രാമാണി നഗരാണി ച ॥ **2.57.4** ॥ 2271

തതഃ സായാഹ്നസമയേ
ദ്വിതീയേഽഹനി സാരഥിഃ ।
അയോധ്യാം സമനുപ്രാപ്യ
നിരാനന്ദാം ദദർശ ഹ ॥ **2.57.5** ॥ 2272

സ ശൂൻയാമിവ നിഃശബ്ദാം
ദൃഷ്ട്വാ പരമദുർമനാഃ ।
സുമന്ത്രശ്ചിന്തയാമാസ
ശോകവേഗസമാഹതഃ ॥ **2.57.6** ॥ 2273

കച്ചിന്ന സഗജാ സാശ്വാ
സജനാ സജനാധിപാ ।
രാമസന്താപദുഃഖേന
ദഗ്ധാ ശോകാഗ്നിനാ പുരീ ॥ **2.57.7** ॥ 2274

ഇതി ചിന്താപരഃ സൂതോ
വാജിഭിഃ ശീഘ്രയായിഭിഃ ।
നഗരദ്വാരമാസാദ്യ
ത്വരിതഃ പ്രവിവേശ ഹ ॥ **2.57.8** ॥ 2275

സുമന്ത്രമഭിധാവന്തഃ
ശതശോഽഥ സഹസ്രശഃ ।
ക്വ രാമ ഇതി പൃച്ഛന്തഃ
സൂതമഭ്യദ്രവൻ നരാഃ ॥ **2.57.9** ॥ 2276

തേഷാം ശശംസ ഗംഗായാ -
മഹമാപൃച്ഛ്യ രാഘവം।
അനുജ്ഞാതോ നിവൃത്തോഽസ്മി
ധാർമികേണ മഹാത്മനാ ॥ **2.57.10** ॥ 2277

തേ തീർണാ ഇതി വിജ്ഞായ
ബാഷ്പപൂർണമുഖാ നരാഃ।
അഹോ ധിഗിതി നിഃശ്വസ്യ
ഹാ രാമേതി വിചുക്രുശുഃ ॥ **2.57.11** ॥ 2278

ശുശ്രാവ ച വചസ്തേഷാം
വൃന്ദം വൃന്ദം ച തിഷ്ഠതാം।
ഹതാഃ സ്മ ഖലു യേ നേഹ
പശ്യാമ ഇതി രാഘവം ॥ **2.57.12** ॥ 2279

ദാനയജ്ഞവിവാഹേഷു
സമാജേഷു മഹത്സു ച।
ന ദ്രക്ഷ്യാമഃ പുനർജാതു
ധാർമികം രാമമന്തരാ ॥ **2.57.13** ॥ 2280

കിം സമർഥം ജനസ്യാസ്യ
കിം പ്രിയം കിം സുഖാവഹം।
ഇതി രാമേണ നഗരം
പിത്രേവ പരിപാലിതം ॥ **2.57.14** ॥ 2281

വാതായനഗതാനാം ച
സ്ത്രീണാമൻവന്തരാപണം।
രാമമേവാഭിതപ്താനാം
ശുശ്രാവ പരിദേവനാം ॥ **2.57.15** ॥ 2282

സ രാജമാർഗമധ്യേന
സുമന്ത്രഃ പിഹിതാനനഃ।
യത്ര രാജാ ദശരഥ -
സ്തദേവോപയയൗ ഗൃഹം ॥ **2.57.16** ॥ 2283

സോഽവതീർയ രഥാച്ഛീഘ്രം
രാജവേശ്മ പ്രവിശ്യ ച।
കക്ഷ്യാഃ സപ്താഭിചക്രാമ
മഹാജനസമാകുലാഃ ॥ **2.57.17** ॥ 2284

ഹർമ്യൈർവിമാനൈഃ പ്രാസാദൈ -
രവേക്ഷ്യാഥ സമാഗതം।
ഹാഹാകാരകൃതാ നാർയോ
രാമാദർശനകർശിതാഃ ॥ **2.57.18** ॥ 2285

ആയതൈർവിമലൈർനേത്രൈ -
രശ്രുവേഗപരിപ്ലുതൈഃ।
അൻയോൻയമഭിവീക്ഷന്തേ -
ഽവ്യക്തമാർതതരാഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.57.19** ॥ 2286

തതോ ദശരഥസ്ത്രീണാം
പ്രാസാദേഭ്യസ്തതസ്തതഃ।
രാമശോകാഭിതപ്താനാം
മന്ദം ശുശ്രാവ ജൽപിതം ॥ **2.57.20** ॥ 2287

സഹ രാമേണ നിർയാതോ
വിനാ രാമമിഹാഗതഃ।
സൂതഃ കിം നാമ കൗസൽയാം
ക്രോശന്തീം പ്രതിവക്ഷ്യതി ॥ **2.57.21** ॥ 2288

യഥാ ച മൻയേ ദുർജീവ -
മേവം ന സുകരം ധ്രുവം।
ആച്ഛിദ്യ പുത്രേ നിർയാതേ
കൗസൽയാ യത്ര ജീവതി ॥ **2.57.22** ॥ 2289

സത്യരൂപം തു തദ് വാക്യം
രാജസ്ത്രീണാം നിശാമയൻ।
പ്രദീപ്ത ഇവ ശോകേന
വിവേശ സഹസാ ഗൃഹം ॥ **2.57.23** ॥ 2290

സ പ്രവിശ്യാഷ്ടമീം കക്ഷ്യാം
രാജാനം ദീനമാതുരം।
പുത്രശോകപരിദ്യൂന -
മപശ്യത് പാണ്ഡുരേ ഗൃഹേ ॥ **2.57.24** ॥ 2291

അഭിഗമ്യ തമാസീനം
രാജാനമഭിവാദ്യ ച।
സുമന്ത്രോ രാമവചനം
യഥോക്തം പ്രത്യവേദയത് ॥ **2.57.25** ॥ 2292

സ തൂഷ്ണീമേവ തച്ഛ്രുത്വാ
രാജാ വിദ്രുതമാനസഃ।
മൂർഛിതോ ൻയപതദ് ഭൂമൗ
രാമശോകാഭിപീഡിതഃ ॥ **2.57.26** ॥ 2293

തതോഽന്തഃപുരമാവിദ്ധം
മൂർഛിതേ പൃഥിവീപതൗ।
ഉച്ഛ്രിത്യ ബാഹൂ ചുക്രോശ
നൃപതൗ പതിതേ ക്ഷിതൗ ॥ **2.57.27** ॥ 2294

സുമിത്രയാ തു സഹിതാ
കൗസൽയാ പതിതം പതിം।
ഉത്ഥാപയാമാസ തദാ
വചനം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.57.28** ॥ 2295

ഇമം തസ്യ മഹാഭാഗ
ദൂതം ദുഷ്കരകാരിണഃ।
വനവാസാദനുപ്രാപ്തം
കസ്മാന്ന പ്രതിഭാഷസേ ॥ **2.57.29** ॥ 2296

അദ്യേമമനയം കൃത്വാ
വ്യപത്രപസി രാഘവ।
ഉത്തിഷ്ഠ സുകൃതം തേഽസ്തു
ശോകേ ന സ്യാത് സഹായതാ ॥ **2.57.30** ॥ 2297

ദേവ യസ്യാ ഭയാദ് രാമം
നാനുപൃച്ഛസി സാരഥിം।
നേഹ തിഷ്ഠതി കൈകേയീ
വിശ്രബ്ധം പ്രതിഭാഷ്യതാം ॥ **2.57.31** ॥ 2298

സാ തഥോക്ത്വാ മഹാരാജം
കൗസൽയാ ശോകലാലസാ।
ധരണ്യാം നിപപാതാശു
ബാഷ്പവിപ്ലുതഭാഷിണീ ॥ **2.57.32** ॥ 2299

വിലപന്തീം തഥാ ദൃഷ്ട്വാ
കൗസൽയാം പതിതാം ഭുവി।
പതിം ചാവേക്ഷ്യ താഃ സർവാഃ
സമന്താദ് രുരുദുഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.57.33** ॥ 2300

തതസ്തമന്തഃ പുരനാദമുത്ഥിതം
സമീക്ഷ്യ വൃദ്ധാസ്തരുണാശ്ച മാനവാഃ।
സ്ത്രിയശ്ച സർവാ രുരുദുഃ സമന്തതഃ
പുരം തദാസീത് പുനരേവ സങ്കുലം ॥ **2.57.34** ॥ 2301

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ദശരഥസ്യാജ്ഞയാ സുമന്ത്രേണ ശ്രീരാമലക്ഷ്മണയോഃ സന്ദേശസ്യ ശ്രാവണം

പ്രത്യാശ്വസ്തോ യദാ രാജാ
മോഹാത് പ്രത്യാഗതസ്മൃതിഃ ।
തദാജുഹാവ തം സൂതം
രാമവൃത്താന്തകാരണാത് ॥ **2.58.1** ॥ 2302

തദാ സൂതോ മഹാരാജം
കൃതാഞ്ജലിരുപസ്ഥിതഃ ।
രാമമേവാനുശോചന്തം
ദുഃഖശോകസമൻവിതം ॥ **2.58.2** ॥ 2303

വൃദ്ധം പരമസന്തപ്തം
നവഗ്രഹമിവ ദ്വിപം ।
വിനിഃശ്വസന്തം ധ്യായന്ത -
മസ്വസ്ഥമിവ കുഞ്ജരം ॥ **2.58.3** ॥ 2304

രാജാ തു രജസാ സൂതം
ധ്വസ്താംഗം സമുപസ്ഥിതം ।

അശ്രുപൂർണമുഖം ദീന -
മുവാച പരമാർതവത് ॥ **2.58.4** ॥ 2305

ക്വ നു വത്സ്യതി ധർമാത്മാ
വൃക്ഷമൂലമുപാശ്രിതഃ ।
സോഽത്യന്തസുഖിതഃ സൂത
കിമശിഷ്യതി രാഘവഃ ॥ **2.58.5** ॥ 2306

ദുഃഖസ്യാനുചിതോ ദുഃഖം
സുമന്ത്ര ശയനോചിതഃ ।
ഭൂമിപാലാത്മജോ ഭൂമൗ
ശേതേ കഥമനാഥവത് ॥ **2.58.6** ॥ 2307

യം യാന്തമനുയാന്തി സ്മ
പദാതിരഥകുഞ്ജരാഃ ।
സ വത്സ്യതി കഥം രാമോ
വിജനം വനമാശ്രിതഃ ॥ **2.58.7** ॥ 2308

വ്യാലൈർമൃഗൈരാചരിതം
കൃഷ്ണസർപനിഷേവിതം ।
കഥം കുമാരൗ വൈദേഹ്യാ
സാർധം വനമുപാശ്രിതൗ ॥ **2.58.8** ॥ 2309

സുകുമാർയാ തപസ്വിൻയാ
സുമന്ത്ര സഹ സീതയാ ।
രാജപുത്രൗ കഥം പാദൈ -
രവരുഹ്യ രഥാദ് ഗതൗ ॥ **2.58.9** ॥ 2310

സിദ്ധാർഥഃ ഖലു സൂത ത്വം
യേന ദൃഷ്ടൗ മമാത്മജൗ ।

വനാന്തം പ്രവിശന്തൗ താ -
വശ്വിനാവിവ മന്ദരം ॥ **2.58.10** ॥ 2311

കിമുവാച വചോ രാമഃ
കിമുവാച ച ലക്ഷ്മണഃ।
സുമന്ത്ര വനമാസാദ്യ
കിമുവാച ച മൈഥിലീ ॥ **2.58.11** ॥ 2312

ആസിതം ശയിതം ഭുക്തം
സൂത രാമസ്യ കീർതയ।
ജീവിഷ്യാമ്യയമേതേന
യയാതിരിവ സാധുഷു ॥ **2.58.12** ॥ 2313

ഇതി സൂതോ നരേന്ദ്രേണ
ചോദിതഃ സജ്ജമാനയാ।
ഉവാച വാചാ രാജാനം
സ ബാഷ്പപരിബദ്ധയാ ॥ **2.58.13** ॥ 2314

അബ്രവീൻമേ മഹാരാജ
ധർമമേവാനുപാലയൻ।
അഞ്ജലിം രാഘവഃ കൃത്വാ
ശിരസാഭിപ്രണമ്യ ച ॥ **2.58.14** ॥ 2315

സൂത മദ്വചനാത് തസ്യ
താതസ്യ വിദിതാത്മനഃ।
ശിരസാ വന്ദനീയസ്യ
വന്ദ്യൗ പാദൗ മഹാത്മനഃ ॥ **2.58.15** ॥ 2316

സർവമന്തഃപുരം വാച്യം
സൂത മദ്വചനാത് ത്വയാ।

ആരോഗ്യമവിശേഷേണ
യഥാർഹമഭിവാദനം ॥ **2.58.16** ॥ 2317

മാതാ ച മമ കൗസൽയാ
കുശലം ചാഭിവാദനം ।
അപ്രമാദം ച വക്തവ്യാ
ബ്രൂയാശ്ചൈനാമിദം വചഃ ॥ **2.58.17** ॥ 2318

ധർമനിത്യാ യഥാകാല -
മഗ്ന്യഗാരപരാ ഭവ ।
ദേവി ദേവസ്യ പാദൗ ച
ദേവവത് പരിപാലയ ॥ **2.58.18** ॥ 2319

അഭിമാനം ച മാനം ച
ത്യക്ത്വാ വർതസ്വ മാതൃഷു ।
അനുരാജാനമാർയാം ച
കൈകേയീമംബ കാരയ ॥ **2.58.19** ॥ 2320

കുമാരേ ഭരതേ വൃത്തി -
ർവർതിതവ്യാ ച രാജവത് ।
അപ്യജ്യേഷ്ഠാ ഹി രാജാനോ
രാജധർമമനുസ്മര ॥ **2.58.20** ॥ 2321

ഭരതഃ കുശലം വാച്യോ
വാച്യോ മദ്വചനേന ച ।
സർവാസ്വേവ യഥാൻയായം
വൃത്തിം വർതസ്വ മാതൃഷു ॥ **2.58.21** ॥ 2322

വക്തവ്യശ്ച മഹാബാഹു -
രിക്ഷ്വാകുകുലനന്ദനഃ ।

പിതരം യൗവരാജ്യസ്ഥോ
രാജ്യസ്ഥമനുപാലയ ॥ **2.58.22** ॥ 2323

അതിക്രാന്തവയാ രാജാ
മാ സ്മൈനം വ്യപരോരുധഃ ।
കുമാരരാജ്യേ ജീവസ്വ
തസ്യൈവാജ്ഞാപ്രവർതനാത് ॥ **2.58.23** ॥ 2324

അബ്രവീച്ചാപി മാം ഭൂയോ
ഭൃശമശ്രൂണി വർതയൻ ।
മാതേവ മമ മാതാ തേ
ദ്രഷ്ടവ്യാ പുത്രഗർധിനീ ॥ **2.58.24** ॥ 2325

ഇത്യേവം മാം മഹാബാഹു -
ർബ്രുവന്നേവ മഹായശാഃ ।
രാമോ രാജീവപത്രാക്ഷോ
ഭൃശമശ്രൂൺയവർതയത് ॥ **2.58.25** ॥ 2326

ലക്ഷ്മണസ്തു സുസങ്ക്രുദ്ധോ
നിഃശ്വസൻ വാക്യമബ്രവീത് ।
കേനായമപരാധേന
രാജപുത്രോ വിവാസിതഃ ॥ **2.58.26** ॥ 2327

രാജ്ഞാ തു ഖലു കൈകേയ്യാ
ലഘു ചാശ്രുത്യ ശാസനം ।
കൃതം കാർയമകാർയം വാ
വയം യേനാഭിപീഡിതാഃ ॥ **2.58.27** ॥ 2328

യദി പ്രവ്രാജിതോ രാമോ
ലോഭകാരണകാരിതം ।

വരദാനനിമിത്തം വാ
സർവഥാ ദുഷ്കൃതം കൃതം ॥ **2.58.28** ॥ 2329

ഇദം താവദ് യഥാകാമ -
മീശ്വരസ്യ കൃതേ കൃതം ।
രാമസ്യ തു പരിത്യാഗേ
ന ഹേതുമുപലക്ഷയേ ॥ **2.58.29** ॥ 2330

അസമീക്ഷ്യ സമാരബ്ധം
വിരുദ്ധം ബുദ്ധിലാഘവാത് ।
ജനയിഷ്യതി സങ്ക്രോശം
രാഘവസ്യ വിവാസനം ॥ **2.58.30** ॥ 2331

അഹം താവൻമഹാരാജേ
പിതൃത്വം നോപലക്ഷയേ ।
ഭ്രാതാ ഭർതാ ച ബന്ധുശ്ച
പിതാ ച മമ രാഘവഃ ॥ **2.58.31** ॥ 2332

സർവലോകപ്രിയം ത്യക്ത്വാ
സർവലോകഹിതേ രതം ।
സർവലോകോഽനുരജ്യേത
കഥം ചാനേന കർമണാ ॥ **2.58.32** ॥ 2333

സർവപ്രജാഭിരാമം ഹി
രാമം പ്രവ്രജ്യ ധാർമികം ।
സർവലോകവിരോധേന
കഥം രാജാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.58.33** ॥ 2334

ജാനകീ തു മഹാരാജ
നിഃശ്വസന്തീ തപസ്വിനീ ।

ഭൂതോപഹതചിത്തേവ
വിഷ്ഠിതാ വിസ്മൃതാ സ്ഥിതാ ॥ **2.58.34** ॥ 2335

അദൃഷ്ടപൂർവവ്യസനാ
രാജപുത്രീ യശസ്വിനീ ।
തേന ദുഃഖേന രുദതീ
നൈവ മാം കിഞ്ചിദബ്രവീത് ॥ **2.58.35** ॥ 2336

ഉദ്വീക്ഷമാണാ ഭർതാരം
മുഖേന പരിശുഷ്യതാ ।
മുമോച സഹസാ ബാഷ്പം
പ്രയാന്തമുപവീക്ഷ്യ സാ ॥ **2.58.36** ॥ 2337

തഥൈവ രാമോഽശ്രുമുഖഃ കൃതാഞ്ജലിഃ
സ്ഥിതോഽബ്രവീൽലക്ഷ്മണബാഹുപാലിതഃ ।
തഥൈവ സീതാ രുദതീ തപസ്വിനീ
നിരീക്ഷതേ രാജരഥം തഥൈവ മാം ॥ **2.58.37** ॥ 2338

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടപഞ്ചാശഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യ ശോകേന സമേഷാം ജഡചേതനാനാമയോധ്യാപുർയാശ്ച ദുരവസ്ഥായാ വർണനം രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യ വിലാപശ്ച

മമ ത്വശ്വാ നിവൃത്തസ്യ
ന പ്രാവർതന്ത വർത്മനി।
ഉഷ്ണമശ്രു വിമുഞ്ചന്തോ
രാമേ സമ്പ്രസ്ഥിതേ വനം ॥ **2.59.1** ॥ 2339

ഉഭാഭ്യാം രാജപുത്രാഭ്യാ -
മഥ കൃത്വാഹമഞ്ജലിം।
പ്രസ്ഥിതോ രഥമാസ്ഥായ
തദ്ദുഃഖമപി ധാരയൻ ॥ **2.59.2** ॥ 2340

ഗുഹേന സാർധം തത്രൈവ
സ്ഥിതോഽസ്മി ദിവസാൻ ബഹൂൻ।
ആശയാ യദി മാം രാമഃ
പുനഃ ശബ്ദാപയേദിതി ॥ **2.59.3** ॥ 2341

വിഷയേ തേ മഹാരാജ
മഹാവ്യസനകർശിതാഃ।

അപി വൃക്ഷാഃ പരിമ്ലാനാഃ
സപുഷ്പാങ്കുരകോരകാഃ ॥ **2.59.4** ॥ 2342

ഉപതപ്തോദകാ നദ്യഃ
പൽവലാനി സരാംസി ച ।
പരിശുഷ്കപലാശാനി
വനാൻയുപവനാനി ച ॥ **2.59.5** ॥ 2343

ന ച സർപന്തി സത്ത്വാനി
വ്യാലാ ന പ്രചരന്തി ച ।
രാമശോകാഭിഭൂതം ത -
ന്നിഷ്കൂജമഭവദ് വനം ॥ **2.59.6** ॥ 2344

ലീനപുഷ്കരപത്രാശ്ച
നദ്യശ്ച കലുഷോദകാഃ ।
സന്തപ്തപദ്മാഃ പദ്മിൻയോ
ലീനമീനവിഹംഗമാഃ ॥ **2.59.7** ॥ 2345

ജലജാനി ച പുഷ്പാണി
മാൽയാനി സ്ഥലജാനി ച ।
നാതിഭാന്ത്യൽപഗന്ധീനി
ഫലാനി ച യഥാപുരം ॥ **2.59.8** ॥ 2346

അത്രോദ്യാനാനി ശൂൻയാനി
പ്രലീനവിഹഗാനി ച ।
ന ചാഭിരാമാനാരാമാൻ
പശ്യാമി മനുജർഷഭ ॥ **2.59.9** ॥ 2347

പ്രവിശന്തമയോധ്യായാം
ന കശ്ചിദഭിനന്ദതി ।

നരാ രാമമപശ്യന്തോ
നിഃശ്വസന്തി മുഹുർമുഹുഃ ॥ **2.59.10** ॥ 2348

ദേവ രാജരഥം ദൃഷ്ട്വാ
വിനാ രാമമിഹാഗതം ।
ദൂരാദശ്രുമുഖഃ സർവോ
രാജമാർഗേ ഗതോ ജനഃ ॥ **2.59.11** ॥ 2349

ഹർമ്യൈർവിമാനൈഃ പ്രാസാദൈ -
രവേക്ഷ്യ രഥമാഗതം ।
ഹാഹാകാരകൃതാ നാർയോ
രാമാദർശനകർശിതാഃ ॥ **2.59.12** ॥ 2350

ആയതൈർവിമലൈർനേത്രൈ -
രശ്രുവേഗപരിപ്ലുതൈഃ ।
അൻയോൻയമഭിവീക്ഷന്തേ -
ഽവ്യക്തമാർതതരാഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.59.13** ॥ 2351

നാമിത്രാണാം ന മിത്രാണാ -
മുദാസീനജനസ്യ ച ।
അഹമാർതതയാ കഞ്ചിദ്
വിശേഷം നോപലക്ഷയേ ॥ **2.59.14** ॥ 2352

അപ്രഹൃഷ്ടമനുഷ്യാ ച
ദീനനാഗതുരംഗമാ ।
ആർതസ്വരപരിമ്ലാനാ
വിനിഃശ്വസിതനിഃസ്വനാ ॥ **2.59.15** ॥ 2353

നിരാനന്ദാ മഹാരാജ
രാമപ്രവ്രാജനാതുരാ ।

കൗസൽയാ പുത്രഹീനേവ
അയോധ്യാ പ്രതിഭാതി മേ ॥ **2.59.16** ॥ 2354

സൂതസ്യ വചനം ശ്രുത്വാ
വാചാ പരമദീനയാ ।
ബാഷ്പോപഹതയാ സൂത -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.59.17** ॥ 2355

കൈകേയ്യാ വിനിയുക്തേന
പാപാഭിജനഭാവയാ ।
മയാ ന മന്ത്രകുശലൈ -
ർവൃദ്ധൈഃ സഹ സമർഥിതം ॥ **2.59.18** ॥ 2356

ന സുഹൃദ്ഭിർന ചാമാത്യൈ -
ർമന്ത്രയിത്വാ സനൈഗമൈഃ ।
മയായമർഥഃ സമ്മോഹാത്
സ്ത്രീഹേതോഃ സഹസാ കൃതഃ ॥ **2.59.19** ॥ 2357

ഭവിതവ്യതയാ നൂന -
മിദം വാ വ്യസനം മഹത് ।
കുലസ്യാസ്യ വിനാശായ
പ്രാപ്തം സൂത യദൃച്ഛയാ ॥ **2.59.20** ॥ 2358

സൂത യദ്യസ്തി തേ കിഞ്ചി -
ൻമയാപി സുകൃതം കൃതം ।
ത്വം പ്രാപയാശു മാം രാമം
പ്രാണാഃ സന്ത്വരയന്തി മാം ॥ **2.59.21** ॥ 2359

യദ്യദ്യാപി മമൈവാജ്ഞാ
നിവർതയതു രാഘവം ।

ന ശക്ഷ്യാമി വിനാ രാമം
മുഹൂർതമപി ജീവിതും ॥ **2.59.22** ॥ 2360

അഥവാപി മഹാബാഹു -
ർഗതോ ദൂരം ഭവിഷ്യതി ।
മാമേവ രഥമാരോപ്യ
ശീഘ്രം രാമായ ദർശയ ॥ **2.59.23** ॥ 2361

വൃത്തദംഷ്ട്രോ മഹേഷ്വാസഃ
ക്വാസൗ ലക്ഷ്മണപൂർവജഃ ।
യദി ജീവാമി സാധ്വേനം
പശ്യേയം സീതയാ സഹ ॥ **2.59.24** ॥ 2362

ലോഹിതാക്ഷം മഹാബാഹു -
മാമുക്തമണികുണ്ഡലം ।
രാമം യദി ന പശ്യേയം
ഗമിഷ്യാമി യമക്ഷയം ॥ **2.59.25** ॥ 2363

അതോ നു കിം ദുഃഖതരം
യോഽഹമിക്ഷ്വാകുനന്ദനം ।
ഇമാമവസ്ഥാമാപന്നോ
നേഹ പശ്യാമി രാഘവം ॥ **2.59.26** ॥ 2364

ഹാ രാമ രാമാനുജ ഹാ
ഹാ വൈദേഹി തപസ്വിനി ।
ന മാം ജാനീത ദുഃഖേന
മ്രിയമാണമനാഥവത് ॥ **2.59.27** ॥ 2365

സ തേന രാജാ ദുഃഖേന
ഭൃശമർപിതചേതനഃ ।

അവഗാഢഃ സുദുഷ്പാരം
ശോകസാഗരമബ്രവീത് ॥ **2.59.28** ॥ 2366

രാമശോകമഹാവേഗഃ
സീതാവിരഹപാരഗഃ ।
ശ്വസിതോർമിമഹാവർതോ
ബാഷ്പവേഗജലാവിലഃ ॥ **2.59.29** ॥ 2367

ബാഹുവിക്ഷേപമീനോഽസൗ
വിക്രന്ദിതമഹാസ്വനഃ ।
പ്രകീർണകേശശൈവാലഃ
കൈകേയീവഡവാമുഖഃ ॥ **2.59.30** ॥ 2368

മമാശ്രുവേഗപ്രഭവഃ
കുബ്ജാവാക്യമഹാഗ്രഹഃ ।
വരവേലോ നൃശംസായാ
രാമപ്രവ്രാജനായതഃ ॥ **2.59.31** ॥ 2369

യസ്മിൻ ബത നിമഗ്നോഽഹം കൗസൽയേ രാഘവം വിനാ ।
ദുസ്തരോ ജീവതാ ദേവി മയായം ശോകസാഗരഃ ॥ **2.59.32** ॥ 2370

അശോഭനം യോഽഹമിഹാദ്യ രാഘവം
ദിദൃക്ഷമാണോ ന ലഭേ സലക്ഷ്മണം ।
ഇതീവ രാജാ വിലപൻ മഹായശാഃ
പപാത തൂർണം ശയനേ സ മൂർഛിതഃ ॥ **2.59.33** ॥ 2371

ഇതി വിലപതി പാർഥിവേ പ്രണഷ്ടേ
കരുണതരം ദ്വിഗുണം ച രാമഹേതോഃ ।
വചനമനുനിശമ്യ തസ്യ ദേവീ
ഭയമഗമത് പുനരേവ രാമമാതാ ॥ **2.59.34** ॥ 2372

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

കൗസൽയായാ വിലാപഃ സുമന്ത്രേണ തസ്യാ ആശ്വാസനം ച

തതോ ഭൂതോപസൃഷ്ടേവ
വേപമാനാ പുനഃ പുനഃ ।
ധരണ്യാം ഗതസത്ത്വേവ
കൗസൽയാ സൂതമബ്രവീത് ॥ **2.60.1** ॥ 2373

നയ മാം യത്ര കാകുത്സ്ഥഃ
സീതാ യത്ര ച ലക്ഷ്മണഃ ।
താൻ വിനാ ക്ഷണമപ്യദ്യ
ജീവിതും നോത്സഹേ ഹ്യഹം ॥ **2.60.2** ॥ 2374

നിവർതയ രഥം ശീഘ്രം
ദണ്ഡകാൻ നയ മാമപി ।
അഥ താൻ നാനുഗച്ഛാമി
ഗമിഷ്യാമി യമക്ഷയം ॥ **2.60.3** ॥ 2375

ബാഷ്പവേഗോപഹതയാ
സ വാചാ സജ്ജമാനയാ ।
ഇദമാശ്വാസയൻ ദേവീം
സൂതഃ പ്രാഞ്ജലിരബ്രവീത് ॥ **2.60.4** ॥ 2376

ത്യജ ശോകം ച മോഹം ച
സംഭ്രമം ദുഃഖജം തഥാ ।
വ്യവധൂയ ച സന്താപം
വനേ വത്സ്യതി രാഘവഃ ॥ **2.60.5** ॥ 2377

ലക്ഷ്മണശ്ചാപി രാമസ്യ
പാദൗ പരിചരൻ വനേ ।
ആരാധയതി ധർമജ്ഞഃ
പരലോകം ജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.60.6** ॥ 2378

വിജന്യേഽപി വനേ സീതാ
വാസം പ്രാപ്യ ഗൃഹേഷ്വിവ ।
വിസ്രംഭം ലഭതേഽഭീതാ
രാമേ വിൻയസ്തമാനസാ ॥ **2.60.7** ॥ 2379

നാസ്യാ ദൈൻയം കൃതം കിഞ്ചിത്
സുസൂക്ഷ്മമപി ലക്ഷ്യതേ ।
ഉചിതേവ പ്രവാസാനാം
വൈദേഹീ പ്രതിഭാതി മേ ॥ **2.60.8** ॥ 2380

നഗരോപവനം ഗത്വാ
യഥാ സ്മ രമതേ പുരാ ।
തഥൈവ രമതേ സീതാ
നിർജനേഷു വനേഷ്വപി ॥ **2.60.9** ॥ 2381

ബാലേവ രമതേ സീതാ -
ബാലചന്ദ്രനിഭാനനാ ।
രാമാ രാമേ ഹ്യദീനാത്മാ
വിജന്യേഽപി വനേ സതീ ॥ **2.60.10** ॥ 2382

തദ്ഗതം ഹൃദയം യസ്യാ -
സ്തദധീനം ച ജീവിതം।
അയോധ്യാ ഹി ഭവേദസ്യാ
രാമഹീനാ തഥാ വനം ॥ **2.60.11** ॥ 2383

പരിപൃച്ഛതി വൈദേഹീ
ഗ്രാമാംശ്ച നഗരാണി ച।
ഗതിം ദൃഷ്ട്വാ നദീനാം ച
പാദപാൻ വിവിധാനപി ॥ **2.60.12** ॥ 2384

രാമം വാ ലക്ഷ്മണം വാപി
ദൃഷ്ട്വാ ജാനാതി ജാനകീ।
അയോധ്യാ ക്രോശമാത്രേ തു
വിഹാരമിവ സാശ്രിതാ ॥ **2.60.13** ॥ 2385

ഇദമേവ സ്മരാമ്യസ്യാഃ
സഹസൈവോപജൽപിതം।
കൈകേയീസംശ്രിതം ജൽപം
നേദാനീം പ്രതിഭാതി മാം ॥ **2.60.14** ॥ 2386

ധ്വംസയിത്വാ തു തദ് വാക്യം
പ്രമാദാത് പർയുപസ്ഥിതം।
ഹ്ലാദനം വചനം സൂതോ
ദേവ്യാ മധുരമബ്രവീത് ॥ **2.60.15** ॥ 2387

അധ്വനാ വാതവേഗേന
സംഭ്രമേണാതപേന ച।
ന വിഗച്ഛതി വൈദേഹ്യാ -
ശ്ചന്ദ്രാംശുസദൃശീ പ്രഭാ ॥ **2.60.16** ॥ 2388

സദൃശം ശതപത്രസ്യ
പൂർണചന്ദ്രോപമപ്രഭം।
വദനം തദ് വദാൻയായാ
വൈദേഹ്യാ ന വികമ്പതേ ॥ **2.60.17** ॥ 2389

അലക്തരസരക്താഭാ -
വലക്തരസവർജിതൗ।
അദ്യാപി ചരണൗ തസ്യാഃ
പദ്മകോശസമപ്രഭൗ ॥ **2.60.18** ॥ 2390

നൂപുരോത്കൃഷ്ടലീലേവ
ഖേലം ഗച്ഛതി ഭാമിനീ।
ഇദാനീമപി വൈദേഹീ
തദ്രാഗാൻയസ്തഭൂഷണാ ॥ **2.60.19** ॥ 2391

ഗജം വാ വീക്ഷ്യ സിംഹം വാ
വ്യാഘ്രം വാ വനമാശ്രിതാ।
നാഹാരയതി സന്ത്രാസം
ബാഹൂ രാമസ്യ സംശ്രിതാ ॥ **2.60.20** ॥ 2392

ന ശോച്യാസ്തേ ന ചാത്മാ തേ
ശോച്യോ നാപി ജനാധിപഃ।
ഇദം ഹി ചരിതം ലോകേ
പ്രതിഷ്ഠാസ്യതി ശാശ്വതം ॥ **2.60.21** ॥ 2393

വിധൂയ ശോകം പരിഹൃഷ്ടമാനസാ
മഹർഷിയാതേ പഥി സുവ്യവസ്ഥിതാഃ।
വനേ രതാ വൻയഫലാശനാഃ പിതുഃ
ശുഭാം പ്രതിജ്ഞാം പ്രതിപാലയന്തി തേ ॥ **2.60.22** ॥ 2394

തഥാപി സൂതേന സുയുക്തവാദിനാ
നിവാർയമാണാ സുതശോകകർശിതാ।
ന ചൈവ ദേവീ വിരരാമ കൂജിതാത്
പ്രിയേതി പുത്രേതി ച രാഘവേതി ച ॥ **2.60.23** ॥ 2395

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

കൗസൽയായാ രാജാനം പ്രതി സവിലാപമുപാലംഭഃ

വനം ഗതേ ധർമരതേ
രാമേ രമയതാം വരേ ।
കൗസൽയാ രുദതീ ചാർതാ
ഭർതാരമിദമബ്രവീത് ॥ **2.61.1** ॥ 2396

യദ്യപി ത്രിഷു ലോകേഷു
പ്രഥിതം തേ മഹദ് യശഃ ।
സാനുക്രോശോ വദാന്യശ്ച
പ്രിയവാദീ ച രാഘവഃ ॥ **2.61.2** ॥ 2397

കഥം നരവരശ്രേഷ്ഠ
പുത്രൗ തൗ സഹ സീതയാ ।
ദുഃഖിതൗ സുഖസംവൃദ്ധൗ
വനേ ദുഃഖം സഹിഷ്യതഃ ॥ **2.61.3** ॥ 2398

സാ നൂനം തരുണീ ശ്യാമാ
സുകുമാരീ സുഖോചിതാ ।
കഥമുഷ്ണം ച ശീതം ച
മൈഥിലീ വിസഹിഷ്യതേ ॥ **2.61.4** ॥ 2399

ഭുക്ത്വാശനം വിശാലാക്ഷീ
സൂപദംശാൻവിതം ശുഭം।
വൻയം നൈവാരമാഹാരം
കഥം സീതോപഭോക്ഷ്യതേ ॥ **2.61.5** ॥ 2400

ഗീതവാദിത്രനിർഘോഷം
ശ്രുത്വാ ശുഭസമൻവിതാ।
കഥം ക്രവ്യാദസിംഹാനാം
ശബ്ദം ശ്രോഷ്യത്യശോഭനം ॥ **2.61.6** ॥ 2401

മഹേന്ദ്രധ്വജസങ്കാശഃ
ക്വ നു ശേതേ മഹാഭുജഃ।
ഭുജം പരിഘസങ്കാശ -
മുപാധായ മഹാബലഃ ॥ **2.61.7** ॥ 2402

പദ്മവർണം സുകേശാന്തം
പദ്മനിഃശ്വാസമുത്തമം।
കദാ ദ്രക്ഷ്യാമി രാമസ്യ
വദനം പുഷ്കരേക്ഷണം ॥ **2.61.8** ॥ 2403

വജ്രസാരമയം നൂനം
ഹൃദയം മേ ന സംശയഃ।
അപശ്യന്ത്യാ ന തം യദ് വൈ
ഫലതീദം സഹസ്രധാ ॥ **2.61.9** ॥ 2404

യത് ത്വയാ കരുണം കർമ
വ്യപോഹ്യ മമ ബാന്ധവാഃ।
നിരസ്താഃ പരിധാവന്തി
സുഖാർഹാഃ കൃപണാ വനേ ॥ **2.61.10** ॥ 2405

യദി പഞ്ചദശേ വർഷേ
രാഘവഃ പുനരേഷ്യതി।
ജഹ്യാദ് രാജ്യം ച കോശം ച
ഭരതോ നോപലക്ഷ്യതേ ॥ **2.61.11** ॥ 2406

ഭോജയന്തി കില ശ്രാദ്ധേ
കേചിത് സ്വാനേവ ബാന്ധവാൻ।
തതഃ പശ്ചാത് സമീക്ഷന്തേ
കൃതകാർയാ ദ്വിജോത്തമാൻ ॥ **2.61.12** ॥ 2407

തത്ര യേ ഗുണവന്തശ്ച
വിദ്വാംസശ്ച ദ്വിജാതയഃ।
ന പശ്ചാത് തേഽഭിമൻയന്തേ
സുധാമപി സുരോപമാഃ ॥ **2.61.13** ॥ 2408

ബ്രാഹ്മണേഷ്വപി വൃത്തേഷു
ഭുക്തശേഷം ദ്വിജോത്തമാഃ।
നാഭ്യുപേതുമലം പ്രാജ്ഞാഃ
ശൃംഗച്ഛേദമിവർഷഭാഃ ॥ **2.61.14** ॥ 2409

ഏവം കനീയസാ ഭ്രാത്രാ
ഭുക്തം രാജ്യം വിശാമ്പതേ।
ഭ്രാതാ ജ്യേഷ്ഠോ വരിഷ്ഠശ്ച
കിമർഥം നാവമൻയതേ ॥ **2.61.15** ॥ 2410

ന പരേണാഹൃതം ഭക്ഷ്യം
വ്യാഘ്രഃ ഖാദിതുമിച്ഛതി।
ഏവമേവ നരവ്യാഘ്രഃ
പരലീഢം ന മംസ്യതേ ॥ **2.61.16** ॥ 2411

ഹവിരാജ്യം പുരോഡാശഃ
കുശാ യൂപാശ്ച ഖാദിരാഃ।
നൈതാനി യാതയാമാനി
കുർവന്തി പുനരധ്വരേ ॥ **2.61.17** ॥ 2412

തഥാ ഹ്യാത്തമിദം രാജ്യം
ഹൃതസാരാം സുരാമിവ।
നാഭിമന്തുമലം രാമോ
നഷ്ടസോമമിവാധ്വരം ॥ **2.61.18** ॥ 2413

നൈവംവിധമസത്കാരം
രാഘവോ മർഷയിഷ്യതി।
ബലവാനിവ ശാർദൂലോ
വാലധേരഭിമർശനം ॥ **2.61.19** ॥ 2414

നൈതസ്യ സഹിതാ ലോകാ
ഭയം കുർയുർമഹാമൃധേ।
അധർമം ത്വിഹ ധർമാത്മാ
ലോകം ധർമേണ യോജയേത് ॥ **2.61.20** ॥ 2415

നൻവസൗ കാഞ്ചനൈർബാണൈ -
ർമഹാവീർയോ മഹാഭുജഃ।
യുഗാന്ത ഇവ ഭൂതാനി
സാഗരാനപി നിർദഹേത് ॥ **2.61.21** ॥ 2416

സ താദൃശഃ സിംഹബലോ
വൃഷഭാക്ഷോ നരർഷഭഃ।
സ്വയമേവ ഹതഃ പിത്രാ
ജലജേനാത്മജോ യഥാ ॥ **2.61.22** ॥ 2417

ദ്വിജാതിചരിതോ ധർമഃ
ശാസ്ത്രേ ദൃഷ്ടഃ സനാതനൈഃ।
യദി തേ ധർമനിരതേ
ത്വയാ പുത്രേ വിവാസിതേ ॥ **2.61.23** ॥ 2418

ഗതിരേകാ പതിർനാർയാ
ദ്വിതീയാ ഗതിരാത്മജഃ।
തൃതീയാ ജ്ഞാതയോ രാജം -
ശ്ചതുർഥീ നൈവ വിദ്യതേ ॥ **2.61.24** ॥ 2419

തത്ര ത്വം മമ നൈവാസി
രാമശ്ച വനമാഹിതഃ।
ന വനം ഗന്തുമിച്ഛാമി
സർവഥാ ഹാ ഹതാ ത്വയാ ॥ **2.61.25** ॥ 2420

ഹതം ത്വയാ രാഷ്ട്രമിദം സരാജ്യം
ഹതാഃ സ്മ സർവാഃ സഹ മന്ത്രിഭിശ്ച।
ഹതാ സപുത്രാസ്മി ഹതാശ്ച പൗരാഃ
സുതശ്ച ഭാർയാ ച തവ പ്രഹൃഷ്ടൗ ॥ **2.61.26** ॥ 2421

ഇമാം ഗിരം ദാരുണശബ്ദസംഹിതാം
നിശമ്യ രാമേതി മുമോഹ ദുഃഖിതഃ।
തതഃ സ ശോകം പ്രവിവേശ പാർഥിവഃ
സ്വദുഷ്കൃതം ചാപി പുനസ്തഥാസ്മരത് ॥ **2.61.27** ॥ 2422

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വിഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ദുഃഖിതേന രാജ്ഞാ സാഞ്ജലിബന്ധം കൗസൽയായാഃ പ്രസാദനം കൗസൽയയാ തസ്യ പാദയോഃ പ്രണിപത്യ ക്ഷമാപ്രാർഥനം

ഏവം തു ക്രുദ്ധയാ രാജാ
രാമമാത്രാ സശോകയാ ।
ശ്രാവിതഃ പരുഷം വാക്യം
ചിന്തയാമാസ ദുഃഖിതഃ ॥ **2.62.1** ॥ 2423

ചിന്തയിത്വാ സ ച നൃപോ
മോഹവ്യാകുലിതേന്ദ്രിയഃ ।
അഥ ദീർഘേണ കാലേന
സംജ്ഞാമാപ പരന്തപഃ ॥ **2.62.2** ॥ 2424

സ സംജ്ഞാമുപലഭ്യൈവ
ദീർഘമുഷ്ണം ച നിഃശ്വസൻ ।
കൗസൽയാം പാർശ്വതോ ദൃഷ്ട്വാ
തതശ്ചിന്താമുപാഗമത് ॥ **2.62.3** ॥ 2425

തസ്യ ചിന്തയമാനസ്യ
പ്രത്യഭാത് കർമ ദുഷ്കൃതം ।

യദനേന കൃതം പൂർവ -
മജ്ഞാനാച്ഛബ്ദവേധിനാ ॥ **2.62.4** ॥ 2426

അമനാസ്തേന ശോകേന
രാമശോകേന ച പ്രഭുഃ ।
ദ്വാഭ്യാമപി മഹാരാജഃ
ശോകാഭ്യാമഭിതപ്യതേ ॥ **2.62.5** ॥ 2427

ദഹ്യമാനസ്തു ശോകാഭ്യാം
കൗസൽയാമാഹ ദുഃഖിതഃ ।
വേപമാനോഽഞ്ജലിം കൃത്വാ
പ്രസാദാർഥമവാങ്മുഖഃ ॥ **2.62.6** ॥ 2428

പ്രസാദയേ ത്വാം കൗസൽയേ
രചിതോഽയം മയാഞ്ജലിഃ ।
വത്സലാ ചാനൃശംസാ ച
ത്വം ഹി നിത്യം പരേഷ്വപി ॥ **2.62.7** ॥ 2429

ഭർതാ തു ഖലു നാരീണാം
ഗുണവാൻ നിർഗുണോഽപി വാ ।
ധർമം വിമൃശമാനാനാം
പ്രത്യക്ഷം ദേവി ദൈവതം ॥ **2.62.8** ॥ 2430

സാ ത്വം ധർമപരാ നിത്യം
ദൃഷ്ടലോകപരാവരാ ।
നാർഹസേ വിപ്രിയം വക്തും
ദുഃഖിതാപി സുദുഃഖിതം ॥ **2.62.9** ॥ 2431

തദ് വാക്യം കരുണം രാജ്ഞഃ
ശ്രുത്വാ ദീനസ്യ ഭാഷിതം ।

കൗസൽയാ വ്യസൃജദ് ബാഷ്പം
പ്രണാലീവ നവോദകം ॥ **2.62.10** ॥ 2432

സാ മൂർധ്നി ബദ്ധ്വാ രുദതീ
രാജ്ഞഃ പദ്മമിവാഞ്ജലിം ।
സംഭ്രമാദബ്രവീത് ത്രസ്താ
ത്വരമാണാക്ഷരം വചഃ ॥ **2.62.11** ॥ 2433

പ്രസീദ ശിരസാ യാചേ
ഭൂമൗ നിപതിതാസ്മി തേ ।
യാചിതാസ്മി ഹതാ ദേവ
ക്ഷന്തവ്യാഹം നഹി ത്വയാ ॥ **2.62.12** ॥ 2434

നൈഷാ ഹി സാ സ്ത്രീ ഭവതി
ശ്ലാഘനീയേന ധീമതാ ।
ഉഭയോർലോകയോർലോകേ
പത്യാ യാ സമ്പ്രസാദ്യതേ ॥ **2.62.13** ॥ 2435

ജാനാമി ധർമം ധർമജ്ഞ
ത്വാം ജാനേ സത്യവാദിനം ।
പുത്രശോകാർതയാ തത്തു
മയാ കിമപി ഭാഷിതം ॥ **2.62.14** ॥ 2436

ശോകോ നാശയതേ ധൈർയം
ശോകോ നാശയതേ ശ്രുതം ।
ശോകോ നാശയതേ സർവം
നാസ്തി ശോകസമോ രിപുഃ ॥ **2.62.15** ॥ 2437

ശക്യമാപതിതഃ സോഢും
പ്രഹാരോ രിപുഹസ്തതഃ ।

സോഢുമാപതിതഃ ശോകഃ
സുസൂക്ഷ്മോഽപി ന ശക്യതേ ॥ **2.62.16** ॥ 2438

വനവാസായ രാമസ്യ
പഞ്ചരാത്രോഽത്ര ഗണ്യതേ ।
യഃ ശോകഹതഹർഷായാഃ
പഞ്ചവർഷോപമോ മമ ॥ **2.62.17** ॥ 2439

തം ഹി ചിന്തയമാനായാഃ
ശോകോഽയം ഹൃദി വർധതേ ।
നദീനാമിവ വേഗേന
സമുദ്രസലിലം മഹത് ॥ **2.62.18** ॥ 2440

ഏവം ഹി കഥയന്ത്യാസ്തു
കൗസൽയായാഃ ശുഭം വചഃ ।
മന്ദരശ്മിരഭൂത് സൂര്യോ
രജനീ ചാഭ്യവർതത ॥ **2.62.19** ॥ 2441

അഥ പ്രഹ്ലാദിതോ വാക്യൈ -
ർദേവ്യാ കൗസൽയയാ നൃപഃ ।
ശോകേന ച സമാക്രാന്തോ
നിദ്രായാ വശമേയിവാൻ ॥ **2.62.20** ॥ 2442

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വിഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രിഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യ ശോകസ്തേന കൗസൽയാം പ്രതി സ്വകർതൃകമുനികുമാരവധവിഷയകപ്രസംഗസ്യ ശ്രാവണം

പ്രതിബുദ്ധോ മുഹൂർതേന
ശോകോപഹതചേതനഃ।
അഥ രാജാ ദശരഥഃ
സ ചിന്താമഭ്യപദ്യത ॥ **2.63.1** ॥ 2443

രാമലക്ഷ്മണയോശ്ചൈവ
വിവാസാദ് വാസവോപമം।
ആപേദേ ഉപസർഗസ്തം
തമഃ സൂർയമിവാസുരം ॥ **2.63.2** ॥ 2444

സഭാർയേ ഹി ഗതേ രാമേ
കൗസൽയാം കോസലേശ്വരഃ।
വിവക്ഷുരസിതാപാംഗീം
സ്മൃത്വാ ദുഷ്കൃതമാത്മനഃ ॥ **2.63.3** ॥ 2445

സ രാജാ രജനീം ഷഷ്ഠീം
രാമേ പ്രവ്രാജിതേ വനം।

അർധരാത്രേ ദശരഥഃ
സോഽസ്മരദ് ദുഷ്കൃതം കൃതം ॥ **2.63.4** ॥ 2446

സ രാജാ പുത്രശോകാർതഃ
സ്മൃത്വാ ദുഷ്കൃതമാത്മനഃ ।
കൗസൽയാം പുത്രശോകാർതാ -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.63.5** ॥ 2447

യദാചരതി കൽയാണി
ശുഭം വാ യദി വാശുഭം ।
തദേവ ലഭതേ ഭദ്രേ
കർതാ കർമജമാത്മനഃ ॥ **2.63.6** ॥ 2448

ഗുരുലാഘവമർഥാനാ -
മാരംഭേ കർമണാം ഫലം ।
ദോഷം വാ യോ ന ജാനാതി
സ ബാല ഇതി ഹോച്യതേ ॥ **2.63.7** ॥ 2449

കശ്ചിദാമ്രവണം ഛിത്ത്വാ
പലാശാംശ്ച നിഷിഞ്ചതി ।
പുഷ്പം ദൃഷ്ട്വാ ഫലേ ഗൃധ്നുഃ
സ ശോചതി ഫലാഗമേ ॥ **2.63.8** ॥ 2450

അവിജ്ഞായ ഫലം യോ ഹി
കർമ ത്വേവാനുധാവതി ।
സ ശോചേത് ഫലവേലായാം
യഥാ കിംശുകസേചകഃ ॥ **2.63.9** ॥ 2451

സോഽഹമാമ്രവണം ഛിത്ത്വാ
പലാശാംശ്ച ൻയഷേചയം ।

രാമം ഫലാഗമേ ത്യക്ത്വാ
പശ്ചാച്ഛോചാമി ദുർമതിഃ ॥ **2.63.10** ॥ 2452

ലബ്ധശബ്ദേന കൗസൽയേ
കുമാരേണ ധനുഷ്മതാ ।
കുമാരഃ ശബ്ദവേധീതി
മയാ പാപമിദം കൃതം ॥ **2.63.11** ॥ 2453

തദിദം മേഽനുസമ്പ്രാപ്തം
ദേവി ദുഃഖം സ്വയങ്കൃതം ।
സമ്മോഹാദിഹ ബാലേന
യഥാ സ്യാദ് ഭക്ഷിതം വിഷം ॥ **2.63.12** ॥ 2454

യഥാൻയഃ പുരുഷഃ കശ്ചിത്
പലാശൈർമോഹിതോ ഭവേത് ।
ഏവം മയാപ്യവിജ്ഞാതം
ശബ്ദവേധ്യമിദം ഫലം ॥ **2.63.13** ॥ 2455

ദേവ്യനൂഢാ ത്വമഭവോ
യുവരാജോ ഭവാമ്യഹം ।
തതഃ പ്രാവൃഡനുപ്രാപ്താ
മമ കാമവിവർധിനീ ॥ **2.63.14** ॥ 2456

അപാസ്യ ഹി രസാൻ ഭൗമാം -
സ്തപ്ത്വാ ച ജഗദംശുഭിഃ ।
പരേതാചരിതാം ഭീമാം
രവിരാചരതേ ദിശം ॥ **2.63.15** ॥ 2457

ഉഷ്ണമന്തർദധേ സദ്യഃ
സ്നിഗ്ധാ ദദൃശിരേ ഘനാഃ ।

തതോ ജഹൃഷിരേ സർവേ
ഭേകസാരംഗബർഹിണഃ ॥ **2.63.16** ॥ 2458

ക്ലിന്നപക്ഷോത്തരാഃ സ്നാതാഃ
കൃച്ഛ്രാദിവ പതത്രിണഃ ।
വൃഷ്ടിവാതാവധൂതാഗ്രാൻ
പാദപാനഭിപേദിരേ ॥ **2.63.17** ॥ 2459

പതിതേനാംഭസാഽഽച്ഛന്നഃ
പതമാനേന ചാസകൃത് ।
ആബഭൗ മത്തസാരംഗ -
സ്തോയരാശിരിവാചലഃ ॥ **2.63.18** ॥ 2460

പാണ്ഡുരാരുണവർണാനി
സ്രോതാംസി വിമലാന്യപി ।
സുസ്രുവുർഗിരിധാതുഭ്യഃ
സഭസ്മാനി ഭുജംഗവത് ॥ **2.63.19** ॥ 2461

തസ്മിന്നതിസുഖേ കാലേ
ധനുഷ്മാനിഷുമാൻ രഥീ ।
വ്യായാമകൃതസങ്കൽപഃ
സരയൂമൻവഗാം നദീം ॥ **2.63.20** ॥ 2462

നിപാനേ മഹിഷം രാത്രൗ
ഗജം വാഭ്യാഗതം മൃഗം ।
അൻയദ് വാ ശ്വാപദം കിഞ്ചി -
ജ്ജിഘാംസുരജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.63.21** ॥ 2463

അഥാന്ധകാരേ ത്വശ്രൗഷം
ജലേ കുംഭസ്യ പൂർയതഃ ।

അചക്ഷുർവിഷയേ ഘോഷം
വാരണസ്യേവ നർദതഃ ॥ **2.63.22** ॥ 2464

തതോഽഹം ശരമുദ്ധൃത്യ
ദീപ്തമാശീവിഷോപമം ।
ശബ്ദം പ്രതി ഗജപ്രേപ്സു -
രഭിലക്ഷ്യമപാതയം ॥ **2.63.23** ॥ 2465

അമുഞ്ചം നിശിതം ബാണ -
മഹമാശീവിഷോപമം ।
തത്ര വാഗുഷസി വ്യക്തോ
പ്രാദുരാസീദ് വനൗകസഃ ॥ **2.63.24** ॥ 2466

ഹാ ഹേതി പതതസ്തോയേ
ബാണാദ് വ്യഥിതമർമണഃ ।
തസ്മിന്നിപതിതേ ഭൂമൗ
വാഗഭൂത് തത്ര മാനുഷീ ॥ **2.63.25** ॥ 2467

കഥമസ്മദ്വിധേ ശസ്ത്രം
നിപതേച്ച തപസ്വിനി ।
പ്രവിവിക്ഷതാം നദീം രാത്രാ -
വുദാഹാരോഽഹമാഗതഃ ॥ **2.63.26** ॥ 2468

ഇഷുണാഭിഹതഃ കേന
കസ്യ വാപകൃതം മയാ ।
ഋഷേർഹി ൻയസ്തദണ്ഡസ്യ
വനേ വൻയേന ജീവതഃ ॥ **2.63.27** ॥ 2469

കഥം നു ശസ്ത്രേണ വധോ
മദ്വിധസ്യ വിധീയതേ ।

ജടാഭാരധരസ്യൈവ
വൽകലാജിനവാസസഃ ॥ **2.63.28** ॥ 2470

കോ വധേന മമാർഥീ സ്യാത്
കിം വാസ്യാപകൃതം മയാ ।
ഏവം നിഷ്ഫലമാരബ്ധം
കേവലാനർഥസംഹിതം ॥ **2.63.29** ॥ 2471

ന ക്വചിത് സാധു മൻയേത
യഥൈവ ഗുരുതൽപഗം ।
നേമം തഥാനുശോചാമി
ജീവിതക്ഷയമാത്മനഃ ॥ **2.63.30** ॥ 2472

മാതരം പിതരം ചോഭാ -
വനുശോചാമി മദ്വധേ ।
തദേതൻമിഥുനം വൃദ്ധം
ചിരകാലഭൃതം മയാ ॥ **2.63.31** ॥ 2473

മയി പഞ്ചത്വമാപന്നേ
കാം വൃത്തിം വർതയിഷ്യതി ।
വൃദ്ധൗ ച മാതാപിതരാ -
വഹം ചൈകേഷുണാ ഹതഃ ॥ **2.63.32** ॥ 2474

കേന സ്മ നിഹതാഃ സർവേ
സുബാലേനാകൃതാത്മനാ ।
താം ഗിരം കരുണം ശ്രുത്വാ
മമ ധർമാനുകാങ്ക്ഷിണഃ ॥ **2.63.33** ॥ 2475

കരാഭ്യാം സശരം ചാപം
വ്യഥിതസ്യാപതദ് ഭുവി ।

തസ്യാഹം കരുണം ശ്രുത്വാ
ഋഷേർവിലപതോ നിശി ॥ **2.63.34** ॥ 2476

സംഭ്രാന്തഃ ശോകവേഗേന
ഭൃശമാസം വിചേതനഃ।
തം ദേശമഹമാഗമ്യ
ദീനസത്ത്വഃ സുദുർമനാഃ ॥ **2.63.35** ॥ 2477

അപശ്യമിഷുണാ തീരേ
സരയ്വാസ്താപസം ഹതം।
അവകീർണജടാഭാരം
പ്രവിദ്ധകലശോദകം ॥ **2.63.36** ॥ 2478

പാംസുശോണിതദിഗ്ധാംഗം
ശയാനം ശൽയവേധിതം।
സ മാമുദ്വീക്ഷ്യ നേത്രാഭ്യാം
ത്രസ്തമസ്വസ്ഥചേതനം ॥ **2.63.37** ॥ 2479

ഇത്യുവാച വചഃ ക്രൂരം
ദിധക്ഷന്നിവ തേജസാ।
കിം തവാപകൃതം രാജൻ
വനേ നിവസതാ മയാ ॥ **2.63.38** ॥ 2480

ജിഹീർഷുരംഭോ ഗുർവർഥം
യദഹം താഡിതസ്ത്വയാ।
ഏകേന ഖലു ബാണേന
മർമണ്യഭിഹതേ മയി ॥ **2.63.39** ॥ 2481

ദ്വാവന്ധൗ നിഹതൗ വൃദ്ധൗ
മാതാ ജനയിതാ ച മേ।

തൗ നൂനം ദുർബലാവന്ധൗ
മത്പ്രതീക്ഷൗ പിപാസിതൗ ॥ **2.63.40** ॥ 2482

ചിരമാശാം കൃതാം കഷ്ടാം
തൃഷ്ണാം സന്ധാരയിഷ്യതഃ।
ന നൂനം തപസോ വാസ്തി
ഫലയോഗഃ ശ്രുതസ്യ വാ ॥ **2.63.41** ॥ 2483

പിതാ യൻമാം ന ജാനീതേ
ശയാനം പതിതം ഭുവി।
ജാനന്നപി ച കിം കുർയാ -
ദശക്തശ്ചാപരിക്രമഃ ॥ **2.63.42** ॥ 2484

ഭിദ്യമാനമിവാശക്ത -
സ്ത്രാതുമൻയോ നഗോ നഗം।
പിതുസ്ത്വമേവ മേ ഗത്വാ
ശീഘ്രമാചക്ഷ്വ രാഘവ ॥ **2.63.43** ॥ 2485

ന ത്വാമനുദഹേത് ക്രുദ്ധോ
വനമഗ്നിരിവൈധിതഃ।
ഇയമേകപദീ രാജൻ
യതോ മേ പിതുരാശ്രമഃ ॥ **2.63.44** ॥ 2486

തം പ്രസാദയ ഗത്വാ ത്വം
ന ത്വാ സങ്കുപിതഃ ശപേത്।
വിശൽയം കുരു മാം രാജൻ
മർമ മേ നിശിതഃ ശരഃ ॥ **2.63.45** ॥ 2487

രുണദ്ധി മൃദു സോത്സേധം
തീരമംബുരയോ യഥാ।

സശൽയഃ ക്ലിശ്യതേ പ്രാണൈ -
ർവിശൽയോ വിനശിഷ്യതി ॥ **2.63.46** ॥ 2488

ഇതി മാമവിശച്ചിന്താ
തസ്യ ശൽയാപകർഷണേ ।
ദുഃഖിതസ്യ ച ദീനസ്യ
മമ ശോകാതുരസ്യ ച ॥ **2.63.47** ॥ 2489

ലക്ഷയാമാസ സ ഋഷി -
ശ്ചിന്താം മുനിസുതസ്തദാ ।
താമ്യമാനം സ മാം കൃച്ഛ്രാ -
ദുവാച പരമാർഥവിത് ॥ **2.63.48** ॥ 2490

സീദമാനോ വിവൃത്താംഗോ -
ഽചേഷ്ടമാനോ ഗതഃ ക്ഷയം ।
സംസ്തഭ്യ ശോകം ധൈർയേണ
സ്ഥിരചിത്തോ ഭവാമ്യഹം ॥ **2.63.49** ॥ 2491

ബ്രഹ്മഹത്യാകൃതം താപം
ഹൃദയാദപനീയതാം ।
ന ദ്വിജാതിരഹം രാജൻ
മാ ഭൂത് തേ മനസോ വ്യഥാ ॥ **2.63.50** ॥ 2492

ശൂദ്രായാമസ്മി വൈശ്യേന
ജാതോ നരവരാധിപ ।
ഇതീവ വദതഃ കൃച്ഛ്രാദ്
ബാണാഭിഹതമർമണഃ ॥ **2.63.51** ॥ 2493

വിഘൂർണതോ വിചേഷ്ടസ്യ
വേപമാനസ്യ ഭൂതലേ ।

തസ്യ ത്വാതാമ്യമാനസ്യ
തം ബാണമഹമുദ്ധരം।
സ മാമുദ്വീക്ഷ്യ സന്ത്രസ്തോ
ജഹൗ പ്രാണാംസ്തപോധനഃ ॥ **2.63.52** ॥ 2494

ജലാർദ്രഗാത്രം തു വിലപ്യ കൃച്ഛ്രം
മർമവ്രണം സന്തതമുച്ഛ്വസന്തം।
തതഃ സരയ്വാം തമഹം ശയാനം
സമീക്ഷ്യ ഭദ്രേ സുഭൃശം വിഷണ്ണഃ ॥ **2.63.53** ॥ 2495

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രിഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുഃഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞാ സ്വകൃതേന മുനികുമാരവധേന
തദീയപിത്രോർവിലാപസ്യ തത്പ്രദത്തശാപസ്യ ച പ്രസംഗം
ശ്രാവയിത്വാ കൗസൽയായാഃ പാർശ്വേ രോദം രോദം നിശീഥേ
സ്വപ്രാണാനാം പരിത്യാഗഃ

വധമപ്രതിരൂപം തു
മഹർഷേസ്തസ്യ രാഘവഃ ।
വിലപന്നേവ ധർമാത്മാ
കൗസൽയാമിദമബ്രവീത് ॥ **2.64.1** ॥ 2496

തദജ്ഞാനാൻമഹത്പാപം
കൃത്വാ സങ്കുലിതേന്ദ്രിയഃ ।
ഏകസ്ത്വചിന്തയം ബുദ്ധ്യാ
കഥം നു സുകൃതം ഭവേത് ॥ **2.64.2** ॥ 2497

തതസ്തം ഘടമാദായ
പൂർണം പരമവാരിണാ ।
ആശ്രമം തമഹം പ്രാപ്യ
യഥാഖ്യാതപഥം ഗതഃ ॥ **2.64.3** ॥ 2498

തത്രാഹം ദുർബലാവന്ധൗ
വൃദ്ധാവപരിണായകൗ ।
അപശ്യം തസ്യ പിതരൗ
ലൂനപക്ഷാവിവ ദ്വിജൗ ॥ **2.64.4** ॥ 2499

തന്നിമിത്താഭിരാസീനൗ
കഥാഭിരപരിശ്രമൗ ।
താമാശാം മത്കൃതേ ഹീനാ -
വുപാസീനാവനാഥവത് ॥ **2.64.5** ॥ 2500

ശോകോപഹതചിത്തശ്ച
ഭയസന്ത്രസ്തചേതനഃ ।
തച്ചാശ്രമപദം ഗത്വാ
ഭൂയഃ ശോകമഹം ഗതഃ ॥ **2.64.6** ॥ 2501

പദശബ്ദം തു മേ ശ്രുത്വാ
മുനിർവാക്യമഭാഷത ।
കിം ചിരായസി മേ പുത്ര
പാനീയം ക്ഷിപ്രമാനയ ॥ **2.64.7** ॥ 2502

യന്നിമിത്തമിദം താത
സലിലേ ക്രീഡിതം ത്വയാ ।
ഉത്കംഠിതാ തേ മാതേയം
പ്രവിശ ക്ഷിപ്രമാശ്രമം ॥ **2.64.8** ॥ 2503

യദ് വ്യലീകം കൃതം പുത്ര
മാത്രാ തേ യദി വാ മയാ ।
ന തൻമനസി കർതവ്യം
ത്വയാ താത തപസ്വിനാ ॥ **2.64.9** ॥ 2504

ത്വം ഗതിസ്ത്വഗതീനാം ച
ചക്ഷുസ്ത്വം ഹീനചക്ഷുഷാം।
സമാസക്തസ്ത്വയി പ്രാണാഃ
കഥം ത്വം നാഭിഭാഷസേ ॥ **2.64.10** ॥ 2505

മുനിമവ്യക്തയാ വാചാ
തമഹം സജ്ജമാനയാ।
ഹീനവ്യഞ്ജനയാ പ്രേക്ഷ്യ
ഭീതചിത്ത ഇവാബ്രുവം ॥ **2.64.11** ॥ 2506

മനസഃ കർമ ചേഷ്ടാഭി -
രഭിസംസ്തഭ്യ വാഗ്ബലം।
ആചചക്ഷേ ത്വഹം തസ്മൈ
പുത്രവ്യസനജം ഭയം ॥ **2.64.12** ॥ 2507

ക്ഷത്രിയോഽഹം ദശരഥോ
നാഹം പുത്രോ മഹാത്മനഃ।
സജ്ജനാവമതം ദുഃഖ -
മിദം പ്രാപ്തം സ്വകർമജം ॥ **2.64.13** ॥ 2508

ഭഗവംശ്ചാപഹസ്തോഽഹം
സരയൂതീരമാഗതഃ।
ജിഘ്രാംസുഃ ശ്വാപദം കിഞ്ചി -
ന്നിപാനേ വാഗതം ഗജം ॥ **2.64.14** ॥ 2509

തതഃ ശ്രുതോ മയാ ശബ്ദോ
ജലേ കുംഭസ്യ പൂര്യതഃ।
ദ്വിപോഽയമിതി മത്വാഹം
ബാണേനാഭിഹതോ മയാ ॥ **2.64.15** ॥ 2510

ഗത്വാ തസ്യാസ്തതസ്തീര -
മപശ്യമിഷുണാ ഹൃദി।
വിനിർഭിന്നം ഗതപ്രാണം
ശയാനം ഭുവി താപസം ॥ **2.64.16** ॥ 2511

തതസ്തസ്യൈവ വചനാ -
ദുപേത്യ പരിതപ്യതഃ।
സ മയാ സഹസാ ബാണ
ഉദ്ധൃതോ മർമതസ്തദാ ॥ **2.64.17** ॥ 2512

സ ചോദ്ധൃതേന ബാണേന
സഹസാ സ്വർഗമാസ്ഥിതഃ।
ഭഗവന്താവുഭൗ ശോച -
ന്നന്ധാവിതി വിലപ്യ ച ॥ **2.64.18** ॥ 2513

അജ്ഞാനാദ് ഭവതഃ പുത്രഃ
സഹസാഭിഹതോ മയാ।
ശേഷമേവം ഗതേ യത് സ്യാത്
തത് പ്രസീദതു മേ മുനിഃ ॥ **2.64.19** ॥ 2514

സ തച്ഛ്രുത്വാ വചഃ ക്രൂരം
മയാ തദഘശംസിനാ।
നാശകത് തീവ്രമായാസം
സ കർതും ഭഗവാനൃഷിഃ ॥ **2.64.20** ॥ 2515

സ ബാഷ്പപൂർണവദനോ
നിഃശ്വസൻ ശോകമൂർച്ഛിതഃ।
മാമുവാച മഹാതേജാഃ
കൃതാഞ്ജലിമുപസ്ഥിതം ॥ **2.64.21** ॥ 2516

യദ്യേതദശുഭം കർമ
ന സ്മ മേ കഥയേഃ സ്വയം।
ഫലേൻമൂർധാ സ്മ തേ രാജൻ
സദ്യഃ ശതസഹസ്രധാ ॥ **2.64.22** ॥ 2517

ക്ഷത്രിയേണ വധോ രാജൻ
വാനപ്രസ്ഥേ വിശേഷതഃ।
ജ്ഞാനപൂർവം കൃതഃ സ്ഥാനാ -
ച്ച്യാവയേദപി വജ്രിണം ॥ **2.64.23** ॥ 2518

സപ്തധാ തു ഭവേൻമൂർധാ
മുനൗ തപസി തിഷ്ഠതി।
ജ്ഞാനാദ് വിസൃജതഃ ശസ്ത്രം
താദൃശേ ബ്രഹ്മവാദിനി ॥ **2.64.24** ॥ 2519

അജ്ഞാനാദ്ധി കൃതം യസ്മാ -
ദിദം തേ തേന ജീവസേ।
അപി ഹ്യകുശലം ന സ്യാദ്
രാഘവാണാം കുതോ ഭവാൻ ॥ **2.64.25** ॥ 2520

നയ നൗ നൃപ തം ദേശ -
മിതി മാം ചാഭ്യഭാഷത।
അദ്യ തം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാവഃ
പുത്രം പശ്ചിമദർശനം ॥ **2.64.26** ॥ 2521

രുധിരേണാവസിക്തൈാംഗം
പ്രകീർണാജിനവാസസം।
ശയാനം ഭുവി നിഃസംജ്ഞം
ധർമരാജവശം ഗതം ॥ **2.64.27** ॥ 2522

അഥാഹമേകസ്തം ദേശം
നീത്വാ തൗ ഭൃശദുഃഖിതൗ।
അസ്പർശയമഹം പുത്രം
തം മുനിം സഹ ഭാർയയാ ॥ **2.64.28** ॥ 2523

തൗ പുത്രമാത്മനഃ സ്പൃഷ്ട്വാ
തമാസാദ്യ തപസ്വിനൗ।
നിപേതതുഃ ശരീരേഽസ്യ
പിതാ ചൈനമുവാച ഹ ॥ **2.64.29** ॥ 2524

നാഭിവാദയസേ മാദ്യ
ന ച മാമഭിഭാഷസേ।
കിം ച ശേഷേ തു ഭൂമൗ ത്വം
വത്സ കിം കുപിതോ ഹ്യസി ॥ **2.64.30** ॥ 2525

നൻവഹം തേഽപ്രിയഃ പുത്ര
മാതരം പശ്യ ധാർമികീം।
കിം ച നാലിംഗസേ പുത്ര
സുകുമാര വചോ വദ ॥ **2.64.31** ॥ 2526

കസ്യ വാ പരരാത്രേഽഹം
ശ്രോഷ്യാമി ഹൃദയംഗമം।
അധീയാനസ്യ മധുരം
ശാസ്ത്രം വാൻയദ് വിശേഷതഃ ॥ **2.64.32** ॥ 2527

കോ മാം സന്ധ്യാമുപാസ്യൈവ
സ്നാത്വാ ഹുതഹുതാശനഃ।
ശ്ലാഘയിഷ്യത്യുപാസീനഃ
പുത്രശോകഭർയാദിതം ॥ **2.64.33** ॥ 2528

കന്ദമൂലഫലം ഹൃത്വാ
യോ മാം പ്രിയമിവാതിഥിം।
ഭോജയിഷ്യത്യകർമണ്യ -
മപ്രഗ്രഹമനായകം ॥ **2.64.34** ॥ 2529

ഇമാമന്ധാം ച വൃദ്ധാം ച
മാതരം തേ തപസ്വിനീം।
കഥം പുത്ര ഭരിഷ്യാമി
കൃപണാം പുത്രഗർധിനീം ॥ **2.64.35** ॥ 2530

തിഷ്ഠ മാ മാ ഗമഃ പുത്ര
യമസ്യ സദനം പ്രതി।
ശ്വോ മയാ സഹ ഗന്താസി
ജനൻയാ ച സമേധിതഃ ॥ **2.64.36** ॥ 2531

ഉഭാവപി ച ശോകാർതാ -
വനാഥൗ കൃപണൗ വനേ।
ക്ഷിപ്രമേവ ഗമിഷ്യാവ -
സ്ത്വയാ ഹീനൗ യമക്ഷയം ॥ **2.64.37** ॥ 2532

തതോ വൈവസ്വതം ദൃഷ്ട്വാ
തം പ്രവക്ഷ്യാമി ഭാരതീം।
ക്ഷമതാം ധർമരാജോ മേ
ബിഭ്യയാത് പിതരാവയം ॥ **2.64.38** ॥ 2533

ദാതുമർഹതി ധർമാത്മാ
ലോകപാലോ മഹായശാഃ।
ഈദൃശസ്യ മമാക്ഷയ്യാ -
മേകാമഭയദക്ഷിണാം ॥ **2.64.39** ॥ 2534

അപാപോഽസി യഥാ പുത്ര
നിഹതഃ പാപകർമണാ।
തേന സത്യേന ഗച്ഛാശു
യേ ലോകാസ്ത്വസ്ത്രയോധിനാം ॥ **2.64.40** ॥ 2535

യാം ഹി ശൂരാ ഗതിം യാന്തി
സംഗ്രാമേഷ്വനിവർതിനഃ।
ഹതാസ്ത്വഭിമുഖാഃ പുത്ര
ഗതിം താം പരമാം വ്രജ ॥ **2.64.41** ॥ 2536

യാം ഗതിം സഗരഃ ശൈബ്യോ
ദിലീപോ ജനമേജയഃ।
നഹുഷോ ധുന്ധുമാരശ്ച
പ്രാപ്താസ്താം ഗച്ഛ പുത്രക ॥ **2.64.42** ॥ 2537

യാ ഗതിഃ സർവഭൂതാനാം
സ്വാധ്യായാത് തപസശ്ച യാ।
ഭൂമിദസ്യാഹിതാഗ്നേശ്ച
ഏകപത്നീവ്രതസ്യ ച ॥ **2.64.43** ॥ 2538

ഗോസഹസ്രപ്രദാതൃണാം
ഗുരുസേവാഭൃതാമപി।
ദേഹന്യാസകൃതാം യാ ച
താം ഗതിം ഗച്ഛ പുത്രക ॥ **2.64.44** ॥ 2539

ന ഹി ത്വസ്മിൻ കുലേ ജാതോ
ഗച്ഛത്യകുശലാം ഗതിം।
സ തു യാസ്യതി യേന ത്വം
നിഹതോ മമ ബാന്ധവഃ ॥ **2.64.45** ॥ 2540

ഏവം സ കൃപണം തത്ര
പര്യദേവയതാസകൃത് ।
തതോഽസ്മൈ കർതുമുദകം
പ്രവൃത്തഃ സഹ ഭാർയയാ ॥ **2.64.46** ॥ 2541

സ തു ദിവ്യേന രൂപേണ
മുനിപുത്രഃ സ്വകർമഭിഃ ।
സ്വർഗമധ്യാരുഹത് ക്ഷിപ്രം
ശക്രേണ സഹ ധർമവിത് ॥ **2.64.47** ॥ 2542

ആബഭാഷേ ച തോ വൃദ്ധൗ
ശക്രേണ സഹ താപസഃ ।
ആശ്വസ്യ ച മുഹൂർതം തു
പിതരം വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.64.48** ॥ 2543

സ്ഥാനമസ്മി മഹത് പ്രാപ്തോ
ഭവതോഃ പരിചാരണാത് ।
ഭവന്താവപി ച ക്ഷിപ്രം
മമ മൂലമുപൈഷ്യഥഃ ॥ **2.64.49** ॥ 2544

ഏവമുക്ത്വാ തു ദിവ്യേന
വിമാനേന വപുഷ്മതാ ।
ആരുരോഹ ദിവം ക്ഷിപ്രം
മുനിപുത്രോ ജിതേന്ദ്രിയഃ ॥ **2.64.50** ॥ 2545

സ കൃത്വാഥോദകം തൂർണം
താപസഃ സഹ ഭാർയയാ ।
മാമുവാച മഹാതേജാഃ
കൃതാഞ്ജലിമുപസ്ഥിതം ॥ **2.64.51** ॥ 2546

അദ്യൈവ ജഹി മാം രാജൻ
മരണേ നാസ്തി മേ വ്യഥാ।
യഃ ശരേണൈകപുത്രം മാം
ത്വമകാർഷീരപുത്രകം ॥ **2.64.52** ॥ 2547

ത്വയാപി ച യദജ്ഞാനാ -
ന്നിഹതോ മേ സ ബാലകഃ।
തേന ത്വാമപി ശപ്സ്യേഽഹം
സുദുഃഖമതിദാരുണം ॥ **2.64.53** ॥ 2548

പുത്രവ്യസനജം ദുഃഖം
യദേതൻമമ സാമ്പ്രതം।
ഏവം ത്വം പുത്രശോകേന
രാജൻ കാലം കരിഷ്യസി ॥ **2.64.54** ॥ 2549

അജ്ഞാനാത്തു ഹതോ യസ്മാത്
ക്ഷത്രിയേണ ത്വയാ മുനിഃ।
തസ്മാത് ത്വാം നാവിശത്യാശു
ബ്രഹ്മഹത്യാ നരാധിപ ॥ **2.64.55** ॥ 2550

ത്വാമപ്യേതാദൃശോ ഭാവഃ
ക്ഷിപ്രമേവ ഗമിഷ്യതി।
ജീവിതാന്തകരോ ഘോരോ
ദാതാരമിവ ദക്ഷിണാം ॥ **2.64.56** ॥ 2551

ഏവം ശാപം മയി ൻയസ്യ
വിലപ്യ കരുണം ബഹു।
ചിതാമാരോപ്യ ദേഹം ത -
ൻമിഥുനം സ്വർഗമഭ്യയാത് ॥ **2.64.57** ॥ 2552

തദേതച്ചിന്തയാനേന
സ്മൃതം പാപം മയാ സ്വയം।
തദാ ബാൽയാത് കൃതം ദേവി
ശബ്ദവേധ്യനുകർഷിണാ ॥ **2.64.58** ॥ 2553

തസ്യായം കർമണോ ദേവി
വിപാകഃ സമുപസ്ഥിതഃ।
അപഥ്യൈഃ സഹ സംഭുക്തേ
വ്യാധിരന്നരസേ യഥാ ॥ **2.64.59** ॥ 2554

തസ്മാൻമാമാഗതം ഭദ്രേ
തസ്യോദാരസ്യ തദ് വചഃ।
ഇത്യുക്ത്വാ സ രുദംസ്ത്രസ്തോ
ഭാർയാമാഹ തു ഭൂമിപഃ ॥ **2.64.60** ॥ 2555

യദഹം പുത്രശോകേന
സന്ത്യജിഷ്യാമി ജീവിതം।
ചക്ഷുർഭ്യാം ത്വാം ന പശ്യാമി
കൗസൽയേ ത്വം ഹി മാം സ്പൃശ ॥ **2.64.61** ॥ 2556

യമക്ഷയമനുപ്രാപ്താ
ദ്രക്ഷ്യന്തി നഹി മാനവാഃ।
യദി മാം സംസ്പൃശേദ് രാമഃ
സകൃദൻവാരഭേത വാ ॥ **2.64.62** ॥ 2557

ധനം വാ യൗവരാജ്യം വാ
ജീവേയമിതി മേ മതിഃ।
ന തൻമേ സദൃശം ദേവി
യൻമയാ രാഘവേ കൃതം ॥ **2.64.63** ॥ 2558

സദൃശം തത്തു തസ്യൈവ
യദനേന കൃതം മയി।
ദുർവൃത്തമപി കഃ പുത്രം
ത്യജേദ് ഭുവി വിചക്ഷണഃ ॥ **2.64.64** ॥ 2559

കശ്ച പ്രവ്രാജ്യമാനോ വാ
നാസൂയേത് പിതരം സുതഃ।
ചക്ഷുഷാ ത്വാം ന പശ്യാമി
സ്മൃതിർമമ വിലുപ്യതേ ॥ **2.64.65** ॥ 2560

ദൂതാ വൈവസ്വതസ്യൈതേ
കൗസൽയേ ത്വരയന്തി മാം।
അതസ്തു കിം ദുഃഖതരം
യദഹം ജീവിതക്ഷയേ ॥ **2.64.66** ॥ 2561

നഹി പശ്യാമി ധർമജ്ഞം
രാമം സത്യപരാക്രമം।
തസ്യാദർശനജഃ ശോകഃ
സുതസ്യാപ്രതികർമണഃ ॥ **2.64.67** ॥ 2562

ഉച്ഛോഷയതി വൈ പ്രാണാൻ
വാരി സ്തോകമിവാതപഃ।
ന തേ മനുഷ്യാ ദേവാസ്തേ
യേ ചാരുശുഭകുണ്ഡലം ॥ **2.64.68** ॥ 2563

മുഖം ദ്രക്ഷ്യന്തി രാമസ്യ
വർഷേ പഞ്ചദശേ പുനഃ।
പദ്മപത്രേക്ഷണം സുഭ്രു
സുദംഷ്ട്രം ചാരുനാസികം ॥ **2.64.69** ॥ 2564

ധന്യാ ദ്രക്ഷ്യന്തി രാമസ്യ
താരാധിപസമം മുഖം।
സദൃശം ശാരദസ്യേന്ദോഃ
ഫുല്ലസ്യ കമലസ്യ ച ॥ **2.64.70** ॥ 2565

സുഗന്ധി മമ രാമസ്യ
ധന്യാ ദ്രക്ഷ്യന്തി യേ മുഖം।
നിവൃത്തവനവാസം ത -
മയോധ്യാം പുനരാഗതം ॥ **2.64.71** ॥ 2566

ദ്രക്ഷ്യന്തി സുഖിനോ രാമം
ശുക്രം മാർഗഗതം യഥാ।
കൗസൽയേ ചിത്തമോഹേന
ഹൃദയം സീദതേതരാം ॥ **2.64.72** ॥ 2567

വേദയേ ന ച സംയുക്താ -
ഞ്ശബ്ദസ്പർശരസാനഹം।
ചിത്തനാശാദ് വിപദ്യന്തേ
സർവാൺയേവേന്ദ്രിയാണി ഹി।
ക്ഷീണസ്നേഹസ്യ ദീപസ്യ
സംരക്താ രശ്മയോ യഥാ ॥ **2.64.73** ॥ 2568

അയമാത്മഭവഃ ശോകോ
മാമനാഥമചേതനം।
സംസാധയതി വേഗേന
യഥാ കൂലം നദീരയഃ ॥ **2.64.74** ॥ 2569

ഹാ രാഘവ മഹാബാഹോ
ഹാ മമായാസനാശന।

ഹാ പിതൃപ്രിയ മേ നാഥ
ഹാ മമാസി ഗതഃ സുത ॥ **2.64.75** ॥ 2570

ഹാ കൗസൽയേ ന പശ്യാമി
ഹാ സുമിത്രേ തപസ്വിനി ।
ഹാ നൃശംസേ മമാമിത്രേ
കൈകേയി കുലപാംസനി ॥ **2.64.76** ॥ 2571

ഇതി മാതുശ്ച രാമസ്യ
സുമിത്രായാശ്ച സന്നിധൗ ।
രാജാ ദശരഥഃ ശോച -
ഞ്ജീവിതാന്തമുപാഗമത് ॥ **2.64.77** ॥ 2572

തഥാ തു ദീനഃ കഥയൻ നരാധിപഃ
പ്രിയസ്യ പുത്രസ്യ വിവാസനാതുരഃ ।
ഗതേഽർധരാത്രേ ഭൃശദുഃഖപീഡിത -
സ്തദാ ജഹൗ പ്രാണമുദാരദർശനഃ ॥ **2.64.78** ॥ 2573

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുഃഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

വന്ദിജനകർതൃകോ രാജ്ഞഃ സ്തവപാഠഃ, രാജാനം ദശരഥം ദിവംഗതം മത്വാ രാജ്ഞീനാം വിലാപഃ

അഥ രാത്ര്യാം വ്യതീതായാം
പ്രാതരേവാപരേ‍ഽഹനി ।
വന്ദിനഃ പർയുപാതിഷ്ഠം -
സ്തത്പാർഥിവനിവേശനം ॥ **2.65.1** ॥ 2574

സൂതാഃ പരമസംസ്കാരാ
മാഗധാശ്ചോത്തമശ്രുതാഃ ।
ഗായകാഃ ശ്രുതിശീലാശ്ച
നിഗദന്തഃ പൃഥക്പൃഥക് ॥ **2.65.2** ॥ 2575

രാജാനം സ്തുവതാം തേഷാ -
മുദാത്താഭിഹിതാശിഷാം ।
പ്രാസാദാഭോഗവിസ്തീർണഃ
സ്തുതിശബ്ദോ ഹ്യവർതത ॥ **2.65.3** ॥ 2576

തതസ്തു സ്തുവതാം തേഷാം
സൂതാനാം പാണിവാദകാഃ ।

അപദാനാൻയുദാഹൃത്യ
പാണിവാദാൻയവാദയൻ ॥ **2.65.4** ॥ 2577

തേന ശബ്ദേന വിഹഗാഃ
പ്രതിബുദ്ധാശ്ച സസ്വനുഃ।
ശാഖാസ്ഥാഃ പഞ്ജരസ്ഥാശ്ച
യേ രാജകുലഗോചരാഃ ॥ **2.65.5** ॥ 2578

വ്യാഹൃതാഃ പുൺയശബ്ദാശ്ച
വീണാനാം ചാപി നിഃസ്വനാഃ।
ആശീർഗേയം ച ഗാഥാനാം
പൂരയാമാസ വേശ്മ തത് ॥ **2.65.6** ॥ 2579

തതഃ ശുചിസമാചാരാഃ
പർയുപസ്ഥാനകോവിദാഃ।
സ്ത്രീവർഷവരഭൂയിഷ്ഠാ
ഉപതസ്ഥുർയഥാപുരാ ॥ **2.65.7** ॥ 2580

ഹരിചന്ദനസമ്പൃക്ത -
മുദകം കാഞ്ചനൈർഘടൈഃ।
ആനിൻയുഃ സ്നാനശിക്ഷാജ്ഞാ
യഥാകാലം യഥാവിധി ॥ **2.65.8** ॥ 2581

മംഗലാലംഭനീയാനി
പ്രാശനീയാൻയുപസ്കരാൻ।
ഉപാനിൻയുസ്തഥാ പുൺയാഃ
കുമാരീബഹുലാഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.65.9** ॥ 2582

സർവലക്ഷണസമ്പന്നം
സർവം വിധിവദർചിതം।

സർവം സുഗുണലക്ഷ്മീവത്
തദഭൂദാഭിഹാരികം ॥ **2.65.10** ॥ 2583

തതഃ സൂര്യോദയം യാവത്
സർവം പരിസമുത്സുകം ।
തസ്ഥാവനുപസമ്പ്രാപ്തം
കിംസ്വിദിത്യുപശങ്കിതം ॥ **2.65.11** ॥ 2584

അഥ യാഃ കോസലേന്ദ്രസ്യ
ശയനം പ്രത്യനന്തരാഃ ।
താഃ സ്ത്രിയസ്തു സമാഗമ്യ
ഭർതാരം പ്രത്യബോധയൻ ॥ **2.65.12** ॥ 2585

അഥാപ്യുചിതവൃത്താസ്താ
വിനയേന നയേന ച ।
നഹ്യസ്യ ശയനം സ്പൃഷ്ട്വാ
കിഞ്ചിദപ്യുപലേഭിരേ ॥ **2.65.13** ॥ 2586

താഃ സ്ത്രിയഃ സ്വപ്നശീലജ്ഞാ -
ശ്ചേഷ്ടാം സഞ്ചലനാദിഷു ।
താ വേപഥുപരീതാശ്ച
രാജ്ഞഃ പ്രാണേഷു ശങ്കിതാഃ ॥ **2.65.14** ॥ 2587

പ്രതിസ്രോതസ്തൃണാഗ്രാണാം
സദൃശം സഞ്ചകാശിരേ ।
അഥ സന്ദേഹമാനാനാം
സ്ത്രീണാം ദൃഷ്ട്വാ ച പാർഥിവം ।
യത് തദാശങ്കിതം പാപം
തദാ ജജ്ഞേ വിനിശ്ചയഃ ॥ **2.65.15** ॥ 2588

കൗസൽയാ ച സുമിത്രാ ച
പുത്രശോകപരാജിതേ।
പ്രസുപ്തേ ന പ്രബുധ്യേതേ
യഥാ കാലസമൻവിതേ ॥ **2.65.16** ॥ 2589

നിഷ്പ്രഭാസാ വിവർണാ ച
സന്നാ ശോകേന സന്നതാ।
ന വ്യരാജത കൗസൽയാ
താരേവ തിമിരാവൃതാ ॥ **2.65.17** ॥ 2590

കൗസൽയാനന്തരം രാജ്ഞഃ
സുമിത്രാ തദനന്തരം।
ന സ്മ വിഭ്രാജതേ ദേവീ
ശോകാശ്രുലുലിതാനനാ ॥ **2.65.18** ॥ 2591

തേ ച ദൃഷ്ട്വാ തദാ സുപ്തേ
ഉഭേ ദേവ്യൗ ച തം നൃപം।
സുപ്തമേവോദ്ഗതപ്രാണ -
മന്തഃപുരമമൻയത ॥ **2.65.19** ॥ 2592

തതഃ പ്രചുക്രുശുർദീനാഃ
സസ്വരം താ വരാംഗനാഃ।
കരേണേവ ഇവാരണ്യേ
സ്ഥാനപ്രച്യുതയൂഥപാഃ ॥ **2.65.20** ॥ 2593

താസാമാക്രന്ദശബ്ദേന
സഹസോദ്ഗതചേതനേ।
കൗസൽയാ ച സുമിത്രാ ച
ത്യക്തനിദ്രേ ബഭൂവതുഃ ॥ **2.65.21** ॥ 2594

കൗസൽയാ ച സുമിത്രാ ച
ദൃഷ്ട്വാ സ്പൃഷ്ട്വാ ച പാർഥിവം।
ഹാ നാഥേതി പരിക്രുശ്യ
പേതതുർധരണീതലേ ॥ **2.65.22** ॥ 2595

സാ കോസലേന്ദ്രദുഹിതാ
ചേഷ്ടമാനാ മഹീതലേ।
ന ഭ്രാജതേ രജോധ്വസ്താ
താരേവ ഗഗനച്യുതാ ॥ **2.65.23** ॥ 2596

നൃപേ ശാന്തഗുണേ ജാതേ
കൗസൽയാം പതിതാം ഭുവി।
അപശ്യംസ്താഃ സ്ത്രിയഃ സർവാ
ഹതാം നാഗവധൂമിവ ॥ **2.65.24** ॥ 2597

തതഃ സർവാ നരേന്ദ്രസ്യ
കൈകേയീപ്രമുഖാഃ സ്ത്രിയഃ।
രുദന്ത്യഃ ശോകസന്തപ്താ
നിപേതുർഗതചേതനാഃ ॥ **2.65.25** ॥ 2598

താഭിഃ സ ബലവാൻ നാദഃ
ക്രോശന്തീഭിരനുദ്രുതഃ।
യേന സ്ഫീതീകൃതോ ഭൂയ -
സ്തദ് ഗൃഹം സമനാദയത് ॥ **2.65.26** ॥ 2599

തത് പരിത്രസ്തസംഭ്രാന്ത -
പർയുത്സുകജനാകുലം।
സർവതസ്തുമുലാക്രന്ദം
പരിതാപാർതബാന്ധവം ॥ **2.65.27** ॥ 2600

സദ്യോനിപതിതാനന്ദം
ദീനം വിക്ലവദർശനം।
ബഭൂവ നരദേവസ്യ
സദ്മ ദിഷ്ടാന്തമീയുഷഃ ॥ **2.65.28** ॥ 2601

അതീതമാജ്ഞായ തു പാർഥിവർഷഭം
യശസ്വിനം തം പരിവാര്യ പത്നയഃ।
ഭൃശം രുദന്ത്യഃ കരുണം സുദുഃഖിതാഃ
പ്രഗൃഹ്യ ബാഹൂ വ്യലപന്നനാഥവത് ॥ **2.65.29** ॥ 2602

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷട്ഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

രാജാർഥം കൗസൽയായാ വിലാപസ്തത്കർതൃകം കൈകേയ്യാ ഭർത്സനം മന്ത്രിഭീ രാജ്ഞഃ ശവസ്യ തൈലപൂർണേ കടാഹേ സ്ഥാപനം വിലാപോഽയോധ്യാപുർയ്യാഃ ശ്രീഹീനതാ പുരവാസിനാം ശോകശ്ച

തമഗ്നിമിവ സംശാന്ത -
മംബുഹീനമിവാർണവം ।
ഗതപ്രഭമിവാദിത്യം
സ്വർഗസ്ഥം പ്രേക്ഷ്യ ഭൂമിപം ॥ **2.66.1** ॥ 2603

കൗസൽയാ ബാഷ്പപൂർണാക്ഷീ
വിവിധം ശോകകർശിതാ ।
ഉപഗൃഹ്യ ശിരോ രാജ്ഞഃ
കൈകേയീം പ്രത്യഭാഷത ॥ **2.66.2** ॥ 2604

സകാമാ ഭവ കൈകേയി
ഭുങ്ക്ഷ്വ രാജ്യമകണ്ടകം ।
ത്യക്ത്വാ രാജാനമേകാഗ്രാ
നൃശംസേ ദുഷ്ടചാരിണി ॥ **2.66.3** ॥ 2605

വിഹായ മാം ഗതോ രാമോ
ഭർതാ ച സ്വർഗതോ മമ।
വിപഥേ സാർഥഹീനേവ
നാഹം ജീവിതുമുത്സഹേ ॥ **2.66.4** ॥ 2606

ഭർതാരം തു പരിത്യജ്യ
കാ സ്ത്രീ ദൈവതമാത്മനഃ।
ഇച്ഛേജ്ജീവിതുമൻയത്ര
കൈകേയ്യാസ്ത്യക്തധർമണഃ ॥ **2.66.5** ॥ 2607

ന ലുബ്ധോ ബുധ്യതേ ദോഷാൻ
കിമ്പാകമിവ ഭക്ഷയൻ।
കുബ്ജാനിമിത്തം കൈകേയ്യാ
രാഘവാണാം കുലം ഹതം ॥ **2.66.6** ॥ 2608

അനിയോഗേ നിയുക്തേന
രാജ്ഞാ രാമം വിവാസിതം।
സഭാര്യം ജനകഃ ശ്രുത്വാ
പരിതപ്സ്യത്യഹം യഥാ ॥ **2.66.7** ॥ 2609

സ മാമനാഥാം വിധവാം
നാദ്യ ജാനാതി ധാർമികഃ।
രാമഃ കമലപത്രാക്ഷോ
ജീവന്നാശമിതോ ഗതഃ ॥ **2.66.8** ॥ 2610

വിദേഹരാജസ്യ സുതാ
തഥാ ചാരുതപസ്വിനീ।
ദുഃഖസ്യാനുചിതാ ദുഃഖം
വനേ പർയുദ്വിജിഷ്യതി ॥ **2.66.9** ॥ 2611

നദതാം ഭീമഘോഷാണാം
നിശാസു മൃഗപക്ഷിണാം।
നിശമ്യമാനാ സന്ത്രസ്താ
രാഘവം സംശ്രയിഷ്യതി ॥ **2.66.10** ॥ 2612

വൃദ്ധശ്ചൈവാൽപപുത്രശ്ച
വൈദേഹീമനുചിന്തയൻ।
സോഽപി ശോകസമാവിഷ്ടോ
നൂനം ത്യക്ഷ്യതി ജീവിതം ॥ **2.66.11** ॥ 2613

സാഹമദ്യൈവ ദിഷ്ടാന്തം
ഗമിഷ്യാമി പതിവ്രതാ।
ഇദം ശരീരമാലിംഗ്യ
പ്രവേക്ഷ്യാമി ഹുതാശനം ॥ **2.66.12** ॥ 2614

താം തതഃ സമ്പരിഷ്വജ്യ
വിലപന്തീം തപസ്വിനീം।
വ്യപനിൻയുഃ സുദുഃഖാർതാം
കൗസൽയാം വ്യാവഹാരികാഃ ॥ **2.66.13** ॥ 2615

തൈലദ്രോണ്യാം തദാമാത്യാഃ
സംവേശ്യ ജഗതീപതിം।
രാജ്ഞഃ സർവാൺയഥാദിഷ്ടാ -
ശ്ചക്രുഃ കർമാൺയനന്തരം ॥ **2.66.14** ॥ 2616

ന തു സങ്കാലനം രാജ്ഞോ
വിനാ പുത്രേണ മന്ത്രിണഃ।
സർവജ്ഞാഃ കർതുമീഷുസ്തേ
തതോ രക്ഷന്തി ഭൂമിപം ॥ **2.66.15** ॥ 2617

തൈലദ്രോണ്യാം ശായിതം തം
സചിവൈസ്തു നരാധിപം।
ഹാ മൃതോഽയമിതി ജ്ഞാത്വാ
സ്ത്രിയസ്താഃ പര്യദേവയൻ ॥ **2.66.16** ॥ 2618

ബാഹൂനുച്ഛ്രിത്യ കൃപണാ
നേത്രപ്രസ്രവണൈർമുഖൈഃ।
രുദന്ത്യഃ ശോകസന്തപ്താഃ
കൃപണം പര്യദേവയൻ ॥ **2.66.17** ॥ 2619

ഹാ മഹാരാജ രാമേണ
സന്തതം പ്രിയവാദിനാ।
വിഹീനാഃ സത്യസന്ധേന
കിമർഥം വിജഹാസി നഃ ॥ **2.66.18** ॥ 2620

കൈകേയ്യാ ദുഷ്ടഭാവായാ
രാഘവേണ വിവർജിതാഃ।
കഥം സപത്ന്യാ വത്സ്യാമഃ
സമീപേ വിധവാ വയം ॥ **2.66.19** ॥ 2621

സ ഹി നാഥഃ സ ചാസ്മാകം
തവ ച പ്രഭുരാത്മവാൻ।
വനം രാമോ ഗതഃ ശ്രീമാൻ
വിഹായ നൃപതിശ്രിയം ॥ **2.66.20** ॥ 2622

ത്വയാ തേന ച വീരേണ
വിനാ വ്യസനമോഹിതാഃ।
കഥം വയം നിവത്സ്യാമഃ
കൈകേയ്യാ ച വിദൂഷിതാഃ ॥ **2.66.21** ॥ 2623

യയാ ച രാജാ രാമശ്ച
ലക്ഷ്മണശ്ച മഹാബലഃ।
സീതയാ സഹ സന്ത്യക്തഃ
സാ കമന്യം ന ഹാസ്യതി ॥ **2.66.22** ॥ 2624

താ ബാഷ്പേണ ച സംവീതാഃ
ശോകേന വിപുലേന ച।
വ്യചേഷ്ടന്ത നിരാനന്ദാ
രാഘവസ്യ വരസ്ത്രിയഃ ॥ **2.66.23** ॥ 2625

നിശാ നക്ഷത്രഹീനേവ
സ്ത്രീവ ഭർതൃവിവർജിതാ।
പുരീ നാരാജതായോധ്യാ
ഹീനാ രാജ്ഞാ മഹാത്മനാ ॥ **2.66.24** ॥ 2626

ബാഷ്പപര്യാകുലജനാ
ഹാഹാഭൂതകുലാംഗനാ।
ശൂന്യചത്വരവേശ്മാന്താ
ന ബഭ്രാജ യഥാപുരം ॥ **2.66.25** ॥ 2627

ഗതേ തു ശോകാത് ത്രിദിവം നരാധിപേ
മഹീതലസ്ഥാസു നൃപാംഗനാസു ച।
നിവൃത്തചാരഃ സഹസാ ഗതോ രവിഃ
പ്രവൃത്തചാരാ രജനീ ഹ്യുപസ്ഥിതാ ॥ **2.66.26** ॥ 2628

ഋതേ തു പുത്രാദ് ദഹനം മഹീപതേ -
ർനാരോചയംസ്തേ സുഹൃദഃ സമാഗതാഃ।
ഇതീവ തസ്മിൻ ശയനേ ൻയവേശയൻ
വിചിന്ത്യ രാജാനമചിന്ത്യദർശനം ॥ **2.66.27** ॥ 2629

ഗതപ്രഭാ ദ്യൗരിവ ഭാസ്കരം വിനാ
വ്യപേതനക്ഷത്രഗണേവ ശർവരീ।
പുരീ ബഭാസേ രഹിതാ മഹാത്മനാ
കംഠാസ്രകംഠാകുലമാർഗചത്വരാ ॥ **2.66.28** ॥ 2630

നരാശ്ച നാര്യശ്ച സമേത്യ സംഘശോ
വിഗർഹമാണാ ഭരതസ്യ മാതരം।
തദാ നഗര്യാം നരദേവസങ്ക്ഷയേ
ബഭൂവുരാർതാ ന ച ശർമ ലേഭിരേ ॥ **2.66.29** ॥ 2631

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷട്ഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

മാർകണ്ഡേയപ്രഭൃതിമുനിഭിർമന്ത്രിഭിശ്ച രാജാനം വിനാ ദേശസ്യ ഭാവിനിദുരവസ്ഥാം വർണയിത്വാ കമപി രാജപദേ പ്രതിഷ്ഠാപയിതും വസിഷ്ഠം പ്രത്യനുരോധഃ.

ആക്രന്ദിതാ നിരാനന്ദാ
സാസ്ത്രകംഠജനാവിലാ ।
അയോധ്യായാമവതതാ
സാ വ്യതീയായ ശർവരീ ॥ **2.67.1** ॥ 2632

വ്യതീതായാം തു ശർവര്യാ -
മാദിത്യസ്യോദയേ തതഃ ।
സമേത്യ രാജകർതാരഃ
സഭാമീയുർദ്വിജാതയഃ ॥ **2.67.2** ॥ 2633

മാർകണ്ഡേയോഽഥ മൗദ്ഗൽയോ
വാമദേവശ്ച കശ്യപഃ ।
കാത്യായനോ ഗൗതമശ്ച
ജാബാലിശ്ച മഹായശാഃ ॥ **2.67.3** ॥ 2634

ഏതേ ദ്വിജാഃ സഹാമാത്യൈഃ
പൃഥഗ്വാചമുദീരയൻ ।

വസിഷ്ഠമേവാഭിമുഖാഃ
ശ്രേഷ്ഠം രാജപുരോഹിതം ॥ **2.67.4** ॥ 2635

അതീതാ ശർവരീ ദുഃഖം
യാ നോ വർഷശതോപമാ ।
അസ്മിൻ പഞ്ചത്വമാപന്നേ
പുത്രശോകേന പാർഥിവേ ॥ **2.67.5** ॥ 2636

സ്വർഗസ്ഥശ്ച മഹാരാജോ
രാമശ്ചാരണ്യമാശ്രിതഃ ।
ലക്ഷ്മണശ്ചാപി തേജസ്വീ
രാമേണൈവ ഗതഃ സഹ ॥ **2.67.6** ॥ 2637

ഉഭൗ ഭരതശത്രുഘ്നൗ
കേകയേഷു പരന്തപൗ ।
പുരേ രാജഗൃഹേ രമ്യേ
മാതാമഹനിവേശനേ ॥ **2.67.7** ॥ 2638

ഇക്ഷ്വാകൂണാമിഹാദ്യൈവ
കശ്ചിദ് രാജാ വിധീയതാം ।
അരാജകം ഹി നോ രാഷ്ട്രം
വിനാശം സമവാപ്നുയാത് ॥ **2.67.8** ॥ 2639

നാരാജകേ ജനപദേ
വിദ്യുൻമാലീ മഹാസ്വനഃ ।
അഭിവർഷതി പർജന്യോ
മഹീം ദിവ്യേന വാരിണാ ॥ **2.67.9** ॥ 2640

നാരാജകേ ജനപദേ
ബീജമുഷ്ടിഃ പ്രകീർയതേ ।

നാരാജകേ പിതുഃ പുത്രോ
ഭാർയാ വാ വർതതേ വശേ ॥ **2.67.10** ॥ 2641

അരാജകേ ധനം നാസ്തി
നാസ്തി ഭാർയാപ്യരാജകേ ।
ഇദമത്യാഹിതം ചാൻയത്
കുതഃ സത്യമരാജകേ ॥ **2.67.11** ॥ 2642

നാരാജകേ ജനപദേ
കാരയന്തി സഭാം നരാഃ ।
ഉദ്യാനാനി ച രമ്യാണി
ഹൃഷ്ടാഃ പുൺയഗൃഹാണി ച ॥ **2.67.12** ॥ 2643

നാരാജകേ ജനപദേ
യജ്ഞശീലാ ദ്വിജാതയഃ ।
സത്രാൺയൻവാസതേ ദാന്താ
ബ്രാഹ്മണാഃ സംശിതവ്രതാഃ ॥ **2.67.13** ॥ 2644

നാരാജകേ ജനപദേ
മഹായജ്ഞേഷു യജ്വനഃ ।
ബ്രാഹ്മണാ വസുസമ്പൂർണാ
വിസൃജന്ത്യാപ്തദക്ഷിണാഃ ॥ **2.67.14** ॥ 2645

നാരാജകേ ജനപദേ
പ്രഹൃഷ്ടനടനർതകാഃ ।
ഉത്സവാശ്ച സമാജാശ്ച
വർധന്തേ രാഷ്ട്രവർധനാഃ ॥ **2.67.15** ॥ 2646

നാരാജകേ ജനപദേ
സിദ്ധാർഥാ വ്യവഹാരിണഃ ।

കഥാഭിരഭിരജ്യന്തേ
കഥാശീലാഃ കഥാപ്രിയൈഃ ॥ **2.67.16** ॥ 2647

നാരാജകേ ജനപദേ
തൂദ്യാനാനി സമാഗതാഃ।
സായാഹ്നേ ക്രീഡിതും യാന്തി
കുമാര്യോ ഹേമഭൂഷിതാഃ ॥ **2.67.17** ॥ 2648

നാരാജകേ ജനപദേ
ധനവന്തഃ സുരക്ഷിതാഃ।
ശേരതേ വിവൃതദ്വാരാഃ
കൃഷിഗോരക്ഷജീവിനഃ ॥ **2.67.18** ॥ 2649

നാരാജകേ ജനപദേ
വാഹനൈഃ ശീഘ്രവാഹിഭിഃ।
നരാ നിർയാന്ത്യരണ്യാനി
നാരീഭിഃ സഹ കാമിനഃ ॥ **2.67.19** ॥ 2650

നാരാജകേ ജനപദേ
ബദ്ധഘണ്ടാ വിഷാണിനഃ।
അടന്തി രാജമാർഗേഷു
കുഞ്ജരാഃ ഷഷ്ടിഹായനാഃ ॥ **2.67.20** ॥ 2651

നാരാജകേ ജനപദേ
ശരാൻ സന്തതമസ്യതാം।
ശ്രൂയതേ തലനിർഘോഷ
ഇഷ്വസ്ത്രാണാമുപാസനേ ॥ **2.67.21** ॥ 2652

നാരാജകേ ജനപദേ
വണിജോ ദൂരഗാമിനഃ।

ഗച്ഛന്തി ക്ഷേമമധ്വാനം
ബഹുപണ്യസമാചിതാഃ ॥ **2.67.22** ॥ 2653

നാരാജകേ ജനപദേ
ചരത്യേകചരോ വശീ।
ഭാവയന്നാത്മനാഽഽത്മാനം
യത്ര സായം ഗൃഹോ മുനിഃ ॥ **2.67.23** ॥ 2654

നാരാജകേ ജനപദേ
യോഗക്ഷേമഃ പ്രവർതതേ।
ന ചാപ്യരാജകേ സേനാ
ശത്രൂൻ വിഷഹതേ യുധി ॥ **2.67.24** ॥ 2655

നാരാജകേ ജനപദേ
ഹൃഷ്ടൈഃ പരമവാജിഭിഃ।
നരാഃ സംയാന്തി സഹസാ
രഥൈശ്ച പ്രതിമണ്ഡിതാഃ ॥ **2.67.25** ॥ 2656

നാരാജകേ ജനപദേ
നരാഃ ശാസ്ത്രവിശാരദാഃ।
സംവദന്തോപതിഷ്ഠന്തേ
വനേഷൂപവനേഷു വാ ॥ **2.67.26** ॥ 2657

നാരാജകേ ജനപദേ
മാൽയമോദകദക്ഷിണാഃ।
ദേവതാഭ്യർചനാർഥായ
കൽപ്യന്തേ നിയതൈർജനൈഃ ॥ **2.67.27** ॥ 2658

നാരാജകേ ജനപദേ
ചന്ദനാഗുരുരൂഷിതാഃ।

രാജപുത്രാ വിരാജന്തേ
വസന്തേ ഇവ ശാഖിനഃ ॥ **2.67.28** ॥ 2659

യഥാ ഹ്യനുദകാ നദ്യോ
യഥാ വാപ്യതൃണം വനം।
അഗോപാലാ യഥാ ഗാവ -
സ്തഥാ രാഷ്ട്രമരാജകം ॥ **2.67.29** ॥ 2660

ധ്വജോ രഥസ്യ പ്രജ്ഞാനം
ധൂമോ ജ്ഞാനം വിഭാവസോഃ।
തേഷാം യോ നോ ധ്വജോ രാജാ
സ ദേവത്വമിതോ ഗതഃ ॥ **2.67.30** ॥ 2661

നാരാജകേ ജനപദേ
സ്വകം ഭവതി കസ്യചിത്।
മത്സ്യാ ഇവ ജനാ നിത്യം
ഭക്ഷയന്തി പരസ്പരം ॥ **2.67.31** ॥ 2662

യേ ഹി സംഭിന്നമർയാദാ
നാസ്തികാശ്ഛിന്നസംശയാഃ।
തേഽപി ഭാവായ കൽപന്തേ
രാജദണ്ഡനിപീഡിതാഃ ॥ **2.67.32** ॥ 2663

യഥാ ദൃഷ്ടിഃ ശരീരസ്യ
നിത്യമേവ പ്രവർതതേ।
തഥാ നരേന്ദ്രോ രാഷ്ട്രസ്യ
പ്രഭവഃ സത്യധർമയോഃ ॥ **2.67.33** ॥ 2664

രാജാ സത്യം ച ധർമശ്ച
രാജാ കുലവതാം കുലം।

രാജാ മാതാ പിതാ ചൈവ
രാജാ ഹിതകരോ നൃണാം ॥ **2.67.34** ॥ 2665

യമോ വൈശ്രവണഃ ശക്രോ
വരുണശ്ച മഹാബലഃ ।
വിശിഷ്യന്തേ നരേന്ദ്രേണ
വൃത്തേന മഹതാ തതഃ ॥ **2.67.35** ॥ 2666

അഹോ തമ ഇവേദം സ്യാ -
ന്ന പ്രജ്ഞായേത കിഞ്ചന ।
രാജാ ചേന്ന ഭവേൽലോകേ
വിഭജൻ സാധ്വസാധുനീ ॥ **2.67.36** ॥ 2667

ജീവത്യപി മഹാരാജേ
തവൈവ വചനം വയം ।
നാതിക്രമാമഹേ സർവേ
വേലാം പ്രാപ്യേവ സാഗരഃ ॥ **2.67.37** ॥ 2668

സ നഃ സമീക്ഷ്യ ദ്വിജവര്യ വൃത്തം
നൃപം വിനാ രാജ്യമരൺയഭൂതം ।
കുമാരമിക്ഷ്വാകുസുതം വദാൻയം
ത്വമേവ രാജാനമിഹാഭിഷിഞ്ച ॥ **2.67.38** ॥ 2669

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

വസിഷ്ഠസ്യാജ്ഞയാ പഞ്ചാനാം ദൂതാനാമയോധ്യാതഃ കേകയദേശസ്യ രാജഗൃഹേ നഗരേ ഗമനം

തേഷാം തദ് വചനം ശ്രുത്വാ
വസിഷ്ഠഃ പ്രത്യുവാച ഹ।
മിത്രാമാത്യജനാൻ സർവാൻ
ബ്രാഹ്മണാംസ്താനിദം വചഃ ॥ **2.68.1** ॥ 2670

യദസൗ മാതുലകുലേ
ദത്തരാജ്യഃ പരം സുഖീ।
ഭരതോ വസതി ഭ്രാത്രാ
ശത്രുഘ്നേന മുദാൻവിതഃ ॥ **2.68.2** ॥ 2671

തച്ഛീഘ്രം ജവനാ ദൂതാ
ഗച്ഛന്തു ത്വരിതം ഹയൈഃ।
ആനേതും ഭ്രാതരൗ വീരൗ
കിം സമീക്ഷാമഹേ വയം ॥ **2.68.3** ॥ 2672

ഗച്ഛന്ത്വിതി തതഃ സർവേ
വസിഷ്ഠം വാക്യമബ്രുവൻ।

തേഷാം തദ് വചനം ശ്രുത്വാ
വസിഷ്ഠോ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.68.4** ॥ 2673

ഏഹി സിദ്ധാർഥ വിജയ
ജയന്താശോകനന്ദന ।
ശ്രൂയതാമിതികർതവ്യം
സർവാനേവ ബ്രവീമി വഃ ॥ **2.68.5** ॥ 2674

പുരം രാജഗൃഹം ഗത്വാ
ശീഘ്രം ശീഘ്രജവൈർഹയൈഃ ।
ത്യക്തശോകൈരിദം വാച്യഃ
ശാസനാദ് ഭരതോ മമ ॥ **2.68.6** ॥ 2675

പുരോഹിതസ്ത്വാം കുശലം
പ്രാഹ സർവേ ച മന്ത്രിണഃ ।
ത്വരമാണശ്ച നിർയാഹി
കൃത്യമാത്യയികം ത്വയാ ॥ **2.68.7** ॥ 2676

മാ ചാസ്മൈ പ്രോഷിതം രാമം
മാ ചാസ്മൈ പിതരം മൃതം ।
ഭവന്തഃ ശംസിഷുർഗത്വാ
രാഘവാണാമിതഃ ക്ഷയം ॥ **2.68.8** ॥ 2677

കൗശേയാനി ച വസ്ത്രാണി
ഭൂഷണാനി വരാണി ച ।
ക്ഷിപ്രമാദായ രാജ്ഞശ്ച
ഭരതസ്യ ച ഗച്ഛത ॥ **2.68.9** ॥ 2678

ദത്തപഥ്യശനാ ദൂതാ
ജഗ്മുഃ സ്വം സ്വം നിവേശനം ।

കേകയാംസ്തേ ഗമിഷ്യന്തോ
ഹയാനാരുഹ്യ സമ്മതാൻ ॥ **2.68.10** ॥ 2679

തതഃ പ്രാസ്ഥാനികം കൃത്വാ
കാർയശേഷമനന്തരം ।
വസിഷ്ഠേനാഭ്യനുജ്ഞാതാ
ദൂതാഃ സന്ത്വരിതം യയുഃ ॥ **2.68.11** ॥ 2680

ൻയന്തേനാപരതാലസ്യ
പ്രലംബസ്യോത്തരം പ്രതി ।
നിഷേവമാണാസ്തേ ജഗ്മു -
ർനദീം മധ്യേന മാലിനീം ॥ **2.68.12** ॥ 2681

തേ ഹാസ്തിനപുരേ ഗംഗാം
തീർത്വാ പ്രത്യങ്മുഖാ യയുഃ ।
പാഞ്ചാലദേശമാസാദ്യ
മധ്യേന കുരുജാംഗലം ॥ **2.68.13** ॥ 2682

സരാംസി ച സുഫുൽലാനി
നദീശ്ച വിമലോദകാഃ ।
നിരീക്ഷമാണാജഗ്മുസ്തേ
ദൂതാഃ കാർയവശാദ് ദ്രുതം ॥ **2.68.14** ॥ 2683

തേ പ്രസന്നോദകാം ദിവ്യാം
നാനാവിഹഗസേവിതാം ।
ഉപാതിജഗ്മുർവേഗേന
ശരദണ്ഡാം ജലാകുലാം ॥ **2.68.15** ॥ 2684

നികൂലവൃക്ഷമാസാദ്യ
ദിവ്യം സത്യോപയാചനം ।

അഭിഗമ്യാഭിവാദ്യം തം
കുലിംഗാം പ്രാവിശൻ പുരീം ॥ **2.68.16** ॥ 2685

അഭികാലം തതഃ പ്രാപ്യ
തേജോഽഭിഭവനാച്ച്യുതാഃ ।
പിതൃപൈതാമഹീം പുൺയാം
തേരുരിക്ഷുമതീം നദീം ॥ **2.68.17** ॥ 2686

അവേക്ഷ്യാഞ്ജലിപാനാംശ്ച
ബ്രാഹ്മണാൻ വേദപാരഗാൻ ।
യയുർമധ്യേന ബാഹ്ലീകാൻ
സുദാമാനം ച പർവതം ॥ **2.68.18** ॥ 2687

വിഷ്ണോഃ പദം പ്രേക്ഷ്യമാണാ
വിപാശാം ചാപി ശാൽമലീം ।
നദീർവാപീതടാകാനി
പൽവലാനി സരാംസി ച ॥ **2.68.19** ॥ 2688

പശ്യന്തോ വിവിധാംശ്ചാപി
സിംഹാൻ വ്യാഘ്രാൻ മൃഗാൻ ദ്വിപാൻ ।
യയുഃ പഥാതിമഹതാ
ശാസനം ഭർതുരീപ്സവഃ ॥ **2.68.20** ॥ 2689

തേ ശ്രാന്തവാഹനാ ദൂതാ വികൃഷ്ടേന സതാ പഥാ ।
ഗിരിവ്രജം പുരവരം ശീഘ്രമാസേദുരഞ്ജസാ ॥ **2.68.21** ॥ 2690

ഭർതുഃ പ്രിയാർഥം കുലരക്ഷണാർഥം
ഭർതുശ്ച വംശസ്യ പരിഗ്രഹാർഥം ।
അഹേഡമാനാസ്ത്വരയാ സ്മ ദൂതാ
രാത്ര്യാം തു തേ തത്പുരമേവ യാതാഃ ॥ **2.68.22** ॥ 2691

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടഷഷ്ടിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതസ്യ ചിന്താ തം പ്രസാദയിതും മിത്രാണാം പ്രയാസസ്തൈഃ
പൃഷ്ടേന ഭരതേന തേഷാം സമക്ഷേ സ്വദൃഷ്ടസ്യ
ഭയങ്കരദുഃസ്വപ്നസ്യ വർണനം

യാമേവ രാത്രിം തേ ദൂതാഃ
പ്രവിശന്തി സ്മ താം പുരീം ।
ഭരതേനാപി താം രാത്രിം
സ്വപ്നോ ദൃഷ്ടോഽയമപ്രിയഃ ॥ **2.69.1** ॥ 2692

വ്യുഷ്ടാമേവ തു താം രാത്രിം
ദൃഷ്ട്വാ തം സ്വപ്നമപ്രിയം ।
പുത്രോ രാജാധിരാജസ്യ
സുഭൃശം പർയതപ്യത ॥ **2.69.2** ॥ 2693

തപ്യമാനം തമാജ്ഞായ
വയസ്യാഃ പ്രിയവാദിനഃ ।
ആയാസം വിനയിഷ്യന്തഃ
സഭായാം ചക്രിരേ കഥാഃ ॥ **2.69.3** ॥ 2694

വാദയന്തി തദാ ശാന്തിം
ലാസയന്ത്യപി ചാപരേ ।

നാടകാൻയപരേ സ്മാഹു -
ർഹാസ്യാനി വിവിധാനി ച ॥ **2.69.4** ॥ 2695

സ തൈർമഹാത്മാ ഭരതഃ
സഖിഭിഃ പ്രിയവാദിഭിഃ।
ഗോഷ്ഠീഹാസ്യാനി കുർവദ്ഭി -
ർന പ്രാഹൃഷ്യത രാഘവഃ ॥ **2.69.5** ॥ 2696

തമബ്രവീത് പ്രിയസഖോ
ഭരതം സഖിഭിർവൃതം।
സുഹൃദ്ഭിഃ പർയുപാസീനഃ
കിം സഖേ നാനുമോദസേ ॥ **2.69.6** ॥ 2697

ഏവം ബ്രുവാണം സുഹൃദം
ഭരതഃ പ്രത്യുവാച ഹ।
ശൃണു ത്വം യന്നിമിത്തം മേ
ദൈൻയമേതദുപാഗതം ॥ **2.69.7** ॥ 2698

സ്വപ്നേ പിതരമദ്രാക്ഷം
മലിനം മുക്തമൂർധജം।
പതന്തമദ്രിശിഖരാത്
കലുഷേ ഗോമയേ ഹൃദേ ॥ **2.69.8** ॥ 2699

പ്ലവമാനശ്ച മേ ദൃഷ്ടഃ
സ തസ്മിൻ ഗോമയേ ഹൃദേ।
പിബന്നഞ്ജലിനാ തൈലം
ഹസന്നിവ മുഹുർമുഹുഃ ॥ **2.69.9** ॥ 2700

തതസ്തിലോദനം ഭുക്ത്വാ
പുനഃ പുനരധഃശിരാഃ।

തൈലേനാഭ്യക്തസർവാംഗ -
സ്തൈലമേവാൻവഗാഹത ॥ **2.69.10** ॥ 2701

സ്വപ്നേ്പി സാഗരം ശുഷ്കം
ചന്ദ്രം ച പതിതം ഭുവി ।
ഉപരുദ്ധാം ച ജഗതീം
തമസേവ സമാവൃതാം ॥ **2.69.11** ॥ 2702

ഔപവാഹ്യസ്യ നാഗസ്യ
വിഷാണം ശകലീകൃതം ।
സഹസാ ചാപി സംശാന്താ
ജ്വലിതാ ജാതവേദസഃ ॥ **2.69.12** ॥ 2703

അവദീർണാം ച പൃഥിവീം
ശുഷ്കാംശ്ച വിവിധാൻ ദ്രുമാൻ ।
അഹം പശ്യാമി വിധ്വസ്താൻ
സധൂമാംശ്ചൈവ പർവതാൻ ॥ **2.69.13** ॥ 2704

പീഠേ കാർഷ്ണായസേ ചൈവ
നിഷണ്ണം കൃഷ്ണവാസസം ।
പ്രഹരന്തി സ്മ രാജാനം
പ്രമദാഃ കൃഷ്ണപിംഗലാഃ ॥ **2.69.14** ॥ 2705

ത്വരമാണശ്ച ധർമാത്മാ
രക്തമാൽയാനുലേപനഃ ।
രഥേന ഖരയുക്തേന
പ്രയാതോ ദക്ഷിണാമുഖഃ ॥ **2.69.15** ॥ 2706

പ്രഹസന്തീവ രാജാനം
പ്രമദാ രക്തവാസിനീ ।

പ്രകർഷന്തീ മയാ ദൃഷ്ടാ
രാക്ഷസീ വികൃതാനനാ ॥ **2.69.16** ॥ 2707

ഏവമേതൻമയാ ദൃഷ്ട -
മിമാം രാത്രിം ഭയാവഹാം ।
അഹം രാമോഽഥവാ രാജാ
ലക്ഷ്മണോ വാ മരിഷ്യതി ॥ **2.69.17** ॥ 2708

നരോ യാനേന യഃ സ്വപ്നേ
ഖരയുക്തേന യാതി ഹി ।
അചിരാത്തസ്യ ധൂമ്രാഗ്രം
ചിതായാം സമ്പ്രദൃശ്യതേ ॥ **2.69.18** ॥ 2709

ഏതന്നിമിത്തം ദീനോഽഹം
ന വചഃ പ്രതിപൂജയേ ।
ശുഷ്യതീവ ച മേ കംഠോ
ന സ്വസ്ഥമിവ മേ മനഃ ॥ **2.69.19** ॥ 2710

ന പശ്യാമി ഭയസ്ഥാനം
ഭയം ചൈവോപധാരയേ ।
ഭ്രഷ്ടശ്ച സ്വരയോഗോ മേ
ഛായാ ചാപഗതാ മമ ।
ജുഗുപ്സു ഇവ ചാത്മാനം
ന ച പശ്യാമി കാരണം ॥ **2.69.20** ॥ 2711

ഇമാം ച ദുഃസ്വപ്നഗതിം നിശമ്യ ഹി
ത്വനേകരൂപാമവിതർകിതാം പുരാ ।
ഭയം മഹത്തദ്ധൃദയാന്ന യാതി മേ
വിചിന്ത്യ രാജാനമചിന്ത്യദർശനം ॥ **2.69.21** ॥ 2712

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ദൂതൈർഭരതായ തദീയമാതുലമാതാമഹയോഃ കൃത
ഉപഹാർയവസ്തൂനാമർപണം വസിഷ്ഠസന്ദേശസ്യ ച ശ്രാവണം
ഭരതേന പിത്രാദീനാം കുശലം പൃഷ്ട്വാ
മാതാമഹാദനുജ്ഞാമുപഹാർയവസ്തൂനി ചോപലഭ്യ
ശത്രുഘ്നേന സഹായോധ്യാം പ്രതി പ്രസ്ഥാനം

ഭരതേ ബ്രുവതി സ്വപ്നം
ദൂതാസ്തേ ക്ലാന്തവാഹനാഃ ।
പ്രവിശ്യാസഹ്യപരിഖം
രമ്യം രാജഗൃഹം പുരം ॥ **2.70.1** ॥ 2713

സമാഗമ്യ ച രാജ്ഞാ തേ
രാജപുത്രേണ ചാർചിതാഃ ।
രാജ്ഞഃ പാദൗ ഗൃഹീത്വാ ച
തമൂചുർഭരതം വചഃ ॥ **2.70.2** ॥ 2714

പുരോഹിതസ്ത്വാം കുശലം
പ്രാഹ സർവേ ച മന്ത്രിണഃ ।
ത്വരമാണശ്ച നിർയാഹി
കൃത്യമാത്യയികം ത്വയാ ॥ **2.70.3** ॥ 2715

ഇമാനി ച മഹാർഹാണി
വസ്ത്രാണ്യാഭരണാനി ച ।
പ്രതിഗൃഹ്യ വിശാലാക്ഷ
മാതുലസ്യ ച ദാപയ ॥ **2.70.4** ॥ 2716

അത്ര വിംശതികോട്യസ്തു
നൃപതേർമാതുലസ്യ തേ ।
ദശകോട്യസ്തു സമ്പൂർണാ -
സ്തഥൈവ ച നൃപാത്മജ ॥ **2.70.5** ॥ 2717

പ്രതിഗൃഹ്യ തു തത് സർവം
സ്വനുരക്തഃ സുഹൃജ്ജനേ ।
ദൂതാനുവാച ഭരതഃ
കാമൈഃ സമ്പ്രതിപൂജ്യ താൻ ॥ **2.70.6** ॥ 2718

കച്ചിത് സ കുശലീ രാജാ
പിതാ ദശരഥോ മമ ।
കച്ചിദാരോഗ്യതാ രാമേ
ലക്ഷ്മണേ ച മഹാത്മനി ॥ **2.70.7** ॥ 2719

ആർയാ ച ധർമനിരതാ
ധർമജ്ഞാ ധർമവാദിനീ ।
അരോഗാ ചാപി കൗസൽയാ
മാതാ രാമസ്യ ധീമതഃ ॥ **2.70.8** ॥ 2720

കച്ചിത് സുമിത്രാ ധർമജ്ഞാ
ജനനീ ലക്ഷ്മണസ്യ യാ ।
ശത്രുഘ്നസ്യ ച വീരസ്യ
അരോഗാ ചാപി മധ്യമാ ॥ **2.70.9** ॥ 2721

ആത്മകാമാ സദാ ചണ്ഡീ
ക്രോധനാ പ്രാജ്ഞമാനിനീ।
അരോഗാ ചാപി മേ മാതാ
കൈകേയീ കിമുവാച ഹ ॥ **2.70.10** ॥ 2722

ഏവമുക്താസ്തു തേ ദൂതാ
ഭരതേന മഹാത്മനാ।
ഊചുഃ സമ്പ്രശ്രിതം വാക്യ -
മിദം തം ഭരതം തദാ ॥ **2.70.11** ॥ 2723

കുശലാസ്തേ നരവ്യാഘ്ര
യേഷാം കുശലമിച്ഛസി।
ശ്രീശ്ച ത്വാം വൃണുതേ പദ്മാ
യുജ്യതാം ചാപി തേ രഥഃ ॥ **2.70.12** ॥ 2724

ഭരതശ്ചാപി താൻ ദൂതാ -
നേവമുക്തോഽഭ്യഭാഷത।
ആപൃച്ഛേഽഹം മഹാരാജം
ദൂതാഃ സന്ത്വരയന്തി മാം ॥ **2.70.13** ॥ 2725

ഏവമുക്ത്വാ തു താൻ ദൂതാൻ
ഭരതഃ പാർഥിവാത്മജഃ।
ദൂതൈഃ സഞ്ചോദിതോ വാക്യം
മാതാമഹമുവാച ഹ ॥ **2.70.14** ॥ 2726

രാജൻ പിതുർഗമിഷ്യാമി
സകാശം ദൂതചോദിതഃ।
പുനരപ്യഹമേഷ്യാമി
യദാ മേ ത്വം സ്മരിഷ്യസി ॥ **2.70.15** ॥ 2727

ഭരതേനൈവമുക്തസ്തു
നൃപോ മാതാമഹസ്തദാ।
തമുവാച ശുഭം വാക്യം
ശിരസ്യാഘ്രായ രാഘവം ॥ **2.70.16** ॥ 2728

ഗച്ഛ താതാനുജാനേ ത്വാം
കൈകേയീ സുപ്രജാസ്ത്വയാ।
മാതരം കുശലം ബ്രൂയാഃ
പിതരം ച പരന്തപ ॥ **2.70.17** ॥ 2729

പുരോഹിതം ച കുശലം
യേ ചാൻയേ ദ്വിജസത്തമാഃ।
തൗ ച താത മഹേഷ്വാസൗ
ഭ്രാതരൗ രാമലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.70.18** ॥ 2730

തസ്മൈ ഹസ്ത്യുത്തമാംശ്ചിത്രാൻ
കംബലാനജിനാനി ച।
സത്കൃത്യ കേകയോ രാജാ
ഭരതായ ദദൗ ധനം ॥ **2.70.19** ॥ 2731

അന്തഃപുരേഽതിസംവൃദ്ധാൻ
വ്യാഘ്രവീര്യബലോപമാൻ।
ദംഷ്ട്രായുക്താൻ മഹാകായാ -
ശുനശ്ചോപായനം ദദൗ ॥ **2.70.20** ॥ 2732

രുക്മനിഷ്കസഹസ്രേ ദ്വേ
ഷോഡശാശ്വശതാനി ച।
സത്കൃത്യ കേകേയീപുത്രം
കേകയോ ധനമാദിശത് ॥ **2.70.21** ॥ 2733

തദാമാത്യാനഭിപ്രേതാൻ
വിശ്വാസ്യാംശ്ച ഗുണാൻവിതാൻ।
ദദാവശ്വപതിഃ ശീഘ്രം
ഭരതായാനുയായിനഃ ॥ **2.70.22** ॥ 2734

ഐരാവതാനൈന്ദ്രശിരാൻ
നാഗാൻ വൈ പ്രിയദർശനാൻ।
ഖരാഞ്ശീഘ്രാൻ സുസംയുക്തൻ
മാതുലോഽസ്മൈ ധനം ദദൗ ॥ **2.70.23** ॥ 2735

സ ദത്തം കേകയേന്ദ്രേണ
ധനം തന്നാഭ്യനന്ദത।
ഭരതഃ കേകയീപുത്രോ
ഗമനത്വരയാ തദാ ॥ **2.70.24** ॥ 2736

ബഭൂവ ഹ്യസ്യ ഹൃദയേ
ചിന്താ സുമഹതീ തദാ।
ത്വരയാ ചാപി ദൂതാനാം
സ്വപ്നസ്യാപി ച ദർശനാത് ॥ **2.70.25** ॥ 2737

സ സ്വവേശ്മാഭ്യതിക്രമ്യ
നരനാഗാശ്വസങ്കുലം।
പ്രപേദേ സുമഹച്ഛ്രീമാൻ
രാജമാർഗമനുത്തമം ॥ **2.70.26** ॥ 2738

അഭ്യതീത്യ തതോഽപശ്യ -
ദന്തഃപുരമനുത്തമം।
തതസ്തദ് ഭരതഃ ശ്രീമാ -
നാവിവേശാനിവാരിതഃ ॥ **2.70.27** ॥ 2739

സ മാതാമഹമാപൃച്ഛ്യ
മാതുലം ച യുധാജിതം।
രഥമാരുഹ്യ ഭരതഃ
ശത്രുഘ്നസഹിതോ യയൗ ॥ **2.70.28** ॥ 2740

രഥാൻ മണ്ഡലചക്രാംശ്ച
യോജയിത്വാ പരഃ ശതം।
ഉഷ്ട്രഗോഽശ്വഖരൈർഭൃത്യാ
ഭരതം യാന്തമൻവയുഃ ॥ **2.70.29** ॥ 2741

ബലേന ഗുപ്തോ ഭരതോ മഹാത്മാ
സഹാർയകസ്യാത്മസമൈരമാത്യൈഃ।
ആദായ ശത്രുഘ്നമപേതശത്രു -
ർഗൃഹാദ് യയൗ സിദ്ധ ഇവേന്ദ്രലോകാത് ॥ **2.70.30** ॥ 2742

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

സേനയാ സഹ ഭരതസ്യ രഥേന യാത്രാമാർഗേ വിവിധാനി സ്ഥാനാനി സമുൽലംഘ്യ തസ്യോജിഹാനായാം നഗർയാമേകസ്മിന്നുദ്യാനേ പ്രവേശസ്തത്ര സേനാം ശനൈഃ ശനൈരാഗന്തുമാദിശ്യ സ്വയം രഥേന തീവ്രവേഗാത് പുരഃസൃത്യ സാലവനമതിക്രമ്യായോധ്യാനികടേ ഗമനം തതശ്ച അയോധ്യായാ ദുരവസ്ഥാം ദർശം ദർശമഗ്രേ സരണം സാരഥിം പ്രതി സ്വീയം ദുഃഖപൂർണമുദ്ഗാരം പ്രകടയ്യ രാജഭവനേ പ്രവേശശ്ച

സ പ്രാങ്മുഖോ രാജഗൃഹാ -
ദഭിനിർയായ വീർയവാൻ।
തതഃ സുദാമാം ദ്യുതിമാൻ
സന്തീർയാവേക്ഷ്യ താം നദീം ॥ **2.71.1** ॥ 2743

ഹ്രാദിനീം ദൂരപാരാം ച
പ്രത്യക്സ്രോതസ്തരംഗിണീം।
ശതദ്രുമതരച്ഛ്രീമാൻ
നദീമിക്ഷ്വാകുനന്ദനഃ ॥ **2.71.2** ॥ 2744

ഐലധാനേ നദീം തീർത്വാ
പ്രാപ്യ ചാപരപർവതാൻ।

ശിലാമാകുർവതീ തീർത്വാ
ആഗ്നേയം ശൽയകർഷണം ॥ **2.71.3** ॥ 2745

സത്യസന്ധഃ ശുചിർഭൂത്വാ
പ്രേക്ഷമാണഃ ശിലാവഹാം।
അഭ്യഗാത് സ മഹാശൈലാൻ
വനം ചൈത്രരഥം പ്രതി ॥ **2.71.4** ॥ 2746

സരസ്വതീം ച ഗംഗാം ച
യുഗ്മേന പ്രതിപദ്യ ച।
ഉത്തരാൻ വീരമത്സ്യാനാം
ഭാരുണ്ഡം പ്രാവിശദ് വനം ॥ **2.71.5** ॥ 2747

വേഗിനീം ച കുലിംഗാഖ്യാം
ഹ്രാദിനീം പർവതാവൃതാം।
യമുനാം പ്രാപ്യ സന്തീർണോ
ബലമാശ്വാസയത് തദാ ॥ **2.71.6** ॥ 2748

ശീതീകൃത്യ തു ഗാത്രാണി
ക്ലാന്താനാശ്വാസ്യ വാജിനഃ।
തത്ര സ്നാത്വാ ച പീത്വാ ച
പ്രായാദാദായ ചോദകം ॥ **2.71.7** ॥ 2749

രാജപുത്രോ മഹാരണ്യ -
മനഭീക്ഷ്ണോപസേവിതം।
ഭദ്രോ ഭദ്രേണ യാനേന
മാരുതഃ ഖമിവാത്യഗാത് ॥ **2.71.8** ॥ 2750

ഭാഗീരഥീം ദുഷ്പ്രതരാം
സോഽശുധാനേ മഹാനദീം।

ഉപായാദ് രാഘവസ്തൂർണം
പ്രാഗ്വടേ വിശ്രുതേ പുരേ ॥ **2.71.9** ॥ 2751

സ ഗംഗാം പ്രാഗ്വടേ തീർത്വാ
സമായാത് കുടികോഷ്ടികാം ।
സബലസ്താം സ തീർത്വാഥ
സമഗാദ് ധർമവർധനം ॥ **2.71.10** ॥ 2752

തോരണം ദക്ഷിണാർധേന
ജംബൂപ്രസ്ഥം സമാഗമത് ।
വരൂഥം ച യയൗ രമ്യം
ഗ്രാമം ദശരഥാത്മജഃ ॥ **2.71.11** ॥ 2753

തത്ര രമ്യേ വനേ വാസം
കൃത്വാസൗ പ്രാങ്മുഖോ യയൗ ।
ഉദ്യാനമുജ്ജിഹാനായാഃ
പ്രിയകാ യത്ര പാദപാഃ ॥ **2.71.12** ॥ 2754

സ താംസ്തു പ്രിയകാൻ പ്രാപ്യ
ശീഘ്രാനാസ്ഥായ വാജിനഃ ।
അനുജ്ഞാപ്യാഥ ഭരതോ
വാഹിനീം ത്വരിതോ യയൗ ॥ **2.71.13** ॥ 2755

വാസം കൃത്വാ സർവതീർഥേ
തീർഖാ ചോത്താനികാം നദീം ।
അൻയാ നദീശ്ച വിവിധൈഃ
പാർവതീയൈസ്തുരംഗമൈഃ ॥ **2.71.14** ॥ 2756

ഹസ്തിപൃഷ്ഠകമാസാദ്യ
കുടികാമപ്യവർതത ।

തതാര ച നരവ്യാഘ്രോ
ലോഹിത്യേ ച കപീവതീം ॥ **2.71.15** ॥ 2757

ഏകസാലേ സ്ഥാണുമതീം
വിനതേ ഗോമതീം നദീം ।
കലിംഗനഗരേ ചാപി
പ്രാപ്യ സാലവനം തദാ ॥ **2.71.16** ॥ 2758

ഭരതഃ ക്ഷിപ്രമാഗച്ഛത്
സുപരിശ്രാന്തവാഹനഃ ।
വനം ച സമതീത്യാശു
ശർവർയാമരുണോദയേ ॥ **2.71.17** ॥ 2759

അയോധ്യാം മനുനാ രാജ്ഞാ
നിർമിതാം സ ദദർശ ഹ ।
താം പുരീം പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
സപ്തരാത്രോഷിതഃ പഥി ॥ **2.71.18** ॥ 2760

അയോധ്യാമഗ്രതോ ദൃഷ്ട്വാ
സാരഥിം ചേദമബ്രവീത് ।
ഏഷാ നാതിപ്രതീതാ മേ
പുൺയോദ്യാനാ യശസ്വിനീ ॥ **2.71.19** ॥ 2761

അയോധ്യാ ദൃശ്യതേ ദൂരാത്
സാരഥേ പാണ്ഡുമൃത്തികാ ।
യജ്വിഭിർഗുണസമ്പന്നൈ -
ർബ്രാഹ്മണൈർവേദപാരഗൈഃ ॥ **2.71.20** ॥ 2762

ഭൂയിഷ്ഠമൃദ്ധൈരാകീർണാ
രാജർഷിവരപാലിതാ ।

അയോധ്യായാം പുരാ ശബ്ദഃ
ശ്രൂയതേ തുമുലോ മഹാൻ ॥ **2.71.21** ॥ 2763

സമന്താന്നരനാരീണാം
തമദ്യ ന ശൃണോമ്യഹം।
ഉദ്യാനാനി ഹി സായാഹ്നേ
ക്രീഡിത്വോപരതൈർനരൈഃ ॥ **2.71.22** ॥ 2764

സമന്താദ് വിപ്രധാവദ്ഭിഃ
പ്രകാശന്തേ മമാൻയഥാ।
താൻയദ്യാനുരുദന്തീവ
പരിത്യക്തതാനി കാമിഭിഃ ॥ **2.71.23** ॥ 2765

അരണ്യഭൂതേവ പുരീ
സാരഥേ പ്രതിഭാതി മാം।
നഹ്യത്ര യാനൈർദൃശ്യന്തേ
ന ഗജൈർന ച വാജിഭിഃ।
നിർയാന്തോ വാഭിയാന്തോ വാ
നരമുഖ്യാ യഥാ പുരാ ॥ **2.71.24** ॥ 2766

ഉദ്യാനാനി പുരാ ഭാന്തി
മത്തപ്രമുദിതാനി ച।
ജനാനാം രതിസംയോഗേ -
ഷ്വത്യന്തഗുണവന്തി ച ॥ **2.71.25** ॥ 2767

താൻയേതാൻയദ്യ പശ്യാമി
നിരാനന്ദാനി സർവശഃ।
സ്രസ്തപർണൈരനുപഥം
വിക്രോശദ്ഭിരിവ ദ്രുമൈഃ ॥ **2.71.26** ॥ 2768

നാദ്യാപി ശ്രൂയതേ ശബ്ദോ
മത്താനാം മൃഗപക്ഷിണാം।
സരക്തം മധുരാം വാണീ
കലം വ്യാഹരതാം ബഹു ॥ **2.71.27** ॥ 2769

ചന്ദനാഗുരുസമ്പൃക്തോ
ധൂപസമ്മൂർഛിതോഽമലഃ।
പ്രവാതി പവനഃ ശ്രീമാൻ
കിം നു നാദ്യ യഥാ പുരാ ॥ **2.71.28** ॥ 2770

ഭേരീമൃദംഗവീണാനാം
കോണസംഘട്ടിതഃ പുനഃ।
കിമദ്യ ശബ്ദോ വിരതഃ
സദാദീനഗതിഃ പുരാ ॥ **2.71.29** ॥ 2771

അനിഷ്ടാനി ച പാപാനി
പശ്യാമി വിവിധാനി ച।
നിമിത്താൻയമനോജ്ഞാനി
തേന സീദതി മേ മനഃ ॥ **2.71.30** ॥ 2772

സർവഥാ കുശലം സൂത
ദുർലഭം മമ ബന്ധുഷു।
തഥാ ഹ്യസതി സമ്മോഹേ
ഹൃദയം സീദതീവ മേ ॥ **2.71.31** ॥ 2773

വിഷണ്ണഃ ശ്രാന്തഹൃദയ -
സ്ത്രസ്തഃ സംലുലിതേന്ദ്രിയഃ।
ഭരതഃ പ്രവിവേശാശു
പുരീമിക്ഷ്വാകുപാലിതാം ॥ **2.71.32** ॥ 2774

ദ്വാരേണ വൈജയന്തേന
പ്രാവിശച്ഛ്രാന്തവാഹനഃ।
ദ്വാഃസ്ഥൈരുത്ഥായ വിജയ -
മുക്തസ്തൈഃ സഹിതോ യയൗ ॥ **2.71.33** ॥ 2775

സ ത്വനേകാഗ്രഹൃദയോ
ദ്വാഃസ്ഥം പ്രത്യർച്യ തം ജനം।
സൂതമശ്വപതേഃ ക്ലാന്ത -
മബ്രവീത് തത്ര രാഘവഃ ॥ **2.71.34** ॥ 2776

കിമഹം ത്വരയാഽഽനീതഃ
കാരണേന വിനാനഘ।
അശുഭാശങ്കി ഹൃദയം
ശീലം ച പതതീവ മേ ॥ **2.71.35** ॥ 2777

ശ്രുതാ നു യാദൃശാഃ പൂർവം
നൃപതീനാം വിനാശനേ।
ആകാരാംസ്താനഹം സർവാ -
നിഹ പശ്യാമി സാരഥേ ॥ **2.71.36** ॥ 2778

സമ്മാർജനവിഹീനാനി
പരുഷാൺയുപലക്ഷയേ।
അസംയതകവാടാനി
ശ്രീവിഹീനാനി സർവശഃ ॥ **2.71.37** ॥ 2779

ബലികർമവിഹീനാനി
ധൂപസമ്മോദനേന ച।
അനാശിതകുടുംബാനി
പ്രഭാഹീനജനാനി ച ॥ **2.71.38** ॥ 2780

അലക്ഷ്മീകാനി പശ്യാമി
കുടുംബിഭവനാൻയഹം।
അപേതമാൽയശോഭാനി
അസമ്മൃഷ്ടാജിരാണി ച ॥ **2.71.39** ॥ 2781

ദേവാഗാരാണി ശൂൻയാനി
ന ഭാന്തീഹ യഥാ പുരാ।
ദേവതാർചാഃ പ്രവിദ്ധാശ്ച
യജ്ഞഗോഷ്ഠാസ്തഥൈവ ച ॥ **2.71.40** ॥ 2782

മാൽയാപണേഷു രാജന്തേ
നാദ്യ പൺയാനി വാ തഥാ।
ദൃശ്യന്തേ വണിജോഽപ്യദ്യ
ന യഥാപൂർവമത്ര വൈ ॥ **2.71.41** ॥ 2783

ധ്യാനസംവിഗ്നഹൃദയാ
നഷ്ടവ്യാപാരയന്ത്രിതാഃ।
ദേവായതനചൈത്യേഷു
ദീനാഃ പക്ഷിമൃഗാസ്തഥാ ॥ **2.71.42** ॥ 2784

മലിനം ചാശ്രുപൂർണാക്ഷം
ദീനം ധ്യാനപരം കൃശം।
സസ്ത്രീപുംസം ച പശ്യാമി
ജനമുത്കംഠിതം പുരേ ॥ **2.71.43** ॥ 2785

ഇത്യേവമുക്ത്വാ ഭരതഃ
സൂതം തം ദീനമാനസഃ।
താൻയനിഷ്ടാൻയയോധ്യായാം
പ്രേക്ഷ്യ രാജഗൃഹം യയൗ ॥ **2.71.44** ॥ 2786

താം ശൂൻയശൃംഗാടകവേശ്മരഥ്യാം
രജോരുണദ്വാരകവാടയന്ത്രാം ।
ദൃഷ്ട്വാ പുരീമിന്ദ്രപുരീപ്രകാശാം
ദുഃഖേന സമ്പൂർണതരോ ബഭൂവ ॥ **2.71.45** ॥ 2787

ബഭൂവ പശ്യൻ മനസോഽപ്രിയാണി
യാൻയൻയദാ നാസ്യ പുരേ ബഭൂവുഃ ।
അവാക്ശിരാ ദീനമനാ ന ഹൃഷ്ടഃ
പിതുർമഹാത്മാ പ്രവിവേശ വേശ്മ ॥ **2.71.46** ॥ 2788

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വിസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

കൈകേയീഭവനേ പ്രവിശ്യ ഭരതേന തസ്യാഃ സമക്ഷേ പ്രണമനം
തൻമുഖാദേവ പിതുഃ പരലോകവാസവൃത്തം വിജ്ഞായ
ദുഃഖിതസ്യ തസ്യ വിലാപഃ ക്വ തദാനീം ശ്രീരാമ ഇതി പ്രശ്നേ
കൈകേയീമുഖാദേവ ശ്രുത്വാ തേന
ശ്രീരാമവനഗമനവിഷയകവൃത്തസ്യ ജ്ഞാനം

അപശ്യംസ്തു തതസ്തത്ര
പിതരം പിതുരാലയേ ।
ജഗാമ ഭരതോ ദ്രഷ്ടും
മാതരം മാതുരാലയേ ॥ **2.72.1** ॥ 2789

അനുപ്രാപ്തം തു തം ദൃഷ്ട്വാ
കൈകേയീ പ്രോഷിതം സുതം ।
ഉത്പപാത തദാ ഹൃഷ്ടാ
ത്യക്ത്വാ സൗവർണമാസനം ॥ **2.72.2** ॥ 2790

സ പ്രവിശ്യൈവ ധർമാത്മാ
സ്വഗൃഹം ശ്രീവിവർജിതം ।
ഭരതഃ പ്രേക്ഷ്യ ജഗ്രാഹ
ജനൻയാശ്ചരണൗ ശുഭൗ ॥ **2.72.3** ॥ 2791

തം മൂർധ്നി സമുപാഘ്രായ
പരിഷ്വജ്യ യശസ്വിനം ।
അങ്കേ ഭരതമാരോപ്യ
പ്രഷ്ടും സമുപചക്രമേ ॥ **2.72.4** ॥ 2792

അദ്യ തേ കതിചിദ് രാത്ര്യ -
ശ്ച്യുതസ്യാർയകവേശ്മനഃ ।
അപി നാധ്വശ്രമഃ ശീഘ്രം
രഥേനാപതതസ്തവ ॥ **2.72.5** ॥ 2793

ആർയകസ്തേ സുകുശലീ
യുധാജിൻമാതുലസ്തവ ।
പ്രവാസാച്ച സുഖം പുത്ര
സർവം മേ വക്തുമർഹസി ॥ **2.72.6** ॥ 2794

ഏവം പൃഷ്ടസ്തു കൈകേയ്യാ
പ്രിയം പാർഥിവനന്ദനഃ ।
ആചഷ്ട ഭരതഃ സർവം
മാത്രേ രാജീവലോചനഃ ॥ **2.72.7** ॥ 2795

അദ്യ മേ സപ്തമീ രാത്രി -
ശ്ച്യുതസ്യാർയകവേശ്മനഃ ।
അംബായാഃ കുശലീ താതോ
യുധാജിൻമാതുലശ്ച മേ ॥ **2.72.8** ॥ 2796

യൻമേ ധനം ച രത്നം ച
ദദൗ രാജാ പരന്തപഃ ।
പരിശ്രാന്തം പഥ്യഭവത്
തതോഽഹം പൂർവമാഗതഃ ॥ **2.72.9** ॥ 2797

രാജവാക്യഹരൈർദൂതൈ -
സ്ത്വർയമാണോഽഹമാഗതഃ।
യദഹം പ്രഷ്ടുമിച്ഛാമി
തദംബാ വക്തുമർഹതി ॥ **2.72.10** ॥ 2798

ശൂൻയോഽയം ശയനീയസ്തേ
പർയങ്കോ ഹേമഭൂഷിതഃ।
ന ചായമിക്ഷ്വാകുജനഃ
പ്രഹൃഷ്ടഃ പ്രതിഭാതി മേ ॥ **2.72.11** ॥ 2799

രാജാ ഭവതി ഭൂയിഷ്ഠ -
മിഹാംബായാ നിവേശനേ।
തമഹം നാദ്യ പശ്യാമി
ദ്രഷ്ടുമിച്ഛന്നിഹാഗതഃ ॥ **2.72.12** ॥ 2800

പിതുർഗ്രഹീഷ്യേ പാദൗ ച
തം മമാഖ്യാഹി പൃച്ഛതഃ।
ആഹോസ്വിദംബാജ്യേഷ്ഠായാഃ
കൗസൽയായാ നിവേശനേ ॥ **2.72.13** ॥ 2801

തം പ്രത്യുവാച കൈകേയീ
പ്രിയവദ് ഘോരമപ്രിയം।
അജാനന്തം പ്രജാനന്തീ
രാജ്യലോഭേന മോഹിതാ ॥ **2.72.14** ॥ 2802

യാ ഗതിഃ സർവഭൂതാനാം
താം ഗതിം തേ പിതാ ഗതഃ।
രാജാ മഹാത്മാ തേജസ്വീ
യായജൂകഃ സതാം ഗതിഃ ॥ **2.72.15** ॥ 2803

തച്ഛ്രുത്വാ ഭരതോ വാക്യം
ധർമാഭിജനവാംഛുചിഃ।
പപാത സഹസാ ഭൂമൗ
പിതൃശോകബലാർദിതഃ ॥ **2.72.16** ॥ 2804

ഹാ ഹതോഽസ്മീതി കൃപണാം
ദീനാം വാചമുദീരയൻ।
നിപപാത മഹാബാഹു -
ർബാഹൂ വിക്ഷിപ്യ വീർയവാൻ ॥ **2.72.17** ॥ 2805

തതഃ ശോകേന സംവീതഃ
പിതുർമരണദുഃഖിതഃ।
വിലലാപ മഹാതേജാ
ഭ്രാന്താകുലിതചേതനഃ ॥ **2.72.18** ॥ 2806

ഏതത് സുരുചിരം ഭാതി
പിതുർമേ ശയനം പുരാ।
ശശിനേവാമലം രാത്രൗ
ഗഗനം തോയദാത്യയേ ॥ **2.72.19** ॥ 2807

തദിദം ന വിഭാത്യദ്യ
വിഹീനം തേന ധീമതാ।
വ്യോമേവ ശശിനാ ഹീന -
മപ്‌ശുഷ്ക ഇവ സാഗരഃ ॥ **2.72.20** ॥ 2808

ബാഷ്പമുത്സൃജ്യ കംഠേന
സ്വാത്മനാ പരിപീഡിതഃ।
പ്രച്ഛാദ്യ വദനം ശ്രീമദ്
വസ്ത്രേണ ജയതാം വരഃ ॥ **2.72.21** ॥ 2809

തമാർതം ദേവസങ്കാശം
സമീക്ഷ്യ പതിതം ഭുവി।
നികൃത്തമിവ സാലസ്യ
സ്കന്ധം പരശുനാ വനേ ॥ **2.72.22** ॥ 2810

മാതാ മാതംഗസങ്കാശം
ചന്ദ്രാർകസദൃശം സുതം।
ഉത്ഥാപയിത്വാ ശോകാർതം
വചനം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.72.23** ॥ 2811

ഉത്തിഷ്ഠോത്തിഷ്ഠ കിം ശേഷേ
രാജന്നത്ര മഹായശഃ।
ത്വദ്വിധാ നഹി ശോചന്തി
സന്തഃ സദസി സമ്മതാഃ ॥ **2.72.24** ॥ 2812

ദാനയജ്ഞാധികാരാ ഹി
ശീലശ്രുതിതപോനുഗാ।
ബുദ്ധിസ്തേ ബുദ്ധിസമ്പന്ന
പ്രഭേവാർകസ്യ മന്ദിരേ ॥ **2.72.25** ॥ 2813

സ രുദിത്വാ ചിരം കാലം
ഭൂമൗ പരിവിവൃത്യ ച।
ജനനീം പ്രത്യുവാചേദം
ശോകൈർബഹുഭിരാവൃതഃ ॥ **2.72.26** ॥ 2814

അഭിഷേക്ഷ്യതി രാമം തു
രാജാ യജ്ഞം നു യക്ഷ്യതേ।
ഇത്യഹം കൃതസങ്കൽപോ
ഹൃഷ്ടോ യാത്രാമയാസിഷം ॥ **2.72.27** ॥ 2815

തദിദം ഹ്യൻയഥാഭൂതം
വ്യവദീർണം മനോ മമ।
പിതരം യോ ന പശ്യാമി
നിത്യം പ്രിയഹിതേ രതം ॥ **2.72.28** ॥ 2816

അംബ കേനാത്യഗാദ് രാജാ
വ്യാധിനാ മയ്യനാഗതേ।
ധൻയാ രാമാദയഃ സർവേ
യൈഃ പിതാ സംസ്കൃതഃ സ്വയം ॥ **2.72.29** ॥ 2817

ന നൂനം മാം മഹാരാജഃ
പ്രാപ്തം ജാനാതി കീർതിമാൻ।
ഉപജിഘ്രേത് തു മാം മൂർധ്നി
താതഃ സന്നാമ്യ സത്വരം ॥ **2.72.30** ॥ 2818

ക്വ സ പാണിഃ സുഖസ്പർശ -
സ്താതസ്യാക്ലിഷ്ടകർമണഃ।
യോ ഹി മാം രജസാ ധ്വസ്ത -
മഭീക്ഷ്ണം പരിമാർജതി ॥ **2.72.31** ॥ 2819

യോ മേ ഭ്രാതാ പിതാ ബന്ധു -
ർയസ്യ ദാസോഽസ്മി സമ്മതഃ।
തസ്യ മാം ശീഘ്രമാഖ്യാഹി
രാമസ്യാക്ലിഷ്ടകർമണഃ ॥ **2.72.32** ॥ 2820

പിതാ ഹി ഭവതി ജ്യേഷ്ഠോ
ധർമമാർയസ്യ ജാനതഃ।
തസ്യ പാദൗ ഗ്രഹീഷ്യാമി
സ ഹീദാനീം ഗതിർമമ ॥ **2.72.33** ॥ 2821

ധർമവിദ് ധർമശീലശ്ച
മഹാഭാഗോ ദൃഢവ്രതഃ।
ആർയേ കിമബ്രവീദ് രാജാ
പിതാ മേ സത്യവിക്രമഃ ॥ **2.72.34** ॥ 2822

പശ്ചിമം സാധുസന്ദേശ -
മിച്ഛാമി ശ്രോതുമാത്മനഃ।
ഇതി പൃഷ്ടാ യഥാതത്ത്വം
കൈകേയീ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.72.35** ॥ 2823

രാമേതി രാജാ വിലപൻ
ഹാ സീതേ ലക്ഷ്മണേതി ച।
സ മഹാത്മാ പരം ലോകം
ഗതോ മതിമതാം വരഃ ॥ **2.72.36** ॥ 2824

ഇതീമാം പശ്ചിമാം വാചം
വ്യാജഹാര പിതാ തവ।
കാലധർമം പരിക്ഷിപ്തഃ
പാശൈരിവ മഹാഗജഃ ॥ **2.72.37** ॥ 2825

സിദ്ധാർഥാസ്തു നരാ രാമ -
മാഗതം സഹ സീതയാ।
ലക്ഷ്മണം ച മഹാബാഹും
ദ്രക്ഷ്യന്തി പുനരാഗതം ॥ **2.72.38** ॥ 2826

തച്ഛ്രുത്വാ വിഷസാദൈവ
ദ്വിതീയാപ്രിയശംസനാത്।
വിഷണ്ണവദനോ ഭൂത്വാ
ഭൂയഃ പപ്രച്ഛ മാതരം ॥ **2.72.39** ॥ 2827

ക്വ ചേദാനീം സ ധർമാത്മാ
കൗസൽയാനന്ദവർധനഃ।
ലക്ഷ്മണേന സഹ ഭ്രാത്രാ
സീതയാ ച സമാഗതഃ ॥ **2.72.40** ॥ 2828

തഥാ പൃഷ്ടാ യഥാൻയായ -
മാഖ്യാതുമുപചക്രമേ।
മാതാസ്യ യുഗപദ്വാക്യം
വിപ്രിയം പ്രിയശംസയാ ॥ **2.72.41** ॥ 2829

സ ഹി രാജസുതഃ പുത്ര
ചീരവാസാ മഹാവനം।
ദണ്ഡകാൻ സഹ വൈദേഹ്യാ
ലക്ഷ്മണാനുചരോ ഗതഃ ॥ **2.72.42** ॥ 2830

തച്ഛ്രുത്വാ ഭരതസ്ത്രസ്തോ
ഭ്രാതുശ്ചാരിത്രശങ്കയാ।
സ്വസ്യ വംശസ്യ മാഹാത്മ്യാത്
പ്രഷ്ടും സമുപചക്രമേ ॥ **2.72.43** ॥ 2831

കച്ചിന്ന ബ്രാഹ്മണധനം
ഹൃതം രാമേണ കസ്യചിത്।
കച്ചിന്നാഢ്യോ ദരിദ്രോ വാ
തേനാപാപോ വിഹിംസിതഃ ॥ **2.72.44** ॥ 2832

കച്ചിന്ന പരദാരാൻ വാ
രാജപുത്രോഽഭിമൻയതേ।
കസ്മാത് സ ദണ്ഡകാരണ്യേ
ഭ്രാതാ രാമോ വിവാസിതഃ ॥ **2.72.45** ॥ 2833

അഥാസ്യ ചപലാ മാതാ
തത് സ്വകർമ യഥാതഥം।
തേനൈവ സ്ത്രീസ്വഭാവേന
വ്യാഹർതുമുപചക്രമേ ॥ **2.72.46** ॥ 2834

ഏവമുക്താ തു കൈകേയീ
ഭരതേന മഹാത്മനാ।
ഉവാച വചനം ഹൃഷ്ടാ
വൃഥാപണ്ഡിതമാനിനീ ॥ **2.72.47** ॥ 2835

ന ബ്രാഹ്മണധനം കിഞ്ചി -
ദ്ധൃതം രാമേണ കസ്യചിത്।
കശ്ചിന്നാഢ്യോ ദരിദ്രോ വാ
തേനാപാപോ വിഹിംസിതഃ।
ന രാമഃ പരദാരാൻ സ
ചക്ഷുർഭ്യാമപി പശ്യതി ॥ **2.72.48** ॥ 2836

മയാ തു പുത്ര ശ്രുത്വൈവ
രാമസ്യേഹാഭിഷേചനം।
യാചിതസ്തേ പിതാ രാജ്യം
രാമസ്യ ച വിവാസനം ॥ **2.72.49** ॥ 2837

സ സ്വവൃത്തിം സമാസ്ഥായ
പിതാ തേ തത് തഥാകരോത്।
രാമസ്തു സഹസൗമിത്രിഃ
പ്രേഷിതഃ സഹ സീതയാ ॥ **2.72.50** ॥ 2838

തമപശ്യൻ പ്രിയം പുത്രം
മഹീപാലോ മഹായശാഃ।

പുത്രശോകപരിദ്യൂനഃ
പഞ്ചത്വമുപപേദിവാൻ ॥ **2.72.51** ॥ 2839

ത്വയാ ത്വിദാനീം ധർമജ്ഞ
രാജത്വമവലംബ്യതാം ।
ത്വത്കൃതേ ഹി മയാ സർവ -
മിദമേവംവിധം കൃതം ॥ **2.72.52** ॥ 2840

മാ ശോകം മാ ച സന്താപം
ധൈർയമാശ്രയ പുത്രക ।
ത്വദധീനാ ഹി നഗരീ
രാജ്യം ചൈതദനാമയം ॥ **2.72.53** ॥ 2841

തത് പുത്ര ശീഘ്രം വിധിനാ വിധിജ്ഞൈ -
ർവസിഷ്ഠമുഖ്യൈഃ സഹിതോ ദ്വിജേന്ദ്രൈഃ ।
സങ്കാൽയ രാജാനമദീനസത്ത്വ -
മാത്മാനമുർവ്യാമഭിഷേചയസ്വ ॥ **2.72.54** ॥ 2842

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വിസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രിസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന കൈകേയ്യാ ധിക്കാരണം താം പ്രതി മഹതോ രോഷസ്യ പ്രകടനം ച

ശ്രുത്വാ ച സ പിതുർവൃത്തം
ഭ്രാതരൗ ച വിവാസിതൗ ।
ഭരതോ ദുഃഖസന്തപ്ത
ഇദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.73.1** ॥ 2843

കിം നു കാർയം ഹതസ്യേഹ
മമ രാജ്യേന ശോചതഃ ।
വിഹീനസ്യാഥ പിത്രാ ച
ഭ്രാത്രാ പിതൃസമേന ച ॥ **2.73.2** ॥ 2844

ദുഃഖേ മേ ദുഃഖമകരോ -
ർവ്രണേ ക്ഷാരമിവാദദാഃ ।
രാജാനം പ്രേതഭാവസ്ഥം
കൃത്വാ രാമം ച താപസം ॥ **2.73.3** ॥ 2845

കുലസ്യ ത്വമഭാവായ
കാലരാത്രിരിവാഗതാ ।

അംഗാരമുപഗൂഹ്യ സ്മ
പിതാ മേ നാവബുദ്ധവാൻ ॥ **2.73.4** ॥ 2846

മൃത്യുമാപാദിതോ രാജാ
ത്വയാ മേ പാപദർശിനി ।
സുഖം പരിഹൃതം മോഹാത്
കുലേഽസ്മിൻ കുലപാംസനി ॥ **2.73.5** ॥ 2847

ത്വാം പ്രാപ്യ ഹി പിതാ മേഽദ്യ
സത്യസന്ധോ മഹായശാഃ ।
തീവ്രദുഃഖാഭിസന്തപ്തോ
വൃത്തോ ദശരഥോ നൃപഃ ॥ **2.73.6** ॥ 2848

വിനാശിതോ മഹാരാജഃ
പിതാ മേ ധർമവത്സലഃ ।
കസ്മാത് പ്രവ്രാജിതോ രാമഃ
കസ്മാദേവ വനം ഗതഃ ॥ **2.73.7** ॥ 2849

കൗസൽയാ ച സുമിത്രാ ച
പുത്രശോകാഭിപീഡിതേ ।
ദുഷ്കരം യദി ജീവേതാം
പ്രാപ്യ ത്വാം ജനനീം മമ ॥ **2.73.8** ॥ 2850

നൻവാർയോഽപി ച ധർമാത്മാ
ത്വയി വൃത്തിമനുത്തമാം ।
വർതതേ ഗുരുവൃത്തിജ്ഞോ
യഥാ മാതരി വർതതേ ॥ **2.73.9** ॥ 2851

തഥാ ജ്യേഷ്ഠാ ഹി മേ മാതാ
കൗസൽയാ ദീർഘദർശിനീ ।

ത്വയി ധർമം സമാസ്ഥായ
ഭഗിൻയാമിവ വർതതേ ॥ **2.73.10** ॥ 2852

തസ്യാഃ പുത്രം മഹാത്മാനം
ചീരവൽകലവാസസം।
പ്രസ്ഥാപ്യ വനവാസായ
കഥം പാപേ ന ശോചസേ ॥ **2.73.11** ॥ 2853

അപാപദർശിനം ശൂരം
കൃതാത്മാനം യശസ്വിനം।
പ്രവ്രാജ്യ ചീരവസനം
കിം നു പശ്യസി കാരണം ॥ **2.73.12** ॥ 2854

ലുബ്ധായാ വിദിതോ മൻയേ
ന ത്വേഹം രാഘവം യഥാ।
തഥാ ഹ്യനർഥോ രാജ്യാർഥം
ത്വയാഽഽനീതോ മഹാനയം ॥ **2.73.13** ॥ 2855

അഹം ഹി പുരുഷവ്യാഘ്രാ -
വപശ്യൻ രാമലക്ഷ്മണൗ।
കേന ശക്തിപ്രഭാവേണ
രാജ്യം രക്ഷിതുമുത്സഹേ ॥ **2.73.14** ॥ 2856

തം ഹി നിത്യം മഹാരാജോ
ബലവന്തം മഹൗജസം।
ഉപാശ്രിതോഽഭൂദ് ധർമാത്മാ
മേരുർമേരുവനം യഥാ ॥ **2.73.15** ॥ 2857

സോഽഹം കഥമിമം ഭാരം
മഹാധുർയസമുദ്യതം।

ദമ്യോ ധുരമിവാസാദ്യ
സഹേയം കേന ചൗജസാ ॥ **2.73.16** ॥ 2858

അഥവാ മേ ഭവേച്ഛക്തി -
ർയോഗൈർബുദ്ധിബലേന വാ ।
സകാമാം ന കരിഷ്യാമി
ത്വാമഹം പുത്രഗർദ്ധിനീം ॥ **2.73.17** ॥ 2859

ന മേ വികാങ്ക്ഷാ ജായേത
ത്യക്തും ത്വാം പാപനിശ്ചയാം ।
യദി രാമസ്യ നാവേക്ഷാ
ത്വയി സ്യാൻമാതൃവത് സദാ ॥ **2.73.18** ॥ 2860

ഉത്പന്നാ തു കഥം ബുദ്ധി -
സ്തവേയം പാപദർശിനീ ।
സാധുചാരിത്രവിഭ്രഷ്ടേ
പൂർവേഷാം നോ വിഗർഹിതാ ॥ **2.73.19** ॥ 2861

അസ്മിൻ കുലേ ഹി സർവേഷാം
ജ്യേഷ്ഠോ രാജ്യേഭിഷിച്യതേ ।
അപരേ ഭ്രാതരസ്തസ്മിൻ
പ്രവർതന്തേ സമാഹിതാഃ ॥ **2.73.20** ॥ 2862

ന ഹി മൻയേ നൃശംസേ ത്വം
രാജധർമമവേക്ഷസേ ।
ഗതിം വാ ന വിജാനാസി
രാജവൃത്തസ്യ ശാശ്വതീം ॥ **2.73.21** ॥ 2863

സതതം രാജപുത്രേഷു
ജ്യേഷ്ഠോ രാജാഭിഷിച്യതേ ।

രാജ്ഞാമേതത് സമം തത് സ്യാ -
ദിക്ഷ്വാകൂണാം വിശേഷതഃ ॥ **2.73.22** ॥ 2864

തേഷാം ധർമൈകരക്ഷാണാം
കുലചാരിത്രശോഭിനാം ।
അദ്യ ചാരിത്രശൗടീർയം
ത്വാം പ്രാപ്യ വിനിവർതിതം ॥ **2.73.23** ॥ 2865

തവാപി സുമഹാഭാഗേ
ജനേന്ദ്രകുലപൂർവകേ ।
ബുദ്ധിമോഹഃ കഥമയം
സംഭൂതസ്ത്വയി ഗർഹിതഃ ॥ **2.73.24** ॥ 2866

ന തു കാമം കരിഷ്യാമി
തവാഹം പാപനിശ്ചയേ ।
യയാ വ്യസനമാരബ്ധം
ജീവിതാന്തകരം മമ ॥ **2.73.25** ॥ 2867

ഏഷ ത്വിദാനീമേവാഹ -
മപ്രിയാർഥം തവാനഘം ।
നിവർതയിഷ്യാമി വനാദ്
ഭ്രാതരം സ്വജനപ്രിയം ॥ **2.73.26** ॥ 2868

നിവർതയിത്വാ രാമം ച തസ്യാഹം ദീപ്തതേജസഃ ।
ദാസഭൂതോ ഭവിഷ്യാമി സുസ്ഥിതേനാന്തരാത്മനാ ॥ **2.73.27** ॥ 2869

ഇത്യേവമുക്ത്വാ ഭരതോ മഹാത്മാ
പ്രിയേതരൈർവാക്യഗണൈസ്തുദംസ്താം ।
ശോകാർദിതശ്ചാപി നനാദ ഭൂയഃ
സിംഹോ യഥാ മന്ദരകന്ദരസ്ഥഃ ॥ **2.73.28** ॥ 2870

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രിസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുഃസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന കൈകേയ്യാ ഭർത്സനം

താം തഥാ ഗർഹയിത്വാ തു
മാതരം ഭരതസ്തദാ ।
രോഷേണ മഹതാവിഷ്ടഃ
പുനരേവാബ്രവീദ് വചഃ ॥ **2.74.1** ॥ 2871

രാജ്യാദ് ഭ്രംശസ്വ കൈകേയി
നൃശംസേ ദുഷ്ടചാരിണി ।
പരിത്യക്താസി ധർമേണ
മാ മൃതം രുദതീ ഭവ ॥ **2.74.2** ॥ 2872

കിം നു ത്വേദൂഷയദ് രാമോ
രാജാ വാ ഭൃശധാർമികഃ ।
യയോർമൃത്യുർവിവാസശ്ച
ത്വത്കൃതേ തുല്യമാഗതൗ ॥ **2.74.3** ॥ 2873

ഭ്രൂണഹത്യാമസി പ്രാപ്താ
കുലസ്യാസ്യ വിനാശനാത് ।
കൈകേയി നരകം ഗച്ഛ
മാ ച താതസലോകതാം ॥ **2.74.4** ॥ 2874

യത്ത്വയാ ഹീദൃശം പാപം
കൃതം ഘോരേണ കർമണാ।
സർവലോകപ്രിയം ഹിത്വാ
മമാപ്യാപാദിതം ഭയം ॥ **2.74.5** ॥ 2875

ത്വത്കൃതേ മേ പിതാ വൃത്തോ
രാമശ്ചാരണ്യമാശ്രിതഃ।
അയശോ ജീവലോകേ ച
ത്വയാഹം പ്രതിപാദിതഃ ॥ **2.74.6** ॥ 2876

മാതൃരൂപേ മമാമിത്രേ
നൃശംസേ രാജ്യകാമുകേ।
ന തേഽഹമഭിഭാഷ്യോഽസ്മി
ദുർവൃത്തേ പതിഘാതിനി ॥ **2.74.7** ॥ 2877

കൗസൽയാ ച സുമിത്രാ ച
യാശ്ചാന്യാ മമ മാതരഃ।
ദുഃഖേന മഹതാവിഷ്ടാ -
സ്ത്വാം പ്രാപ്യ കുലദൂഷിണീം ॥ **2.74.8** ॥ 2878

ന ത്വമശ്വപതേഃ കന്യാ
ധർമരാജസ്യ ധീമതഃ।
രാക്ഷസീ തത്ര ജാതാസി
കുലപ്രധ്വംസിനീ പിതുഃ ॥ **2.74.9** ॥ 2879

യത് ത്വയാ ധാർമികോ രാമോ
നിത്യം സത്യപരായണഃ।
വനം പ്രസ്ഥാപിതോ വീരഃ
പിതാപി ത്രിദിവം ഗതഃ ॥ **2.74.10** ॥ 2880

യത് പ്രധാനാസി തത് പാപം
മയി പിത്രാ വിനാ കൃതേ।
ഭ്രാതൃഭ്യാം ച പരിത്യക്തേ
സർവലോകസ്യ ചാപ്രിയേ ॥ **2.74.11** ॥ 2881

കൗസൽയാം ധർമസംയുക്താം
വിയുക്താം പാപനിശ്ചയേ।
കൃത്വാ കം പ്രാപ്സ്യസേ ഹ്യദ്യ
ലോകം നിരയഗാമിനി ॥ **2.74.12** ॥ 2882

കിം നാവബുധ്യസേ ക്രൂരേ
നിയതം ബന്ധുസംശ്രയം।
ജ്യേഷ്ഠം പിതൃസമം രാമം
കൗസൽയായാത്മസംഭവം ॥ **2.74.13** ॥ 2883

അംഗപ്രത്യംഗജഃ പുത്രോ
ഹൃദയാച്ചാഭിജായതേ।
തസ്മാത് പ്രിയതരോ മാതുഃ
പ്രിയാ ഏവ തു ബാന്ധവാഃ ॥ **2.74.14** ॥ 2884

അൻയദാ കില ധർമജ്ഞാ
സുരഭിഃ സുരസമ്മതാ।
വഹമാനൗ ദദർശോർവ്യാം
പുത്രൗ വിഗതചേതസൗ ॥ **2.74.15** ॥ 2885

താവർധദിവസം ശ്രാന്തൗ
ദൃഷ്ട്വാ പുത്രൗ മഹീതലേ।
രുരോദ പുത്രശോകേന
ബാഷ്പപര്യാകുലേക്ഷണം ॥ **2.74.16** ॥ 2886

അധസ്താദ് വ്രജതസ്തസ്യാഃ
സുരരാജ്ഞോ മഹാത്മനഃ।
ബിന്ദവഃ പതിതാ ഗാത്രേ
സൂക്ഷ്മാഃ സുരഭിഗന്ധിനഃ ॥ **2.74.17** ॥ 2887

നിരീക്ഷമാണസ്താം ശക്രോ
ദദർശ സുരഭിം സ്ഥിതാം।
ആകാശേ വിഷ്ഠിതാം ദീനാം
രുദതീം ഭൃശദുഃഖിതാം ॥ **2.74.18** ॥ 2888

താം ദൃഷ്ട്വാ ശോകസന്തപ്താം
വജ്രപാണിർയശസ്വിനീം।
ഇന്ദ്രഃ പ്രാഞ്ജലിരുദ്വിഗ്നഃ
സുരരാജോഽബ്രവീദ് വചഃ ॥ **2.74.19** ॥ 2889

ഭയം കച്ചിന്ന ചാസ്മാസു
കുതശ്ചിദ് വിദ്യതേ മഹത്।
കുതോനിമിത്തഃ ശോകസ്തേ
ബ്രൂഹി സർവഹിതൈഷിണി ॥ **2.74.20** ॥ 2890

ഏവമുക്താ തു സുരഭിഃ
സുരരാജ്ഞേന ധീമതാ।
പ്രത്യുവാച തതോ ധീരാ
വാക്യം വാക്യവിശാരദാ ॥ **2.74.21** ॥ 2891

ശാന്തം പാപം ന വഃ കിഞ്ചിത്
കുതശ്ചിദമരാധിപ।
അഹം തു മഗ്നൗ ശോചാമി
സ്വപുത്രൗ വിഷമേ സ്ഥിതൗ ॥ **2.74.22** ॥ 2892

ഏതൗ ദൃഷ്ട്വാ കൃശൗ ദീനൗ
സൂര്യരശ്മിപ്രതാപിതൗ।
വധ്യമാനൗ ബലീവർദൗ
കർഷകേണ ദുരാത്മനാ ॥ **2.74.23** ॥ 2893

മമ കായാത് പ്രസൂതൗ ഹി
ദുഃഖിതൗ ഭാരപീഡിതൗ।
യൗ ദൃഷ്ട്വാ പരിതപ്യേഽഹം
നാസ്തി പുത്രസമഃ പ്രിയഃ ॥ **2.74.24** ॥ 2894

യസ്യാഃ പുത്രസഹസ്രൈസ്തു
കൃത്സ്നം വ്യാപ്തമിദം ജഗത്।
താം ദൃഷ്ട്വാ രുദതീം ശക്രോ
ന സുതാൻ മൻയതേ പരം ॥ **2.74.25** ॥ 2895

ഇന്ദ്രോ ഹ്യശ്രുനിപാതം തം
സ്വഗാത്രേ പുൺയഗന്ധിനം।
സുരഭിം മൻയതേ ദൃഷ്ട്വാ
ഭൂയസീ താമിഹേശ്വരഃ ॥ **2.74.26** ॥ 2896

സമാപ്രതിമവൃത്തായാ
ലോകധാരണകാമ്യയാ।
ശ്രീമത്യാ ഗുണമുഖ്യായാഃ
സ്വഭാവപരിചേഷ്ടയാ ॥ **2.74.27** ॥ 2897

യസ്യാഃ പുത്രസഹസ്രാണി
സാപി ശോചതി കാമധുക്।
കിം പുനർയാ വിനാ രാമം
കൗസൽയാ വർതയിഷ്യതി ॥ **2.74.28** ॥ 2898

ഏകപുത്രാ ച സാധ്വീ ച
വിവത്സേയം ത്വയാ കൃതാ।
തസ്മാത് ത്വം സതതം ദുഃഖം
പ്രേത്യ ചേഹ ച ലപ്സ്യസേ ॥ **2.74.29** ॥ 2899

അഹം ത്വപചിതിം ഭ്രാതുഃ
പിതുശ്ച സകലാമിമാം।
വർധനം യശസശ്ചാപി
കരിഷ്യാമി ന സംശയഃ ॥ **2.74.30** ॥ 2900

ആനായ്യ ച മഹാബാഹും
കോസലേന്ദ്രം മഹാബലം।
സ്വയമേവ പ്രവേക്ഷ്യാമി
വനം മുനിനിഷേവിതം ॥ **2.74.31** ॥ 2901

നഹ്യഹം പാപസങ്കൽപേ
പാപേ പാപം ത്വയാ കൃതം।
ശക്തോ ധാരയിതും പൗരൈ -
രശ്രുകംഠൈർനിരീക്ഷിതഃ ॥ **2.74.32** ॥ 2902

സാ ത്വമഗ്നിം പ്രവിശ വാ
സ്വയം വാ വിശ ദണ്ഡകാൻ।
രജ്ജും ബദ്ധ്വാഥവാ കംഠേ
നഹി ത്യേന്യത് പരായണം ॥ **2.74.33** ॥ 2903

അഹമപ്യവനീം പ്രാപ്തേ
രാമേ സത്യപരാക്രമേ।
കൃതകൃത്യോ ഭവിഷ്യാമി
വിപ്രവാസിതകൽമഷഃ ॥ **2.74.34** ॥ 2904

ഇതി നാഗ ഇവാരൺയേ
തോമരാങ്കുശതോദിതഃ।
പപാത ഭുവി സങ്ക്രുദ്ധോ
നിഃശ്വസന്നിവ പന്നഗഃ ॥ **2.74.35** ॥ 2905

സംരക്തനേത്രഃ ശിഥിലാംബരസ്തഥാ
വിധൂതസർവാഭരണഃ പരന്തപഃ।
ബഭൂവ ഭൂമൗ പതിതോ നൃപാത്മജഃ
ശചീപതേഃ കേതുരിവോത്സവക്ഷയേ ॥ **2.74.36** ॥ 2906

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുഃസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

കൗസൽയായാഃ സമക്ഷേ ഭരതസ്യ ശപഥഃ

ദീർഘകാലാത് സമുത്ഥായ
സംജ്ഞാം ലബ്ധ്വാ സ വീർയവാൻ।
നേത്രാഭ്യാമശ്രുപൂർണാഭ്യാം
ദീനാംമുദ്വീക്ഷ്യ മാതരം ॥ **2.75.1** ॥ 2907

സോഽമാത്യമധ്യേ ഭരതോ
ജനനീമഭ്യകുത്സയത്।
രാജ്യം ന കാമയേ ജാതു
മന്ത്രയേ നാപി മാതരം ॥ **2.75.2** ॥ 2908

അഭിഷേകം ന ജാനാമി
യോഽഭൂദ് രാജ്ഞാ സമീക്ഷിതഃ।
വിപ്രകൃഷ്ടേ ഹ്യഹം ദേശേ
ശത്രുഘ്നസഹിതോഽഭവം ॥ **2.75.3** ॥ 2909

വനവാസം ന ജാനാമി
രാമസ്യാഹം മഹാത്മനഃ।
വിവാസനം ച സൗമിത്രേഃ
സീതായാശ്ച യഥാഭവത് ॥ **2.75.4** ॥ 2910

തഥൈവ ക്രോശതസ്തസ്യ
ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ।
കൗസൽയാ ശബ്ദമാജ്ഞായ
സുമിത്രാം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.75.5** ॥ 2911

ആഗതഃ ക്രൂരകാർയായാഃ
കൈകേയ്യാ ഭരതഃ സുതഃ।
തമഹം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമി
ഭരതം ദീർഘദർശിനം ॥ **2.75.6** ॥ 2912

ഏവമുക്ത്വാ സുമിത്രാം താം
വിവർണവദനാ കൃശാ।
പ്രതസ്ഥേ ഭരതോ യത്ര
വേപമാനാ വിചേതനാ ॥ **2.75.7** ॥ 2913

സ തു രാജാത്മജശ്ചാപി
ശത്രുഘ്നസഹിതസ്തദാ।
പ്രതസ്ഥേ ഭരതോ യേന
കൗസൽയായാ നിവേശനം ॥ **2.75.8** ॥ 2914

തതഃ ശത്രുഘ്നഭരതൗ
കൗസൽയാം പ്രേക്ഷ്യ ദുഃഖിതൗ।
പർയഷ്വജേതാം ദുഃഖാർതാം
പതിതാം നഷ്ടചേതനാം ॥ **2.75.9** ॥ 2915

രുദന്തൗ രുദതീ ദുഃഖാത്
സമേത്യാർയാ മനസ്വിനീ।
ഭരതം പ്രത്യുവാചേദം
കൗസൽയാ ഭൃശദുഃഖിതാ ॥ **2.75.10** ॥ 2916

ഇദം തേ രാജ്യകാമസ്യ
രാജ്യം പ്രാപ്തമകണ്ടകം।
സമ്പ്രാപ്തം ബത കൈകേയ്യാ
ശീഘ്രം ക്രൂരേണ കർമണാ ॥ **2.75.11** ॥ 2917

പ്രസ്ഥാപ്യ ചീരവസനം
പുത്രം മേ വനവാസിനം।
കൈകേയീ കം ഗുണം തത്ര
പശ്യതി ക്രൂരദർശിനീ ॥ **2.75.12** ॥ 2918

ക്ഷിപ്രം മാമപി കൈകേയീ
പ്രസ്ഥാപയിതുമർഹതി।
ഹിരണ്യനാഭോ യത്രാസ്തേ
സുതോ മേ സുമഹായശാഃ ॥ **2.75.13** ॥ 2919

അഥവാ സ്വയമേവാഹം
സുമിത്രാനുചരാ സുഖം।
അഗ്നിഹോത്രം പുരസ്കൃത്യ
പ്രസ്ഥാസ്യേ യത്ര രാഘവഃ ॥ **2.75.14** ॥ 2920

കാമം വാ സ്വയമേവാദ്യ
തത്ര മാം നേതുമർഹസി।
യത്രാസൗ പുരുഷവ്യാഘ്ര -
സ്തപ്യതേ മേ സുതസ്തപഃ ॥ **2.75.15** ॥ 2921

ഇദം ഹി തവ വിസ്തീർണം
ധനധാന്യസമാചിതം।
ഹസ്ത്യശ്വരഥസമ്പൂർണം
രാജ്യം നിർയാതിതം തയാ ॥ **2.75.16** ॥ 2922

ഇത്യാദിബഹുഭിർവാക്യൈഃ
ക്രൂരൈഃ സംഭർത്സിതോഽനഘഃ।
വിവ്യഥേ ഭരതോഽതീവ
വ്രണേ തുദ്യേവ സൂചിനാ ॥ **2.75.17** ॥ 2923

പപാത ചരണൗ തസ്യാ -
സ്തദാ സംഭ്രാന്തചേതനഃ।
വിലപ്യ ബഹുധാസംജ്ഞോ
ലബ്ധസംജ്ഞസ്തദാഭവത് ॥ **2.75.18** ॥ 2924

ഏവം വിലപമാനാം താം
പ്രാഞ്ജലിർഭരതസ്തദാ।
കൗസൽയാം പ്രത്യുവാചേദം
ശോകൈർബഹുഭിരാവൃതാം ॥ **2.75.19** ॥ 2925

ആർയേ കസ്മാദജാനന്തം
ഗർഹസേ മാമകൽമഷം।
വിപുലാം ച മമ പ്രീതിം
സ്ഥിതാം ജാനാസി രാഘവേ ॥ **2.75.20** ॥ 2926

കൃതശാസ്ത്രാനുഗാ ബുദ്ധി -
ർമാ ഭൂത് തസ്യ കദാചന।
സത്യസന്ധഃ സതാം ശ്രേഷ്ഠോ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.21** ॥ 2927

പ്രൈഷ്യം പാപീയസാം യാതു
സൂര്യം ച പ്രതി മേഹതു।
ഹന്തു പാദേന ഗാഃ സുപ്താ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.22** ॥ 2928

കാരയിത്വാ മഹത് കർമ
ഭർതാ ഭൃത്യമനർഥകം।
അധർമോ യോഽസ്യ സോഽസ്യാസ്തു
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.23** ॥ 2929

പരിപാലയമാനസ്യ
രാജ്ഞോ ഭൂതാനി പുത്രവത്।
തതസ്തു ദ്രുഹ്യതാം പാപം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.24** ॥ 2930

ബലിഷഡ്ഭാഗമുദ്ധൃത്യ
നൃപസ്യാരക്ഷിതുഃ പ്രജാഃ।
അധർമോ യോഽസ്യ സോഽസ്യാസ്തു
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.25** ॥ 2931

സംശ്രുത്യ ച തപസ്വിഭ്യഃ
സത്രേ വൈ യജ്ഞദക്ഷിണാം।
താം ചാപലപതാം പാപം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.26** ॥ 2932

ഹസ്ത്യശ്വരഥസംബാധേ
യുദ്ധേ ശസ്ത്രസമാകുലേ।
മാ സ്മ കാർഷീത് സതാം ധർമം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.27** ॥ 2933

ഉപദിഷ്ടം സുസൂക്ഷ്മാർഥം
ശാസ്ത്രം യത്നേന ധീമതാ।
സ നാശയതു ദുഷ്ടാത്മാ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.28** ॥ 2934

മാ ച തം വ്യൂഢബാഹ്വംസം
ചന്ദ്രഭാസ്കരതേജസം।
ദ്രാക്ഷീദ് രാജ്യസ്ഥമാസീനം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.29** ॥ 2935

പായസം കൃസരം ഛാഗം
വൃഥാ സോഽശ്നാതു നിർഘൃണഃ।
ഗുരൂംശ്ചാപ്യവജാനാതു
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.30** ॥ 2936

ഗാശ്ച സ്പൃശതു പാദേന
ഗുരൂൻ പരിവദേത ച।
മിത്രേ ദ്രുഹ്യേത സോഽത്യർഥം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.31** ॥ 2937

വിശ്വാസാത് കഥിതം കിഞ്ചിത്
പരിവാദം മിഥഃ ക്വചിത്।
വിവൃണോതു സ ദുഷ്ടാത്മാ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.32** ॥ 2938

അകർതാ ചാകൃതജ്ഞശ്ച
ത്യക്തൃതാത്മാ നിരപത്രപഃ।
ലോകേ ഭവതു വിദ്വിഷ്ടോ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.33** ॥ 2939

പുത്രൈർദാസൈശ്ച ഭൃത്യൈശ്ച
സ്വഗൃഹേ പരിവാരിതഃ।
സ ഏകോ മൃഷ്ടമശ്നാതു
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.34** ॥ 2940

അപ്രാപ്യ സദൃശാൻ ദാരാ -
നനപത്യഃ പ്രമീയതാം।
അനവാപ്യ ക്രിയാം ധർത്യാം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.35** ॥ 2941

മാഽഽത്മനഃ സന്തതിം ദ്രാക്ഷീത്
സ്വേഷു ദാരേഷു ദുഃഖിതഃ।
ആയുഃസമഗ്രമപ്രാപ്യ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.36** ॥ 2942

രാജസ്ത്രീബാലവൃദ്ധാനാം
വധേ യത് പാപമുച്യതേ।
ഭൃത്യത്യാഗേ ച യത് പാപം
തത് പാപം പ്രതിപദ്യതാം ॥ **2.75.37** ॥ 2943

ലാക്ഷയാ മധുമാംസേന
ലോഹേന ച വിഷേണ ച।
സദൈവ ബിഭൃയാദ് ഭൃത്യാൻ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.38** ॥ 2944

സംഗ്രാമേ സമുപോഢേ ച
ശത്രുപക്ഷഭയങ്കരേ।
പലായമാനോ വധ്യേത
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.39** ॥ 2945

കപാലപാണിഃ പൃഥിവീ -
മടതാം ചീരസംവൃതഃ।
ഭിക്ഷമാണോ യഥോൻമത്തോ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.40** ॥ 2946

മദ്യപ്രസക്തോ ഭവതു
സ്ത്രീഷ്വക്ഷേഷു ച നിത്യശഃ।
കാമക്രോധാഭിഭൂതശ്ച
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.41** ॥ 2947

മാസ്യ ധർമേ മനോ ഭൂയാ -
ദധർമം സ നിഷേവതാം।
അപാത്രവർഷീ ഭവതു
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.42** ॥ 2948

സഞ്ചിതാൻയസ്യ വിത്താനി
വിവിധാനി സഹസ്രശഃ।
ദസ്യുഭിർവിപ്രലുപ്യന്താം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.43** ॥ 2949

ഉഭേ സന്ധ്യേ ശയാനസ്യ
യത് പാപം പരികൽപ്യതേ।
തച്ച പാപം ഭവേത് തസ്യ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.44** ॥ 2950

യദഗ്നിദായകേ പാപം
യത് പാപം ഗുരുതൽപഗേ।
മിത്രദ്രോഹേ ച യത് പാപം
തത് പാപം പ്രതിപദ്യതാം ॥ **2.75.45** ॥ 2951

ദേവതാനാം പിതൄണാം ച
മാതാപിത്രോസ്തഥൈവ ച।
മാ സ്മ കാർഷീത് സ ശുശ്രൂഷാം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.46** ॥ 2952

സതാം ലോകാത് സതാം കീർത്യാഃ
സഞ്ജുഷ്ടാത് കർമണസ്തഥാ।
ഭ്രശ്യതു ക്ഷിപ്രമദ്യൈവ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.47** ॥ 2953

അപാസ്യ മാതൃശുശ്രൂഷാ -
മനർഥേ സോഽവതിഷ്ഠതാം।
ദീർഘബാഹുർമഹാവക്ഷാ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.48** ॥ 2954

ബഹുഭൃത്യോ ദരിദ്രശ്ച
ജ്വരരോഗസമൻവിതഃ।
സമായാത് സതതം ക്ലേശം
യസ്യാർയോനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.49** ॥ 2955

ആശാമാശംസമാനാനാം
ദീനാനാമൂർധ്വചക്ഷുഷാം।
അർഥിനാം വിതഥാം കുർയാദ്
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.50** ॥ 2956

മായയാ രമതാം നിത്യം
പുരുഷഃ പിശുനോഽശുചിഃ।
രാജ്ഞോ ഭീതസ്ത്വധർമാത്മാ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.51** ॥ 2957

ഋതുസ്നാതാം സതീം ഭാർയാ -
മൃതുകാലാനുരോധിനീം।
അതിവർതേത ദുഷ്ടാത്മാ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.52** ॥ 2958

വിപ്രലുപ്തപ്രജാതസ്യ
ദുഷ്കൃതം ബ്രാഹ്മണസ്യ യത്।
തദേതത് പ്രതിപദ്യേത
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.53** ॥ 2959

ബ്രാഹ്മണായോദ്യതാം പൂജാം
വിഹന്തു കലുഷേന്ദ്രിയഃ।
ബാലവത്സാം ച ഗാം ദോഗ്ധു
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.54** ॥ 2960

ധർമദാരാൻ പരിത്യജ്യ
പരദാരാൻ നിഷേവതാം।
ത്യക്തധർമരതിർമൂഢോ
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.55** ॥ 2961

പാനീയദൂഷകേ പാപം
തഥൈവ വിഷദായകേ।
യത്തദേകഃ സ ലഭതാം
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.56** ॥ 2962

തൃഷാർതം സതി പാനീയേ
വിപ്രലംഭേന യോജയൻ।
യത് പാപം ലഭതേ തത് സ്യാദ്
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.57** ॥ 2963

ഭക്ത്യാ വിവദമാനേഷു
മാർഗമാശ്രിത്യ പശ്യതഃ।
തേന പാപേന യുജ്യേത
യസ്യാർയോഽനുമതേ ഗതഃ ॥ **2.75.58** ॥ 2964

ഏവമാശ്വാസയന്നേവ
ദുഃഖാർതോഽനുപപാത ഹ।
വിഹീനാം പതിപുത്രാഭ്യാം
കൗസൽയാം പാർഥിവാത്മജഃ ॥ **2.75.59** ॥ 2965

തദാ തം ശപഥൈഃ കഷ്ടൈഃ
ശപമാനമചേതനം।
ഭരതം ശോകസന്തപ്തം
കൗസൽയാ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.75.60** ॥ 2966

മമ ദുഃഖമിദം പുത്ര
ഭൂയഃ സമുപജായതേ।
ശപഥൈഃ ശപമാനോ ഹി
പ്രാണാനുപരുണത്സി മേ ॥ **2.75.61** ॥ 2967

ദിഷ്ട്യാ ന ചലിതോ ധർമാ -
ദാത്മാ തേ സഹലക്ഷണഃ।
വത്സ സത്യപ്രതിജ്ഞോ ഹി
സതാം ലോകാനവാപ്സ്യസി ॥ **2.75.62** ॥ 2968

ഇത്യുക്ത്വാ ചാങ്കമാനീയ
ഭരതം ഭ്രാതൃവത്സലം।
പരിഷ്വജ്യ മഹാബാഹും
രുരോദ ഭൃശദുഃഖിതാ ॥ **2.75.63** ॥ 2969

ഏവം വിലപമാനസ്യ
ദുഃഖാർതസ്യ മഹാത്മനഃ।
മോഹാച്ച ശോകസംരംഭാദ്
ബഭൂവ ലുലിതം മനഃ ॥ **2.75.64** ॥ 2970

ലാലപ്യമാനസ്യ വിചേതനസ്യ
പ്രണഷ്ടബുദ്ധേഃ പതിതസ്യ ഭൂമൗ।
മുഹുർമുഹുർനിഃശ്വസതശ്ച ദീർഘം
സാ തസ്യ ശോകേന ജഗാമ രാത്രിഃ ॥ **2.75.65** ॥ 2971

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷട്സപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

രാജ്ഞോ ദശരഥസ്യാന്ത്യേഷ്ടിസംസ്കാരഃ

തമേവം ശോക സന്തപ്തം
ഭരതം കൈകയീസുതം।
ഉവാച വദതാം ശ്രേഷ്ഠോ
വസിഷ്ഠഃ ശ്രേഷ്ഠവാഗൃഷിഃ ॥ **2.76.1** ॥ 2972

അലം ശോകേന ഭദ്രം തേ
രാജപുത്ര മഹായശഃ।
പ്രാപ്തകാലം നരപതേഃ
കുരു സംയാനമുത്തമം ॥ **2.76.2** ॥ 2973

വസിഷ്ഠസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ
ഭരതോ ധരണീം ഗതഃ।
പ്രേതകൃത്യാനി സർവാണി
കാരയാമാസ ധർമവിത് ॥ **2.76.3** ॥ 2974

ഉദ്ധൃത്യ തൈലസംസേകാത്
സ തു ഭൂമൗ നിവേശിതം।
ആപീതവർണവദനം
പ്രസുപ്തമിവ ഭൂമിപം ॥ **2.76.4** ॥ 2975

സംവേശ്യ ശയനേ ചാഗ്ര്യേ
നാനാരത്നപരിഷ്കൃതേ।
തതോ ദശരഥം പുത്രോ
വിലലാപ സുദുഃഖിതഃ ॥ **2.76.5** ॥ 2976

കിം തേ വ്യവസിതം രാജൻ
പ്രോഷിതേ മയ്യനാഗതേ।
വിവാസ്യ രാമം ധർമജ്ഞം
ലക്ഷ്മണം ച മഹാബലം ॥ **2.76.6** ॥ 2977

ക്വ യാസ്യസി മഹാരാജ
ഹിത്വേമം ദുഃഖിതം ജനം।
ഹീനം പുരുഷസിംഹേന
രാമേണാക്ലിഷ്ടകർമണാ ॥ **2.76.7** ॥ 2978

യോഗക്ഷേമം തു തേഽവ്യഗ്രം
കോഽസ്മിൻ കൽപയിതാ പുരേ।
ത്വയി പ്രയാതേ സ്വസ്താത
രാമേ ച വനമാശ്രിതേ ॥ **2.76.8** ॥ 2979

വിധവാ പൃഥിവീ രാജം -
സ്ത്വയാ ഹീനാ ന രാജതേ।
ഹീനചന്ദ്രേവ രജനീ
നഗരീ പ്രതിഭാതി മാം ॥ **2.76.9** ॥ 2980

ഏവം വിലപമാനം തം
ഭരതം ദീനമാനസം।
അബ്രവീദ് വചനം ഭൂയോ
വസിഷ്ഠസ്തു മഹാമുനിഃ ॥ **2.76.10** ॥ 2981

പ്രേതകാർയാണി യാൻയസ്യ
കർതവ്യാനി വിശാമ്പതേഃ।
താൻയവ്യഗ്രം മഹാബാഹോ
ക്രിയതാമവിചാരിതം ॥ **2.76.11** ॥ 2982

തഥേതി ഭരതോ വാക്യം
വസിഷ്ഠസ്യാഭിപൂജ്യ തത്।
ഋത്വിക്പുരോഹിതാചാർയാം -
സ്ത്വരയാമാസ സർവശഃ ॥ **2.76.12** ॥ 2983

യേ ത്വഗ്നയോ നരേന്ദ്രസ്യ
അഗ്ന്യഗാരാദ് ബഹിഷ്കൃതാഃ।
ഋത്വിഗ്ഭിർയാജകൈശ്ചൈവ
തേ ഹൂയന്തേ യഥാവിധി ॥ **2.76.13** ॥ 2984

ശിബികായാമഥാരോപ്യ
രാജാനം ഗതചേതനം।
ബാഷ്പകംഠാ വിമനസ -
സ്തമൂചുഃ പരിചാരകാഃ ॥ **2.76.14** ॥ 2985

ഹിരൺയം ച സുവർണം ച
വാസാംസി വിവിധാനി ച।
പ്രകിരന്തോ ജനാ മാർഗേ
നൃപതേരഗ്രതോ യയുഃ ॥ **2.76.15** ॥ 2986

ചന്ദനാഗുരുനിർയാസാൻ
സരലം പദ്മകം തഥാ।
ദേവദാരൂണി ചാഹൃത്യ
ക്ഷേപയന്തി തഥാപരേ ॥ **2.76.16** ॥ 2987

ഗന്ധാനുച്ചാവചാംശ്ചാൻയാം -
സ്തത്ര ഗത്വാഥ ഭൂമിപം।
തത്ര സംവേശയാമാസു -
ശ്ചിതാമധ്യേ തമൃത്വിജഃ ॥ **2.76.17** ॥ 2988

തദാ ഹുതാശനം ഹുത്വാ
ജേപുസ്തസ്യ തദൃത്വിജഃ।
ജഗുശ്ച തേ യഥാശാസ്ത്രം
തത്ര സാമാനി സാമഗാഃ ॥ **2.76.18** ॥ 2989

ശിബികാഭിശ്ച യാനൈശ്ച
യഥാർഹം തസ്യ യോഷിതഃ।
നഗരാന്നിർയയുസ്തത്ര
വൃദ്ധൈഃ പരിവൃതാസ്തഥാ ॥ **2.76.19** ॥ 2990

പ്രസവ്യം ചാപി തം ചക്രു -
രൃത്വിജോഽഗ്നിചിതം നൃപം।
സ്ത്രിയശ്ച ശോകസന്തപ്താഃ
കൗസൽയാപ്രമുഖാസ്തദാ ॥ **2.76.20** ॥ 2991

ക്രൗഞ്ചീനാമിവ നാരീണാം
നിനാദസ്തത്ര ശുശ്രുവേ।
ആർതാനാം കരുണം കാലേ
ക്രോശന്തീനാം സഹസ്രശഃ ॥ **2.76.21** ॥ 2992

തതോ രുദന്ത്യോ വിവശാ
വിലപ്യ ച പുനഃ പുനഃ।
യാനേഭ്യഃ സരയൂതീര -
മവതേരുർനൃപാംഗനാഃ ॥ **2.76.22** ॥ 2993

ക്യത്വോദകം തേ ഭരതേന സാർധം
നൃപാംഗനാ മന്ത്രിപുരോഹിതാശ്ച ।
പുരം പ്രവിശ്യാശ്രുപരീതനേത്രാ
ഭൂമൗ ദശാഹം വ്യനയന്ത ദുഃഖം ॥ **2.76.23** ॥ 2994

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷട്സപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന പിതുഃ ശ്രാദ്ധേ ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ
ബഹുധനരത്നപ്രഭൃതീനാം ദാനം ത്രയോദശേ
ദിനേഽസ്ഥിസഞ്ചയസ്യ ശിഷ്ടം കാർയം പൂരയിതും
പിതുശ്ചിതാഭൂമൗ ഗത്വാ ഭരതശത്രുഘ്നയോർവിലാപോ
വസിഷ്ഠസുമന്ത്രാഭ്യാം തയോരാശ്വാസനം ച

തതോ ദശാഹേഽതിഗതേ
കൃതശൗചോ നൃപാത്മജഃ।
ദ്വാദശേഽഹനി സമ്പ്രാപ്തേ
ശ്രാദ്ധകർമാണ്യകാരയത് ॥ **2.77.1** ॥ 2995

ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ധനം രത്നം
ദദാവന്നം ച പുഷ്കലം।
വാസാംസി ച മഹാർഹാണി
രത്നാനി വിവിധാനി ച।
വാസ്തികം ബഹു ശുക്ലം ച
ഗാശ്ചാപി ബഹുശസ്തദാ ॥ **2.77.2** ॥ 2996

ദാസീർദാസാംശ്ച യാനാനി
വേശ്മാനി സുമഹാന്തി ച।

ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ദദൗ പുത്രോ
രാജ്ഞസ്തസ്യൗർധ്വദേഹികം ॥ **2.77.3** ॥ 2997

തതഃ പ്രഭാതസമയേ
ദിവസേ ച ത്രയോദശേ ।
വിലലാപ മഹാബാഹു -
ർഭരതഃ ശോകമൂർഛിതഃ ॥ **2.77.4** ॥ 2998

ശബ്ദാപിഹിതകംഠശ്ച
ശോധനാർഥമുപാഗതഃ ।
ചിതാമൂലേ പിതുർവാക്യ -
മിദമാഹ സുദുഃഖിതഃ ॥ **2.77.5** ॥ 2999

താത യസ്മിൻ നിസൃഷ്ടോഽഹം
ത്വയാ ഭ്രാതരി രാഘവേ ।
തസ്മിൻ വനം പ്രവ്രജിതേ
ശൂൻയേ ത്യക്തോഽസ്മ്യഹം ത്വയാ ॥ **2.77.6** ॥ 3000

യസ്യാ ഗതിരനാഥായാഃ
പുത്രഃ പ്രവ്രാജിതോ വനം ।
താമംബാം താത കൗസൽയാം
ത്യക്ത്വാ ത്വം ക്വ ഗതോ നൃപ ॥ **2.77.7** ॥ 3001

ദൃഷ്ട്വാ ഭസ്മാരുണം തച്ച
ദഗ്ധാസ്ഥി സ്ഥാനമണ്ഡലം ।
പിതുഃ ശരീരനിർവാണം
നിഷ്ടനൻ വിഷസാദ ഹ ॥ **2.77.8** ॥ 3002

സ തു ദൃഷ്ട്വാ രുദൻ ദീനഃ
പപാത ധരണീതലേ ।

ഉത്ഥാപ്യമാനഃ ശക്രസ്യ
യന്ത്രധ്വജ ഇവോച്ഛ്രിതഃ ॥ **2.77.9** ॥ 3003

അഭിപേതുസ്തതഃ സർവേ
തസ്യാമാത്യാഃ ശുചിവ്രതം ।
അന്തകാലേ നിപതിതം
യയാതിമൃഷയോ യഥാ ॥ **2.77.10** ॥ 3004

ശത്രുഘ്നശ്ചാപി ഭരതം
ദൃഷ്ട്വാ ശോകപരിപ്ലുതം ।
വിസംജ്ഞോ ന്യപതദ് ഭൂമൗ
ഭൂമിപാലമനുസ്മരൻ ॥ **2.77.11** ॥ 3005

ഉൻമത്ത ഇവ നിശ്ചിത്തോ
വിലലാപ സുദുഃഖിതഃ ।
സ്മൃത്വാ പിതുർഗുണാംഗാനി
താനി താനി തദാ തദാ ॥ **2.77.12** ॥ 3006

മന്ഥരാപ്രഭവസ്തീവ്രഃ
കൈകേയീഗ്രാഹസങ്കുലഃ ।
വരദാനമയോഽക്ഷോഭ്യോ -
ഽമജ്ജയച്ഛോകസാഗരഃ ॥ **2.77.13** ॥ 3007

സുകുമാരം ച ബാലം ച
സതതം ലാലിതം ത്വയാ ।
ക്വ താത ഭരതം ഹിത്വാ
വിലപന്തം ഗതോ ഭവാൻ ॥ **2.77.14** ॥ 3008

നനു ഭോജ്യേഷു പാനേഷു
വസ്ത്രേഷ്ഠാഭരണേഷു ച ।

പ്രവാരയതി സർവാൻ ന -
സ്തന്നഃ കോഽദ്യ കരിഷ്യതി ॥ **2.77.15** ॥ 3009

അവദാരണകാലേ തു
പൃഥിവീ നാവദീർയതേ ।
വിഹീനാ യാ ത്വയാ രാജ്ഞാ
ധർമജ്ഞേന മഹാത്മനാ ॥ **2.77.16** ॥ 3010

പിതരി സ്വർഗമാപന്നേ
രാമേ ചാരണ്യമാശ്രിതേ ।
കിം മേ ജീവിതസാമർഥ്യം
പ്രവേക്ഷ്യാമി ഹുതാശനം ॥ **2.77.17** ॥ 3011

ഹീനോ ഭ്രാത്രാ ച പിത്രാ ച
ശൂൻയാമിക്ഷ്വാകുപാലിതാം ।
അയോധ്യാം ന പ്രവേക്ഷ്യാമി
പ്രവേക്ഷ്യാമി തപോവനം ॥ **2.77.18** ॥ 3012

തയോർവിലപിതം ശ്രുത്വാ
വ്യസനം ചാപ്യവേക്ഷ്യ തത് ।
ഭൃശമാർതതരാ ഭൂയഃ
സർവ ഏവാനുഗാമിനഃ ॥ **2.77.19** ॥ 3013

തതോ വിഷണ്ണൗ ശ്രാന്തൗ ച
ശത്രുഘ്നഭരതാവുഭൗ ।
ധരായാം സ്മ വ്യചേഷ്ടേതാം
ഭഗ്നശൃംഗാവിവർഷഭൗ ॥ **2.77.20** ॥ 3014

തതഃ പ്രകൃതിമാൻ വൈദ്യഃ
പിതുരേഷാം പുരോഹിതഃ ।

വസിഷ്ഠോ ഭരതം വാക്യ -
മുത്ഥാപ്യ തമുവാച ഹ ॥ **2.77.21** ॥ 3015

ത്രയോദശോഽയം ദിവസഃ
പിതുർവൃത്തസ്യ തേ വിഭോ ।
സാവശേഷാസ്ഥിനിചയേ
കിമിഹ ത്വം വിലംബസേ ॥ **2.77.22** ॥ 3016

ത്രീണി ദ്വന്ദ്വാനി ഭൂതേഷു
പ്രവൃത്താന്യവിശേഷതഃ ।
തേഷു ചാപരിഹാർയേഷു
നൈവം ഭവിതുമർഹസി ॥ **2.77.23** ॥ 3017

സുമന്ത്രശ്ചാപി ശത്രുഘ്ന -
മുത്ഥാപ്യാഭിപ്രസാദ്യ ച ।
ശ്രാവയാമാസ തത്ത്വജ്ഞഃ
സർവഭൂതഭവാഭവൗ ॥ **2.77.24** ॥ 3018

ഉത്ഥിതൗ തൗ നരവ്യാഘ്രൗ
പ്രകാശേതേ യശസ്വിനൗ ।
വർഷാതപപരിശ്ലാനൗ
പൃഥഗിന്ദ്രധ്വജാവിവ ॥ **2.77.25** ॥ 3019

അശ്രൂണി പരിമൃദ്നന്തൗ
രക്തേക്ഷൗ ദീനഭാഷിണൗ ।
അമാത്യാസ്ത്വരയന്തി സ്മ
തനയൗ ചാപരാഃ ക്രിയാഃ ॥ **2.77.26** ॥ 3020

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശത്രുഘ്നസ്യ രോഷസ്തേന കുബ്ജായാ ഭൂമൗ വികർഷണം ഭരതസ്യാദേശേന തസ്യാ മോചനം ച

അഥ യാത്രാം സമീഹന്തം
ശത്രുഘ്നോ ലക്ഷ്മണാനുജഃ।
ഭരതം ശോകസന്തപ്ത -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.78.1** ॥ 3021

ഗതിർയഃ സർവഭൂതാനാം
ദുഃഖേ കിം പുനരാത്മനഃ।
സ രാമഃ സത്ത്വസമ്പന്നഃ
സ്ത്രിയാ പ്രവ്രാജിതോ വനം ॥ **2.78.2** ॥ 3022

ബലവാൻ വീർയസമ്പന്നോ
ലക്ഷ്മണോ നാമ യോഽപ്യസൗ।
കിം ന മോചയതേ രാമം
കൃത്വാപി പിതൃനിഗ്രഹം ॥ **2.78.3** ॥ 3023

പൂർവമേവ തു വിഗ്രാഹ്യഃ
സമവേക്ഷ്യ നയാനയൗ।

ഉത്പഥം യഃ സമാരൂഢോ
നാർയാ രാജാ വശം ഗതഃ ॥ **2.78.4** ॥ 3024

ഇതി സംഭാഷമാണേ തു
ശത്രുഘ്നേ ലക്ഷ്മണാനുജേ ।
പ്രാഗ്ദ്വാരേഽഭൂത് തദാ കുബ്ജാ
സർവാഭരണഭൂഷിതാ ॥ **2.78.5** ॥ 3025

ലിപ്താ ചന്ദനസാരേണ
രാജവസ്ത്രാണി ബിഭ്രതീ ।
വിവിധം വിവിധൈസ്തൈസ്തൈ -
ർഭൂഷണൈശ്ച വിഭൂഷിതാ ॥ **2.78.6** ॥ 3026

മേഖലാദാമഭിശ്ചിത്രൈ -
രൻയൈശ്ച വരഭൂഷണൈഃ ।
ബഭാസേ ബഹുഭിർബദ്ധാ
രജ്ജുഭിരിവ വാനരീ ॥ **2.78.7** ॥ 3027

താം സമീക്ഷ്യ തദാ ദ്വാഃസ്ഥാ
ഭൃശം പാപസ്യ കാരിണീം ।
ഗൃഹീത്വാകരുണം കുബ്ജാം
ശത്രുഘ്നായ ൻയവേദയത് ॥ **2.78.8** ॥ 3028

യസ്യാഃ കൃതേ വനേ രാമോ
ൻയസ്തദേഹശ്ച വഃ പിതാ ।
സേയം പാപാ നൃശംസാ ച
തസ്യാഃ കുരു യഥാമതി ॥ **2.78.9** ॥ 3029

ശത്രുഘ്നശ്ച തദാജ്ഞായ
വചനം ഭൃശദുഃഖിതഃ ।

അന്തഃപുരചരാൻ സർവാ -
നിത്യുവാച ധൃതവ്രതഃ ॥ **2.78.10** ॥ 3030

തീവ്രമുത്പാദിതം ദുഃഖം
ഭ്രാതൄണാം മേ തഥാ പിതുഃ ।
യഥാ സേയം നൃശംസസ്യ
കർമണഃ ഫലമശ്നുതാം ॥ **2.78.11** ॥ 3031

ഏവമുക്ത്വാ ച തേനാശു
സഖീജനസമാവൃതാ ।
ഗൃഹീതാ ബലവത് കുബ്ജാ
സാ തദ് ഗൃഹമനാദയത് ॥ **2.78.12** ॥ 3032

തതഃ സുഭൃശസന്തപ്ത -
സ്തസ്യാഃ സർവഃ സഖീജനഃ ।
ക്രുദ്ധമാജ്ഞായ ശത്രുഘ്നം
വ്യപലായത സർവശഃ ॥ **2.78.13** ॥ 3033

അമന്ത്രയത കൃത്സ്നശ്ച
തസ്യാഃ സർവഃ സഖീജനഃ ।
യഥായം സമുപക്രാന്തോ
നിഃശേഷം നഃ കരിഷ്യതി ॥ **2.78.14** ॥ 3034

സാനുക്രോശാം വദാന്യാം ച
ധർമജ്ഞാം ച യശസ്വിനീം ।
കൗസൽയാം ശരണം യാമഃ
സാ ഹി നോഽസ്തി ധ്രുവാ ഗതിഃ ॥ **2.78.15** ॥ 3035

സ ച രോഷേണ സംവീതഃ
ശത്രുഘ്നഃ ശത്രുശാസനഃ ।

വിചകർഷ തദാ കുബ്ജാം
ക്രോശന്തീം പൃഥിവീതലേ ॥ **2.78.16** ॥ 3036

തസ്യാം ഹ്യാകൃഷ്യമാണായാം
മന്ഥരായാം തതസ്തതഃ।
ചിത്രം ബഹുവിധം ഭാണ്ഡം
പൃഥിവ്യാം തദ്വ്യശീർയത ॥ **2.78.17** ॥ 3037

തേന ഭാണ്ഡേന വിസ്തീർണം
ശ്രീമദ് രാജനിവേശനം।
അശോഭത തദാ ഭൂയഃ
ശാരദം ഗഗനം യഥാ ॥ **2.78.18** ॥ 3038

സ ബലീ ബലവത് ക്രോധാദ്
ഗൃഹീത്വാ പുരുഷർഷഭഃ।
കൈകേയീമഭിനിർഭർത്സ്യ
ബഭാഷേ പരുഷം വചഃ ॥ **2.78.19** ॥ 3039

തൈർവാക്യൈഃ പരുഷൈർദുഃഖൈഃ
കൈകേയീ ഭൃശദുഃഖിതാ।
ശത്രുഘ്നഭയസന്ത്രസ്താ
പുത്രം ശരണമാഗതാ ॥ **2.78.20** ॥ 3040

തം പ്രേക്ഷ്യ ഭരതഃ ക്രുദ്ധം
ശത്രുഘ്നമിദമബ്രവീത്।
അവധ്യാഃ സർവഭൂതാനാം
പ്രമദാഃ ക്ഷമ്യതാമിതി ॥ **2.78.21** ॥ 3041

ഹൻയാമഹമിമാം പാപാം
കൈകേയീം ദുഷ്ടചാരിണീം।

യദി മാം ധാർമികോ രാമോ
നാസൂയേൻമാതൃഘാതകം ॥ **2.78.22** ॥ 3042

ഇമാമപി ഹതാം കുബ്ജാം
യദി ജാനാതി രാഘവഃ ।
ത്വാം ച മാം ചൈവ ധർമാത്മാ
നാഭിഭാഷിഷ്യതേ ധ്രുവം ॥ **2.78.23** ॥ 3043

ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ
ശത്രുഘ്നോ ലക്ഷ്മണാനുജഃ ।
ൻയവർതത തതോ ദോഷാത്
താം മുമോച ച മൂർഛിതാം ॥ **2.78.24** ॥ 3044

സാ പാദമൂലേ കൈകേയ്യാ
മന്ഥരാ നിപപാത ഹ ।
നിഃശ്വസന്തീ സുദുഃഖാർതാ
കൃപണം വിലലാപ ഹ ॥ **2.78.25** ॥ 3045

ശത്രുഘ്നവിക്ഷേപവിമൂഢസംജ്ഞാം
സമീക്ഷ്യ കുബ്ജാം ഭരതസ്യ മാതാ ।
ശനൈഃ സമാശ്വാസയദാർതരൂപാം
ക്രൗഞ്ചീം വിലഗ്നാമിവ വീക്ഷമാണാം ॥ **2.78.26** ॥ 3046

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടസപ്തതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

മന്ത്രിപ്രഭൃതീനാം ഭരതം പ്രതി രാജ്യമംഗീകർതും പ്രസ്താവോ ഭരതേനാഭിഷേകസാമഗ്രീം പരിക്രമ്യ "ശ്രീരാമ ഏവ രാജ്യമധികരോതി" ഇതി പ്രതിപാദ്യ തന്നിവർതയിതും വനേ ഗന്തും വ്യവസ്ഥാകരണായ സർവാൻ പ്രത്യാദേശദാനം ച

തതഃ പ്രഭാതസമയേ
ദിവസേ്ഥ ചതുർദശേ ।
സമേത്യ രാജകർതാരോ
ഭരതം വാക്യമബ്രുവൻ ॥ **2.79.1** ॥ 3047

ഗതോ ദശരഥഃ സ്വർഗം
യോ നോ ഗുരുതരോ ഗുരുഃ ।
രാമം പ്രവ്രാജ്യ വൈ ജ്യേഷ്ഠം
ലക്ഷ്മണം ച മഹാബലം ॥ **2.79.2** ॥ 3048

ത്വമദ്യ ഭവ നോ രാജാ
രാജപുത്ര മഹായശഃ ।
സംഗത്യാ നാപരാധ്നോതി
രാജ്യമേതദനായകം ॥ **2.79.3** ॥ 3049

ആഭിഷേചനികം സർവ -
മിദമാദായ രാഘവ ।
പ്രതീക്ഷതേ ത്വാം സ്വജനഃ
ശ്രേണയശ്ച നൃപാത്മജ ॥ **2.79.4** ॥ 3050

രാജ്യം ഗൃഹാണ ഭരത
പിതൃപൈതാമഹം ധ്രുവം ।
അഭിഷേചയ ചാത്മാനം
പാഹി ചാസ്മാൻ നരർഷഭ ॥ **2.79.5** ॥ 3051

ആഭിഷേചനികം ഭാണ്ഡം
കൃത്വാ സർവം പ്രദക്ഷിണം ।
ഭരതസ്തം ജനം സർവം
പ്രത്യുവാച ധൃതവ്രതഃ ॥ **2.79.6** ॥ 3052

ജ്യേഷ്ഠസ്യ രാജതാ നിത്യ -
മുചിതാ ഹി കുലസ്യ നഃ ।
നൈവം ഭവന്തോ മാം വക്തു -
മർഹന്തി കുശലാ ജനാഃ ॥ **2.79.7** ॥ 3053

രാമഃ പൂർവോ ഹി നോ ഭ്രാതാ
ഭവിഷ്യതി മഹീപതിഃ ।
അഹം ത്വരണ്യേ വത്സ്യാമി
വർഷാണി നവ പഞ്ച ച ॥ **2.79.8** ॥ 3054

യുജ്യതാം മഹതീ സേനാ
ചതുരംഗമഹാബലാ ।
ആനയിഷ്യാമ്യഹം ജ്യേഷ്ഠം
ഭ്രാതരം രാഘവം വനാത് ॥ **2.79.9** ॥ 3055

ആഭിഷേചനികം ചൈവ
സർവമേതദുപസ്കൃതം।
പുരസ്കൃത്യ ഗമിഷ്യാമി
രാമഹേതോർവനം പ്രതി ॥ **2.79.10** ॥ 3056

തത്രൈവ തം നരവ്യാഘ്ര -
മഭിഷിച്യ പുരസ്കൃതം।
ആനയിഷ്യാമി വൈ രാമം
ഹവ്യവാഹമിവാധ്വരാത് ॥ **2.79.11** ॥ 3057

ന സകാമാം കരിഷ്യാമി
സ്വാമിമാം മാതൃഗന്ധിനീം।
വനേ വത്സ്യാമ്യഹം ദുർഗേ
രാമോ രാജാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.79.12** ॥ 3058

ക്രിയതാം ശിൽപിഭിഃ പന്ഥാഃ
സമാനി വിഷമാണി ച।
രക്ഷിണശ്ചാനുസംയാന്തു
പഥി ദുർഗവിചാരകാഃ ॥ **2.79.13** ॥ 3059

ഏവം സംഭാഷമാണം തം
രാമഹേതോർനൃപാത്മജം।
പ്രത്യുവാച ജനഃ സർവഃ
ശ്രീമദ് വാക്യമനുത്തമം ॥ **2.79.14** ॥ 3060

ഏവം തേ ഭാഷമാണസ്യ
പദ്മാ ശ്രീരുപതിഷ്ഠതാം।
യസ്ത്വം ജ്യേഷ്ഠേ നൃപസുതേ
പൃഥിവീം ദാതുമിച്ഛസി ॥ **2.79.15** ॥ 3061

അനുത്തമം തദ്വചനം നൃപാത്മജഃ
പ്രഭാഷിതം സംശ്രവണേ നിശമ്യ ച ।
പ്രഹർഷജാസ്തം പ്രതി ബാഷ്പബിന്ദവോ
നിപേതുരാർയാനനനേത്രസംഭവാഃ ॥ **2.79.16** ॥ 3062

ഊചുസ്തേ വചനമിദം നിശമ്യ ഹൃഷ്ടാഃ
സാമാത്യാഃ സപരിഷദോ വിയാതശോകാഃ ।
പന്ഥാനം നരവരഭക്തിമാൻ ജനശ്ച
വ്യാദിഷ്ടസ്തവ വചനാച്ച ശിൽപിവർഗഃ ॥ **2.79.17** ॥ 3063

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

അയോധ്യാതോ ഗംഗാതടമഭിവ്യാപ്യ സുരമ്യശിവിരകൂപാദിയുതസ്യ സുഖദരാജമാർഗസ്യ നിർമാണം

അഥ ഭൂമിപ്രദേശജ്ഞാഃ
സൂത്രകർമവിശാരദാഃ।
സ്വകർമാഭിരതാഃ ശൂരാഃ
ഖനകാ യന്ത്രകാസ്തഥാ ॥ **2.80.1** ॥ 3064

കർമാന്തികാഃ സ്ഥപതയഃ
പുരുഷാ യന്ത്രകോവിദാഃ।
തഥാ വർധകയശ്ചൈവ
മാർഗിണോ വൃക്ഷതക്ഷകാഃ ॥ **2.80.2** ॥ 3065

സൂപകാരാഃ സുധാകാരാ
വംശചർമകൃതസ്തഥാ।
സമർഥാ യേ ച ദ്രഷ്ടാരഃ
പുരതശ്ച പ്രതസ്ഥിരേ ॥ **2.80.3** ॥ 3066

സ തു ഹർഷാത് തമുദ്ദേശം
ജനൗഘോ വിപുലഃ പ്രയാൻ।

അശോഭത മഹാവേഗഃ
സാഗരസ്യേവ പർവണി ॥ **2.80.4** ॥ 3067

തേ സ്വവാരം സമാസ്ഥായ
വർത്മകർമണി കോവിദാഃ।
കരണൈർവിവിധോപേതൈഃ
പുരസ്താത് സമ്പ്രതസ്ഥിരേ ॥ **2.80.5** ॥ 3068

ലതാ വൽലീശ്ച ഗുൽമാംശ്ച
സ്ഥാണൂനശ്മന ഏവ ച।
ജനാസ്തേ ചക്രിരേ മാർഗം
ഛിന്ദന്തോ വിവിധാൻ ദ്രുമാൻ ॥ **2.80.6** ॥ 3069

അവൃക്ഷേഷു ച ദേശേഷു
കേചിദ് വൃക്ഷാനരോപയൻ।
കേചിത് കുഠാരൈഷ്ടങ്കൈശ്ച
ദാത്രൈശ്ഛിന്ദൻ ക്വചിത് ക്വചിത് ॥ **2.80.7** ॥ 3070

അപരേ വീരണസ്തംബാൻ
ബലിനോ ബലവത്തരാഃ।
വിധമന്തി സ്മ ദുർഗാണി
സ്ഥലാനി ച തതസ്തതഃ ॥ **2.80.8** ॥ 3071

അപരേഽപൂരയൻ കൂപാൻ
പാംസുഭിഃ ശ്വഭ്രമായതം।
നിമ്നഭാഗാംസ്തഥൈവാശു
സമാംശ്ചക്രുഃ സമന്തതഃ ॥ **2.80.9** ॥ 3072

ബബന്ധുർബന്ധനീയാംശ്ച
ക്ഷോദ്യാൻ സഞ്ചുക്ഷുദുസ്തഥാ।

ബിഭിദുർഭേദനീയാംശ്ച
താംസ്താൻ ദേശാൻ നരാസ്തദാ ॥ **2.80.10** ॥ 3073

അചിരേണ തു കാലേന
പരിവാഹാൻ ബഹൂദകാൻ।
ചക്രുർബഹുവിധാകാരാൻ
സാഗരപ്രതിമാൻ ബഹൂൻ ॥ **2.80.11** ॥ 3074

നിർജലേഷു ച ദേശേഷു
ഖാനയാമാസുരുത്തമാൻ।
ഉദപാനാൻ ബഹുവിധാൻ
വേദികാപരിമണ്ഡിതാൻ ॥ **2.80.12** ॥ 3075

സസുധാകുട്ടിമതലഃ
പ്രപുഷ്പിതമഹീരുഹഃ।
മത്തോദ്ഘുഷ്ടദ്വിജഗണഃ
പതാകാഭിരലങ്കൃതഃ ॥ **2.80.13** ॥ 3076

ചന്ദനോദകസംസിക്തോ
നാനാകുസുമഭൂഷിതഃ।
ബഹ്വശോഭത സേനായാഃ
പന്ഥാഃ സുരപഥോപമഃ ॥ **2.80.14** ॥ 3077

ആജ്ഞാപ്യാഥ യഥാജ്ഞപ്തി
യുക്താസ്തേഽധികൃതാ നരാഃ।
രമണീയേഷു ദേശേഷു
ബഹുസ്വാദുഫലേഷു ച ॥ **2.80.15** ॥ 3078

യോ നിവേശസ്ത്വഭിപ്രേതോ
ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ।

ഭൂയസ്തം ശോഭയാമാസു -
ർഭൂഷാഭിർഭൂഷണോപമം ॥ **2.80.16** ॥ 3079

നക്ഷത്രേഷു പ്രശസ്തേഷു
മുഹൂർതേഷു ച തദ്വിദഃ।
നിവേശാൻ സ്ഥാപയാമാസു -
ർഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ ॥ **2.80.17** ॥ 3080

ബഹുപാംസുചയാശ്ചാപി
പരിഖാഃ പരിവാരിതാഃ।
തത്രേന്ദ്രനീലപ്രതിമാഃ
പ്രതോലീവരശോഭിതാഃ ॥ **2.80.18** ॥ 3081

പ്രാസാദമാലാസംയുക്തൗഃ
സൗധപ്രാകാരസംവൃതാഃ।
പതാകാശോഭിതാഃ സർവേ
സുനിർമിതമഹാപഥാഃ ॥ **2.80.19** ॥ 3082

വിസർപദ്ഭിരിവാകാശേ
വിടങ്കാഗ്രവിമാനകൈഃ।
സമുച്ഛ്രിതൈർനിവേശാസ്തേ
ബഭുഃ ശക്രപുരോപമാഃ ॥ **2.80.20** ॥ 3083

ജാഹ്നവീം തു സമാസാദ്യ വിവിധദ്രുമകാനനാം।
ശീതലാമലപാനീയാം മഹാമീനസമാകുലാം ॥ **2.80.21** ॥ 3084

സചന്ദ്രതാരാഗണമണ്ഡിതം യഥാ
നഭഃ ക്ഷപായാമമലം വിരാജതേ।
നരേന്ദ്രമാർഗഃ സ തദാ വ്യരാജത
ക്രമേണ രമ്യഃ ശുഭശിൽപിനിർമിതഃ ॥ **2.80.22** ॥ 3085

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

പ്രാതർമംഗലവാദ്യഘോഷമാകർണ്യ ഭരതസ്യ ദുഃഖം തത്സന്നിവർത്യ വിലപനം രാജസഭാമാഗതേന വസിഷ്ഠേന മന്ത്രിപ്രഭൃതീനാനയിതും ദൂതാനാം പ്രേഷണം

തതോ നാന്ദീമുഖീം രാത്രിം
ഭരതം സൂതമാഗധാഃ ।
തുഷ്ടുവുഃ സവിശേഷജ്ഞാഃ
സ്തവൈർമംഗലസംസ്തവൈഃ ॥ **2.81.1** ॥ 3086

സുവർണകോണാഭിഹതഃ
പ്രാണദദ്യാമദുന്ദുഭിഃ ।
ദധ്മുഃ ശംഖാംശ്ച ശതശോ
വാദ്യാംശ്ചോച്ചാവചസ്വരാൻ ॥ **2.81.2** ॥ 3087

സ തൂർയഘോഷഃ സുമഹാൻ
ദിവമാപൂരയന്നിവ ।
ഭരതം ശോകസന്തപ്തം
ഭൂയഃ ശോകൈരരന്ധയത് ॥ **2.81.3** ॥ 3088

തതഃ പ്രബുദ്ധോ ഭരത -
സ്തം ഘോഷം സന്നിവർത്യ ച ।

നാഹം രാജേതി ചോക്ത്വാ തം
ശത്രുഘ്നമിദമബ്രവീത് ॥ **2.81.4** ॥ 3089

പശ്യ ശത്രുഘ്ന കൈകേയ്യാ
ലോകസ്യാപകൃതം മഹത്।
വിസൃജ്യ മയി ദുഃഖാനി
രാജാ ദശരഥോ ഗതഃ ॥ **2.81.5** ॥ 3090

തസ്യൈഷാ ധർമരാജസ്യ
ധർമമൂലാ മഹാത്മനഃ।
പരിഭ്രമതി രാജശ്രീ -
ർനൗരിവാകർണികാ ജലേ ॥ **2.81.6** ॥ 3091

യോ ഹി നഃ സുമഹാൻ നാഥഃ
സോഽപി പ്രവ്രാജിതോ വനേ।
അനയാ ധർമമുത്സൃജ്യ
മാത്രാ മേ രാഘവഃ സ്വയം ॥ **2.81.7** ॥ 3092

ഇത്യേവം ഭരതം വീക്ഷ്യ
വിലപന്തമചേതനം।
കൃപണാ രുരുദുഃ സർവാഃ
സുസ്വരം യോഷിതസ്തദാ ॥ **2.81.8** ॥ 3093

തഥാ തസ്മിൻ വിലപതി
വസിഷ്ഠോ രാജധർമവിത്।
സഭാമിക്ഷ്വാകുനാഥസ്യ
പ്രവിവേശ മഹായശാഃ ॥ **2.81.9** ॥ 3094

ശാതകുംഭമയീം രമ്യാം
മണിഹേമസമാകുലാം।

സുധർമാമിവ ധർമാത്മാ
സഗണഃ പ്രത്യപദ്യത ॥ **2.81.10** ॥ 3095

സ കാഞ്ചനമയം പീഠം
സ്വസ്ത്യാസ്തരണസംവൃതം।
അധ്യാസ്ത സർവവേദജ്ഞോ
ദൂതാനനുശശാസ ച ॥ **2.81.11** ॥ 3096

ബ്രാഹ്മണാൻ ക്ഷത്രിയാൻ യോധാ -
നമാത്യാൻ ഗണവൽലഭാൻ।
ക്ഷിപ്രമാനയതാവ്യഗ്രാഃ
കൃത്യമാത്യയികം ഹി നഃ ॥ **2.81.12** ॥ 3097

സരാജപുത്രം ശത്രുഘ്നം
ഭരതം ച യശസ്വിനം।
യുധാജിതം സുമന്ത്രം ച
യേ ച തത്ര ഹിതാ ജനാഃ ॥ **2.81.13** ॥ 3098

തതോ ഹലഹലാശബ്ദോ
മഹാൻ സമുദപദ്യത।
രഥൈരശ്വൈർഗജൈശ്ചാപി
ജനാനാമുപഗച്ഛതാം ॥ **2.81.14** ॥ 3099

തതോ ഭരതമായാന്തം
ശതക്രതുമിവാമരാഃ।
പ്രത്യനന്ദൻ പ്രകൃതയോ
യഥാ ദശരഥം തഥാ ॥ **2.81.15** ॥ 3100

ഹ്രദ ഇവ തിമിനാഗസംവൃതഃ
സ്തിമിതജലോ മണിശംഖശർകരഃ।

ദശരഥസുതശോഭിതാ സഭാ
സദശരഥേവ ബഭൂവ സാ പുരാ ॥ **2.81.16** ॥ 3101

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വ്യശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

വസിഷ്ഠസ്യ ഭരതം പ്രതി രാജ്യേ സ്വമഭിഷേചയിതുമാദേശോ ഭരതേന തമാദേശമനുചിതം കഥയിത്വാ തസ്യാനംഗീകരണം ശ്രീരാമം നിവർതയിതും വനേ ഗമനാർഥം വ്യവസ്ഥാകരണായ സർവാൻ പ്രത്യാദേശദാനം ച

താമാർയഗണസമ്പൂർണാം
ഭരതഃ പ്രഗ്രഹാം സഭാം ।
ദദർശ ബുദ്ധിസമ്പന്നഃ
പൂർണചന്ദ്രാം നിശാമിവ ॥ **2.82.1** ॥ 3102

ആസനാനി യഥാന്യായ -
മാർയാണാം വിശതാം തദാ ।
വസ്ത്രാംഗരാഗപ്രഭയാ
ദ്യോതിതാ സാ സഭോത്തമാ ॥ **2.82.2** ॥ 3103

സാ വിദ്വജ്ജനസമ്പൂർണാ
സഭാ സുരുചിരാ തഥാ ।
അദൃശ്യത ഘനാപായേ
പൂർണചന്ദ്രേവ ശർവരീ ॥ **2.82.3** ॥ 3104

രാജ്ഞസ്തു പ്രകൃതീഃ സർവാഃ
സ സമ്പ്രേക്ഷ്യ ച ധർമവിത്।
ഇദം പുരോഹിതോ വാക്യം
ഭരതം മൃദു ചാബ്രവീത് ॥ **2.82.4** ॥ 3105

താത രാജാ ദശരഥഃ
സ്വർഗതോ ധർമമാചരൻ।
ധനധാന്യവതീം സ്ഫീതാം
പ്രദായ പൃഥിവീം തവ ॥ **2.82.5** ॥ 3106

രാമസ്തഥാ സത്യവൃത്തിഃ
സതാം ധർമമനുസ്മരൻ।
നാജഹാത് പിതുരാദേശം
ശശീ ജ്യോത്സ്നാമിവോദിതഃ ॥ **2.82.6** ॥ 3107

പിത്രാ ഭ്രാത്രാ ച തേ ദത്തം
രാജ്യം നിഹതകണ്ടകം।
തദ് ഭുങ്ക്ഷ്വ മുദിതാമാത്യഃ
ക്ഷിപ്രമേവാഭിഷേചയ ॥ **2.82.7** ॥ 3108

ഉദീച്യാശ്ച പ്രതീച്യാശ്ച
ദാക്ഷിണാത്യാശ്ച കേവലാഃ।
കോട്യാപരാന്താഃ സാമുദ്രാ
രത്നാൻയുപഹരന്തു തേ ॥ **2.82.8** ॥ 3109

തച്ഛ്രുത്വാ ഭരതോ വാക്യം
ശോകേനാഭിപരിപ്ലുതഃ।
ജഗാമ മനസാ രാമം
ധർമജ്ഞോ ധർമകാങ്ക്ഷയാ ॥ **2.82.9** ॥ 3110

സബാഷ്പകലയാ വാചാ
കലഹംസസ്വരോ യുവാ।
വിലലാപ സഭാമധ്യേ
ജഗർഹേ ച പുരോഹിതം ॥ **2.82.10** ॥ 3111

ചരിതബ്രഹ്മചർയസ്യ
വിദ്യാസ്നാതസ്യ ധീമതഃ।
ധർമേ പ്രയതമാനസ്യ
കോ രാജ്യം മദ്വിധോ ഹരേത് ॥ **2.82.11** ॥ 3112

കഥം ദശരഥാജ്ജാതോ
ഭവേദ് രാജ്യാപഹാരകഃ।
രാജ്യം ചാഹം ച രാമസ്യ
ധർമം വക്തുമിഹാർഹസി ॥ **2.82.12** ॥ 3113

ജ്യേഷ്ഠഃ ശ്രേഷ്ഠശ്ച ധർമാത്മാ
ദിലീപനഹുഷോപമഃ।
ലബ്ധുമർഹതി കാകുത്സ്ഥോ
രാജ്യം ദശരഥോ യഥാ ॥ **2.82.13** ॥ 3114

അനാർയജുഷ്ടമസ്വർഗ്യം
കുർയാം പാപമഹം യദി।
ഇക്ഷ്വാകൂണാമഹം ലോകേ
ഭവേയം കുലപാംസനഃ ॥ **2.82.14** ॥ 3115

യദ്ധി മാത്രാ കൃതം പാപം
നാഹം തദപി രോചയേ।
ഇഹസ്ഥാ വനദുർഗസ്ഥം
നമസ്യാമി കൃതാഞ്ജലിഃ ॥ **2.82.15** ॥ 3116

രാമമേവാനുഗച്ഛാമി
സ രാജാ ദ്വിപദാം വരഃ।
ത്രയാണാമപി ലോകാനാം
രാഘവോ രാജ്യമർഹതി ॥ **2.82.16** ॥ 3117

തദ്വാക്യം ധർമസംയുക്തം
ശ്രുത്വാ സർവേ സഭാസദഃ।
ഹർഷാൻമുമുചുരശ്രൂണി
രാമേ നിഹിതചേതസഃ ॥ **2.82.17** ॥ 3118

യദി ത്വാര്യം ന ശക്ഷ്യാമി
വിനിവർതയിതും വനാത്।
വനേ തത്രൈവ വത്സ്യാമി
യഥാര്യോ ലക്ഷ്മണസ്തഥാ ॥ **2.82.18** ॥ 3119

സർവോപായം തു വർതിഷ്യേ
വിനിവർതയിതും ബലാത്।
സമക്ഷമാര്യമിശ്രാണാം
സാധൂനാം ഗുണവർതിനാം ॥ **2.82.19** ॥ 3120

വിഷ്ടികർമാന്തികാഃ സർവേ
മാർഗശോധകദക്ഷകാഃ।
പ്രസ്ഥാപിതാ മയാ പൂർവം
യാത്രാ ച മമ രോചതേ ॥ **2.82.20** ॥ 3121

ഏവമുക്ത്വാ തു ധർമാത്മാ
ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ।
സമീപസ്ഥമുവാചേദം
സുമന്ത്രം മന്ത്രകോവിദം ॥ **2.82.21** ॥ 3122

തൂർണമുത്ഥായ ഗച്ഛ ത്വം
സുമന്ത്ര മമ ശാസനാത് ।
യാത്രാമാജ്ഞാപയ ക്ഷിപ്രം
ബലം ചൈവ സമാനയ ॥ **2.82.22** ॥ 3123

ഏവമുക്തഃ സുമന്ത്രസ്തു
ഭരതേന മഹാത്മനാ ।
പ്രഹൃഷ്ടഃ സോഽദിശത് സർവം
യഥാസന്ദിഷ്ടമിഷ്ടവത് ॥ **2.82.23** ॥ 3124

താഃ പ്രഹൃഷ്ടാഃ പ്രകൃതയോ
ബലാധ്യക്ഷാ ബലസ്യ ച ।
ശ്രുത്വാ യാത്രാം സമാജ്ഞപ്താം
രാഘവസ്യ നിവർതനേ ॥ **2.82.24** ॥ 3125

തതോ യോധാംഗനാഃ സർവാ
ഭർതൄൻ സർവാൻ ഗൃഹേ ഗൃഹേ ।
യാത്രാഗമനമാജ്ഞായ
ത്വരയന്തി സ്മ ഹർഷിതാഃ ॥ **2.82.25** ॥ 3126

തേ ഹയൈർഗോരഥൈഃ ശീഘ്രം
സ്യന്ദനൈശ്ച മനോജവൈഃ ।
സഹ യോഷിദ്ബലാധ്യക്ഷാ
ബലം സർവമചോദയൻ ॥ **2.82.26** ॥ 3127

സജ്ജം തു തദ് ബലം ദൃഷ്ട്വാ
ഭരതോ ഗുരുസന്നിധൗ ।
രഥം മേ ത്വരയസ്വേതി
സുമന്ത്രം പാർശ്വതോഽബ്രവീത് ॥ **2.82.27** ॥ 3128

ഭരതസ്യ തു തസ്യാജ്ഞാം
പരിഗൃഹ്യ പ്രഹർഷിതഃ।
രഥം ഗൃഹീത്വോപയയൗ
യുക്തം പരമവാജിഭിഃ ॥ **2.82.28** ॥ 3129

സ രാഘവഃ സത്യധൃതിഃ പ്രതാപവാൻ
ബ്രുവൻ സുയുക്തം ദൃഢസത്യവിക്രമഃ।
ഗുരും മഹാരണ്യഗതം യശസ്വിനം
പ്രസാദയിഷ്യൻ ഭരതോഽബ്രവീത് തദാ ॥ **2.82.29** ॥ 3130

തൂർണം ത്വമുത്ഥായ സുമന്ത്ര ഗച്ഛ
ബലസ്യ യോഗായ ബലപ്രധാനാൻ।
ആനേതുമിച്ഛാമി ഹി തം വനസ്ഥം
പ്രസാദ്യ രാമം ജഗതോ ഹിതായ ॥ **2.82.30** ॥ 3131

സ സൂതപുത്രോ ഭരതേന സമ്യ -
ഗാജ്ഞാപിതഃ സമ്പരിപൂർണകാമഃ।
ശശാസ സർവാൻ പ്രകൃതിപ്രധാനാൻ
ബലസ്യ മുഖ്യാംശ്ച സുഹൃജ്ജനം ച ॥ **2.82.31** ॥ 3132

തതഃ സമുത്ഥായ കുലേ കുലേ തേ
രാജൻയവൈശ്യാ വൃഷലാശ്ച വിപ്രാഃ।
അയൂയുജന്നുഷ്ട്രരഥാൻ ഖരാംശ്ച
നാഗാൻ ഹയാംശ്ചൈവ കുലപ്രസൂതാൻ ॥ **2.82.32** ॥ 3133

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വ്യശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്ര്യശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതസ്യ വനയാത്രാ ശൃംഗവേരപുരേ രാത്രിവാസശ്ച

തതഃ സമുത്ഥിതഃ കൽയ -
മാസ്ഥായ സ്യന്ദനോത്തമം ।
പ്രയയൗ ഭരതഃ ശീഘ്രം
രാമദർശനകാമ്യയാ ॥ **2.83.1** ॥ 3134

അഗ്രതഃ പ്രയയുസ്തസ്യ
സർവേ മന്ത്രിപുരോഹിതാഃ ।
അധിരുഹ്യ ഹയൈർയുക്താൻ
രഥാൻ സൂര്യരഥോപമാൻ ॥ **2.83.2** ॥ 3135

നവനാഗസഹസ്രാണി
കൽപിതാനി യഥാവിധി ।
അൻവയുർഭരതം യാന്ത -
മിക്ഷ്വാകുകുലനന്ദനം ॥ **2.83.3** ॥ 3136

ഷഷ്ഠീ രഥസഹസ്രാണി
ധൻവിനോ വിവിധായുധാഃ ।
അൻവയുർഭരതം യാന്തം
രാജപുത്രം യശസ്വിനം ॥ **2.83.4** ॥ 3137

ശതം സഹസ്രാണ്യയശ്വാനാം
സമാരൂഢാനി രാഘവം।
അൻവയുർഭരതം യാന്തം
രാജപുത്രം യശസ്വിനം ॥ **2.83.5** ॥ 3138

കൈകേയീ ച സുമിത്രാ ച
കൗസൽയാ ച യശസ്വിനീ।
രാമാനയനസന്തുഷ്ടാ
യയുർയാനേന ഭാസ്വതാ ॥ **2.83.6** ॥ 3139

പ്രയാതാശ്ചാര്യസംഘാതാ
രാമം ദ്രഷ്ടും സലക്ഷ്മണം।
തസ്യൈവ ച കഥാശ്ചിത്രാഃ
കുർവാണാ ഹൃഷ്ടമാനസാഃ ॥ **2.83.7** ॥ 3140

മേഘശ്യാമം മഹാബാഹും
സ്ഥിരസത്ത്വം ദൃഢവ്രതം।
കദാ ദ്രക്ഷ്യാമഹേ രാമം
ജഗതഃ ശോകനാശനം ॥ **2.83.8** ॥ 3141

ദൃഷ്ട ഏവ ഹി നഃ ശോക -
മപനേഷ്യതി രാഘവഃ।
തമഃ സർവസ്യ ലോകസ്യ
സമുദ്യന്നിവ ഭാസ്കരഃ ॥ **2.83.9** ॥ 3142

ഇത്യേവം കഥയന്തസ്തേ
സമ്പ്രഹൃഷ്ടാഃ കഥാഃ ശുഭാഃ।
പരിഷ്വജാനാശ്ചാൻയോൻയം
യയുർനാഗരികാസ്തദാ ॥ **2.83.10** ॥ 3143

യേ ച തത്രാപരേ സർവേ
സമ്മതാ യേ ച നൈഗമാഃ।
രാമം പ്രതിയയുർഹൃഷ്ടാഃ
സർവാഃ പ്രകൃതയഃ ശുഭാഃ ॥ **2.83.11** ॥ 3144

മണികാരാശ്ച യേ കേചിത്
കുംഭകാരാശ്ച ശോഭനാഃ।
സൂത്രകർമവിശേഷജ്ഞാ
യേ ച ശസ്ത്രോപജീവിനഃ ॥ **2.83.12** ॥ 3145

മായൂരകാഃ ക്രാകചികാ
വേധകാ രോചകാസ്തഥാ।
ദന്തകാരാഃ സുധാകാരാ
യേ ച ഗന്ധോപജീവിനഃ ॥ **2.83.13** ॥ 3146

സുവർണകാരാഃ പ്രഖ്യാതാ -
സ്തഥാ കംബലകാരകാഃ।
സ്നാപകോഷ്ണോദകാ വൈദ്യാ
ധൂപകാഃ ശൗണ്ഡികാസ്തഥാ ॥ **2.83.14** ॥ 3147

രജകാസ്തുന്നവായാശ്ച
ഗ്രാമഘോഷമഹത്തരാഃ।
ശൈലൂഷാശ്ച സഹ സ്ത്രീഭി -
ർയാന്തി കൈവർതകാസ്തഥാ ॥ **2.83.15** ॥ 3148

സമാഹിതാ വേദവിദോ
ബ്രാഹ്മണാ വൃത്തസമ്മതാഃ।
ഗോരഥൈർഭരതം യാന്ത -
മനുജഗ്മുഃ സഹസ്രശഃ ॥ **2.83.16** ॥ 3149

സുവേഷാഃ ശുദ്ധവസനാ -
സ്താമ്രമൃഷ്ടാനുലേപിനഃ।
സർവേ തേ വിവിധൈർയാനൈഃ
ശനൈർഭരതമൻവയുഃ ॥ **2.83.17** ॥ 3150

പ്രഹൃഷ്ടമുദിതാ സേനാ
സാൻവയാത് കൈകയീസുതം।
ഭ്രാതുരാനയനേ യാതം
ഭരതം ഭ്രാതൃവത്സലം ॥ **2.83.18** ॥ 3151

തേ ഗത്വാ ദൂരമധ്വാനം
രഥയാനാശ്വകുഞ്ജരൈഃ।
സമാസേദുസ്തതോ ഗംഗാം
ശൃംഗവേരപുരം പ്രതി ॥ **2.83.19** ॥ 3152

യത്ര രാമസഖാ വീരോ
ഗുഹോ ജ്ഞാതിഗണൈർവൃതഃ।
നിവസത്യപ്രമാദേന
ദേശം തം പരിപാലയൻ ॥ **2.83.20** ॥ 3153

ഉപേത്യ തീരം ഗംഗായാ -
ശ്ചക്രവാകൈരലങ്കൃതം।
വ്യവതിഷ്ഠത സാ സേനാ
ഭരതസ്യാനുയായിനീ ॥ **2.83.21** ॥ 3154

നിരീക്ഷ്യാനുത്ഥിതാം സേനാം
താം ച ഗംഗാം ശിവോദകാം।
ഭരതഃ സചിവാൻ സർവാ -
നബ്രവീദ് വാക്യകോവിദഃ ॥ **2.83.22** ॥ 3155

നിവേശയത മേ സൈന്യ -
മഭിപ്രായേണ സർവതഃ।
വിശ്രാന്താഃ പ്രതരിഷ്യാമഃ
ശ്വ ഇമാം സാഗരംഗമാം ॥ **2.83.23** ॥ 3156

ദാതും ച താവദിച്ഛാമി
സ്വർഗതസ്യ മഹീപതേഃ।
ഔർധ്വദേഹനിമിത്താർഥ -
മവതീർയോദകം നദീം ॥ **2.83.24** ॥ 3157

തസ്യൈവം ബ്രുവതോഽമാത്യാ -
സ്തഥേത്യുക്ത്വാ സമാഹിതാഃ।
ന്യവേശയംസ്താംശ്ഛന്ദേന
സ്വേന സ്വേന പൃഥക് പൃഥക് ॥ **2.83.25** ॥ 3158

നിവേശ്യ ഗംഗാമനു താം മഹാനദീം
ചമൂം വിധാനൈഃ പരിബർഹശോഭിനീം।
ഉവാസ രാമസ്യ തദാ മഹാത്മനോ
വിചിന്തമാനോ ഭരതോ നിവർതനം ॥ **2.83.26** ॥ 3159

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്ര്യശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുരശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

സ്വബന്ധൂൻ നദീസംരക്ഷണായ യുദ്ധാർഥമുദ്യമായ ചാദിശ്യ ഗുഹേനോപഹാരവസ്തൂൻയാദായ ഭരതസ്യ സമീപേ ഗമനം തം പ്രത്യാതിഥ്യം സ്വീകർതുമനുരോധശ്ച

തതോ നിവിഷ്ടാം ധ്വജിനീം
ഗംഗാമൻവാശ്രിതാം നദീം ।
നിഷാദരാജോ ദൃഷ്ട്വൈവ
ജ്ഞാതീൻ സ പരിതോഽബ്രവീത് ॥ **2.84.1** ॥ 3160

മഹതീയമിതഃ സേനാ
സാഗരാഭാ പ്രദൃശ്യതേ ।
നാസ്യാന്തമവഗച്ഛാമി
മനസാപി വിചിന്തയൻ ॥ **2.84.2** ॥ 3161

യദാ ന ഖലു ദുർബുദ്ധി -
ർഭരതഃ സ്വയമാഗതഃ ।
സ ഏഷ ഹി മഹാകായഃ
കോവിദാരധ്വജോ രഥേ ॥ **2.84.3** ॥ 3162

ബന്ധയിഷ്യതി വാ പാശൈ -
രഥ വാസ്മാൻ വധിഷ്യതി ।

അനു ദാശരഥിം രാമം
പിത്രാ രാജ്യാദ് വിവാസിതം ॥ **2.84.4** ॥ 3163

സമ്പന്നാം ശ്രിയമൻവിച്ഛം -
സ്തസ്യ രാജ്ഞഃ സുദുർലഭാം ।
ഭരതഃ കൈകയീപുത്രോ
ഹന്തും സമധിഗച്ഛതി ॥ **2.84.5** ॥ 3164

ഭർതാ ചൈവ സഖാ ചൈവ
രാമോ ദാശരഥിർമമ ।
തസ്യാർഥകാമാഃ സന്നദ്ധാ
ഗംഗാനൂപേഽത്ര തിഷ്ഠത ॥ **2.84.6** ॥ 3165

തിഷ്ഠന്തു സർവദാശാശ്ച
ഗംഗാമൻവാശ്രിതാ നദീം ।
ബലയുക്താ നദീരക്ഷാ
മാംസമൂലഫലാശനാഃ ॥ **2.84.7** ॥ 3166

നാവാം ശതാനാം പഞ്ചാനാം
കൈവർതാനാം ശതം ശതം ।
സന്നദ്ധാനാം തഥാ യൂനാം
തിഷ്ഠന്ത്വിത്യഭ്യചോദയത് ॥ **2.84.8** ॥ 3167

യദി തുഷ്ടസ്തു ഭരതോ
രാമസ്യേഹ ഭവിഷ്യതി ।
ഇയം സ്വസ്തിമതീ സേനാ
ഗംഗാമദ്യ തരിഷ്യതി ॥ **2.84.9** ॥ 3168

ഇത്യുക്ത്വോപായനം ഗൃഹ്യ
മത്സ്യമാംസമധൂനി ച ।

അഭിചക്രാമ ഭരതം
നിഷാദാധിപതിർഗുഹഃ ॥ **2.84.10** ॥ 3169

തമായാന്തം തു സമ്പ്രേക്ഷ്യ
സൂതപുത്രഃ പ്രതാപവാൻ।
ഭരതായാചചക്ഷേഽഥ
സമയജ്ഞോ വിനീതവത് ॥ **2.84.11** ॥ 3170

ഏഷ ജ്ഞാതിസഹസ്രേണ
സ്ഥപതിഃ പരിവാരിതഃ।
കുശലോ ദണ്ഡകാരണ്യേ
വൃദ്ധോ ഭ്രാതുശ്ച തേ സഖാ ॥ **2.84.12** ॥ 3171

തസ്മാത് പശ്യതു കാകുത്സ്ഥം
ത്വാം നിഷാദാധിപോ ഗുഹഃ।
അസംശയം വിജാനീതേ
യത്ര തൗ രാമലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.84.13** ॥ 3172

ഏതത് തു വചനം ശ്രുത്വാ
സുമന്ത്രാദ് ഭരതഃ ശുഭം।
ഉവാച വചനം ശീഘ്രം
ഗുഹഃ പശ്യതു മാമിതി ॥ **2.84.14** ॥ 3173

ലബ്ധ്വാനുജ്ഞാം സമ്പ്രഹൃഷ്ടോ
ജ്ഞാതിഭിഃ പരിവാരിതഃ।
ആഗമ്യ ഭരതം പ്രഹ്വോ
ഗുഹോ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.84.15** ॥ 3174

നിഷ്കുടശ്ചൈവ ദേശോഽയം
വഞ്ചിതാശ്ചാപി തേ വയം।

നിവേദയാമ തേ സർവം
സ്വകേ ദാശഗൃഹേ വസ ॥ **2.84.16** ॥ 3175

അസ്തി മൂലഫലം ചൈത -
ന്നിഷാദൈഃ സ്വയമർജിതം ।
ആർദ്രം ശുഷ്കം തഥാ മാംസം
വന്യം ചോച്ചാവചം തഥാ ॥ **2.84.17** ॥ 3176

ആശംസേ സ്വാശിതാ സേനാ
വത്സ്യത്യേനാം വിഭാവരീം ।
അർചിതോ വിവിധൈഃ കാമൈഃ -
ശ്വഃ സസൈന്യോ ഗമിഷ്യസി ॥ **2.84.18** ॥ 3177

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുരശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഗുഹഭരതയോർവാർതാലാപോ ഭരതസ്യ ശോകശ്ച

ഏവമുക്തസ്തു ഭരതോ
നിഷാദാധിപതിം ഗുഹം ।
പ്രത്യുവാച മഹാപ്രാജ്ഞോ
വാക്യം ഹേത്വർഥസംഹിതം ॥ **2.85.1** ॥ 3178

ഊർജിതഃ ഖലു തേ കാമഃ
കൃതോ മമ ഗുരോഃ സഖേ ।
യോ മേ ത്വമീദൃശീം സേനാ -
മഭ്യർചയിതുമിച്ഛസി ॥ **2.85.2** ॥ 3179

ഇത്യുക്ത്വാ സ മഹാതേജാ
ഗുഹം വചനമുത്തമം ।
അബ്രവീദ് ഭരതഃ ശ്രീമാൻ
പന്ഥാനം ദർശയൻ പുനഃ ॥ **2.85.3** ॥ 3180

കതരേണ ഗമിഷ്യാമി
ഭരദ്വാജാശ്രമം യഥാ ।
ഗഹനോഽയം ഭൃശം ദേശോ
ഗംഗാനൂപോ ദുരത്യയഃ ॥ **2.85.4** ॥ 3181

തസ്യ തദ് വചനം ശ്രുത്വാ
രാജപുത്രസ്യ ധീമതഃ।
അബ്രവീത് പ്രാഞ്ജലിർഭൂത്വാ
ഗുഹോ ഗഹനഗോചരഃ ॥ **2.85.5** ॥ 3182

ദാശാസ്ത്വനുഗമിഷ്യന്തി
ദേശജ്ഞാഃ സുസമാഹിതാഃ।
അഹം ചാനുഗമിഷ്യാമി
രാജപുത്ര മഹാബല ॥ **2.85.6** ॥ 3183

കച്ചിന്ന ദുഷ്ടോ വ്രജസി
രാമസ്യാക്ലിഷ്ടകർമണഃ।
ഇയം തേ മഹതീ സേനാ
ശങ്കാം ജനയതീവ മേ ॥ **2.85.7** ॥ 3184

തമേവമഭിഭാഷന്ത -
മാകാശ ഇവ നിർമലഃ।
ഭരതഃ ശ്ലക്ഷ്ണയാ വാചാ
ഗുഹം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.85.8** ॥ 3185

മാ ഭൂത് സ കാലോ യത് കഷ്ടം
ന മാം ശങ്കിതുമർഹസി।
രാഘവഃ സ ഹി മേ ഭ്രാതാ
ജ്യേഷ്ഠഃ പിതൃസമോ മതഃ ॥ **2.85.9** ॥ 3186

തം നിവർതയിതും യാമി
കാകുത്സ്ഥം വനവാസിനം।
ബുദ്ധിരന്യാ ന മേ കാർയാ
ഗുഹ സത്യം ബ്രവീമി തേ ॥ **2.85.10** ॥ 3187

സ തു സംഹൃഷ്ടവദനഃ
ശ്രുത്വാ ഭരതഭാഷിതം।
പുനരേവാബ്രവീദ് വാക്യം
ഭരതം പ്രതി ഹർഷിതഃ ॥ **2.85.11** ॥ 3188

ധൻയസ്ത്വം ന ത്വയാ തുൽയം
പശ്യാമി ജഗതീതലേ।
അയത്നാദാഗതം രാജ്യം
യസ്ത്വം ത്യക്തുമിഹേച്ഛസി ॥ **2.85.12** ॥ 3189

ശാശ്വതീ ഖലു തേ കീർതി -
ർലോകാനനു ചരിഷ്യതി।
യസ്ത്വം കൃച്ഛ്രഗതം രാമം
പ്രത്യാനയിതുമിച്ഛസി ॥ **2.85.13** ॥ 3190

ഏവം സംഭാഷമാണസ്യ
ഗുഹസ്യ ഭരതം തദാ।
ബഭൗ നഷ്ടപ്രഭഃ സൂർയോ
രജനീ ചാഭ്യവർതത ॥ **2.85.14** ॥ 3191

സന്നിവേശ്യ സ താം സേനാം
ഗുഹേന പരിതോഷിതഃ।
ശത്രുഘ്നേന സമം ശ്രീമാ -
ംഛയനം പുനരാഗമത് ॥ **2.85.15** ॥ 3192

രാമചിന്താമയഃ ശോകോ
ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ।
ഉപസ്ഥിതോ ഹ്യനർഹസ്യ
ധർമപ്രേക്ഷസ്യ താദൃശഃ ॥ **2.85.16** ॥ 3193

അന്തർദാഹേന ദഹനഃ
സന്താപയതി രാഘവം।
വനദാഹാഗ്നിസന്തപ്തം
ഗൂഢോഽഗ്നിരിവ പാദപം ॥ **2.85.17** ॥ 3194

പ്രസൃതഃ സർവഗാത്രേഭ്യഃ
സ്വേദം ശോകാഗ്നിസംഭവം।
യഥാ സൂര്യാംശുസന്തപ്തോ
ഹിമവാൻ പ്രസൃതോ ഹിമം ॥ **2.85.18** ॥ 3195

ധ്യാനനിർദരശൈലേന
വിനിഃശ്വസിതധാതുനാ।
ദൈന്യപാദപസംഘേന
ശോകായാസാധിശൃംഗിണാ ॥ **2.85.19** ॥ 3196

പ്രമോഹാനന്തസത്ത്വേന സന്താപൗഷധിവേണുനാ।
ആക്രാന്തോ ദുഃഖശൈലേന മഹതാ കൈകയീസുതഃ ॥ **2.85.20** ॥ 3197

വിനിഃശ്വസൻ വൈ ഭൃശദുർമനാസ്തതഃ
പ്രമൂഢസംജ്ഞഃ പരമാപദം ഗതഃ।
ശമം ന ലേഭേ ഹൃദയജ്വരാർദിതോ
നരർഷഭോ യൂഥഹതോ യഥർഷഭഃ ॥ **2.85.21** ॥ 3198

ഗുഹേന സാർധം ഭരതഃ സമാഗതോ
മഹാനുഭാവഃ സജനഃ സമാഹിതഃ।
സുദുർമനാസ്തം ഭരതം തദാ പുന -
ർഗുഹഃ സമാശ്വാസയദഗ്രജം പ്രതി ॥ **2.85.22** ॥ 3199

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷഡശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

നിഷാദരാജേന ഗുഹേന
ലക്ഷ്മണസദ്ഭാവവിലാപയോർവർണനം

ആചചക്ഷ്യാഥ സദ്ഭാവം
ലക്ഷ്മണസ്യ മഹാത്മനഃ।
ഭരതായാപ്രമേയായ
ഗുഹോ ഗഹനഗോചരഃ ॥ **2.86.1** ॥ 3200

തം ജാഗ്രതം ഗുണൈർയുക്തം
വരചാപേഷുധാരിണം।
ഭ്രാതൃഗുപ്ത്യർഥമത്യന്ത -
മഹം ലക്ഷ്മണമബ്രുവം ॥ **2.86.2** ॥ 3201

ഇയം താത സുഖാ ശയ്യാ
ത്വദർഥമുപകൽപിതാ।
പ്രത്യാശ്വസിഹി ശേഷ്വാസ്യാം
സുഖം രാഘവനന്ദന ॥ **2.86.3** ॥ 3202

ഉചിതോഽയം ജനഃ സർവോ
ദുഃഖാനാം ത്വം സുഖോചിതഃ।

ധർമാത്മംസ്തസ്യ ഗുപ്ത്യർഥം
ജാഗരിഷ്യാമഹേ വയം ॥ **2.86.4** ॥ 3203

നഹി രാമാത് പ്രിയതരോ
മമാസ്തി ഭുവി കശ്ചന ।
മോത്സുകോ ഭൂർബ്രവീമ്യേത -
ദഥ സത്യം തവാഗ്രതഃ ॥ **2.86.5** ॥ 3204

അസ്യ പ്രസാദാദാശംസേ
ലോകേഽസ്മിൻ സുമഹദ്യശഃ ।
ധർമാവാപ്തിം ച വിപുലാ -
മർഥകാമൗ ച കേവലൗ ॥ **2.86.6** ॥ 3205

സോഽഹം പ്രിയസഖം രാമം
ശയാനം സഹ സീതയാ ।
രക്ഷിഷ്യാമി ധനുഷ്പാണിഃ
സർവൈഃ സ്വൈർജാതിഭിഃ സഹ ॥ **2.86.7** ॥ 3206

നഹി മേഽവിദിതം കിഞ്ചിദ്
വനേഽസ്മിംശ്ചരതഃ സദാ ।
ചതുരംഗ ഹ്യപി ബലം
പ്രസഹേമ വയം യുധി ॥ **2.86.8** ॥ 3207

ഏവമസ്മാഭിരുക്തേന
ലക്ഷ്മണേന മഹാത്മനാ ।
അനുനീതാ വയം സർവേ
ധർമമേവാനുപശ്യതാ ॥ **2.86.9** ॥ 3208

കഥം ദാശരഥൗ ഭൂമൗ
ശയാനേ സഹ സീതയാ ।

ശക്യാ നിദ്രാ മയാ ലബ്ധും
ജീവിതാനി സുഖാനി വാ ॥ **2.86.10** ॥ 3209

യോ ന ദേവാസുരൈഃ സർവൈഃ
ശക്യഃ പ്രസഹിതും യുധി ।
തം പശ്യ ഗുഹ സംവിഷ്ടം
തൃണേഷു സഹ സീതയാ ॥ **2.86.11** ॥ 3210

മഹതാ തപസാ ലബ്ധോ
വിവിധൈശ്ച പരിശ്രമൈഃ ।
ഏകോ ദശരഥസ്യൈഷ
പുത്രഃ സദൃശലക്ഷണഃ ॥ **2.86.12** ॥ 3211

അസ്മിൻ പ്രവാജിതേ രാജാ
ന ചിരം വർതയിഷ്യതി ।
വിധവാ മേദിനീ നൂനം
ക്ഷിപ്രമേവ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.86.13** ॥ 3212

വിനദ്യ സുമഹാനാദം
ശ്രമേണോപരതാഃ സ്ത്രിയഃ ।
നിർഘോഷോ വിരതോ നൂന -
മദ്യ രാജനിവേശനേ ॥ **2.86.14** ॥ 3213

കൗസൽയാ ചൈവ രാജാ ച
തഥൈവ ജനനീ മമ ।
നാശംസേ യദി തേ സർവേ
ജീവേയുഃ ശർവരീമിമാം ॥ **2.86.15** ॥ 3214

ജീവേദപി ച മേ മാതാ
ശത്രുഘ്നസ്യാൻവവേക്ഷയാ ।

ദുഃഖിതാ യാ ഹി കൗസൽയാ
വീരസൂർവിനശിഷ്യതി ॥ **2.86.16** ॥ 3215

അതിക്രാന്തമതിക്രാന്ത -
മനവാപ്യ മനോരഥം ।
രാജ്യേ രാമമനിക്ഷിപ്യ
പിതാ മേ വിനശിഷ്യതി ॥ **2.86.17** ॥ 3216

സിദ്ധാർഥാഃ പിതരം വൃത്തം
തസ്മിൻ കാലേ ഹ്യുപസ്ഥിതേ ।
പ്രേതകാർയേഷു സർവേഷു
സംസ്കരിഷ്യന്തി ഭൂമിപം ॥ **2.86.18** ॥ 3217

രമ്യചത്വരസംസ്ഥാനാം
സുവിഭക്തമഹാപഥാം ।
ഹർമ്യപ്രാസാദസമ്പന്നാം
സർവരത്നവിഭൂഷിതാം ॥ **2.86.19** ॥ 3218

ഗജാശ്വരഥസംബാധാം
തൂർയനാദവിനാദിതാം ।
സർവകൽയാണസമ്പൂർണാം
ഹൃഷ്ടപുഷ്ടജനാകുലാം ॥ **2.86.20** ॥ 3219

ആരാമോദ്യാനസമ്പൂർണാം
സമാജോത്സവശാലിനീം ।
സുഖിതാ വിചരിഷ്യന്തി
രാജധാനീം പിതുർമമ ॥ **2.86.21** ॥ 3220

അപി സത്യപ്രതിജ്ഞേന
സാർധം കുശലിനാ വയം ।

നിവൃത്തേ സമയേ ഹ്യസ്മിൻ
സുഖിതാഃ പ്രവിശേമഹി ॥ **2.86.22** ॥ 3221

പരിദേവയമാനസ്യ
തസ്യൈവം ഹി മഹാത്മനഃ।
തിഷ്ഠതോ രാജപുത്രസ്യ
ശർവരീ സാത്യവർതത ॥ **2.86.23** ॥ 3222

പ്രഭാതേ വിമലേ സൂര്യേ
കാരയിത്വാ ജടാ ഉഭൗ।
അസ്മിൻ ഭാഗീരഥീതീരേ
സുഖം സന്താരിതൗ മയാ ॥ **2.86.24** ॥ 3223

ജടാധരൗ തൗ ദ്രുമചീരവാസസൗ
മഹാബലൗ കുഞ്ജരയൂഥപോപമൗ।
വരേഷുധീചാപധരൗ പരന്തപൗ
വ്യപേക്ഷമാണൗ സഹ സീതയാ ഗതൗ ॥ **2.86.25** ॥ 3224

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷഡശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്താശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതസ്യ മൂർച്ഛയാ ഗുഹസ്യ ശത്രുഘ്നസ്യ മാതൃണാം ച ദുഃഖം സംജ്ഞാമാപ്തസ്യ ഭരതസ്യ ഗുഹം പ്രതി ശ്രീരാമപ്രഭൃതീനാം ഭോജനശയനവിഷയേ പ്രശ്നോ ഗുഹേന തം പ്രതി സമ്പൂർണവൃത്തസ്യ വർണനം

ഗുഹസ്യ വചനം ശ്രുത്വാ
ഭരതോ ഭൃശമപ്രിയം।
ധ്യാനം ജഗാമ തത്രൈവ
യത്ര തച്ഛ്രുതമപ്രിയം ॥ **2.87.1** ॥ 3225

സുകുമാരോ മഹാസത്ത്വഃ
സിംഹസ്കന്ധോ മഹാഭുജഃ।
പുണ്ഡരീകവിശാലാക്ഷ -
സ്തരുണഃ പ്രിയദർശനഃ ॥ **2.87.2** ॥ 3226

പ്രത്യാശ്വസ്യ മുഹൂർതം തു
കാലം പരമദുർമനാഃ।
സസാദ സഹസാ തോത്രൈ -
ർഹദി വിദ്ധ ഇവ ദ്വിപഃ ॥ **2.87.3** ॥ 3227

ഭരതം മൂർഛിതം ദൃഷ്ട്വാ
വിവർണവദനോ ഗുഹഃ।
ബഭൂവ വ്യഥിതസ്തത്ര
ഭൂമികമ്പേ യഥാ ദ്രുമഃ ॥ **2.87.4** ॥ 3228

തദവസ്ഥം തു ഭരതം
ശത്രുഘ്നോഽനന്തരസ്ഥിതഃ।
പരിഷ്വജ്യ രുരോദോച്ചൈ -
ർവിസംജ്ഞഃ ശോകകർശിതഃ ॥ **2.87.5** ॥ 3229

തതഃ സർവാഃ സമാപേതു -
ർമാതരോ ഭരതസ്യ താഃ।
ഉപവാസകൃശാ ദീനാ
ഭർതൃവ്യസനകർശിതാഃ ॥ **2.87.6** ॥ 3230

താശ്ച തം പതിതം ഭൂമൗ
രുദത്യഃ പർയവാരയൻ।
കൗസൽയാ ത്വനുസൃത്യൈനം
ദുർമനാഃ പരിഷസ്വജേ ॥ **2.87.7** ॥ 3231

വത്സലാ സ്വം യഥാ വത്സ -
മുപഗുഹ്യ തപസ്വിനീ।
പരിപപ്രച്ഛ ഭരതം
രുദതീ ശോകലാലസാ ॥ **2.87.8** ॥ 3232

പുത്ര വ്യാധിർന തേ കച്ചി -
ച്ഛരീരം പ്രതി ബാധതേ।
അസ്യ രാജകുലസ്യാദ്യ
ത്വദധീനം ഹി ജീവിതം ॥ **2.87.9** ॥ 3233

ത്വാം ദൃഷ്ട്വാ പുത്ര ജീവാമി
രാമേ സഭ്രാതൃകേ ഗതേ।
വൃത്തേ ദശരഥേ രാജ്ഞി
നാഥ ഏകസ്ത്വമദ്യ നഃ ॥ **2.87.10** ॥ 3234

കച്ചിന്ന ലക്ഷ്മണേ പുത്ര
ശ്രുതം തേ കിഞ്ചിദപ്രിയം।
പുത്രേ വാ ഹ്യേകപുത്രായാഃ
സഹഭാർയേ വനം ഗതേ ॥ **2.87.11** ॥ 3235

സ മുഹൂർതം സമാശ്വസ്യ
രുദന്നേവ മഹായശാഃ।
കൗസൽയാ പരിസാന്ത്വ്യേദം
ഗുഹം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.87.12** ॥ 3236

ഭ്രാതാ മേ ക്വാവസദ് രാത്രൗ
ക്വ സീതാ ക്വ ച ലക്ഷ്മണഃ।
അസ്വപച്ഛയനേ കസ്മിൻ
കിം ഭുക്ത്വാ ഗുഹ ശംസ മേ ॥ **2.87.13** ॥ 3237

സോഽബ്രവീദ് ഭരതം ഹൃഷ്ടോ
നിഷാദാധിപതിർഗുഹഃ।
യദ്വിധം പ്രതിപേദേ ച
രാമേ പ്രിയഹിതേഽതിഥൗ ॥ **2.87.14** ॥ 3238

അന്നമുച്ചാവചം ഭക്ഷ്യാഃ
ഫലാനി വിവിധാനി ച।
രാമായാഭ്യവഹാരാർഥം
ബഹുശോഽപഹൃതം മയാ ॥ **2.87.15** ॥ 3239

തത് സർവം പ്രത്യനുജ്ഞാസീദ്
രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ।
ന ഹി തത് പ്രത്യഗൃഹ്ണാത് സ
ക്ഷത്രധർമമനുസ്മരൻ ॥ **2.87.16** ॥ 3240

നഹ്യസ്മാഭിഃ പ്രതിഗ്രാഹ്യം
സഖേ ദേയം തു സർവദാ।
ഇതി തേന വയം സർവേ
അനുനീതാ മഹാത്മനാ ॥ **2.87.17** ॥ 3241

ലക്ഷ്മണേന യദാനീതം
പീതം വാരി മഹാത്മനാ।
ഔപവാസ്യം തദാകാർഷീദ്
രാഘവഃ സഹ സീതയാ ॥ **2.87.18** ॥ 3242

തതസ്തു ജലശേഷേണ
ലക്ഷ്മണോഽപ്യകരോത് തദാ।
വാഗ്യതാസ്തേ ത്രയഃ സന്ധ്യാം
സമുപാസന്ത സംഹിതാഃ ॥ **2.87.19** ॥ 3243

സൗമിത്രിസ്തു തതഃ പശ്ചാ -
ദകരോത് സ്വാസ്തരം ശുഭം।
സ്വയമാനീയ ബർഹീംഷി
ക്ഷിപ്രം രാഘവകാരണാത് ॥ **2.87.20** ॥ 3244

തസ്മിൻ സമാവിശദ് രാമഃ
സ്വാസ്തരേ സഹ സീതയാ।
പ്രക്ഷാല്യ ച തയോഃ പാദൗ
വ്യപാക്രാമത് സലക്ഷ്മണഃ ॥ **2.87.21** ॥ 3245

ഏതത് തദിംഗുദീമൂല -
മിദമേവ ച തത് തൃണം।
യസ്മിൻ രാമശ്ച സീതാ ച
രാത്രിം താം ശയിതാവുഭൗ ॥ **2.87.22** ॥ 3246

നിയമ്യ പൃഷ്ഠേ തു തലാംഗുലിത്രവാഞ് -
ശരൈഃ സുപൂർണാവിഷുധീ പരന്തപഃ।
മഹദ്ധനുഃ സജ്ജമുപോഹ്യ ലക്ഷ്മണോ
നിശാമതിഷ്ഠത് പരിതോഽസ്യ കേവലം ॥ **2.87.23** ॥ 3247

തതസ്ത്വഹം ചോത്തമബാണചാപഭൃത്
സ്ഥിതോഽഭവം തത്ര സ യത്ര ലക്ഷ്മണഃ।
അതന്ദ്രിതൈർജ്ഞാതിഭിരാത്തകാർമുകൈ -
ർമഹേന്ദ്രകൽപം പരിപാലയംസ്തദാ ॥ **2.87.24** ॥ 3248

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്താശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യ കുശശയ്യാം ദൃഷ്ട്വാ ഭരതസ്യ ശോകപൂർണ ഉദ്ഗാരസ്തേന സ്വയമപി വൽകലജടാധാരണപൂർവകം വനേ നിവാസായ വിചാരസ്യ പ്രകടനം

തച്ഛ്രുത്വാ നിപുണം സർവം
ഭരതഃ സഹ മന്ത്രിഭിഃ।
ഇംഗുദീമൂലമാഗമ്യ
രാമശയ്യാമവൈക്ഷത ॥ **2.88.1** ॥ 3249

അബ്രവീജ്ജനനീഃ സർവാ
ഇഹ തസ്യ മഹാത്മനഃ।
ശർവരീ ശയിതാ ഭൂമാ -
വിദമസ്യ വിമർദിതം ॥ **2.88.2** ॥ 3250

മഹാരാജകുലീനേന
മഹാഭാഗേന ധീമതാ।
ജാതോ ദശരഥേനോർവ്യാം
ന രാമഃ സ്വപ്തുമർഹതി ॥ **2.88.3** ॥ 3251

അജിനോത്തരസംസ്തീർണേ
വരാസ്തരണസഞ്ചയേ।

ശയിത്വാ പുരുഷവ്യാഘ്രഃ
കഥം ശേതേ മഹീതലേ ॥ **2.88.4** ॥ 3252

പ്രാസാദാഗ്രവിമാനേഷു
വലഭീഷു ച സർവദാ ।
ഹൈമരാജതഭൗമേഷു
വരാസ്തരണശാലിഷു ॥ **2.88.5** ॥ 3253

പുഷ്പസഞ്ചയചിത്രേഷു
ചന്ദനാഗുരുഗന്ധിഷു ।
പാണ്ഡുരാഭ്രപ്രകാശേഷു
ശുകസംഘരുതേഷു ച ॥ **2.88.6** ॥ 3254

പ്രാസാദവരവർയേഷു
ശീതവത്സു സുഗന്ധിഷു ।
ഉഷിത്വാ മേരുകൽപേഷു
കൃതകാഞ്ചനഭിത്തിഷു ॥ **2.88.7** ॥ 3255

ഗീതവാദിത്രനിർഘോഷൈ -
ർവരാഭരണനിഃസ്വനൈഃ ।
മൃദംഗവരശബ്ദൈശ്ച
സതതം പ്രതിബോധിതഃ ॥ **2.88.8** ॥ 3256

ബന്ദിഭിർവന്ദിതഃ കാലേ
ബഹുഭിഃ സൂതമാഗധൈഃ ।
ഗാഥാഭിരനുരൂപാഭിഃ
സ്തുതിഭിശ്ച പരന്തപഃ ॥ **2.88.9** ॥ 3257

അശ്രദ്ധേയമിദം ലോകേ
ന സത്യം പ്രതിഭാതി മാ ।

മുഹ്യതേ ഖലു മേ ഭാവഃ
സ്വപ്നോഽയമിതി മേ മതിഃ ॥ **2.88.10** ॥ 3258

ന നൂനം ദൈവതം കിഞ്ചിത്
കാലേന ബലവത്തരം ।
യത്ര ദാശരഥീ രാമോ
ഭൂമാവേവമശേത സഃ ॥ **2.88.11** ॥ 3259

യസ്മിൻ വിദേഹരാജസ്യ
സുതാ ച പ്രിയദർശനാ ।
ദയിതാ ശയിതാ ഭൂമൗ
സ്നുഷാ ദശരഥസ്യ ച ॥ **2.88.12** ॥ 3260

ഇയം ശയ്യാ മമ ഭ്രാതു -
രിദമാവർതിതം ശുഭം ।
സ്ഥണ്ഡിലേ കഠിനേ സർവം
ഗാത്രൈർവിമൃദിതം തൃണം ॥ **2.88.13** ॥ 3261

മൻയേ സാഭരണാ സുപ്താ
സീതാസ്മിഞ്ശയനേ ശുഭാ ।
തത്ര തത്ര ഹി ദൃശ്യന്തേ
സക്തൂഃ കനകബിന്ദവഃ ॥ **2.88.14** ॥ 3262

ഉത്തരീയമിഹാസക്തം
സുവ്യക്തം സീതയാ തദാ ।
തഥാ ഹ്യേതേ പ്രകാശന്തേ
സക്തൂഃ കൗശേയതന്തവഃ ॥ **2.88.15** ॥ 3263

മൻയേ ഭർതുഃ സുഖാ ശയ്യാ
യേന ബാലാ തപസ്വിനീ ।

സുകുമാരീ സതീ ദുഃഖം
    ന വിജാനാതി മൈഥിലീ ॥ **2.88.16** ॥ 3264

ഹാ ഹതോഽസ്മി നൃശംസോഽസ്മി
    യത് സഭാർയഃ കൃതേ മമ ।
ഈദൃശീം രാഘവഃ ശയ്യാ -
    മധിശേതേ ഹ്യനാഥവത് ॥ **2.88.17** ॥ 3265

സാർവഭൗമകുലേ ജാതഃ
    സർവലോകസുഖാവഹഃ ।
സർവപ്രിയകരസ്ത്യക്ത്വാ
    രാജ്യം പ്രിയമനുത്തമം ॥ **2.88.18** ॥ 3266

കഥമിന്ദീവരശ്യാമോ
    രക്തതാക്ഷഃ പ്രിയദർശനഃ ।
സുഖഭാഗീ ന ദുഃഖാർഹഃ
    ശയിതോ ഭുവി രാഘവഃ ॥ **2.88.19** ॥ 3267

ധന്യഃ ഖലു മഹാഭാഗോ
    ലക്ഷ്മണഃ ശുഭലക്ഷണഃ ।
ഭ്രാതരം വിഷമേ കാലേ
    യോ രാമമനുവർതതേ ॥ **2.88.20** ॥ 3268

സിദ്ധാർഥാ ഖലു വൈദേഹീ
    പതിം യാനുഗതാ വനം ।
വയം സംശയിതാഃ സർവേ
    ഹീനാസ്തേന മഹാത്മനാ ॥ **2.88.21** ॥ 3269

അകർണധാരാ പൃഥിവീ
    ശൂന്യേവ പ്രതിഭാതി മേ ।

ഗതേ ദശരഥേ സ്വർഗം
രാമേ ചാരണ്യമാശ്രിതേ ॥ **2.88.22** ॥ 3270

ന ച പ്രാർഥയതേ കശ്ചി -
ന്മനസാപി വസുന്ധരാം ।
വനേ നിവസതസ്തസ്യ
ബാഹുവീർയാഭിരക്ഷിതാം ॥ **2.88.23** ॥ 3271

ശൂന്യസംവരണാരക്ഷാ -
മയന്ത്രിതഹയദ്വിപാം ।
അനാവൃതപുരദ്വാരാം
രാജധാനീമരക്ഷിതാം ॥ **2.88.24** ॥ 3272

അപ്രഹൃഷ്ടബലാം ശൂന്യാം
വിഷമസ്ഥാമനാവൃതാം ।
ശത്രവോ നാഭിമന്യന്തേ
ഭക്ഷ്യാൻ വിഷകൃതാനിവ ॥ **2.88.25** ॥ 3273

അദ്യപ്രഭൃതി ഭൂമൗ തു
ശയിഷ്യേഽഹം തൃണേഷു വാ ।
ഫലമൂലാശനോ നിത്യം
ജടാചീരാണി ധാരയൻ ॥ **2.88.26** ॥ 3274

തസ്യാഹമുത്തരം കാലം
നിവത്സ്യാമി സുഖം വനേ ।
തത് പ്രതിശ്രുതമാർയസ്യ
നൈവ മിഥ്യാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.88.27** ॥ 3275

വസന്തം ഭ്രാതുരർഥായ
ശത്രുഘ്നോ മാനുവത്സ്യതി ।

ലക്ഷ്മണേന സഹായോധ്യാ -
മാർയോ മേ പാലയിഷ്യതി ॥ **2.88.28** ॥ 3276

അഭിഷേക്ഷ്യന്തി കാകുത്സ്ഥ -
മയോധ്യായാം ദ്വിജാതയഃ।
അപി മേ ദേവതാഃ കുർയു -
രിമം സത്യം മനോരഥം ॥ **2.88.29** ॥ 3277

പ്രസാദ്യമാനഃ ശിരസാ മയാ സ്വയം
ബഹുപ്രകാരം യദി ന പ്രപത്സ്യതേ।
തതോഽനുവത്സ്യാമി ചിരായ രാഘവം
വനേചരം നാർഹതി മാമുപേക്ഷിതും ॥ **2.88.30** ॥ 3278

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടാശീതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഗംഗാമുത്തീർയ സേനാസഹിതസ്യ ഭരതസ്യ ഭരദ്വാജാശ്രമേ ഗമനം

വ്യുഷ്യ രാത്രിം തു തത്രൈവ
ഗംഗാകൂലേ സ രാഘവഃ।
കാൽയമുത്ഥായ ശത്രുഘ്ന -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.89.1** ॥ 3279

ശത്രുഘ്നോത്തിഷ്ഠ കിം ശേഷേ
നിഷാദാധിപതിം ഗുഹം।
ശീഘ്രമാനയ ഭദ്രം തേ
താരയിഷ്യതി വാഹിനീം ॥ **2.89.2** ॥ 3280

ജാഗർമി നാഹം സ്വപിമി
തഥൈവാർയം വിചിന്തയൻ।
ഇത്യേവമബ്രവീദ് ഭ്രാതാ
ശത്രുഘ്നോ വിപ്രചോദിതഃ ॥ **2.89.3** ॥ 3281

ഇതി സംവദതോരേവ -
മൻയോൻയം നരസിംഹയോഃ।

ആഗമ്യ പ്രാഞ്ജലിഃ കാലേ
ഗുഹോ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.89.4** ॥ 3282

കച്ചിത് സുഖം നദീതീരേ -
ഽവാത്സീഃ കാകുത്സ്ഥ ശർവരീം ।
കച്ചിച്ച സഹസൈന്യസ്യ
തവ നിത്യമനാമയം ॥ **2.89.5** ॥ 3283

ഗുഹസ്യ തത് തു വചനം
ശ്രുത്വാ സ്നേഹാദുദീരിതം ।
രാമസ്യാനുവശോ വാക്യം
ഭരതോഽപീദമബ്രവീത് ॥ **2.89.6** ॥ 3284

സുഖാ നഃ ശർവരീ ധീമൻ
പൂജിതാശ്ചാപി തേ വയം ।
ഗംഗാം തു നൗഭിർബഹ്വീഭി -
ർദാശാഃ സന്താരയന്തു നഃ ॥ **2.89.7** ॥ 3285

തതോ ഗുഹഃ സന്ത്വരിതഃ
ശ്രുത്വാ ഭരതശാസനം ।
പ്രതിപ്രവിശ്യ നഗരം
തം ജ്ഞാതിജനമബ്രവീത് ॥ **2.89.8** ॥ 3286

ഉത്തിഷ്ഠത പ്രബുധ്യധ്വം
ഭദ്രമസ്തു ഹി വഃ സദാ ।
നാവഃ സമുപകർഷധ്വം
താരയിഷ്യാമി വാഹിനീം ॥ **2.89.9** ॥ 3287

തേ തഥോക്താഃ സമുത്ഥായ
ത്വരിതാ രാജശാസനാത് ।

പഞ്ച നാവാം ശതാൻയേവ
സമാനിൻയുഃ സമന്തതഃ ॥ **2.89.10** ॥ 3288

അൻയാഃ സ്വസ്തികവിജ്ഞേയാ
മഹാഘണ്ടാധരാവരാഃ ।
ശോഭമാനാഃ പതാകിൻയോ
യുക്തവാഹാഃ സുസംഹതാഃ ॥ **2.89.11** ॥ 3289

തതഃ സ്വസ്തികവിജ്ഞേയാം
പാണ്ഡുകംബലസംവൃതാം ।
സനന്ദിഘോഷാം കൽയാണീം
ഗുഹോ നാവമുപാഹരത് ॥ **2.89.12** ॥ 3290

താമാരുരോഹ ഭരതഃ
ശത്രുഘ്നശ്ച മഹാബലഃ ।
കൗസൽയാ ച സുമിത്രാ ച
യാശ്ചാൻയാ രാജയോഷിതഃ ॥ **2.89.13** ॥ 3291

പുരോഹിതശ്ച തത് പൂർവം
ഗുരവോ ബ്രാഹ്മണാശ്ച യേ ।
അനന്തരം രാജദാരാ -
സ്തഥൈവ ശകടാപണാഃ ॥ **2.89.14** ॥ 3292

ആവാസമാദീപയതാം
തീർഥം ചാപ്യവഗാഹതാം ।
ഭാണ്ഡാനി ചാദദാനാനാം
ഘോഷസ്തു ദിവമസ്പൃശത് ॥ **2.89.15** ॥ 3293

പതാകിൻയസ്തു താ നാവഃ
സ്വയം ദാശൈരധിഷ്ഠിതാഃ ।

വഹന്ത്യോ ജനമാരൂഢം
തദാ സമ്പേതുരാശുഗാഃ ॥ **2.89.16** ॥ 3294

നാരീണാമഭിപൂർണാസ്തു
കാശ്ചിത് കാശ്ചിത് തു വാജിനാം।
കാശ്ചിത് തത്ര വഹന്തി സ്മ
യാനയുഗ്യം മഹാധനം ॥ **2.89.17** ॥ 3295

താസ്തു ഗത്വാ പരം തീര -
മവരോപ്യ ച തം ജനം।
നിവൃത്താ കാണ്ഡചിത്രാണി
ക്രിയന്തേ ദാശബന്ധുഭിഃ ॥ **2.89.18** ॥ 3296

സവൈജയന്താസ്തു ഗജാ
ഗജാരോഹൈഃ പ്രചോദിതാഃ।
തരന്തഃ സ്മ പ്രകാശന്തേ
സപക്ഷാ ഇവ പർവതാഃ ॥ **2.89.19** ॥ 3297

നാവശ്ചാരുരുഹസ്ത്വന്യേ
പ്ലവൈസ്തേരുസ്തഥാപരേ।
അന്യേ കുംഭഘടൈസ്തേരു -
രന്യേ തേരുശ്ച ബാഹുഭിഃ ॥ **2.89.20** ॥ 3298

സാ പുണ്യാ ധ്വജിനീ ഗംഗാം
ദാശൈഃ സന്താരിതാ സ്വയം।
മൈത്രേ മുഹൂർതേ പ്രയയൗ
പ്രയാഗവനമുത്തമം ॥ **2.89.21** ॥ 3299

ആശ്വാസയിത്വാ ച ചമൂം മഹാത്മാ
നിവേശയിത്വാ ച യഥോപജോഷം।

ദ്രഷ്ടും ഭരദ്വാജമൃഷിപ്രവര്യ -
മുത്വിക്സദസ്യൈർഭരതഃ പ്രതസ്ഥേ ॥ **2.89.22** ॥ 3300

സ ബ്രാഹ്മണസ്യാശ്രമമഭ്യുപേത്യ
മഹാത്മനോ ദേവപുരോഹിതസ്യ।
ദദർശ രമ്യോടജവൃക്ഷദേശം
മഹദ്വനം വിപ്രവരസ്യ രമ്യം ॥ **2.89.23** ॥ 3301

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ നവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതഭരദ്വാജയോഃ സമാഗമോ മുനിനാ സ്വാശ്രമ ഏവ വാസം കർതും തം പ്രത്യാദേശസ്യ പ്രദാനം

ഭരദ്വാജാശ്രമം ഗത്വാ
ക്രോശാദേവ നരർഷഭഃ।
ജനം സർവമവസ്ഥാപ്യ
ജഗാമ സഹ മന്ത്രിഭിഃ ॥ **2.90.1** ॥ 3302

പദ്ഭ്യാമേവ തു ധർമജ്ഞോ
ൻയസ്തശസ്ത്രപരിച്ഛദഃ।
വസാനോ വാസസീ ക്ഷൗമേ
പുരോധായ പുരോഹിതം ॥ **2.90.2** ॥ 3303

തതഃ സന്ദർശനേ തസ്യ
ഭരദ്വാജസ്യ രാഘവഃ।
മന്ത്രിണസ്താനവസ്ഥാപ്യ
ജഗാമാനുപുരോഹിതം ॥ **2.90.3** ॥ 3304

വസിഷ്ഠമഥ ദൃഷ്ട്വൈവ
ഭരദ്വാജോ മഹാതപാഃ।

സഞ്ചചാലാസനാത് തൂർണം
ശിഷ്യാനർഘ്യമിതി ബ്രുവൻ ॥ **2.90.4** ॥ 3305

സമാഗമ്യ വസിഷ്ഠേന
ഭരതേനാഭിവാദിതഃ।
അബുധ്യത മഹാതേജാഃ
സുതം ദശരഥസ്യ തം ॥ **2.90.5** ॥ 3306

താഭ്യാമർഘ്യം ച പാദ്യം ച
ദത്ത്വാ പശ്ചാത് ഫലാനി ച।
ആനുപൂർവ്യാച്ച ധർമജ്ഞഃ
പപ്രച്ഛ കുശലം കുലേ ॥ **2.90.6** ॥ 3307

അയോധ്യായാം ബലേ കോശേ
മിത്രേഷ്വപി ച മന്ത്രിഷു।
ജാനൻ ദശരഥം വൃത്തം
ന രാജാനമുദാഹരത് ॥ **2.90.7** ॥ 3308

വസിഷ്ഠോ ഭരതശ്ചൈനം
പപ്രച്ഛതുരനാമയം।
ശരീരേഷ്ഗ്നിഷു ശിഷ്യേഷു
വൃക്ഷേഷു മൃഗപക്ഷിഷു ॥ **2.90.8** ॥ 3309

തഥേതി തു പ്രതിജ്ഞായ
ഭരദ്വാജോ മഹായശാഃ।
ഭരതം പ്രത്യുവാചേദം
രാഘവസ്നേഹബന്ധനാത് ॥ **2.90.9** ॥ 3310

കിമിഹാഗമനേ കാർയം
തവ രാജ്യം പ്രശാസതഃ।

ഏതദാചക്ഷ്വ സർവം മേ
ന ഹി മേ ശുധ്യതേ മനഃ ॥ **2.90.10** ॥ 3311

സുഷുവേ യമമിത്രഘ്നം
കൗസൽയാഽഽനന്ദവർധനം।
ഭ്രാത്രാ സഹ സഭാർയോ യ -
ശ്ചിരം പ്രവാജിതോ വനം ॥ **2.90.11** ॥ 3312

നിയുക്തഃ സ്ത്രീനിമിത്തേന
പിത്രാ യോഽസൗ മഹായശാഃ।
വനവാസീ ഭവേതീഹ
സമാഃ കില ചതുർദശ ॥ **2.90.12** ॥ 3313

കച്ചിന്ന തസ്യാപാപസ്യ
പാപം കർതുമിഹേച്ഛസി।
അകണ്ടകം ഭോക്തുമനാ
രാജ്യം തസ്യാനുജസ്യ ച ॥ **2.90.13** ॥ 3314

ഏവമുക്തോ ഭരദ്വാജം
ഭരതഃ പ്രത്യുവാച ഹ।
പർയശ്രുനയനോ ദുഃഖാദ്
വാചാ സംസജ്ജമാനയാ ॥ **2.90.14** ॥ 3315

ഹതോഽസ്മി യദി മാമേവം
ഭഗവാനപി മൻയതേ।
മത്തോ ന ദോഷമാശങ്കേ
മൈവം മാമനുശാധി ഹി ॥ **2.90.15** ॥ 3316

ന ചൈതദിഷ്ടം മാതാ മേ
യദവോചൻമദന്തരേ।

നാഹമേതേന തുഷ്ടശ്ച
ന തദ്വചനമാദദേ ॥ **2.90.16** ॥ 3317

അഹം തു തം നരവ്യാഘ്ര -
മുപയാതഃ പ്രസാദകഃ।
പ്രതിനേതുമയോധ്യായാം
പാദൗ ചാസ്യാഭിവന്ദിതും ॥ **2.90.17** ॥ 3318

തം മാമേവംഗതം മത്വാ
പ്രസാദം കർതുമർഹസി।
ശംസ മേ ഭഗവൻ രാമഃ
ക്വ സമ്പ്രതി മഹീപതിഃ ॥ **2.90.18** ॥ 3319

വസിഷ്ഠാദിഭിരൃത്വിഗ്ഭി -
ർയാചിതോ ഭഗവാംസ്തതഃ।
ഉവാച തം ഭരദ്വാജഃ
പ്രസാദാദ് ഭരതം വചഃ ॥ **2.90.19** ॥ 3320

ത്വയ്യേതത് പുരുഷവ്യാഘ്ര
യുക്തം രാഘവവംശജേ।
ഗുരുവൃത്തിർദമശ്ചൈവ
സാധൂനാം ചാനുയായിതാ ॥ **2.90.20** ॥ 3321

ജാനേ ചൈതൻമനഃസ്ഥം തേ
ദൃഢീകരണമസ്ത്വിതി।
അപൃച്ഛം ത്വാം തവാത്യർഥം
കീർതിം സമഭിവർധയൻ ॥ **2.90.21** ॥ 3322

ജാനേ ച രാമം ധർമജ്ഞം
സസീതം സഹലക്ഷ്മണം।

അയം വസതി തേ ഭ്രാതാ
ചിത്രകൂടേ മഹാഗിരൗ ॥ **2.90.22** ॥ 3323

ശ്വസ്തു ഗന്താസി തം ദേശം
വസാദ്യ സഹ മന്ത്രിഭിഃ ।
ഏതം മേ കുരു സുപ്രാജ്ഞ
കാമം കാമാർഥകോവിദ ॥ **2.90.23** ॥ 3324

തതസ്തഥേത്യേവമുദാരദർശനഃ
പ്രതീതരൂപോ ഭരതോഽബ്രവീദ് വചഃ ।
ചകാര ബുദ്ധിം ച തദാശ്രമേ തദാ
നിശാനിവാസായ നരാധിപാത്മജഃ ॥ **2.90.24** ॥ 3325

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ നവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരദ്വാജേന സസൈന്യസ്യ ഭരതസ്യ ദിവ്യഃ സത്കാരഃ

കൃതബുദ്ധിം നിവാസായ
തത്രൈവ സ മുനിസ്തദാ।
ഭരതം കേകയീപുത്ര -
മാതിഥ്യേന ന്യമന്ത്രയത് ॥ **2.91.1** ॥ 3326

അബ്രവീദ് ഭരതസ്ത്വേനം
നന്വിദം ഭവതാ കൃതം।
പാദ്യമർഘ്യമഥാതിഥ്യം
വനേ യദുപപദ്യതേ ॥ **2.91.2** ॥ 3327

അഥോവാച ഭരദ്വാജോ
ഭരതം പ്രഹസന്നിവ।
ജാനേ ത്വാം പ്രീതിസംയുക്തം
തുഷ്യേസ്ത്വം യേന കേനചിത് ॥ **2.91.3** ॥ 3328

സേനായാസ്തു തവൈവാസ്യാഃ
കർതുമിച്ഛാമി ഭോജനം।
മമ പ്രീതിർയഥാരൂപാ
ത്വമർഹോ മനുജർഷഭ ॥ **2.91.4** ॥ 3329

കിമർഥം ചാപി നിക്ഷിപ്യ
ദൂരേ ബലമിഹാഗതഃ।
കസ്മാന്നേഹോപയാതോഽസി
സബലഃ പുരുഷർഷഭ ॥ **2.91.5** ॥ 3330

ഭരതഃ പ്രത്യുവാചേദം
പ്രാഞ്ജലിസ്തം തപോധനം।
ന സൈന്യേനോപയാതോഽസ്മി
ഭഗവൻ ഭഗവദ്ഭയാത് ॥ **2.91.6** ॥ 3331

രാജ്ഞാ ഹി ഭഗവൻ നിത്യം
രാജപുത്രേണ വാ തഥാ।
യത്നതഃ പരിഹർതവ്യാ
വിഷയേഷു തപസ്വിനഃ ॥ **2.91.7** ॥ 3332

വാജിമുഖ്യാ മനുഷ്യാശ്ച
മത്താശ്ച വരവാരണാഃ।
പ്രച്ഛാദ്യ ഭഗവൻ ഭൂമിം
മഹതീമനുയാന്തി മാം ॥ **2.91.8** ॥ 3333

തേ വൃക്ഷാനുദകം ഭൂമി -
മാശ്രമേഷൂടജാംസ്തഥാ।
ന ഹിംസ്യുരിതി തേനാഹ -
മേക ഏവാഗതസ്തതഃ ॥ **2.91.9** ॥ 3334

ആനീയതാമിതഃ സേനേ -
ത്യാജ്ഞപ്തഃ പരമർഷിണാ।
തഥാനുചക്രേ ഭരതഃ
സേനായാഃ സമുപാഗമം ॥ **2.91.10** ॥ 3335

അഗ്നിശാലാം പ്രവിശ്യാഥ
പീത്വാപഃ പരിമൃജ്യ ച।
ആതിഥ്യസ്യ ക്രിയാഹേതോ -
ർവിശ്വകർമാണമാഹ്വയത് ॥ **2.91.11** ॥ 3336

ആഹ്വയേ വിശ്വകർമാണ -
മഹം ത്വഷ്ടാരമേവ ച।
ആതിഥ്യം കർതുമിച്ഛാമി
തത്ര മേ സംവിധീയതാം ॥ **2.91.12** ॥ 3337

ആഹ്വയേ ലോകപാലാംസ്ത്രീൻ
ദേവാൻ ശക്രപുരോഗമാൻ।
ആതിഥ്യം കർതുമിച്ഛാമി
തത്ര മേ സംവിധീയതാം ॥ **2.91.13** ॥ 3338

പ്രാക്സ്രോതസശ്ച യാ നദ്യ -
സ്തിർയക്സ്രോതസ ഏവ ച।
പൃഥിവ്യാമന്തരിക്ഷേ ച
സമായാന്ത്വദ്യ സർവശഃ ॥ **2.91.14** ॥ 3339

അൻയാഃ സ്രവന്തു മൈരേയം
സുരാമൻയാഃ സുനിഷ്ഠിതാം।
അപരാശ്ചോദകം ശീത -
മിക്ഷുകാണ്ഡരസോപമം ॥ **2.91.15** ॥ 3340

ആഹ്വയേ ദേവഗന്ധർവാൻ
വിശ്വാവസുഹഹാഹുഹൂൻ।
തഥൈവാപ്സരസോ ദേവ -
ഗന്ധർവൈശ്ചാപി സർവശഃ ॥ **2.91.16** ॥ 3341

ഘൃതാചീമഥ വിശ്വാചീം
മിശ്രകേശീമലംബുഷാം।
നാഗദത്താം ച ഹേമാം ച
സോമാമദ്രികൃതസ്ഥലീം ॥ **2.91.17** ॥ 3342

ശക്രം യാശ്ചോപതിഷ്ഠന്തി
ബ്രഹ്മാണം യാശ്ച ഭാമിനീഃ।
സർവാസ്തുംബുരുണാ സാർധ -
മാഹ്വയേ സപരിച്ഛദാഃ ॥ **2.91.18** ॥ 3343

വനം കുരുഷു യദ് ദിവ്യം
വാസോഭൂഷണപത്രവത്।
ദിവ്യനാരീഫലം ശശ്വത്
തത്കൗബേരമിഹൈവ തു ॥ **2.91.19** ॥ 3344

ഇഹ മേ ഭഗവാൻ സോമോ
വിധത്താമന്നമുത്തമം।
ഭക്ഷ്യം ഭോജ്യം ച ചോഷ്യം ച
ലേഹ്യം ച വിവിധം ബഹു ॥ **2.91.20** ॥ 3345

വിചിത്രാണി ച മാൽയാനി
പാദപപ്രച്യുതാനി ച।
സുരാദീനി ച പേയാനി
മാംസാനി വിവിധാനി ച ॥ **2.91.21** ॥ 3346

ഏവം സമാധിനാ യുക്ത -
സ്തേജസാപ്രതിമേന ച।
ശിക്ഷാസ്വരസമായുക്തം
സുവ്രതശ്ചാബ്രവീൻമുനിഃ ॥ **2.91.22** ॥ 3347

മനസാ ധ്യായതസ്തസ്യ
പ്രാങ്മുഖസ്യ കൃതാഞ്ജലേഃ।
ആജഗ്മുസ്താനി സർവാണി
ദൈവതാനി പൃഥക് പൃഥക് ॥ **2.91.23** ॥ 3348

മലയം ദർദുരം ചൈവ
തതഃ സ്വേദനുദോഽനിലഃ।
ഉപസ്പൃശ്യ വവൗ യുക്ത്യാ
സുപ്രിയാത്മാ സുഖം ശിവഃ ॥ **2.91.24** ॥ 3349

തതോഽഭ്യവർഷന്ത ഘനാ
ദിവ്യാഃ കുസുമവൃഷ്ടയഃ।
ദേവദുന്ദുഭിഘോഷശ്ച
ദിക്ഷു സർവാസു ശുശ്രുവേ ॥ **2.91.25** ॥ 3350

പ്രവവുശ്ചോത്തമാ വാതാ
നനൃതുശ്ചാപ്സരോഗണാഃ।
പ്രജഗുർദേവഗന്ധർവാ
വീണാഃ പ്രമുമുചുഃ സ്വരാൻ ॥ **2.91.26** ॥ 3351

സ ശബ്ദോ ദ്യാം ച ഭൂമിം ച
പ്രാണിനാം ശ്രവണാനി ച।
വിവേശോച്ചാവചഃ ശ്ലക്ഷ്ണഃ
സമോ ലയഗുണാൻവിതഃ ॥ **2.91.27** ॥ 3352

തസ്മിന്നേവംഗതേ ശബ്ദേ
ദിവ്യേ ശ്രോത്രസുഖേ നൃണാം।
ദദർശ ഭാരതം സൈന്യം
വിധാനം വിശ്വകർമണഃ ॥ **2.91.28** ॥ 3353

ബഭൂവ ഹി സമാ ഭൂമിഃ
സമന്താത് പഞ്ചയോജനം।
ശാദ്വലൈർബഹുഭിശ്ചന്നാ
നീലവൈദൂർയസന്നിഭൈഃ ॥ **2.91.29** ॥ 3354

തസ്മിൻ ബിൽവാഃ കപിത്ഥാശ്ച
പനസാ ബീജപൂരകാഃ।
ആമലക്യോ ബഭൂവുശ്ച
ചൂതാശ്ച ഫലഭൂഷിതാഃ ॥ **2.91.30** ॥ 3355

ഉത്തരേഭ്യഃ കുരുഭ്യശ്ച
വനം ദിവ്യോപഭോഗവത്।
ആജഗാമ നദീ സൗമ്യാ
തീരജൈർബഹുഭിർവൃതാ ॥ **2.91.31** ॥ 3356

ചതുഃശാലാനി ശുഭ്രാണി
ശാലാശ്ച ഗജവാജിനാം।
ഹർമ്യപ്രാസാദസംയുക്ത -
തോരണാനി ശുഭാനി ച ॥ **2.91.32** ॥ 3357

സിതമേഘനിഭം ചാപി
രാജവേശ്മ സുതോരണം।
ശുക്ലമാൽയകൃതാകാരം
ദിവ്യഗന്ധസമുക്ഷിതം ॥ **2.91.33** ॥ 3358

ചതുരസ്രമസംബാധം
ശയനാസനയാനവത്।
ദിവ്യൈഃ സർവരസൈർയുക്തം
ദിവ്യഭോജനവസ്ത്രവത് ॥ **2.91.34** ॥ 3359

ഉപകൽപിതസർവാന്നം
ധൗതനിർമലഭാജനം।
ക്ലൃപ്തസർവാസനം ശ്രീമ -
ത്സ്വാസ്തീർണശയനോത്തമം ॥ **2.91.35** ॥ 3360

പ്രവിവേശ മഹാബാഹു -
രനുജ്ഞാതോ മഹർഷിണാ।
വേശ്മ തദ് രത്നസമ്പൂർണം
ഭരതഃ കൈകയീസുതഃ ॥ **2.91.36** ॥ 3361

അനുജഗ്മുശ്ച തേ സർവേ
മന്ത്രിണഃ സപുരോഹിതാഃ।
ബഭൂവുശ്ച മുദാ യുക്താ -
സ്തം ദൃഷ്ട്വാ വേശ്മസംവിധിം ॥ **2.91.37** ॥ 3362

തത്ര രാജാസനം ദിവ്യം
വ്യജനം ഛത്രമേവ ച।
ഭരതോ മന്ത്രിഭിഃ സാർധ -
മഭ്യവർതത രാജവത് ॥ **2.91.38** ॥ 3363

ആസനം പൂജയാമാസ
രാമായാഭിപ്രണമ്യ ച।
വാലവ്യജനമാദായ
ൻയഷീദത് സചിവാസനേ ॥ **2.91.39** ॥ 3364

ആനുപൂർവ്യാന്നിഷേദുശ്ച
സർവേ മന്ത്രിപുരോഹിതാഃ।
തതഃ സേനാപതിഃ പശ്ചാത്
പ്രശാസ്താ ച ൻയഷീദത ॥ **2.91.40** ॥ 3365

തതസ്തത്ര മുഹൂർതേന
നദ്യഃ പായസകർദമാഃ।
ഉപാതിഷ്ഠന്ത ഭരതം
ഭരദ്വാജസ്യ ശാസനാത് ॥ **2.91.41** ॥ 3366

ആസാമുഭയതഃകൂലം
പാണ്ഡുമൃത്തികലേപനാഃ।
രമ്യാശ്ചാവസഥാ ദിവ്യാ
ബ്രാഹ്മണസ്യ പ്രസാദജാഃ ॥ **2.91.42** ॥ 3367

തേനൈവ ച മുഹൂർതേന
ദിവ്യാഭരണഭൂഷിതാഃ।
ആഗുർവിംശതിസാഹസ്രാഃ
ബ്രഹ്മണാ പ്രഹിതാഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.91.43** ॥ 3368

സുവർണമണിമുക്തേന
പ്രവാലേന ച ശോഭിതാഃ।
ആഗുർവിംശതിസാഹസ്രാഃ
കുബേരപ്രഹിതാഃ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.91.44** ॥ 3369

യാഭിർഗൃഹീതഃ പുരുഷഃ
സോൻമാദ ഇവ ലക്ഷ്യതേ।
ആഗുർവിംശതിസാഹസ്രാ
നന്ദനാദപ്സരോഗണാഃ ॥ **2.91.45** ॥ 3370

നാരദസ്തുംബുരുർഗോപഃ
പ്രഭയാ സൂർയവർചസഃ।
ഏതേ ഗന്ധർവരാജാനോ
ഭരതസ്യാഗ്രതോ ജഗുഃ ॥ **2.91.46** ॥ 3371

അലംബുഷാ മിശ്രകേശീ
പുണ്ഡരീകാഥ വാമനാ।
ഉപാനൃത്യന്ത ഭരതം
ഭരദ്വാജസ്യ ശാസനാത് ॥ **2.91.47** ॥ 3372

യാനി മാൽയാനി ദേവേഷു
യാനി ചൈത്രരഥേ വനേ।
പ്രയാഗേ താൻയദൃശ്യന്ത
ഭരദ്വാജസ്യ തേജസാ ॥ **2.91.48** ॥ 3373

ബിൽവാ മാർദംഗികാ ആസൻ
ശമ്യാഗ്രാഹാ ബിഭീതകാഃ।
അശ്വത്ഥാ നർതകാശ്ചാസൻ
ഭരദ്വാജസ്യ തേജസാ ॥ **2.91.49** ॥ 3374

തതഃ സരലതാലാശ്ച
തിലകാഃ സതമാലകാഃ।
പ്രഹൃഷ്ടാസ്തത്ര സമ്പേതുഃ
കുബ്ജാ ഭൂത്വാഥ വാമനാഃ ॥ **2.91.50** ॥ 3375

ശിംശപാഽഽമലകീ ജംബൂ -
ർയാശ്ചാൻയാഃ കാനനേ ലതാഃ।
മാലതീ മൽലികാ ജാതി -
ർയാശ്ചാൻയാഃ കാനനേ ലതാഃ।
പ്രമദാവിഗ്രഹം കൃത്വാ
ഭരദ്വാജാശ്രമേഽവസൻ ॥ **2.91.51** ॥ 3376

സുരാം സുരാപാഃ പിബത
പായസം ച ബുഭുക്ഷിതാഃ।

മാംസാനി ച സുമേധ്യാനി
ഭക്ഷ്യന്താം യോ യദിച്ഛതി ॥ **2.91.52** ॥ 3377

ഉച്ചോദ്യ സ്നാപയന്തി സ്മ
നദീതീരേഷു വൽഗുഷു।
അപ്യേകമേകം പുരുഷം
പ്രമദാഃ സപ്ത ചാഷ്ട ച ॥ **2.91.53** ॥ 3378

സംവാഹന്ത്യഃ സമാപേതു -
ർനാർയോ വിപുലലോചനാഃ।
പരിമൃജ്യ തദാൻയോൻയം
പായയന്തി വരാംഗനാഃ ॥ **2.91.54** ॥ 3379

ഹയാൻ ഗജാൻ ഖരാനുഷ്ട്രാം -
സ്തഥൈവ സുരഭേഃ സുതാൻ।
അഭോജയൻ വാഹനപാ -
സ്തേഷാം ഭോജ്യം യഥാവിധി ॥ **2.91.55** ॥ 3380

ഇക്ഷൂംശ്ച മധുലാജാംശ്ച
ഭോജയന്തി സ്മ വാഹനാൻ।
ഇക്ഷ്വാകുവരയോധാനാം
ചോദയന്തോ മഹാബലാഃ ॥ **2.91.56** ॥ 3381

നാശ്വബന്ധോഽശ്വമാജാനാ -
ന്ന ഗജം കുഞ്ജരഗ്രഹഃ।
മത്തപ്രമത്തമുദിതാ
സാ ചമൂസ്തത്ര സംബഭൗ ॥ **2.91.57** ॥ 3382

തർപിതാഃ സർവകാമൈശ്ച
രക്തചന്ദനരൂഷിതാഃ।

അപ്സരോഗണസംയുക്തഃ
സൈന്യോ വാചമുദീരയൻ ॥ **2.91.58** ॥ 3383

നൈവായോധ്യാം ഗമിഷ്യാമോ
ന ഗമിഷ്യാമ ദണ്ഡകാൻ।
കുശലം ഭരതസ്യാസ്തു
രാമസ്യാസ്തു തഥാ സുഖം ॥ **2.91.59** ॥ 3384

ഇതി പാദാതയോധാശ്ച
ഹസ്ത്യശ്വാരോഹബന്ധകാഃ।
അനാഥാസ്തം വിധിം ലബ്ധ്വാ
വാചമേതാമുദീരയൻ ॥ **2.91.60** ॥ 3385

സമ്പ്രഹൃഷ്ടാ വിനേദുസ്തേ
നരാസ്തത്ര സഹസ്രശഃ।
ഭരതസ്യാനുയാതാരഃ
സ്വർഗോഽയമിതി ചാബ്രുവൻ ॥ **2.91.61** ॥ 3386

നൃത്യന്തശ്ച ഹസന്തശ്ച
ഗായന്തശ്ചൈവ സൈനികാഃ।
സമന്താത് പരിധാവന്തോ
മാൽയോപേതാഃ സഹസ്രശഃ ॥ **2.91.62** ॥ 3387

തതോ ഭുക്തവതാം തേഷാം
തദന്നമമൃതോപമം।
ദിവ്യാനുദ്വീക്ഷ്യ ഭക്ഷ്യാംസ്താ -
നഭവദ് ഭക്ഷണേ മതിഃ ॥ **2.91.63** ॥ 3388

പ്രേഷ്യാശ്ചേട്യശ്ച വധ്യശ്ച
ബലസ്ഥാശ്ചാപി സർവശഃ।

ബഭൂവുസ്തേ ഭൃശം പ്രീതാഃ
സർവേ ചാഹതവാസസഃ ॥ **2.91.64** ॥ 3389

കുഞ്ജരാശ്ച ഖരോഷ്ട്രാശ്ച
ഗോഽശ്വാശ്ച മൃഗപക്ഷിണഃ।
ബഭൂവുഃ സുഭൃതാസ്തത്ര
നാതോ ഹ്യന്യമകൽപയത് ॥ **2.91.65** ॥ 3390

നാശുക്ലവാസാസ്തത്രാസീത്
ക്ഷുധിതോ മലിനോഽപി വാ।
രജസാ ധ്വസ്തകേശോ വാ
നരഃ കശ്ചിദദൃശ്യത ॥ **2.91.66** ॥ 3391

ആജ്ഞെശ്ചാപി ച വാരാഹൈ -
ർനിഷ്ഠാനവരസഞ്ചയൈഃ।
ഫലനിർയൂഹസംസിദ്ധൈഃ
സൂപൈർഗന്ധരസാൻവിതൈഃ ॥ **2.91.67** ॥ 3392

പുഷ്പധ്വജവതീഃ പൂർണാഃ
ശുക്ലസ്യാന്നസ്യ ചാഭിതഃ।
ദദൃശുർവിസ്മിതാസ്തത്ര
നരാ ലൗഹീഃ സഹസ്രശഃ ॥ **2.91.68** ॥ 3393

ബഭൂവുർവനപാർശ്വേഷു
കൂപാഃ പായസകർദമാഃ।
താശ്ച കാമദുഘാ ഗാവോ
ദ്രുമാശ്ചാസൻ മധുച്യുതഃ ॥ **2.91.69** ॥ 3394

വാപ്യോ മൈരേയപൂർണാശ്ച
മൃഷ്ടമാംസചയൈർവൃതാഃ।

പ്രതപ്തപിഠരൈശ്ചാപി
മാർഗമായൂരകൗക്കുടൈഃ ॥ **2.91.70** ॥ 3395

പാത്രീണാം ച സഹസ്രാണി
സ്ഥാലീനാം നിയുതാനി ച ।
ൻയർബുദാനി ച പാത്രാണി
ശാതകുംഭമയാനി ച ॥ **2.91.71** ॥ 3396

സ്ഥാൽയഃ കുംഭ്യഃ കരംഭ്യശ്ച
ദധിപൂർണാഃ സുസംസ്കൃതാഃ ।
യൗവനസ്ഥസ്യ ഗൗരസ്യ
കപിത്ഥസ്യ സുഗന്ധിനഃ ॥ **2.91.72** ॥ 3397

ഹ്രദാഃ പൂർണാ രസാലസ്യ
ദധ്നഃ ശ്വേതസ്യ ചാപരേ ।
ബഭൂവുഃ പായസസ്യാൻയേ
ശർകരാണാം ച സഞ്ചയാഃ ॥ **2.91.73** ॥ 3398

കൽകാംശ്ചൂർണകഷായാംശ്ച
സ്നാനാനി വിവിധാനി ച ।
ദദൃശുർഭാജനസ്ഥാനി
തീർഥേഷു സരിതാം നരാഃ ॥ **2.91.74** ॥ 3399

ശുക്ലാനംശുമതശ്ചാപി
ദന്തധാവനസഞ്ചയാൻ ।
ശുക്ലാംശ്ചന്ദനകൽകാംശ്ച
സമുദ്രേഷ്വവതിഷ്ഠതഃ ॥ **2.91.75** ॥ 3400

ദർപണാൻ പരിമൃഷ്ടാംശ്ച
വാസസാം ചാപി സഞ്ചയാൻ ।

പാദുകോപാനഹം ചൈവ
യുഗ്മാൻയത്ര സഹസ്രശഃ ॥ **2.91.76** ॥ 3401

ആഞ്ജനീഃ കങ്കതാൻ കൂർചാം -
ശ്ചരത്രാണി ച ധനൂംഷി ച ।
മർമത്രാണാനി ചിത്രാണി
ശയനാൻയാസനാനി ച ॥ **2.91.77** ॥ 3402

പ്രതിപാനഹ്രദാൻ പൂർണാൻ
ഖരോഷ്ട്രഗജവാജിനാം ।
അവഗാഹ്യസുതീർഥാംശ്ച
ഹ്രദാൻ സോത്പലപുഷ്കരാൻ ।
ആകാശവർണപ്രതിമാൻ
സ്വച്ഛതോയാൻ സുഖോപ്ലവാൻ ॥ **2.91.78** ॥ 3403

നീലവൈദൂർയവർണാംശ്ച
മൃദൂൻ യവസസഞ്ചയാൻ ।
നിർവാപാർഥം പശൂനാം തേ
ദദൃശുസ്തത്ര സർവശഃ ॥ **2.91.79** ॥ 3404

വ്യസ്മയന്ത മനുഷ്യാസ്തേ
സ്വപ്നകൽപം തദദ്ഭുതം ।
ദൃഷ്ട്വാഽഽതിഥ്യം കൃതം താദൃഗ്
ഭരതസ്യ മഹർഷിണാ ॥ **2.91.80** ॥ 3405

ഇത്യേവം രമമാണാനാം
ദേവാനാമിവ നന്ദനേ ।
ഭരദ്വാജാശ്രമേ രമ്യേ
സാ രാത്രിർവ്യത്യവർതത ॥ **2.91.81** ॥ 3406

പ്രതിജഗ്മുശ്ച താ നദ്യോ
ഗന്ധർവാശ്ച യഥാഗതം।
ഭരദ്വാജമനുജ്ഞാപ്യ
താശ്ച സർവാ വരാംഗനാഃ ॥ **2.91.82** ॥ 3407

തഥൈവ മത്താ മദിരോത്കടാ നരാ -
സ്തഥൈവ ദിവ്യാഗുരുചന്ദനോക്ഷിതാഃ।
തഥൈവ ദിവ്യാ വിവിധാഃ സ്രഗുത്തമാഃ
പൃഥഗ്വികീർണാ മനുജൈഃ പ്രമർദിതാഃ ॥ **2.91.83** ॥ 3408

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വിനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന ഭരദ്വാജാദ് ഗന്തുമനുജ്ഞാഗ്രഹണം ശ്രീരാമസ്യാശ്രമേ ഗമനായ മാർഗസ്യ പരിചയഗ്രഹണം മുനയേ മാതൃണാം പരിചയം ദത്ത്വാ തതശ്ചിത്രകൂടം ഗന്തും സസൈന്യസ്യ ഭരതസ്യ പ്രസ്ഥാനം

തതസ്താം രജനീം വ്യുഷ്യ
ഭരതഃ സപരിച്ഛദഃ।
കൃതാതിഥ്യോ ഭരദ്വാജം
കാമാദഭിജഗാമ ഹ ॥ **2.92.1** ॥ 3409

തമൃഷിഃ പുരുഷവ്യാഘ്രം
പ്രേക്ഷ്യ പ്രാഞ്ജലിമാഗതം।
ഹുതാഗ്നിഹോത്രോ ഭരതം
ഭരദ്വാജോഽഭ്യഭാഷത ॥ **2.92.2** ॥ 3410

കച്ചിദത്ര സുഖാ രാത്രി -
സ്തവാസ്മദ്വിഷയേ ഗതാ।
സമഗ്രസ്തേ ജനഃ കച്ചി -
ദാതിഥ്യേ ശംസ മേഽനഘ ॥ **2.92.3** ॥ 3411

തമുവാചാഞ്ജലിം കൃത്വാ
ഭരതോഽഭിപ്രണമ്യ ച।
ആശ്രമാദുപനിഷ്ക്രാന്ത -
മൃഷിമുത്തമതേജസം ॥ **2.92.4** ॥ 3412

സുഖോഷിതോഽസ്മി ഭഗവൻ
സമഗ്രബലവാഹനഃ।
ബലവത്തർപിതശ്ചാഹം
ബലവാൻ ഭഗവംസ്ത്വയാ ॥ **2.92.5** ॥ 3413

അപേതക്ലമസന്താപാഃ
സുഭിക്ഷാഃ സുപ്രതിശ്രയാഃ।
അപി പ്രേഷ്യാനുപാദായ
സർവേ സ്മ സുസുഖോഷിതാഃ ॥ **2.92.6** ॥ 3414

ആമന്ത്രയേഽഹം ഭഗവൻ
കാമം ത്വാമൃഷിസത്തമ।
സമീപം പ്രസ്ഥിതം ഭ്രാതു -
ർമൈത്രേണേക്ഷസ്വ ചക്ഷുഷാ ॥ **2.92.7** ॥ 3415

ആശ്രമം തസ്യ ധർമജ്ഞ
ധാർമികസ്യ മഹാത്മനഃ।
ആചക്ഷ്വ കതമോ മാർഗഃ
കിയാനിതി ച ശംസ മേ ॥ **2.92.8** ॥ 3416

ഇതി പൃഷ്ടസ്തു ഭരതം
ഭ്രാതുർദർശനലാലസം।
പ്രത്യുവാച മഹാതേജാ
ഭരദ്വാജോ മഹാതപാഃ ॥ **2.92.9** ॥ 3417

ഭരതാർധത്രിതീയേഷു
യോജനേഷ്വജനേ വനേ।
ചിത്രകൂടഗിരിസ്തത്ര
രമ്യനിർഝരകാനനഃ ॥ **2.92.10** ॥ 3418

ഉത്തരം പാർശ്വമാസാദ്യ
തസ്യ മന്ദാകിനീ നദീ।
പുഷ്പിതദ്രുമസംഛന്നാ
രമ്യപുഷ്പിതകാനനാ ॥ **2.92.11** ॥ 3419

അനന്തരം തത്സരിത -
ശ്ചിത്രകൂടം ച പർവതം।
തയോഃ പർണകുടീം താത
തത്ര തൗ വസതോ ധ്രുവം ॥ **2.92.12** ॥ 3420

ദക്ഷിണേന ച മാർഗേണ
സവ്യദക്ഷിണമേവ ച।
ഗജവാജിസമാകീർണാം
വാഹിനീം വാഹിനീപതേ ॥ **2.92.13** ॥ 3421

വാഹയസ്വ മഹാഭാഗ
തതോ ദ്രക്ഷ്യസി രാഘവം।
പ്രയാണമിതി ച ശ്രുത്വാ
രാജരാജസ്യ യോഷിതഃ ॥ **2.92.14** ॥ 3422

ഹിത്വാ യാനാനി യാനാർഹാ
ബ്രാഹ്മണം പർയവാരയൻ।
വേപമാനാ കൃശാ ദീനാ
സഹ ദേവ്യാ സുമിത്രയാ ॥ **2.92.15** ॥ 3423

കൗസൽയാ തത്ര ജഗ്രാഹ
കരാഭ്യാം ചരണൗ മുനേഃ।
അസമൃദ്ധേന കാമേന
സർവലോകസ്യ ഗർഹിതാ ॥ **2.92.16** ॥ 3424

കൈകേയീ തത്ര ജഗ്രാഹ
ചരണൗ സവ്യപത്രപാ।
തം പ്രദക്ഷിണമാഗമ്യ
ഭഗവന്തം മഹാമുനിം ॥ **2.92.17** ॥ 3425

അദൂരാദ് ഭരതസ്യൈവ
തസ്ഥൗ ദീനമനാസ്തദാ।
തത്ര പപ്രച്ഛ ഭരതം
ഭരദ്വാജോ മഹാമുനിഃ ॥ **2.92.18** ॥ 3426

വിശേഷം ജ്ഞാതുമിച്ഛാമി
മാതൄണാം തവ രാഘവ।
ഏവമുക്തസ്തു ഭരതോ
ഭരദ്വാജേന ധാർമികഃ ॥ **2.92.19** ॥ 3427

ഉവാച പ്രാഞ്ജലിർഭൂത്വാ
വാക്യം വചനകോവിദഃ।
യാമിമാം ഭഗവൻ ദീനാം
ശോകാനശനകർശിതാം ॥ **2.92.20** ॥ 3428

പിതുർഹി മഹിഷീം ദേവീം
ദേവതാമിവ പശ്യസി।
ഏഷാം തം പുരുഷവ്യാഘ്രം
സിംഹവിക്രാന്തഗാമിനം ॥ **2.92.21** ॥ 3429

കൗസൽയാ സുഷുവേ രാമം
ധാതാരമദിതിർയഥാ।
അസ്യാ വാമഭുജം ശ്ലിഷ്ടാ
യാ സാ തിഷ്ഠതി ദുർമനാഃ ॥ **2.92.22** ॥ 3430

ഇയം സുമിത്രാ ദുഃഖാർതാ
ദേവീ രാജ്ഞശ്ച മധ്യമാ।
കർണികാരസ്യ ശാഖേവ
ശീർണപുഷ്പാ വനാന്തരേ ॥ **2.92.23** ॥ 3431

ഏതസ്യാസ്തൗ സുതൗ ദേവ്യാഃ
കുമാരൗ ദേവവർണിനൗ।
ഉഭൗ ലക്ഷ്മണശത്രുഘ്നൗ
വീരൗ സത്യപരാക്രമൗ ॥ **2.92.24** ॥ 3432

യസ്യാഃ കൃതേ നരവ്യാഘ്രൗ
ജീവനാശമിതോ ഗതൗ।
രാജാ പുത്രവിഹീനശ്ച
സ്വർഗം ദശരഥോ ഗതഃ ॥ **2.92.25** ॥ 3433

ക്രോധനാമകൃതപ്രജ്ഞാം
ദൃപ്താം സുഭഗമാനിനീം।
ഐശ്വർയകാമാം കൈകേയീ -
മനാർയാമാർയരൂപിണീം ॥ **2.92.26** ॥ 3434

മമൈതാം മാതരം വിദ്ധി
നൃശംസാം പാപനിശ്ചയാം।
യതോമൂലം ഹി പശ്യാമി
വ്യസനം മഹദാത്മനഃ ॥ **2.92.27** ॥ 3435

ഇത്യുക്ത്വാ നരശാർദൂലോ
ബാഷ്പഗദ്ഗദയാ ഗിരാ।
വിനിഃശ്വസ്യ സ താമ്രാക്ഷഃ
ക്രുദ്ധോ നാഗ ഇവ ശ്വസൻ ॥ **2.92.28** ॥ 3436

ഭരദ്വാജോ മഹർഷിസ്തം
ബ്രുവന്തം ഭരതം തദാ।
പ്രത്യുവാച മഹാബുദ്ധി -
രിദം വചനമർഥവിത് ॥ **2.92.29** ॥ 3437

ന ദോഷേണാവഗന്തവ്യാ
കൈകേയീ ഭരത ത്വയാ।
രാമപ്രവ്രാജനം ഹ്യേതത്
സുഖോദർകം ഭവിഷ്യതി ॥ **2.92.30** ॥ 3438

ദേവാനാം ദാനവാനാം ച
ഋഷീണാം ഭാവിതാത്മനാം।
ഹിതമേവ ഭവിഷ്യദ്ധി
രാമപ്രവ്രാജനാദിഹ ॥ **2.92.31** ॥ 3439

അഭിവാദ്യ തു സംസിദ്ധഃ
കൃത്വാ ചൈനം പ്രദക്ഷിണം।
ആമന്തര്യ ഭരതഃ സൈന്യം
യുജ്യതാമിതി ചാബ്രവീത് ॥ **2.92.32** ॥ 3440

തതോ വാജിരഥാൻ യുക്ത്വാ
ദിവ്യാൻ ഹേമവിഭൂഷിതാൻ।
അധ്യാരോഹത് പ്രയാണാർഥം
ബഹൂൻ ബഹുവിധോ ജനഃ ॥ **2.92.33** ॥ 3441

ഗജകൻയാ ഗജാശ്ചൈവ
ഹേമകക്ഷ്യാഃ പതാകിനഃ।
ജീമൂതാ ഇവ ഘർമാന്തേ
സഘോഷാഃ സമ്പ്രതസ്ഥിരേ ॥ **2.92.34** ॥ 3442

വിവിധാൻയപി യാനാനി
മഹാന്തി ച ലഘൂനി ച।
പ്രയയുഃ സുമഹാർഹാണി
പാദൈരപി പദാതയഃ ॥ **2.92.35** ॥ 3443

അഥ യാനപ്രവേകൈസ്തു
കൗസൽയാപ്രമുഖാഃ സ്ത്രിയഃ।
രാമദർശനകാങ്ക്ഷിൺയഃ
പ്രയയുർമുദിതാസ്തദാ ॥ **2.92.36** ॥ 3444

ചന്ദ്രാർകതരുണാഭാസാം
നിയുക്തൻാം ശിബികാംശുഭാം।
ആസ്ഥായ പ്രയയൗ ശ്രീമാൻ
ഭരതഃ സപരിച്ഛദഃ ॥ **2.92.37** ॥ 3445

സാ പ്രയാതാ മഹാസേനാ
ഗജവാജിസമാകുലാ।
ദക്ഷിണാം ദിശമാവൃത്യ
മഹാമേഘ ഇവോത്ഥിതഃ ॥ **2.92.38** ॥ 3446

വനാനി ച വ്യതിക്രമ്യ
ജുഷ്ടാനി മൃഗപക്ഷിഭിഃ।
ഗംഗായാഃ പരവേലായാം
ഗിരിഷ്വഥ നദീഷ്വപി ॥ **2.92.39** ॥ 3447

സാ സമ്പ്രഹൃഷ്ടദ്വിപവാജിയൂഥാ
വിത്രാസയന്തീ മൃഗപക്ഷിസംഘാൻ।
മഹദ്വനം തത് പ്രവിഗാഹമാനാ
രരാജ സേനാ ഭരതസ്യ തത്ര ॥ **2.92.40** ॥ 3448

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വിനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രിനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

സസൈന്യസ്യ ഭരതസ്യ ചിത്രകൂടയാത്രായാ വർണനം

തയാ മഹത്യാ യായിന്യാ
ധ്വജിന്യാ വനവാസിനഃ।
ആർദിതാ യൂഥപാ മത്താഃ
സയൂഥാഃ സമ്പ്രദുദ്രുവുഃ ॥ **2.93.1** ॥ 3449

ഋക്ഷാഃ പൃഷതമുഖ്യാശ്ച
രുരവശ്ച സമന്തതഃ।
ദൃശ്യന്തേ വനവാടേഷു
ഗിരിഷ്വപി നദീഷു ച ॥ **2.93.2** ॥ 3450

സ സമ്പ്രതസ്ഥേ ധർമാത്മാ
പ്രീതോ ദശരഥാത്മജഃ।
വൃതോ മഹത്യാ നാദിന്യാ
സേനയാ ചതുരംഗയാ ॥ **2.93.3** ॥ 3451

സാഗരൗഘനിഭാ സേനാ
ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ।
മഹീം സംഛാദയാമാസ
പ്രാവൃഷി ദ്യാമിവാംബുദഃ ॥ **2.93.4** ॥ 3452

തുരംഗൗഘൈരവതതാ
വാരണൈശ്ച മഹാബലൈഃ।
അനാലക്ഷ്യാ ചിരം കാലം
തസ്മിൻ കാലേ ബഭൂവ സാ ॥ **2.93.5** ॥ 3453

സ ഗത്വാ ദൂരമധ്വാനം
സമ്പരിശ്രാന്തവാഹനഃ।
ഉവാച വചനം ശ്രീമാൻ
വസിഷ്ഠം മന്ത്രിണാം വരം ॥ **2.93.6** ॥ 3454

യാദൃശം ലക്ഷ്യതേ രൂപം
യഥാ ചൈവ മയാ ശ്രുതം।
വ്യക്തം പ്രാപ്താഃ സ്മ തം ദേശം
ഭരദ്വാജോ യമബ്രവീത് ॥ **2.93.7** ॥ 3455

അയം ഗിരിശ്ചിത്രകൂട -
സ്തഥാ മന്ദാകിനീ നദീ।
ഏതത് പ്രകാശതേ ദൂരാ -
ന്നീലമേഘനിഭം വനം ॥ **2.93.8** ॥ 3456

ഗിരേഃ സാനൂനി രമ്യാണി
ചിത്രകൂടസ്യ സമ്പ്രതി।
വാരണൈരവമൃദ്യന്തേ
മാമകൈഃ പർവതോപമൈഃ ॥ **2.93.9** ॥ 3457

മുഞ്ചന്തി കുസുമാൻയേതേ
നഗാഃ പർവതസാനുഷു।
നീലാ ഇവാതപാപായേ
തോയം തോയധരാ ഘനാഃ ॥ **2.93.10** ॥ 3458

കിന്നരാചരിതം ദേശം
പശ്യ ശത്രുഘ്ന പർവതേ।
ഹയൈഃ സമന്താദാകീർണം
മകരൈരിവ സാഗരം ॥ **2.93.11** ॥ 3459

ഏതേ മൃഗഗണാ ഭാന്തി
ശീഘ്രവേഗാഃ പ്രചോദിതാഃ।
വായുപ്രവിദ്ധാഃ ശരദി
മേഘജാലാ ഇവാംബരേ ॥ **2.93.12** ॥ 3460

കുർവന്തി കുസുമാപീഡാൻ
ശിരഃസു സുരഭീനമീ।
മേഘപ്രകാശൈഃ ഫലകൈ -
ർദാക്ഷിണാത്യാ നരാ യഥാ ॥ **2.93.13** ॥ 3461

നിഷ്കൂജമിവ ഭൂത്വേദം
വനം ഘോരപ്രദർശനം।
അയോധ്യേവ ജനാകീർണാ
സമ്പ്രതി പ്രതിഭാതി മേ ॥ **2.93.14** ॥ 3462

ഖുരൈരുദീരിതോ രേണു -
ർദിവം പ്രച്ഛാദ്യ തിഷ്ഠതി।
തം വഹത്യനിലഃ ശീഘ്രം
കുർവന്നിവ മമ പ്രിയം ॥ **2.93.15** ॥ 3463

സ്യന്ദനാംസ്തുരഗോപേതാൻ
സൂതമുഖ്യൈരധിഷ്ഠിതാൻ।
ഏതാൻ സമ്പതതഃ ശീഘ്രം
പശ്യ ശത്രുഘ്ന കാനനേ ॥ **2.93.16** ॥ 3464

ഏതാൻ വിത്രാസിതാൻ പശ്യ
ബർഹിണഃ പ്രിയദർശനാൻ।
ഏവമാപതതഃ ശൈല -
മധിവാസം പതത്രിണഃ ॥ **2.93.17** ॥ 3465

അതിമാത്രമയം ദേശോ
മനോജ്ഞഃ പ്രതിഭാതി മേ।
താപസാനാം നിവാസോഽയം
വ്യക്തം സ്വർഗപഥോഽനഘ ॥ **2.93.18** ॥ 3466

മൃഗാ മൃഗീഭിഃ സഹിതാ
ബഹവഃ പൃഷതാ വനേ।
മനോജ്ഞരൂപാ ലക്ഷ്യന്തേ
കുസുമൈരിവ ചിത്രിതാഃ ॥ **2.93.19** ॥ 3467

സാധു സൈന്യാഃ പ്രതിഷ്ഠന്താം
വിചിൻവന്തു ച കാനനം।
യഥാ തൗ പുരുഷവ്യാഘ്രൗ
ദൃശ്യേതേ രാമലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.93.20** ॥ 3468

ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ
പുരുഷാഃ ശസ്ത്രപാണയഃ।
വിവിശുസ്തദ്വനം ശൂരാ
ധൂമാഗ്രം ദദൃശുസ്തതഃ ॥ **2.93.21** ॥ 3469

തേ സമാലോക്യ ധൂമാഗ്ര -
മൂചുർഭരതമാഗതാഃ।
നാമനുഷ്യേ ഭവത്യഗ്നി -
ർവ്യക്തമത്രൈവ രാഘവൗ ॥ **2.93.22** ॥ 3470

അഥ നാത്ര നരവ്യാഘ്രൗ
രാജപുത്രൗ പരന്തപൗ।
അൻയേ രാമോപമാഃ സന്തി
വ്യക്തമത്ര തപസ്വിനഃ ॥ **2.93.23** ॥ 3471

തച്ഛ്രുത്വാ ഭരതസ്തേഷാം
വചനം സാധുസമ്മതം।
സൈൻയാനുവാച സർവാംസ്താ -
നമിത്രബലമർദനഃ ॥ **2.93.24** ॥ 3472

യത്താ ഭവന്തസ്തിഷ്ഠന്തു
നേതോ ഗന്തവ്യമഗ്രതഃ।
അഹമേവ ഗമിഷ്യാമി
സുമന്ത്രോ ധൃതിരേവ ച ॥ **2.93.25** ॥ 3473

ഏവമുക്താസ്തതഃ സൈൻയാ -
സ്തത്ര തസ്ഥുഃ സമന്തതഃ।
ഭരതോ യത്ര ധൂമാഗ്രം
തത്ര ദൃഷ്ടിം സമാദധത് ॥ **2.93.26** ॥ 3474

വ്യവസ്ഥിതാ യാ ഭരതേന സാ ചമൂ -
ർനിരീക്ഷമാണാപി ച ഭൂമിമഗ്രതഃ।
ബഭൂവ ഹൃഷ്ടാ നചിരേണ ജാനതീ
പ്രിയസ്യ രാമസ്യ സമാഗമം തദാ ॥ **2.93.27** ॥ 3475

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രിനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുർനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമഃ സീതാം ചിത്രകൂടശോഭാമദർശയത്

ദീർഘകാലോഷിതസ്തസ്മിൻ
ഗിരൗ ഗിരിവരപ്രിയഃ।
വൈദേഹ്യാഃ പ്രിയമാകാങ്ക്ഷൻ
സ്വം ച ചിത്തം വിലോഭയൻ ॥ **2.94.1** ॥ 3476

അഥ ദാശരഥിശ്ചിത്രം
ചിത്രകൂടമദർശയത്।
ഭാർയാമമരസങ്കാശഃ
ശചീമിവ പുരന്ദരഃ ॥ **2.94.2** ॥ 3477

ന രാജ്യഭ്രംശനം ഭദ്രേ
ന സുഹൃദ്ഭിർവിനാഭവഃ।
മനോ മേ ബാധതേ ദൃഷ്ട്വാ
രമണീയമിമം ഗിരിം ॥ **2.94.3** ॥ 3478

പശ്യേമമചലം ഭദ്രേ
നാനാദ്വിജഗണായുതം।
ശിഖരൈഃ ഖമിവോദ്വിദ്ധൈ -
ർധാതുമദ്ഭിർവിഭൂഷിതം ॥ **2.94.4** ॥ 3479

കേചിദ് രജതസങ്കാശാഃ
കേചിത് ക്ഷതജസന്നിഭാഃ।
പീതമാഞ്ജിഷ്ഠവർണാശ്ച
കേചിൻമണിവരപ്രഭാഃ ॥ **2.94.5** ॥ 3480

പുഷ്പാർകകേതകാഭാശ്ച
കേചിജ്ജ്യോതീരസപ്രഭാഃ।
വിരാജന്ത്യേചലേന്ദ്രസ്യ
ദേശാ ധാതുവിഭൂഷിതാഃ ॥ **2.94.6** ॥ 3481

നാനാമൃഗഗണൈർദ്വീപി -
തരക്ഷ്വൃക്ഷഗണൈർവൃതഃ।
അദുഷ്ടൈർഭാത്യയം ശൈലോ
ബഹുപക്ഷിസമാകുലഃ ॥ **2.94.7** ॥ 3482

ആമ്രജംബ്വസനൈർലോധ്രൈഃ
പ്രിയാലൈഃ പനസൈർധവൈഃ।
അങ്കോലൈർഭവ്യതിനിശൈ -
ർബിൽവതിന്ദുകവേണുഭിഃ ॥ **2.94.8** ॥ 3483

കാശ്മർയാരിഷ്ടവരണൈ -
ർമധൂകൈസ്തിലകൈരപി।
ബദർയാമലകൈർനീപൈ -
ർവേത്രധൻവനബീജകൈഃ ॥ **2.94.9** ॥ 3484

പുഷ്പവദ്ഭിഃ ഫലോപേതൈ -
ശ്ഛായാവദ്ഭിർമനോരമൈഃ।
ഏവമാദിഭിരാകീർണഃ
ശ്രിയം പുഷ്യത്യയം ഗിരിഃ ॥ **2.94.10** ॥ 3485

ശൈലപ്രസ്ഥേഷു രമ്യേഷു
പശ്യേമാൻ കാമഹർഷണാൻ।
കിന്നരാൻ ദ്വന്ദ്വശോ ഭദ്രേ
രമമാണാൻ മനസ്വിനഃ ॥ **2.94.11** ॥ 3486

ശാഖാവസക്തൻ ഖഡ്ഗാംശ്ച
പ്രവരാൺയംബരാണി ച।
പശ്യ വിദ്യാധരസ്ത്രീണാം
ക്രീഡോദ്ദേശാൻ മനോരമാൻ ॥ **2.94.12** ॥ 3487

ജലപ്രപാതൈരുദ്ഭേദൈ -
ർനിഷ്പന്നൈശ്ച ക്വചിത് ക്വചിത്।
സ്രവദ്ഭിർഭാത്യയം ശൈലഃ
സ്രവൻമദ ഇവ ദ്വിപഃ ॥ **2.94.13** ॥ 3488

ഗുഹാസമീരണോ ഗന്ധാൻ
നാനാപുഷ്പഭവാൻ ബഹൂൻ।
ഘ്രാണതർപണമഭ്യേത്യ
കം നരം ന പ്രഹർഷയേത് ॥ **2.94.14** ॥ 3489

യദീഹ ശരദോഽനേകാ -
സ്ത്വയാ സാർധമനിന്ദിതേ।
ലക്ഷ്മണേന ച വത്സ്യാമി
ന മാം ശോകഃ പ്രധർഷതി ॥ **2.94.15** ॥ 3490

ബഹുപുഷ്പഫലേ രമ്യേ
നാനാദ്വിജഗണായുതേ।
വിചിത്രശിഖരേ ഹ്യസ്മിൻ
രതവാനസ്മി ഭാമിനി ॥ **2.94.16** ॥ 3491

അനേന വനവാസേന
മമ പ്രാപ്തം ഫലദ്വയം।
പിതുശ്ചാനൃണ്യതാ ധർമേ
ഭരതസ്യ പ്രിയം തഥാ ॥ **2.94.17** ॥ 3492

വൈദേഹി രമസേ കച്ചി -
ച്ചിത്രകൂടേ മയാ സഹ।
പശ്യന്തീ വിവിധാൻ ഭാവാൻ
മനോവാക്കായസമ്മതാൻ ॥ **2.94.18** ॥ 3493

ഇദമേവാമൃതം പ്രാഹൂ
രാജ്ഞി രാജർഷയഃ പരേ।
വനവാസം ഭവാർഥായ
പ്രേത്യ മേ പ്രപിതാമഹാഃ ॥ **2.94.19** ॥ 3494

ശിലാഃ ശൈലസ്യ ശോഭന്തേ
വിശാലാഃ ശതശോഽഭിതഃ।
ബഹുലാ ബഹുലൈർവർണൈ -
ർനീലപീതസിതാരുണൈഃ ॥ **2.94.20** ॥ 3495

നിശി ഭാന്ത്യചലേന്ദ്രസ്യ
ഹുതാശനശിഖാ ഇവ।
ഓഷധ്യഃ സ്വപ്രഭാലക്ഷ്മ്യാ
ഭ്രാജമാനാഃ സഹസ്രശഃ ॥ **2.94.21** ॥ 3496

കേചിത് ക്ഷയനിഭാ ദേശാഃ
കേചിദുദ്യാനസന്നിഭാഃ।
കേചിദേകശിലാ ഭാന്തി
പർവതസ്യാസ്യ ഭാമിനി ॥ **2.94.22** ॥ 3497

ഭിത്ത്യേവ വസുധാം ഭാതി
ചിത്രകൂടഃ സമുത്ഥിതഃ।
ചിത്രകൂടസ്യ കൂടോഽയം
ദൃശ്യതേ സർവതഃ ശുഭഃ ॥ **2.94.23** ॥ 3498

കുഷ്ഠസ്ഥഗരപുന്നാഗ -
ഭൂർജപത്രോത്തരച്ഛദാൻ।
കാമിനാം സ്വാസ്തരാൻ പശ്യ
കുശേശയദലായുതാൻ ॥ **2.94.24** ॥ 3499

മൃദിതാശ്ചാപവിദ്ധാശ്ച
ദൃശ്യന്തേ കമലസ്രജഃ।
കാമിഭിർവനിതേ പശ്യ
ഫലാനി വിവിധാനി ച ॥ **2.94.25** ॥ 3500

വസ്വൗകസാരാം നലിനീ -
മതീത്യൈവോത്തരാൻ കുരൂൻ।
പർവതശ്ചിത്രകൂടോഽസൗ
ബഹുമൂലഫലോദകഃ ॥ **2.94.26** ॥ 3501

ഇമം തു കാലം വനിതേ വിജഹ്രിവാം -
സ്ത്വയാ ച സീതേ സഹ ലക്ഷ്മണേന ച।
രതിം പ്രപത്സ്യേ കുലധർമവർധിനീം
സതാം പഥി സ്വൈർനിയമൈഃ പരൈഃ സ്ഥിതഃ ॥ **2.94.27** ॥ 3502

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുർനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമേണ സീതാം പ്രതി സരിദ്വരായാ മന്ദാകിന്യാഃ സുഷമായാ വർണനം

അഥ ശൈലാദ് വിനിഷ്ക്രമ്യ
മൈഥിലീം കോസലേശ്വരഃ।
അദർശയച്ഛുഭജലാം
രമ്യാം മന്ദാകിനീം നദീം ॥ **2.95.1** ॥ 3503

അബ്രവീച്ച വരാരോഹാം
ചന്ദ്രചാരുനിഭാനനാം।
വിദേഹരാജസ്യ സുതാം
രാമോ രാജീവലോചനഃ ॥ **2.95.2** ॥ 3504

വിചിത്രപുലിനാം രമ്യാം
ഹംസസാരസസേവിതാം।
കുസുമൈരുപസമ്പന്നാം
പശ്യ മന്ദാകിനീം നദീം ॥ **2.95.3** ॥ 3505

നാനാവിധൈസ്തീരരുഹൈ -
ർവൃതാം പുഷ്പഫലദ്രുമൈഃ।

രാജന്തീം രാജരാജസ്യ
നലിനീമിവ സർവതഃ ॥ **2.95.4** ॥ 3506

മൃഗയൂഥനിപീതാനി
കലുഷാംഭാംസി സാമ്പ്രതം ।
തീർഥാനി രമണീയാനി
രതിം സഞ്ജനയന്തി മേ ॥ **2.95.5** ॥ 3507

ജടാജിനധരാഃ കാലേ
വൽകലോത്തരവാസസഃ ।
ഋഷയസ്ത്വവഗാഹന്തേ
നദീം മന്ദാകിനീം പ്രിയേ ॥ **2.95.6** ॥ 3508

ആദിത്യമുപതിഷ്ഠന്തേ
നിയമാദൂർധ്വബാഹവഃ ।
ഏതേ പരേ വിശാലാക്ഷി
മുനയഃ സംശിതവ്രതാഃ ॥ **2.95.7** ॥ 3509

മാരുതോദ്ധൂതശിഖരൈഃ
പ്രനൃത്ത ഇവ പർവതഃ ।
പാദപൈഃ പുഷ്പപത്രാണി
സൃജദ്ഭിരഭിതോ നദീം ॥ **2.95.8** ॥ 3510

ക്വചിൻമണിനികാശോദാം
ക്വചിത് പുലിനശാലിനീം ।
ക്വചിത് സിദ്ധജനാകീർണാം
പശ്യ മന്ദാകിനീം നദീം ॥ **2.95.9** ॥ 3511

നിർധൂതാൻ വായുനാ പശ്യ
വിതതാൻ പുഷ്പസഞ്ചയാൻ ।

പോപ്ലൂയമാനാനപരാൻ
പശ്യ ത്വം തനുമധ്യമേ ॥ **2.95.10** ॥ 3512

പശ്യൈതദ്വൽഗുവചസോ
രഥാംഗാഹ്വയനാ ദ്വിജാഃ।
അധിരോഹന്തി കൽയാണി
നിഷ്കൂജന്തഃ ശുഭാ ഗിരഃ ॥ **2.95.11** ॥ 3513

ദർശനം ചിത്രകൂടസ്യ
മന്ദാകിൻയാശ്ച ശോഭനേ।
അധികം പുരവാസാച്ച
മൻയേ തവ ച ദർശനാത് ॥ **2.95.12** ॥ 3514

വിധൂതകൽമഷൈഃ സിദ്ധൈ -
സ്തപോദമശമാൻവിതൈഃ।
നിത്യവിക്ഷോഭിതജലാം
വിഗാഹസ്വ മയാ സഹ ॥ **2.95.13** ॥ 3515

സഖീവച്ച വിഗാഹസ്വ
സീതേ മന്ദാകിനീം നദീം।
കമലാൻയവമജ്ജന്തീ
പുഷ്കരാണി ച ഭാമിനി ॥ **2.95.14** ॥ 3516

ത്വം പൗരജനവദ് വ്യാലാ -
നയോധ്യാമിവ പർവതം।
മൻയസ്വ വനിതേ നിത്യം
സരയൂവദിമാം നദീം ॥ **2.95.15** ॥ 3517

ലക്ഷ്മണശ്ചൈവ ധർമാത്മാ
മന്നിദേശേ വ്യവസ്ഥിതഃ।

ത്വം ചാനുകൂലാ വൈദേഹി
പ്രീതിം ജനയതീ മമ ॥ **2.95.16** ॥ 3518

ഉപസ്പൃശംസ്ത്രിഷവണം
മധുമൂലഫലാശനഃ ।
നായോധ്യായൈ ന രാജ്യായ
സ്പൃഹയേ ച ത്വയാ സഹ ॥ **2.95.17** ॥ 3519

ഇമാം ഹി രമ്യാം ഗജയൂഥലോഡിതാം
നിപീതതോയാം ഗജസിംഹവാനരൈഃ ।
സുപുഷ്പിതാം പുഷ്പഭരൈരലങ്കൃതാം
ന സോഽസ്തി യഃ സ്യാന്ന ഗതക്ലമഃ സുഖീ ॥ **2.95.18** ॥ 3520

ഇതീവ രാമോ ബഹുസംഗതം വചഃ
പ്രിയാസഹായഃ സരിതം പ്രതി ബ്രുവൻ ।
ചചാര രമ്യം നയനാഞ്ജനപ്രഭം
സ ചിത്രകൂടം രഘുവംശവർധനഃ ॥ **2.95.19** ॥ 3521

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷണ്ണവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ത്രസ്താനാം വൻയമൃഗാണാം പലായനഹേതുമഭിജ്ഞാതും ശ്രീരാമസ്യ സൗമിത്രിം പ്രത്യാദേശഃ, ലക്ഷ്മണേന ശാലവൃക്ഷമാരുഹ്യ ഭരതസൈൻയനിരീക്ഷണം തം പ്രതി സ്വരോഷപൂർണോദ്ഗാരസ്യ പ്രകടനം

താം തദാ ദർശയിത്വാ തു
മൈഥിലീം ഗിരിനിമ്നഗാം ।
നിഷസാദ ഗിരിപ്രസ്ഥേ
സീതാം മാംസേന ഛന്ദയൻ ॥ **2.96.1** ॥ 3522

ഇദം മേധ്യമിദം സ്വാദു
നിഷ്ടപ്തമിദമഗ്നിനാ ।
ഏവമാസ്തേ സ ധർമാത്മാ
സീതയാ സഹ രാഘവഃ ॥ **2.96.2** ॥ 3523

തഥാ തത്രാസതസ്തസ്യ
ഭരതസ്യോപയായിനഃ ।
സൈൻയരേണുശ്ച ശബ്ദശ്ച
പ്രാദുരാസ്താം നഭസ്പൃശൗ ॥ **2.96.3** ॥ 3524

ഏതസ്മിന്നന്തരേ ത്രസ്താഃ
ശബ്ദേന മഹതാ തതഃ।
അർദിതാ യൂഥപാ മത്താഃ
സയൂഥാദ് ദുദ്രുവുർദിശഃ ॥ **2.96.4** ॥ 3525

സ തം സൈന്യസമുദ്ധൂതം
ശബ്ദം ശുശ്രാവ രാഘവഃ।
താംശ്ച വിപ്രദ്രുതാൻ സർവാൻ
യൂഥപാനൻവവൈക്ഷത ॥ **2.96.5** ॥ 3526

താംശ്ച വിപ്രദ്രുതാൻ ദൃഷ്ട്വാ
തം ച ശ്രുത്വാ മഹാസ്വനം।
ഉവാച രാമഃ സൗമിത്രിം
ലക്ഷ്മണം ദീപ്തതേജസം ॥ **2.96.6** ॥ 3527

ഹന്ത ലക്ഷ്മണ പശ്യേഹ
സുമിത്രാ സുപ്രജാസ്ത്വയാ।
ഭീമസ്തനിതഗംഭീരം
തുമുലഃ ശ്രൂയതേ സ്വനഃ ॥ **2.96.7** ॥ 3528

ഗജയൂഥാനി വാരണ്യേ
മഹിഷാ വാ മഹാവനേ।
വിത്രാസിതാ മൃഗാഃ സിംഹൈഃ
സഹസാ പ്രദ്രുതാ ദിശഃ ॥ **2.96.8** ॥ 3529

രാജാ വാ രാജപുത്രോ വാ
മൃഗയാമടതേ വനേ।
അൻയദ്വാ ശ്വാപദം കിഞ്ചിത്
സൗമിത്രേ ജ്ഞാതുമർഹസി ॥ **2.96.9** ॥ 3530

സുദുശ്ചരോ ഗിരിശ്ചായം
പക്ഷിണാമപി ലക്ഷ്മണ।
സർവമേതദ് യഥാതത്ത്വ -
മഭിജ്ഞാതുമിഹാർഹസി ॥ **2.96.10** ॥ 3531

സ ലക്ഷ്മണഃ സന്ത്വരിതഃ
സാലമാരുഹ്യ പുഷ്പിതം।
പ്രേക്ഷമാണോ ദിശഃ സർവാഃ
പൂർവാം ദിശമവൈക്ഷത ॥ **2.96.11** ॥ 3532

ഉദങ്മുഖഃ പ്രേക്ഷമാണോ
ദദർശ മഹതീം ചമൂം।
ഗജാശ്വരഥസംബാധാം
യത്തൈർയുക്താം പദാതിഭിഃ ॥ **2.96.12** ॥ 3533

താമശ്വരഥസമ്പൂർണാം
രഥധ്വജവിഭൂഷിതാം।
ശശംസ സേനാം രാമായ
വചനം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.96.13** ॥ 3534

അഗ്നിം സംശമയത്വാർയഃ
സീതാ ച ഭജതാം ഗുഹാം।
സജ്യം കുരുഷ്വ ചാപം ച
ശരാംശ്ച കവചം തഥാ ॥ **2.96.14** ॥ 3535

തം രാമഃ പുരുഷവ്യാഘ്രോ
ലക്ഷ്മണം പ്രത്യുവാച ഹ।
അംഗാവേക്ഷസ്വ സൗമിത്രേ
കസ്യേമാം മൻയസേ ചമൂം ॥ **2.96.15** ॥ 3536

ഏവമുക്തസ്തു രാമേണ
ലക്ഷ്മണോ വാക്യമബ്രവീത് ।
ദിധക്ഷന്നിവ താം സേനാം
രുഷിതഃ പാവകോ യഥാ ॥ **2.96.16** ॥ 3537

സമ്പന്നം രാജ്യമിച്ഛംസ്തു
വ്യക്തം പ്രാപ്യാഭിഷേചനം ।
ആവാം ഹന്തും സമഭ്യേതി
കൈകേയ്യാ ഭരതഃ സുതഃ ॥ **2.96.17** ॥ 3538

ഏഷ വൈ സുമഹാംശ്ശ്രീമാൻ
വിടപീ സമ്പ്രകാശതേ ।
വിരാജത്യുജ്ജ്വലസ്കന്ധഃ
കോവിദാരധ്വജോ രഥേ ॥ **2.96.18** ॥ 3539

ഭജന്ത്യേതേ യഥാകാമ -
മശ്വാനാരുഹ്യ ശീഘ്രഗാൻ ।
ഏതേ ഭ്രാജന്തി സംഹൃഷ്ടാ
ഗജാനാരുഹ്യ സാദിനഃ ॥ **2.96.19** ॥ 3540

ഗൃഹീതധനുഷാവാവാം
ഗിരിം വീര ശ്രയാവഹേ ।
അഥവേഹൈവ തിഷ്ഠാവഃ
സന്നദ്ധാവുദ്യതായുധൗ ॥ **2.96.20** ॥ 3541

അപി നൗ വശമാഗച്ഛേത്
കോവിദാരധ്വജോ രണേ ।
അപി ദ്രക്ഷ്യാമി ഭരതം
യത്കൃതേ വ്യസനം മഹത് ॥ **2.96.21** ॥ 3542

ത്വയാ രാഘവ സമ്പ്രാപ്തം
സീതയാ ച മയാ തഥാ।
യന്നിമിത്തം ഭവാൻ രാജ്യാ -
ച്ച്യുതോ രാഘവ ശാശ്വതാത് ॥ **2.96.22** ॥ 3543

സമ്പ്രാപ്തോഽയമരിർവീര
ഭരതോ വധ്യ ഏവ ഹി।
ഭരതസ്യ വധേ ദോഷം
നാഹം പശ്യാമി രാഘവ ॥ **2.96.23** ॥ 3544

പൂർവാപകാരിണം ഹത്വാ
ന ഹ്യധർമേണ യുജ്യതേ।
പൂർവാപകാരീ ഭരത -
സ്ത്യാഗ്യോഽധർമശ്ച രാഘവ ॥ **2.96.24** ॥ 3545

ഏതസ്മിൻ നിഹതേ കൃത്സ്നാ -
മനുശാധി വസുന്ധരാം।
അദ്യ പുത്രം ഹതം സംഖ്യേ
കൈകേയീ രാജ്യകാമുകാ ॥ **2.96.25** ॥ 3546

മയാ പശ്യേത് സുദുഃഖാർതാ
ഹസ്തിഭിന്നമിവ ദ്രുമം।
കൈകേയീം ച വധിഷ്യാമി
സാനുബന്ധാം സബാന്ധവാം ॥ **2.96.26** ॥ 3547

കലുഷേണാദ്യ മഹതാ
മേദിനീ പരിമുച്യതാം।
അദ്യേമം സംയതം ക്രോധ -
മസത്കാരം ച മാനദ ॥ **2.96.27** ॥ 3548

മോക്ഷ്യാമി ശത്രുസൈന്യേഷു
കക്ഷേഷ്വിവ ഹുതാശനം।
അദ്യൈവ ചിത്രകൂടസ്യ
കാനനം നിശിതൈഃ ശരൈഃ ॥ **2.96.28** ॥ 3549

ഛിന്ദംഛത്രുശരീരാണി
കരിഷ്യേ ശോണിതോക്ഷിതം।
ശരൈർനിർഭിന്നഹൃദയാൻ
കുഞ്ജരാംസ്തുരഗാംസ്തഥാ ॥ **2.96.29** ॥ 3550

ശ്വാപദാഃ പരികർഷന്തു
നരാംശ്ച നിഹതാൻ മയാ।
ശരാണാം ധനുഷശ്ചാഹ -
മനൃണോഽസ്മിൻ മഹാവനേ।
സസൈന്യം ഭരതം ഹത്വാ
ഭവിഷ്യാമി ന സംശയഃ ॥ **2.96.30** ॥ 3551

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷണ്ണവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമേണ കുപിതം സൗമിത്രിം പരിസാന്ത്വ്യ ഭരതസദ്ഭാവസ്യ വർണനം, ലജ്ജിതസ്യ ലക്ഷ്മണസ്യ ശ്രീരാമപാർശ്വേ ഗമനം, തസ്യ ശൈലസ്യ സമന്താദ് ഭരതസൈന്യസ്യ നിവേശനം

സുസംരബ്ധം തു ഭരതം
ലക്ഷ്മണം ക്രോധമൂർച്ഛിതം।
രാമസ്തു പരിസാന്ത്വ്യാഥ
വചനം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.97.1** ॥ 3552

കിമത്ര ധനുഷാ കാർയ -
മസിനാ വാ സചർമണാ।
മഹാബലേ മഹോത്സാഹേ
ഭരതേ സ്വയമാഗതേ ॥ **2.97.2** ॥ 3553

പിതുഃ സത്യം പ്രതിശ്രുത്യ
ഹത്വാ ഭരതമാഹവേ।
കിം കരിഷ്യാമി രാജ്യേന
സാപവാദേന ലക്ഷ്മണ ॥ **2.97.3** ॥ 3554

യദ് ദ്രവ്യം ബാന്ധവാനാം വാ
മിത്രാണാം വാ ക്ഷയേ ഭവേത്।

നാഹം തത് പ്രതിഗൃഹ്ണീയാം
ഭക്ഷ്യാൻ വിഷകൃതാനിവ ॥ **2.97.4** ॥ 3555

ധർമമർഥം ച കാമം ച
പൃഥിവീം ചാപി ലക്ഷ്മണ ।
ഇച്ഛാമി ഭവതാമർഥേ
ഏതത് പ്രതിശൃണോമി തേ ॥ **2.97.5** ॥ 3556

ഭ്രാതൄണാം സംഗ്രഹാർഥം ച
സുഖാർഥം ചാപി ലക്ഷ്മണ ।
രാജ്യമപ്യഹമിച്ഛാമി
സത്യേനായുധമാലഭേ ॥ **2.97.6** ॥ 3557

നേയം മമ മഹീ സൗമ്യ
ദുർലഭാ സാഗരാംബരാ ।
നഹീച്ഛേയമധർമേണ
ശക്രത്വമപി ലക്ഷ്മണ ॥ **2.97.7** ॥ 3558

യദ് വിനാ ഭരതം ത്വാം ച
ശത്രുഘ്നം വാപി മാനദ ।
ഭവേൻമമ സുഖം കിഞ്ചിദ്
ഭസ്മ തത് കുരുതാം ശിഖീ ॥ **2.97.8** ॥ 3559

മൻയേഽഹമാഗതോഽയോധ്യാം
ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ ।
മമ പ്രാണൈഃ പ്രിയതരഃ
കുലധർമമനുസ്മരൻ ॥ **2.97.9** ॥ 3560

ശ്രുത്വാ പ്രവ്രാജിതം മാം ഹി
ജടാവൽകലധാരിണം ।

ജാനക്യാ സഹിതം വീര
ത്വയാ ച പുരുഷോത്തമ ॥ **2.97.10** ॥ 3561

സ്നേഹേനാക്രാന്തഹൃദയഃ
ശോകേനാകുലിതേന്ദ്രിയഃ ।
ദ്രഷ്ടുമഭ്യാഗതോ ഹ്യേഷ
ഭരതോ നാൻയഥാഽഽഗതഃ ॥ **2.97.11** ॥ 3562

അംബാം ച കേകയീം രുഷ്യ
ഭരതശ്ചാപ്രിയം വദൻ ।
പ്രസാദ്യ പിതരം ശ്രീമാൻ
രാജ്യം മേ ദാതുമാഗതഃ ॥ **2.97.12** ॥ 3563

പ്രാപ്തകാലം യഥൈഷോഽസ്മാൻ
ഭരതോ ദ്രഷ്ടുമർഹതി ।
അസ്മാസു മനസാപ്യേഷ
നാഹിതം കിഞ്ചിദാചരേത് ॥ **2.97.13** ॥ 3564

വിപ്രിയം കൃതപൂർവം തേ
ഭരതേന കദാ നു കിം ।
ഈദൃശം വാ ഭയം തേഽദ്യ
ഭരതം യദ് വിശങ്കസേ ॥ **2.97.14** ॥ 3565

നഹി തേ നിഷ്ഠുരം വാച്യോ
ഭരതോ നാപ്രിയം വചഃ ।
അഹം ഹ്യപ്രിയമുക്തഃ സ്യാം
ഭരതസ്യാപ്രിയേ കൃതേ ॥ **2.97.15** ॥ 3566

കഥം നു പുത്രാഃ പിതരം
ഹൻയുഃ കസ്യാഞ്ചിദാപദി ।

ഭ്രാതാ വാ ഭ്രാതരം ഹൻയാത്
സൗമിത്രേ പ്രാണമാത്മനഃ ॥ **2.97.16** ॥ 3567

യദി രാജ്യസ്യ ഹേതോസ്ത്വ -
മിമാം വാചം പ്രഭാഷസേ ।
വക്ഷ്യാമി ഭരതം ദൃഷ്ട്വാ
രാജ്യമസ്മൈ പ്രദീയതാം ॥ **2.97.17** ॥ 3568

ഉച്യമാനോ ഹി ഭരതോ
മയാ ലക്ഷ്മണ തദ്വചഃ ।
രാജ്യമസ്മൈ പ്രയച്ഛേതി
ബാഢമിത്യേവ മംസ്യതേ ॥ **2.97.18** ॥ 3569

തഥോക്തോ ധർമശീലേന
ഭ്രാത്രാ തസ്യ ഹിതേ രതഃ ।
ലക്ഷ്മണഃ പ്രവിവേശേവ
സ്വാനി ഗാത്രാണി ലജ്ജയാ ॥ **2.97.19** ॥ 3570

തദ്വാക്യം ലക്ഷ്മണഃ ശ്രുത്വാ
വ്രീഡിതഃ പ്രത്യുവാച ഹ ।
ത്വാം മൻയേ ദ്രഷ്ടുമായാതഃ
പിതാ ദശരഥഃ സ്വയം ॥ **2.97.20** ॥ 3571

വ്രീഡിതം ലക്ഷ്മണം ദൃഷ്ട്വാ
രാഘവഃ പ്രത്യുവാച ഹ ।
ഏഷ മൻയേ മഹാബാഹു -
രിഹാസ്മാൻ ദ്രഷ്ടുമാഗതഃ ॥ **2.97.21** ॥ 3572

അഥവാ നൗ ധ്രുവം മൻയേ
മൻയമാനഃ സുഖോചിതൗ ।

വനവാസമനുധ്യായ
ഗൃഹായ പ്രതിനേഷ്യതി ॥ **2.97.22** ॥ 3573

ഇമാം ചാപ്യേഷ വൈദേഹീ -
മത്യന്തസുഖസേവിനീം ।
പിതാ മേ രാഘവഃ ശ്രീമാൻ
വനാദാദായ യാസ്യതി ॥ **2.97.23** ॥ 3574

ഏതൗ തൗ സമ്പ്രകാശേതേ
ഗോത്രവന്തൗ മനോരമൗ ।
വായുവേഗസമൗ വീരൗ
ജവനൗ തുരഗോത്തമൗ ॥ **2.97.24** ॥ 3575

സ ഏഷ സുമഹാകായഃ
കമ്പതേ വാഹിനീമുഖേ ।
നാഗഃ ശത്രുഞ്ജയോ നാമ
വൃദ്ധസ്താതസ്യ ധീമതഃ ॥ **2.97.25** ॥ 3576

ന തു പശ്യാമി തച്ഛത്രം
പാണ്ഡുരം ലോകവിശ്രുതം ।
പിതുർദിവ്യം മഹാഭാഗ
സംശയോ ഭവതീഹ മേ ॥ **2.97.26** ॥ 3577

വൃക്ഷാഗ്രാദവരോഹ ത്വം
കുരു ലക്ഷ്മണ മദ്വചഃ ।
ഇതീവ രാമോ ധർമാത്മാ
സൗമിത്രിം തമുവാച ഹ ॥ **2.97.27** ॥ 3578

അവതീർയ തു സാലാഗ്രാത്
തസ്മാത് സ സമിതിഞ്ജയഃ ।

ലക്ഷ്മണഃ പ്രാഞ്ജലിർഭൂത്വാ
തസ്ഥൗ രാമസ്യ പാർശ്വതഃ ॥ **2.97.28** ॥ 3579

ഭരതേനാഥ സന്ദിഷ്ടാ
സമ്മർദോ ന ഭവേദിതി ।
സമന്താത് തസ്യ ശൈലസ്യ
സേനാ വാസമകൽപയത് ॥ **2.97.29** ॥ 3580

അധ്യർധമിക്ഷ്വാകുചമൂ -
ർയോജനം പർവതസ്യ ഹ ।
പാർശ്വേ ൻയവിശദാവൃത്യ
ഗജവാജിനരാകുലാ ॥ **2.97.30** ॥ 3581

സാ ചിത്രകൂടേ ഭരതേന സേനാ
ധർമം പുരസ്കൃത്യ വിധൂയ ദർപം ।
പ്രസാദനാർഥം രഘുനന്ദനസ്യ
വിരോചതേ നീതിമതാ പ്രണീതാ ॥ **2.97.31** ॥ 3582

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതകർതൃകാ ശ്രീരാമാശ്രമമന്വേഷ്ടും വ്യവസ്ഥാ തേനാശ്രമസ്യ ദർശനം ച

നിവേശ്യ സേനാം തു വിഭുഃ
പദ്ഭ്യാം പാദവതാം വരഃ।
അഭിഗന്തും സ കാകുത്സ്ഥ -
മിയേഷ ഗുരുവർതകം ॥ **2.98.1** ॥ 3583

നിവിഷ്ടമാത്രേ സൈന്യേ തു
യഥോദ്ദേശം വിനീതവത്।
ഭരതോ ഭ്രാതരം വാക്യം
ശത്രുഘ്നമിദമബ്രവീത് ॥ **2.98.2** ॥ 3584

ക്ഷിപ്രം വനമിദം സൗമ്യ
നരസംഘൈഃ സമന്തതഃ।
ലുബ്ധൈശ്ച സഹിതൈരേഭി -
സ്ത്വമൻവേഷിതുമർഹസി ॥ **2.98.3** ॥ 3585

ഗുഹോ ജ്ഞാതിസഹസ്രേണ
ശരചാപാസിപാണിനാ।

സമൻവേഷതു കാകുത്സ്ഥാ -
വസ്മിൻ പരിവൃതഃ സ്വയം ॥ **2.98.4** ॥ 3586

അമാത്യൈഃ സഹ പൗരൈശ്ച
ഗുരുഭിശ്ച ദ്വിജാതിഭിഃ।
സഹ സർവം ചരിഷ്യാമി
പദ്ഭ്യാം പരിവൃതഃ സ്വയം ॥ **2.98.5** ॥ 3587

യാവന്ന രാമം ദ്രക്ഷ്യാമി
ലക്ഷ്മണം വാ മഹാബലം।
വൈദേഹീം വാ മഹാഭാഗാം
ന മേ ശാന്തിർഭവിഷ്യതി ॥ **2.98.6** ॥ 3588

യാവന്ന ചന്ദ്രസങ്കാശം
തദ് ദ്രക്ഷ്യാമി ശുഭാനനം।
ഭ്രാതുഃ പദ്മവിശാലാക്ഷം
ന മേ ശാന്തിർഭവിഷ്യതി ॥ **2.98.7** ॥ 3589

സിദ്ധാർഥഃ ഖലു സൗമിത്രി -
ർയശ്ചന്ദ്രവിമലോപമം।
മുഖം പശ്യതി രാമസ്യ
രാജീവാക്ഷം മഹാദ്യുതി ॥ **2.98.8** ॥ 3590

യാവന്ന ചരണൗ ഭ്രാതുഃ
പാർഥിവവ്യഞ്ജനാൻവിതൗ।
ശിരസാ പ്രഗ്രഹീഷ്യാമി
ന മേ ശാന്തിർഭവിഷ്യതി ॥ **2.98.9** ॥ 3591

യാവന്ന രാജ്യേ രാജ്യാർഹഃ
പിതൃപൈതാമഹേ സ്ഥിതഃ।

അഭിഷിക്തോ ജലക്ലിന്നോ
ന മേ ശാന്തിർഭവിഷ്യതി ॥ **2.98.10** ॥ 3592

കൃതകൃത്യാ മഹാഭാഗാ
വൈദേഹീ ജനകാത്മജാ ।
ഭർതാരം സാഗരാന്തായാഃ
പൃഥിവ്യാ യാനുഗച്ഛതി ॥ **2.98.11** ॥ 3593

സുശുഭശ്ചിത്രകൂടോഽസൗ
ഗിരിരാജസമോ ഗിരിഃ ।
യസ്മിൻ വസതി കാകുത്സ്ഥഃ
കുബേര ഇവ നന്ദനേ ॥ **2.98.12** ॥ 3594

കൃതകാര്യമിദം ദുർഗ -
വനം വ്യാലനിഷേവിതം ।
യദധ്യാസ്തേ മഹാരാജോ
രാമഃ ശസ്ത്രഭൃതാം വരഃ ॥ **2.98.13** ॥ 3595

ഏവമുക്ത്വാ മഹാബാഹു -
ർഭരതഃ പുരുഷർഷഭഃ ।
പദ്ഭ്യാമേവ മഹാതേജാഃ
പ്രവിവേശ മഹദ് വനം ॥ **2.98.14** ॥ 3596

സ താനി ദ്രുമജാലാനി
ജാതാനി ഗിരിസാനുഷു ।
പുഷ്പിതാഗ്രാണി മധ്യേന
ജഗാമ വദതാം വരഃ ॥ **2.98.15** ॥ 3597

സ ഗിരേശ്ചിത്രകൂടസ്യ
സാലമാരുഹ്യ സത്വരം ।

രാമാശ്രമഗതസ്യാഗ്നേ -
ർദദർശ ധ്വജമുച്ഛ്രിതം ॥ **2.98.16** ॥ 3598

തം ദൃഷ്ട്വാ ഭരതഃ ശ്രീമാൻ
മുമോദ സഹബാന്ധവഃ।
അത്ര രാമ ഇതി ജ്ഞാത്വാ
ഗതഃ പാരമിവാംഭസഃ ॥ **2.98.17** ॥ 3599

സ ചിത്രകൂടേ തു ഗിരൗ നിശമ്യ
രാമാശ്രമം പുൺയജനോപപന്നം।
ഗുഹേന സാർധം ത്വരിതോ ജഗാമ
പുനർനിവേശ്യൈവ ചമൂം മഹാത്മാ ॥ **2.98.18** ॥ 3600

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനശതതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന ശത്രുഘ്നാദിഭിഃ സഹ ശ്രീരാമാശ്രമേ ഗത്വാ തത്പർണശാലായാ നിരീക്ഷണം രുദതാ തേന ഭ്രാതുശ്ചരണയോർനിപതനം, ശ്രീരാമേണ തൈഃ സാർധം സമാലിംഗനം

നിവിഷ്ടായാം തു സേനായാ -
മുത്സുകോ ഭരതസ്തതഃ ।
ജഗാമ ഭ്രാതരം ദ്രഷ്ടും
ശത്രുഘ്നമനുദർശയൻ ॥ **2.99.1** ॥ 3601

ഋഷിം വസിഷ്ഠം സന്ദിശ്യ
മാത്യൈർമേ ശീഘ്രമാനയ ।
ഇതി ത്വരിതമഗ്രേ സ
ജഗാമ ഗുരുവത്സലഃ ॥ **2.99.2** ॥ 3602

സുമന്ത്രസ്ത്വപി ശത്രുഘ്ന -
മദൂരാദൻവപദ്യത ।
രാമദർശനജസ്തർഷോ
ഭരതസ്യേവ തസ്യ ച ॥ **2.99.3** ॥ 3603

ഗച്ഛന്നേവാഥ ഭരത -
സ്താപസാലയസംസ്ഥിതാം।
ഭ്രാതുഃ പർണകുടീം ശ്രീമാ -
നുടജം ച ദദർശ ഹ ॥ **2.99.4** ॥ 3604

ശാലായാസ്ത്വഗ്രതസ്തസ്യാ
ദദർശ ഭരതസ്തദാ।
കാഷ്ഠാനി ചാവഭഗ്നാനി
പുഷ്പാണ്യപചിതാനി ച ॥ **2.99.5** ॥ 3605

സ ലക്ഷ്മണസ്യ രാമസ്യ
ദദർശാശ്രമമീയുഷഃ।
കൃതം വൃക്ഷേഷ്വഭിജ്ഞാനം
കുശചീരൈഃ ക്വചിത് ക്വചിത് ॥ **2.99.6** ॥ 3606

ദദർശ ച വനേ തസ്മിൻ
മഹതഃ സഞ്ചയാൻ കൃതാൻ।
മൃഗാണാം മഹിഷാണാം ച
കരീഷൈഃ ശീതകാരണാത് ॥ **2.99.7** ॥ 3607

ഗച്ഛന്നേവ മഹാബാഹു -
ർദ്യുതിമാൻ ഭരതസ്തദാ।
ശത്രുഘ്നം ചാബ്രവീദ്ധൃഷ്ട -
സ്താനമാത്യാംശ്ച സർവശഃ ॥ **2.99.8** ॥ 3608

മൻയേ പ്രാപ്താഃ സ്മ തം ദേശം
ഭരദ്വാജോ യമബ്രവീത്।
നാതിദൂരേ ഹി മൻയേഽഹം
നദീം മന്ദാകിനീമിതഃ ॥ **2.99.9** ॥ 3609

ഉച്ചൈർബദ്ധാനി ചീരാണി
ലക്ഷ്മണേന ഭവേദയം।
അഭിജ്ഞാനകൃതഃ പന്ഥാ
വികാലേ ഗന്തുമിച്ഛതാ ॥ **2.99.10** ॥ 3610

ഇതശ്ചോദാത്തദന്താനാം
കുഞ്ജരാണാം തരസ്വിനാം।
ശൈലപാർശ്വേ പരിക്രാന്ത -
മന്യോന്യമഭിഗർജതാം ॥ **2.99.11** ॥ 3611

യമേവാധാതുമിച്ഛന്തി
താപസാഃ സതതം വനേ।
തസ്യാസൗ ദൃശ്യതേ ധൂമഃ
സങ്കുലഃ കൃഷ്ണവർത്മനഃ ॥ **2.99.12** ॥ 3612

അത്രാഹം പുരുഷവ്യാഘ്രം
ഗുരുസത്കാരകാരിണം।
ആർയം ദ്രക്ഷ്യാമി സംഹൃഷ്ടം
മഹർഷിമിവ രാഘവം ॥ **2.99.13** ॥ 3613

അഥ ഗത്വാ മുഹൂർതം തു
ചിത്രകൂടം സ രാഘവഃ।
മന്ദാകിനീമനു പ്രാപ്ത -
സ്തം ജനം ചേദമബ്രവീത് ॥ **2.99.14** ॥ 3614

ജഗത്യാം പുരുഷവ്യാഘ്ര
ആസ്തേ വീരാസനേ രതഃ।
ജനേന്ദ്രോ നിർജനം പ്രാപ്യ
ധിങ്മേ ജൻമ സജീവിതം ॥ **2.99.15** ॥ 3615

മത്കൃതേ വ്യസനം പ്രാപ്തോ
ലോകനാഥോ മഹാദ്യുതിഃ।
സർവാൻ കാമാൻ പരിത്യജ്യ
വനേ വസതി രാഘവഃ ॥ **2.99.16** ॥ 3616

ഇതി ലോകസമാക്രുഷ്ടഃ
പാദേഷ്വദ്യ പ്രസാദയൻ।
രാമം തസ്യ പതിഷ്യാമി
സീതായാ ലക്ഷ്മണസ്യ ച ॥ **2.99.17** ॥ 3617

ഏവം സ വിലപംസ്തസ്മിൻ
വനേ ദശരഥാത്മജഃ।
ദദർശ മഹതീം പുൺയാം
പർണശാലാം മനോരമാം ॥ **2.99.18** ॥ 3618

സാലതാലാശ്വകർണാനാം
പർണൈർബഹുഭിരാവൃതാം।
വിശാലാം മൃദുഭിസ്തീർണാം
കുശൈർവേദിമിവാധ്വരേ ॥ **2.99.19** ॥ 3619

ശക്രായുധനികാശൈശ്ച
കാർമുകൈർഭാരസാധനൈഃ।
രുക്മപൃഷ്ഠൈർമഹാസാരൈഃ
ശോഭിതാം ശത്രുബാധകൈഃ ॥ **2.99.20** ॥ 3620

അർകരശ്മിപ്രതീകാശൈ -
ർഘോരൈസ്തൂണഗതൈഃ ശരൈഃ।
ശോഭിതാം ദീപ്തവദനൈഃ
സർപൈർഭോഗവതീമിവ ॥ **2.99.21** ॥ 3621

മഹാരജതവാസോഭ്യാ -
മസിഭ്യാം ച വിരാജിതാം।
രുക്മബിന്ദുവിചിത്രാഭ്യാം
ചർമഭ്യാം ചാപി ശോഭിതാം ॥ **2.99.22** ॥ 3622

ഗോധാംഗുലിത്രൈരാസക്തൈ -
ശ്ചിത്രകാഞ്ചനഭൂഷിതൈഃ।
അരിസന്ധൈരനാധൃഷ്യാം
മൃഗൈഃ സിംഹഗുഹാമിവ ॥ **2.99.23** ॥ 3623

പ്രാഗുദക്പ്രവണാം വേദി
വിശാലാം ദീപ്തപാവകാം।
ദദർശ ഭരതസ്തത്ര
പുണ്യാം രാമനിവേശനേ ॥ **2.99.24** ॥ 3624

നിരീക്ഷ്യ സ മുഹൂർതം തു
ദദർശ ഭരതോ ഗുരും।
ഉടജേ രാമമാസീനം
ജടാമണ്ഡലധാരിണം ॥ **2.99.25** ॥ 3625

കൃഷ്ണാജിനധരം തം തു
ചീരവൽകലവാസസം।
ദദർശ രാമമാസീന -
മഭിതഃ പാവകോപമം ॥ **2.99.26** ॥ 3626

സിംഹസ്കന്ധം മഹാബാഹും
പുണ്ഡരീകനിഭേക്ഷണം।
പൃഥിവ്യാഃ സാഗരാന്തായാ
ഭർതാരം ധർമചാരിണം ॥ **2.99.27** ॥ 3627

ഉപവിഷ്ടം മഹാബാഹും
ബ്രഹ്മാണമിവ ശാശ്വതം।
സ്ഥണ്ഡിലേ ദർഭസംസ്തീർണേ
സീതയാ ലക്ഷ്മണേന ച ॥ **2.99.28** ॥ 3628

തം ദൃഷ്ട്വാ ഭരതഃ ശ്രീമാഞ് -
ശോകമോഹപരിപ്ലുതഃ।
അഭ്യധാവത ധർമാത്മാ
ഭരതഃ കേകയീസുതഃ ॥ **2.99.29** ॥ 3629

ദൃഷ്ട്വൈവ വിലലാപാർതോ
ബാഷ്പസന്ദിഗ്ധയാ ഗിരാ।
അശക്നുവൻ വാരയിതും
ധൈർയാദ് വചനമബ്രുവൻ ॥ **2.99.30** ॥ 3630

യഃ സംസദി പ്രകൃതിഭി -
ർഭവേദ് യുക്ത ഉപാസിതും।
വൻയൈർമൃഗൈരുപാസീനഃ
സോഽയമാസ്തേ മമാഗ്രജഃ ॥ **2.99.31** ॥ 3631

വാസോഭിർബഹുസാഹസ്ത്രൈ -
ർയോ മഹാത്മാ പുരോചിതഃ।
മൃഗാജിനേ സോഽയമിഹ
പ്രവസ്തേ ധർമമാചരൻ ॥ **2.99.32** ॥ 3632

അധാരയദ് യോ വിവിധാ -
ശ്ചിത്രാഃ സുമനസഃ സദാ।
സോഽയം ജടാഭാരമിമം
സഹതേ രാഘവഃ കഥം ॥ **2.99.33** ॥ 3633

യസ്യ യജ്ഞൈർയഥാദിഷ്ടൈ -
ർയുക്തോ ധർമസ്യ സഞ്ചയഃ।
ശരീരക്ലേശസംഭൂതം
സ ധർമം പരിമാർഗതേ ॥ **2.99.34** ॥ 3634

ചന്ദനേന മഹാർഹേണ
യസ്യാംഗമുപസേവിതം।
മലേന തസ്യാംഗമിദം
കഥമാർയസ്യ സേവ്യതേ ॥ **2.99.35** ॥ 3635

മന്നിമിത്തമിദം ദുഃഖം
പ്രാപ്തോ രാമഃ സുഖോചിതഃ।
ധിഗ്ജീവിതം നൃശംസസ്യ
മമ ലോകവിഗർഹിതം ॥ **2.99.36** ॥ 3636

ഇത്യേവം വിലപൻ ദീനഃ
പ്രസ്വിന്നമുഖപങ്കജഃ।
പാദാവപ്രാപ്യ രാമസ്യ
പപാത ഭരതോ രുദൻ ॥ **2.99.37** ॥ 3637

ദുഃഖാഭിതപ്തോ ഭരതോ
രാജപുത്രോ മഹാബലഃ।
ഉക്ത്വാ''യേതി സകൃദ് ദീനം
പുനർനോവാച കിഞ്ചന ॥ **2.99.38** ॥ 3638

ബാഷ്പൈഃ പിഹിതകംഠശ്ച
പ്രേക്ഷ്യ രാമം യശസ്വിനം।
ആർയേത്യേവാഭിസങ്ക്രുശ്യ
വ്യാഹർതും നാശകത് തതഃ ॥ **2.99.39** ॥ 3639

ശത്രുഘ്നശ്ചാപി രാമസ്യ
വവന്ദേ ചരണൗ രുദൻ।
താവുഭൗ ച സമാലിംഗ്യ
രാമോഽപ്യശ്രൂണ്യവർതയത് ॥ **2.99.40** ॥ 3640

തതഃ സുമന്ത്രേണ ഗുഹേന ചൈവ
സമീയതൂ രാജസുതാവരണ്യേ।
ദിവാകരശ്ചൈവ നിശാകരശ്ച
യഥാംബരേ ശുക്രബൃഹസ്പതിഭ്യാം ॥ **2.99.41** ॥ 3641

താൻ പാർഥിവാൻ വാരണയൂഥപാർഹാൻ
സമാഗതാംസ്തത്ര മഹത്യരണ്യേ।
വനൗകസസ്തേഽഭിസമീക്ഷ്യ സർവേ
ത്വശ്രൂണ്യമുഞ്ചൻ പ്രവിഹായ ഹർഷം ॥ **2.99.42** ॥ 3642

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ നവനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യ ഭരതം പ്രതി കുശലപ്രശ്നവ്യാജേന രാജനീതേരുപദേശഃ

ജടിലം ചീരവസനം
പ്രാഞ്ജലിം പതിതം ഭുവി ।
ദദർശ രാമോ ദുർദർശം
യുഗാന്തേ ഭാസ്കരം യഥാ ॥ **2.100.1** ॥ 3643

കഥഞ്ചിദഭിവിജ്ഞായ
വിവർണവദനം കൃശം ।
ഭ്രാതരം ഭരതം രാമഃ
പരിജഗ്രാഹ പാണിനാ ॥ **2.100.2** ॥ 3644

ആഘ്രായ രാമസ്തം മൂർധ്നി
പരിഷ്വജ്യ ച രാഘവം ।
അങ്കേ ഭരതമാരോപ്യ
പര്യപൃച്ഛത സാദരം ॥ **2.100.3** ॥ 3645

ക്വ നു ത്വേഽഭൂത് പിതാ താത
യദരണ്യം ത്വമാഗതഃ ।

ന ഹി ത്വം ജീവതസ്തസ്യ
വനമാഗന്തുമർഹസി ॥ **2.100.4** ॥ 3646

ചിരസ്യ ബത പശ്യാമി
ദൂരാദ് ഭരതമാഗതം ।
ദുഷ്പ്രതീകമരണ്യേഽസ്മിൻ
കിം താത വനമാഗതഃ ॥ **2.100.5** ॥ 3647

കച്ചിന്നു ധരതേ താത
രാജാ യത് ത്വമിഹാഗതഃ ।
കഞ്ചിന്ന ദീനഃ സഹസാ
രാജാ ലോകാന്തരം ഗതഃ ॥ **2.100.6** ॥ 3648

കച്ചിത് സൗമ്യ ന തേ രാജ്യം
ഭ്രഷ്ടം ബാലസ്യ ശാശ്വതം ।
കച്ചിച്ഛ്രുശ്രൂഷസേ താത
പിതുഃ സത്യപരാക്രമ ॥ **2.100.7** ॥ 3649

കച്ചിദ് ദശരഥോ രാജാ
കുശലീ സത്യസംഗരഃ ।
രാജസൂയാശ്വമേധാനാ -
മാഹർതാ ധർമനിശ്ചിതഃ ॥ **2.100.8** ॥ 3650

സ കച്ചിദ് ബ്രാഹ്മണോ വിദ്വാൻ
ധർമനിത്യോ മഹാദ്യുതിഃ ।
ഇക്ഷ്വാകൂണാമുപാധ്യായോ
യഥാവത് താത പൂജ്യതേ ॥ **2.100.9** ॥ 3651

താത കച്ചിച്ച കൗസൽയാ
സുമിത്രാ ച പ്രജാവതീ ।

സുഖിനീ കച്ചിദാർയാ ച
ദേവീ നന്ദതി കൈകയീ ॥ **2.100.10** ॥ 3652

കച്ചിദ് വിനയസമ്പന്നഃ
കുലപുത്രോ ബഹുശ്രുതഃ।
അനസൂയുരനുദ്രഷ്ടാ
സത്കൃതസ്തേ പുരോഹിതഃ ॥ **2.100.11** ॥ 3653

കച്ചിദഗ്നിഷു തേ യുക്തോ
വിധിജ്ഞോ മതിമാനൃജുഃ।
ഹുതം ച ഹോഷ്യമാണം ച
കാലേ വേദയതേ സദാ ॥ **2.100.12** ॥ 3654

കച്ചിദ് ദേവാൻ പിതൄൻ ഭൃത്യാൻ
ഗുരൂൻ പിതൃസമാനപി।
വൃദ്ധാംശ്ച താത വൈദ്യാംശ്ച
ബ്രാഹ്മണാംശ്ചാഭിമൻയസേ ॥ **2.100.13** ॥ 3655

ഇശ്വസ്ത്രവരസമ്പന്ന -
മർഥശാസ്ത്രവിശാരദം।
സുധൻവാനമുപാധ്യായം
കച്ചിത് ത്വം താത മൻയസേ ॥ **2.100.14** ॥ 3656

കച്ചിദാത്മസമാഃ ശൂരാഃ
ശ്രുതവന്തോ ജിതേന്ദ്രിയാഃ।
കുലീനാശ്ചേംഗിതജ്ഞാശ്ച
കൃതാസ്തേ താത മന്ത്രിണഃ ॥ **2.100.15** ॥ 3657

മന്ത്രോ വിജയമൂലം ഹി
രാജ്ഞാം ഭവതി രാഘവ।

സുസംവൃതോ മന്ത്രിധുരൈ -
രമാത്യൈഃ ശാസ്ത്രകോവിദൈഃ ॥ **2.100.16** ॥ 3658

കച്ചിന്നിദ്രാവശം നൈഷി
കച്ചിത് കാലേഽവബുധ്യസേ ।
കച്ചിച്ചാപരരാത്രേഷു
ചിന്തയസ്യർഥനൈപുണം ॥ **2.100.17** ॥ 3659

കഞ്ചിൻമന്ത്രയസേ നൈകഃ
കച്ചിന്ന ബഹുഭിഃ സഹ ।
കച്ചിത് തേ മന്ത്രിതോ മന്ത്രോ
രാഷ്ട്രം ന പരിധാവതി ॥ **2.100.18** ॥ 3660

കച്ചിദർഥം വിനിശ്ചിത്യ
ലഘുമൂലം മഹോദയം ।
ക്ഷിപ്രമാരഭസേ കർമ
ന ദീർഘയസി രാഘവ ॥ **2.100.19** ॥ 3661

കച്ചിന്നു സുകൃതാൻയേവ
കൃതരൂപാണി വാ പുനഃ ।
വിദുസ്തേ സർവകാർയാണി
ന കർതവ്യാനി പാർഥിവാഃ ॥ **2.100.20** ॥ 3662

കച്ചിന്ന തർകൈർയുക്ത്യാ വാ
യേ ചാപ്യപരികീർതിതാഃ ।
ത്വയാ വാ തവ വാമാത്യൈ -
ർബുധ്യതേ താത മന്ത്രിതം ॥ **2.100.21** ॥ 3663

കച്ചിത് സഹസ്രൈർമൂർഖാണാ -
മേകമിച്ഛസി പണ്ഡിതം ।

പണ്ഡിതോ ഹ്യർഥകൃച്ഛ്രേഷു
കുർയാന്നിഃശ്രേയസം മഹത് ॥ **2.100.22** ॥ 3664

സഹസ്രാൺയപി മൂർഖാണാം
യദ്യുപാസ്തേ മഹീപതിഃ ।
അഥവാപ്യയുതാൻയേവ
നാസ്തി തേഷു സഹായതാ ॥ **2.100.23** ॥ 3665

ഏകോഽപ്യമാത്യോ മേധാവീ
ശൂരോ ദക്ഷോ വിചക്ഷണഃ ।
രാജാനം രാജപുത്രം വാ
പ്രാപയേൻമഹതീം ശ്രിയം ॥ **2.100.24** ॥ 3666

കച്ചിൻമുഖ്യാ മഹത്സ്വേവ
മധ്യമേഷു ച മധ്യമാഃ ।
ജഘൻയാശ്ച ജഘൻയേഷു
ഭൃത്യാസ്തേ താത യോജിതാഃ ॥ **2.100.25** ॥ 3667

അമാത്യാനുപധാതീതാൻ
പിതൃപൈതാമഹാശുചീൻ ।
ശ്രേഷ്ഠാശ്ച്രേഷ്ഠേഷു കച്ചിത് ത്വം
നിയോജയസി കർമസു ॥ **2.100.26** ॥ 3668

കച്ചിന്നോഗ്രേണ ദണ്ഡേന
ഭൃശമുദ്വേജിതാഃ പ്രജാഃ ।
രാഷ്ട്രേ തവാവജാനന്തി
മന്ത്രിണഃ കൈകയീസുത ॥ **2.100.27** ॥ 3669

കച്ചിത് ത്വാം നാവജാനന്തി
യാജകാഃ പതിതം യഥാ ।

ഉഗ്രപ്രതിഗ്രഹീതാരം
കാമയാനമിവ സ്ത്രിയഃ ॥ **2.100.28** ॥ 3670

ഉപായകുശലം വൈദ്യം
ഭൃത്യസന്ദൂഷണേ രതം।
ശൂരമൈശ്വർയകാമം ച
യോ ഹന്തി ന സ ഹന്യതേ ॥ **2.100.29** ॥ 3671

കച്ചിദ് ധൃഷ്ടശ്ച ശൂരശ്ച
ധൃതിമാൻ മതിമാംഛുചിഃ।
കുലീനശ്ചാനുരക്തശ്ച
ദക്ഷഃ സേനാപതിഃ കൃതഃ ॥ **2.100.30** ॥ 3672

ബലവന്തശ്ച കച്ചിത് തേ
മുഖ്യാ യുദ്ധവിശാരദാഃ।
ദൃഷ്ടാപദാനാ വിക്രാന്താ -
സ്ത്വയാ സത്കൃത്യ മാനിതാഃ ॥ **2.100.31** ॥ 3673

കച്ചിദ് ബലസ്യ ഭക്തം ച
വേതനം ച യഥോചിതം।
സമ്പ്രാപ്തകാലം ദാതവ്യം
ദദാസി ന വിലംബസേ ॥ **2.100.32** ॥ 3674

കാലാതിക്രമണേ ഹ്യേവ
ഭക്തവേതനയോർഭൃതാഃ।
ഭർതുരപ്യതികുപ്യന്തി
സോഽനർഥഃ സുമഹാൻ കൃതഃ ॥ **2.100.33** ॥ 3675

കച്ചിത് സർവേഽനുരക്താസ്ത്വാം
കുലപുത്രാഃ പ്രധാനതഃ।

കച്ചിത് പ്രാണാംസ്തവാർഥേഷു
സന്ത്യജന്തി സമാഹിതാഃ ॥ **2.100.34** ॥ 3676

കച്ചിജ്ജാനപദോ വിദ്വാൻ
ദക്ഷിണഃ പ്രതിഭാനവാൻ।
യഥോക്തവാദീ ദൂതസ്തേ
കൃതോ ഭരത പണ്ഡിതഃ ॥ **2.100.35** ॥ 3677

കച്ചിദഷ്ടാദശാൻയേഷു
സ്വപക്ഷേ ദശ പഞ്ച ച।
ത്രിഭിസ്ത്രിഭിരവിജ്ഞാതൈ -
ർവത്സി തീർഥാനി ചാരകൈഃ ॥ **2.100.36** ॥ 3678

കച്ചിദ് വ്യപാസ്താനഹിതാൻ
പ്രതിയാതാംശ്ച സർവദാ।
ദുർബലാനനവജ്ഞായ
വർതസേ രിപുസൂദന ॥ **2.100.37** ॥ 3679

കച്ചിന്ന ലോകായതികാൻ
ബ്രാഹ്മണാംസ്താത സേവസേ।
അനർഥകുശലാ ഹ്യേതേ
ബാലാഃ പണ്ഡിതമാനിനഃ ॥ **2.100.38** ॥ 3680

ധർമശാസ്ത്രേഷു മുഖ്യേഷു
വിദ്യമാനേഷു ദുർബുധാഃ।
ബുദ്ധിമാൻവീക്ഷികീ പ്രാപ്യ
നിരർഥം പ്രവദന്തി തേ ॥ **2.100.39** ॥ 3681

വീരൈരധ്യുഷിതാം പൂർവ -
മസ്മാകം താത പൂർവകൈഃ।

സത്യനാമാം ദൃഢദ്വാരാം
ഹസ്ത്യശ്വരഥസങ്കുലാം ॥ **2.100.40** ॥ 3682

ബ്രാഹ്മണൈഃ ക്ഷത്രിയൈർവൈശ്യൈഃ
സ്വകർമനിരതൈഃ സദാ ।
ജിതേന്ദ്രിയൈർമഹോത്സാഹൈ -
ർവൃതാമാർയൈഃ സഹസ്രശഃ ॥ **2.100.41** ॥ 3683

പ്രാസാദൈർവിവിധാകാരൈ -
ർവൃതാം വൈദ്യജനാകുലാം ।
കച്ചിത് സമുദിതാം സ്ഫീതാ -
മയോധ്യാം പരിരക്ഷസേ ॥ **2.100.42** ॥ 3684

കച്ചിച്ചൈത്യശതൈർജുഷ്ടഃ
സുനിവിഷ്ടജനാകുലഃ ।
ദേവസ്ഥാനൈഃ പ്രപാഭിശ്ച
തടാകൈശ്ചോപശോഭിതഃ ॥ **2.100.43** ॥ 3685

പ്രഹൃഷ്ടനരനാരീകഃ
സമാജോത്സവശോഭിതഃ ।
സുകൃഷ്ടസീമാപശുമാൻ
ഹിംസാഭിരഭിവർജിതഃ ॥ **2.100.44** ॥ 3686

അദേവമാതൃകോ രമ്യഃ
ശ്വാപദൈഃ പരിവർജിതഃ ।
പരിത്യക്തോ ഭയൈഃ സർവൈഃ
ഖനിഭിശ്ചോപശോഭിതഃ ॥ **2.100.45** ॥ 3687

വിവർജിതോ നരൈഃ പാപൈ -
ർമമ പൂർവൈഃ സുരക്ഷിതഃ ।

കച്ചിജ്ജനപദഃ സ്ഫീതഃ
സുഖം വസതി രാഘവ ॥ **2.100.46** ॥ 3688

കച്ചിത് തേ ദയിതാഃ സർവേ
കൃഷിഗോരക്ഷജീവിനഃ।
വാർതായാം സംശ്രിതസ്താത
ലോകോ്യം സുഖമേധതേ ॥ **2.100.47** ॥ 3689

തേഷാം ഗുപ്തിപരീഹാരൈഃ
കച്ചിത് തേ ഭരണം കൃതം।
രക്ഷ്യാ ഹി രാജ്ഞാ ധർമേണ
സർവേ വിഷയവാസിനഃ ॥ **2.100.48** ॥ 3690

കഞ്ചിത് സ്ത്രിയഃ സാന്ത്വയസേ
കച്ചിത് താസ്തേ സുരക്ഷിതാഃ।
കഞ്ചിന്ന ശ്രദ്ദധാസ്യാസാം
കച്ചിദ് ഗുഹ്യം ന ഭാഷസേ ॥ **2.100.49** ॥ 3691

കച്ചിന്നാഗവനം ഗുപ്തം
കച്ചിത് തേ സന്തി ധേനുകാഃ।
കച്ചിന്ന ഗണികാശ്വാനാം
കുഞ്ജരാണാം ച തൃപ്യസി ॥ **2.100.50** ॥ 3692

കച്ചിദ് ദർശയസേ നിത്യം
മാനുഷാണാം വിഭൂഷിതം।
ഉത്ഥായോത്ഥായ പൂർവാഹ്നേ
രാജപുത്ര മഹാപഥേ ॥ **2.100.51** ॥ 3693

കച്ചിന്ന സർവേ കർമാന്താഃ
പ്രത്യക്ഷാസ്തേ്വിശങ്കയാ।

സർവേ വാ പുനരുത്സൃഷ്ടാ
മധ്യമേവാത്ര കാരണം ॥ **2.100.52** ॥ 3694

കച്ചിദ് ദുർഗാണി സർവാണി
ധനധാന്യായുധോദകൈഃ।
യന്ത്രൈശ്ച പ്രതിപൂർണാനി
തഥാ ശിൽപിധനുർധരൈഃ ॥ **2.100.53** ॥ 3695

ആയസ്തേ വിപുലഃ കച്ചിത്
കച്ചിദൽപതരോ വ്യയഃ।
അപാത്രേഷു ന തേ കഞ്ചിത്
കോഷോ ഗച്ഛതി രാഘവ ॥ **2.100.54** ॥ 3696

ദേവതാർഥേ ച പിത്രർഥേ
ബ്രാഹ്മണാഭ്യാഗതേഷു ച।
യോധേഷു മിത്രവർഗേഷു
കച്ചിദ് ഗച്ഛതി തേ വ്യയഃ ॥ **2.100.55** ॥ 3697

കച്ചിദാർയോഽപി ശുദ്ധാത്മാ
ക്ഷാരിതശ്ചാപകർമണാ।
അദൃഷ്ടഃ ശാസ്ത്രകുശലൈ -
ർന ലോഭാദ് ബധ്യതേ ശുചിഃ ॥ **2.100.56** ॥ 3698

ഗൃഹീതശ്ചൈവ പൃഷ്ടശ്ച
കാലേ ദൃഷ്ടഃ സകാരണഃ।
കച്ചിന്ന മുച്യതേ ചോരോ
ധനലോഭാന്നരർഷഭ ॥ **2.100.57** ॥ 3699

വ്യസനേ കച്ചിദാഢ്യസ്യ
ദുർബലസ്യ ച രാഘവ।

അർഥം വിരാഗാഃ പശ്യന്തി
തവാമാത്യാ ബഹുശ്രുതാഃ ॥ **2.100.58** ॥ 3700

യാനി മിഥ്യാഭിശസ്താനാം
പതന്ത്യശ്രൂണി രാഘവ ।
താനി പുത്രപശൂൻ ഘ്നന്തി
പ്രീത്യർഥമനുശാസതഃ ॥ **2.100.59** ॥ 3701

കച്ചിദ് വൃദ്ധാംശ്ച ബാലാംശ്ച
വൈദ്യാൻ മുഖ്യാംശ്ച രാഘവ ।
ദാനേന മനസാ വാചാ
ത്രിഭിരേതൈർബുഭൂഷസേ ॥ **2.100.60** ॥ 3702

കച്ചിദ് ഗുരൂംശ്ച വൃദ്ധാംശ്ച
താപസാൻ ദേവതാതിഥീൻ ।
ചൈത്യാംശ്ച സർവാൻ സിദ്ധാർഥാൻ
ബ്രാഹ്മണാംശ്ച നമസ്യസി ॥ **2.100.61** ॥ 3703

കച്ചിദർഥേന വാ ധർമ -
മർഥം ധർമേണ വാ പുനഃ ।
ഉഭൗ വാ പ്രീതിലോഭേന
കാമേന ന വിബാധസേ ॥ **2.100.62** ॥ 3704

കച്ചിദർഥം ച കാമം ച
ധർമം ച ജയതാം വര ।
വിഭജ്യ കാലേ കാലജ്ഞ
സർവാൻ വരദ സേവസേ ॥ **2.100.63** ॥ 3705

കച്ചിത് തേ ബ്രാഹ്മണാഃ ശർമ
സർവശാസ്ത്രാർഥകോവിദാഃ ।

ആശംസന്തേ മഹാപ്രാജ്ഞ
പൗരജാനപദൈഃ സഹ ॥ **2.100.64** ॥ 3706

നാസ്തിക്യമനൃതം ക്രോധം
പ്രമാദം ദീർഘസൂത്രതാം ।
അദർശനം ജ്ഞാനവതാ -
മാലസ്യം പഞ്ചവൃത്തിതാം ॥ **2.100.65** ॥ 3707

ഏകചിന്തനമർഥാനാ -
മനർഥജ്ഞൈശ്ച മന്ത്രണം ।
നിശ്ചിതാനാമനാരംഭം
മന്ത്രസ്യാപരിരക്ഷണം ॥ **2.100.66** ॥ 3708

മംഗലാദ്യപ്രയോഗം ച
പ്രത്യുത്ഥാനം ച സർവതഃ ।
കച്ചിത് ത്വം വർജയസ്യേതാൻ
രാജദോഷാംശ്ചതുർദശ ॥ **2.100.67** ॥ 3709

ദശപഞ്ചചതുർവർഗാൻ
സപ്തവർഗം ച തത്ത്വതഃ ।
അഷ്ടവർഗം ത്രിവർഗം ച
വിദ്യാസ്തിസ്രശ്ച രാഘവ ॥ **2.100.68** ॥ 3710

ഇന്ദ്രിയാണാം ജയം ബുദ്ധ്യാ
ഷാഡ്ഗുൺയം ദൈവമാനുഷം ।
കൃത്യം വിംശതിവർഗം ച
തഥാ പ്രകൃതിമണ്ഡലം ॥ **2.100.69** ॥ 3711

യാത്രാദണ്ഡവിധാനം ച
ദ്വിയോനീ സന്ധിവിഗ്രഹൗ ।

കച്ചിദേതാൻ മഹാപ്രാജ്ഞ
യഥാവദനുമൻയസേ ॥ **2.100.70** ॥ 3712

മന്ത്രിഭിസ്ത്വം യഥോദ്ദിഷ്ടം
ചതുർഭിസ്ത്രിഭിരേവ വാ ।
കച്ചിത് സമസ്തൈർവ്യസ്തൈശ്ച
മന്ത്രം മന്ത്രയസേ ബുധ ॥ **2.100.71** ॥ 3713

കച്ചിത് തേ സഫലാ വേദാഃ
കച്ചിത് തേ സഫലാഃ ക്രിയാഃ ।
കച്ചിത് തേ സഫലാ ദാരാഃ
കച്ചിത് തേ സഫലം ശ്രുതം ॥ **2.100.72** ॥ 3714

കച്ചിദേഷൈവ തേ ബുദ്ധി -
ർയഥോക്താ മമ രാഘവ ।
ആയുഷ്യാ ച യശസ്യാ ച
ധർമകാമാർഥസംഹിതാ ॥ **2.100.73** ॥ 3715

യാം വൃത്തിം വർതതേ താതോ
യാം ച നഃ പ്രപിതാമഹഃ ।
താം വൃത്തിം വർതസേ കച്ചിദ്
യാ ച സത്പഥഗാ ശുഭാ ॥ **2.100.74** ॥ 3716

കച്ചിത് സ്വാദുകൃതം ഭോജ്യമേകോ നാശ്നാസി രാഘവ ।
കച്ചിദാശംസമാനേഭ്യോ മിത്രേഭ്യഃ സമ്പ്രയച്ഛസി ॥ **2.100.75** ॥ 3717

രാജാ തു ധർമേണ ഹി പാലയിത്വാ
മഹീപതിർദണ്ഡധരഃ പ്രജാനാം ।
അവാപ്യ കൃത്സ്നാം വസുധാം യഥാവ -
ദിതശ്ച്യുതഃ സ്വർഗമുപൈതി വിദ്വാൻ ॥ **2.100.76** ॥ 3718

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യ ഭരതം പ്രതി വനാഗമനഹേതുവിഷയികീ ജിജ്ഞാസാ, ഭരതസ്യ തം പ്രതി രാജ്യഗ്രഹണായ പ്രാർഥനാ, ശ്രീരാമേണ തദസ്വീകരണം

തം തു രാമഃ സമാജ്ഞായ
ഭ്രാതരം ഗുരുവത്സലം ।
ലക്ഷ്മണേന സഹ ഭ്രാത്രാ
പ്രഷ്ടും സമുപചക്രമേ ॥ **2.101.1** ॥ 3719

കിമേതദിച്ഛേയമഹം
ശ്രോതും പ്രവ്യാഹൃതം ത്വയാ ।
യസ്മാത് ത്വമാഗതോ ദേശ -
മിമം ചീരജടാജിനീ ॥ **2.101.2** ॥ 3720

യന്നിമിത്തമിമം ദേശം
കൃഷ്ണാജിനജടാധരഃ ।
ഹിത്വാ രാജ്യം പ്രവിഷ്ടസ്ത്വം
തത് സർവം വക്തുമർഹസി ॥ **2.101.3** ॥ 3721

ഇത്യുക്തഃ കേകയീപുത്രഃ
കാകുത്സ്ഥേന മഹാത്മനാ ।

പ്രഗൃഹ്യ ബലവദ് ഭൂയഃ
പ്രാഞ്ജലിർവാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.101.4** ॥ 3722

ആർയ താതഃ പരിത്യജ്യ
കൃത്വാ കർമ സുദുഷ്കരം ।
ഗതഃ സ്വർഗം മഹാബാഹുഃ
പുത്രശോകാഭിപീഡിതഃ ॥ **2.101.5** ॥ 3723

സ്ത്രിയാ നിയുക്തഃ കൈകേയ്യാ
മമ മാത്രാ പരന്തപ ।
ചകാര സാ മഹത്പാപ -
മിദമാത്മയശോഹരം ॥ **2.101.6** ॥ 3724

സാ രാജ്യഫലമപ്രാപ്യ
വിധവാ ശോകകർശിതാ ।
പതിഷ്യതി മഹാഘോരേ
നരകേ ജനനീ മമ ॥ **2.101.7** ॥ 3725

തസ്യ മേ ദാസഭൂതസ്യ
പ്രസാദം കർതുമർഹസി ।
അഭിഷിഞ്ചസ്വ ചാദ്യൈവ
രാജ്യേന മഘവാനിവ ॥ **2.101.8** ॥ 3726

ഇമാഃ പ്രകൃതയഃ സർവാ
വിധവാ മാതരശ്ച യാഃ ।
ത്വത്സകാശമനുപ്രാപ്താഃ
പ്രസാദം കർതുമർഹസി ॥ **2.101.9** ॥ 3727

തഥാനുപൂർവ്യാ യുക്തശ്ച
യുക്തം ചാത്മനി മാനദ ।

രാജ്യം പ്രാപ്നുഹി ധർമേണ
സകാമാൻ സുഹൃദഃ കുരു ॥ **2.101.10** ॥ 3728

ഭവത്വവിധവാ ഭൂമിഃ
സമഗ്രാ പതിനാ ത്വയാ ।
ശശിനാ വിമലേനേവ
ശാരദീ രജനീ യഥാ ॥ **2.101.11** ॥ 3729

ഏഭിശ്ച സചിവൈഃ സാർധം
ശിരസാ യാചിതോ മയാ ।
ഭ്രാതുഃ ശിഷ്യസ്യ ദാസസ്യ
പ്രസാദം കർതുമർഹസി ॥ **2.101.12** ॥ 3730

തദിദം ശാശ്വതം പിത്ര്യം
സർവം സചിവമണ്ഡലം ।
പൂജിതം പുരുഷവ്യാഘ്ര
നാതിക്രമിതുമർഹസി ॥ **2.101.13** ॥ 3731

ഏവമുക്ത്വാ മഹാബാഹുഃ
സബാഷ്പഃ കൈകയീസുതഃ ।
രാമസ്യ ശിരസാ പാദൗ
ജഗ്രാഹ ഭരതഃ പുനഃ ॥ **2.101.14** ॥ 3732

തം മത്തമിവ മാതംഗം
നിഃശ്വസന്തം പുനഃ പുനഃ ।
ഭ്രാതരം ഭരതം രാമഃ
പരിഷ്വജ്യേദമബ്രവീത് ॥ **2.101.15** ॥ 3733

കുലീനഃ സത്ത്വസമ്പന്ന -
സ്തേജസ്വീ ചരിതവ്രതഃ ।

രാജ്യഹേതോഃ കഥം പാപ -
മാചരേൻമദ്വിധോ ജനഃ ॥ **2.101.16** ॥ 3734

ന ദോഷം ത്വയി പശ്യാമി
സൂക്ഷ്മമപ്യരിസൂദന ।
ന ചാപി ജനനീം ബാൽയാത്
ത്വം വിഗർഹിതുമർഹസി ॥ **2.101.17** ॥ 3735

കാമകാരോ മഹാപ്രാജ്ഞ
ഗുരൂണാം സർവദാനഘ ।
ഉപപന്നേഷു ദാരേഷു
പുത്രേഷു ച വിധീയതേ ॥ **2.101.18** ॥ 3736

വയമസ്യ യഥാ ലോകേ
സംഖ്യാതാഃ സൗമ്യ സാധുഭിഃ ।
ഭാർയാഃ പുത്രാശ്ച ശിഷ്യാശ്ച
ത്വമപി ജ്ഞാതുമർഹസി ॥ **2.101.19** ॥ 3737

വനേ വാ ചീരവസനം
സൗമ്യ കൃഷ്ണാജിനാംബരം ।
രാജ്യേ വാപി മഹാരാജോ
മാം വാസയിതുമീശ്വരഃ ॥ **2.101.20** ॥ 3738

യാവത് പിതരി ധർമജ്ഞ
ഗൗരവം ലോകസത്കൃതേ ।
താവദ് ധർമകൃതാം ശ്രേഷ്ഠ
ജനൻയാമപി ഗൗരവം ॥ **2.101.21** ॥ 3739

ഏതാഭ്യാം ധർമശീലാഭ്യാം
വനം ഗച്ഛേതി രാഘവ ।

മാതാപിതൃഭ്യാമുക്തോഽഹം
കഥമന്യത് സമാചരേ ॥ **2.101.22** ॥ 3740

ത്വയാ രാജ്യമയോധ്യായാം
പ്രാപ്തവ്യം ലോകസത്കൃതം ।
വസ്തവ്യം ദണ്ഡകാരണ്യേ
മയാ വൽകലവാസസാ ॥ **2.101.23** ॥ 3741

ഏവമുക്ത്വാ മഹാരാജോ
വിഭാഗം ലോകസന്നിധൗ ।
വ്യാദിശ്യ ച മഹാരാജോ
ദിവം ദശരഥോ ഗതഃ ॥ **2.101.24** ॥ 3742

സ ച പ്രമാണം ധർമാത്മാ
രാജാ ലോകഗുരുസ്തവ ।
പിത്രാ ദത്തം യഥാഭാഗ -
മുപഭോക്തും ത്വമർഹസി ॥ **2.101.25** ॥ 3743

ചതുർദശ സമാഃ സൗമ്യ
ദണ്ഡകാരണ്യമാശ്രിതഃ ।
ഉപഭോക്ഷ്യേ ത്വഹം ദത്തം
ഭാഗം പിത്രാ മഹാത്മനാ ॥ **2.101.26** ॥ 3744

യദബ്രവീൻമാം നരലോകസത്കൃതഃ
പിതാ മഹാത്മാ വിബുധാധിപോപമഃ ।
തദേവ മന്യേ പരമാത്മനോ ഹിതം
ന സർവലോകേശ്വരഭാവമവ്യയം ॥ **2.101.27** ॥ 3745

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്ര്യധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന ഭൂയഃ ശ്രീരാമം പ്രതി രാജ്യഗ്രഹണായാനുരോധം കൃത്വാ തസ്മൈ പിതൃനിധനസമാചാരസ്യ നിവേദനം

രാമസ്യ വചനം ശ്രുത്വാ
ഭരതഃ പ്രത്യുവാച ഹ ।
കിം മേ ധർമാദ് വിഹീനസ്യ
രാജധർമഃ കരിഷ്യതി ॥ **2.102.1** ॥ 3746

ശാശ്വതോഽയം സദാ ധർമഃ
സ്ഥിതോഽസ്മാസു നരർഷഭ ।
ജ്യേഷ്ഠേ പുത്രേ സ്ഥിതേ രാജാ
ന കനീയാൻ ഭവേന്നൃപഃ ॥ **2.102.2** ॥ 3747

സ സമൃദ്ധാം മയാ സാർധ -
മയോധ്യാം ഗച്ഛ രാഘവ ।
അഭിഷേചയ ചാത്മാനം
കുലസ്യാസ്യ ഭവായ നഃ ॥ **2.102.3** ॥ 3748

രാജാനം മാനുഷം പ്രാഹു -
ർദേവത്വേ സമ്മതോ മമ ।

യസ്യ ധർമാർഥസഹിതം
വൃത്തമാഹുരമാനുഷം ॥ **2.102.4** ॥ 3749

കേകയസ്ഥേ ച മയി തു
ത്വയി ചാരണ്യമാശ്രിതേ ।
ധീമാൻ സ്വർഗം ഗതോ രാജാ
യായജൂകഃ സതാം മതഃ ॥ **2.102.5** ॥ 3750

നിഷ്ക്രാന്തമാത്രേ ഭവതി
സഹസീതേ സലക്ഷ്മണേ ।
ദുഃഖശോകാഭിഭൂതസ്തു
രാജാ ത്രിദിവമഭ്യഗാത് ॥ **2.102.6** ॥ 3751

ഉത്തിഷ്ഠ പുരുഷവ്യാഘ്ര
ക്രിയതാമുദകം പിതുഃ ।
അഹം ചായം ച ശത്രുഘ്നഃ
പൂർവമേവ കൃതോദകൗ ॥ **2.102.7** ॥ 3752

പ്രിയേണ കില ദത്തം ഹി
പിതൃലോകേഷു രാഘവ ।
അക്ഷയം ഭവതീത്യാഹു -
ർഭവാംശ്ചൈവ പിതുഃ പ്രിയഃ ॥ **2.102.8** ॥ 3753

ത്വാമേവ ശോചംസ്തവ ദർശനേപ്സു -
സ്ത്വയ്യേവ സക്തമനിവർത്യ ബുദ്ധിം ।
ത്വയാ വിഹീനസ്തവ ശോകരുഗ്ണ -
സ്ത്വാം സംസ്മരന്നേവ ഗതഃ പിതാ തേ ॥ **2.102.9** ॥ 3754

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വ്യധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്ര്യധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമാദീനാം വിലാപഃ, തൈഃ പിത്രേ ജലാഞ്ജലിദാനം പിണ്ഡദാനം രോദനം ച

താം ശ്രുത്വാ കരുണാം വാചം
പിതുർമരണസംഹിതാം।
രാഘവോ ഭരതേനോക്താം
ബഭൂവ ഗതചേതനഃ ॥ **2.103.1** ॥ 3755

തം തു വജ്രമിവോത്സൃഷ്ട -
മാഹവേ ദാനവാരിണാ।
വാഗ്വജ്രം ഭരതേനോക്ത -
മമനോജ്ഞം പരന്തപഃ ॥ **2.103.2** ॥ 3756

പ്രഗൃഹ്യ രാമോ ബാഹൂ വൈ
പുഷ്പിതാംഗ ഇവ ദ്രുമഃ।
വനേ പരശുനാ കൃത്ത -
സ്തഥാ ഭുവി പപാത ഹ ॥ **2.103.3** ॥ 3757

തഥാ ഹി പതിതം രാമം
ജഗത്യാം ജഗതീപതിം।

കൂലഘാതപരിശ്രാന്തം
പ്രസുപ്തമിവ കുഞ്ജരം ॥ **2.103.4** ॥ 3758

ഭ്രാതരസ്തേ മഹേഷ്വാസം
സർവതഃ ശോകകർശിതം ।
രുദന്തഃ സഹ വൈദേഹ്യാ
സിഷിചുഃ സലിലേന വൈ ॥ **2.103.5** ॥ 3759

സ തു സംജ്ഞാം പുനർലബ്ധ്വാ
നേത്രാഭ്യാമശ്രുമുത്സൃജൻ ।
ഉപാക്രാമത കാകുത്സ്ഥഃ
കൃപണം ബഹു ഭാഷിതും ॥ **2.103.6** ॥ 3760

സ രാമഃ സ്വർഗതം ശ്രുത്വാ
പിതരം പൃഥിവീപതിം ।
ഉവാച ഭരതം വാക്യം
ധർമാത്മാ ധർമസംഹിതം ॥ **2.103.7** ॥ 3761

കിം കരിഷ്യാമ്യയോധ്യായാം
താതേ ദിഷ്ടാം ഗതിം ഗതേ ।
കസ്താം രാജവരാദ്ധീനാ -
മയോധ്യാം പാലയിഷ്യതി ॥ **2.103.8** ॥ 3762

കിം നു തസ്യ മയാ കാർയം
ദുർജാതേന മഹാത്മനഃ ।
യോ മൃതോ മമ ശോകേന
സ മയാ ന ച സംസ്കൃതഃ ॥ **2.103.9** ॥ 3763

അഹോ ഭരത സിദ്ധാർഥോ
യേന രാജാ ത്വയാനഘ ।

ശത്രുഘ്നേന ച സർവേഷു
പ്രേതകൃത്യേഷു സത്കൃതഃ ॥ **2.103.10** ॥ 3764

നിഷ്പ്രധാനാമനേകാഗ്രാം
നരേന്ദ്രേണ വിനാ കൃതാം ।
നിവൃത്തവനവാസോഽപി
നായോധ്യാം ഗന്തുമുത്സഹേ ॥ **2.103.11** ॥ 3765

സമാപ്തവനവാസം മാ -
മയോധ്യായാം പരന്തപ ।
കോഽനുശാസിഷ്യതി പുന -
സ്താതേ ലോകാന്തരം ഗതേ ॥ **2.103.12** ॥ 3766

പുരാ പ്രേക്ഷ്യ സുവൃത്തം മാം
പിതാ യാൻയാഹ സാന്ത്വയൻ ।
വാക്യാനി താനി ശ്രോഷ്യാമി
കുതഃ കർണ സുഖാൻയഹം ॥ **2.103.13** ॥ 3767

ഏവമുക്ത്വാഥ ഭരതം
ഭാർയാമഭ്യേത്യ രാഘവഃ ।
ഉവാച ശോകസന്തപ്തഃ
പൂർണചന്ദ്രനിഭാനനാം ॥ **2.103.14** ॥ 3768

സീതേ മൃതസ്തേ ശ്വശുരഃ
പിതൃഹീനോഽസി ലക്ഷ്മണ ।
ഭരതോ ദുഃഖമാചഷ്ടേ
സ്വർഗതിം പൃഥിവീപതേഃ ॥ **2.103.15** ॥ 3769

തതോ ബഹുഗുണം തേഷാം
ബാഷ്പം നേത്രേഷ്വജായത ।

തഥാ ബ്രുവതി കാകുത്സ്ഥേ
കുമാരാണാം യശസ്വിനാം ॥ **2.103.16** ॥ 3770

തതസ്തേ ഭ്രാതരഃ സർവേ
ഭൃശമാശ്വാസ്യ ദുഃഖിതം।
അബ്രുവഞ്ജഗതീഭർതുഃ
ക്രിയതാമുദകം പിതുഃ ॥ **2.103.17** ॥ 3771

സാ സീതാ സ്വർഗതം ശ്രുത്വാ
ശ്വശുരം തം മഹാനൃപം।
നേത്രാഭ്യാമശ്രുപൂർണാഭ്യാം
ന ശശാകേക്ഷിതും പ്രിയം ॥ **2.103.18** ॥ 3772

സാന്ത്വയിത്വാ തു താം രാമോ
രുദതീം ജനകാത്മജാം।
ഉവാച ലക്ഷ്മണം തത്ര
ദുഃഖിതോ ദുഃഖിതം വചഃ ॥ **2.103.19** ॥ 3773

ആനയേംഗുദിപിണ്ഡ്യാകം
ചീരമാഹര ചോത്തരം।
ജലക്രിയാർഥം താതസ്യ
ഗമിഷ്യാമി മഹാത്മനഃ ॥ **2.103.20** ॥ 3774

സീതാ പുരസ്താദ് വ്രജതു
ത്വമേനാമഭിതോ വ്രജ।
അഹം പശ്ചാദ് ഗമിഷ്യാമി
ഗതിർഹ്യേഷാ സുദാരുണാ ॥ **2.103.21** ॥ 3775

തതോ നിത്യാനുഗസ്തേഷാം
വിദിതാത്മാ മഹാമതിഃ।

മൃദുർദാന്തശ്ച കാന്തശ്ച
രാമേ ച ദൃഢഭക്തിമാൻ ॥ **2.103.22** ॥ 3776

സുമന്ത്രസ്ത്തൈർനൃപസുതൈഃ
സാർധമാശ്വാസ്യ രാഘവം ।
അവതാരയദാലംബ്യ
നദീം മന്ദാകിനീം ശിവാം ॥ **2.103.23** ॥ 3777

തേ സുതീർഥാം തതഃ കൃച്ഛ്രാ -
ദുപഗമ്യ യശസ്വിനഃ ।
നദീം മന്ദാകിനീം രമ്യാം
സദാ പുഷ്പിതകാനനാം ॥ **2.103.24** ॥ 3778

ശീഘ്രസ്രോതസമാസാദ്യ
തീർഥം ശിവമകർദമം ।
സിഷിചുസ്തൂദകം രാജ്ഞേ
തത ഏതദ് ഭവത്വിതി ॥ **2.103.25** ॥ 3779

പ്രഗൃഹ്യ തു മഹീപാലോ
ജലാപൂരിതമഞ്ജലിം ।
ദിശം യാമ്യാമഭിമുഖോ
രുദൻ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.103.26** ॥ 3780

ഏതത് തേ രാജശാർദൂല
വിമലം തോയമക്ഷയം ।
പിതൃലോകഗതസ്യാദ്യ
മദ്ദത്തമുപതിഷ്ഠതു ॥ **2.103.27** ॥ 3781

തതോ മന്ദാകിനീതീരം
പ്രത്യുത്തീർയ സ രാഘവഃ ।

പിതുശ്ചകാര തേജസ്വീ
നിർവാപം ഭ്രാതൃഭിഃ സഹ ॥ **2.103.28** ॥ 3782

ഐംഗുദം ബദരൈർമിശ്രം
പിണ്ഡയാകം ദർഭസംസ്തരേ ।
ന്യസ്യ രാമഃ സുദുഃഖാർതോ
രുദൻ വചനമബ്രവീത് ॥ **2.103.29** ॥ 3783

ഇദം ഭുങ്ക്ഷ്വ മഹാരാജ
പ്രീതോ യദശനാ വയം ।
യദന്നംപുരുഷോശ്നാതി
തദന്നാസ്തസ്യ ദേവതാഃ ॥ **2.103.30** ॥ 3784

തതസ്തേനൈവ മാർഗേണ
പ്രത്യുത്തീർയ സരിത്തടാത് ।
ആരുരോഹ നരവ്യാഘ്രോ
രമ്യസാനും മഹീധരം ॥ **2.103.31** ॥ 3785

തതഃ പർണകുടീദ്വാര -
മാസാദ്യ ജഗതീപതിഃ ।
പരിജഗ്രാഹ പാണിഭ്യാ -
മുഭൗ ഭരതലക്ഷ്മണൗ ॥ **2.103.32** ॥ 3786

തേഷാം തു രുദതാം ശബ്ദാത്
പ്രതിശബ്ദോഽഭവദ് ഗിരൗ ।
ഭ്രാതൄണാം സഹ വൈദേഹ്യാ
സിംഹാനാം നർദതാമിവ ॥ **2.103.33** ॥ 3787

മഹാബലാനാം രുദതാം
കുർവതാമുദകം പിതുഃ ।

വിജ്ഞായ തുമുലം ശബ്ദം
ത്രസ്താ ഭരതസൈനികാഃ ॥ **2.103.34** ॥ 3788

അബ്രുവംശ്ചാപി രാമേണ
ഭരതഃ സംഗതോ ധ്രുവം ।
തേഷാമേവ മഹാൻ ശബ്ദഃ
ശോചതാം പിതരം മൃതം ॥ **2.103.35** ॥ 3789

അഥ വാഹാൻ പരിത്യജ്യ
തം സർവേഽഭിമുഖാഃ സ്വനം ।
അപ്യേകമനസോ ജഗ്മു -
ർയഥാസ്ഥാനം പ്രധാവിതാഃ ॥ **2.103.36** ॥ 3790

ഹയൈരൻയേ ഗജൈരൻയേ
രഥൈരൻയേ സ്വലങ്കൃതൈഃ ।
സുകുമാരാസ്തഥൈവാൻയേ
പദ്ഭിരേവ നരാ യയുഃ ॥ **2.103.37** ॥ 3791

അചിരപ്രോഷിതം രാമം
ചിരവിപ്രോഷിതം യഥാ ।
ദ്രഷ്ടുകാമോ ജനഃ സർവോ
ജഗാമ സഹസാശ്രമം ॥ **2.103.38** ॥ 3792

ഭ്രാതൄണാം ത്വരിതാസ്തേ തു
ദ്രഷ്ടുകാമാഃ സമാഗമം ।
യയുർബഹുവിധൈർയാനൈഃ
ഖുരനേമിസമാകുലൈഃ ॥ **2.103.39** ॥ 3793

സാ ഭൂമിർബഹുഭിർയാനൈ
രഥനേമിസമാഹതാ ।

മുമോച തുമുലം ശബ്ദം
ദ്യൗരിവാഭ്രസമാഗമേ ॥ **2.103.40** ॥ 3794

തേന വിത്രാസിതാ നാഗാഃ
കരേണുപരിവാരിതാഃ ।
ആവാസയന്തോ ഗന്ധേന
ജഗ്മുരന്യദ്വനം തതഃ ॥ **2.103.41** ॥ 3795

വരാഹവ്യകസിംഹാശ്ച
മഹിഷാഃ സൃമരാസ്തഥാ ।
വ്യാഘ്രഗോകർണഗവയാ
വിത്രേസുഃ പൃഷതൈഃ സഹ ॥ **2.103.42** ॥ 3796

രഥാഹ്വഹംസാനത്യൂഹാഃ
പ്ലവാഃ കാരണ്ഡവാഃ പരേ ।
തഥാ പുംസ്കോകിലാഃ ക്രൗഞ്ചാ
വിസംജ്ഞാ ഭേജിരേ ദിശഃ ॥ **2.103.43** ॥ 3797

തേന ശബ്ദേന വിത്രസ്തൈ -
രാകാശം പക്ഷിഭിർവൃതം ।
മനുഷ്യൈരാവൃതാ ഭൂമി -
രുഭയം പ്രബഭൗ തദാ ॥ **2.103.44** ॥ 3798

തതസ്തം പുരുഷവ്യാഘ്രം
യശസ്വിനമകൽമഷം ।
ആസീനം സ്ഥണ്ഡിലേ രാമം
ദദർശ സഹസാ ജനഃ ॥ **2.103.45** ॥ 3799

വിഗർഹമാണഃ കൈകേയീം
മന്ഥരാസഹിതാമപി ।

അഭിഗമ്യ ജനോ രാമം
ബാഷ്പപൂർണമുഖോ ഽഭവത് ॥ **2.103.46** ॥ 3800

താൻ നരാൻ ബാഷ്പപൂർണാക്ഷാൻ
സമീക്ഷ്യാഥ സുദുഃഖിതാൻ ।
പർയഷ്വജത ധർമജ്ഞഃ
പിതൃവൻമാതൃവച്ച സഃ ॥ **2.103.47** ॥ 3801

സ തത്ര കാംശ്ചിത് പരിഷസ്വജേ നരാൻ
നരാശ്ച കേചിത്തു തമഭ്യവാദയൻ ।
ചകാര സർവാൻ സവയസ്യബാന്ധവാൻ
യഥാർഹമാസാദ്യ തദാ നൃപാത്മജഃ ॥ **2.103.48** ॥ 3802

തതഃ സ തേഷാം രുദതാം മഹാത്മനാം
ഭുവം ച ഖം ചാനുവിനാദയൻ സ്വനഃ ।
ഗുഹാ ഗിരീണാം ച ദിശശ്ച സന്തതം
മൃദംഗഘോഷപ്രതിമോ വിശുശ്രുവേ ॥ **2.103.49** ॥ 3803

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്ര്യധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുരധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

വസിഷ്ഠേന സഹാഗച്ഛന്ത്യാഃ കൗസൽയായാ മന്ദാകിനീതടേ സുമിത്രാദീനാം സമക്ഷേ ദുഃഖപൂർണോദ്ഗാരഃ, സീതാരാമ ലക്ഷ്മണകർതൃകാ മാതൄണാം ചരണവന്ദനാ വസിഷ്ഠം പ്രണമ്യ ശ്രീരാമാദീനാം സർവൈഃ സഹോപവേശനം

വസിഷ്ഠഃ പുരതഃ കൃത്വാ
ദാരാൻ ദശരഥസ്യ ച ।
അഭിചക്രാമ തം ദേശം
രാമദർശനതർഷിതഃ ॥ **2.104.1** ॥ 3804

രാജപത്ന്യശ്ച ഗച്ഛന്ത്യോ
മന്ദം മന്ദാകിനീം പ്രതി ।
ദദൃശുസ്തത്ര തത് തീർഥം
രാമലക്ഷ്മണസേവിതം ॥ **2.104.2** ॥ 3805

കൗസൽയാ ബാഷ്പപൂർണേന
മുഖേന പരിശുഷ്യതാ ।
സുമിത്രാമബ്രവീദ് ദീനാം
യാശ്ചാൻയാ രാജയോഷിതഃ ॥ **2.104.3** ॥ 3806

ഇദം തേഷാമനാഥാനാം
ക്ലിഷ്ടമക്ലിഷ്ടകർമണാം।
വനേ പ്രാക്കലനം തീർഥം
യേ തേ നിർവിഷയീകൃതാഃ ॥ **2.104.4** ॥ 3807

ഇതഃ സുമിത്രേ പുത്രസ്തേ
സദാ ജലമതന്ദ്രിതഃ।
സ്വയം ഹരതി സൗമിത്രി -
ർമമ പുത്രസ്യ കാരണാത് ॥ **2.104.5** ॥ 3808

ജഘന്യമപി തേ പുത്രഃ
കൃതവാൻ ന തു ഗർഹിതഃ।
ഭ്രാതുർയദർഥരഹിതം
സർവം തദ് ഗർഹിതം ഗുണൈഃ ॥ **2.104.6** ॥ 3809

അദ്യായമപി തേ പുത്രഃ
ക്ലേശാനാമതഥോചിതഃ।
നീചാനർഥസമാചാരം
സജ്ജം കർമ പ്രമുഞ്ചതു ॥ **2.104.7** ॥ 3810

ദക്ഷിണാഗ്രേഷു ദർഭേഷു
സാ ദദർശ മഹീതലേ।
പിതുരിംഗുദിപിണ്ഡയാകം
ൻയസ്തമായതലോചനാ ॥ **2.104.8** ॥ 3811

തം ഭൂമൗ പിതുരാർതേന
ൻയസ്തം രാമേണ വീക്ഷ്യ സാ।
ഉവാച ദേവീ കൗസൽയാ
സർവാ ദശരഥസ്ത്രിയഃ ॥ **2.104.9** ॥ 3812

ഇദമിക്ഷ്വാകുനാഥസ്യ
രാഘവസ്യ മഹാത്മനഃ।
രാഘവേണ പിതുർദത്തം
പശ്യതൈതദ് യഥാവിധി ॥ **2.104.10** ॥ 3813

തസ്യ ദേവസമാനസ്യ
പാർഥിവസ്യ മഹാത്മനഃ।
നൈതദൗപയികം മന്യേ
ഭുക്തഭോഗസ്യ ഭോജനം ॥ **2.104.11** ॥ 3814

ചതുരന്താം മഹീം ഭുക്ത്വാ
മഹേന്ദ്രസദൃശോ ഭുവി।
കഥമിംഗുദിപിണ്യാകം
സ ഭുങ്ക്തേ വസുധാധിപഃ ॥ **2.104.12** ॥ 3815

അതോ ദുഃഖതരം ലോകേ
ന കിഞ്ചിത് പ്രതിഭാതി മേ।
യത്ര രാമഃ പിതുർദദ്യാ -
ദിംഗുദീക്ഷോദമൃദ്ധിമാൻ ॥ **2.104.13** ॥ 3816

രാമേണേംഗുദിപിണ്യാകം
പിതുർദത്തം സമീക്ഷ്യ മേ।
കഥം ദുഃഖേന ഹൃദയം
ന സ്ഫോടതി സഹസ്രധാ ॥ **2.104.14** ॥ 3817

ശ്രുതിസ്തു ഖൽവിയം സത്യാ
ലൗകികീ പ്രതിഭാതി മേ।
യദന്നഃ പുരുഷോ ഭവതി
തദന്നാസ്തസ്യ ദേവതാഃ ॥ **2.104.15** ॥ 3818

ഏവമാർതാം സപത്ന്യസ്താ
ജഗ്മുരാശ്വാസ്യ താം തദാ।
ദദൃശുശ്ചാശ്രമേ രാമം
സ്വർഗച്യുതമിവാമരം ॥ **2.104.16** ॥ 3819

തം ഭോഗൈഃ സമ്പരിത്യക്തം
രാമം സമ്പ്രേക്ഷ്യ മാതരഃ।
ആർതാ മുമുചുരശ്രൂണി
സസ്വരം ശോകകർശിതാഃ ॥ **2.104.17** ॥ 3820

താസാം രാമഃ സമുത്ഥായ
ജഗ്രാഹ ചരണാംബുജാൻ।
മാതൄണാം മനുജവ്യാഘ്രഃ
സർവാസാം സത്യസംഗരഃ ॥ **2.104.18** ॥ 3821

താഃ പാണിഭിഃ സുഖസ്പർശൈ -
ർമൃദ്വംഗുലിതലൈഃ ശുഭൈഃ।
പ്രമമാർജൂ രജഃ പൃഷ്ഠാദ്
രാമസ്യായതലോചനാഃ ॥ **2.104.19** ॥ 3822

സൗമിത്രിരപി താഃ സർവാ
മാതൄഃ സമ്പ്രേക്ഷ്യ ദുഃഖിതഃ।
അഭ്യവാദയദാസക്തം
ശനൈ രാമാദനന്തരം ॥ **2.104.20** ॥ 3823

യഥാ രാമേ തഥാ തസ്മിൻ
സർവാ വവൃതിരേ സ്ത്രിയഃ।
വൃത്തിം ദശരഥാജ്ജാതേ
ലക്ഷ്മണേ ശുഭലക്ഷണേ ॥ **2.104.21** ॥ 3824

സീതാപി ചരണാംസ്താസാ -
മുപസംഗൃഹ്യ ദുഃഖിതാ।
ശ്വശ്രൂണാമശ്രുപൂർണാക്ഷീ
സംബഭൂവാഗ്രതഃ സ്ഥിതാ ॥ **2.104.22** ॥ 3825

താം പരിഷ്വജ്യ ദുഃഖാർതാ
മാതാ ദുഹിതരം യഥാ।
വനവാസകൃതാം ദീനാം
കൗസൽയാ വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.104.23** ॥ 3826

വൈദേഹരാജൻയസുതാ
സ്നുഷാ ദശരഥസ്യ ച।
രാമപത്നീ കഥം ദുഃഖം
സമ്പ്രാപ്താ വിജനേ വനേ ॥ **2.104.24** ॥ 3827

പദ്മമാതപസന്തപ്തം
പരിക്ലിഷ്ടമിവോത്പലം।
കാഞ്ചനം രജസാ ധ്വസ്തം
ക്ലിഷ്ടം ചന്ദ്രമിവാംബുദൈഃ ॥ **2.104.25** ॥ 3828

മുഖം തേ പ്രേക്ഷ്യ മാം ശോകോ
ദഹത്യഗ്നിരിവാശ്രയം।
ഭൃശം മനസി വൈദേഹി
വ്യസനാരണിസംഭവഃ ॥ **2.104.26** ॥ 3829

ബ്രുവന്ത്യാമേവമാർതായാം
ജനൻയാം ഭരതാഗ്രജഃ।
പാദാവാസാദ്യ ജഗ്രാഹ
വസിഷ്ഠസ്യ ച രാഘവഃ ॥ **2.104.27** ॥ 3830

പുരോഹിതസ്യാഗ്നിസമസ്യ തസ്യ വൈ
ബൃഹസ്പതേരിന്ദ്ര ഇവാമരാധിപഃ।
പ്രഗൃഹ്യ പാദൗ സുസമൃദ്ധതേജസഃ
സഹൈവ തേനോപവിവേശ രാഘവഃ ॥ **2.104.28** ॥ 3831

തതോ ജഘന്യം സഹിതൈഃ സ്വമന്ത്രിഭിഃ
പുരപ്രധാനൈശ്ച തഥൈവ സൈനികൈഃ।
ജനേന ധർമജ്ഞതമേന ധർമവാ -
നുപോപവിഷ്ടോ ഭരതസ്തദാഗ്രജം ॥ **2.104.29** ॥ 3832

ഉപോപവിഷ്ടസ്തു തദാതിവീർയവാം -
സ്തപസ്വിവേഷേണ സമീക്ഷ്യ രാഘവം।
ശ്രിയാ ജ്വലന്തം ഭരതഃ കൃതാഞ്ജലി -
ർയഥാ മഹേന്ദ്രഃ പ്രയതഃ പ്രജാപതിം ॥ **2.104.30** ॥ 3833

കിമേഷ വാക്യം ഭരതോഽദ്യ രാഘവം
പ്രണമ്യ സത്കൃത്യ ച സാധു വക്ഷ്യതി।
ഇതീവ തസ്യാർയജനസ്യ തത്ത്വതോ
ബഭൂവ കൗതൂഹലമുത്തമം തദാ ॥ **2.104.31** ॥ 3834

സ രാഘവഃ സത്യധൃതിശ്ച ലക്ഷ്മണോ
മഹാനുഭാവോ ഭരതശ്ച ധാർമികഃ।
വൃതാഃ സുഹൃദ്ഭിശ്ച വിരേജിരേഽധ്വരേ
യഥാ സദസ്യൈഃ സഹിതാസ്ത്രയോഽഗ്നയഃ ॥ **2.104.32** ॥ 3835

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുരധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമം പ്രത്യയോധ്യാം ഗത്വാ രാജ്യഗ്രഹണാർഥം ഭരതസ്യാനുരോധഃ, ജീവനസ്യാനിത്യതാം നിരൂപയതഃ ശ്രീരാമസ്യ "പിതൃനിധനഹേതോഃ ശോകോ ന കർതവ്യഃ" ഇതി ഭരതം പ്രത്യുപദേശസ്തഥാ ശ്രീരാമേണ പിതുരാജ്ഞാപാലനാർഥമേവ രാജ്യമഗൃഹീത്വാ വനവാസായൈവ സ്വാഭിപ്രായപ്രകടനം

തതഃ പുരുഷസിംഹാനാം
വൃതാനാം തൈഃ സുഹൃദ്ഗണൈഃ।
ശോചതാമേവ രജനീ
ദുഃഖേന വ്യത്യവർതത ॥ **2.105.1** ॥ 3836

രജന്യാം സുപ്രഭാതായാം
ഭ്രാതരസ്തേ സുഹൃദ്വൃതാഃ।
മന്ദാകിന്യാം ഹതം ജപ്യം
കൃത്വാ രാമമുപാഗമൻ ॥ **2.105.2** ॥ 3837

തൂഷ്ണീം തേ സമുപാസീനാ
ന കശ്ചിത് കിഞ്ചിദബ്രവീത്।
ഭരതസ്തു സുഹൃൻമധ്യേ
രാമം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.105.3** ॥ 3838

സാന്ത്വിതാ മാമികാ മാതാ
ദത്തം രാജ്യമിദം മമ।
തദ് ദദാമി തവൈവാഹം
ഭുങ്ക്ഷ്വ രാജ്യമകണ്ടകം ॥ **2.105.4** ॥ 3839

മഹതേവാംബുവേഗേന
ഭിന്നഃ സേതുർജലാഗമേ।
ദുരാവരം ത്വദൻയേന
രാജ്യഖണ്ഡമിദം മഹത് ॥ **2.105.5** ॥ 3840

ഗതിം ഖര ഇവാശ്വസ്യ
താർക്ഷ്യസ്യേവ പതത്രിണഃ।
അനുഗന്തും ന ശക്തിർമേ
ഗതിം തവ മഹീപതേ ॥ **2.105.6** ॥ 3841

സുജീവം നിത്യശസ്തസ്യ
യഃ പരൈരുപജീവ്യതേ।
രാമ തേന തു ദുർജീവം
യഃ പരാനുപജീവതി ॥ **2.105.7** ॥ 3842

യഥാ തു രോപിതോ വൃക്ഷഃ
പുരുഷേണ വിവർധിതഃ।
ഹ്രസ്വകേന ദുരാരോഹോ
രൂഢസ്കന്ധോ മഹാദ്രുമഃ ॥ **2.105.8** ॥ 3843

സ യദാ പുഷ്പിതോ ഭൂത്വാ
ഫലാനി ന വിദർശയേത്।
സ താം നാനുഭവേത് പ്രീതിം
യസ്യ ഹേതോഃ പ്രരോപിതഃ ॥ **2.105.9** ॥ 3844

ഏഷോപമാ മഹാബാഹോ
തദർഥം വേത്തുമർഹസി।
യത്ര ത്വമസ്മാൻ വൃഷഭോ
ഭർതാ ഭൃത്യാൻ ന ശാധി ഹി ॥ **2.105.10** ॥ 3845

ശ്രേണയസ്ത്വാം മഹാരാജ
പശ്യന്ത്വഗ്ര്യാശ്ച സർവശഃ।
പ്രതപന്തമിവാദിത്യം
രാജ്യസ്ഥിതമരിന്ദമം ॥ **2.105.11** ॥ 3846

തഥാനുയാനേ കാകുത്സ്ഥ
മത്താ നർദന്തു കുഞ്ജരാഃ।
അന്തഃപുരഗതാ നാർയോ
നന്ദന്തു സുസമാഹിതാഃ ॥ **2.105.12** ॥ 3847

തസ്യ സാധ്വനുമൻയന്ത
നാഗരാ വിവിധാ ജനാഃ।
ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ
രാമം പ്രത്യനുയാചതഃ ॥ **2.105.13** ॥ 3848

തമേവം ദുഃഖിതം പ്രേക്ഷ്യ
വിലപന്തം യശസ്വിനം।
രാമഃ കൃതാത്മാ ഭരതം
സമാശ്വാസയദാത്മവാൻ ॥ **2.105.14** ॥ 3849

നാത്മനഃ കാമകാരോ ഹി
പുരുഷോഽയമനീശ്വരഃ।
ഇതശ്ചേതരതശ്ചൈനം
കൃതാന്തഃ പരികർഷതി ॥ **2.105.15** ॥ 3850

സർവേ ക്ഷയാന്താ നിചയാഃ
പതനാന്താഃ സമുച്ഛ്രയാഃ।
സംയോഗാ വിപ്രയോഗാന്താ
മരണാന്തം ച ജീവിതം ॥ **2.105.16** ॥ 3851

യഥാ ഫലാനാം പക്വാനാം
നാൻയത്ര പതനാദ് ഭയം।
ഏവം നരസ്യ ജാതസ്യ
നാൻയത്ര മരണാദ് ഭയം ॥ **2.105.17** ॥ 3852

യഥാഽഽഗാരം ദൃഢസ്ഥൂണം
ജീർണം ഭൂത്വോപസീദതി।
തഥാവസീദന്തി നരാ
ജരാമൃത്യുവശംഗതാഃ ॥ **2.105.18** ॥ 3853

അത്യേതി രജനീ യാ തു
സാ ന പ്രതിനിവർതതേ।
യാത്യേവ യമുനാ പൂർണം
സമുദ്രമുദകാർണവം ॥ **2.105.19** ॥ 3854

അഹോരാത്രാണി ഗച്ഛന്തി
സർവേഷാം പ്രാണിനാമിഹ।
ആയൂംഷി ക്ഷപയന്ത്യാശു
ഗ്രീഷ്മേ ജലമിവാംശവഃ ॥ **2.105.20** ॥ 3855

ആത്മാനമനുശോച ത്വം
കിമൻയമനുശോചസി।
ആയുസ്തു ഹീയതേ യസ്യ
സ്ഥിതസ്യാസ്യ ഗതസ്യ ച ॥ **2.105.21** ॥ 3856

സഹൈവ മൃത്യുർവ്രജതി
സഹ മൃത്യുർനിഷീദതി।
ഗത്വാ സുദീർഘമധ്വാനം
സഹ മൃത്യുർനിവർതതേ ॥ **2.105.22** ॥ 3857

ഗാത്രേഷു വലയഃ പ്രാപ്താഃ
ശ്വേതാശ്ചൈവ ശിരോരുഹാഃ।
ജരയാ പുരുഷോ ജീർണഃ
കിം ഹി കൃത്വാ പ്രഭാവയേത് ॥ **2.105.23** ॥ 3858

നന്ദന്ത്യുദിത ആദിത്യേ
നന്ദന്ത്യസ്തമിതേ ഽഹനി।
ആത്മനോ നാവബുധ്യന്തേ
മനുഷ്യാ ജീവിതക്ഷയം ॥ **2.105.24** ॥ 3859

ഹൃഷ്യന്ത്യൃതുമുഖം ദൃഷ്ട്വാ
നവം നവമിവാഗതം।
ഋതൂനാം പരിവർതേന
പ്രാണിനാം പ്രാണസങ്ക്ഷയഃ ॥ **2.105.25** ॥ 3860

യഥാ കാഷ്ഠം ച കാഷ്ഠം ച
സമേയാതാം മഹാർണവേ।
സമേത്യ തു വ്യപേയാതാം
കാലമാസാദ്യ കഞ്ചന ॥ **2.105.26** ॥ 3861

ഏവം ഭാർയാശ്ച പുത്രാശ്ച
ജ്ഞാതയശ്ച വസൂനി ച।
സമേത്യ വ്യവധാവന്തി
ധ്രുവോ ഹ്യേഷാം വിനാഭവഃ ॥ **2.105.27** ॥ 3862

നാത്ര കശ്ചിദ് യഥാഭാവം
പ്രാണീ സമതിവർതതേ।
തേന തസ്മിൻ ന സാമർഥ്യം
പ്രേതസ്യാസ്ത്യനുശോചതഃ ॥ **2.105.28** ॥ 3863

യഥാ ഹി സാർഥം ഗച്ഛന്തം
ബ്രൂയാത് കശ്ചിത് പഥി സ്ഥിതഃ।
അഹമപ്യാഗമിഷ്യാമി
പൃഷ്ഠതോ ഭവതാമിതി ॥ **2.105.29** ॥ 3864

ഏവം പൂർവൈർഗതോ മാർഗഃ
പിതൃപൈതാമഹൈർധ്രുവഃ।
തമാപന്നഃ കഥം ശോചേദ്
യസ്യ നാസ്തി വ്യതിക്രമഃ ॥ **2.105.30** ॥ 3865

വയസഃ പതമാനസ്യ
സ്രോതസോ വാനിവർതിനഃ।
ആത്മാ സുഖേ നിയോക്തവ്യഃ
സുഖഭാജഃ പ്രജാഃ സ്മൃതാഃ ॥ **2.105.31** ॥ 3866

ധർമാത്മാ സുശുഭൈഃ കൃത്സ്നൈഃ
ക്രതുഭിശ്ചാപ്തദക്ഷിണൈഃ।
ധൂതപാപോ ഗതഃ സ്വർഗം
പിതാ നഃ പൃഥിവീപതിഃ ॥ **2.105.32** ॥ 3867

ഭൃത്യാനാം ഭരണാത് സമ്യക്
പ്രജാനാം പരിപാലനാത്।
അർഥാദാനാച്ച ധർമേണ
പിതാ നസ്ത്രിദിവം ഗതഃ ॥ **2.105.33** ॥ 3868

കർമഭിസ്തു ശുഭൈരിഷ്ടൈഃ
ക്രതുഭിശ്ചാപ്തദക്ഷിണൈഃ।
സ്വർഗം ദശരഥഃ പ്രാപ്തഃ
പിതാ നഃ പൃഥിവീപതിഃ ॥ **2.105.34** ॥ 3869

ഇഷ്ട്വാ ബഹുവിധൈർയജ്ഞൈ -
ർഭോഗാംശ്ചാവാപ്യ പുഷ്കലാൻ।
ഉത്തമം ചായുരാസാദ്യ
സ്വർഗതഃ പൃഥിവീപതിഃ ॥ **2.105.35** ॥ 3870

ആയുരുത്തമമാസാദ്യ
ഭോഗാനപി ച രാഘവഃ।
ന സ ശോച്യഃ പിതാ താത
സ്വർഗതഃ സത്കൃതഃ സതാം ॥ **2.105.36** ॥ 3871

സ ജീർണമാനുഷം ദേഹം
പരിത്യജ്യ പിതാ ഹി നഃ।
ദൈവീമൃദ്ധിമനുപ്രാപ്തോ
ബ്രഹ്മലോകവിഹാരിണീം ॥ **2.105.37** ॥ 3872

തം തു നൈവംവിധഃ കശ്ചിത്
പ്രാജ്ഞഃ ശോചിതുമർഹസി।
ത്വദ്വിധോ മദ്വിധശ്ചാപി
ശ്രുതവാൻ ബുദ്ധിമത്തരഃ ॥ **2.105.38** ॥ 3873

ഏതേ ബഹുവിധാഃ ശോകാ
വിലാപരുദിതേ തദാ।
വർജനീയാ ഹി ധീരേണ
സർവാവസ്ഥാസു ധീമതാ ॥ **2.105.39** ॥ 3874

സ സ്വസ്ഥോ ഭവ മാ ശോകോ
യാത്വാ ചാവസ താം പുരീം।
തഥാ പിത്രാ നിയുക്തോഽസി
വശിനാ വദതാം വര ॥ **2.105.40** ॥ 3875

യത്രാഹമപി തേനൈവ
നിയുക്തഃ പുണ്യകർമണാ।
തത്രൈവാഹം കരിഷ്യാമി
പിതുരാർയസ്യ ശാസനം ॥ **2.105.41** ॥ 3876

ന മയാ ശാസനം തസ്യ
ത്യക്തും ന്യായ്യമരിന്ദമ।
സ ത്വയാപി സദാ മാന്യഃ
സ വൈ ബന്ധുഃ സ നഃ പിതാ ॥ **2.105.42** ॥ 3877

തദ് വചഃ പിതുരേവാഹം
സമ്മതം ധർമചാരിണാം।
കർമണാ പാലയിഷ്യാമി
വനവാസേന രാഘവ ॥ **2.105.43** ॥ 3878

ധാർമികേണാനൃശംസേന
നരേണ ഗുരുവർതിനാ।
ഭവിതവ്യം നരവ്യാഘ്ര
പരലോകം ജിഗീഷതാ ॥ **2.105.44** ॥ 3879

ആത്മാനമനുതിഷ്ഠ ത്വം
സ്വഭാവേന നരർഷഭ।
നിശാമ്യ തു ശുഭം വൃത്തം
പിതുർദശരഥസ്യ നഃ ॥ **2.105.45** ॥ 3880

ഇത്യേവമുക്ത്വാ വചനം മഹാത്മാ
പിതുർനിദേശപ്രതിപാലനാർഥം।
യവീയസം ഭ്രാതരമർഥവച്ച
പ്രഭുർമുഹൂർതാദ് വിരരാമ രാമഃ ॥ **2.105.46** ॥ 3881

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷഡധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമം പ്രതി ഭൂയോ ഭരതസ്യായോധ്യാഗമനായ രാജ്യഗ്രഹണായ ച പ്രാർഥനാ

ഏവമുക്ത്വാ തു വിരതേ
രാമേ വചനമർഥവത്।
തതോ മന്ദാകിനീതീരേ
രാമം പ്രകൃതിവത്സലം ॥ **2.106.1** ॥ 3882

ഉവാച ഭരതശ്ചിത്രം
ധാർമികോ ധാർമികം വചഃ।
കോ ഹി സ്യാദീദൃശോ ലോകേ
യാദൃശസ്ത്വമരിന്ദമ ॥ **2.106.2** ॥ 3883

ന ത്വാം പ്രവ്യഥയേദ് ദുഃഖം
പ്രീതിർവാ ന പ്രഹർഷയേത്।
സമ്മതശ്ചാപി വൃദ്ധാനാം
താംശ്ച പൃച്ഛസി സംശയാൻ ॥ **2.106.3** ॥ 3884

യഥാ മൃതസ്തഥാ ജീവൻ
യഥാസതി തഥാ സതി।

യസ്യൈഷ ബുദ്ധിലാഭഃ സ്യാത്
പരിതപ്യേത കേന സഃ ॥ **2.106.4** ॥ 3885

പരാവരജ്ഞോ യശ്ച സ്യാദ്
യഥാ ത്വം മനുജാധിപ ।
സ ഏവ വ്യസനം പ്രാപ്യ
ന വിഷീദിതുമർഹതി ॥ **2.106.5** ॥ 3886

അമരോപമസത്ത്വസ്ത്വം
മഹാത്മാ സത്യസംഗരഃ ।
സർവജ്ഞഃ സർവദർശീ ച
ബുദ്ധിമാംശ്ചാസി രാഘവ ॥ **2.106.6** ॥ 3887

ന ത്വാമേവംഗുണൈർയുക്തം
പ്രഭവാഭവകോവിദം ।
അവിഷഹ്യതമം ദുഃഖ -
മാസാദയിതുമർഹതി ॥ **2.106.7** ॥ 3888

പ്രോഷിതേ മയി യത് പാപം
മാത്രാ മത്കാരണാത് കൃതം ।
ക്ഷുദ്രയാ തദനിഷ്ടം മേ
പ്രസീദതു ഭവാൻ മമ ॥ **2.106.8** ॥ 3889

ധർമബന്ധേന ബദ്ധോഽസ്മി
തേനേമാം നേഹ മാതരം ।
ഹൻമി തീവ്രേണ ദണ്ഡേന
ദണ്ഡാർഹാം പാപകാരിണീം ॥ **2.106.9** ॥ 3890

കഥം ദശരഥാജ്ജാതഃ
ശുഭാഭിജനകർമണഃ ।

ജാനൻ ധർമമധർമം ച
കുർയാം കർമ ജുഗുപ്സിതം ॥ **2.106.10** ॥ 3891

ഗുരുഃ ക്രിയാവാൻ വൃദ്ധശ്ച
രാജാ പ്രേതഃ പിതേതി ച ।
താതം ന പരിഗർഹേഽഹം
ദൈവതം ചേതി സംസദി ॥ **2.106.11** ॥ 3892

കോ ഹി ധർമാർഥയോർഹീന -
മീദൃശം കർമ കിൽബിഷം ।
സ്ത്രിയഃ പ്രിയചികീർഷുഃ സൻ
കുർയാദ് ധർമജ്ഞ ധർമവിത് ॥ **2.106.12** ॥ 3893

അന്തകാലേ ഹി ഭൂതാനി
മുഹ്യന്തീതി പുരാ ശ്രുതിഃ ।
രാജ്ഞൈവം കുർവതാ ലോകേ
പ്രത്യക്ഷാ സാ ശ്രുതിഃ കൃതാ ॥ **2.106.13** ॥ 3894

സാധ്വർഥമഭിസന്ധായ
ക്രോധാൻമോഹാച്ച സാഹസാത് ।
താതസ്യ യദതിക്രാന്തം
പ്രത്യാഹരതു തദ് ഭവാൻ ॥ **2.106.14** ॥ 3895

പിതുർഹി സമതിക്രാന്തം
പുത്രോ യഃ സാധു മൻയതേ ।
തദപത്യം മതം ലോകേ
വിപരീതമതോഽൻയഥാ ॥ **2.106.15** ॥ 3896

തദപത്യം ഭവാനസ്തു
മാ ഭവാൻ ദുഷ്കൃതം പിതുഃ ।

അതി യത് തത് കൃതം കർമ
ലോകേ ധീരവിഗർഹിതം ॥ **2.106.16** ॥ 3897

കൈകേയീം മാം ച താതം ച
സുഹൃദോ ബാന്ധവാംശ്ച നഃ।
പൗരജാനപദാൻ സർവാം -
സ്ത്രാതും സർവമിദം ഭവാൻ ॥ **2.106.17** ॥ 3898

ക്വ ചാരണ്യം ക്വ ച ക്ഷാത്രം
ക്വ ജടാഃ ക്വ ച പാലനം।
ഈദൃശം വ്യാഹതം കർമ
ന ഭവാൻ കർതുമർഹതി ॥ **2.106.18** ॥ 3899

ഏഷ ഹി പ്രഥമോ ധർമഃ
ക്ഷത്രിയസ്യാഭിഷേചനം।
യേന ശക്യം മഹാപ്രാജ്ഞ
പ്രജാനാം പരിപാലനം ॥ **2.106.19** ॥ 3900

കശ്ച പ്രത്യക്ഷമുത്സൃജ്യ
സംശയസ്ഥമലക്ഷണം।
ആയതിസ്ഥം ചരേദ് ധർമം
ക്ഷത്രബന്ധുരനിശ്ചിതം ॥ **2.106.20** ॥ 3901

അഥ ക്ലേശജമേവ ത്വം
ധർമം ചരിതുമിച്ഛസി।
ധർമേണ ചതുരോ വർണാൻ
പാലയൻ ക്ലേശമാപ്നുഹി ॥ **2.106.21** ॥ 3902

ചതുർണാമാശ്രമാണാം ഹി
ഗാർഹസ്ഥ്യം ശ്രേഷ്ഠമുത്തമം।

ആഹുർധർമജ്ഞ ധർമജ്ഞാ -
സ്തം കഥം ത്യക്തുമിച്ഛസി ॥ **2.106.22** ॥ 3903

ശ്രുതേന ബാലഃ സ്ഥാനേന
ജൻമനാ ഭവതോ ഹ്യഹം।
സ കഥം പാലയിഷ്യാമി
ഭൂമിം ഭവതി തിഷ്ഠതി ॥ **2.106.23** ॥ 3904

ഹീനബുദ്ധിഗുണോ ബാലോ
ഹീനസ്ഥാനേന ചാപ്യഹം।
ഭവതാ ച വിനാഭൂതോ
ന വർതയിതുമുത്സഹേ ॥ **2.106.24** ॥ 3905

ഇദം നിഖിലമപ്യഗ്ര്യം
രാജ്യം പിത്ര്യമകണ്ടകം।
അനുശാധി സ്വധർമേണ
ധർമജ്ഞ സഹ ബാന്ധവൈഃ ॥ **2.106.25** ॥ 3906

ഇഹൈവ ത്വാഭിഷിഞ്ചന്തു
സർവാഃ പ്രകൃതയഃ സഹ।
ഋത്വിജഃ സവസിഷ്ഠാശ്ച
മന്ത്രവിൻമന്ത്രകോവിദാഃ ॥ **2.106.26** ॥ 3907

അഭിഷിക്തസ്ത്വമസ്മാഭി -
രയോധ്യാം പാലനേ വ്രജ।
വിജിത്യ തരസാ ലോകാൻ
മരുദ്ഭിരിവ വാസവഃ ॥ **2.106.27** ॥ 3908

ഋണാനി ത്രീൺയപാകുർവൻ
ദുർഹൃദഃ സാധു നിർദഹൻ।

സുഹൃദസ്തർപയൻ കാമൈ -
സ്ത്വമേവാത്രാനുശാധി മാം ॥ **2.106.28** ॥ 3909

അദ്യാർയ മുദിതാഃ സന്തു
സുഹൃദസ്തേഽഭിഷേചനേ ।
അദ്യ ഭീതാഃ പലായന്തു
ദുഷ്പ്രദാസ്തേ ദിശോ ദശ ॥ **2.106.29** ॥ 3910

ആക്രോശം മമ മാതുശ്ച
പ്രമൃജ്യ പുരുഷർഷഭ ।
അദ്യ തത്രഭവന്തം ച
പിതരം രക്ഷ കിൽബിഷാത് ॥ **2.106.30** ॥ 3911

ശിരസാ ത്വാഭിയാചേഽഹം
കുരുഷ്വ കരുണാം മയി ।
ബാന്ധവേഷു ച സർവേഷു
ഭൂതേഷ്വിവ മഹേശ്വരഃ ॥ **2.106.31** ॥ 3912

അഥവാ പൃഷ്ഠതഃ കൃത്വാ
വനമേവ ഭവാനിതഃ ।
ഗമിഷ്യതി ഗമിഷ്യാമി
ഭവതാ സാർധമപ്യഹം ॥ **2.106.32** ॥ 3913

തഥാഭിരാമോ ഭരതേന താമ്യതാ
പ്രസാദ്യമാനഃ ശിരസാ മഹീപതിഃ ।
ന ചൈവ ചക്രേ ഗമനായ സത്ത്വവാൻ
മതിം പിതുസ്തദ് വചനേ പ്രതിഷ്ഠിതഃ ॥ **2.106.33** ॥ 3914

തദദ്ഭുതം സ്ഥൈര്യമവേക്ഷ്യ രാഘവേ
സമം ജനോ ഹർഷമവാപ ദുഃഖിതഃ ।

ന യാത്യയോധ്യാമിതി ദുഃഖിതോഽഭവത്
സ്ഥിരപ്രതിജ്ഞത്വമവേക്ഷ്യ ഹർഷിതഃ ॥ **2.106.34** ॥ 3915

തമൃത്വിജോ നൈഗമയൂഥവൽലഭാ -
സ്തഥാ വിസംജ്ഞാശ്രുകലാശ്ച മാതരഃ।
തഥാ ബ്രുവാണം ഭരതം പ്രതുഷ്ടുവുഃ
പ്രണമ്യ രാമം ച യയാചിരേ സഹ ॥ **2.106.35** ॥ 3916

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷഡധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്താധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമസ്യ ഭരതം പരിസാന്ത്വ്യായോധ്യാഗമനാർഥം തം പ്രത്യാദേശഃ

പുനരേവം ബ്രുവാണം തം
ഭരതം ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ।
പ്രത്യുവാച തതഃ ശ്രീമാൻ
ജ്ഞാതിമധ്യേ സുസത്കൃതഃ ॥ **2.107.1** ॥ 3917

ഉപപന്നമിദം വാക്യം
യസ്ത്വമേവമഭാഷഥാഃ।
ജാതഃ പുത്രോ ദശരഥാത്
കൈകേയ്യാം രാജസത്തമാത് ॥ **2.107.2** ॥ 3918

പുരാ ഭ്രാതഃ പിതാ നഃ സ
മാതരം തേ സമുദ്വഹൻ।
മാതാമഹേ സമാശ്രൗഷീദ്
രാജ്യശുൽകമനുത്തമം ॥ **2.107.3** ॥ 3919

ദേവാസുരേ ച സംഗ്രാമേ
ജനൻയൈ തവ പാർഥിവഃ।

സമ്പ്രഹൃഷ്ടോ ദദൗ രാജാ
വരമാരാധിതഃ പ്രഭുഃ ॥ **2.107.4** ॥ 3920

തതഃ സാ സമ്പ്രതിശ്രാവ്യ
തവ മാതാ യശസ്വിനീ ।
അയാചത നരശ്രേഷ്ഠം
ദ്വൗ വരൗ വരവർണിനീ ॥ **2.107.5** ॥ 3921

തവ രാജ്യം നരവ്യാഘ്ര
മമ പ്രവ്രാജനം തഥാ ।
തച്ച രാജാ തഥാ തസ്യൈ
നിയുക്തഃ പ്രദദൗ വരം ॥ **2.107.6** ॥ 3922

തേന പിത്രാഹമപ്യത്ര
നിയുക്തഃ പുരുഷർഷഭ ।
ചതുർദശ വനേ വാസം
വർഷാണി വരദാനികം ॥ **2.107.7** ॥ 3923

സോഽയം വനമിദം പ്രാപ്തോ
നിർജനം ലക്ഷ്മണാൻവിതഃ ।
സീതയാ ചാപ്രതിദ്വന്ദ്വഃ
സത്യവാദേ സ്ഥിതഃ പിതുഃ ॥ **2.107.8** ॥ 3924

ഭവാനപി തഥേത്യേവ
പിതരം സത്യവാദിനം ।
കർതുമർഹസി രാജേന്ദ്ര
ക്ഷിപ്രമേവാഭിഷിഞ്ചനാത് ॥ **2.107.9** ॥ 3925

ഋണാൻമോചയ രാജാനം
മത്കൃതേ ഭരത പ്രഭും ।

പിതരം ത്രാഹി ധർമജ്ഞ
മാതരം ചാഭിനന്ദയ ॥ **2.107.10** ॥ 3926

ശ്രൂയതേ ധീമതാ താത
ശ്രുതിർഗീതാ യശസ്വിനാ ।
ഗയേന യജമാനേന
ഗയേഷ്വേവ പിതൄൻ പ്രതി ॥ **2.107.11** ॥ 3927

പുന്നാമ്നോ നരകാദ് യസ്മാത്
പിതരം ത്രായതേ സുതഃ ।
തസ്മാത് പുത്ര ഇതി പ്രോക്തഃ
പിതൄൻ യഃ പാതി സർവതഃ ॥ **2.107.12** ॥ 3928

ഏഷ്ടവ്യാ ബഹവഃ പുത്രാ
ഗുണവന്തോ ബഹുശ്രുതാഃ ।
തേഷാം വൈ സമവേതാനാ -
മപി കശ്ചിദ് ഗയാം വ്രജേത് ॥ **2.107.13** ॥ 3929

ഏവം രാജർഷയഃ സർവേ
പ്രതീതാ രഘുനന്ദന ।
തസ്മാത് ത്രാഹി നരശ്രേഷ്ഠ
പിതരം നരകാത് പ്രഭോ ॥ **2.107.14** ॥ 3930

അയോധ്യാം ഗച്ഛ ഭരത
പ്രകൃതീരുപരഞ്ജയ ।
ശത്രുഘ്നസഹിതോ വീര
സഹ സർവൈർദ്വിജാതിഭിഃ ॥ **2.107.15** ॥ 3931

പ്രവേക്ഷ്യേ ദണ്ഡകാരണ്യ -
മഹമപ്യവിലംബയൻ ।

ആഭ്യാം തു സഹിതോ വീര
വൈദേഹ്യാ ലക്ഷ്മണേന ച ॥ **2.107.16** ॥ 3932

ത്വം രാജാ ഭരത ഭവ സ്വയം നരാണാം
വൻയാനാമഹമപി രാജരാൺമൃഗാണാം।
ഗച്ഛ ത്വം പുരവരമദ്യ സമ്പ്രഹൃഷ്ടഃ
സംഹൃഷ്ടസ്ത്വഹമപി ദണ്ഡകാൻ പ്രവേക്ഷ്യേ ॥ **2.107.17** ॥ 3933

ഛായാം തേ ദിനകരഭാഃ പ്രബാധമാനം
വർഷത്രം ഭരത കരോതു മൂർധ്നി ശീതാം।
ഏതേഷാമഹമപി കാനനദ്രുമാണാം
ഛായാം താമതിശയിനീം ശനൈഃ ശ്രയിഷ്യേ ॥ **2.107.18** ॥ 3934

ശത്രുഘ്നസ്ത്വതുലമതിസ്തു തേ സഹായഃ
സൗമിത്രിർമമ വിദിതഃ പ്രധാനമിത്രം।
ചത്വാരസ്തനയവരാ വയം നരേന്ദ്രം
സത്യസ്ഥം ഭരത ചരാമ മാ വിഷീദ ॥ **2.107.19** ॥ 3935

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്താധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമം പ്രതി നാസ്തികമതമവലംബ്യ ജാബാലിമുനേർഭാഷണം

ആശ്വാസയന്തം ഭരതം
ജാബാലിർബ്രാഹ്മണോത്തമഃ।
ഉവാച രാമം ധർമജ്ഞം
ധർമാപേതമിദം വചഃ ॥ **2.108.1** ॥ 3936

സാധു രാഘവ മാ ഭൂത് തേ
ബുദ്ധിരേവം നിരർഥികാ।
പ്രാകൃതസ്യ നരസ്യേവ
ഹ്യാർയബുദ്ധേസ്തപസ്വിനഃ ॥ **2.108.2** ॥ 3937

കഃ കസ്യ പുരുഷോ ബന്ധുഃ
കിമാപ്യം കസ്യ കേനചിത്।
ഏകോ ഹി ജായതേ ജന്തു -
രേക ഏവ വിനശ്യതി ॥ **2.108.3** ॥ 3938

തസ്മാൻമാതാ പിതാ ചേതി
രാമ സജ്ജേത യോ നരഃ।
ഉൻമത്ത ഇവ സ ജ്ഞേയോ
നാസ്തി കശ്ചിദ്ധി കസ്യചിത് ॥ **2.108.4** ॥ 3939

യഥാ ഗ്രാമാന്തരം ഗച്ഛൻ
നരഃ കശ്ചിദ് ബഹിർവസേത് ।
ഉത്സൃജ്യ ച തമാവാസം
പ്രതിഷ്ഠേതാപരേഽഹനി ॥ **2.108.5** ॥ 3940

ഏവമേവ മനുഷ്യാണാം
പിതാ മാതാ ഗൃഹം വസു ।
ആവാസമാത്രം കാകുത്സ്ഥ
സജ്ജന്തേ നാത്ര സജ്ജനാഃ ॥ **2.108.6** ॥ 3941

പിത്ര്യം രാജ്യം സമുത്സൃജ്യ
സ നാർഹസി നരോത്തമ ।
ആസ്ഥാതും കാപഥം ദുഃഖം
വിഷമം ബഹുകണ്ടകം ॥ **2.108.7** ॥ 3942

സമൃദ്ധായാമയോധ്യായാ -
മാത്മാനമഭിഷേചയ ।
ഏകവേണീധരാ ഹി ത്വാ
നഗരീ സമ്പ്രതീക്ഷതേ ॥ **2.108.8** ॥ 3943

രാജഭോഗാനനുഭവൻ
മഹാർഹാൻ പാർഥിവാത്മജ ।
വിഹര ത്വമയോധ്യായാം
യഥാ ശക്രസ്ത്രിവിഷ്ടപേ ॥ **2.108.9** ॥ 3944

ന തേ കശ്ചിദ് ദശരഥ -
സ്ത്വം ച തസ്യ ച കശ്ചന ।
അൻയോ രാജാ ത്വമൻയസ്തു
തസ്മാത് കുരു യദുച്യതേ ॥ **2.108.10** ॥ 3945

ബീജമാത്രം പിതാ ജന്തോഃ
ശുക്രം ശോണിതമേവ ച।
സംയുക്തമൃതുമൻമാത്രാ
പുരുഷസ്യേഹ ജൻമ തത് ॥ **2.108.11** ॥ 3946

ഗതഃ സ നൃപതിസ്തത്ര
ഗന്തവ്യം യത്ര തേന വൈ।
പ്രവൃത്തിരേഷാ ഭൂതാനാം
ത്വം തു മിഥ്യാ വിഹൻയസേ ॥ **2.108.12** ॥ 3947

അർഥധർമപരാ യേ യേ
താംസ്താൻ ശോചാമി നേതരാൻ।
തേ ഹി ദുഃഖമിഹ പ്രാപ്യ
വിനാശം പ്രേത്യ ലേഭിരേ ॥ **2.108.13** ॥ 3948

അഷ്ടകാപിതൃദേവത്യ -
മിത്യയം പ്രസൃതോ ജനഃ।
അന്നസ്യോപദ്രവം പശ്യ
മൃതോ ഹി കിമശിഷ്യതി ॥ **2.108.14** ॥ 3949

യദി ഭുക്തമിഹാൻയേന
ദേഹമൻയസ്യ ഗച്ഛതി।
ദദ്യാത് പ്രവസതാം ശ്രാദ്ധം
ന തത് പഥ്യശനം ഭവേത് ॥ **2.108.15** ॥ 3950

ദാനസംവനനാ ഹ്യേതേ
ഗ്രന്ഥാ മേധാവിഭിഃ കൃതാഃ।
യജസ്വ ദേഹി ദീക്ഷസ്വ
തപസ്തപ്യസ്വ സന്ത്യജ ॥ **2.108.16** ॥ 3951

സ നാസ്തി പരമിത്യേതത്
കുരു ബുദ്ധിം മഹാമതേ।
പ്രത്യക്ഷം യത് തദാതിഷ്ഠ
പരോക്ഷം പൃഷ്ഠതഃ കുരു ॥ **2.108.17** ॥ 3952

സതാം ബുദ്ധിം പുരസ്കൃത്യ
സർവലോകനിദർശിനീം।
രാജ്യം സ ത്വം നിഗൃഹ്ണീഷ്വ
ഭരതേന പ്രസാദിതഃ ॥ **2.108.18** ॥ 3953

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ നവാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീരാമകർതൃകം ജാബാലിമുനേർനാസ്തികമതം നിരസ്യാസ്തികമതസ്യ സ്ഥാപനം

ജാബാലേസ്തു വചഃ ശ്രുത്വാ
രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ ।
ഉവാച പരയാ സൂക്ത്യാ
ബുദ്ധ്യാവിപ്രതിപന്നയാ ॥ **2.109.1** ॥ 3954

ഭവാൻ മേ പ്രിയകാമാർഥം
വചനം യദിഹോക്തവാൻ ।
അകാർയം കാർയസങ്കാശ -
മപഥ്യം പഥ്യസന്നിഭം ॥ **2.109.2** ॥ 3955

നിർമർയാദസ്തു പുരുഷഃ
പാപാചാരസമൻവിതഃ ।
മാനം ന ലഭതേ സത്സു
ഭിന്നചാരിത്രദർശനഃ ॥ **2.109.3** ॥ 3956

കുലീനമകുലീനം വാ
വീരം പുരുഷമാനിനം ।

ചാരിത്രമേവ വ്യാഖ്യാതി
ശുചിം വാ യദി വാശുചിം ॥ **2.109.4** ॥ 3957

അനാർയസ്ത്വാർയസംസ്ഥാനഃ
ശൗചാദ്ധീനസ്തഥാ ശുചിഃ।
ലക്ഷണ്യവദലക്ഷണ്യോ
ദുഃശീലഃ ശീലവാനിവ ॥ **2.109.5** ॥ 3958

അധർമം ധർമവേഷേണ
യദ്യഹം ലോകസങ്കരം।
അഭിപത്സ്യേ ശുഭം ഹിത്വാ
ക്രിയാം വിധിവിവർജിതാം ॥ **2.109.6** ॥ 3959

കശ്ചേതയാനഃ പുരുഷഃ
കാർയാകാർയവിചക്ഷണഃ।
ബഹു മൻയേത മാം ലോകേ
ദുർവൃത്തം ലോകദൂഷണം ॥ **2.109.7** ॥ 3960

കസ്യ യാസ്യാമ്യഹം വൃത്തം
കേന വാ സ്വർഗമാപ്നുയാം।
അനയാ വർതമാനോഽഹം
വൃത്ത്യാ ഹീനപ്രതിജ്ഞയാ ॥ **2.109.8** ॥ 3961

കാമവൃത്തോഽൻവയം ലോകഃ
കൃത്സ്നഃ സമുപവർതതേ।
യദ്വൃത്താഃ സന്തി രാജാന -
സ്തദ്വൃത്താഃ സന്തി ഹി പ്രജാഃ ॥ **2.109.9** ॥ 3962

സത്യമേവാനൃശംസം ച
രാജവൃത്തം സനാതനം।

തസ്മാത് സത്യാത്മകം രാജ്യം
സത്യേ ലോകഃ പ്രതിഷ്ഠിതഃ ॥ **2.109.10** ॥ 3963

ഋഷയശ്ചൈവ ദേവാശ്ച
സത്യമേവ ഹി മേനിരേ ।
സത്യവാദീ ഹി ലോകേഽസ്മിൻ
പരം ഗച്ഛതി ചാക്ഷയം ॥ **2.109.11** ॥ 3964

ഉദ്വിജന്തേ യഥാ സർപാ -
ന്നരാദനൃതവാദിനഃ ।
ധർമഃ സത്യപരോ ലോകേ
മൂലം സർവസ്യ ചോച്യതേ ॥ **2.109.12** ॥ 3965

സത്യമേവേശ്വരോ ലോകേ
സത്യേ ധർമഃ സദാശ്രിതഃ ।
സത്യമൂലാനി സർവാണി
സത്യാന്നാസ്തി പരം പദം ॥ **2.109.13** ॥ 3966

ദത്തമിഷ്ടം ഹുതം ചൈവ
തപ്താനി ച തപാംസി ച ।
വേദാഃ സത്യപ്രതിഷ്ഠാനാ -
സ്തസ്മാത് സത്യപരോ ഭവേത് ॥ **2.109.14** ॥ 3967

ഏകഃ പാലയതേ ലോക -
മേകഃ പാലയതേ കുലം ।
മജ്ജത്യേകോ ഹി നിരയ
ഏകഃ സ്വർഗേ മഹീയതേ ॥ **2.109.15** ॥ 3968

സോഽഹം പിതുർനിദേശം തു
കിമർഥം നാനുപാലയേ ।

സത്യപ്രതിശ്രവഃ സത്യം
സത്യേന സമയീകൃതം ॥ **2.109.16** ॥ 3969

നൈവ ലോഭാന്ന മോഹാദ് വാ
ന ചാജ്ഞാനാത് തമോഽന്വിതഃ।
സേതും സത്യസ്യ ഭേത്സ്യാമി
ഗുരോഃ സത്യപ്രതിശ്രവഃ ॥ **2.109.17** ॥ 3970

അസത്യസന്ധസ്യ സത -
ശ്ചലസ്യാസ്ഥിരചേതസഃ।
നൈവ ദേവാ ന പിതരഃ
പ്രതീച്ഛന്തീതി നഃ ശ്രുതം ॥ **2.109.18** ॥ 3971

പ്രത്യഗാത്മമിമം ധർമം
സത്യം പശ്യാമ്യഹം ധ്രുവം।
ഭാരഃ സത്പുരുഷൈശ്ചീർണ -
സ്തദർഥമഭിനന്ദ്യതേ ॥ **2.109.19** ॥ 3972

ക്ഷാത്രം ധർമമഹം ത്യക്ഷ്യ
ഹ്യധർമം ധർമസംഹിതം।
ക്ഷുദ്രൈർനൃശംസൈർലുബ്ധൈശ്ച
സേവിതം പാപകർമഭിഃ ॥ **2.109.20** ॥ 3973

കായേന കുരുതേ പാപം
മനസാ സമ്പ്രധാർയ തത്।
അനൃതം ജിഹ്വയാ ചാഹ
ത്രിവിധം കർമ പാതകം ॥ **2.109.21** ॥ 3974

ഭൂമിഃ കീർതിർയശോ ലക്ഷ്മീഃ
പുരുഷം പ്രാർഥയന്തി ഹി।

സത്യം സമനുവർതന്തേ
സത്യമേവ ഭജേത് തതഃ ॥ **2.109.22** ॥ 3975

ശ്രേഷ്ഠം ഹ്യനാർയമേവ സ്യാദ്
യദ് ഭവാനവധാർയ മാം।
ആഹ യുക്തികരൈർവാക്യൈ -
രിദം ഭദ്രം കുരുഷ്വ ഹ ॥ **2.109.23** ॥ 3976

കഥം ഹ്യഹം പ്രതിജ്ഞായ
വനവാസമിമം ഗുരോഃ।
ഭരതസ്യ കരിഷ്യാമി
വചോ ഹിത്വാ ഗുരോർവചഃ ॥ **2.109.24** ॥ 3977

സ്ഥിരാ മയാ പ്രതിജ്ഞാതാ
പ്രതിജ്ഞാ ഗുരുസന്നിധൗ।
പ്രഹൃഷ്ടമാനസാ ദേവീ
കൈകേയീ ചാഭവത് തദാ ॥ **2.109.25** ॥ 3978

വനവാസം വസന്നേവ
ശുചിർനിയതഭോജനഃ।
മൂലപുഷ്പഫലൈഃ പുണ്യൈഃ
പിതൄൻ ദേവാംശ്ച തർപയൻ ॥ **2.109.26** ॥ 3979

സന്തുഷ്ടപഞ്ചവർഗോഽഹം
ലോകയാത്രാം പ്രവാഹയേ।
അകുഹഃ ശ്രദ്ദധാനഃ സൻ
കാർയാകാർയവിചക്ഷണഃ ॥ **2.109.27** ॥ 3980

കർമഭൂമിമിമാം പ്രാപ്യ
കർതവ്യം കർമ യച്ഛുഭം।

അഗ്നിർവായുശ്ച സോമശ്ച
കർമണാം ഫലഭാഗിനഃ ॥ **2.109.28** ॥ 3981

ശതം ക്രതൂനാമാഹൃത്യ
ദേവരാട് ത്രിദിവം ഗതഃ।
തപാംസ്യുഗ്രാണി ചാസ്ഥായ
ദിവം പ്രാപ്താ മഹർഷയഃ ॥ **2.109.29** ॥ 3982

അമൃഷ്യമാണഃ പുനരുഗ്രതേജാ
നിശമ്യ തന്നാസ്തികവാക്യഹേതും।
അഥാബ്രവീത് തം നൃപതേസ്തനൂജോ
വിഗർഹമാണോ വചനാനി തസ്യ ॥ **2.109.30** ॥ 3983

സത്യം ച ധർമം ച പരാക്രമം ച
ഭൂതാനുകമ്പാം പ്രിയവാദിതാം ച।
ദ്വിജാതിദേവാതിഥിപൂജനം ച
പന്ഥാനമാഹുസ്ത്രിദിവസ്യ സന്തഃ ॥ **2.109.31** ॥ 3984

തേനൈവമാജ്ഞായ യഥാവദർഥ -
മേകോദയം സമ്പ്രതിപദ്യ വിപ്രാഃ।
ധർമം ചരന്തഃ സകലം യഥാവത്
കാങ്ക്ഷന്തി ലോകാഗമമപ്രമത്താഃ ॥ **2.109.32** ॥ 3985

നിന്ദാമ്യഹം കർമ കൃതം പിതുസ്തദ്
യസ്ത്വാമഗൃഹ്ണാദ് വിഷമസ്ഥബുദ്ധിം।
ബുദ്ധ്യാനയൈവംവിധയാ ചരന്തം
സുനാസ്തികം ധർമപഥാദപേതം ॥ **2.109.33** ॥ 3986

യഥാ ഹി ചോരഃ സ തഥാ ഹി ബുദ്ധ -
സ്തഥാഗതം നാസ്തികമത്ര വിദ്ധി।

തസ്മാദ്ധി യഃ ശക്യതമഃ പ്രജാനാം
സ നാസ്തികേ നാഭിമുഖോ ബുധഃ സ്യാത് ॥ **2.109.34** ॥ 3987

ത്വത്തോ ജനാഃ പൂർവതരേ ദ്വിജാശ്ച
ശുഭാനി കർമാണി ബഹൂനി ചക്രുഃ।
ഹിത്ത്വാ സദേമം ച പരം ച ലോകം
തസ്മാദ് ദ്വിജാഃ സ്വസ്തി കൃതം ഹുതം ച ॥ **2.109.35** ॥ 3988

ധർമേ രതാഃ സത്പുരുഷൈഃ സമേതാ -
സ്തേജസ്വിനോദാനഗുണപ്രധാനാഃ।
അഹിംസകാ വീതമലാശ്ച ലോകേ
ഭവന്തി പൂജ്യാ മുനയഃ പ്രധാനാഃ ॥ **2.109.36** ॥ 3989

ഇതി ബ്രുവന്തം വചനം സരോഷം
രാമം മഹാത്മാനമദീനസത്ത്വം।
ഉവാച പഥ്യം പുനരാസ്തികം ച
സത്യം വചഃ സാനുനയം ച വിപ്രഃ ॥ **2.109.37** ॥ 3990

ന നാസ്തികാനാം വചനം ബ്രവീമ്യഹം
ന നാസ്തികോഽഹം ന ച നാസ്തി കിഞ്ചന।
സമീക്ഷ്യ കാലം പുനരാസ്തികോഽഭവം
ഭവേയ കാലേ പുനരേവ നാസ്തികഃ ॥ **2.109.38** ॥ 3991

സ ചാപി കാലോഽയമുപാഗതഃ ശനൈ -
ർയഥാ മയാ നാസ്തികവാഗുദീരിതാ।
നിവർതനാർഥം തവ രാമ കാരണാത്
പ്രസാദനാർഥം ച മയൈതദീരിതം ॥ **2.109.39** ॥ 3992

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ നവാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

വസിഷ്ഠസ്യ സൃഷ്ടിപരമ്പരയാ
സഹേക്ഷ്വാകുകുലപരമ്പരാമുപവർണ്യ ജ്യേഷ്ഠസ്യൈവ
രാജ്യാഭിഷേചനമുചിതമിതി നിശ്ചിത്യ ശ്രീരാമം പ്രതി
രാജ്യഗ്രഹണാർഥമനുരോധഃ

ക്രുദ്ധമാജ്ഞായ രാമം തു
വസിഷ്ഠഃ പ്രത്യുവാച ഹ।
ജാബാലിരപി ജാനീതേ
ലോകസ്യാസ്യ ഗതാഗതിം ॥ **2.110.1** ॥ 3993

നിവർതയിതുകാമസ്തു
ത്വാമേതദ് വാക്യമബ്രവീത്।
ഇമാം ലോകസമുത്പത്തിം
ലോകനാഥ നിബോധ മേ ॥ **2.110.2** ॥ 3994

സർവം സലിലമേവാസീത്
പൃഥിവീ തത്ര നിർമിതാ।
തതഃ സമഭവദ് ബ്രഹ്മാ
സ്വയംഭൂർദൈവതൈഃ സഹ ॥ **2.110.3** ॥ 3995

സ വരാഹസ്തതോ ഭൂത്വാ
പ്രോജ്ജഹാര വസുന്ധരാം।
അസൃജച്ച ജഗത് സർവം
സഹ പുത്രൈഃ കൃതാത്മഭിഃ ॥ **2.110.4** ॥ 3996

ആകാശപ്രഭവോ ബ്രഹ്മാ
ശാശ്വതോ നിത്യ അവ്യയഃ।
തസ്മാൻമരീചിഃ സഞ്ജജ്ഞേ
മരീചേഃ കശ്യപഃ സുതഃ ॥ **2.110.5** ॥ 3997

വിവസ്വാൻ കശ്യപാജ്ജജ്ഞേ
മനുർവൈവസ്വതഃ സ്വയം।
സ തു പ്രജാപതിഃ പൂർവ -
മിക്ഷ്വാകുസ്തു മനോഃ സുതഃ ॥ **2.110.6** ॥ 3998

യസ്യേയം പ്രഥമം ദത്താ
സമൃദ്ധാ മനുനാ മഹീ।
തമിക്ഷ്വാകുമയോധ്യായാം
രാജാനം വിദ്ധി പൂർവകം ॥ **2.110.7** ॥ 3999

ഇക്ഷ്വാകോസ്തു സുതഃ ശ്രീമാൻ
കുക്ഷിരിത്യേവ വിശ്രുതഃ।
കുക്ഷേരഥാത്മജോ വീരോ
വികുക്ഷിരുദപദ്യത ॥ **2.110.8** ॥ 4000

വികുക്ഷേസ്തു മഹാതേജാഃ
ബാണഃ പുത്രഃ പ്രതാപവാൻ।
ബാണസ്യ ച മഹാബാഹു -
രനരണ്യോ മഹാതപാഃ ॥ **2.110.9** ॥ 4001

നാനാവൃഷ്ടിർബഭൂവാസ്മിൻ
ന ദുർഭിക്ഷഃ സതാം വരേ।
അനരൺയേ മഹാരാജേ
തസ്കരോ വാപി കശ്ചന ॥ **2.110.10** ॥ 4002

അനരൺയാൻമഹാരാജ
പൃഥൂ രാജാ ബഭൂവ ഹ।
തസ്മാത് പൃഥോർമഹാതേജാ -
സ്ത്രിശങ്കുരുദപദ്യത ॥ **2.110.11** ॥ 4003

സ സത്യവചനാദ് വീരഃ
സശരീരോ ദിവം ഗതഃ।
ത്രിശങ്കോരഭവത് സൂനു -
ർധുന്ധുമാരോ മഹായശാഃ ॥ **2.110.12** ॥ 4004

ധുന്ധുമാരാൻമഹാതേജാ
യുവനാശ്വോ വ്യജായത।
യുവനാശ്വസുതഃ ശ്രീമാൻ
മാന്ധാതാ സമപദ്യത ॥ **2.110.13** ॥ 4005

മാന്ധാതുസ്തു മഹാതേജാഃ
സുസന്ധിരുദപദ്യത।
സുസന്ധേരപി പുത്രൗ ദ്വൗ
ധ്രുവസന്ധിഃ പ്രസേനജിത് ॥ **2.110.14** ॥ 4006

യശസ്വീ ധ്രുവസന്ധേസ്തു
ഭരതോ രിപുസൂദനഃ।
ഭരതാത് തു മഹാബാഹോ -
രസിതോ നാമ ജായത ॥ **2.110.15** ॥ 4007

യസ്യൈതേ പ്രതിരാജാന
ഉദപദ്യന്ത ശത്രവഃ।
ഹൈഹയാസ്താലജംഘാശ്ച
ശൂരാശ്ച ശശബിന്ദവഃ ॥ **2.110.16** ॥ 4008

താംസ്തു സർവാൻ പ്രതിവ്യൂഹ്യ
യുദ്ധേ രാജാ പ്രവാസിതഃ।
സ ച ശൈലവരേ രമ്യേ
ബഭൂവാഭിരതോ മുനിഃ ॥ **2.110.17** ॥ 4009

ദ്വേ ചാസ്യ ഭാർയേ ഗർഭിണ്യൗ
ബഭൂവതുരിതി ശ്രുതിഃ।
തത്ര ചൈകാ മഹാഭാഗാ
ഭാർഗവം ദേവവർചസം ॥ **2.110.18** ॥ 4010

വവന്ദേ പദ്മപത്രാക്ഷീ
കാങ്ക്ഷിണീ പുത്രമുത്തമം।
ഏകാ ഗർഭവിനാശായ
സപത്ന്യൈ ഗരലം ദദൗ ॥ **2.110.19** ॥ 4011

ഭാർഗവശ്ച്യവനോ നാമ
ഹിമവന്തമുപാശ്രിതഃ।
തമൃഷിം സാഭ്യുപാഗമ്യ
കാലിന്ദീ ത്വഭ്യവാദയത് ॥ **2.110.20** ॥ 4012

സ താമഭ്യവദത് പ്രീതോ
വരേപ്സും പുത്രജൻമനി।
പുത്രസ്തേ ഭവിതാ ദേവി
മഹാത്മാ ലോകവിശ്രുതഃ ॥ **2.110.21** ॥ 4013

ധാർമികശ്ച സുഭീമശ്ച
വംശകർതാരിസൂദനഃ।
ശ്രുത്വാ പ്രദക്ഷിണം കൃത്വാ
മുനിം തമനുമാൻയ ച ॥ **2.110.22** ॥ 4014

പദ്മപത്രസമാനാക്ഷം
പദ്മഗർഭസമപ്രഭം।
തതഃ സാ ഗൃഹമാഗമ്യ
പത്നീ പുത്രമജായത ॥ **2.110.23** ॥ 4015

സപത്ന്യാ തു ഗരസ്തസ്യൈ
ദത്തോ ഗർഭജിഘാംസയാ।
ഗരേണ സഹ തേനൈവ
തസ്മാത് സ സഗരോഽഭവത് ॥ **2.110.24** ॥ 4016

സ രാജാ സഗരോ നാമ
യഃ സമുദ്രമഖാനയത്।
ഇഷ്ട്വാ പർവണി വേഗേന
ത്രാസയാന ഇമാഃ പ്രജാഃ ॥ **2.110.25** ॥ 4017

അസമഞ്ജസ്തു പുത്രോഽഭൂത്
സഗരസ്യേതി നഃ ശ്രുതം।
ജീവന്നേവ സ പിത്രാ തു
നിരസ്തഃ പാപകർമകൃത് ॥ **2.110.26** ॥ 4018

അംശുമാനപി പുത്രോഽഭൂ -
ദസമഞ്ജസ്യ വീർയവാൻ।
ദിലീപോംശുമതഃ പുത്രോ
ദിലീപസ്യ ഭഗീരഥഃ ॥ **2.110.27** ॥ 4019

ഭഗീരഥാത് കകുത്സ്ഥശ്ച
കാകുത്സ്ഥാ യേന തു സ്മൃതാഃ।
കകുത്സ്ഥസ്യ തു പുത്രോഽഭൂദ്
രഘുർയേന തു രാഘവാഃ ॥ **2.110.28** ॥ 4020

രഘോസ്തു പുത്രസ്തേജസ്വീ
പ്രവൃദ്ധഃ പുരുഷാദകഃ।
കൽമാഷപാദഃ സൗദാസ
ഇത്യേവം പ്രഥിതോ ഭുവി ॥ **2.110.29** ॥ 4021

കൽമാഷപാദപുത്രോഽഭൂ -
ച്ഛംഖണസ്ത്വിതി നഃ ശ്രുതം।
യസ്തു തദ്വീർയമാസാദ്യ
സഹസൈന്യോ വ്യനീനശത് ॥ **2.110.30** ॥ 4022

ശംഖണസ്യ തു പുത്രോഽഭൂ -
ച്ഛൂരഃ ശ്രീമാൻ സുദർശനഃ।
സുദർശനസ്യാഗ്നിവർണ
അഗ്നിവർണസ്യ ശീഘ്രഗഃ ॥ **2.110.31** ॥ 4023

ശീഘ്രഗസ്യ മരുഃ പുത്രോ
മരോഃ പുത്രഃ പ്രശുശ്രുവഃ।
പ്രശുശ്രുവസ്യ പുത്രോഽഭൂ -
ദംബരീഷോ മഹാമതിഃ ॥ **2.110.32** ॥ 4024

അംബരീഷസ്യ പുത്രോഽഭൂ -
ന്നഹുഷഃ സത്യവിക്രമഃ।
നഹുഷസ്യ ച നാഭാഗഃ
പുത്രഃ പരമധാർമികഃ ॥ **2.110.33** ॥ 4025

അജശ്ച സുവ്രതശ്ചൈവ
നാഭാഗസ്യ സുതാവുഭൗ।
അജസ്യ ചൈവ ധർമാത്മാ
രാജാ ദശരഥഃ സുതഃ ॥ **2.110.34** ॥ 4026

തസ്യ ജ്യേഷ്ഠോഽസി ദായാദോ
രാമ ഇത്യഭിവിശ്രുതഃ।
തദ് ഗൃഹാണ സ്വകം രാജ്യ -
മവേക്ഷസ്വ ജഗന്നൃപ ॥ **2.110.35** ॥ 4027

ഇക്ഷ്വാകൂണാം ഹി സർവേഷാം
രാജാ ഭവതി പൂർവജഃ।
പൂർവജേ നാവരഃ പുത്രോ
ജ്യേഷ്ഠോ രാജാഭിഷിച്യതേ ॥ **2.110.36** ॥ 4028

സ രാഘവാണാം കുലധർമമാത്മനഃ
സനാതനം നാദ്യ വിഹന്തുമർഹസി।
പ്രഭൂതരത്നാമനുശാധി മേദിനീം
പ്രഭൂതരാഷ്ട്രാം പിതൃവൻമഹായശഃ ॥ **2.110.37** ॥ 4029

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

വസിഷ്ഠേനൈവമുക്തേഽപി ശ്രീരാമം
പിതുരാജ്ഞാപാലനാദവിരതം ദൃഷ്ട്വാ ഭരതസ്യ
പ്രായോപവേശനായോദ്യമനം ശ്രീരാമേണ തം
പ്രബോധ്യായോധ്യായാം നിവർതനായ തം പ്രത്യാദേശദാനം

വസിഷ്ഠഃ സ തദാ രാമ -
മുക്ത്വാ രാജപുരോഹിതഃ ।
അബ്രവീദ് ധർമസംയുക്തം
പുനരേവാപരം വചഃ ॥ **2.111.1** ॥ 4030

പുരുഷസ്യേഹ ജാതസ്യ
ഭവന്തി ഗുരവഃ സദാ ।
ആചാര്യശ്ചൈവ കാകുത്സ്ഥ
പിതാ മാതാ ച രാഘവ ॥ **2.111.2** ॥ 4031

പിതാ ഹ്യേനം ജനയതി
പുരുഷം പുരുഷർഷഭ ।
പ്രജ്ഞാം ദദാതി ചാചാര്യ -
സ്തസ്മാത് സ ഗുരുരുച്യതേ ॥ **2.111.3** ॥ 4032

സ ത്വേഹം പിതുരാചാര്യ -
സ്തവ ചൈവ പരന്തപ।
മമ ത്വം വചനം കുർവൻ
നാതിവർതേഃ സതാം ഗതിം ॥ **2.111.4** ॥ 4033

ഇമാ ഹി തേ പരിഷദോ
ജ്ഞാതയശ്ച നൃപാസ്തഥാ।
ഏഷു താത ചരൻ ധർമം
നാതിവർതേഃ സതാം ഗതിം ॥ **2.111.5** ॥ 4034

വൃദ്ധായാ ധർമശീലായാ
മാതുർനാർഹസ്യവർതിതും।
അസ്യാ ഹി വചനം കുർവൻ
നാതിവർതേഃ സതാം ഗതിം ॥ **2.111.6** ॥ 4035

ഭരതസ്യ വചഃ കുർവൻ
യാചമാനസ്യ രാഘവ।
ആത്മാനം നാതിവർതേസ്ത്വം
സത്യധർമപരാക്രമ ॥ **2.111.7** ॥ 4036

ഏവം മധുരമുക്തഃ സ
ഗുരുണാ രാഘവഃ സ്വയം।
പ്രത്യുവാച സമാസീനം
വസിഷ്ഠം പുരുഷർഷഭഃ ॥ **2.111.8** ॥ 4037

യൻമാതാപിതരൗ വൃത്തം
തനയേ കുരുതഃ സദാ।
ന സുപ്രതികരം തത് തു
മാത്രാ പിത്രാ ച യത്കൃതം ॥ **2.111.9** ॥ 4038

യഥാശക്തിപ്രദാനേന
സ്വാപനോച്ഛ്വാദനേന ച।
നിത്യം ച പ്രിയവാദേന
തഥാ സംവർധനേന ച ॥ **2.111.10** ॥ 4039

സ ഹി രാജാ ദശരഥഃ
പിതാ ജനയിതാ മമ।
ആജ്ഞാപയൻമാം യത് തസ്യ
ന തൻമിഥ്യാ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.111.11** ॥ 4040

ഏവമുക്തസ്തു രാമേണ
ഭരതഃ പ്രത്യനന്തരം।
ഉവാച വിപുലോരസ്കഃ
സൂതം പരമദുർമനാഃ ॥ **2.111.12** ॥ 4041

ഇഹ തു സ്ഥണ്ഡിലേ ശീഘ്രം
കുശാനാസ്തര സാരഥേ।
ആർയം പ്രത്യുപവേക്ഷ്യാമി
യാവൻമേ സമ്പ്രസീദതി ॥ **2.111.13** ॥ 4042

നിരാഹാരോ നിരാലോകോ
ധനഹീനോ യഥാ ദ്വിജഃ।
ശയേ പുരസ്താച്ഛാലായാം
യാവൻമാം പ്രതിയാസ്യതി ॥ **2.111.14** ॥ 4043

സ തു രാമമവേക്ഷന്തം
സുമന്ത്രം പ്രേക്ഷ്യ ദുർമനാഃ।
കുശോത്തരമുപസ്ഥാപ്യ
ഭൂമാവേവാസ്ഥിതഃ സ്വയം ॥ **2.111.15** ॥ 4044

തമുവാച മഹാതേജാ
രാമോ രാജർഷിസത്തമഃ।
കിം മാം ഭരത കുർവാണം
താത പ്രത്യുപവേക്ഷ്യസേ ॥ **2.111.16** ॥ 4045

ബ്രാഹ്മണോ ഹ്യേകപാർശ്വന
നരാൻ രോദ്ധുമിഹാർഹതി।
ന തു മൂർധാഭിഷിക്തതാനാം
വിധിഃ പ്രത്യുപവേശനേ ॥ **2.111.17** ॥ 4046

ഉത്തിഷ്ഠ നരശാർദൂല
ഹിത്വൈതദ് ദാരുണം വ്രതം।
പുരവർയാമിതഃ ക്ഷിപ്ര -
മയോധ്യാം യാഹി രാഘവ ॥ **2.111.18** ॥ 4047

ആസീനസ്ത്വേവ ഭരതഃ
പൗരജാനപദം ജനം।
ഉവാച സർവതഃ പ്രേക്ഷ്യ
കിമാർയം നാനുശാസഥ ॥ **2.111.19** ॥ 4048

തേ തദോചുർമഹാത്മാനം
പൗരജാനപദാ ജനാഃ।
കാകുത്സ്ഥമഭിജാനീമഃ
സമ്യഗ് വദതി രാഘവഃ ॥ **2.111.20** ॥ 4049

ഏഷോഽപി ഹി മഹാഭാഗഃ
പിതുർവചസി തിഷ്ഠതി।
അത ഏവ ന ശക്താഃ സ്മോ
വ്യാവർതയിതുമഞ്ജസാ ॥ **2.111.21** ॥ 4050

തേഷാമാജ്ഞായ വചനം
രാമോ വചനമബ്രവീത്।
ഏവം നിബോധ വചനം
സുഹൃദാം ധർമചക്ഷുഷാം ॥ **2.111.22** ॥ 4051

ഏതച്ചൈവോഭയം ശ്രുത്വാ
സമ്യക് സമ്പശ്യ രാഘവ।
ഉത്തിഷ്ഠ ത്വം മഹാബാഹോ
മാം ച സ്പൃശ തഥോദകം ॥ **2.111.23** ॥ 4052

അഥോത്ഥായ ജലം സ്പൃഷ്ട്വാ
ഭരതോ വാക്യമബ്രവീത്।
ശൃണ്വന്തു മേ പരിഷദോ
മന്ത്രിണഃ ശൃണുയുസ്തഥാ ॥ **2.111.24** ॥ 4053

ന യാചേ പിതരം രാജ്യം
നാനുശാസാമി മാതരം।
ഏവം പരമധർമജ്ഞം
നാനുജാനാമി രാഘവം ॥ **2.111.25** ॥ 4054

യദി ത്വവശ്യം വസ്തവ്യം
കർതവ്യം ച പിതുർവചഃ।
അഹമേവ നിവത്സ്യാമി
ചതുർദശ വനേ സമാഃ ॥ **2.111.26** ॥ 4055

ധർമാത്മാ തസ്യ സത്യേന
ഭ്രാതുർവാക്യേന വിസ്മിതഃ।
ഉവാച രാമഃ സമ്പ്രേക്ഷ്യ
പൗരജാനപദം ജനം ॥ **2.111.27** ॥ 4056

വിക്രീതമാഹിതം ക്രീതം
യത് പിത്രാ ജീവതാ മമ।
ന തൽലോപയിതും ശക്യം
മയാ വാ ഭരതേന വാ ॥ **2.111.28** ॥ 4057

ഉപാധിർന മയാ കാർയോ
വനവാസേ ജുഗുപ്സിതഃ।
യുക്തമുക്തം ച കൈകേയ്യാ
പിത്രാ മേ സുകൃതം കൃതം ॥ **2.111.29** ॥ 4058

ജാനാമി ഭരതം ക്ഷാന്തം
ഗുരുസത്കാരകാരിണം।
സർവമേവാത്ര കൽയാണം
സത്യസന്ധേ മഹാത്മനി ॥ **2.111.30** ॥ 4059

അനേന ധർമശീലേന
വനാത് പ്രത്യാഗതഃ പുനഃ।
ഭ്രാത്രാ സഹ ഭവിഷ്യാമി
പൃഥിവ്യാഃ പതിരുത്തമഃ ॥ **2.111.31** ॥ 4060

വൃതോ രാജാ ഹി കൈകേയ്യാ
മയാ തദ്വചനം കൃതം।
അനൃതാൻമോചയാനേന
പിതരം തം മഹീപതിം ॥ **2.111.32** ॥ 4061

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ദ്വാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ഋഷീണാം ഭരതം പ്രതി ശ്രീരാമാജ്ഞയാ നിവർതിതും സമ്മതിർഭരതസ്യ ശ്രീരാമചരണയോഃ പ്രണിപത്യ പുരീം പ്രതി ചലിതും തത്പ്രതി പ്രാർഥനാ ശ്രീരാമേണ തം പ്രബോധ്യ സ്വീയാം ചരണപാദുകാം ദത്ത്വാ തേഷാം സർവേഷാം തതഃ പ്രസ്ഥാപനം

തമപ്രതിമതേജോഭ്യാം
ഭ്രാതൃഭ്യാം രോമഹർഷണം।
വിസ്മിതാഃ സംഗമം പ്രേക്ഷ്യ
സമുപേതാ മഹർഷയഃ ॥ **2.112.1** ॥ 4062

അന്തർഹിതാ മുനിഗണാഃ
സ്ഥിതാശ്ച പരമർഷയഃ।
തൗ ഭ്രാതരൗ മഹാഭാഗൗ
കാകുത്സ്ഥൗ പ്രശശംസിരേ ॥ **2.112.2** ॥ 4063

സദാർയൗ രാജപുത്രൗ ദ്വൗ
ധർമജ്ഞൗ ധർമവിക്രമൗ।
ശ്രുത്വാ വയം ഹി സംഭാഷാ -
മുഭയോഃ സ്പൃഹയാമഹേ ॥ **2.112.3** ॥ 4064

തതസ്ത്വൃഷിഗണാഃ ക്ഷിപ്രം
ദശഗ്രീവവധൈഷിണഃ।
ഭരതം രാജശാർദൂല -
മിത്യൂചുഃ സംഗതാ വചഃ ॥ **2.112.4** ॥ 4065

കുലേ ജാത മഹാപ്രാജ്ഞ
മഹാവൃത്ത മഹായശഃ।
ഗ്രാഹ്യം രാമസ്യ വാക്യം തേ
പിതരം യദ്യവേക്ഷസേ ॥ **2.112.5** ॥ 4066

സദാനൃണമിമം രാമം
വയമിച്ഛാമഹേ പിതുഃ।
അനൃണത്വാച്ച കൈകേയ്യാഃ
സ്വർഗം ദശരഥോ ഗതഃ ॥ **2.112.6** ॥ 4067

ഏതാവദുക്ത്വാ വചനം
ഗന്ധർവാഃ സമഹർഷയഃ।
രാജർഷയശ്ചൈവ തഥാ
സർവേ സ്വാം സ്വാം ഗതിം ഗതാഃ ॥ **2.112.7** ॥ 4068

ഹ്ലാദിതസ്തേന വാക്യേന
ശുശുഭേ ശുഭദർശനഃ।
രാമഃ സംഹൃഷ്ടവദന -
സ്താനൃഷീനഭ്യപൂജയത് ॥ **2.112.8** ॥ 4069

ത്രസ്തഗാത്രസ്തു ഭരതഃ
സ വാചാ സജ്ജമാനയാ।
കൃതാഞ്ജലിരിദം വാക്യം
രാഘവം പുനരബ്രവീത് ॥ **2.112.9** ॥ 4070

രാമ ധർമമിമം പ്രേക്ഷ്യ
കുലധർമാനുസന്തതം।
കർതുമർഹസി കാകുത്സ്ഥ
മമ മാതുശ്ച യാചനാം ॥ **2.112.10** ॥ 4071

രക്ഷിതും സുമഹദ് രാജ്യ -
മഹമേകസ്തു നോത്സഹേ।
പൗരജാനപദാംശ്ചാപി
രക്തൻ രഞ്ജയിതും തദാ ॥ **2.112.11** ॥ 4072

ജ്ഞാതയശ്ചാപി യോധാശ്ച
മിത്രാണി സുഹൃദശ്ച നഃ।
ത്വാമേവ ഹി പ്രതീക്ഷന്തേ
പർജന്യമിവ കർഷകാഃ ॥ **2.112.12** ॥ 4073

ഇദം രാജ്യം മഹാപ്രാജ്ഞ
സ്ഥാപയ പ്രതിപദ്യ ഹി।
ശക്തിമാൻ സ ഹി കാകുത്സ്ഥ
ലോകസ്യ പരിപാലനേ ॥ **2.112.13** ॥ 4074

ഏവമുക്ത്വാപതദ് ഭ്രാതുഃ
പാദയോർഭരതസ്തദാ।
ഭൃശം സമ്പ്രാർഥയാമാസ
രാഘവേതിപ്രിയം വദൻ ॥ **2.112.14** ॥ 4075

തമങ്കേ ഭ്രാതരം കൃത്വാ
രാമോ വചനമബ്രവീത്।
ശ്യാമം നലിനപത്രാക്ഷം
മത്തഹംസസ്വരഃ സ്വയം ॥ **2.112.15** ॥ 4076

ആഗതാ ത്വാമിയം ബുദ്ധിഃ
സ്വജാ വൈനയികീ ച യാ।
ഭൃശമുത്സഹസേ താത
രക്ഷിതും പൃഥിവീമപി ॥ **2.112.16** ॥ 4077

അമാത്യൈശ്ച സുഹൃദ്ഭിശ്ച
ബുദ്ധിമദ്ഭിശ്ച മന്ത്രിഭിഃ।
സർവകാർയാണി സമ്മന്തർയ
മഹാന്ത്യപി ഹി കാരയ ॥ **2.112.17** ॥ 4078

ലക്ഷ്മീശ്ചന്ദ്രാദപേയാദ് വാ
ഹിമവാൻ വാ ഹിമം ത്യജേത്।
അതീയാത് സാഗരോ വേലാം
ന പ്രതിജ്ഞാമഹം പിതുഃ ॥ **2.112.18** ॥ 4079

കാമാദ് വാ താത ലോഭാദ് വാ
മാത്രാ തുഭ്യമിദം കൃതം।
ന തൻമനസി കർതവ്യം
വർതിതവ്യം ച മാതൃവത് ॥ **2.112.19** ॥ 4080

ഏവം ബ്രുവാണം ഭരതഃ
കൗസൽയാസുതമബ്രവീത്।
തേജസാഽഽദിത്യസങ്കാശം
പ്രതിപച്ചന്ദ്രദർശനം ॥ **2.112.20** ॥ 4081

അധിരോഹാർയ പാദാഭ്യാം
പാദുകേ ഹേമഭൂഷിതേ।
ഏതേ ഹി സർവലോകസ്യ
യോഗക്ഷേമം വിധാസ്യതഃ ॥ **2.112.21** ॥ 4082

സോഽധിരുഹ്യ നരവ്യാഘ്രഃ
പാദുകേ വ്യവമുച്യ ച।
പ്രായച്ഛത് സുമഹാതേജാ
ഭരതായ മഹാത്മനേ ॥ **2.112.22** ॥ 4083

സ പാദുകേ സമ്പ്രണമ്യ
രാമം വചനമബ്രവീത്।
ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
ജടാചീരധരോ ഹ്യഹം ॥ **2.112.23** ॥ 4084

ഫലമൂലാശനോ വീര
ഭവേയം രഘുനന്ദന।
തവാഗമനമാകാങ്ക്ഷൻ
വസൻ വൈ നഗരാദ് ബഹിഃ ॥ **2.112.24** ॥ 4085

തവ പാദുകയോർന്യസ്യ
രാജ്യതന്ത്രം പരന്തപ।
ചതുർദശേ ഹി സമ്പൂർണേ
വർഷേഽഹനി രഘൂത്തമ ॥ **2.112.25** ॥ 4086

ന ദ്രക്ഷ്യാമി യദി ത്വാം തു
പ്രവേക്ഷ്യാമി ഹുതാശനം।
തഥേതി ച പ്രതിജ്ഞായ
തം പരിഷ്വജ്യ സാദരം ॥ **2.112.26** ॥ 4087

ശത്രുഘ്നം ച പരിഷ്വജ്യ
വചനം ചേദമബ്രവീത്।
മാതരം രക്ഷ കൈകേയീം
മാ രോഷം കുരു താം പ്രതി ॥ **2.112.27** ॥ 4088

മയാ ച സീതയാ ചൈവ
ശപ്തോഽസി രഘുനന്ദന।
ഇത്യുക്ത്വാശ്രുപരീതാക്ഷോ
ഭ്രാതരം വിസസർജ ഹ ॥ **2.112.28** ॥ 4089

സ പാദുകേ തേ ഭരതഃ സ്വലങ്കൃതേ
മഹോജ്ജ്വലേ സമ്പരിഗൃഹ്യ ധർമവിത്।
പ്രദക്ഷിണം ചൈവ ചകാര രാഘവം
ചകാര ചൈവോത്തമനാഗമൂർധനി ॥ **2.112.29** ॥ 4090

അഥാനുപൂർവ്യാ പ്രതിപൂജ്യ തം ജനം
ഗുരൂംശ്ച മന്ത്രീ പ്രകൃതീസ്തഥാനുജൗ।
വ്യസർജയദ് രാഘവവംശവർധനഃ
സ്ഥിതഃ സ്വധർമേ ഹിമവാനിവാചലഃ ॥ **2.112.30** ॥ 4091

തം മാതരോ ബാഷ്പഗൃഹീതകംഠ്യോ
ദുഃഖേന നാമന്ത്രയിതും ഹി ശേകുഃ।
സ ചൈവ മാതൃഅഭിവാദ്യ സർവാ
രുദൻ കുടീ സ്വാം പ്രവിവേശ രാമഃ ॥ **2.112.31** ॥ 4092

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ദ്വാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ത്രയോദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരദ്വാജേന സഹ മിലിത്വാ ഭരതസ്യായോധ്യാം പ്രതി നിവർത്തനം

തതഃ ശിരസി കൃത്വാ തു
പാദുകേ ഭരതസ്തദാ ।
ആരുരോഹ രഥം ഹൃഷ്ടഃ
ശത്രുഘ്നസഹിതസ്തദാ ॥ **2.113.1** ॥ 4093

വസിഷ്ഠോ വാമദേവശ്ച
ജാബാലിശ്ച ദൃഢവ്രതഃ ।
അഗ്രതഃ പ്രയയുഃ സർവേ
മന്ത്രിണോ മന്ത്രപൂജിതാഃ ॥ **2.113.2** ॥ 4094

മന്ദാകിനീം നദീ രമ്യാം
പ്രാങ്മുഖാസ്തേ യയുസ്തദാ ।
പ്രദക്ഷിണം ച കുർവാണാ -
ശ്ചിത്രകൂടം മഹാഗിരിം ॥ **2.113.3** ॥ 4095

പശ്യൻ ധാതുസഹസ്രാണി
രമ്യാണി വിവിധാനി ച ।
പ്രയയൗ തസ്യ പാർശ്വേന
സസൈന്യോ ഭരതസ്തദാ ॥ **2.113.4** ॥ 4096

അദൂരാച്ചിത്രകൂടസ്യ
ദദർശ ഭരതസ്തദാ।
ആശ്രമം യത്ര സ മുനി -
ർഭരദ്വാജഃ കൃതാലയഃ ॥ **2.113.5** ॥ 4097

സ തമാശ്രമമാഗമ്യ
ഭരദ്വാജസ്യ വീർയവാൻ।
അവതീർയ രഥാത് പാദൗ
വവന്ദേ കുലനന്ദനഃ ॥ **2.113.6** ॥ 4098

തതോ ഹൃഷ്ടോ ഭരദ്വാജോ
ഭരതം വാക്യമബ്രവീത്।
അപി കൃത്യം കൃതം താത
രാമേണ ച സമാഗതം ॥ **2.113.7** ॥ 4099

ഏവമുക്തഃ സ തു തതോ
ഭരദ്വാജേന ധീമതാ।
പ്രത്യുവാച ഭരദ്വാജം
ഭരതോ ധർമവത്സലഃ ॥ **2.113.8** ॥ 4100

സ യാച്യമാനോ ഗുരുണാ
മയാ ച ദൃഢവിക്രമഃ।
രാഘവഃ പരമപ്രീതോ
വസിഷ്ഠം വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.113.9** ॥ 4101

പിതുഃ പ്രതിജ്ഞാം താമേവ
പാലയിഷ്യാമി തത്ത്വതഃ।
ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
യാ പ്രതിജ്ഞാ പിതുർമമ ॥ **2.113.10** ॥ 4102

ഏവമുക്തോ മഹാപ്രാജ്ഞോ
വസിഷ്ഠഃ പ്രത്യുവാച ഹ।
വാക്യജ്ഞോ വാക്യകുശലം
രാഘവം വചനം മഹത് ॥ **2.113.11** ॥ 4103

ഏതേ പ്രയച്ഛ സംഹൃഷ്ടഃ
പാദുകേ ഹേമഭൂഷിതേ।
അയോധ്യായാം മഹാപ്രാജ്ഞ
യോഗക്ഷേമകരോ ഭവ ॥ **2.113.12** ॥ 4104

ഏവമുക്തോ വസിഷ്ഠേന
രാഘവഃ പ്രാങ്മുഖഃ സ്ഥിതഃ।
പാദുകേ ഹേമവികൃതേ
മമ രാജ്യായ തേ ദദൗ ॥ **2.113.13** ॥ 4105

നിവൃത്തോഽഹമനുജ്ഞാതോ
രാമേണ സുമഹാത്മനാ।
അയോധ്യാമേവ ഗച്ഛാമി
ഗൃഹീത്വാ പാദുകേ ശുഭേ ॥ **2.113.14** ॥ 4106

ഏതച്ഛ്രുത്വാ ശുഭം വാക്യം
ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ।
ഭരദ്വാജഃ ശുഭതരം
മുനിർവാക്യമുദാഹരത് ॥ **2.113.15** ॥ 4107

നൈതച്ചിത്രം നരവ്യാഘ്രേ
ശീലവൃത്തവിദാം വരേ।
യദാർയം ത്വയി തിഷ്ഠേത്തു
നിമ്നോത്സൃഷ്ടമിവോദകം ॥ **2.113.16** ॥ 4108

അനൃണഃ സ മഹാബാഹുഃ
പിതാ ദശരഥസ്തവ।
യസ്യ ത്വമീദൃശഃ പുത്രോ
ധർമാത്മാ ധർമവത്സലഃ ॥ **2.113.17** ॥ 4109

തമൃഷിം തു മഹാപ്രാജ്ഞ -
മുക്തവാക്യം കൃതാഞ്ജലിഃ।
ആമന്ത്രയിതുമാരേഭേ
ചരണാവുപഗൃഹ്യ ച ॥ **2.113.18** ॥ 4110

തതഃ പ്രദക്ഷിണം കൃത്വാ
ഭരദ്വാജം പുനഃ പുനഃ।
ഭരതസ്തു യയൗ ശ്രീമാ -
നയോധ്യാം സഹ മന്ത്രിഭിഃ ॥ **2.113.19** ॥ 4111

യാനൈശ്ച ശകടൈശ്ചൈവ
ഹയൈർനാഗൈശ്ച സാ ചമൂഃ।
പുനർനിവൃത്താ വിസ്തീർണാ
ഭരതസ്യാനുയായിനീ ॥ **2.113.20** ॥ 4112

തതസ്തേ യമുനാം ദിവ്യാം
നദീം തീർത്വോർമിമാലിനീം।
ദദൃശുസ്താം പുനഃ സർവേ
ഗംഗാം ശിവജലാം നദീം ॥ **2.113.21** ॥ 4113

താം രമ്യജലസമ്പൂർണാം
സന്തീർയ സഹബാന്ധവഃ।
ശൃംഗവേരപുരം രമ്യം
പ്രവിവേശ സസൈനികഃ ॥ **2.113.22** ॥ 4114

ശൃംഗവേരപുരാദ് ഭൂയ
അയോധ്യാം സന്ദദർശ ഹ।
അയോധ്യാം തു തദാ ദൃഷ്ട്വാ
പിത്രാ ഭ്രാത്രാ വിവർജിതാം ॥ **2.113.23** ॥ 4115

ഭരതോ ദുഃഖസന്തപ്തഃ
സാരഥിം ചേദമബ്രവീത്।
സാരഥേ പശ്യ വിധ്വസ്താ
അയോധ്യാ ന പ്രകാശതേ ॥ **2.113.24** ॥ 4116

നിരാകാരാ നിരാനന്ദാ
ദീനാ പ്രതിഹതസ്വനാ ॥ **2.113.25** ॥ 4117

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ത്രയോദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ചതുർദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേനായോധ്യാദുരവസ്ഥായാ ദർശനമന്തഃപുരേ പ്രവിശ്യ തസ്യ ദുഃഖപാരവശ്യം

സ്നിഗ്ധഗംഭീരഘോഷേണ
സ്യന്ദനേനോപയാൻ പ്രഭുഃ ।
അയോധ്യാം ഭരതഃ ക്ഷിപ്രം
പ്രവിവേശ മഹായശാഃ ॥ **2.114.1** ॥ 4118

ബിഡാലോലൂകചരിതാ -
മാലീനനരവാരണാം ।
തിമിരാഭ്യാഹതാം കാലീ -
മപ്രകാശാം നിശാമിവ ॥ **2.114.2** ॥ 4119

രാഹുശത്രോഃ പ്രിയാം പത്നീം
ശ്രിയാ പ്രജ്വലിതപ്രഭാം ।
ഗ്രഹേണാഭ്യുദിതേനൈകാം
രോഹിണീമിവ പീഡിതാം ॥ **2.114.3** ॥ 4120

അൽപോഷ്ണക്ഷുബ്ധസലിലാം
ധർമതപ്തവിഹംഗമാം ।

ലീനമീനത്ധഷഗ്രാഹാം
കൃശാം ഗിരിനദീമിവ ॥ **2.114.4** ॥ 4121

വിധൂമാമിവ ഹേമാഭാം
ശിഖാമഗ്നേഃ സമുത്ഥിതാം।
ഹവിരഭ്യുക്ഷിതാം പശ്ചാ -
ച്ഛിഖാം വിപ്രലയം ഗതാം ॥ **2.114.5** ॥ 4122

വിധ്വസ്തകവചാം രുഗ്ണ -
ഗജവാജിരഥധ്വജാം।
ഹതപ്രവീരാമാപന്നാം
ചമൂമിവ മഹാഹവേ ॥ **2.114.6** ॥ 4123

സഫേനാം സസ്വനാം ഭൂത്വാ
സാഗരസ്യ സമുത്ഥിതാം।
പ്രശാന്തമാരുതോദ്ധൂതാം
ജലോർമിമിവ നിഃസ്വനാം ॥ **2.114.7** ॥ 4124

ത്യക്തായ യജ്ഞായുധൈഃ സർവൈ -
രഭിരൂപൈശ്ച യാജകൈഃ।
സുത്യാകാലേ സുനിർവൃത്തേ
വേദിം ഗതരവാമിവ ॥ **2.114.8** ॥ 4125

ഗോഷ്ഠമധ്യേ സ്ഥിതാമാർതാ -
മചരന്തീം നവം തൃണം।
ഗോവൃഷേണ പരിത്യക്തായ
ഗവാം പത്നീമിവോത്സുകാം ॥ **2.114.9** ॥ 4126

പ്രഭാകരാദ്യൈഃ സുസ്നിഗ്ധൈഃ
പ്രജ്വലദ്ഭിരിവോത്തമൈഃ।

വിയുക്തതാം മണിഭിർജാത്യൈ -
ർനവാം മുക്താവലീമിവ ॥ **2.114.10** ॥ 4127

സഹസാചരിതാം സ്ഥാനാ -
ൻമഹീം പുണ്യക്ഷയാദ് ഗതാം ।
സംഹൃതദ്യുതിവിസ്താരാം
താരാമിവ ദിവശ്ച്യുതാം ॥ **2.114.11** ॥ 4128

പുഷ്പനദ്ധാം വസന്താന്തേ
മത്തഭ്രമരശാലിനീം ।
ദ്രുതദാവാഗ്നിവിപ്ലുഷ്ടാം
ക്ലാന്താം വനലതാമിവ ॥ **2.114.12** ॥ 4129

സമ്മൂഢനിഗമാം സർവാം
സങ്ക്ഷിപ്തവിപണാപണാം ।
പ്രച്ഛന്നശശിനക്ഷത്രാം
ദ്യാമിവാംബുധരൈർയുതാം ॥ **2.114.13** ॥ 4130

ക്ഷീണപാനോത്തമൈർഭഗ്നൈഃ
ശരാവൈരഭിസംവൃതാം ।
ഹതശൗണ്ഡാമിവ ധ്വസ്താം
പാനഭൂമിമസംസ്കൃതാം ॥ **2.114.14** ॥ 4131

വ്യക്തഭൂമിതലാം നിമ്നാം
വ്യക്തപാത്രൈഃ സമാവൃതാം ।
ഉപയുക്തോദകാം ഭഗ്നാം
പ്രപാം നിപതിതാമിവ ॥ **2.114.15** ॥ 4132

വിപുലാം വിതതാം ചൈവ
യുക്തപാശാം തരസ്വിനാം ।

ഭൂമൗ ബാണൈർവിനിഷ്കൃത്താം
പതിതാം ജ്യാമിവായുധാത് ॥ **2.114.16** ॥ 4133

സഹസാ യുദ്ധശൗണ്ഡേന
ഹയാരോഹേണ വാഹിതാം ।
നിഹതാം പ്രതിസൈന്യേന
വഡവാമിവ പാതിതാം ॥ **2.114.17** ॥ 4134

ഭരതസ്തു രഥസ്ഥഃ സൻ
ശ്രീമാൻ ദശരഥാത്മജഃ ।
വാഹയന്തം രഥശ്രേഷ്ഠം
സാരഥിം വാക്യമബ്രവീത് ॥ **2.114.18** ॥ 4135

കിം നു ഖൽവദ്യ ഗംഭീരോ
മൂർച്ഛിതോ ന നിശാമ്യതേ ।
യഥാപുരമയോധ്യായാം
ഗീതവാദിത്രനിഃസ്വനഃ ॥ **2.114.19** ॥ 4136

വാരുണീമദഗന്ധശ്ച
മാൽയഗന്ധശ്ച മൂർഛിതഃ ।
ചന്ദനാഗുരുഗന്ധശ്ച
ന പ്രവാതി സമന്തതഃ ॥ **2.114.20** ॥ 4137

യാനപ്രവരഘോഷശ്ച
സുസ്നിഗ്ധഹയനിഃസ്വനഃ ।
പ്രമത്തഗജനാദശ്ച
മഹാംശ്ച രഥനിഃസ്വനഃ ॥ **2.114.21** ॥ 4138

നേദാനീം ശ്രൂയതേ പുർയാ -
മസ്യാം രാമേ വിവാസിതേ ।

ചന്ദനാഗുരുഗന്ധാംശ്ച
മഹാർഹാശ്ച വനസ്രജഃ ॥ **2.114.22** ॥ 4139

ഗതേ രാമേ ഹി തരുണാഃ
സന്തപ്താ നോപഭുഞ്ജതേ ।
ബഹിർയാത്രാം ന ഗച്ഛന്തി
ചിത്രമാൽയധരാ നരാഃ ॥ **2.114.23** ॥ 4140

നോത്സവാഃ സമ്പ്രവർതന്തേ
രാമശോകാർദിതേ പുരേ ।
സാ ഹി നൂനം മമ ഭ്രാത്രാ
പുരസ്യാസ്യ ദ്യുതിർഗതാ ॥ **2.114.24** ॥ 4141

നഹി രാജത്യയോധ്യേയം
സാസാരേവാർജുനീ ക്ഷപാ ।
കദാ നു ഖലു മേ ഭ്രാതാ
മഹോത്സവ ഇവാഗതഃ ॥ **2.114.25** ॥ 4142

ജനയിഷ്യത്യയോധ്യായാം
ഹർഷം ഗ്രീഷ്മ ഇവാംബുദഃ ।
തരുണൈശ്ചാരുവേഷൈശ്ച
നരൈരുന്നതഗാമിഭിഃ ॥ **2.114.26** ॥ 4143

സമ്പതദ്ഭിരയോധ്യായാം
നാഭിഭാന്തി മഹാപഥാഃ ।
ഇതി ബ്രുവൻ സാരഥിനാ
ദുഃഖിതോ ഭരതസ്തദാ ॥ **2.114.27** ॥ 4144

അയോധ്യാം സമ്പ്രവിശ്യൈവ
വിവേശ വസതിം പിതുഃ ।

തേന ഹീനാം നരേന്ദ്രേണ
സിംഹഹീനാം ഗുഹാമിവ ॥ **2.114.28** ॥ 4145

തദാ തദന്തഃപുരമുജ്ജിഹിതപ്രഭം
സുരൈരിവോത്കൃഷ്ടമഭാസ്കരം ദിനം।
നിരീക്ഷ്യ സർവത്ര വിഭക്തമാത്മവാൻ
മുമോച ബാഷ്പം ഭരതഃ സുദുഃഖിതഃ ॥ **2.114.29** ॥ 4146

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ചതുർദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ പഞ്ചദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരതേന നന്ദിഗ്രാമമുപേത്യ ശ്രീരാമപാദുകയോ
രാജ്യേഽഭിഷേകസ്തദഗ്രേ നിവേദനപൂർവകം തേന
സമസ്തരാജകീയകാർയാണാം സമ്പാദനം

തതോ നിക്ഷിപ്യ മാതൃസ്താ
അയോധ്യായാം ദൃഢവ്രതഃ।
ഭരതഃ ശോകസന്തപ്തോ
ഗുരൂനിദമഥാബ്രവീത് ॥ **2.115.1** ॥ 4147

നന്ദിഗ്രാമം ഗമിഷ്യാമി
സർവാനാമന്ത്രയേഽത്ര വഃ।
തത്ര ദുഃഖമിദം സർവം
സഹിഷ്യേ രാഘവം വിനാ ॥ **2.115.2** ॥ 4148

ഗതശ്ചാഹോ ദിവം രാജാ
വനസ്ഥഃ സ ഗുരുർമമ।
രാമം പ്രതീക്ഷേ രാജ്യായ
സ ഹി രാജാ മഹായശാഃ ॥ **2.115.3** ॥ 4149

ഏതച്ഛ്രുത്വാ ശുഭം വാക്യം
ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ।

അബ്രുവൻ മന്ത്രിണഃ സർവേ
വസിഷ്ഠശ്ച പുരോഹിതഃ ॥ **2.115.4** ॥ 4150

സുഭൃശം ശ്ലാഘനീയം ച
യദുക്തം ഭരത ത്വയാ ।
വചനം ഭ്രാതൃവാത്സൽയാ -
ദനുരൂപം തവൈവ തത് ॥ **2.115.5** ॥ 4151

നിത്യം തേ ബന്ധുലുബ്ധസ്യ
തിഷ്ഠതോ ഭ്രാതൃസൗഹൃദേ ।
മാർഗമാർയം പ്രപന്നസ്യ
നാനുമൻയേത കഃ പുമാൻ ॥ **2.115.6** ॥ 4152

മന്ത്രിണാം വചനം ശ്രുത്വാ
യഥാഭിലഷിതം പ്രിയം ।
അബ്രവീത് സാരഥിം വാക്യം
രഥോ മേ യുജ്യതാമിതി ॥ **2.115.7** ॥ 4153

പ്രഹൃഷ്ടവദനഃ സർവാ
മാത്യഃ സമഭിഭാഷ്യ ച ।
ആരുരോഹ രഥം ശ്രീമാ -
ഞ്ശത്രുഘ്നേന സമൻവിതഃ ॥ **2.115.8** ॥ 4154

ആരുഹ്യ തു രഥം ക്ഷിപ്രം
ശത്രുഘ്നഭരതാവുഭൗ ।
യയതുഃ പരമപ്രീതൗ
വൃതൗ മന്ത്രിപുരോഹിതൈഃ ॥ **2.115.9** ॥ 4155

അഗ്രതോ ഗുരവഃ സർവേ
വസിഷ്ഠപ്രമുഖാ ദ്വിജാഃ ।

പ്രയയുഃ പ്രാങ്മുഖാഃ സർവേ
നന്ദിഗ്രാമോ യതോ ഭവേത് ॥ **2.115.10** ॥ 4156

ബലം ച തദനാഹൂതം
ഗജാശ്വരഥസങ്കുലം ।
പ്രയയൗ ഭരതേ യാതേ
സർവേ ച പുരവാസിനഃ ॥ **2.115.11** ॥ 4157

രഥസ്ഥഃ സ തു ധർമാത്മാ
ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ ।
നന്ദിഗ്രാമം യയൗ തൂർണം
ശിരസ്യാദായ പാദുകേ ॥ **2.115.12** ॥ 4158

ഭരതസ്തു തതഃ ക്ഷിപ്രം
നന്ദിഗ്രാമം പ്രവിശ്യ സഃ ।
അവതീർയ രഥാത് തൂർണം
ഗുരൂനിദമഭാഷത ॥ **2.115.13** ॥ 4159

ഏതദ് രാജ്യം മമ ഭ്രാത്രാ
ദത്തം സന്ന്യാസമുത്തമം ।
യോഗക്ഷേമവഹേ ചേമേ
പാദുകേ ഹേമഭൂഷിതേ ॥ **2.115.14** ॥ 4160

ഭരതഃ ശിരസാ കൃത്വാ
സന്ന്യാസം പാദുകേ തതഃ ।
അബ്രവീദ് ദുഃഖസന്തപ്തഃ
സർവം പ്രകൃതിമണ്ഡലം ॥ **2.115.15** ॥ 4161

ഛത്രം ധാരയത ക്ഷിപ്ര -
മാർയപാദാവിമൗ മതൗ ।

ആഭ്യാം രാജ്യേ സ്ഥിതോ ധർമഃ
പാദുകാഭ്യാം ഗുരോർമമ ॥ **2.115.16** ॥ 4162

ഭ്രാത്രാ തു മയി സന്ന്യാസോ
നിക്ഷിപ്തഃ സൗഹൃദാദയം ।
തമിമം പാലയിഷ്യാമി
രാഘവാഗമനം പ്രതി ॥ **2.115.17** ॥ 4163

ക്ഷിപ്രം സംയോജയിത്വാ തു
രാഘവസ്യ പുനഃ സ്വയം ।
ചരണൗ തൗ തു രാമസ്യ
ദ്രക്ഷ്യാമി സഹപാദുകൗ ॥ **2.115.18** ॥ 4164

തതോ നിക്ഷിപ്തഭാരോഽഹം
രാഘവേണ സമാഗതഃ ।
നിവേദ്യ ഗുരവേ രാജ്യം
ഭജിഷ്യേ ഗുരുവർതിതാം ॥ **2.115.19** ॥ 4165

രാഘവായ ച സന്ന്യാസം
ദത്ത്വൈമേ വരപാദുകേ ।
രാജ്യം ചേദമയോധ്യാം ച
ധൂതപാപോ ഭവാമ്യഹം ॥ **2.115.20** ॥ 4166

അഭിഷിക്തേ തു കാകുത്സ്ഥേ
പ്രഹൃഷ്ടമുദിതേ ജനേ ।
പ്രീതിർമമ യശശ്ചൈവ
ഭവേദ് രാജ്യാച്ചതുർഗുണം ॥ **2.115.21** ॥ 4167

ഏവം തു വിലപൻ ദീനോ
ഭരതഃ സ മഹായശാഃ ।

നന്ദിഗ്രാമേ്കരോദ് രാജ്യം
ദുഃഖിതോ മന്ത്രിഭിഃ സഹ ॥ **2.115.22** ॥ 4168

സ വൽകലജടാധാരീ
മുനിവേഷധരഃ പ്രഭുഃ।
നന്ദിഗ്രാമേ്വസദ് ധീരഃ
സസൈൻയോ ഭരതസ്തദാ ॥ **2.115.23** ॥ 4169

രാമാഗമനമാകാങ്ക്ഷൻ
ഭരതോ ഭ്രാത്രൃവത്സലഃ।
ഭ്രാതുർവചനകാരീ ച
പ്രതിജ്ഞാപാരഗസ്തദാ।
പാദുകേ ത്വഭിഷിച്യാഥ
നന്ദിഗ്രാമേ്വസത് തദാ ॥ **2.115.24** ॥ 4170

സവാലവ്യജനം ഛത്രം
ധാരയാമാസ സ സ്വയം।
ഭരതഃ ശാസനം സർവം
പാദുകാഭ്യാം നിവേദയൻ ॥ **2.115.25** ॥ 4171

തതസ്തു ഭരതഃ ശ്രീമാനഭിഷിച്യാർയപാദുകേ।
തദധീനസ്തദാ രാജ്യം കാരയാമാസ സർവദാ ॥ **2.115.26** ॥ 4172

തദാ ഹി യത് കാർയമുപൈതി കിഞ്ചി -
ദുപായനം ചോപഹൃതം മഹാർഹം।
സ പാദുകാഭ്യാം പ്രഥമം നിവേദ്യ
ചകാര പശ്ചാദ് ഭരതോ യഥാവത് ॥ **2.115.27** ॥ 4173

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ പഞ്ചദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഷോഡശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

വൃദ്ധേന കുലപതിനാ സഹ ബഹൂനാം മുനീനാം ചിത്രകൂടം ത്യക്ത്വാൻയസ്മിന്നാശ്രമേ ഗമനം

പ്രതിയാതേ തു ഭരതേ
വസൻ രാമസ്തദാ വനേ ।
ലക്ഷയാമാസ സോദ്വേഗ -
മഥൗത്സുക്യം തപസ്വിനാം ॥ **2.116.1** ॥ 4174

യേ തത്ര ചിത്രകൂടസ്യ
പുരസ്താത് താപസാശ്രമേ ।
രാമമാശ്രിത്യ നിരതാ -
സ്താനലക്ഷയദുത്സുകാൻ ॥ **2.116.2** ॥ 4175

നയനൈർഭ്രുകുടീഭിശ്ച
രാമം നിർദിശ്യ ശങ്കിതാഃ ।
അൻയോൻയമുപജൽപന്തഃ
ശനൈശ്ചക്രുർമിഥഃ കഥാഃ ॥ **2.116.3** ॥ 4176

തേഷാമൗത്സുക്യമാലക്ഷ്യ
രാമസ്ത്വാത്മനി ശങ്കിതഃ ।

കൃതാഞ്ജലിരുവാചേദ -
മൃഷിം കുലപതിം തതഃ ॥ **2.116.4** ॥ 4177

ന കശ്ചിദ് ഭഗവൻ കിഞ്ചിത്
പൂർവവൃത്തമിദം മയി ।
ദൃശ്യതേ വികൃതം യേന
വിക്രിയന്തേ തപസ്വിനഃ ॥ **2.116.5** ॥ 4178

പ്രമാദാച്ചരിതം കിഞ്ചിത്
കച്ചിന്നാവരജസ്യ മേ ।
ലക്ഷ്മണസ്യർഷിഭിർദൃഷ്ടം
നാനുരൂപം മഹാത്മനഃ ॥ **2.116.6** ॥ 4179

കച്ചിച്ഛുശ്രൂഷമാണാ വഃ
ശുശ്രൂഷണപരാ മയി ।
പ്രമദാഭ്യുചിതാം വൃത്തിം
സീതാ യുക്തം ന വർതതേ ॥ **2.116.7** ॥ 4180

അഥർഷിർജരയാ വൃദ്ധ -
സ്തപസാ ച ജരാം ഗതഃ ।
വേപമാന ഇവോവാച
രാമം ഭൂതദയാപരം ॥ **2.116.8** ॥ 4181

കുതഃ കൽയാണസത്ത്വായാഃ
കൽയാണാഭിരതേഃ സദാ ।
ചലനം താത വൈദേഹ്യാ -
സ്തപസ്വിഷു വിശേഷതഃ ॥ **2.116.9** ॥ 4182

ത്വന്നിമിത്തമിദം താവത്
താപസാൻ പ്രതി വർതതേ ।

രക്ഷോഭ്യസ്തേന സംവിഗ്നാഃ
കഥയന്തി മിഥഃ കഥാഃ ॥ **2.116.10** ॥ 4183

രാവണാവരജഃ കശ്ചിത്
ഖരോ നാമേഹ രാക്ഷസഃ।
ഉത്പാട്യ താപസാൻ സർവാ -
ഞ്ജനസ്ഥാനനിവാസിനഃ ॥ **2.116.11** ॥ 4184

ധൃഷ്ടശ്ച ജിതകാശീ ച
നൃശംസഃ പുരുഷാദകഃ।
അവലിപ്തശ്ച പാപശ്ച
ത്വാം ച താത ന മൃഷ്യതേ ॥ **2.116.12** ॥ 4185

ത്വം യദാപ്രഭൃതി ഹ്യസ്മി -
ന്നാശ്രമേ താത വർതസേ।
തദാപ്രഭൃതി രക്ഷാംസി
വിപ്രകുർവന്തി താപസാൻ ॥ **2.116.13** ॥ 4186

ദർശയന്തി ഹി ബീഭത്സൈഃ
ക്രൂരൈർഭീഷണകൈരപി।
നാനാരൂപൈർവിരൂപൈശ്ച
രൂപൈരസുഖദർശനൈഃ ॥ **2.116.14** ॥ 4187

അപ്രശസ്തൈരശുചിഭിഃ
സമ്പ്രയുജ്യ ച താപസാൻ।
പ്രതിഘ്നന്ത്യപരാൻ ക്ഷിപ്ര -
മനാർയാഃ പുരതഃ സ്ഥിതാൻ ॥ **2.116.15** ॥ 4188

തേഷു തേഷ്വാശ്രമസ്ഥാനേ -
ഷ്വബുദ്ധമവലീയ ച।

രമന്തേ താപസാംസ്തത്ര
നാശയന്തോഽൽപചേതസഃ ॥ **2.116.16** ॥ 4189

അവക്ഷിപന്തി സ്രുഗ്ഭാണ്ഡാ -
നഗ്നീൻ സിഞ്ചന്തി വാരിണാ ।
കലശാംശ്ച പ്രമർദന്തി
ഹവനേ സമുപസ്ഥിതേ ॥ **2.116.17** ॥ 4190

തൈർദുരാത്മഭിരാവിഷ്ടാ -
നാശ്രമാൻ പ്രജിഹാസവഃ ।
ഗമനായാൻയദേശസ്യ
ചോദയന്ത്യൃഷയോഽദ്യ മാം ॥ **2.116.18** ॥ 4191

തത് പുരാ രാമ ശാരീരീ -
മുപഹിംസാം തപസ്വിഷു ।
ദർശയന്തി ഹി ദുഷ്ടാസ്തേ
ത്യക്ഷ്യാമ ഇമമാശ്രമം ॥ **2.116.19** ॥ 4192

ബഹുമൂലഫലം ചിത്ര -
മവിദൂരാദിതോ വനം ।
അശ്വസ്യാശ്രമമേവാഹം
ശ്രയിഷ്യേ സഗണഃ പുനഃ ॥ **2.116.20** ॥ 4193

ഖരസ്ത്വയ്യപി ചായുക്തം
പുരാ രാമ പ്രവർതതേ ।
സഹാസ്മാഭിരിതോ ഗച്ഛ
യദി ബുദ്ധിഃ പ്രവർതതേ ॥ **2.116.21** ॥ 4194

സകലത്രസ്യ സന്ദേഹോ
നിത്യം യുക്തസ്യ രാഘവ ।

സമർഥസ്യാപി ഹി സതോ
വാസോ ദുഃഖമിഹാദ്യ തേ ॥ **2.116.22** ॥ 4195

ഇത്യുക്തവന്തം രാമസ്തം
രാജപുത്രസ്തപസ്വിനം ।
ന ശശാകോത്തരൈർവാക്യൈ -
രവബദ്ധം സമുത്സുകം ॥ **2.116.23** ॥ 4196

അഭിനന്ദ്യ സമാപൃച്ഛ്യ
സമാധായ ച രാഘവം ।
സ ജഗാമാശ്രമം ത്യക്ത്വാ
കുലൈഃ കുലപതിഃ സഹ ॥ **2.116.24** ॥ 4197

രാമഃ സംസാധ്യ ഋഷിഗണമനുഗമനാദ്
ദേശാത് തസ്മാത് കുലപതിമഭിവാദ്യ ഋഷിം ।
സമ്യക്പ്രീതൈസ്തൈരനുമത ഉപദിഷ്ടാർഥഃ
പുണ്യം വാസായ സ്വനിലയമുപസമ്പേദേ ॥ **2.116.25** ॥ 4198

ആശ്രമമൃഷിവിരഹിതം പ്രഭുഃ
ക്ഷണമപി ന ജഹൗ സ രാഘവഃ ।
രാഘവം ഹി സതതമനുഗതാ -
സ്താപസാശ്ചാർഷചരിതേ ധൃതഗുണാഃ ॥ **2.116.26** ॥ 4199

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഷോഡശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ സപ്തദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

അത്രേരാശ്രമം ഗതാനാം ശ്രീരാമാദീനാം തേന
സത്കാരോഽനസൂയയാ ച സീതായാഃ സമാദരഃ

രാഘവസ്ത്വപയാതേഷു
സർവേഷ്വനുവിചിന്തയൻ ।
ന തത്രാരോചയദ് വാസം
കാരണൈർബഹുഭിസ്തദാ ॥ **2.117.1** ॥ 4200

ഇഹ മേ ഭരതോ ദൃഷ്ടോ
മാതരശ്ച സനാഗരാഃ ।
സാ ച മേ സ്മൃതിരൻവേതി
താൻ നിത്യമനുശോചതഃ ॥ **2.117.2** ॥ 4201

സ്കന്ധാവാരനിവേശേന
തേന തസ്യ മഹാത്മനഃ ।
ഹയഹസ്തികരീഷൈശ്ച
ഉപമർദഃ കൃതോ ഭൃശം ॥ **2.117.3** ॥ 4202

തസ്മാദൻയത്ര ഗച്ഛാമ
ഇതി സഞ്ചിന്ത്യ രാഘവഃ ।

പ്രാതിഷ്ഠത സ വൈദേഹ്യാ
ലക്ഷ്മണേന ച സംഗതഃ ॥ **2.117.4** ॥ 4203

സോഽത്രേരാശ്രമമാസാദ്യ
തം വവന്ദേ മഹായശാഃ।
തം ചാപി ഭഗവാനത്രിഃ
പുത്രവത് പ്രത്യപദ്യത ॥ **2.117.5** ॥ 4204

സ്വയമാതിഥ്യമാദിശ്യ
സർവമസ്യ സുസത്കൃതം।
സൗമിത്രിം ച മഹാഭാഗം
സീതാം ച സമസാന്ത്വയത് ॥ **2.117.6** ॥ 4205

പത്നീം ച തമനുപ്രാപ്താം
വൃദ്ധാമാമന്തര്യ സത്കൃതാം।
സാന്ത്വയാമാസ ധർമജ്ഞഃ
സർവഭൂതഹിതേ രതഃ ॥ **2.117.7** ॥ 4206

അനസൂയാം മഹാഭാഗാം
താപസീം ധർമചാരിണീം।
പ്രതിഗൃഹ്ണീഷ്വ വൈദേഹീ -
മബ്രവീദൃഷിസത്തമഃ ॥ **2.117.8** ॥ 4207

രാമായ ചാചചക്ഷേ താം
താപസീം ധർമചാരിണീം।
ദശ വർഷാണ്യനാവൃഷ്ട്യാ
ദഗ്ധേ ലോകേ നിരന്തരം ॥ **2.117.9** ॥ 4208

യയാ മൂലഫലേ സൃഷ്ടേ
ജാഹ്നവീ ച പ്രവർതിതാ।

ഉഗ്രേണ തപസാ യുക്തോ
നിയമൈശ്ചാപ്യലങ്കൃതാ ॥ **2.117.10** ॥ 4209

ദശ വർഷസഹസ്രാണി
യയാ തപ്തം മഹത് തപഃ।
അനസൂയാവ്രതൈസ്താത
പ്രത്യൂഹാശ്ച നിബർഹിതാഃ ॥ **2.117.11** ॥ 4210

ദേവകാർയനിമിത്തം ച
യയാ സന്ത്വരമാണയാ।
ദശരാത്രം കൃതാ രാത്രിഃ
സേയം മാതേവ തേ്വനഘ ॥ **2.117.12** ॥ 4211

താമിമാം സർവഭൂതാനാം
നമസ്കാർയാം തപസ്വിനീം।
അഭിഗച്ഛതു വൈദേഹീ
വൃദ്ധാമക്രോധനാം സദാ ॥ **2.117.13** ॥ 4212

ഏവം ബ്രുവാണം തമൃഷിം
തഥേത്യുക്ത്വാ സ രാഘവഃ।
സീതാമാലോക്യ ധർമജ്ഞാ -
മിദം വചനമബ്രവീത് ॥ **2.117.14** ॥ 4213

രാജപുത്രി ശ്രുതം ത്വേത -
ൻമുനേരസ്യ സമീരിതം।
ശ്രേയോ്ർഥമാത്മനഃ ശീഘ്ര -
മഭിഗച്ഛ തപസ്വിനീം ॥ **2.117.15** ॥ 4214

അനസൂയേതി യാ ലോകേ
കർമഭിഃ ഖ്യാതിമാഗതാ।

താം ശീഘ്രമഭിഗച്ഛ ത്വ -
മഭിഗമ്യാം തപസ്വിനീം ॥ **2.117.16** ॥ 4215

സീതാ ത്വേതദ് വചഃ ശ്രുത്വാ
രാഘവസ്യ യശസ്വിനീ ।
താമത്രിപത്നീം ധർമജ്ഞാ -
മഭിചക്രാമ മൈഥിലീ ॥ **2.117.17** ॥ 4216

ശിഥിലാം വലിതാം വൃദ്ധാം
ജരാപാണ്ഡുരമൂർധജാം ।
സതതം വേപമാനാംഗീം
പ്രവാതേ കദലീമിവ ॥ **2.117.18** ॥ 4217

താം തു സീതാ മഹാഭാഗാ -
മനസൂയാം പതിവ്രതാം ।
അഭ്യവാദയദവ്യഗ്രാ
സ്വം നാമ സമുദാഹരത് ॥ **2.117.19** ॥ 4218

അഭിവാദ്യ ച വൈദേഹീ
താപസീം താം ദമാൻവിതാം ।
ബദ്ധാഞ്ജലിപുടാ ഹൃഷ്ടാ
പര്യപൃച്ഛദനാമയം ॥ **2.117.20** ॥ 4219

തതഃ സീതാം മഹാഭാഗാം
ദൃഷ്ട്വാ താം ധർമചാരിണീം ।
സാന്ത്വയന്ത്യബ്രവീദ് വൃദ്ധാ
ദിഷ്ട്യാ ധർമമവേക്ഷസേ ॥ **2.117.21** ॥ 4220

ത്യക്ത്വാ ജ്ഞാതിജനം സീതേ
മാനവൃദ്ധിം ച മാനിനി ।

അവരുദ്ധം വനേ രാമം
ദിഷ്ട്യാ ത്വമനുഗച്ഛസി ॥ **2.117.22** ॥ 4221

നഗരസ്ഥോ വനസ്ഥോ വാ
ശുഭോ വാ യദി വാശുഭഃ।
യാസാം സ്ത്രീണാം പ്രിയോ ഭർതാ
താസാം ലോകാ മഹോദയാഃ ॥ **2.117.23** ॥ 4222

ദുഃശീലഃ കാമവൃത്തോ വാ
ധനൈർവാ പരിവർജിതഃ।
സ്ത്രീണാമാർയസ്വഭാവാനാം
പരമം ദൈവതം പതിഃ ॥ **2.117.24** ॥ 4223

നാതോ വിശിഷ്ടം പശ്യാമി
ബാന്ധവം വിമൃശന്ത്യഹം।
സർവത്ര യോഗ്യം വൈദേഹി
തപഃകൃതമിവാവ്യയം ॥ **2.117.25** ॥ 4224

ന ത്വേവമനുഗച്ഛന്തി
ഗുണദോഷമസസ്ത്രിയഃ।
കാമവൃത്തവ്യഹൃദയാ
ഭർതൃനാഥാശ്ചരന്തി യാഃ ॥ **2.117.26** ॥ 4225

പ്രാപ്നുവന്ത്യയശശ്ചൈവ
ധർമഭ്രംശം ച മൈഥിലി।
അകാർയവശമാപന്നാഃ
സ്ത്രിയോ യാഃ ഖലു തദ്വിധാഃ ॥ **2.117.27** ॥ 4226

ത്വദ്വിധാസ്തു ഗുണൈർയുക്താ
ദൃഷ്ടലോകപരാവരാഃ।

സ്ത്രിയഃ സ്വർഗേ ചരിഷ്യന്തി
യഥാ പുണ്യകൃതസ്തഥാ ॥ **2.117.28** ॥ 4227

തദേവമേതം ത്വമനുവ്രതാ സതീ
പതിപ്രധാനാ സമയാനുവർതിനീ ।
ഭവ സ്വഭർതുഃ സഹധർമചാരിണീ
യശശ്ച ധർമം ച തതഃ സമാപ്സ്യസി ॥ **2.117.29** ॥ 4228

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ സപ്തദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ അഷ്ടാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

സീതാനസൂയാസംവാദോഽനസൂയയാ സീതായൈ പ്രേമോപഹാരസ്യ ദാനമനസൂയയാ പൃഷ്ടയാ സീതയാ താം പ്രതി സ്വീയസ്വയംവരവൃത്താന്തസ്യ വർണനം

സാ ത്വേവമുക്താ വൈദേഹീ
ത്വനസൂയാനസൂയയാ ।
പ്രതിപൂജ്യ വചോ മന്ദം
പ്രവക്തുമുപചക്രമേ ॥ **2.118.1** ॥ 4229

നൈതദാശ്ചര്യമാർയായാം
യൻമാം ത്വമനുഭാഷസേ ।
വിദിതം തു മമാപ്യേതദ്
യഥാ നാർയാഃ പതിർഗുരുഃ ॥ **2.118.2** ॥ 4230

യദ്യപ്യേഷ ഭവേദ് ഭർതാ
അനാർയോ വൃത്തിവർജിതഃ ।
അദ്വൈധമത്ര വർതവ്യം
തഥാപ്യേഷ മയാ ഭവേത് ॥ **2.118.3** ॥ 4231

കിം പുനർയോ ഗുണശ്ലാഘ്യഃ
സാനുക്രോശോ ജിതേന്ദ്രിയഃ ।

സ്ഥിരാനുരാഗോ ധർമാത്മാ
മാതൃവത്പിതൃവത്പ്രിയഃ ॥ **2.118.4** ॥ 4232

യാം വൃത്തിം വർതതേ രാമഃ
കൗസൽയായാം മഹാബലഃ ।
താമേവ നൃപനാരീണാ -
മൻയാസാമപി വർതതേ ॥ **2.118.5** ॥ 4233

സകൃദ് ദൃഷ്ടാസ്വപി സ്ത്രീഷു
നൃപേണ നൃപവത്സലഃ ।
മാതൃവദ് വർതതേ വീരോ
മാനമുത്സൃജ്യ ധർമവിത് ॥ **2.118.6** ॥ 4234

ആഗച്ഛന്ത്യാശ്ച വിജനം
വനമേവം ഭയാവഹം ।
സമാഹിതം ഹി മേ ശ്വശ്രൂ
ഹൃദയേ യത് സ്ഥിരം മമ ॥ **2.118.7** ॥ 4235

പാണിപ്രദാനകാലേ ച
യത് പുരാ ത്വഗ്നിസന്നിധൗ ।
അനുശിഷ്ടം ജനൻയാ മേ
വാക്യം തദപി മേ ധൃതം ॥ **2.118.8** ॥ 4236

ന വിസ്മൃതം തു മേ സർവം
വാക്യൈഃ സ്വൈർധർമചാരിണി ।
പതിശുശ്രൂഷണാന്നാർയാ -
സ്തപോ നാൻയദ് വിധീയതേ ॥ **2.118.9** ॥ 4237

സാവിത്രീ പതിശുശ്രൂഷാം
കൃത്വാ സ്വർഗേ മഹീയതേ ।

തഥാവൃത്തിശ്ച യാതാ ത്വം
പതിശുശ്രൂഷയാ ദിവം ॥ **2.118.10** ॥ 4238

വരിഷ്ഠാ സർവനാരീണാ -
മേഷാ ച ദിവി ദേവതാ ।
രോഹിണീ ന വിനാ ചന്ദ്രം
മുഹൂർതമപി ദൃശ്യതേ ॥ **2.118.11** ॥ 4239

ഏവംവിധാശ്ച പ്രവരാഃ
സ്ത്രിയോ ഭർതൃദൃഢവ്രതാഃ ।
ദേവലോകേ മഹീയന്തേ
പുണ്യേന സ്വേന കർമണാ ॥ **2.118.12** ॥ 4240

തതോഽനസൂയാ സംഹൃഷ്ടാ
ശ്രുത്വോക്തം സീതയാ വചഃ ।
ശിരസാഽഽഘ്രായ ചോവാച
മൈഥിലീം ഹർഷയന്ത്യുത ॥ **2.118.13** ॥ 4241

നിയമൈർവിവിധൈരാപ്തം
തപോ ഹി മഹദസ്തി മേ ।
തത് സംശ്രിത്യ ബലം സീതേ
ഛന്ദയേ ത്വാം ശുചിവ്രതേ ॥ **2.118.14** ॥ 4242

ഉപപന്നം ച യുക്തം ച
വചനം തവ മൈഥിലി ।
പ്രീതാ ചാസ്മ്യുചിതാം സീതേ
കരവാണി പ്രിയം ച കിം ॥ **2.118.15** ॥ 4243

തസ്യാസ്തദ് വചനം ശ്രുത്വാ
വിസ്മിതാ മന്ദവിസ്മയാ ।

കൃതമിത്യബ്രവീത് സീതാ
തപോബലസമൻവിതാം ॥ **2.118.16** ॥ 4244

സാ ത്വേവമുക്താ ധർമജ്ഞാ
തയാ പ്രീതതരാഭവത്।
സഫലം ച പ്രഹർഷം തേ
ഹന്ത സീതേ കരോമ്യഹം ॥ **2.118.17** ॥ 4245

ഇദം ദിവ്യം വരം മാൽയം
വസ്ത്രമാഭരണാനി ച।
അംഗരാഗം ച വൈദേഹി
മഹാർഹമനുലേപനം ॥ **2.118.18** ॥ 4246

മയാ ദത്തമിദം സീതേ
തവ ഗാത്രാണി ശോഭയേത്।
അനുരൂപമസങ്ക്ലിഷ്ടം
നിത്യമേവ ഭവിഷ്യതി ॥ **2.118.19** ॥ 4247

അംഗരാഗേണ ദിവ്യേന
ലിപ്താംഗീ ജനകാത്മജേ।
ശോഭയിഷ്യസി ഭർതാരം
യഥാ ശ്രീർവിഷ്ണുമവ്യയം ॥ **2.118.20** ॥ 4248

സാ വസ്ത്രമംഗരാഗം ച
ഭൂഷണാനി സ്രജസ്തഥാ।
മൈഥിലീ പ്രതിജഗ്രാഹ
പ്രീതിദാനമനുത്തമം ॥ **2.118.21** ॥ 4249

പ്രതിഗൃഹ്യ ച തത് സീതാ
പ്രീതിദാനം യശസ്വിനീ।

ശ്ലിഷ്ടാഞ്ജലിപുടാ ധീരാ
സമുപാസ്ത തപോധനാം ॥ **2.118.22** ॥ 4250

തഥാ സീതാമുപാസീനാ -
മനസൂയാ ദൃഢവ്രതാ ।
വചനം പ്രഷ്ടുമാരേഭേ
കഥാം കാഞ്ചിദനുപ്രിയാം ॥ **2.118.23** ॥ 4251

സ്വയംവരേ കില പ്രാപ്താ
ത്വമനേന യശസ്വിനാ ।
രാഘവേണേതി മേ സീതേ
കഥാ ശ്രുതിമുപാഗതാ ॥ **2.118.24** ॥ 4252

താം കഥാം ശ്രോതുമിച്ഛാമി
വിസ്തരേണ ച മൈഥിലി ।
യഥാഭൂതം ച കാർത്സ്ന്യേന
തൻമേ ത്വം വക്തുമർഹസി ॥ **2.118.25** ॥ 4253

ഏവമുക്താ തു സാ സീതാ
താപസീം ധർമചാരിണീം ।
ശ്രൂയതാമിതി ചോക്ത്വാ വൈ
കഥയാമാസ താം കഥാം ॥ **2.118.26** ॥ 4254

മിഥിലാധിപതിർവീരോ
ജനകോ നാമ ധർമവിത് ।
ക്ഷത്രകർമണ്യഭിരതോ
ൻയായതഃ ശാസ്തി മേദിനീം ॥ **2.118.27** ॥ 4255

തസ്യ ലാംഗലഹസ്തസ്യ
കൃഷതഃ ക്ഷേത്രമണ്ഡലം ।

അഹം കിലോത്ഥിതാ ഭിത്ത്വാ
ജഗതീം നൃപതേഃ സുതാ ॥ **2.118.28** ॥ 4256

സ മാം ദൃഷ്ട്വാ നരപതി -
ർമുഷ്ടിവിക്ഷേപതത്പരഃ ।
പാംസുഗുംഠിതസർവാംഗീം
വിസ്മിതോ ജനകോഽഭവത് ॥ **2.118.29** ॥ 4257

അനപത്യേന ച സ്നേഹാ -
ദങ്കമാരോപ്യ ച സ്വയം ।
മമേയം തനയേത്യുക്ത്വാ
സ്നേഹോ മയി നിപാതിതഃ ॥ **2.118.30** ॥ 4258

അന്തരിക്ഷേ ച വാഗുക്താ
പ്രതിമാമാനുഷീ കില ।
ഏവമേതന്നരപതേ
ധർമേണ തനയാ തവ ॥ **2.118.31** ॥ 4259

തതഃ പ്രഹൃഷ്ടോ ധർമാത്മാ
പിതാ മേ മിഥിലാധിപഃ ।
അവാപ്തോ വിപുലാമൃദ്ധിം
മാമവാപ്യ നരാധിപഃ ॥ **2.118.32** ॥ 4260

ദത്താ ചാസ്മീഷ്ടവദ്ദേവ്യൈ
ജ്യേഷ്ഠായൈ പുണ്യകർമണേ ।
തയാ സംഭാവിതാ ചാസ്മി
സ്നിഗ്ധയാ മാതൃസൗഹൃദാത് ॥ **2.118.33** ॥ 4261

പതിസംയോഗസുലഭം
വയോ ദൃഷ്ട്വാ തു മേ പിതാ ।

ചിന്താമഭ്യഗമദ് ദീനോ
വിത്തനാശാദിവാധനഃ ॥ **2.118.34** ॥ 4262

സദൃശാച്ചാപകൃഷ്ടാച്ച
ലോകേ കൻയാപിതാ ജനാത്।
പ്രധർഷണമവാപ്നോതി
ശക്രേണാപി സമോ ഭുവി ॥ **2.118.35** ॥ 4263

താം ധർഷണാമദൂരസ്ഥാം
സന്ദൃശ്യാത്മനി പാർഥിവഃ।
ചിന്താർണവഗതഃ പാരം
നാസസാദാപ്ലവോ യഥാ ॥ **2.118.36** ॥ 4264

അയോനിജാം ഹി മാം ജ്ഞാത്വാ
നാധ്യഗച്ഛത് സ ചിന്തയൻ।
സദൃശം ചാഭിരൂപം ച
മഹീപാലഃ പതിം മമ ॥ **2.118.37** ॥ 4265

തസ്യ ബുദ്ധിരിയം ജാതാ
ചിന്തയാനസ്യ സന്തതം।
സ്വയംവരം തനൂജായാഃ
കരിഷ്യാമീതി ധർമതഃ ॥ **2.118.38** ॥ 4266

മഹായജ്ഞേ തദാ തസ്യ
വരുണേന മഹാത്മനാ।
ദത്തം ധനുർവരം പ്രീത്യാ
തൂണീ ചാക്ഷയ്യസായകൗ ॥ **2.118.39** ॥ 4267

അസഞ്ചാല്യം മനുഷ്യൈശ്ച
യത്നേനാപി ച ഗൗരവാത്।

തന്ന ശക്തോ നമയിതും
സ്വപ്നേഷ്വപി നരാധിപാഃ ॥ **2.118.40** ॥ 4268

തദ്ധനുഃ പ്രാപ്യ മേ പിത്രാ
വ്യാഹൃതം സത്യവാദിനാ ।
സമവായേ നരേന്ദ്രാണാം
പൂർവമാമന്തര്യ പാർഥിവാൻ ॥ **2.118.41** ॥ 4269

ഇദം ച ധനുരുദ്യമ്യ
സജ്യം യഃ കുരുതേ നരഃ ।
തസ്യ മേ ദുഹിതാ ഭാർയാ
ഭവിഷ്യതി ന സംശയഃ ॥ **2.118.42** ॥ 4270

തച്ച ദൃഷ്ട്വാ ധനുഃശ്രേഷ്ഠം
ഗൗരവാദ് ഗിരിസന്നിഭം ।
അഭിവാദ്യ നൃപാ ജഗ്മു -
രശക്താസ്തസ്യ തോലനേ ॥ **2.118.43** ॥ 4271

സുദീർഘസ്യ തു കാലസ്യ
രാഘവോഽയം മഹാദ്യുതിഃ ।
വിശ്വാമിത്രേണ സഹിതോ
യജ്ഞം ദ്രഷ്ടും സമാഗതഃ ॥ **2.118.44** ॥ 4272

ലക്ഷ്മണേന സഹ ഭ്രാത്രാ
രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ ।
വിശ്വാമിത്രസ്തു ധർമാത്മാ
മമ പിത്രാ സുപൂജിതഃ ॥ **2.118.45** ॥ 4273

പ്രോവാച പിതരം തത്ര
രാഘവൗ രാമലക്ഷ്മണൗ ।

സുതൗ ദശരഥസ്യേമൗ
ധനുർദർശനകാങ്ക്ഷിണൗ।
ധനുർദർശയ രാമായ
രാജപുത്രായ ദൈവികം ॥ **2.118.46** ॥ 4274

ഇത്യുക്തസ്തേന വിപ്രേണ
തദ് ധനുഃ സമുപാനയത്।
തദ് ധനുർദർശയാമാസ
രാജപുത്രായ ദൈവികം ॥ **2.118.47** ॥ 4275

നിമേഷാന്തരമാത്രേണ
തദാനമ്യ മഹാബലഃ।
ജ്യാം സമാരോപ്യ ത്വടിതി
പൂരയാമാസ വീർയവാൻ ॥ **2.118.48** ॥ 4276

തേനാപൂരയതാ വേഗാ -
ന്മധ്യേ ഭഗ്നം ദ്വിധാ ധനുഃ।
തസ്യ ശബ്ദോഽഭവദ് ഭീമഃ
പതിതസ്യാശനേർയഥാ ॥ **2.118.49** ॥ 4277

തതോഽഹം തത്ര രാമായ
പിത്രാ സത്യാഭിസന്ധിനാ।
ഉദ്യതാ ദാതുമുദ്യമ്യ
ജലഭാജനമുത്തമം ॥ **2.118.50** ॥ 4278

ദീയമാനാം ന തു തദാ
പ്രതിജഗ്രാഹ രാഘവഃ।
അവിജ്ഞായ പിതുശ്ഛന്ദ -
മയോധ്യാധിപതേഃ പ്രഭോഃ ॥ **2.118.51** ॥ 4279

തതഃ ശ്വശുരമാമന്തർയ
വൃദ്ധം ദശരഥം നൃപം।
മമ പിത്രാ ത്വഹം ദത്താം
രാമായ വിദിതാത്മനേ ॥ **2.118.52** ॥ 4280

മമ ചൈവാനുജാ സാധ്വീ
ഊർമിലാ ശുഭദർശനാ।
ഭാർയാർഥേ ലക്ഷ്മണസ്യാപി
ദത്താ പിത്രാ മമ സ്വയം ॥ **2.118.53** ॥ 4281

ഏവം ദത്താസ്മി രാമായ
തഥാ തസ്മിൻ സ്വയംവരേ।
അനുരക്തതാസ്മി ധർമേണ
പതിം വീർയവതാം വരം ॥ **2.118.54** ॥ 4282

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ അഷ്ടാദശാധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര

പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകോനവിംശത്യധികശതതമഃ സർഗഃ ॥

അനസൂയാദേശേന സീതായാസ്തത്പ്രദത്താനാം ദിവ്യവസ്ത്രാഭൂഷണാനാം ധാരണം കൃത്വാ ശ്രീരാമസ്യ പാർശ്വേ ഗമനം ശ്രീരാമാദീനാം രാത്രാവാശ്രമേ സ്ഥിത്വാ പ്രാതരൻയത്ര ഗന്തുമൃഷിഭ്യോഽനുജ്ഞായാ ഗ്രഹണം

അനസൂയാ തു ധർമജ്ഞാ
    ശ്രുത്വാ താം മഹതീം കഥാം ।
പർയഷ്വജത ബാഹുഭ്യാം
    ശിരസ്യാഘ്രായ മൈഥിലീം ॥ **2.119.1** ॥ 4283

വ്യക്താക്ഷരപദം ചിത്രം
    ഭാഷിതം മധുരം ത്വയാ ।
യഥാ സ്വയംവരം വൃത്തം
    തത് സർവം ച ശ്രുതം മയാ ॥ **2.119.2** ॥ 4284

രമേയം കഥയാ തേ തു
    ദൃഢം മധുരഭാഷിണി ।
രവിരസ്തം ഗതഃ ശ്രീമാ -
    നുപോഹ്യ രജനീ ശുഭാം ॥ **2.119.3** ॥ 4285

ദിവസം പരികീർണാനാ -
മാഹാരാർഥം പതത്രിണാം।
സന്ധ്യാകാലേ നിലീനാനാം
നിദ്രാർഥം ശ്രൂയതേ ധ്വനിഃ ॥ **2.119.4** ॥ 4286

ഏതേ ചാപ്യഭിഷേകാർദ്രാ
മുനയഃ കലശോദ്യതാഃ।
സഹിതാ ഉപവർതന്തേ
സലിലാപ്ലുതവൽകലാഃ ॥ **2.119.5** ॥ 4287

അഗ്നിഹോത്രേ ച ഋഷിണാ
ഹുതേ ച വിധിപൂർവകം।
കപോതാംഗാരുണോ ധൂമോ
ദൃശ്യതേ പവനോദ്ധതഃ ॥ **2.119.6** ॥ 4288

അൽപവർണാ ഹി തരവോ
ഘനീഭൂതാഃ സമന്തതഃ।
വിപ്രകൃഷ്ടേന്ദ്രിയേ ദേശേ
ന പ്രകാശന്തി വൈ ദിശഃ ॥ **2.119.7** ॥ 4289

രജനീചരസത്ത്വാനി
പ്രചരന്തി സമന്തതഃ।
തപോവനമൃഗാ ഹ്യേതേ
വേദിതീർഥേഷു ശേരതേ ॥ **2.119.8** ॥ 4290

സമ്പ്രവൃത്താ നിശാ സീതേ
നക്ഷത്രസമലങ്കൃതാ।
ജ്യോത്സ്നാപ്രാവരണശ്ചന്ദ്രോ
ദൃശ്യതേഽഭ്യുദിതോഽംബരേ ॥ **2.119.9** ॥ 4291

ഗമ്യതാമനുജാനാമി
രാമസ്യാനുചരീ ഭവ।
കഥയന്ത്യാ ഹി മധുരം
ത്വയാഹമപി തോഷിതാ ॥ **2.119.10** ॥ 4292

അലങ്കുരു ച താവത് ത്വം
പ്രത്യക്ഷം മമ മൈഥിലി।
പ്രീതിം ജനയ മേ വത്സേ
ദിവ്യാലങ്കാരശോഭിനീ ॥ **2.119.11** ॥ 4293

സാ തദാ സമലങ്കൃത്യ
സീതാ സുരസുതോപമാ।
പ്രണമ്യ ശിരസാ പാദൗ
രാമം ത്വഭിമുഖീ യയൗ ॥ **2.119.12** ॥ 4294

തഥാ തു ഭൂഷിതാം സീതാം
ദദർശ വദതാം വരഃ।
രാഘവഃ പ്രീതിദാനേന
തപസ്വിൻയാ ജഹർഷ ച ॥ **2.119.13** ॥ 4295

ൻയവേദയത് തതഃ സർവം
സീതാ രാമായ മൈഥിലീ।
പ്രീതിദാനം തപസ്വിൻയാ
വസനാഭരണസ്രജാം ॥ **2.119.14** ॥ 4296

പ്രഹൃഷ്ടസ്ത്വഭവദ് രാമോ
ലക്ഷ്മണശ്ച മഹാരഥഃ।
മൈഥിൽയാഃ സത്ക്രിയാം ദൃഷ്ട്വാ
മാനുഷേഷു സുദുർലഭാം ॥ **2.119.15** ॥ 4297

തതഃ സ ശർവരീം പ്രീതഃ
പുണ്യാം ശശിനിഭാനനാം।
അർചിതസ്താപസൈഃ സർവൈ -
രുവാസ രഘുനന്ദനഃ ॥ **2.119.16** ॥ 4298

തസ്യാം രാത്ര്യാം വ്യതീതായാ -
മഭിഷിച്യ ഹതാഗ്നികാൻ।
ആപൃച്ഛേതാം നരവ്യാഘ്രൗ
താപസാൻ വനഗോചരാൻ ॥ **2.119.17** ॥ 4299

താവൂചുസ്തേ വനചരാ -
സ്താപസാ ധർമചാരിണഃ।
വനസ്യ തസ്യ സഞ്ചാരം
രാക്ഷസൈഃ സമഭിപ്ലുതം ॥ **2.119.18** ॥ 4300

രക്ഷാംസി പുരുഷാദാനി
നാനാരൂപാണി രാഘവ।
വസന്ത്യസ്മിൻ മഹാരണ്യേ
വ്യാലാശ്ച രുധിരാശനാഃ ॥ **2.119.19** ॥ 4301

ഉച്ഛിഷ്ടം വാ പ്രമത്തം വാ
താപസം ബ്രഹ്മചാരിണം।
അദന്ത്യസ്മിൻ മഹാരണ്യേ
താൻ നിവാരയ രാഘവ ॥ **2.119.20** ॥ 4302

ഏഷ പന്ഥാ മഹർഷീണാം
ഫലാന്യാഹരതാം വനേ।
അനേന തു വനം ദുർഗം
ഗന്തും രാഘവ തേ ക്ഷമം ॥ **2.119.21** ॥ 4303

ഇതീരിതഃ പ്രാഞ്ജലിഭിസ്തപസ്വിഭി -
ർദ്വിജൈഃ കൃതസ്വസ്ത്യയനഃ പരന്തപഃ।
വനം സഭാർയഃ പ്രവിവേശ രാഘവഃ
സലക്ഷ്മണഃ സൂര്യ ഇവാഭ്രമണ്ഡലം ॥ **2.119.22** ॥ 4304

॥ ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനവിംശത്യധികശതതമഃ സർഗഃ ॥